ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՅՆ

Մաս. առաջին որ է Եկեղեցական Հառավեպ։

CONCILIATIONIS

ECCLESIAE ARMENAE CVM ROMANA

PRIMA PARS HISTORIALIS.

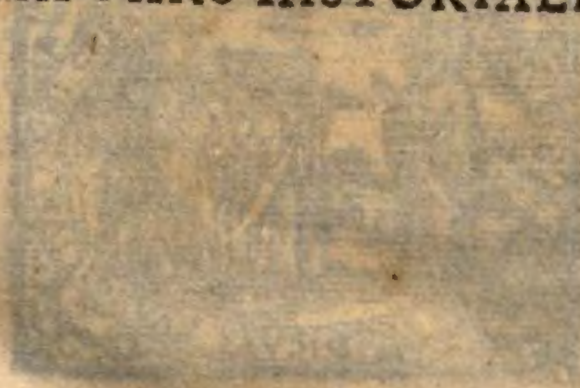

ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ՍԲ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅՆ

ընդ մեծի սրբոյ Եկեղեցւոյն Հռովմայ.

Շարադրեալ ՚ի յերկուս հատորս. ՚ի պատմական և վիճաբանական

՚ի կարգէ Թէատինեանց Կղեմէս վարդապետէ։

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ.

CONCILIATIONIS
ECCLESIAE ARMENAE CVM ROMANA

EX IPSIS ARMENORVM PATRVM, ET DOCTORVM TESTIMONIIS.
In duas Partes, Historialem & Controuersialem diuisæ,

PARS PRIMA.

AVTORE

CLEMENTE GALANO
SVRRENTINO

CLERICO REGVLARI THEOLOGO
Et S. Sedis Apostolicæ ad Armenos Missionario.

ROMAE
Typis Sacræ Congregationis de Propaganda Fide. Anno Iubilæi MDCL.

Superiorum permissu.

EMINENTISSIMO, AC REVERENDISSIMO

PRINCIPI

ALOYSIO CAPPONIO

S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO.

VLLA propemodùm, hæreticæ superstitionis morbo laborans, Christiano iam in Orbe superest Natio, PRINCEPS EMINENTISSIME, quæ suorum errorum commenta ab orthodoxis, sapientiaque pollentibus Viris acriter oppugnata non legat, & suo quidem quælibet idiomate; sentiatque suorummet ab axiomatum iaculis hæreses suas ita penitùs profligatas; vt, si nec tali ipsa pharmaco conualescat, id illi & iurè, & meritò obijci possit: Perditio tua ex te. *Quocirca quàm satis pro dignitate religioni nostræ consultum, prouisumque sit, illa quoque Romanæ eloquentiæ Principis verba comprobare videntur; qui,* [a] Vt religio, *ait*, propaganda est; sic superstitionis stirpes omnes eijciendæ. *nec documentum hoc Romanus posthabuit olim Senatus; cui quidem suæ religionis tuitio vsqueadeò cordi fuit, vt* [b] *primas etiam publicorum Consiliorum partes ipsi dare decreuerit; nullaque quanquam grauior causa, vel quæ celeritatem requireret, Romanorum morem hunc anteuerterit. Quòd si, ne in eam, quæ Cacodæmonum cultus erat, recens alia hominis vllius obreperet superstitio, tantæ Gentilibus curæ fuit; quidni de sacrosancta nos religione, cuius* [c] fides lumen est animæ, ostium vitæ, fundamentum salutis æternæ, *meritò solicitiores fuerimus? Quamobrèm æquitatis rationi minimè consentaneum est, inter tot vnam solummodò Armeniorum, totum ferè per Orientem, ac Septen-*

a Cic. lib. 1. de Diuinat.

b Bapt. Fulgos. lib. 1. ex Varr.

c Chrysost sup. Symbol.

ptem-

ptentrionem disiectam, varijsque contaminatam erroribus, Nationem esse; cuius virosum hæresis vlcus, duodecim ab hinc seculis, iam inde à Chalcedonensi Quarto Concilio natum, sine opportuno medicamine computrescat: nec vllum hactenus reperiri Samaritanum, qui, misericordia motus, oleo sapientiæ, lenisque confutationis, Armenis characteribus cusæ, illud liniat; extergat vino sanæ doctrinæ; Conciliationis *vinculo aliquo amabiliter alliget. Immo nec decet, hoc potissimùm tempore, quo splendidissimus PVRPVRATORVM Senatus vt per Ministros suos Euangelicos, ita pariter per crebras librorum exterarum linguarum editiones, ad Orbem vniuersum luce veræ religionis illustrandum incumbit: ac pretiosam Catholicæ fidei gemmam, benignis radiorum eius illapsibus vbique Terrarum exortam, in Oriente iam colligit Indus, Americanus in Occidente, Aethiops in Meridie, Danus, Noruergianusque in Aquilone; solum duntaxat Armenium, ignorationis suæ tenebris tantoperè offusum, ad speciosam hanc gemmam inueniendam ope, & lucerna simili non iuuari. At enim tanta idiomatis Armeni est vel asperitas in prolatione, vel indita naturaliter in constructione discrepantia dictionum, vel etiam librorum, quibus ad ipsum apprehendendum Latini manuducantur, inopia; vt sanè arduitati potiùs rei quàm horum incuriæ tribuendum sit; si in illorum codicibus euoluendis, refellendisque erroribus ex eorummet scriptis, Patribus, atque Concilijs debitæ sedulitatis opera minùs hucusque adhibita fuerit. Quapropter miseranda Gens hæc, huiusmodi auxilio destituta, in suæ contumaciæ excusationem illud fortassis apud Deum adducere posset:* Hominem non habeo: *me quoque præsertim testem* Ioan. 5. *adhibere, qui maximam ipsius docilitatem vbique semper expertus sum: vix enim vllum offendi Armenium, qui sacris scientijs instructus, vel suorum commonefactus errorum, ad Ecclesiæ Catholicæ gremium non se confestim receperit. Hac itaque de causa ego ipse nouissimè, quamuis nec eloquentia huic rei satis accomoda, nec doctrina præditus sim; omnem tamen mei muneris partem assequi cupiens, inter orthodoxæ fidei Proceres, qui scriptis suis hæreses oppugnarunt, memet immiscere, & anser tot inter Olores clangere nequaquàm erubui: eò vel maximè, quòd maius speraui emolumentum Armenijs ipsis enasciturum; si, quæ verbo prolata eorum errores faciliùs, euidentiùsque conuincere, Hæreticorum ora obstruere, & animos ad veram fidem, Sedisque Apostolicæ obsequium allicere, animaduerti; eadem ipsorum*

quo-

quoque posteritati typis expressa demandarem. Quòd autem Armenicas lucubrationes hasce, HEROS AMPLISSIME, (qualescunque tandem sint) EMINENTIAE TVAE, Sacræ Congregationis de Prop. Fide Præfecto dignissimo, nuncupare debeam, ac sacrare; etsi multæ aliæ, nec sanè contemnendæ, rationes sunt; (immò vel vna hæc mihi satis foret; quòd illas vt ederem, & typis darem, tibi soli ascribendum est. tu enim à te ipso, ac tua sponte, cùm Opus incœptum ex insperato quondam omittere coactus eram, singulari in me beneficio promeritus es, vt illud nihilominùs prosequerer, perficeremque: quin mihi etiam, ob id adhuc nutanti, & hæsitanti, non semel animos addidisti): attamen alia me ratio, vt id facerem, propriè inuitauit, atque omnino impulit: quòd magnanimum istud, excelsumque pectus, ac sublimium, magnarumque rerum curis nunquam non solicitum, ingenti adhuc Catholicæ religionis propagandæ studio, ac Zelo iugiter flagrare viderim, ac magis magisque incendi; teque vt maximè in omnium, quæ sub Cælo sunt, Nationum, à recto fidei tramite aberrantium, conuersionem ex animo, & totis incumbere viribus; ita potissimùm in Armeniorum salutem; cui vt in præsentia quoque prospicias, noui Collegij extructionem accuratissimè meditaris. Et quidem innumeræ penè sint licet, EMINENTISSIME PRINCEPS, eximiæ dotes illæ, quas in te vel natura, vel ars, vel Numinis gratia miro quodam, ac speciali modo perfectissimè elaborauit; quæque stellarum instar EMINENTIAE TVAE cælum exornantes, eam Mundo spectabilem reddiderunt, quà prosapia generis, quà litteris, quà magnanimitate, prudentia, integritate morum, cumulo, & apice dignitatum, alijsque tum corporis, tum animi ornamentis, quæ & cunctis per se vulgatissima sunt, & in libris etiam, tametsi nunquam satis, celebratissima: vna tamen illa, zelus inquam Catholicæ fidei, studium reductionis Ouium auiarum, (quæ potissimè meum in te rapuit cor) reliquas inter, ceu Sol inter sydera, mirandum in modum emicat, præfulgetque; & te clarissimo lucis splendore cùm in Terris, tum in Cælis longè gloriosiùs ornat, collustrat, & complet. Anne purissimo isto religiosæ caritatis incendio non vbique splendidior, non vbique celebrior renides, prædicaris? qui orthodoxæ fidei sole amictus, & zelotes alter Elias igneo curru vectus, Orbem lustras vniuersum fama, nomine, nutu; perlustras animo, mente, consilio; illustras lumine Romanæ religionis: quem & de Hæresum, Paganismi, & Gentilismi

tilismi

tilissimi tenebris triumphaturum, insignia generis tui praeclari, ac longa Heroum serie inclyti, in quibus pariter à candore nigredo, tenebrae à lumine ablegantur, omine praecedunt fausto. Hinc foecundo tuae mentis in agro inter caeteras humanarum, diuinarumque rerum scientias haud floret modò, sed maturescit Geographica illa cognitio; qua singulas Orbis partes, climata, regiones, prouincias, vrbes; montium, fluminumque, & viarum situs; quorumlibet demum populorum mores, ritus, religiones, propensionesque ita in promptu habes, animique in conspectu praesentia; vt de rebus ijsdem coram te loqui, nisi consideratè, & cautè, nemo, ne peritissimus quidem audeat quisque. Hinc tibi recta illa pro Apostolico munere perfectè obeundo agibilium ratio, ac prudentia planè admirabilis; qua quicquid gentium conuersioni bonum, ac vtile; quicquid incongruens, incommodumque sit, acutè dispicis; atque discernis: quicquid pro eadem assequenda Euangelicis Viris deligendum, quicquid fugiendum, accuratè, & prouidè doces: singula quaeque, onus istud grauissimum concernentia, prudentissimè ponderas, aequissimè iudicas, sapientissimè ordinas, ac disponis. Hinc tibi summa illa vigilantia, & indefessa solicitudo; qua Praedicatoribus fidei, vbique Terrarum longè latèque dispersis, atque in Dominica excolenda Vinea pondus diei, & aestus portantibus praesto semper es, & paratus ad opem: eorum indigentijs, vbi ratio postulet, largus & munificus: ab ijsdem postulata, ac proposita, vbi spes futuri emolumenti affulgeat, pronis auribus excipis, alacri promoues animo: ipsorum incommoda, laboresque epistolis periucundis, ac mira verborum suauitate, amorisque notis refertis leuas: aduersitatibus, insectationibusue haereticorum afflictos, ac depressos paternae caritatis affectu solaris; ad animos, ad fortitudinem, ad constantiam erigis: cunctis denique, quantumuis remotè distantibus, ades hortationibus, consilijs, instructionibus, ope, opibus, opera; &

Eobanus in psal. 118. Octonar. 14.

> Vt lucerna pedes, sic hos tua verba gubernant;
> Lampas vt extentâ quae face monstrat iter.

At verò, cùm tanta zelotypiae vi vigeas, ac iugiter animeris; quid mirandum est; si, post tot, eaque grauissima, & laboriosa, egregiè obita munera; praesertim Bononiensem diuturnam Legationem, Apostolicae Camerae Thesauri Praefecturam, Rauennatis Archiepiscopatus Insulas; quibus te Ecclesiasticae reipublicae & prudentissimi Moderatoris, & Administratoris integerrimi, & vigilantissimi,

stre-

strenuissimique Pastoris exemplar, & ideam Successiuis exhibuisti: si, post innumera præclarissimè mox patrata facinora, quorum meritis immortalibus & tuæ amplitudinem purpuræ decorasti, & Ecclesiam tibi in perpetuum deuinxisti: si, cum tandem etiam num in maxima aliarum rerum mole operosissimus sis; vtpote summæ cuius sagacitati, ac singulari agendi, cogitandique solertiæ noua semper, & grauiora Romanæ Sedis negotia, quò felices exeant in euentus, concreduntur; in orthodoxa insuper totius Orbis religione procuranda vegetior ingiter perstas, ac solicitior? si populorum vtilitatis ergò omnes aduersitatis impetus in tanto exercendo munere æquanimiter portas? Nil profectò mirandum est: dum [a] Caritas in totum se extendit Orbem: *dum* [b] Religio fatigationem non sentit: *dum in te* [c] Zelus pietatis & suauiter ardet, & efficaciter explet. *Accipe igitur pari caritatis affectu, BENIGNISSIME PRINCEPS, priorem hanc mei laboris Partem, quam EMINENTIAE TVAE AMPLISSIMAE maxima animi submissione, & reuerentia offero. Tenue quidem, nec pro merito munusculum est: cum tamen grato proficiscatur ex animo, totque tibi nominibus debitum sit; illud tuæ in me, meamque Sodalitatem beneuolentiæ, ac meæ erga EMINENTIAM TVAM obseruantiæ, & deuotionis perpetuum monumentum esse, patieris. Intereà, dum Partem posteriorem molior, Deum Opt. Max. assiduè precari non desinam; vt Catholicæ religionis incremento feliciter, diuque viuas. Romæ IV. Nonas Aprilis, MDCLI.*

a August. in Ioan.
b Chrys. in Matth.
c Bern. in Cant.

EMINENTIAE TVAE

Humillimus seruus

Clemens Galanus Cler. Reg.

AVTOR LECTORI.

OLIM mireris, OPTIME LECTOR, cur, ad Armeniorum errores coarguendos, ab historijs potiùs, traditionibusque veterum sui ipsorum Patrum, quàm à controuersijs exordium ceperim. Ea enim & cæterorum Orientalium Schismaticorum, & Armenæ maximè gentis (quippe quorum omnium mens nullius scientiæ præsidio communitur) conditio est; vt, si Latinus ad Fidei veritatem demonstrandam disceptationem cum ipsis aggrediatur, studeant sese vel contentioni subtrahere; vel, cum falsitatis euincuntur, in illud subterducere: *Sic à Maioribus nostris edocti sumus: nefas est, terminos antiquos, quos illi posuere, nos transgredi:* (germanum eiusmodi deliramentum in Gentilium mentibus olim etiam insedisse, his Cicero verbis refert: *Omnes religione mouentur; & Deos patrios, quos à Maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinendos arbitrantur*). Siquidem, cum persuasum, atque fixum in animo habeant, Latinos, vtpotè Logica facultate, & ingenij acumine gentibus alijs longè præstantes, argumentorum, ac sophismatum vi, fallacijsque rem quantumlibet falsam pro vera ostendere posse, si velint; nullam idcirco esse existimant ignominiæ notam, vbi imparibus, ac valentioribus armis ab illis prouocantur, aut ficto non solùm sermone, sed etiam vultu lite cedere ante pugnam; aut subterfugere ad Seniorum traditiones. Quamobrèm, ne egomet, in disputationis arenam cum ijsdem Armenijs præmaturè descendens, in arena ipsa, vti adagium est, seminarem; operæ pretium, quin

Cic. 6. act. in Verr.

etiam

etiam neceſſarium duxi, Eccleſiaſticam eorum hiſtoriam, antequàm hæreſes controuerſijs improbarem, præmittere: vt ex ea manifeſtò inſpiciatur, & quaſi proprijs ipſorum manibus, nedum mentis oculis, contrectandum, palpandumque præbeatur, priſcos Armeniæ Patres (ſi de multis pauci, qui lupi potiùs, & ſeductores vocandi ſunt, demantur) haud aliam fidem, doctrinam, religionem genti ſuæ ſingulis quibuſque temporibus tradidiſſe, niſi quam Catholica Romana Eccleſia profitetur. Quæcunque igitur multorum annorum ſtudio, ac labore ex Armenis codicibus in Oriente excerpſeram, quæ tum hiſtorijs, tum probatorum apud eos Patrum, ac Doctorum teſtimonijs, tum denique Concilijs inter ipſos celebratis, errores eorum ad hominem conuincere poſſent, duas in Partes digeſta, atque diſpoſita ſegregaui. Et in Prima quidem continuata Patriarcharum, Regumque Armeniæ ſeries à principio recenſetur; cui aliorum quoque præcellentiorum Virorum, Antiſtitum, ac Principum, qui ibidem omni virtutum genere floruerunt, atque Catholicæ religionis, & Eccleſiæ Romanæ partes, authoritatemque admirabili animi conſtantia contra aduerſarios defendendam, tuendamque ſuſcepere, monumenta interſeruntur: Hæreticorum Conciliabula, errores, errorumque cauſæ, necnon & flagella, diuinitùs in Armeniam propter eos immiſſa, diſcutiuntur: nonnullorum denique Armenorum Conciliorum acta narrantur, in quibus Armena olim Eccleſia, erroribus ſuis ſpontè depoſitis, vnionem cum Catholica non ſemel compoſuiſſe depræhenditur; quamuìs poſteà temporum varietate, rerumque viciſſitudine, ac præcipuè Armeni Principatus iacturà eandem vnionem iterùm, ac ſæpiùs aboleuerit. Quarum ſanè rerum ne veſtigium quidem in Latinorum libris, vel leuiter impreſſum, apparet; nec apud ipſos Armenios, niſi perpaucos, eoſque duntaxat, qui veteres manuſcriptos codices, ſepultos licet, & tinearum dentibus abrodendos, aſſeruant, memoria reperitur. Quædam inſuper alia in eadem prima Parte de Colchis, & Orientalibus Iberis adnotanda ipſe mihi Armenæ hiſtoriæ contextus exhibuit: ex quibus ſi occaſionem arripui breuiter enarrandi vel meum itinerarium, vel quæ ab alijs noſtræ Congregationis Miſſionarijs, pro conuerſione eorundem Populorum ad veram fidem, geſta ſunt; ſcito, vtramque me prouinciam non ſpontè, ſed ab ijs, quibus repugnare nefas erat, impoſitam ſu-

ſcepiſſe; vt ea nimirùm, quorum oculatus teſtis ipſe fueram, poſteritati teſtata ipſe pariter relinquerem. Secunda verò Pars controuerſias de ſingulis fidei dogmatibus, in quibus errant Armenij, ex ipſorummet potiſſimùm libris, Patribus, Concilijſque (vt ſemper obſignatis, ſicut aiunt, tabellis cum eis agatur) orthodoxè reſolutas, complectitur: vbi præterea alia hæretica dogmata, ab Armenis quibuſdam Pſeudo-doctoribus temerè effutita, ac ſcriptis etiam in incautum vulgus impiè propagata, paſſim refelluntur. Vt autem Lucubratio hæc, hæreſis Armenæ colubrum oppreſſura, non lædat pariter Nationem, nec eius animum labefaciat; (ſolet enim plerunque id ſcribendi genus, niſi aduerſariorum vulnera leniter attrectentur, illa magis magiſque exaſperare, ac inſanabilia prorſus reddere); ſtudui pro viribus, vt in illum acriter inuehi, ita cum hac ſuauiter, mitiſſimèque in ea me gerere: nec proinde aptius ipſi nomen inſcribere arbitratus ſum, quàm *Conciliationis Eccleſiæ Armenæ cum Romana*: quo ſcilicet eam videar non culpare quidem, aut carpere; ſed nobis potiùs reconciliare, atque in priſtinam concordiam, amicitiamque reſtituere voluiſſe. Cæterùm ex multis, quæ hoc in Opere oculos offendent tuos, CANDIDE LECTOR, vnum fortaſsè erit Latinæ compoſitionis imperitia. is certè, qui Miſſionem ab adoleſcentia coluit; ſtuduitque Linguarum Orientalium, Turcicæ, Ibericæ, Colchicæ, Armenicæque barbariem omnem non ore ſolùm, ſed & mente, & animo imbibere; atque illis iamdudum aſſuetus erat; venia dignus eſt, ſi vnà fortè cum inconcinno ſermone Latino barbariſmos etiam eructauit. Quapropter non dubito, quin humanitas tua & hoc, & alia, ſi qua in libro ſunt, vt puto eſſe, vitioſa, habeat excuſata. Vale.

A P-

CVm Partem primam historialem *Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana, ex ipsis Armenorum Patrum, & Doctorum testimonijs* concinnatam à R.P.D.Clemente Galano, nostræ Congregationis Theologo, ac Sacræ Congregationis de Prop.Fide Missionario, præcipiente Adm.R.P.D.Ioanne Gonzaga Congregationis nostræ Præposito Generali, expenderimus; atque optimè nostræ fidei dogmatibus congruere, & bonos mores fouere, animaduerterimus; dignam ducimus publica luce: vt in ea Gens Armena Maiorum suorum obsequium erga Romanam Sedem agnoscant, ac imitentur; & quisque Autoris studium perspectum habeat, in eo semper insudantis, vt errantes Oues ad verum Pastorem reducat. In quorum fidem &c. Datum Romæ in Aedibus S.Andreæ de Valle IV.Kal.Iunij, MDCXLVIII.

D.Zacharias Pasqualigus Clericus Regularis.
D.Stephanus Quaranta Cler.Reg.

D.Ioannes Gonzaga, Congregationis Cler. Regularium Præpositus Generalis.

HOc Opus, inscriptum, *Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana Prima Pars Historialis*, à R.P.D.Clemente Galano, nostræ Congregationis Theologo, compositum, cum iuxta præfixam assertionem Patrum, quibus id commisimus, approbatum fuerit; vt typis mandetur, quoad ad nos spectat, facultatem concedimus. In quorum fidem præsentes litteras, manu nostra subscriptas, ac nostræ Congregationis sigillo munitas, damus Romæ in Aedibus S.Siluestri Montis Quirinalis V.Nonas Iunij, MDCXLVIII.

D.Ioannes Gonzaga Præpositus Generalis Cler.Regularium.

Loc. ✠ Sigilli.

D.Ioannes Montoya Secretar.

IVxta Decretum, à Sacra Congregatione de Propaganda Fide die 20.Aprilis emanatum, legi eam partem, quæ historialis est, *Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana, ex ipsis Armenorum Patrum, & Doctorum testimonijs* à R.P.D.Clemente Galano Cler. Reg., Sacræ Theologiæ professore, & S. Sedis Apost.ad Armenos Missionario contextam; in qua, doctis additis notis

ad

ad Armenorum historias, perpetuam deducit seriem Regum, & Antistitum, qui in illa gente ad posteriora vsque secula floruerunt: vtilemque iudicaui Missionarijs, qui ad numerosissimos illos populos instruendos proficiscuntur. ex ea quippe addiscere poterunt, qualiter primis imbuti sunt Armeni præceptis Christianis; à quibus primos hauserunt errores; quibusque modis corrigi possint, & eliminari. Nihil porrò in hoc Opere occurrit, Christianæ fidei, aut bonis moribus aduersum; neque quicquam obstat, quin Sacræ Congregationis typis iuxta supradicti Decreti normam possit euulgari. Datum ad Aram Cæli die 9. Maij 1648.

Fr. Lucas Vvaddingus.

CODicem, cui titulus, *Conciliatio Ecclesiæ Armenæ cum Romana, Autore D. Clemente Galano Cler. Reg.*, ex commissione Sacræ Congregationis de Propaganda Fide mihi expendendum traditum, accuratè lustraui. Opus profectò luce, ac laude dignum: quippe ex antiquitatis, & obliuionis tenebris tot Ecclesiæ Armenæ Historias, Concilia, & Vniones cum Romana, hucusque vel latentes, vel etiam obliteratas, in lucem publicam inuexit: ita vt Armenis ipsis facem præferat, qua, suorum Seniorum exemplo ad Romani Pastoris Caulam reduces, (ni prorsus cæcutiant) veram fidem inueniant, erroresque abstergant: Missionarijs animum addat, quo obduratos proprijs ipsorum armis emolliant, ac lucrentur: Ecclesiæ tandem Romanæ Primatum, magisterium, & firmitatem mirum in modum ex ipsamet hostium pharetra euincat. Quare in publicam omnium vtilitatem typis illum donari posse, censeo: non enim aliquid, aut fidei, aut bonis moribus dissonum, habet. In quorum fidem hæc, propria manu exarata, dedi XV. Kal. Iunij, 1648.

D. Augustinus de Bellis, Clericus Regularis.

EX commissione Sacræ Congregationis de Propaganda Fide, Ego Fr. Gregorius Zuorzorensis Armenus Ordinis Prædicatorum vidi hanc Primam Partem historialem *Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana*, ab Adm. R.P.D. Clemente Galano editam; in qua reperi, Partem Armenam, perleganti stylo compositam, optimè correspondere Latinæ; nihilque in ea esse, quod Catholicæ fidei, aut bonis moribus aduersetur: immo opus adiudicaui vtilissimum, & Armenorum genti, quo ad orthodoxam fidem alliciantur, apprimè necessarium. in eo quippe Autor ex Armenis libris, & historijs, ac præcipuè Concilijs inter eos celebratis, fidei veritatem perspicuè aperit, & oculis illorum exponit. Quare dignissimum duco, quod iuxta eiusdem Sacræ Con-

Congregationis Decretum in lucem prodeat. In quorum fidem præsentes litteras propria manu, Latino, & Armeno idiomate, scripsi, ac subscripsi Romæ in Aedibus S. Clementis die 17. Maij, anno 1648.

Fr. Gregorius Zuorzorensis, Dominicanus Armenus.

[illegible]

[illegible]

Imprimatur, si videbitur Reuerendiss. P. Magistro Sacri Palatij Apostolici.

A. Riualdus Vicesg.

Imprimatur.

Fr. Raymundus Capisuccus, Magister, & Socius Reuerendiss. Patris Fr. Vincentij Candidi, Sac. Palatij Apost. Magistri Ord. Præd.

CVm Sanctissimus D.N. Vrbanus Papa VIII. die 13. Martij, anno 1625. decretum ediderit, idemque confirmauerit die 5. Iulij, anno 1634. quo inhibuit imprimi libros hominum, qui sanctitate, seu martyrij fama celebres è vita migrauerunt, gesta, miracula, vel reuelationes, seu quæcunque beneficia, tanquàm eorum intercessionibus à Deo accepta, continentes, sine recognitione, atque approbatione Ordinarij; & quæ hactenus sine ea impressa sunt, nullo modo vult censeri approbata: Idem autem Sanctissimus die 5. Iunij, anno 1631. ita explicauerit; vt nimirùm non admittantur elogia Sancti, vel Beati absolutè, & quæ cadunt super personam; benè tamen ea, quæ cadunt supra mores, & opinionem, cum protestatione in principio, quòd ijs nulla adsit authoritas ab Ecclesia Romana, sed fides tantùm sit penes Autorem. Huic Decreto, eiusque Confirmationi obseruantia, & reuerentia, qua par est, insistendò, profiteor, me haud alio sensu, quicquid in hoc libro refero, vel ab Armenis præsertim Autoribus de nonnullis priscis suis Patribus, Catholicis tamen, relatum adduco, accipere, aut accipi ab vllo velle, quàm quo ea solent, quæ humana duntaxat authoritate, non autem diuina Catholicæ Romanæ Ecclesiæ, aut Sanctæ Sedis Apostolicæ, nituntur; ijs tantummodò exceptis, quos eadem Sancta Sedes Sanctorum, Beatorum, aut Martyrum Catalogo adscripsit.

INDEX

INDEX
RERVM NOTABILIVM
Quæ in hoc Opere continentur.

A

 dæo

Ar-

B

C

Chri-

n.4

cænam

D

E

F

ac

G

Gre-

eidem

Chri-

assistit

M

N

V

ՑԱՆԿ

ԳՐՈՑՍ ԱՌԱՋԻՆ

Գլխ Ա Թիւ Ժ Աբգարու Թագաւորին հայոց Թուղթ առ տէրն մեր յս̃ քս̃։ Եւ Թուղթ յս̃ քս̃ առ Աբգար։

Թիւ ԺԴ Զառաքէ քս̃ առ Աբգար զդատապարտեալն ... Եւ եւս զառաքեալն Թադէոս, որ բժշկեաց զհիւանդութիւն նորա։

Գլ Բ Թիւ ԺԵ Զերթալ ընդ եղեռնագործ ... ընդդէմն զհաւատն քս̃ի։

Թիւ ԺԶ Թէ որք եղեն Թագաւորք հայոց 'ի ժամանակին առաքելոյն ... առ որդեայն ...

Գլ ԺԹ Թիւ Դ Զաթոռն հայրապետութեան հայոց 'ի վաղարշապատ քաղաքէն եղեւ փոխեալ 'ի գաւառն ... 'ի քաղաքն ..., եւ յանդի 'ի գաւառն կիլիկեցւոց 'ի քաղաքն սիս։

Թիւ Է Իսկ այժմ 'ի սիս եւ 'ի վաղարշապատ բաժանեալ նստին երկու կաթողիկոսք 'ի վր̃ նորա։

Գլ ԻԲ Թիւ Բ Զնախարարաց պատերազմն ... զթուղթ մեղադրութեան եւ ... հայոց առ ... հռոմայ։

Գլ ԺԷ Թիւ Գ Զշահ 'ի յազգէն բագրատունեաց լինի Թգր հայոց. եւ զի խափանեալ 'ի վաղէնջուց զթագաւորութիւն կրկին նորոգէ։

Գլ ԺԱ Թիւ ԺԵ Զամենայն ... Թէ որպէս ... եւ որպիսի ... լինի առ հայս։

Գլ ԻԴ Թիւ ԺԴ Զբագրատ լեռն հայոց ... վր̃ ...

Թիւ ԺԴ Զա փառապատ նորին ... քաղաքն կոչեցեալ ...

Թիւ ԺԵ Եւ 'ի վր̃ նորա ... որ ... 'ի վայր։

Գլ Գ Թիւ ԺԴ Զվաչակ Թգր փոքրն հայոց. ... 'ի մեծ ... 'ի պատերազմ ... հռոմայեցւոցն։

Գլ Դ Թիւ Բ Զարշակ. Թգր մեծին հայոց. հալածէ զմեծ ներսէս կթ̃ղն։

Թիւ Ե Հռոմայեցւոցն լինի հաշտութիւն։

Թիւ Զ Զմահուանն ընդ հայրն ... կայսեր եղբօրն։

Թիւ Է

Թւն Է. [illegible] 'ի [illegible]։
Թւն Թ. 'Ի [illegible]։
Դ. Է. Թւն Թ. [illegible]. [illegible] հայոց. [illegible] 'ի [illegible] հայոց։

Դ. Թ. Թւն Ժ. Բ[illegible] հայոց [illegible]։
Դ. Ժ. Թւն ԺԱ [illegible] հայոց։
Թւն ԺԲ 'Ի [illegible] հայոց [illegible] 'ի [illegible]։
Թւն ԺԱ [illegible]։
Դ. Ի. Թւն Ժ [illegible] հայոց։
Թւն Ի և ԺԱ Հաշշարն և [illegible] 'ի [illegible] հայոց։
Դ. Լ. Թւն Ի [illegible] 'ի [illegible]։
Թւն Գ [illegible] հայոց 'ի [illegible]։
Թւն Ե [illegible] հայոց [illegible] 'ի [illegible]։
Թւն Ժ [illegible]։
Թւն ԺԳ [illegible] 'ի [illegible] 'ի հայս։
Թւն ԺԱ [illegible] 'ի հայս [illegible]։
Դ. ԺԳ. Թւն ԺԲ [illegible] հայոց [illegible] 'ի [illegible]։
Թւն Լ [illegible]։
Դ. ԺԱ. Թւն Է [illegible] հայոց [illegible]։
Թւն Թ [illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible]։
Թւն Ժ [illegible] 'ի [illegible]։
Դ. ԺԵ. Թւն ԺԲ [illegible] հայոց [illegible]։
Թւն ԺԴ Հ[illegible] հայոց 'ի [illegible]։

Թւն ԺԵ

Թիւ ՃԻԵ Յաղագս զեկուցման թագաւորաց և քահանայից . առ ՚ի բառնալ զզայթակղութիւն հայոց Թղթերն .

Գ

ԴԼ ՃԹ Թիւ Է Գաղնիկ առաջին հայոց՝ եղանել ընդ առաջնութիւն կայսերն յունաց .

ԴԼ ՃԺ Թիւ Ժ Պատերազմ մը հայրապետին կոստանդնուպոլսոյ ; Թղթով յորդորէ զհայս . առ ՚ի խոստովանել զերկու բնութիւն ՚ի քս . և զկամս երկուս բաղկանալ :

ԴԼ ՃԺԲ Թիւ ԺԴ Եւ Թուղթ նորին եղև գովասանութիւն ՚ի տանուտեարն ժողովոյն հայոց

ԴԼ ՃԺ Թիւ ԺԲ Հայք անսաստեն պահպանութեան նորին մեծի զեկուցմանց ՚ի յունական ուղղափառութիւն .

ԴԼ ՃԺԴ Թիւ ՃԺ Պաշտօնեայ եկեղեցապատերազմն հայոց մայրաքաղաքին որ առ Լեւոն Բասիլէոսն Կոստանդնուպոլսի :

Թիւ ՃԺ Եւ խառնէ ՚ի նմանէ զհայրապետութիւն զեկեղեցւոյն . զնմանէ նմա : և զԹուղթ .

ԴԼ ՃԱ Թիւ ՃԱ Պարգև մը լուսաւորչին հայոց յեղեալ ՚ի պարթև Թզուցն

Թիւ ՃԵ Քրիստոնէութեան կրօնից մնացելոց .

ԴԼ Ի Թիւ ԺԴ Զաւրշապուհ ՚ի յարքունեաց պարգևաւ կոչ առաջնորդ էր .

Թիւ ԺԵ Երկրորդ զանձն պատերազմն որդւոց ՚ի նորոյ հաւատոյ մարդկան :

Թիւ ԺԶ Ամենայն զնոյն արդարև զյետ ժողովոց հայոց ՚ի հաւատս էր

ԴԼ Ի Թիւ ԺԷ Սրբոց գրեցաւ մեծանձնութիւն եղեցին .

Թիւ ՃԴ Սահմանէ զհայս ՚ի պետն եկեղեցւոյ .

Թիւ Ը Ամենայն զնահապետութիւն հայոց .

Թիւ ՃԳ Նորոգեցանն ՚ի հայս զբանաւորս զեկեղեցին և զկրօնաւորս

Թիւ ՃԳ Շինէ զեկեղեցին . և զպարսպաւորսն :

Թիւ ՃԳ Սահմանեն զհաւատս ՚ի կաթողիկոս յարքունեաց և հիւսիսոյ :

ԴԼ ԺԳ Թիւ Ը Եղև ՚ի նմա որդին մեծն :

Թիւ Է Յայտնեցաւ նմա Թագաւորութիւն հայոց նմա :

ԴԼ Ի Թիւ ՃԳ Սրբոց գրեցաւ գիրս ՚ի մեծն հատուած առ ՚ի պահպանել զեր պատիւ

սրբոց եկեղեցւոյ .

Թիւ ՃԵ Եղիա զգաւառն մեծութեան Թէ ընդ նմին .

Թիւ ԿԳ Ի նոյն ամենայն հեծանողք պատերազմ ամ հայոց .

ԴԼ Գ Թիւ Է Սրբոց գրեցաւ մեծանձնութիւն եղեցին զբարեպաշտ որդին իւր .

Թիւ Է Նորոգեցանն զնա ՚ի յաթոռն իւր . և նորա զնոյն յանուանս .

Թիւ Ժ Եղիշէ ՚ի մը ժողովն նորին ՚ի մեծն կաթողիկոսութեան

Թիւ Գ Ամենայն ՚ի նոյն ժողովն զբարեպաշտ փոխանակ իւրեանն .

ԴԼ Է Թիւ ՃԳ Նախագահն ՚ի մեծութեան առաջնորդն .

Թիւ ՃԸ Հոգին ք պատմեն և Թագին զնախանձն նորա .

Թիւ ՃԶ

Ց Ա Ն Կ :

Թիւ Թ

Թուին ՃԾ Մեռանի սրբազան ... ի ... գլխոյ նորա լոյս. և եղեւ ...

Թ

դ̃ր ԺԳ Թուին ԺԳ Թագաւորէ ... ընդ ... կաթողիկոսն
... Հայոց.

դ̃ր ԺԵ Թուին ԺԴ Նա և ս կաթողիկոսն Թովմայ.

Թուին ԺԵ Մեռանի ընդ ... Հայոց, ... ի ...
ի գեղ ...

դ̃ր ԺԵ Թուին Լ Թագաւորեաց ... Հայոց ...
... Հայոց.

Թուին ԼԳ Մեռանի ի Հայոց ...

Թուին ԼԴ ... Հայոց և
... ի ... ի ձեռն ...

Թուին ԼԵ ... Թովմայ ...

դ̃ր ԺԵ Թուին ԼԶ Թագաւորէ ... Հայոց ... կաթողիկոսն
...

Թուին ԽԵ Յաղթեցաւ ի ... ի ...

Թուին Կ ... Հայոց ... Թովմաս. ...
...

դ̃ր ԺԵ Թուին ԿԳ Թագաւորեաց ... ի ...
... ընդ ...
... ի գեղ ...

Թուին ԿԶ Նորին ... ի ձեռն ... Հայոց ...
...

դ̃ր ԺԵ Թուին ԿԷ Թագաւորեաց ...

Թուին ԿԸ Յարդարէ ... և ... և ...
... ընդ ...

Թուին ԿԹ ... և ...
... էր.

դ̃ր ԺԵ Թուին ԽԹ Թագաւորեաց ... Հայոց
... ի ...

Թուին ԽԵ ...

Թուին ԾԳ ... ի ... Հայոց.

Թուին ԾԶ Ի ձեռն ...

դ̃ր Ճ Թուին ՄԵ Թագաւորեաց ... Հայոց ի
...

Թուին ՄԵ ... և ...
... էր.

գլ. Ժա. թիւ. ... թագաւորութիւն հայոց անուանի ի թուլին ծանուցանեալ էր.
Ընդ ...

Ժ

գլ. Գ. թիւ. Իգ. Ժողովն Նիկիոյ ; յոր առաքեցին հայոց եպիսկոպոսք ընդ որ բերին կանոնս ի քաղաքէն Նիկիոյ ի յաշխարհն փո֊
քերն հայոց ։

գլ. Ը. թիւ. Է. Ժողովն հայոց . որ եղեւ ի թագաւորութեան վաղարշակայ . նշէ .

թիւ. Ե. Ղուկասարան զերդ արդանդն նստուցին .

թիւ. Զ. Յովհաննէս արքեպիսկոպոս . զոր ասոյ յովհ ժողովն եղեւ .

թիւ. Թ. Ներսէս մեծ զհրամանս Պետրոսի արարողութեան կաթողիկոս֊
սութեան .

թիւ. Ժբ. Թովմա Պետրոսի առ Լեւոն ժողովն .

գլ. Ժ. թիւ. Բ եւ Գ. Չորրորդ ժողովն Քաղկեդոնի ի հայս հրամանաւ արքային
Արշակայ . ի կեանս հայոց ընդդէմ աղանդաւորաց , յետ այնր
ծանուցանեալ էր . Հ .

թիւ. Բ եւ Իդ. Հրաման նորա ժողովիցն եւ միաբանութեան առաքելոց
ի միասին .

թիւ. Բ եւ Իե. Աշխարհական եւ եկեղեցական բարեկարգութեան հաստատեցաւ .

թիւ. Գ. Սահմանեն զմի բնութիւն ի քրիստոս .

թիւ. Դ. Բանադրեն զայլազգիս հայոց ի կաթողիկէ եկեղեցւոյն .

գլ. Ժդ. թիւ. Դ. Ժողովն Կարնոյ ; որ եղեւ ի հայս վասն միաբանութեան եկե֊
ղեցւոյ ի սեր երկուց կողմանց հայոց , հրամանաւ կայսերն հե֊
րակլեայ . ամս թուին էր ; ...

թիւ. Է. Եւ նա ի նոյն ժողովն նոյն հայրապետաց եւ իշխանացն հայոց .

թիւ. Թ. ... նոյն ժողովն զնոյն սահմանս լուսաւորչին դաւանեալ .

թիւ. Թ. Ընդունին զհաւատոյ գիր ի մէջ հայոց ; եւ զամենայն
ժողովն քաղկեդոնի .

թիւ. Թ. Հաստատեն զմիաբանութիւն հայոց ընդ կաթողիկէ եկեղե֊
ցւոյն .

թիւ. Ժբ. Յովհ զաւակաւորաց եղեւ ի յաւուրս հնաւանց ժողովոց եւ որ
բացին հայրապետացն հայոց .

գլ. Ժե. թիւ. Ա. Չորրորդ ժողովն ... ի հայս ի կեանս
...

թիւ. Ը. ...

թիւ. Բ եւ Ե. Հաստատեն ... միաբանութեան եւ ...

գլ. Իբ. թիւ. Ժա. ... եղեւ ի յաւուրս հնաւանց ժողովոց եւ որ բացին հայ
եւ գլ. Ժը. թիւ. Դ եւ Ը. ... հայոց .
եւ գլ. Իէ. թիւ. Ե.

ՌԼ ԾԶ Թւն ԾԴ Ժողովն [illegible]. որ եղև ի [illegible] Կոստանդնուպօլիս [illegible]
[illegible]. և [illegible] գրիգորի, ի թվին փրկչին . ՌՃԿԷ .

Թւն . Ծ [illegible] ի միաբանութիւն հայոց ընդ [illegible]
[illegible]

Թւն ԾԵ Նորոգէ զեկեղեցիս և զաւերեալս [illegible]:

Թւն ԾԸ [illegible] Լիպարիտ . Թէ
մի է [illegible] բնութիւն [illegible]. մի է [illegible] բնութիւն
[illegible] ընդ [illegible]
[illegible] Թէ մի է [illegible] բնութիւն [illegible]
[illegible]

Թւն ԼԱ Ընդունի [illegible] թագաւորութիւն [illegible]:

Թւն ԼԲ [illegible]:

ՌԼ ԾԷ Թւն ԼԴ Թէ [illegible] ժողովն [illegible]:

Թւն Ծ [illegible]

Թւն ԾԴ Եւ [illegible]:

Թւն ԽԴ Եւ [illegible] ի [illegible]:

ՌԼ ԾԷ Թւն ԽԵ [illegible] ժողովն [illegible]
[illegible]:

Թւն Ծ Ընդունի [illegible] ժողովն [illegible]:

Թւն ԽԵ և ԿԶ [illegible] ի [illegible] հայոց [illegible]
[illegible]:

Թւն ԿԶ Եւ [illegible]:

Թւն Ծա և ԿԴ Եւ [illegible] հայոց [illegible] ի [illegible]:

ՌԼ ԾԸ Թւն Ռ Ժողովն [illegible] . որ եղև ի նոյն [illegible] ընդդէմ [illegible]
[illegible] ի թվին [illegible]
[illegible] . Ռ.Ղ. Է .

Թւն Է [illegible] ի [illegible] միաբանութեան հայոց ընդ [illegible]
[illegible]:

Թւն ԷԴ [illegible] ժողովոյն:

Թւն ԾԴ [illegible] հայոց [illegible]
[illegible]:

Թւն ԾԶ [illegible] հայոց [illegible]:

ՌԼ ԾԸ Թւն Լ [illegible] ժողովն [illegible] թագաւորութեանց
[illegible]. և [illegible] ի մի [illegible]:

Թւն ԷԻ [illegible] ժողովն [illegible]:

Թւն Լ [illegible] հայոց [illegible] ի
[illegible]. և ի [illegible]:

Թւն ԼԲ [illegible] հայոց . [illegible]
[illegible] ի [illegible]:

Թւն ԾԴ [illegible]:

Թւն Ծա

Թւ. Ճա. Սեպհականել զհայրապետութիւն հայոց ընդ ազգաց եկեղեցեացն հա_ մայ.

ՂԼ ՃԹ Թւ. Գ. Ժողովին առաքելոց. որ եղեւ ի հայս հրամանաւ [illegible] բայքն հայոց. և անդ կատարեցան [illegible] ծննդեանն [illegible]. ՃՂ Ճ [illegible].

ՃԹ. Թւ. Ճ. Նորին պատմութիւն.

Թւ. Ճա. Եւ սահմանադրութիւն.

ՂԼ ՃԹ Թւ. Ճգ. Եւ [illegible] ժողովոյ զմեծամեծս ժողովոյն սրբոյ, որ զհ[illegible] պետութիւն հայոց և [illegible].

Թւ. Ճդ. [illegible] զհրեշտակաց [illegible], որք [illegible] ծնանել զնոյն [illegible] պետութիւն.

Թւ. Ճե. Հաստատեալ [illegible] զառաջնորդս [illegible] սրբոց ժողո_ վոյն.

Թւ. ՃԶ. Եւ [illegible] հայրապետաց հայոց. որք [illegible] ժո_ ղովս.

ՂԼ Ժ Թւ. Ճէ. Ժողովին բանից. առաքեալ ի [illegible] հայ_ յոց ի [illegible] թեանն [illegible]. ՃՂ Ժ.

Թւ. Ճ. [illegible] հաւատոյ և [illegible] թեան [illegible] հայրապետին [illegible].

Թւ. Ժա. Եւ [illegible] որք [illegible].

Թւ. Ժբ. Եւ յետ [illegible] հայոց.

Թւ. Ժգ. Եւ [illegible] թեան, զոր [illegible]. [illegible] և զայն որ ի [illegible].

[illegible]

Ժ Թւ. Գ. Եկեղեցեաց [illegible]. [illegible]. [illegible] աւուր [illegible] թեան հայոց.

ՂԼ Ժգ Թւ. Ժդ. [illegible] եկեղեցեաց [illegible]. [illegible] հայ [illegible] եկեղեցեաց ի [illegible] թեան [illegible] եկեղեցւոյ.

Թւ. ԺԹ. [illegible] թեան [illegible].

Թւ. Ի. Եւ [illegible].

ՂԼ Ժդ Թւ. Թ. Նորին [illegible] աւուր [illegible] եկեղեցեաց հայոց.

Թւ. Ժ. [illegible] ի [illegible] թեան [illegible].

Թւ. ԺԵ և ԺԶ [illegible] թեան [illegible] թեան [illegible].

ՂԼ Ժդ

Ց Ա Ն Կ ։

Գլ ԻԴ Թիւ ԼԷ Առ. ինքնօրէնութիւն պապին՝ Լեւոնի արքային հայոց առաքմամբք թղթոց և հրեշտակաց բազումս էին ։

Թիւ ԼԹ. ԽԸ. և այլ Թուղթք պատասխանատուութեան ինքնօրէնութեան առ նոյն արքայն ։

Գլ ԻԴ Թիւ ԽԴ Ինքնօրէնութիւն պապին ցուցանէ զաւրաւորութիւն, զի արքայն Լեւոն սիրով և պատուով ընդունէր զհրամանս առաքելական սրբոյ աթոռոյն ։

Թիւ ԽԶ Ասորական առաքել նման զօրութիւն ընդ դէմ տաճկաց ։

Թիւ ԽԹ Աղաչէ առ նոսա զնշան սրբոյն պետրոսի, զի նովին ընթասցէ 'ի պատերազմ 'ի դէմ անհաւատից ։

Գլ ԻԴ Թիւ ԾԳ Ինքնօրէնութիւն պապին շնորհէ զիշխանութիւն ինչ արքային Լեւոնի ։

Թիւ ԾԵ Լսէ աղաչանաց և խնդրուածոց նորա ։

Թիւ ԾԷ Հրամայէ Լեւոնի, վճարել Թեմպլարիոսացն ըստ արժանի զի արարեալ վնասուց ։

Գլ ԻԴ Թիւ Կ և Է Ծանուցեալ եղև ինքեանն 'ի Լեւոնէ և 'ի յոհաննէս կթղսէ, եթէ հայոց եկեղեցին անկեալ էր ընդ հնազանդութեամբ առաքելական սբ աթոռոյն ։

Լ

Գլ ԻԵ Թիւ ԾԲ Լեւոն. իշխանն հայոց. խնդրէ դնել զինքն 'ի ներքոյ պաշտպանութեան հռովմայեցւոց ։

Գլ ԻԵ Թիւ ԾԴ. Աղաչէ 'ի մեծէն հռոմայ աշխարհակալին մօտաւորագոյն առ 'ի
և Գլ ԻԴ Թիւ Է պսակել զինք Թգր հայոց ։

Գլ ԻԵ Թիւ ԾԴ Յորժամ պսակեցաւ Թգր, ընծայեաց եկեղեցւոյն հռոմայ զբաղաւորս ոմանս ։

Գլ ԻԴ. Թիւ ԼԴ և Ծ Կարէ զթուղթս յոլովս առ ինքնօրէնութիւն պապին ։
և Գլ ԻԴ Թիւ Կ

Գլ ԻԴ Թիւ ԼԴ Սէր և ջերմեռանդութիւն նորա առ սբ աթոռն հռո_
և Ծա մայ ։

Գլ ԻԴ Թիւ ԼԵ Լեւոն արքայն հայոց խնդրէ յինքնօրէնութենէ զօրութիւն ընդ դէմ տաճկաց ։

Թիւ ԾԲ Եւ խնդրէ, զի թգրութիւն իւր ոչ լիցի պարտական հնազանդել այլ ումեմն լատինական եկեղեցւոյ, բայց յեկեղեցւոյն հռոմայ ։

Թիւ ԾԶ Աղաղակէ առ դատաստանն ինքնօրէնութեան վս բռնաբարութ Թոռին իւրոյ ։

Գլ ԻԴ Թիւ Կ Լեւն արքայն հայոց ծանուցանէ պապին ինքնօրէնութեան, թէ եկեղեցին հայոց անկեալ էր առ հնազանդութիւն առա_

քէ

Խու_

Ց Ա Ն Կ.

Ե

Դր Ժե   Թիւ Ժա   Առնուն զեկեղեցիս [illegible] ժողովոյն, որք կարգեցան [illegible] 'ի հայոց [illegible].

Դր Լ   Թիւ Ա   Կարգն եղբարց [illegible] 'ի մէջ հայոց [illegible] հաստատին:

Թիւ Ծգ   Օրինաւոր [illegible] կրէ համբերութեամբ [illegible] հաստատին:

Թիւ Ծը   [illegible] 'ի յեղբարցն [illegible] եկեղեցեացն հայոց.

Թիւ Կը   Շարադրութիւն [illegible] նախնեաց [illegible].

Դր Լ   Թիւ Ժը   Կարգն եղբարց [illegible]. 'ի մէջ հայոց հիմնեալ.

Թիւ Խգ   [illegible] խնամարկութիւն. և աշակերտութիւն եղբարց [illegible]:

Թիւ Խդ   [illegible] և [illegible] ընդ [illegible] և [illegible] կողմանս.

Թիւ Խը   Ձեռնադրութեամբ [illegible] 'ի [illegible] նախնեաց.

Թիւ Խթ   Եւ [illegible] կարգի սրբոյն [illegible].

Դր Եգ   Թիւ Բ   Կենդանութեան [illegible] 'ի հայս [illegible] Թէոդորոսի հայոց.

Դր Եե   Թիւ Խէ   Կղերականաց [illegible]. [illegible] հայոց. [illegible] 'ի [illegible] ընդ [illegible].

Թիւ Ծդ   Մխիթարէ զնոյն [illegible] 'ի [illegible].

Թիւ Ծը   [illegible] առ [illegible].

Թիւ Կ   [illegible] և [illegible] 'ի [illegible] հայոց.

Դր Եէ   Թիւ Ժգ   Կաթողիկոսք հայոց. [illegible] հայոց, որ էր [illegible].

Թիւ Ժե   [illegible] 'ի կէս. և ընդ [illegible].

Թիւ Ժե   [illegible] 'ի [illegible] գ. Կբ. [illegible] հայոց.

Դր Բ   Թիւ Իը   [illegible] հայոց.

Թիւ Լէ   [illegible] 'ի [illegible] եկեղեցին [illegible]:

Թիւ Իս   [illegible] և [illegible] 'ի [illegible] հայոց [illegible].

Թիւ Ծգ և Ծը   [illegible] և [illegible].

գլ. Բ Թիւ ԾԴ Կոստանդնուպօլսոյ կայսր ծունկ անկեալ առաջի սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին. խնդրէ 'ի նմանէ զօրհնութիւն.

գլ. Գ Թիւ Ժ Զուարք և կովք զնոյն գրիգոր գալ 'ի նիկիայ ժողովն.

գլ. Ե Թիւ ԺԲ Կոստանդնուպօլսոյ և այլ ազգաց ծնեալ զթուղթս առ միմեանս. և ուսանել լինել զի հաստատեալ ուղղափառութեան 'ի ժողովն նիկիայ.

գլ. Գ Թիւ ԺԴ Կոստանդնուպօլսոյ կայսր արքայն զեղծեալ արքայն փոքրին հայոց 'ի աւալոյ զհարկս հաւանեալ լեցուցն:

գլ. ԻԲ Թիւ ԻԴ Կոստանդինոսի. նախնի կեսարու. մեծէ 'ի սրբոյ ժողովն հայոց.

Թիւ ԾԵ Ընդ հոգալ զի միաբանութեան հայոց ընդ եկեղեցւոյն հռով-մայ.

Թիւ Դ Ընտրութեան նորին ժողովոյն լինել կէս հայոց.

գլ. ԻԹ Թիւ ԺԱ Զանէ զժողովն առանց զի հաստատելոյ զնոյն միաբանութիւն.

Հ

գլ. Ա Թիւ Ա Հայաստանեայց աշխարհն՝ բազում չարչարօք զարդարեալ. 'ի կռնուխ ժամանակին լցեալ ուղղափառութեամբ.

գլ. Բ Թիւ Ե

գլ. Ժ Թիւ Բ Իսկ յետոյ բառ մասին ինչ եղև աղթացեալ միաբանակաց և

և գլ. ԺԵ Թիւ Գ մանիկեցւոցն մոլորութեամբ.

գլ. Դ Թիւ Ի Առաջին նախ 'ի պարսից.

գլ. Ե Թիւ ԻԱ Երկրորդ. 'ի հոնաց.

գլ. Ժ Թիւ ԻԴ Երրորդ. 'ի բարբարոսաց չենիտացւոց.

գլ. Ժ Թիւ ԻԴ Չորրորդ. միւս անգամ 'ի հոնաց.

գլ. ԺԵ Թիւ Գ Հինգերորդ. 'ի տաճկաց:

գլ. ԺԷ Թիւ ԻԵ Վեցերորդ. 'ի Թուրքաց.

գլ. ԻԴ Թիւ ԺԳ Եւթներորդ. 'ի Թաթարաց.

գլ. ԻԵ Թիւ ԾԳ և ԾԶ Ութերորդ. գարշելով և բազում անգամ 'ի տաճկաց.

և գլ. ԻԶ Թիւ ԻԱ

և գլ. ԻԵ Թիւ ԾԹ

գլ. Ա Թիւ Դ Հայք 'ի յաբեթայ ծնեալք.

Թիւ Ե և ԺԵ 'Ի որոց առաջնոցն բարթուղիմէոսէ և Թադէոսէ լուսաւորեցան բազումք 'ի նոցանէ քրիստոնէական հաւատով.

գլ. Գ Թիւ ԺԲ և ԻԴ Իսկ ամենեքեան 'ի սրբոյն գրիգորէ լուսաւորչէն.

Թիւ ԻԶ և ԻԲ Սմբատեան զնոյն հաւատն 'ի միջնաւոր պահեցին.

Թիւ Հ Իսկ եւթանց եկեղեցին է՛ պատրիարքական. հրամանաւ սրբոյն Սեղբեստրոսի պապին.

գլ. Զ Թիւ ԻԶ Զանէն ժողով 'ի նիկիոյ զինքն բազմազգի յառաջ մեր և ո՛չ զն վաւերեալ

Գլ. Գ. Թիւ Դ. Հայք եղեալ զինքեանս ընդ տէրութեամբ հռովմայեցւոց, բանա-
[illegible] ի պարսկականն զօրաց:

Գլ. Ե. Թիւ Ա. Ի ժամուկ ինչ դատաստանական զինուորականն մոլորութիւն:

Գլ. Զ. Թիւ Բ. Ոմանք ի նոցանէ յորդորութեամբ մոլորեցուցին զեկեղեցական մեր
ժեղին զանեղերական մեր ժողովին քաղկեդոնի.

Գլ. Է. Թիւ Ա. Ընդունեցին զմոլորութիւնս միաբնակաց:

Թիւ Դ. Հաստատեցին զնոյն մոլորութիւնս ի չարաժողովին դվնայ.

Թիւ ԺԱ. Եւ այսորիկ հասեալ ի վեր իւրեանց պատուհաս ոչ.

Գլ. ԺԱ. Թիւ Բ. Մինչ հակառակէին հերետիկոսք եկեղեցականն մեր ժողովոյն,
դարձեալ պատուհասեցան.

Գլ. ԺԱ. Թիւ Դ. Հայք անկանին ի ներքոյ տէրութեան պարսից.

Թիւ Ե. Այսպանանէն զնախարարս իւրեանց որ կարդացին անցանել ատէրութիւն հռովմայեցւոց.

Գլ. ԺԳ. Թիւ Է. Եղանեն զկարծիս ժողովն, յորում միաբանեն ընդ կաթուղիկէ
մեր եկեղեցւոյն.

Գլ. ԺԵ. Թիւ Բ. Ի մէջ անանց իւրեանց մնանէ մոլորութիւն մանիքեցւոց.

Գլ. ԺԵ. Թիւ Բ. Ընկանին ընդ լուծով արաբկաց.

Թիւ Դ. Դարձեալ հնազանդին հռովմայեցւոց տէրութեան.

Գլ. ԺԶ. Թիւ Ա. Ոմանք հայոց հաստատեն զհերձուած ողութիւն միաբնակաց
և միակամաց ի չարաժողովին մանազկերտայ:

Թիւ Ա. և Գ. Ծառայեն միւս անգամ տէրութեան արաբկաց.

Գլ. ԻԲ. Թիւ ԻԴ. Հայք դառնանալով ուղղափառ հաւատոյ ի ժողովն տարօ-
նի, միաբանեն ընդ յոյնս:

Գլ. ԻԴ. Թիւ Դ. Խոստովանեն հանդիսակ զհնազանդութիւն մեր քահանա-
յապետին հռովմայ:

Թիւ ԺԲ. Ոչ կամելով ընդունել զսմ կացուցմունս հռովմէական մեր
եկեղեցւոյ, անկանին ընդ ծառայութեամբ թաթարաց.

Գլ. ԻԸ. Թիւ ԺԴ. Թողուն զմոլորութիւնս ի սըսոյ ժողովին, և միաբանեն ընդ
եկեղեցւոյն հռովմայ.

Գլ. ԻԹ. Թիւ ԺԱ. Միւս անգամ հաստատեն զնոյն միաբանութիւն ի ժողովն
ադանայ.

Գլ. Լ. Թիւ ԼԵ. Եւ ևս կրկին հաստատեն զնոյն ի քաղայ ժողովին.

Գլ. Գ. Թիւ ԼԲ. Հայոց նախկին մեր հայրքն մարգարէանան զհանդերձեալ ան-
և Գլ. Է. Թիւ ԺԴ. կումն թշուառութեան և քահանայութեան ազգին իւրեանց.
և Գլ. ԺԴ. Թիւ Է.

Գլ. Գ. Թիւ ԼԳ. Եւ զուշակեն, թէ փրկութիւն նոյն ազգին լինելոց է՝ օգնակա-
նութեամբ հռովմայեցւոցն.

Գլ. Ժ. Թիւ ԻԸ և ԼԴ. Եւ դարձեալ՝ աղէալով թղթոցն զամ թշուառութիւն հայ-
և Գլ. ԺԵ. Թիւ ԻԲ. գեղեցկաց հայոց մի պատճառս քաժանման ի կաթուղիկէ
եկեղեցւոյն:

[illegible] Թիւ Է Կանոնադրութիւն ընկալեալ հայրապետին սրբոյ Գրիգորի 'ի նմին հա_ ղուդութիւն.

[illegible] Թիւ ԺԸ Եւ անուանէ առ նա գրեալ մտութի ուղղափառ հաւա_ տոյ.

Թիւ ԻԲ Հեթում վշտացուցեալ 'ի տաճկական զօրացն. խնդրէ զօգ նութի 'ի Հռովմէական պապէն.

ՊԼ ԻԵ Թիւ Գ Հեթում հայոց արքայն լինի կրօնաւոր 'ի կարգէն եղբարց փրամինորաց սրբոյն Ֆրանչիսկոսի.

[illegible] Թիւ Գ Մահապարտ [illegible] 'ի Կոստանդնուպօլիս. յաղագս հարմնացեալ [illegible] ընդ որոց [illegible] կայսերն յունաց.

Թիւ Դ Մինչդեռ Հեթում առնէր զխաղաղութիւն. Եղբայր նորին [illegible] զԹորոս Թագաւոր.

Թիւ Դ Հեթում գնայ 'ի Կիպրոս, եւ միւս անգամ 'ի Կոստանդնու_ պօլիս, եւ առ Թաթարս, զի պատերազմ [illegible] ընդդէմ եղբարց իւրոց.

Թիւ ԺԶ Սմբատ սպանանէ եւ կուրացուցանէ յանցանս զՀեթում.

Թիւ ԺԹ [illegible] Հեթ_ մոյ, եւ զԹագաւորութիւն.

ՊԼ ԻԵ Թիւ ԻԷ Հեթում արքայն հայոց [illegible] կրա_ [illegible] զ[illegible] կրօ_ նաւորութիւն իւր [illegible].

Թիւ Ծ [illegible] հայոց առ Հեթում. որով [illegible] գումարել [illegible] միաբանութեան հայոց ընդ եկեղեցւոյն հռովմայ.

[illegible] Թիւ ԾԳ Հեթում եւ [illegible] միաբանութեան.

ՊԼ ԻԸ Թիւ ԾԴ [illegible] 'ի ժողովս.

Թիւ ԾԵ [illegible] ժողովոյն յ[illegible] միաբանութեան.

ՊԼ ԻԵ Թիւ Կ Հեթում. [illegible] հայոց. [illegible] 'ի Թ[illegible] քաղաք:

ՊԼ ԻԵ Թիւ ԿԳ [illegible] ընդ [illegible].

Թիւ ԿԴ [illegible] 'ի [illegible].

Թիւ ԿԶ [illegible] 'ի [illegible] հինգերորդի.

ՊԼ ԻԶ Թիւ Հ Հեթում [illegible] 'ի [illegible] հայոց:

Թիւ Զ [illegible] 'ի [illegible] եկեղեցւոյն.

Թիւ Է 'Ի [illegible] 'ի ժողով [illegible] եւ [illegible] հայոց.

Թիւ Ը [illegible] ժողովոյ [illegible] ուղղափառ հաւատոյ. Եւ միաբա_ նութի ազգին հայոց.

Դր ԺԲ Թւն ՃԴ Հռիփսիմէս. որք կոյսն. փախեալ 'ի քաղաքէն Հռոմայ 'ի հալածմանէ Դիոկղետիանոսի. գնայ առ Հայս.
Թւն ՃՆ Աշխարհագիր մատենագրութիւն 'ի նորոգեալ արքային Տրդատայ.
Դր Ժդ Թւն Փ Գայ 'ի Հայս ատեանն ... շինեալ 'ի նոյն Տրդատայ.

Ս

Դր Ժը Թւն ՃԹ Սակաւ. ազգայն հայ լցեալ սրբութք.
Թւն Լ Սխրութիւն ամենեցուն հեթանոսաց պատերազմօք ան տեղեաց.
Թւն Լ Սնանէ զքաղաքն ազանցելիս ;
Թւն ԼԴ Սրբոյ 'ի պատրիարքութենէն ;
Թւն ԼԴ Սնոտիապաշտութիւն նախ 'ի յերուսաղէմ. և յետոյ 'ի գրանիս տան.
Թւն ԼԷ փոխեալ 'ի յաշխարհն գիտնականաց.
Դր Է Թւն Փ Սարկաւագաց քաղաքութին Թղթոց. որք նահատակեցան 'ի յաշխարհն հայոց նախ քան զժամանակս սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին.
Դր ԺԵ Թւն ՃԸ Սմբատ. բերթողն հայոց աղբայ դաւանութեան զմոլորութիւն և վերջոս հայաստանեայց աշխարհին.

Յ

Դր Ժ Թւն Ե Յակոբ առաքելական զմոլորութիւն միաբանեալ 'ի մէջ ասորոց և հայոց ;
Դր ՃԴ Թւն Է Յովհաննէս. կաթողիկոս հայոց. զոր թուղթ հաստատութեան և սիրոյ առ Նեստորականս գրեալ.
Թւն Թ Յաւուցանէ նախն հանդիսաւորս զհոգևորական 'ի հեռու մեր Պետրոսի կարգեալ և հրեշտակին նոյն պապին.
Թւն Թ Յերկնաւոր փառաւորութիւն և պատուով առնուլ զհոյակապ եկեղեցին վերակառոյցն. զոր առաքեալ էր նախ նեստորեանս.
Թւն Թ Յիսուսեան առաքել զերեւելին ... առ որ ... հանդիսիւ յոյս քաջանալ հինգ ամի.
Դր ԺԱ Թւն ՌՃԵ Յովհաննէս Եզնկան առաքեալ. նշանակէ զկաթողիկոս հայոց Ներսէս կլայեցին. զի հաւանեալ էր հռովմայեցւոցն. և խառնակեալ 'ի յեր ձեռօք բանութ.
Թւն ՌՃ Յիմարաբար առէ. լինել չարութիւն փոխանակ եկեղեցւոյ ... թէ մեր ձեռօք բանութ.
Թւն ՌՃԴ Յաղթեալ եղև 'ի Տրդատ նոստ... յաւուրց ;
Թւն ՌՃԿ Յամօթ արարեալ կանգնի. և գնայ 'ի Տրդատ ... Թոյլեն.

Դր ԺԵ

Յ Ա Ն Կ.

գլ ԺԵ Թիւ Դ Յաղագս օծմանց. հեղձուածոյ, եւ կերծ ուռոյ:
Թիւ Է Սահմանէ 'ի հայս չարաժողով ձեռնադրութէ ատենից.
Թիւ Է Հաստատէ զնոյնութիւն միաբանակաց եւ միակեցաց.
Թիւ Թ Նշանակէ ամսոյն. ոչ արկանել զնոր 'ի ոչ խորհուրդն.
Թիւ Թ Սուտ անէ յեկեղեցին հայոց զայլ բաղում չար ամբաստութիւն.
գլ Թ Թիւ Բ Յաղագս մանկաձևութե. հայոց կթո. ուղղափառ:
գլ Լ Թիւ Գ Յաղագս բանիցն. վրացւոց հայոց. գանկացող փրկութե ազգին իւրեանց:
Թիւ Է Առաւ զուղղափառութեան հաւատոյ աշակերտութեանց եռանկեան բարթողիմէոսի, որ 'ի կարգէն եղբարց քարոզ_ զաց.
Թիւ Ե Յորդորութե նորին լինի ժողով 'ի հայս բաղում ուղղափառ վրդապետաց.
Թիւ Ժ եւ ԺԳ Հրամանաւ նորին ժողովոյն ասենք զաւ առ հայոց միաբանող_ ցան լինել եկեղեցւոյն հռովմայ:
Թիւ ԺԲ Յաղագս վրդապետ հաստատէ 'ի հայս զկարգ նոց եղբարց միաբանողաց.
Թիւ ԺԵ Ազաբեան թուղթ նորին առ նոյն եղբարս.
գլ Բ Թիւ Է Յորդորէն թշնամիք հայոց:
եւ գլ ԺԲ Թիւ ԻԵ
գլ ԺԹ Թիւ Բ Խոստովանեն զկենդանութիւն կթողին հայոց.
գլ ԺԹ Թիւ ԻԴ Նշանաւորեն զհայս վն ապաստանելոյ բաղդատ հացին.
եւ գլ ԻԲ Թիւ ԻԵ
գլ ԻԲ Թիւ ԻԳ Խոստովանեն յանդիմ 'ի հայոց առ 'ի պէտս միաբանութե.
գլ Ը Թիւ Բ Յովսէփ կթո. ղեւոնդ. եւ բազում հայք անհամարք չար չարչարանս յանձանձառութեան վն խոստովանութեան քն.
գլ Ե Թիւ Գ Յուսիկ. թոռն սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին. լինի կթո հայոց.
Թիւ Գ Սպանանի 'ի ձեռն Տիրանայ արքային հայոց.
գլ ԺԶ Թիւ Գ Յաղագս տնանասխառն կայսր վասակայ զաւակին 'ի յաշխարհէն հա_ յոց:
Թիւ Գ Եւ նա արքեւ զհամ մանկանցն. որք էին անդ.

Ն

գլ Զ Թիւ Ա Ներսէս. վեցերորդ կթողն հայոց. այր առաքինի. յազ գէ սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին.
Թիւ Բ Նշանակէ աստանոյե զչարչարանս թեան ազգ բացեալ հայոց. աղուանից եւ վրաց.
Թիւ Բ Աղերսելով 'ի նոյն աղուանք.

Թիւ ԺԲ

Ց Ա Ն Կ:

Թիւ ՄԺԷ

Թիւ ՆՁԹ Ընդդիմանան վասն սահմանին. և զօրանան, Թէ չենէր հայք
ոմանք մեծ էին զնա.

Թիւ ՆՂ Յաղթահարեն Աղեքսանդրի զայլ պատմագրաց ոմանս հայոց կէտս
ուղղափառս.

Թիւ ՆՂԱ Հաստատեն ամենայն ժողով զմիաբանութիւն հայոց ընդ յու-
նաց եկեղեցւոյն.

գլ ԻԱ. Թիւ ՇԾ Ներսէս գրէ Թուղթ պատասխանւոյ առ կայսրն Մա-
նուէլ.

Թիւ ՇԾ Վաղղէ վասն մեռանել. զի հրամայեսցէ և տացէ օրհնել և ար-
ձակել ի քահանայապետաց զնա ազգն հայոց.

Թիւ Է և ՇԾԴ Մնացեալ խօսքեր ասէնել ժողովեն. վասն ի կենացս.

գլ ԻԲ. Թիւ ԽԴ Ներսէս լամբրոնացի. եպիսկոպոս հայոց. պատրաստեալ առ
էր խնամութիւն. աղաչանաց կաթուղիկոսն.

Թիւ Դ Նորոգեն ... ի յայտնեն ուղղափառ հայոց.

Թիւ Դ Միաբանութիւն ... ի հայս ժողովեն Աղեքսանդրի զմ
իաբանութիւն հայոց ընդ այլ ուղղափառաց.

Թիւ Ջ Վաճառական խօսք Ներսէսի առ նոյն ժողովն.

գլ. ԻԳ. Թիւ Դ Ներսէս յայտնէ ժողովին Աղեքսանդրի առ յունականս զուղղա-
փառ հաւատ կաթուղիկէ եկեղեցւոյն.

Թիւ ՇԴ Ցուցանէ և գրէ զուղղափառ նախնեաց հարցն հայոց.
որք սերեցին և գաւառացն ասէնել զհաւատոյ միաբանու-
թեան.

Թիւ Թ և ՇԴ Նշանակէ և ասէ ի յայլ ոմանս հերձուածողս հայոց և
պատասխանէ զհարցմունս Երուսաղեմ.

Թիւ ՇԱ Հնազանդութեան ցուցանէ զկաթողիկէ եկեղեցին ի չարախօսու-
թեանց և առ այլ ...

Թիւ ՇԲ Գովել զործն և ... զհայրապետութեան նո-
րին եկեղեցւոյն.

Թիւ ՇԲ Ուղիղ զքրիստոնէութիւն և զանհամբոյրութիւն եկեղեցւոյն
հայոց.

գլ ԻԴ Թիւ ՃԲ Ներկայանայ ... ընծայեալ զհրեշտակս արքայից
Թաթարաց.

գլ ԻԵ Թիւ Դ Ընդունին ի հաղորդութիւն համաձայն եկեղեցւոյ զԹագաւոր հա-
յոց Հեթում.

Թիւ ՇԱ Ազգաց առ նմա զԹուղթ և զպատմութիւն ուղղափառ հա-
ւատոյ.

Թիւ ՃԵ Յորդորէ զքաջ Թագաւորն հայոց զմնացեալս առ ի հաստատուն
կալ ի խաղաղութեան նոյն հաւատոյն.

Թիւ ՃԶ Օրհնէ այս գրէ առ Թագաւորն ... և առ այլ իշխանս
հայոց.

Թւ. ՃԽԵ Ցանկն առնէ Թադէոսի գրանցելոյ զՀրեշտակս առաքելոյն հայոց. որ խնդրէին զօգնութիւն զօրաց.
Թւ. ՃԽԴ Աշտարակէ Նասրեդդին զՀրամանագիրն զօրսն 'ի օգնութիւն նոցա որ բայլին.
Թւ. ՃԽԵ Աշտարակեցիս Թաթէոսի առաջէ զնա հաւատացելոց. զի օծան զանուն լինելոյն հայոց ընդ գեղ աշխարհաց.
Դր. Ճ Թւ. ՃԾԱ Նշխան. առաջնոց հայ, որ Յովհաննէս:
Թւ. ՃԾԴ Քաղաքութիւն խարակ արարեալ զաւագն հայոց 'ի քաղաքս մեծա- րութեանց.
Թւ. ՃԾԴ Աշտանէ զօրանշանս յոյրեալ 'ի Կիլիկիա երկրին. և ընդ նմա աշ խարհս յունաց.
Թւ. ՃԾԵ Թագաւորէ զնա մարդկութեան. զոր առնէին հայք տեսանէ 'ի ժա- մանակս ևս յետոյ.
Դր. Ճ Թւ. ՃԿԸ Նշանէ. որ կոչի. զկայս յուսաւորիչ.
Թւ. Ճ Աշտքն և անուան նորա ամենայն է արևմտեան կողմանն.
Թւ. ՃՀ և ՃԶ Իշխէ հայոց և զօրաց ծանօթեալ.
Թւ. ՃՂ Թէ նոսա և զնորա հաւանեալ առ զնա:
Թւ. ՃԶ Ցաւագրութիւն նորին զնոյն առաքելն զՀրեշտակս առ մեծն Կիլա նաւաստանս կայսր. և առ Աղեքսիոս արքայն հայոց:

Չ

Դր. Ճ Թւ. Ճ Չ աւաւէ. արքայն պարսից. խնդրէ 'ի Թոգրէն հայոց աշխարհաց. զի լինի աւագտանն 'ի հաւանեցելոց. և հաւաքան պարսից.
Թւ. Թ Ցած հալածէ զաւագն հայոց.
Թւ. Ճ Ընկենանէ և դաւանէ զնոյն աշխարհ.
Թւ. ՃԲ Անուանս որ մաշէ զհայս անհաւատս զն անուանս բէ.
Թւ. Ճ Աշտարակէ զաշխարհն հայաստանեայց.
Թւ. ՃԱ Գէորգեանէ զամրութիւն արքայն աշխարհաց:
Թւ. ՃԴ Աշտանէ պատերազմ ընդ Պապայ արքային աշխարհաց.
Թւ. ՃԲ Քաղէ հարուած զնոյն Պապ 'ի քաղաքականութիւն ևս.

Պ

Դր. Ճ Թւ. ՃԹ Պապ. արքայն հայոց. աղաւաղ 'ի հալածմանէ պարսից. և փախչի առ կայսրն յունաց.
Թւ. ՃԹ Պապանայ 'ի հայս. համառօտապատմութեամբ 'ի Աշխարհութիւն ու զօրավարքն.
Թւ. Ճ Ծածկէ զինքն 'ի մէջ անտառաց զի Թագաւորս 'ի պարսից կան

կանգն վարդանի․

Թվն Ճա Ընծայեցաւ փոխանութիւն ՚ի նորա հայրապետն․

Թվն Ճբ Առաջնորդեցաւ ՚ի հոգեւորականութիւն․ եւ անուանեալ սա Տէրութիւն

սրբոյ հոգւոյ․

Թվն Ճգ Առաջնորդ եղեւ ընտանութեան փառքն իւրոյ։

դր Ճա Թվն Ճդ Փառաւոր եղեւ կաթուղիկոսն․ հաստատեցաւ զնա յաթոռն ՚ի քա

Թվն Ճե Մայրութիւն իւր յաղթեալ եղեւ ՚ի Մեծն հաստատեալ

յաթոռոյն․

դր Ճը Թվն ԼԷ Զօր խաւարութեան ՚ի սէ խաղաղութեան զոյր հասեալ էր․ զա-

ջանկան կայսերականացն հայոց ՚ի ձեռն սրաստանեաց և սէ

գրոց․

Ր

դր Ֆ Թվն Ճը Բաստակեա․ որդին սրբոյն Լե լուսաւորչին. զնալ ՚ի

մեծն հռոմ հաւաքեալ հայրքն իւրեանց․

դր Փ Թվն Ա Լեւոն կենս զեան սրբոյն Լե բերակ․

Թվն Բ Սրբութեամբ մեծամ բաժանեալ եղեւ․

Թվն Գ Եղեւ ներկայ ՚ի սէ ժողովն նիկիոյ․

Թվն Դ Մարտիրոս ՚ի չարչարանս եղեւ․

Ս

դր Է. Թվն Ա Սահակ կթղս հայոց․ այր ՚ի յազգէ սրբոյն գրիգորի․ եւ

և Թվն Ե Սրբութեամբ լցեալ․

Թվն Դ Յանկարծ մեծագործութեան եկեղեցեացն էր․

Թվն Թ Եղեւ ամբաստանեալ առ Թագն պարսից․

Թվն Բ և Ժ Հանեալ յաթոռոյն արքունեացն․

Թվն ԺԲ Ուսոյց դպրութեամբ աշակերտս․

Թվն ԺԳ և ԺԸ Մաքրագործեալ հոգով լցեալ․

Թվն ԺԴ Նախադասեալ զանկումն Թգրութեն և եկեղեցեացն հայոց․

դր ԺԵ Թվն Ա Սահակ ՚ի Հռոմայեցւոց․ հայոց կթղ․ գերեվարեալ ՚ի տանէ

կաց․

Թվն Բ Հաստատեալ մնայ ՚ի դաւանութեան ուղղափառ հաւատոյ․

Թվն Գ Մանուկ սուրբ պայծառացեալ ուսանելով․

Թվն Դ Օգտակար եղեւ սուրբ պատուիրանաց մեծամեծ գործակցաց․

դր Է Թվն ԱԳ Մեղքեաւորաց․ սէ հայրապետն հաւասար․ սէրով և պա-

տուով

տուայ ընկալաւ ՝ի մեծն Հռովմ զինչս Տիբերիոս կայսերաւորէն ։

Թւ ՃԵ Հանեալ [illegible] միայնութեան ընդ նմին

Թւ ՃԶ [illegible]

Դր Ժ Թւ Է Սեւերոս հերձուածող. և զինուորս միաբանակաց ։

Թւ Ժա Ցուցանի [illegible] ՝ի Հռոմ

Թւ Ժբ [illegible]

Թւ Ժգ Նոյն հակառակութիւն լուծանի ՝ի [illegible] Յովհաննէս դամասկացւոյն ։

Դր ԺԴ Թւ ԺԵ Սմբատ իշխանն հայոց, սպանանի ընդ որդւակից իւրով.

Թւ ԼԹ Խնդրէ ՝ի բռնաւորէն պատրաստ [illegible] ՝ի սոյնպիսի պատերազմութիւն.

Դր ԺԷ Թւ Ա Սմբատ. որդին հայոց. և [illegible] հեթման. [illegible] զթագաւորութիւն եղբօր իւրեան ;

Թւ Դ Հանգուցանել ընդ հօր ՝ի յայզմէ թաթարաց.

Թւ Ե Ցուցանէ սէր և հպատակութիւն առ որ աթոռն Հռովմայ ;

Թւ Զ Խնդրէ ՝ի բռնաւորէն պատրաստ զօգնութիւն ընդ դէմ տաճկաց.

Թւ Է Թուղթ բռնաւորին պատրաստ առ նա.

Թւ Ժբ Սմբատ կոչեցուցանէ [illegible] հեթում.

Թւ Ժը Կոչեալ ՝ի Հռոմայեցւոց եպիսկոպոսն. ՝ի [illegible].

Թւ Ժթ Եւ բերէ ընդ պատմութեան ՝ի կոստանդնուպոլիս ;

Դր Ժը Թւ ԼԴ Սիմեոն. որ [illegible] հայ.

Թւ ԼԵ Գնաց [illegible] ՝ի մեծն Հռովմ.

Թւ ԼԸ Գրեալ ուղղափառ. յորժ պատուեցաւ ՝ի Պապէն.

Թւ ՃԴ Հաղթանակ [illegible] պայծառացեալ.

Դր Թ Թւ Ժը Սանփատիոս. եպիսկոպոս. հերձուածող.

Թւ Ժը Գրեաց զմոլորական թուղթ, զոր հաստատեալ ՝ի քն զմի-
բնութիւն.

Թւ ՃԳ Նոյն թուղթն մերժեցաւ ՝ի ժողովն Սմբատի հայոց ;

Ա. Դր ՃԲ Թւ Ժա

Դր ՃԴ Թւ ԼԵ Սանփատիոս. կթղս հայոց. [illegible]
հրամանաւ [illegible] ընդ դէմ կանանց.

Թւ ԼԹ Աշխարհիս իշխանութիւն [illegible] միայն [illegible]
հռովմայ, որ է փոխանորդ քն. և [illegible] եկեղեցւոյ

Թւ ՃԱ Նոյն սանփատիոս [illegible] ՝ի տաճկաց, և մեռաւ ընդ
լուծով ծառայութեան.

Վ

Դր Ժը Թւ Է Վարդան. ուղղափառ կթղս հայոց. փափագեաց [illegible]
բերել զմի դաւանութեան քաղկեդոնի ժողովոյն.

ՑՈՒՑԱԿ

Թիւ ԺԷ

CONCI.

ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայոց սբ եկեղեցւոյն ընդ մեծի սբ եկեղեցւոյն Հռովմայ · ըստ վկայութեանց սբ հարցն, և վարդապետաց հայոց ·

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ.

ՈՐ Է՛ ՊԱՏՄԱԿԱՆ·

Յորում յայտնապէս ցուցանի 'ի ձեռն պատմութեանց, եթէ եկեղեցին հայոց՝ միշտ և 'ի սկզբանէ լինելութեան իւրոյ, եղև միաբանեալ ընդ մեծի սուրբ եկեղեցւոյն Հռովմայ ·

CONCILIATIO

ECCLESIAE ARMENAE CVM ROMANA

Ex ipſis Armenorum Patrum, & Doctorum TESTIMONIIS.

PRIMA PARS HISTORIALIS.

In qua totus Eccleſiæ Armenæ Status à primæua vſque eius Inſtitutione exponitur,

Et cum Romana Concors Eccleſiâ deprehenditur.

ԱՌԱՋ ՆԱԽԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ·

[illegible]

PRAEFATIO.

Væ nam, peregrinorum vetuſtiſſimam hanc ſecretorum Memoriam, adeò nobis abſtruſam, vt Latinis à nemine ad hæc vſque tempora reuelari potuerit, quæ mox detexerit, Narratio detexetur? aut cuinam memetipſum inferam labyrintho, vbi à tanto audaciæ monſtro penè deuoratus, apud omnes etiam fama deturpandus ſim? Audebo porrò libenter; dum Armenus qui-

dam Historicus, porrigens, quod ipse neuit, Seriei filum omnium sibi præcedentium Armenorū Patriarcharum, haud aliter ac Ariadna fabulosa Theseo, ad inextricabilem illam Armeniorum vetustatem impuniùs explorandā, plurimum mihi præstabit auxilij. Hoc itaque filo duce; meisque insuper, ex alijs Armeniorū, & Latinorum historijs depromptis, Annotationibus intertextis; & propositam texere Narrationē,& memet à tricis explicare studebo. Sed ecquis ille fuerit Historicus; qualis liber ipsius; quonam modo ad manus venerit; vbi tandem alias Armeniorum historias potuerim perlustrare? vt nostra solùm scriptura indubitatam apud omnes fidem astruat, paucis expediam. Inter Armenios siquidem, propemodùm vbique Terrarum in Oriente, & Septentrione dispersos, duodecim iugiter annos diuersatus sum, eorumque libros euolui: in Syria apud Arabes; in Minori & Maiori Armenia; in Iberia apud Georgianos; in Ponto apud Colchos, cum nigro bis traiecto Gurgite, in Scythia apud Getas; in Ionia apud Smyrnenses; in Thracia Constantinopoli; atque demum hìc Romæ, vbi, Sacra Congregatione de Fide Propaganda mandante, in sacram Theologiā Armenis discipulis proprio ipsorum idiomate explicādam incumbo. Byzātia igitur in Vrbe, antiquissimi Codicis miscellanei, in quo præfata Patriarcharū Series annotabatur, dono potitus fui, quodā nostro Discipulo, nomi-

[illegible]

[illegible]

nomine Khacciatur, qui post meam annuam disciplinã pro Armena Natione eiusdẽ Vrbis Patriarcha creatus fuerat, largiẽte. Nomen Auctoris ibi silentio præteritur; Scriptoris, est Domnus Marucha Sacerdos Armenus, qui in Scythiæ Chersoneso in Ecclesia S. Michaelis Archangeli Theodosiæ Ciuitatis, quæ nunc appellatur Caffâ, illũ trãscripserat anno Domini 1366. De huius quidem historiæ veritate nemini prorsus dubitandum est: ab ea Armeniorum dissentit nullus; eandem ipsemet in cæteris eorũ Codicibus non semel periculo comprobaui. de vno illo duntaxat non nihil ambigẽdi locus relinquitur penes me, fateor: Papchen Patriarcha, qui in Menologio Armeno Sancti Germani Constantinopolis Patriarchæ contẽporaneus asseritur, in hac Serie cum suo non congruit anno. Sed fieri potuit, vt conijcimus, quòd alter fuerit, præter eum in Serie explicitè positũ, Papchen Patriarcha; qui sub alio forsan nomine, circa tempora ipsi Germano respondentia, in eadem collocatus sit. In eo igitur libro subsequẽs Patriarcharum Ordo, Armenicè tantùm, & summatim conscriptus, sed hìc prætereà in Latinũ fidelissimè translatus, ac insuper copiosis Annotationibus nostris amplificatus, recensetur.

SERIES PATRIARCHARVM ARMENIAE

Auctoris Annotationibus illustrata.

Incipit Armena Historia.

Caput I.

POst gloriosã D. N. Iesu Christi in Cœlũ Ascensionẽ, beatissimi Apostoli, accepto Spiritu sancto, vniuersas Mundi plagas inter se, ductis sortibus, partiuntur. Sancti verò Apostoli Bartholomæus, & Thaddæus in Armenas Regiones, quæ illis sortitione obtigerant, proficiscuntur; ibique à Sanatrugho Armeniorum Rege necati, martyrium compleuerunt.

Apostoli Barthol. & Thad. fidem prædicant Armenijs.

ANNOTATIO.

INter illustres totius Asiæ Regiones clarissima multis nominibus existimata iurè fuit Armenia: Montium sublimitate, ac speciali prerogatiua; quippè post Diluuiũ super illos Arcã Noe quieuisse, diuina testatur Scriptura, dicens; *Requieuitque Arca mense septimo, vigesimo septimo die mẽsis, super Montes Armeniæ;* hoc est, vt ipsi Armenij traditione accipiunt, super montẽ Ararath, aliorum omniũ famosissimum, quem illi vocant alio nomine Masis: Eruptione fluminũ, quibus copiosè alluitur, & fœcundatur; eorum præsertim, iuxta Bedã, & Dionysium Carthusianum, quæ sacræ litteræ, ex Paradiso primò nasci, confirmant, Tigri videlicet, Eu-

Gen. c. 8.

Beda, & Dion. in Gen. c. 2.

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՑՆ
ՀԱՅՈՑ.

[illegible]

Սկիզբն [illegible]
[illegible] Հայոց.

Գլուխ. Ա.

ա
1 [illegible]

[illegible] Հայոց.

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
[illegible]

[illegible]

բ
2 [illegible]

[illegible]

phratéque, quos, sicut & montes præ-
3 dictos, ego ipse, à Syria in Iberiam, &
Colchidé ad nostrarum loca Missio-
num iter faciens, nõ sine magno trâs-
misi periculo: nec sanè, quòd Docto-
res, aliqua Paradisi flumina caput in
Armenia iterũ attollere, dicãt, mira-
bitur ille, qui D. August. lib. 8. in Gen. August. in Gen. lib. 8
legerit, hæc de ijs scribentẽ: *Sicut in
alijs contingit fluminibus, vt alicubi
intrent in terram, & alibi exeãt; ita de
flumijs istis credendum est:* Incolatus
antiquitate; siquidem filijs Noe, cun-
ctisque ex Arca foras egressis anima-
libus, prima prębuit domicilia: Inco-
4 larum dignitate, cum Armenij aut à Dion. in c. 10, Gen. art. 42.
Sem, vt eidem placuit Dionysio, aut
à Iaphet, vt refert Nierses Ghelaiẽsis Nierses Armen. in Carmine de Armen. genealogia, in lib. qui dicitur Iiuluorti,
Armenus, oriundi, suã quomodocun-
que à semine benedicto trahant ori-
ginem: Immẽsitate tractus, diuiditur
enim in Maiorem, & Minorẽ: Efflu-
siõ sanguinis martyrũ penè innume-
rorum, sicut infrà suis dicetur locis.
Atque, vt ad communiora deueniã,
multitudine populorum, loci amæni-
tate, fertilitate terræ, salubritate aëris,
cæterisque perfectionibus, nulli cedit
Armenia Orientali Prouinciæ.

Talem igitur Regionem, maiorem
5 nimirùm Armeniã, post gloriosam
Christi Domini ascensionem in Cę-
lum, Bartholomæo ad Euangelium
Christi prædicandum obtigisse, af-
firmat etiam Baronius: Thaddæo Bar. an. 44.
autem Mesopotamiam, quæ est Ora
meridionalis maioris Armeniæ, le-
gimus in Romano Breuiario. Im-
mò si Thaddæus, iuxta S. Anto- S. Ant. p. 1. tit. 6. c. 19.
ninum, in Ponto, & Mesopotamia

præ-

prædicauit; facilè à Ponto in Mesopotamiam, Armeniam ipsam, quæ in medio sita est, cum traiecisse (quod Armenij contendunt) credi potest. Præterea liquidò constat, verumque Apostolum circa Regiones illas martyrium subijsse; sed postquàm Bartholomæus Polymium quendam Armeniæ Regulum ad fidem conuertit, vt communiter omnes: & Thaddæus Regem Babilonis, vt Diuus Antoninus, & alij. Quomodò autem sub Sanatrugho, qui Armeniorum Rex nominetur, ista potuerint contingere, in dubium vocari posse videtur; cum nos, Bartholomæum iussu potiùs Astyagis, fratris Polymij Regis, capite mulctatum legamus.

S. Anton. ibidem.

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

At verò, tum vt hoc fiat perspicuum, tum quia in eiusdem historiæ processu nonnulli Armeniæ Reges memorantur: haud equidem dubito, me latinis Lectoribus gratum non minùs facturum, si vnà cum Armenorum Patriarcharum Serie, & Regum etiam successionem, ex tempore Domini Nostri IESV Christi inchoandam, quæ adhuc illis ignota est, breuiter exposuero. Quod profectò facilè mihi promitto ex ijs, quæ in alijs Armenorum Scriptorum Codicibus, ac præcipuè in historico Carmine Niersesis Ghelaiensis, sexagesimi tertij Patriarchæ, legi. Antequàm igitur deueniamus ad Regem Tiridatem, Diui

[r] Nierses Ghel. Ar. in historico Carmine de Regibus Armeniæ.

Ը 8 [illegible]

[illegible]

Թ 9. Diui Gregorij, primi Armeniorum Patriarchæ contemporaneum, de quibus plura in Annotatione sequenti: mox recēsendi sunt hìc Reges Antecessores.

[illegible]

Primus itaque Armeniorū Rex, qui in Iesum Christū crediderit, fuit Abagarus. is etenim residens in Ciuitate, quam ipsemet construxerat, Edessæ superioris Syriæ, seu Mesopotamiæ, quæ tunc ad Armeniam pertinebat; eorumque, quæ facta erant à Iesu famà permotus, ad illum fertur scripsisse epistolam; quam Eusebius Pamphili è Syriaca lingua in Græcam transtulit, simul cū altera, quam ad eundē Dn̄s Iesus Christus

Ժ 10 eidē Tabellario dedit: vtraque verò, latino idiomati donata, sic se habet.

Euseb. hist. lib. 1. c. 13.

[illegible]

Abagarus Princeps Edessæ Saluatori propitio, qui in Confinijs Hierusalem in carne apparuit, Salutem.

Abagarus Rex Armeniorū scribit ad Iesū Christum.

[illegible]

Insignes illas virtutes, & curationes, quæ abs te sine medicamentis, & sine herbis factæ sunt, auditione accepi. Cæcos enim, vt fama est, videre efficis; Claudos ambulare; & Leprosos mundas: Spiritus iracundos, & Demones eijcis; eos etiam, qui

ԺԱ 11 diutiùs morbis pressi sūt, sanas; Mortuos denique ad vitā reuocas. Quæ quidem cum de te audiuisse, de duobus hisce alterū verum esse cogitabā; te aut Deū esse, & è Cœli fastigio delapsum; aut Dei filiū saltem, qui ista tā stupenda edas miracula. Quapropter hęc ad te scripsi, magnoperè precatus, vt laborem ad me accedēdi suscipere, huncq; quo crucior, morbū curare,

curare, non graueris. Etenim audio, Iudæos tibi obſtrepere maleuolè, & velle libenter aliquo magno malo afficere. Eſt mihi Ciuitas, perexigua quidem, ſed ornata ſanè, & illuſtris; quæ vtriſque noſtrum rerum neceſſariarum ſuppeditabit ſatis.

12 [illegible]

Ieſus Chriſtus reſcribit Abagaro Regi Arm.

Reſcripta Ieſu ad Abagarum Principem, per Ananiam curſorem miſſa.

[illegible]

Abagare, beatus es, qui cum non videris me, in me tamen credidiſti; de me enim ſcriptis proditũ eſt; eos, qui me viderunt, in me nõ credere; vt hi, qui me nõ viderunt, credant, & vitã conſequantur. Quod ſcribis ad me, te velle, vt ad te veniã: eas res, cuius gratia ſum miſſus, debeo hìc neceſſariò obire; quas cum plenè perfecero, ad eum recipi, qui me miſit; quò ſimul ac aſſumptus fuero, aliquẽ ex diſcipulis meis mittam ad te, qui morbo, quo tantoperè torqueris, faciat medicinam; & vitam tibi, tuiſque impertiat.] Hactenus epiſtolæ.

13 [illegible]

Fuit inſuper ab ipſo Chriſto, poſt prædictam epiſtolam, ſui ipſius imago ad Abagarum miſſa; vt grauiſſimi teſtantur Auctores: ac præ alijs Ioannes Damaſcenus, his verbis: *Hiſtoriæ quoque proditum eſt, cum Abagarus Edeſſæ Rex eo nomine Pictorem miſiſſet, vt Domini imaginem exprimeret; neque id Pictor ob ſplendorem ex ipſius vultu manantem conſequi potuiſſet: Dominum ipſum diuinæ ſuæ, ac viuificæ faciei pallium admouiſſe; imaginemque ſuam ei impreſſiſſe: ſicque illud ad Abagarũ, vt ipſius cupiditati ſatisfaceret, miſiſſe.*

Damaſcenus, de fide ortho. lib. 4. c. 17.

Chriſtus mittit ad Abagarũ imaginem ſuam.

14 [illegible]

[illegible]

ԺԵ fiſſe. Hæc Damaſcenus; & ſimilia
quoque Nicephorus. Niceph. hiſt. lib. 2. cap. 7.

15 Anno autem quadrageſimo à Chriſti Natali, vt idem Euſebius auctor eſt, Thaddæus, vnus ex Ieſu Chriſti diſcipulis (quem Beda, & D. Hieronymus, non ex ſeptuaginta duorum diſcipulorum, vt innuere videtur Euſebius, ſed ex duodenario Apoſtolorum numero fuiſſe, tradunt) Edeſſam Syriæ profectus, Abagarum Regem Armeniæ, morbo afflictatum, curauit; eumque ſimul cum toto Edeſſeno populo ad fidem perduxit; id quod eidem Regi Do-

Euſeb. loc. cit. in fine

Beda, in retract. in acta Apoſtol. Hieron. in Matth. cap. 10.

ԺԶ minus Ieſus per epiſtolam promiſe-
16 rat, dicens: *Poſtquam receptus fuero ad eum, qui miſit me, aliquem ex diſcipulis meis mittam ad te, &c.* Hæc autem ſingula, quæ de Abagaro diximus, eodem modo refert præfatus Nierſes Armenus in Carmine ſupra citato.

Secundus Armeniæ Rex poſt Abagarum fuit filius quidam eius anonimus, qui Chriſtianam Patris Religionem aſpernatus, fideles atrociter inſectatus eſt, ac miſerè vitam compleuit. Tertius fuit Sanatru-
ԺԷ ghus, filius ſororis Abagari; cuius
17 imperio ſanctos Apoſtolos Bartholomæum, & Thaddæum in Regionibus illis interfectos fuiſſe, narrant Armenij: à quibus tamen minimè diſcrepant hiſtorici noſtri, quamuis Bartholomæum, iubente Aſtyage, Regis Polymij fratre, ab idolatris ſacerdotibus neci traditum, aſſerant. nam Polymius, & Aſtyages quarundam Armenarum Prouinciarum

eſſe Reguli potuerunt ſub imperio Sanatrughi, totius Armeniæ Regis. & quidem, quòd Aſtyages, frater Polymij Regis, Rex quoque fuerit, affirmat Martyrologiũ Romanum: ac vltrò, ſingularium tantùm Prouinciarum Regulos eos fuiſſe, colligimus ex Abdia Babylonio, alijſque grauibus Auctoribus.

Martyrol. Rom. 25. Aug.

Abdias Babyl. & alij Auctores apud Ribadin. in vita Barth.

Quartus fuit Ieruant, ex Arſacis Parthorum Regis ſtirpe progenitus, ſicut & cæteri ſucceſſores Reges Armeniæ, qui propterea Arſacidæ ab Armenijs vocati ſunt. Quintus Ardaſces, fortis ac bellicoſus, qui ipſum Ieruant interficiens, vi Regnum Armenum occuparat. Sextus Ardauaſtes. Septimus Diranus, frater Ardauaſtis. Octauus Tigranes, frater eiuſdem. Nonus Valarſus, filius Tigranis, qui victor obijt in bello contra Paſlaënſes. Decimus tandem fuit Choſroës*, filius Valarſi, pater autem illius Tiridatis, qui primum Armeniæ Patriarcham, Diuum, Admirandumque Gregorium ob Chriſti fidem tormentis ſubiecit penè innumeris, quamuis poſteà eiuſdem Martyris prædicatione, & miraculis eandem amplexatus ſit fidem: ac denique frater Artabanis, qui Perſarum tunc imperium, quod iampridem ad Parthos tranſierat, obtinebat.

* Alio nomine dicitur Cuiaro à Metaphraſte.

Hic itaque potentiſſimus Armeniæ Rex Choſroës (vt referunt Armenij, & diffuſè narrat Metaphraſtes in actibus eiuſdem S. Gregorij) cum intellexiſſet, quòd Artaſiras Perſa, in-

Metaphr. apud Suriũ tom. 5. 30. Septemb.

18 [illegible]

19 [illegible]

20 [illegible]

[illegible]

ԻԱ 21 interfecto fratre eius Artabane, Persarum sibi imperium vsurpauerat, valido coacto exercitu ex Armenis, Albanis, Iberis; ac prætereà ex Hunnis, ipsum aggressus est Artasiram; ac tanto quidem impetu, vt, exercitu Persico profligato, illum verterit in fugam. Post hæc autem Anac quidam Parthus, & Chosroæ genere propinquus, qui pater erat diui Gregorij, tunc infantis, propter iusiurandum, quod dederat Artasiræ, & donorum ab eo sibi promissorum cupiditate incensus, consanguineum suum Chosroen Regem, dum hic secundò aciem struit, & educit aduersus Persas, proditione occidit. Verùm cupiditatem eius fortuna irritam fecit: nam statim fugitiuus in medio quodam ponte à Satrapis Armeniorum interceptus, submergitur in fluuium, ac tota eius generatio trucidatur præter duos filios, quorum alter erat infantulus Gregorius; qui diuinitùs clam seruatus, atque Cæsaream asportatus, à pia quadam Muliere in Christiana fide educatus fuit. Dum hæc interim agebantur, irruit Artasiras Persa cum suo exercitu in conturbatos Armenos; & magna acta præda, inuentum inter Captiuos Tiridatem, Chosroæ Regis interfecti filium, propter teneram adhuc ætatem perimere noluit, misit tamen in exilium in Græcorum Regionem quandam, Romano subiectam Imperio: tempore verò posteriori idem Tiridates, strenuissimus Romanorum Miles

Anac, Pater Diui Gregorij, Primi Armeniorum Episcopi.

ԻԲ 22

ԻԳ 23

Chosroës, Pater Tiridatis, Regis Armeniæ.

les effectus, Armenum iterum Regnum illorum auxilio acquisiuit. Et hæc quidem satis de Regibus Armenis vsque ad Tiridatem: reliqua suis examinabimus locis.

[illegible]

PROSEQVITVR Armena Historia.

Caput II.

I. *DVcentis sexaginta sex annis elapsis, in sanctorum Apostolorum Bartholomæi, & Thaddæi cathedram successit strenuissimus & gloriosissimus martyr sanctus Gregorius; qui rexit Armenam Ecclesiam ab anno quintodecimo vsque ad quadragesimum sextum Regni Tiridatis; quando in Virentium Regionem demigrauit: vixitque in Sede Patriarchali annos triginta.*

S. Gregorius sedet Primus Patriarcha in Armena Cathedra.

ANNOTATIO.

QVis vnquam pro dignitate narrare posset, quanto Tellus Armenica Sanctorum martyrum sanguine irrigata fuerit, semine fœcundata, floribus purpurata, priusquam fructum suum benedictissimum, magnum inquam Gregorium, martyrem inclytum, & gloriosissimum Patriarcham Mundo procrearet, ad cæleste mitteret promptuarium, ac per eum vniuersam etiam Armeniorum gentem ad fidei Christianæ maturitatem perduceret. Legantur Historiæ, Annales,

ՀԵՏԵՒԻ Հայոց Պատմութիւն.

Գլուխ Բ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

nales, Martyrologia apud Græcos, Latinos; Armenos; & Martyres occurrent innumeri, qui Gregorij dormitionem in Armenia præcesserunt. Sed sufficiat modò, ex ijs tantùm, qui Ecclesiæ Latinæ* probantur, præcipuos hic recensere.

* Martyr. Rom. mentionem facit omniũ infrascriptorũ martyrum. videatur illius Index.

In primis, in monte Ararath maioris Armeniæ, illustris sanctorum Martyrum decem millium Crucifixorum passio celebratur, qui aduersus Euphratenses pro Romano Imperio viriliter decertantes, victoriaque potiti, cum noluissent Idolis immolare, nec ab eis adeptionem victoriæ recognoscere, sed à vero Deo Christianorum; sub Hadriano Imperatore crucibus omnes affixi, martyrij palmam, gloriosiori explero certamine, meruerunt.

Prætereà in persecutione Diocletiani, & Maximiani, aliarum omnium atrocissima, insignior quoque reddita est minor Armenia sanguine martyrum: Sebaste enim Acacius præsbiter, septemque mulieres dirissimè pro Christo excruciati sunt sub Præside Hierenarcho; qui Martyrum constanciam admiratus, & ipse credens, vnà cum Acacio securi percussus est. quo etiam tempore ibidem Athenogenes Episcopus Sebastenus, vnà cũ decem eius Discipulis, idem fidei certamen obiuit: de cuius quidem reliquijs hæc refert ex Metaphraste Baronius: *Cum autem S. Gregorius* (de quo suprà dictum est, & mox

Baronius tom. 3. an. 311.

& mox infra locuturi sumus) *iam ingressus esset fines Armeniæ, nunciatur ei, relictum esse quoddam Templum Herculis, situm super flumen Euphratem; & in eo esse Aram, in qua Dæmonibus, & Herculi fiebant sacra: cum ergo ad hoc Templum venisset, sola oratione, (neque enim ei quisquam humanas admouit manus) qui in eo erant, dæmonibus, machinis omnibus, & spectris depugnantibus aduersus euersionem, ab ipsis euertit fundamentis; & alterum excitat Domino, quod ei ex aduerso responderet; in eoque deponit reliquias præcursoris Baptistæ, & Martyris Athenogenis*. Hæ autem reliquiæ in hodiernum vsque diem maxima ibi cum reuerentia asseruãtur, frequentique Armenorum Peregrinorum concursu, & deuotione coluntur.

Sebaste quoque passi sunt Carterius, Styriacus, Tobia, Eudoxius, Agapius, alijque martyres socij, sub Licinio Imperatore. Ibidem Eustratius, Auxentius, Eugenius, Mardarius, & Orestes sub Agricolao Præside pro fide Christi necati sunt: quorum reliquias colligens S. Blasius, eiusdem Ciuitatis Episcopus, honorificè sepeliuit. verùm non multò post, idem Blasius, iubente eodem Præside, post diutinam cæsionem, atque in ligno suspensionem, vbi ferreis pectinibus carnes eius diruptæ sunt, post teterrimum carcerem, & in lacum demersionem, vnde saluus exiuit, vna cum duobus pueris, capite truncatus est. ipso autem adhuc animã agēte, septem mulieres,

Զ 6

Է 7

Ը 8

[illegible]

Թ [illegible]

Ժ [illegible]

Ժա [illegible]

Ժբ [illegible]

lieres, quæ guttas ſanguinis eius de-
fluentes colligebant, deprehenſæ
9 quòd eſſent Chriſtianæ, poſt diuer-
ſa tormentorum genera gladio per-
cuſſæ ſunt tempore Licinij; quo
idem Præſes Agricolaus, eidem
præfectus Prouinciæ, complures ſan-
ctos Martyres necauit; & inter alios,
quadraginta illos inſignes milites Se-
baſtenos: qui poſt vincula, & car-
ceres, in ſtagno rigenti ſub dio
pernoctare iuſſi ſunt, ac demùm
crurifragio martyrium conſumma-
runt.

In eadem quoque minori Arme-
nia contigit natalis ſanctorum mar-
10 tyrum Dionyſij, Aemiliani, & Se-
baſtiani. Item Nicopoli, ciuitate
eiuſdem Prouinciæ, Ianuarius, &
Pelagia, in equuleo vngulis, & te-
ſtarum fragmentis diebus quatuor
cruciati, præmia meruerunt æter-
na. Ibidem Leontius, Mauritius,
Daniel, alijque ſocij ſub Licinio
Imperatore, & Lyſia Præſide variè
pro Chriſto excruciati, tandem in
ignem coniecti, curſum martyrij
confecerunt. Satalis etiam Ciuitas
illuſtrata eſt confeſſione, & ſanguine
ſanctorum Martyrum ſeptem fra-
trum, Orentij, Heròis, Pharnacij,
11 Firmini, Firmi, Cyriaci, & Lon-
gini militum; qui à Maximiano Im-
peratore, eo quòd Chriſtiani eſſent,
cingulo militari priuati ſunt, atque
diuerſis in locis doloribus, & ærum-
nis afflicti, quieuerunt in Domino.
Militinæ itidem, Armeniæ minoris
Vrbe, coronati ſunt ſub Lyſia Præ-
ſide Hiero, Nicander, Heſychius,
alij-

alijque triginta. Ibidem Eudoxius, Zeno, & Macharius, vna cum alijs mille, centum, & quatuor militibus, abijcientes militiæ cingulum, pro Christi fide necati sunt. Melitinæ quoque nobiles milites Polyeuctus, Victor, & Donatus hac eadem persecutione martyrium impleuerunt. Ibidem similiter Hermogenes, Caius, Expeditus, Aristonicus, Rufus, & Galata, vna eademque die martyrij palmam adepti sunt; Ecquis tandem recensere singulos posset?

Cum autem intereà tanta sanctorum Christi martyrum clade minor Armenia, Romano subiecta Imperio, vexaretur: Rex quoque Tiridates, qui maiori tunc præsidebat Armeniæ, à Diocletiano concitatus, illic in Fidelibus exagitandis supra modum desæuiebat. Etenim sanguine Gregorij, quem grauissimis antea tormentis excruciauerat, non dum exaturatus; sed crudelioribus cædibus inhians, in nouos semper martyres suam experiebatur sæuitiam. Inter alia verò immanis feritatis eius facinora illud præcipuè memoratur à Metaphraste: Virgo quædam Romana, genere illustris, ac præ alijs formosissima, nomine Ripsimes, vt Diocletiani Imperatoris nuptias, ac etiam persecutionem deuitaret, vnà cum socijs Virginibus triginta tribus, Christo dicatis, Romà fugiens, in Armenas se contulerat Regiones: quam cùm ibi perspiceret Tiridates, statim ita illius pulchritudine captus fuit, vt præ nimio

Metaphr. apud Surium, loc. cit. c. 17.

12 [illegible]

13 [illegible]

14 [illegible]

[illegible]

mio amore ad insaniam quoque de-
15 ueniret. Cumque nec illa, nec so-
ciæ, aut blanditijs, aut minis ad eius
vota, atque ad Idolis immolandum
adduci vnquam potuissent; post di-
rissimos cruciatus, pro castitate, &
Christi fide tuenda, omnes eo iu-
bente necatæ sunt. inter quas Caia-
na, aliarum Monitrix, celebrior
prædicatur, quæ duabus sibi socijs
Virginibus adiunctis, supplicia su-
biens acerbiora, mirificum Christia-
næ fidei specimen edidit.

At verò, vt ad magnum redeamus
Gregorium, omnia quidē illius acta
diffusè describuntur à Metaphraste: Metaphr. apud Sur. tom.5. die 30.Sept.
16 quod autem ad Martyrium, eiusque
Pontificatum spectat, hìc breuiter
percurremus. Post multa tandem, &
diuersa tormentorum genera, pro
Christi fide iussu Tiridatis Regis stre
nuè tolerata, in putrefactū puteum,
serpentibusque, & vermibus scaten-
tem, Gregorius semiuiuus inijcitur.
ibi quatuordecim iugiter annos affli-
ctatione obsessus, atq; vt mortuus de-
relictus, quadam modò vidua, diuini-
tus inspirata, quotidiè frustum panis
in eum immittēte, viuus superna ser-
uatur virtute: quousque, cum Rex Ti
ridates, eo quòd Beatam Ripsimem
Virginem, eiusque Socias crudeli af-
17 fecisset martyrio, formam porcinam
in pœnam sui sceleris induisset, Cu-
saroducta Tiridatis Soror, in somnis
admonita, Gregorium, qui iamdiu Tiridates Rex Arm. formā porcinam recipit.
mortuus credebatur, de lacu educi
iubet, vt Fratris incolumitati prospi-
ceret. quod vbi factum est, Rex sub
porcina figura ad Gregorij sacrosan-

cti pedes prouolutus, suæ priori formæ precibus Martyris restituitur; Christianam fidem cum omni Armeno Populo recipit; ipsumque Gregorium, in Regia maioris Armeniæ Vrbe Vagarsciabat, Armeniorum præficiendum Ecclesiæ curat. Fuit autem Gregorius initiatus Episcopus Armeniæ à Leótio Cæsareæ Archiepiscopo; quamobrem adducitur in iisdem actibus epistola, qua Rex Tiridates Leontium rogauit, vt Gregorium, quem ad ipsum honorifico præstantissimorum, magnorumque Virorum comitatu Cæsaream vsque miserat, Episcopum consecraret. ea igitur est huiusmodi.

Iisdem cap. 33.

Profundæ tenebræ, cùm aliorum peccatorum, tùm impietatis maximè nos diù operuerunt. Hinc factum est, vt nec ad veritatem adspicere, nec communem omnium Opificem potuerimus olim intelligere. Cum enim & alium nobis Solem in terram, magnum misisset Gregorium, & sanctas ostendisset virgines, vt per ipsas nos quoque agnosceremus illius bonitatem, & humanitatem; eos immanissimè præ furore puniuimus; & ipsæ quidem miserabiliter (proh dolor) à nobis interfectæ fuerunt: hic autem, Dei inuicta confirmatus virtute, sæuitiæ nostræ, & insidijs semper superfuit. Verùm ne sic quidem abyssus illius miserationum, & infinitum pelagus clementiæ nos despexit pereuntes: sed huius diuini Gregorij doctrina, & precibus, & gloriosarum illarum Virginum, & marty-

Epist. Tiridatis Regis ad Leótiú Episc.

rum

Ժը. 18 [illegible]

Ժթ. 19 [illegible]

Ի 20 [illegible]

Ժը

[illegible]

rum intercessionibus crassam illam
21 caliginem abstulit à nostris animæ
oculis, & ad lucem veritatis adduxit, illiusque agnitionem, & fidem. Eum ergo, qui fuit nobis Author tot bonorum, nostræque salutis Dux certus, & dispensator, doctorem, & pastorem reliquæ vitæ, & virtutis non nos solùm elegimus, sed diuina quoque visio talem sententiam è superis obsignauit: per quam ipsum quoque annuentem ad vestram misimus Sanctitatem, vt ab eius manu & lin-
gua ipse consecretur in Pontificatu,
22 & citò nobis, qui grex eius
sumus, reddatur. Hæc Tiridates Leontio.

S. Ripsimes, aliæque 33. Virgines, iussu Tiridatis in martyrio traditæ.

Et quidem tantus erat in pectore Tiridatis Regis feruor pietatis, vt subiectum sibi populum ad Christianam amplexandam Religionem, non solùm exemplo sui allicere, verùm & edicto quoque non destiterit efficaciter trahere. *Fertur*, ait Sozomenus, *Tiridatem, qui tum huic Genti præerat, admirabili quadam visione, quæ circa illius ædes fortè apparuerat, non modò ad Christianam Religionem vo-*
23 *catum esse, verùm etiam edicto omnibus subiectis imperasse, vt fidei Christianæ se addicerent.* Vnde turmatim ad Euphratem confluebant Armenij, vbi Gregorius, postquam, Cæsarea reuersus, ingressusque fines Armeniæ, plusquam centum & decem millia hominum ibi baptizauerat, aliam quoque innumerabilem penè multitudi-

Sozomen. lib. 2. c. 7.

nem, diuersis visis prodigijs; baptismo regenerauit, filiosque lucis effecit. quoniam, vt scribit Metaphrastes, *Illi quidem baptizabantur in Euphrate, eius autem retinebatur fluentum, & videbatur columna lucis, tanquam super basim, posita super aquas, ipsos solis radios, quod ad splendoris attinet rationem, longo interuallo superans: simul autem cum ea, Crux quoque oriebatur in capite; & erat id quidem visu mirabile; toto autem illo die cernebatur oculis eorum, qui fuerant baptizati: ipsius autem multitudinis plenus, & perfectus numerus erat quindecim myriades *. Cum septem verò dies Pontifex esset simul cum eis versatus, & aliam multitudinem baptizasset innumerabilem, si autem credendum est famæ, quæ in vulgus manauit, quadringentas myriades *; octauo die illinc recedens, & Ecclesias ædificauit per vniuersam Armeniam, & Sacerdotes in eis constituit.*

Metaph. ibid. c. 35

* Hoc est: centū quinquaginta millia.

* Hoc est: quatuor millia millium.

Quapropter breuissimo temporis interuallo Armenia vniuersa ex Idolorum cultu ad Christi fidem conuersa, Catholicam veritatem non tantùm discipula, Gregorio doctore, didicerat; sed & magistra Persidem, aliasque finitimas Regiones edocebat: *Postea verò*, subdit Sozomenus, *ad vicinas Gentes eadem peruasit Religio, & ad multos vagata est. quoad Persas spectat, ex illis initio Christianos factos arbitror nonnullos, qui propter consuetudinem, quam habebant cum* Osdro-

Sozomen. lib. 2. c. 7.

ԻԴ 24 [illegible]

ԻԵ 25 [illegible]

ԻԶ 26 [illegible]

[illegible]

ԻԷ 27

Osdroënis, & Armenijs, in colloquium, vt verisimile est, cum diuinis viris, qui ibi erant, venerant, & virtutis eorum periculum fecerant. De hoc autem fidei progressu in Persidem, Armeniorum operâ facto, illustre quoque testimonium extat in epistola, relata ab Eusebio, in qua Constantinus Magnus ad Saporem Regem Persarum hæc inter alia scripsit. *Hunc præclarum hominum cœtum, Christianorum inquam, de quibus omnis à me suscepta est oratio, cum audierim, etiam Persidis potissimam*

ԻԸ 28

partem (quod mihi sanè est gratissimum) exornasse; quanta me putas perfundi voluptate? igitur quoniam hac dignitate es, tuæ fidei commendo; hos eosdem propter insignem tuam pietatem in manus trado; hos, vt decet humanitatem tuam, complectere, & ama.

Eufeb. in vita Constantini, lib. 4. c. 9.

Iberorum prætereà Populos, vulgò dictos Georgianos, vltra maiorem Armeniam ad Arcton habitantes, etiam ab Armenijs in Christiana fuisse Religione confirmatos, accipimus ex Armena quadam historia, mox infrà referenda. Interim verò sciendum id est; quod

ԻԹ 29

Rufinus, Socrates, Theodoretus, Sozomenus, & ex ipsis alijs Recentiores disertissimè narrant: hanc nimirùm Iberorum Gentem primò ad Christianismum perductam fuisse operâ christianæ, & captiuæ cuiusdam sanctæ mulieris, quæ in Iberia miraculis, & vitæ sanctimoniâ floruit hoc eodem tempore Constan-

Rufinus, lib. 1. c. 10. Socrat. lib. 1. c. 20. Theodor. lib. 1. c. 23. Sozomen. lib. 2. c. 6.

ſtantini. quamuis à nemine prorſus prædictorum Auctorum, nec huius nomen mulieris, nec genus, nec vnde, aut quomodò ad Iberos peruenisset captiua, traditum reperiatur. quare Baronius in Annotationibus ad Martyrologium Romanum die 15. Decembris, quo eius ibi commemoratio celebratur ſub nomine Christianæ Ancillæ; *Eo quòd nomen*, inquit, *eius incognitum haberetur, non proprio, ſed appellatiuo potiùs nomine Christiana Ancilla dicta videtur.*

Baron. in Annot. ad Martyrol. die 15. Decemb.

Nos ergò memoriæ nunc prodamus, quæ de ſancta iſta fœmina, & Græcos, & Latinos hactenus latuere. In primis nomen iſtius apud Iberos, & Colchos, qui eam tanquam ſuarum Regionum Apoſtolam recognoſcunt, ſummoque reuerentur honore, eſt ſancta Nino: cui rei teſtimonio ſumus, tum egometipſe, qui apud illos quadriennio degi, tum reliqui Clerici Regulares, qui ſoli ex Apoſtolicæ ſanctæ Sedis mandato iamdiu in Regionibus illis munus Euágelicæ prædicationis exercent, & cum vberrima quidem fructuum perceptione: nam præter alia Animarum lucra, innumera, de quibus haud huius eſt loci diſſerere; iam populos illos, qui antehàc ſuperſtitioſa quadam ablutione, abſque debita Sacramenti forma ſuper Pueros adhibita, pro baptiſmate vtebantur, ad verum baptiſmi ritum, & formam ſuſcipiendum, Dei beneficio, induxerunt: in quo præclaro facinore maxi-

Clerici Regulares à ſuperſtitioſa ablutione ad verũ baptiſma reuocant Populos Iberorum.

Լ 30 [illegible]

ԼԱ 31 [illegible]

ԼԲ 32 [illegible]

[illegible]

ԼԳ 33 maximè omnium; & summo posito studio elaborauit Reu. Pater fœlicis record. D. Ioseph Iudices Mediolanensis, (si licet pro amantissimo in Christo Commilitone meo, & iugi, dulcique sodalitio mihi coniunctissimo, digressionem producere longiusculè) vir planè Apostolicus, vità innocentissimus, & in proximorum salute procuranda, quamuis sexagenarius, nunquam non indefessus; qui tandem, expleta Colchorum Regis ad Innocentiũ PP. X. legatione quadam, in reditu ad eundem Regem, & suæ Missionis officia, Constantinopoli accusa-

ԼԴ 34 tus apud Turcas à Iudæis, quòd Sedis Apostolicæ Missionarius esset, qualis & posteà, litteris Pontificijs interceptis, palàm iam innotuerat; atque calumnià, quòd pueros aliquot Turcicos olim baptizasset, obiecta, contrusus fuit in carcerem: vbi inter molestissima catenarum vincula, & varias afflictationes, inuicta patientia toleratas, meruit ab hinc triennio emeritus Christi miles extremum effundere spiritum.

D. Ioseph Iudices Cler Reg. quòd Apostolicũ obiret mun°, in vinculis animam efflauit apud Turcas.

Sed, vt ad id redeamus, vnde di-

ԼԵ 35 gressi sumus: de proprio sanctæ illius Fœminæ nomine, quod erat Nino, ab Iberis iam eruditi, accipiamus cætera ab Armenijs, qui eandem Nune, suo idiomate vocant. Fuit hæc, inquiunt illi *, Romana Virgo, Deo sacra, quæ vnà cum sancta Ripsime, alijsque Virginibus socijs (de quibus supra loquuti sumus) Romà, fugiens Diocletiani persecutionem, in Armenas appulerat Re-

* In Actibus S. Christianæ Ancillæ, apud Armen. in Codice dicto Barmu thiun.

gio-

giones. ibi à Rege Tiridate reliquis Virginibus comprehenfis, atque martyrio traditis; Nunc, adiuncta fibi focia Virgine altera, Mane nomine, clam è manibus Regis fefe præripuit, & ad Iberos, Armenis conterminos, inde confugit. Hìc facta vltro captiua, atque in captiuitate, ieiunio admirabili, orationi, ftudio pudicitiæ, alijfque dedita virtutibus, Iberorum gentem, ijs editis miraculis, quæ fupracitati referunt Auctores, ad Chriftianam fidem conuertit. Quibus præclariffimè geftis; auditoque nouo tum Imperatoris Romanorum Conftantini, tum Tiridatis Armeniorum Regis, ac totius eius Populi ad eandem fidem acceffu; miffa eft ab Iberis, fubmonente captiua, ad vtrumque Regem legatio, qua & confœderationem cum eis, & Epifcopum vnà cum fancto Clero fibi dari popofcerunt. Hinc ergo factum eft, vt ad inftruendam, & confirmandam Ecclefiam Iberorum, non modò Conftantinus virum miferit (vt loquitur Theodoretus) *fide, intelligentia, & moribus ornatiffimum cum dignitate Pontificali*; verùm etiam ex Armenia (vt ipfi teftantur Armenij) Epifcopus Gregorius, annuente fibi Rege Tiridate, Sacerdotes quofdam Armenos deftinarit.

Theodor. hiftor. lib. 1. cap. 23.

Præfulfit itaquè in Oriente eximia Regis Tiridatis pietas, & Religio Chriftiana operà Diui Gregorij, ijfdem omnino temporibus, quibus in Occidente induftrià fancti Silueftri pijffimus Imperator Conftanti-

nus

36 [illegible]

37 [illegible]

38 [illegible]

[illegible]

39 [illegible]

40 [illegible]

41 [illegible]

nus pari quidem studio ad eandem propagandam Religionem, & Idolatriam destruendam incumbebat. quod ibidẽ prosequitur Metaphrastes his verbis: *Erant autem Constantius, & Tiridates tanquam lucidæ stellæ, alter quidem Occidentem, Constantinus scilicet, alter autem Orientem lustrantes, honestèque & suauiter resplendentes, euaserat que Tiridates iam in pietate feruentissimus, & nulli iciunijs cedens, & oratione, ne Monachis quidem, qui se his exercent in Monasterijs. in hac ergo sacra synodo,* nempe Nicæna, *& alter alterum inuerunt Reges; & cùm alio honore se inuicem affecerunt, tum etiam per litteras collætati sunt sententiæ communione in vera pietate.*

Metaphr. loc. cit. cap. 39.

Refert Nicephorus, quod S. Gregorius vnà cum Tiridate eundẽ Imperatorem Constantinum Magnum adierit; nec explicat locum, vbi tantorum Heroum occursus euenerit. *Sunt,* inquit, *qui Gregorium vnà cum Tiridate ad Imperatorem Magnum Constantinum venisse tradunt; eumque, tam miranda, & inopinata audientem, magnoperè lætatum esse, & Gregorium ipsum, totius eius Regionis Episcopum ordinatum, eò misisse.* Ex his quidem verbis colligi aliqua ex parte videtur, talem congressum contigisse sub primis annis Conuersionis mirabilissimæ Tiridatis, & fidei propagationis in Armenia per S. Gregorium: quippe ea miranda, & inopinata vbi primùm ab ipsis acceperat Constantinus, magnoperè gauisus erat, vtpote de re noua;

Nicephor. lib. 8. c. 35. in fine.

Gregoriumque recens Episcopum ordinatum in eius denuò Regionem remiserat. Occurrerant autem illa, iuxta Baronium, anno Domini 311. quando Constantinus adhuc Romæ vsque ad annum 324. Sedem obtinebat. Quare Vener. Pater Grauina Dominicanus in libello, italico sermone composito, cuius inscriptio est, *Breuis Relatio de statu Religionis S. Dominici in Prouincia Armeniæ*, congressum illum Romæ accidisse narrat verbis hisce: *Cum Tiridates, hunc videndi inuictissimum Cæsarem, cupiditate flagraret, ac de cælestibus beneficijs inuicem gratulandi, nec non Vrbis sacra loca visendi: congregans Principes suos, aliosque Magnates Orientis, vnà cum Gregorio, eiusque filio Arostane, Romam aduènit. vbi, postquàm à S. Siluestro, & Magno Constantino suscepti fuere honoribus amplissimis, insolita quidem iucunditate simul omnes cumulati sunt. Hi namque de Constantini mutatione lætabantur; illi verò de Tiridatis conuersione. tum gratias, fauoresque diuinos inter se mutuò communicantes, summam Dei Maiestatem collaudabant, quæ tot diuersa Nationum genera in vnum ouile, & sub vnicum Pastorem, Christi Vicarium in terris, coegisset.*

Baron. tom. 3. an. 311.

Grau. in Relat. &c. par. 1. c. 8.

42 [illegible]

43 [illegible]

44 [illegible]

Hæc tradit Grauina, quamuis inferiùs probabilem quoque asserat opinionem Baronij; qui de fæstiuo

Baron. ibidem.

[illegible]

[illegible]

45 [illegible]

46 [illegible]

47 [illegible]

eorundem congressu differens, & aliquantulùm dubius de loco, sic tandē coniectans ait: *Sed hæc puto accidisse, cū Constantinus abijt in Orientem, quādo ad eū è remotissimis Orbis partibus, vt tradit Eusebius, legationes venerūt.* Ex aduentu scilicet plurimorū Legatorū ab extremis Mundi partibus ad Constantinū, dum hic erat in Oriente, accessum etiam coniicit eorum, qui profectò non legati fuissent, sed potiùs legantes. Verùm enimverò mihi solùm videtur, (nolo namque in hanc ferendā sententiam me inferre) hac de re, adeò nobis dubia, standum esse Armeniorū historijs, & traditioni. Porrò autē eò pro certo, & explorato vbiq; diuulgat Armena traditio, Regē Tiridatē vnà cum S. Gregorio Romā vsque processisse ad Imperatorem Constātinum, & S. Siluestrum Papam visēdum, & cū ipsis perpetuæ vnionis fœdera ferienda; vt qui hoc apud Armenios negaret, penè hæreticus haberetur. Et hoc ipsum mihi sanè magis confirmatur ex ijs, quæ legi in antiquissimo, & immenso volumine Armeno manuscripto, Romæ in Ecclesia S. Mariæ Aegyptiacæ, Armeniorū xenodochio, reseruato, cuius titulus est, Giarrentir, hoc est, liber narrationū: vbi postquā Constātini magnalia, in fidei Christianæ propagationē ab ipso Romæ perpetrata, narrantur; hæc prætereà sequuntur: Horum autem omnium fama in Armenas peruasit Regiones, immò ad Regalem vsque Arsacidarū aulā, atque ad ipsum Armeniorum Regē Tiridatem peruenit; qui res vbi tales au-

Euseb. lib. 4. in vita Constant.

Giarrentir Armenum, narratione 140.

Arsacidæ cognominati sunt Reges Armeniæ, quòd ab Arsace Parthorū Rege fuerunt oriūdi

auditionē accepit, vehementer lætatus, maximas primùm omnipotenti Deo, quòd sanctissimum nomen suū per omnes Mundi plagas reddidisset gloriosum; & obtulit laudes, & gratias retulit, tum certo intra se Romā proficiscendi capto consilio, deliberauit, itineris sibi comites adiungere Magnum Archiepiscopum Gregorium, eius filium Aristacem, Alpianum Episcopum, aliosque quatuor sui Templi Archipresbiteros, Primates nuncupatos; quorum Primus pro Scirachensi Prouincia præsidebat, Secundus pro Syriaca, Tertius pro Albanensi, & Quartus pro Malchutensi. Præterea suæ quoque viæ socios adhibere voluit Principem Anchieghdan, Principem Mochorum, Principem Resceduniorum, Principē Siuniensiū, Principē Domus Maghsutensis, nec non Sciahabum Sciahabiuanensem, & Præfectum Prætorium, eumque qui Regiæ Maiestati imponendæ, deponendæue coronæ gratiā assistebat, atque electos alios Proceres, & gentem penè dixerim innumeram. Cum his ergo Rex Tiridates ex hac perillustri Prouincia, & Vrbe Vagarsciabat Romā versus discessit: cumque fœliciter Græcorū fines, aliasque plures pertransiret Regiones, multū per singulas sibi præstitum Ciuitates honorem, & obsequium aucupatus fuit: quippe diuersi Principes, obuiam illi venientes, terrà, marique eum comitabantur: quousque tandem vnà omnes in Italiam peruenientes, Latinorum oras, ipsamque Regiam Romanorum Vrbem

Tiridates Rex Armeniæ, vnà cū S. Gregorio, & suis Principibus, Romam proficiscitur.

48 [illegible]

49 [illegible]

50 [illegible]

[illegible]

ծա 51 bem ingressi sunt. Quorũ quidẽ aduentum vbi primùm audiuere pijssimus Imperator Constantinus, & Põtifex Maximus, ianuæ totius Mundi Archiepiscopus, cui nomẽ erat Siluester; obuiá citò progressi, magnũ illis honorem impertiuerũt; ac postquam eos in eadẽ vniuersali Vrbe dies aliquot quiescere, & ab itinerũ incómodis recreari, permiserunt, pijssimus Imperator Constãtinus, Regis Tiridatis factũ demiratus, sic ipsũ interrogauit: Quænã fuere quæso, aut qualia planè, quæcunq; apud te miracula facta sunt? cui ille omnia à Deo sibi collata beneficia ex ordine enarrauit;

ծբ 52 nec cęlitus immissũ flagellũ porcinę, ab ipsomet acceptæ, figuræ proferre palã erubuit; nec strenuam sanctarũ Martyrum tacuit patientiã, neq; beatæ Ripsimis, quam ex immani ipsius violentia, & feritate victoriã illa reportauerat: sed omnia, quæcũque acciderãt, retulit adamussim. ac sacrosanctum præcipuè constituens corã Imperatore Gregoriũ, isthic, ait, vir ille est, per quẽ diuina nobis clementia innotuit; & posteà distinctè narrare cæpit, quãta ille patiẽtia cruciatus, ac diutinã quindecim annorũ macerationẽ in puteo sustinuerat, & om-

ծգ 53 nia, quæ per eum ediderat Deus, miracula. Quamobrẽ magna obstupefactus admiratione Cõstantinus, flexis ante Gregorium genibus, benedictionẽ ab ipso humiliter expetebat; illũque exinde pro ea, qua tãtus Christi Martyr commendabatur, dignitate, & merito, honorificè, liberalissimèque tractauit. Similia quoque erga Regem Tiridatem, non secus ac in fratrem suum charissimum, illa maximè de causa, quòd veri Dei cognitionem accepe-

Occurrit sibi Constantinus, & Tiridates, S. Siluester, & S. Gregor.

Cõstãtin. Imper. benedictionem petit à S. Greg. Armeniæ Episcopo.

rat, beneuolentiæ, & amoris indicia declarauit. Fœdus etiam inter se mutuum, Iesu Christi fide media, firmauere, inuicem promittentes, vnionem illam, inter vtramque initam Nationem, perpetuò stabilem à seipsis fore in posterum conseruandam, &c.] Hucusque volumen Armenum.

Proferunt etiã Armenij ex historijs suis * vetustissimum quoddã Diploma, in quo memoria extat fœderis huiusce, Romæ icti à Constantino, & Tiridate, Siluestro, & Gregorio, de concordia inter Romanos, & Armenios renouanda. Nam paulò ante Romanorũ Imperator Maximinus bello aduersus Armenios in Oriente commisso, pristinã, qua olim iuncti fuerant, amicitiam dissoluerat; vt notauit Eusebius, dicẽs: *Bellum à Maximino contra Armenios cõcitatur, viros iam vsque ab antiquis seculis cũ Romanis amicitia, & societate coniũctos, quos quidem, quoniam Chistiani erant, & veram in Deum pietatẽ magno studio, & diligentia colebant, iste Deo infestus Tyrannus ad hostias Idolis, & Dæmonijs immolandas cogere conatus, inimicos pro amicis, & hostes pro socijs effecit.* Eius autem Diplomatis Pater Grauina in libro suprà citato mentionem faciens, ait: *Omnes scriptores concordissimè narrant, inter Constantinum, Siluestrum, & Tiridatem, magnum amicitiæ, & familiaritatis vsũ intercessisse. quod insuper perspici potest ex veteri quodam Armeno exemplari, cuius inscriptio est: Epistola amoris, & concordiæ inter magnum Cæsarem Constantinum, sanctum Pontificẽ Siluestrum, Armeniorum Regem Tiridatem, & sanctum Gregorium illuminatorem; quod Romæ, ad petitionem Reuerendiss. Domini Leonardi Abel, Sidonie*

* Histor. Arm. in epist. Vnionis. quæ dicitur ab Armenijs [illegible]

Eusebius hist. lib. 9. cap. 6.

Grau. in lib. cit. p. 1. cap. 8.

[illegible]

54 [illegible]

55 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

riæ Vrbis Episcopi, translatum fuit ծզ
anno salutis 1 5 9 6. die 29. Maij. 56
Cuiusmodi autem illud exemplar fuerit; Grauina non refert, quia fortassis eius offendere translationem nequiuit. At quoniam prolixum admodum est, eius duntaxat initium, & partes aliquas, quæ ad rem nostram facere magis videntur, & in quibus nimiùm elucet contra ipsos Armenæ Nationis Hæreticos Pontificis Romani Primatus, ita prorsus nos hìc, sicut ex historijs Armenis extraximus, altera emissa
denuò translatione, mox exponamus. ծէ 57

Authographum amoris, & concordiæ Fœdus inter Magnum Imperatorem Constantinum, sanctumque Siluestrum Papam, & Tiridatem Regem Armeniæ, diuumque Gregorium, Armeniorum illuminatorem.

Cōcordiæ fœdus Romæ initū inter Latinos, & Armenios.

VOluntate, atque Potentià consubstantialis sanctæ Trinitatis, Patris incomprehensibilis, & vnigeniti Filij eius, Domini, ac Re-
demptoris Nostri Iesu Christi, & vi- ծը
uificatoris, ac liberatoris Spiritus san- 58
cti, nostrum hoc Cæsareum, in Deo firmum, atque immutabile Testamentum litterarum monumentis relictum est potenti, ac independenti mandato nostro semper Victoris, & gloria Augusti, Constantini Magni, Regis Regum, atque Romanorum œcumenici, quòcunque ter-

rarum

rarum Orbis extenti, & inſuperabilis Principatus Imperatoris; qui potentia veri Dei, & glorioſæ Crucis Chriſti virtute, à finibus vaſti Oceani vſque ad Solis ortũ Victores, vniuerſo dominamur in Orbe: nec non iuſſu noſtro Maximi Romanorum Põtificis Silueſtri, Petri, & Pauli Principum Apoſtolorum Succeſſoris; qui clauibus Regni Cælorum ſuper omnes Chriſtianorum Nationes ab Occaſu ad Ortum ligandi, atque ſoluẽdi in Cælo, & in Terra poteſtatem habemus, vniuerſæque Chriſti Eccleſiæ præſidemus. His igitur tabulis teſtatũ apud omnes relinquimus, quòd à Spiritu ſãcto vocati, magnus Armeniorum Rex Ioannes, qui & Tiridates, atque viuus Chriſti martyr, ac ſtrenuus Confeſſor, Domnus Gregorius, Orientalium, & Septẽtrionalium illuminator, noſtri in Chriſto Fratres dilectiſſimi, præcipuique ſublimis huius noſtri Principatus Amici, & fideliſſimi Duces, conſiliorum noſtrorum participes, ad nos huc peruenerunt, viſendi ſtudio Vrbem hanc Occidentis, & Oriẽtis Dominatricem, ſanctorumque Principum Apoſtolorum Hæredem, illorum prætereà Succeſſorem, venerabilem Papam, atq; glorioſum Chriſtianæ recẽns fidei dicatum Imperatorem, Magnamque potentiſſimam Imperatricem Helenã. Qua de cauſa toto hoc noſtro in Deo confirmato Imperio exultante, ſummaque per ſalo lætitia, obuiam tantis Viris nobiliſſimo proceſſimus comitatu: atque vltro citroque conſalutati, & debito

Pontifex Romanus præſidere dicitur vniuerſæ Eccleſiæ Chriſtianæ.

S. Gregorius, & Tiridates Romã adeũt, ad Papam viſendum.

ԾԹ 59 [illegible]

Կ 60 [illegible]

ԿԱ 61 [illegible]

ԺԵ

[illegible]

կբ 62 bito nos ipsos honore inuicem prosequuti, adorationem obtulimus nostro immortali Regi Iesu Christo. mox verò Ecclesiam sanctorũ Apostolorum ingressi, sacras ipsorum reliquias venerati sumus, Christum sanctorum suorum glorificatorem benedicentes. *Tum post alia perplura, hæc sequuntur*: Voluntate autem diuina, mediantibus Deigenitrice, sanctis Apostolis, & omnibus Sanctis, Nos strenuissimi Latini, & insuperabiles Turcomanni, videlicet vterque Rex, vterque Pontifex, & vtraque Romanorum, & Armeniorũ Natio, in fra-

կգ 63 ternam vnionem, concordiamque vnanimiter coniurauimus: hoc amicitiæ votum, ac fœdus inter nos sempiternum corã glorioso crucis Christi vexillo firmauimus; atque in fidẽ eiusdem fœderis nostri firmi, & indelebilis, hanc vtriusque occidentalis, & orientalis Nationis Fraternitatem tremendo, ac pretiosissimo Iesu Christi sanguine conscripsimus; quatenus fidem, amorem, & concordiã ita nobis ipsis inuicem debeamus; quemadmodum & illi, qui frater noster effectus est, Christo Deo; alteru-

կդ 64 tros defendentes vsque ad mortem, & super alterutros libentissimè morientes; alterutrorum amicorum existentes amici, & inimicorum inimici: nullique ex duabus hisce Nationibus audeant ensem aduersus alterutrum stringere: quique hoc violabunt, gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur. Hoc autem fœdus, inter has duas initum Nationes, firmum vsque

Vnio inita stabilitur Religione.

ad seculi consummationem permaneat. quicunque verò ab illo se subtraxerit, à Christiana sit sancta fide discissus, Cainique, Iudæ, & Christicidarum Sacerdotum maledictionem incurrat; dicant Angeli, & Homines, fiat, fiat. *Deinde hæc iterum habet:* Nos autem Siluester, supremus Romæ, & totius Mundi Pontifex, postquam vidimus, quòd ornatissimus filius noster Cõstantinus Imperator coronatum Armeniæ Regem Tiridatem, totamque Armeniorum Gentem, & Regionem pro viribus suis magnificauit, summisque affecit honoribus; & ipsi pariter animo lubentissimo inclinauimus ad honorem strenui Confessoris Iesu Christi, & Coepiscopi nostri Gregorij amplificandum. *Et post alia subdit:* Vnde ipsum in nomine sanctissimæ Trinitatis benediximus, imponentes capiti eius venerando dexteram Diui Petri Apostoli, & sacrum linteum Iesu Christi; atque constituimus eũ, vnàque cum illo suos etiam Successores, summum Armeniorum omniũ Patriarcham. volumusque, vt in posterum Pontifex Armeniæ ordinet Patriarcham Georgianorum; & potestatem habeat alios instituẽdi Episcopos super illos Armenios, qui inter alias Christianorũ Nationes vbique dispersi reperiuntur. Tum quòd Albanensium Regio sub peculiaris Patriarchæ obedientiam redigatur, qui ex Albanensi Rege promotus, ab eodem Armeniorum Pontifice consecretur. Præterea quãdo tres Patriarchæ, nimirùm Alexandrinus, Antio-

Execratio. ni subijcitur quicũque ictum Coronatæ fœdus violauerit.

Papa, totius Mundi Põtifex vocatur.

Siluester Papa benedicit Gregorium Episcopũ, quem & Armeniæ consecrat Patriarcham.

Facultates, Patriarchis Armeniæ à Siluestro Papa concessæ.

կե 65 [illegible]

կզ 66 [illegible]

կէ 67 [illegible]

tio- [illegible]

[illegible]

[illegible]

tiochenus, & Hierosolymitanus no-
68 uum Patriarcham initiabunt, id fiat voluntate, & concursu Pontificis Armeniæ; fideique professionem, quã nouiter electus Patriarcha nobis significare deberet, Pontifici Armeniorum significet; illum etenim in Asiæ media Regione illa nostrũ Vicarium instituimus. *Post alia tandem his concludit idẽ S.Siluester*: Quamobrem ex hoc sublimi nostro mandato potestas Pontifici Armeniorum tribuitur ligandi, atque soluendi in Cælo, & in Terra quemcunque iuxta Canones Apostolicos ipse voluerit;
69 ab eodem igitur Armeniorum Pontifice benedicti, sint etiam à Christo Domino, à sanctis Apostolis, cæterisque Sanctis, & à Nobis ipsis benedicti: atque ab illo excommunicati, in eadem retineãtur excommunicatione, quousque ad pœnitentiam cõuertantur.] Hactenus Armenicum diploma.

Idem Papa vicem suã delegat Armeno Patriarchæ.

Virtute cuius sæpè contra Græcos acriter contenderunt Armenij, quòd Ecclesiæ suæ Cathedra, & si ab Apostolis non immediatè fundata, omni tamen iure existimanda fuerit Patriarchalis: eo quòd S. Gregorius primus fundator illius, qui à Leõtio or-
70 dinatus fuerat Episcopus, à Diuo posteà Papa Siluestro cõsecratus sit Patriarcha, atque priuilegijs amplissimis locupletatus. quibus sanè priuilegijs vti nõ omiserunt Armenij adhuc post schisma: nam summus eorũ Patriarcha plures sub se Armenos Episcopos in alijs passim Regionibus frequenter instituit. tũ adhæc vsque tem-

ArmeniPatriarchæ adhuc post schisma vtũtur facultatibus, à Papa sibi cõcessis.

tempora Albanensium Patriarcham initiare solitus est; ac olim Patriarchã Giorgianorum, quo tempore hi cum Armenijs vniti fuerant, etiam ordinabat.

Nec prætereà mirum videatur; (supposita totius prædicti Armeni diplomatis veritate) quòd S. Siluester vicariã Sedis Apostolicæ Præfecturam in Asiatica Regione Armeno Patriarchæ committere voluerit; dũ Gregorius Papa I. Ioannem Episcopum, suum quoque Vicarium constituit in Illyrico; & Hormisda * Papa Epiphanio Episcopo Cõstantinopolitano vicem suam delegauit; similiter & alij Romani Pontifices suũ Vicarium in Oriẽte habere consueuerunt. (Quis ergo Armeniorum negare vnquam poterit Pontificis Romani Primatum, ac supremam eius Authoritatem in vniuersam Ecclesiam? vtpote quæ sibimetipsis vel in suis codicibus adeò manifestè innotescit, & à qua proprij ipsorum Patriarchæ authoritatem emanasse, sponte sua fatentur.)

Epist. Gregor. Pap. I. lib. 4. Epist. 8.

* Tom. 1. Epist. decret. 77.

Tandem strenuissimus Martyr, & seruus Dei Gregorius, postquam, tot persecutionibus, & cruciatibus, pro fide Christi constantissimè toleratis, Armenios vniuersos, & Albanenses prædicatione, & prodigijs ab Idolatria ad verã amplexandam Religionem adduxerat; quibus & Episcopos dederat, & Sacerdotes, & Monachos: postquam, apertis vbique sacrarum litterarum gymnasijs, multisque extructis Ecclesijs, ac Monasterijs, Persis, Assyrijs, Hunnis, & Medis

S. Gregorius Episc. Arm. migrat e vita in eremo.

71 [illegible]

72 [illegible]

73 [illegible]

[illegible]

Medis ad Christianam fidem adi-
74 tum patefecerat : postquam denique
Armenam , ab ipsomet institutam,
Ecclesiam annos 30. sanctissimè gu-
bernauerat : vt spiritum suum silen-
tio , & cælestis contemplationis dul-
cedine opportuniùs in solitudine re-
crearet , in secretiores Armeniæ
montes secessit ; vbi arctioris vitæ
instituto , assiduo ieiunio , senioque
confectus , obdormiuit in Domino
supra montem Siepuh.

Eius obitus in Armeniorum Fra-
trum Ordinis Prædicatorum Bre-
uiario his describitur verbis : *Beatus
illuminator noster Gregorius , ab hu-*
75 *manis oculis occultatus , asperam
Eremitarum vitam per multos iam
duxerat annos in recessu cuiusdam
montis Daghaniensis Prouinciæ ; cu-
ius transitus ad Christum sciri à Ne-
mine potuit : nisi quòd Pastores non-
nulli post aliquod tempus casu Cor-
pus eius inuenientes , ibidem sepelie-
runt . Verùm tempore Zenonis Impe-
ratoris apparuit Sanctus in somnis
cuidam Eremitæ , eumque monuit ,
vt inde corpus ipsius abducens , in
propinqua Ciuitate Tuordan sepeliret,
quemadmodùm & ille continuò fecit.*
76 *Sed posteà , cum Græcorum resciuisset
hoc Imperator , iussit illud transferri
ex eo loco Constantinopolim , quadam
solummodò parte ibidem relicta .*
Hæc in Armeno Breuiario . In hac
verò sacrarum Reliquiarum apud
Armenios relicta parte puto vtrum-
que fuisse lacertum , qui nunc auro ,
gemmisque pretiosis ornatus , pluris
est apud eos , quàm omnes omnium

S. Gregorij cadauer casu inuenitur, & sepelitur à Pastoribus.

diui-

diuitiarum thesauri; & alter in Maioris Armeniæ Ciuitate Vagarsciabat, in Ecclesia Patriarchali, olim sede eiusdem Gregorij; alter verò Siside in Cilicia, in Templo item Patriarchali sanctæ Sophiæ, magna colitur Armeniorum frequentia, & deuotione.

Eiusdẽ sacræ reliquiæ primò Constantinopolim, deinde in Italiã trãsferuntur.

Sed ex Reliquijs, primò delatis Constantinopolim, indeque posteà in Italiam, Brachium, in Ecclesia Cathedrali Neritonensi depositum, multis claret miraculis, præsertim in impetrandis à Domino pluuijs Ciuibus, qui propterea eundem Martyrem sibi patronum elegerunt: Caput verò sacrosanctum cum catenis, & fragmentis virgarum, quibus vir Dei pro Christo ligatus, & cæsus fuerat, religiosissimè asseruatur Neapoli in illustri quodam Cœnobio Monialium S. Benedicti, in quo Tẽplum est antiquitate conspicuum, sacro eiusdem beatissimi Patriarchæ nomini consecratum, vulgo dictum, *santo Lighuor*, nomen corruptum ex Armeno vocabulo, Crichuor, quod interpretatur Gregorius. Huc solent interdum ad sui Patriarchæ Caput venerandum, ex magna vsque Armenia accurrere Peregrini;

Caput S. Gregorij asseruatur Neapoli in Cœnobio Monialium S. Bened. quarũ Pietas per vniuersam Armeniã celebra-....

ՀԷ մայրաքաղաքականն եկեղեցին Էջմիածնի
յորում կայր յառաջ աթոռ նորին Գրի-
77 գորի. և միւսն ի Սիս Կիլիկեայ ի մեծ
եկեղեցին մայրաքաղաքին Սոփեայ. որ-
լով երկրպագեալն պատուեալ ամենեւին և աշ-
խատով, և պատուեալ ի հայոց մե-
ծաւ պատուով.

Այլ ի նշխարացն, որք նախ բե-
րեալ եղեն ի Կոստանդնուպօլիս. և
ապա անտի եղեն տարեալ ի Փռանկս-
տանն ի յաշխարհն Իտալիացւոց. մի
բազուկ կայ ի մեծ եկեղեցին Ների-
տոնացւոց. և առնէ զբազում սքան-
չելիս. մանաւանդ ի շնորհել զանձրեւ
քաղաքացւոցն ի ժամանակս չորութեան.
ՀԸ Վն որոյ նոքա ընտրեցին զնա Գրի-
78 գոր իբրեւ զպահապանն քաղաքին իւրե-
անց. Իսկ պատուական գլուխն սրբո-
յն, համբերձ զշղթայիւք, և զբրօք,
որով կապեցին և հարին զնա. կան
պահեալք կրօնաւորայքն ի մայրա-
քաղաքն Նապօլիս ի վկայարանն
սրբոյն Գրիգորի. որ է ի վանս ո-
մանց աղախնաւորաց կուսանաց. ուստի
սրբականօն կուսանքն այնորիկ յոյժ
պաշտեն և պատուաւորեն զնա Գրի-
գոր. նա և ցուցանեն ակր և պատուի
հայոց ուխտաւորաց. որք համա-
նին առնու անձամբ զպարապան գլուխն
ՀԹ սրբոյ Նախահօրն իւրեանց և լուսաւո-
79 րչին Գրիգորի.

quos & benignè suscipere, & votis eorum plenè satisfacere, nunquam omittunt magnanimæ, ac pijssimæ Moniales illæ: quarum profectò sicuti præclara generis, animique nobilitas satis in ea est celebris Ciuitate; ita & per vniuersam pariter Armeniam maximoperè celebratur ipsarum accurata in pretiosis illis Reliquijs excolendis, honorificèque tractandis, diligentia, pietas, religio; immò & humanitas quoque in dictos Peregrinos Armenos.

Meminit huius Diui Gregorij, Magnæ Armeniæ Episcopi, præter alia, Martyrologiũ Romanũ die 30. Se-

Եւ զսոյն հռովմայեցւոց այսմաւուրքն
առնէ զյիշատակին սրբոյն Գրիգորի ի
Սեբտեմբերի. Լ. օրն. եւ ի նմին

[illegible]

Septembris: quo etiam die celebra-
80 tur festum illius à prædictis sancti-
monialibus, & ab Ecclesia Nerito-
nensi solemniter duplex primæ Clas-
sis cum octaua, & Officio proprio;
sed à Clero Neapolitano, die prima
Octobris ad libitum duplex minus;
ab Armenis autem singulis annis il-
lius ter agitur Commemoratio; pri-
mùm eius Martyrij, & iniectionis
in puteum, vbi quatuordecim deli-
tuerat annos: Secundò egressionis à
puteo, cuius occasione & ipsi è pro-
fundis Idolatriæ tenebris egressi, ad
fidei lumen peruenerant; Tertiò de-
nique inuentionis Corporis eius,
81 quam illi solemniùs, & præmisso
quinque dierum ieiunio, celebrare
solent.

Hæc vltima præcipuè dixerim,
vt cunctis notum fiat Armenis, fal-
sam omnino esse suorum Hæretico-
rum calumniam; qui vt eos ab obe-
dientia Apostolicæ Sedis auertant,
non cessant in vulgus iactare, nos
Latinos sacrosanctum ipsorum Patri-
archam Gregorium non recipere:
quamobrem opus habui sæpissimè,
plerosque ex incauta plebe, qui me-
cũ hac de re grauiter querebãtur, de
calumniæ falsitate reddere certiores.
82 Sed prosequamur seriẽ Patriarcharũ.

Calumnia Hæreticorum Arm. in Ecclesiã Latinam.

EX ARMENA

Historia.

Caput III.

II. Aristarces succedit Gregorio in Patriarchatu Ar.

DOmnus Aristarces, filius eiusdem sancti Gregorij, Sedit annos 7. Hic à nefario quodam Principe, quem diuino zelo redarguerat, interfectus est.

ANNOTATIO.

ARistarcem *, sub nomine Arostanis, fuisse D. Gregorij filium, eique in Armena Cathedra immediatè successisse, legimus etiã in vita eiusdem S. Gregorij apud Surium; vbi hæc insuper de illo habentur: *Arostanes autem vitam solitariam, & cui cum nullo intercedit congressio, ab ipso lacte, & adhuc planè infans elegit: nam & vnica indutus tunica dicebatur versari in solitudine, cum algore, & calore decertans, & solis vescí oleribus: nocturnas autem stationes, & vigilias, & diurnas precationes, & cum diuinis scripturis familiaritatem ab ineunte ætate ei coaluisse.*

* Nomen huius corruptum in Latinis libris reperitur Arostanes, vel Aristæus.

Sur. tom. 5. die 30. sept. c. 38.

Eundem Baronius Magnum appellat, & Nicæno Concilio interfuisse tradit, & gloriantur quidem Armenij. Porrò si Gregorius obijt, vt omnes Historici Armeni fatentur, multò post Nicænum Conciliũ: quì potuit eius Successor Arostanes ad Synodum illam accedere? Hac forsasse difficultate victus Nicepho-rus,

Baron. t. 3. an. 325.

Niceph. lib. 8. c. 14.

[illegible]

[illegible] 4

[illegible] 5

[illegible] 6

[illegible]

rus, asserit, Gregorium ipsum, & non eius filium Arostanem, sacro illi Cœtui præsto fuisse. Sed falsum omnino est; & iurè ægrefertur à Baronio; qui tamen eam affert rationem, quæ quidem Armenijs arridere nequaquam potest; inquit enim: *Manifesti erroris arguitur Nicephorus, cum ait, interfuisse Nicenæ Synodo huius*, hoc est Arostanis, *Prædecessorem Gregorium, quem longè ante constat esse defunctum*. Nam, si idem Gregorius in Armeno vixit Patriarchatu annos 30. vt legimus in omnibus Armenis scripturis; sed esto, solùm 20. vel etiam 15. saltem annos in eo vixerit; sique, vt ipse refert Baronius, initiatus fuit Episcopus Armeniæ anno Domini 311. certè defunctus esse non poterat ante Nicænum, quod anno *Salutis* 325. celebratum est.

Baron. in Annotat. Martyrol. die 30. Septemb. & in Annal. an. 325.

Idem. t.3. an. 311.

Cessat verò omnis difficultatis occasio, si Armenæ traditionis ratio habeatur: aiunt enim, S. Gregorium, diuinæ contemplationis, & silentij amore illectum, ad altissimos Armeniæ montes secessisse; vtque ibi optata potiretur solitudine; Arostanem Episcopum consecrasse, & in sede Patriarchatus Coadiutorem adhibuisse, quem posteà ad Nicænam synodum opportuno misisse tempore. Id quod & Metaphrastes hisce verbis insinuat: *Rex Tiridates sacrosanctum per Nuncios obsecrat Gregorium, simul cum Populo, vt sui veluti quandam imaginem, & exemplar archetypum, Arostanem eis relinqueret, & cum in Sedem proueheret, & ei*

Metaphr. apud Sur. loco cit. cap. 38.

& ei Pontificalem traderet rectionem; ille autem non leuiter, & temerè hoc facit; sed quoniam sciebat, omnem virtutem plantatam in anima illius; ideò sacras illi manus imponit: cumque eum consecrasset, & vnà iam circumcirca Regionem cum eo obiuisset; in eam, quam iam olim parturierat, reuertitur solitudinem. Et inferiùs addit: *Accessit etiam*, ad Nicænum nempe Concilium, *Armeniæ Episcopus Arostanes; cum Imperator Constantinus eum accersisset; qui ipse quoque fuit pars sacri Cœtus; & cum, quæ communi sententia fuerant scripta, dogmata accepisset, reuersus est in suam Ciuitatem, iucundissimè, & lubentissimè visus à suis post peregrinationem; Regemque Regem Tiridatem, & omnem Armeniorum Regionem gaudio impleuit propter dogmatum consensionem.*

Ibidem, cap. 39.

Aristarces Arm. Patriarcha interfuit Nicæno Concilio.

Quibus in verbis diligenter aduertendum est, quòd, & si referat Metaphrastes, Arostanem, qui ad Nicænam iam venerat synodum, ab Imperatore accersitum venisse; (quod aniam forte præbuit Aliquibus inferendi, viuum tunc non fuisse Gregorium; alioquin ipse, & non eius fuisset filius accersitus;) id tamen non est intelligendum personaliter, ac nominatim; sed illo loquendi modo vsus est Metaphrastes, eo quòd ex accersitu Constantini, quo Armeniæ Patriarcham ad Synodum aduocabat, Arostanes, qui tunc vicem illius gerebat, de facto accesserit. quòd autem nominatim non Arostanes quidem, sed Gregorius

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

Թ 9 [illegible]

[illegible]

10 ipſe fuerit à Cõſtantino vocatus, tra-
ditur communiter ab Armenis ſcri-
ptoribus, & præcipuè ab eorum Pa-
triarcha Ghelaienſi, cuius verba ſunt
hæc: *Ad Nicænum Concilium Grego-
rius vocatus fuit, ad quod tamen ipſe,
ne ampliùs afficeretur honoribus, acce-
dere recuſauit; miſit autem loco ſui
filium ſuum Ariſtarcem.*

Nierſes Ghelaien. Arm. Patr. in hiſtori-co Commune de Regibus Ar.

Cæterùm, quod attinet ad obitum Aroſtanis, aliàs Ariſtarcis, à nefario quodam Principe, quem diuino ille zelo redarguerat, interfecti, vt ſuprà in Armena hiſtoria dictum eſt; ſic eum memorat Pater Grauina: *Deinde Aroſtanes,* S. Gregorij filius, *glorioſo etiam fine curſum peregrinationis*
11 *huius vitæ confecit. nam, vt narrat Sozomenus, ſub Iuliano Apoſtata multa paſſus pro Christo, & à Sapore Rege Perſarum per inſidias captus, inclyta morte interijt.* Sed non video, quomodò hæc verè dici poſſint de Aroſtane Armeniæ Epiſcopo, (de quo fatur ibi Grauina) cuius obitus annos circiter triginta Imperium Iuliani præceſſit: nec Sozomenum inuenio, niſi talia ſolùm de Arſacio Armeniæ Rege, locutum eſſe. quare indubitanter puto, R. Patrẽ Grauinam (pace dixerim tanti Doctoris) per æquiuocationem nominis ea de Epi-
12 ſcopo Aroſtane, ſeu Ariſtarce dixiſſe, quæ dicenda erant de Arſace, ſeu Arſacio, Armeniæ maioris Rege, qui vixit tempore Iuliani: præſertim cum ipſe de obitu Aroſtanis eadem vſurpauerit verba, quæ Baronius in hiſtoriæ Tiridatis, & Gregorij protulit de obitu eiuſdem Arſacis, in-

Grau. in Lo. ſupra. cit. par. 1 cap. 8.

Sozom. lib. 6. c. 1.

Baron. t. 3. an. 311.

 qui-

Baron. t. 3. an. 311.

quiens: *Sic igitur Ecclesia in maiori Armenia, facto iam Rege Christiano, magnoperè est illustrata, propagataque Religio Christiana ad eiusdem,* scilicet Regis, *successorem Arsacem; qui à Iuliano Apostata Christianitatis causa (quod narrat Sozomenus) dirè exagitatus, demum à Sapore Rege Persarum per insidias captus, multa passus interijt.* Sed de hoc Arsace Rege infrà dicturi sumus. Præsenti verò tempore Constantini, Rex erat minoris Armeniæ alter Arsaces, qui tributũ eidem Constantino Imperatori pendebat, à quo tamen eum absoluit, sic rescribẽs ad Probianum*: *Præter priuatas res nostras, & Ecclesias catholicas, & domum clarissimæ memoriæ Eusebij ex Consule, & ex Magistro Equitum, & Peditum, & Arsacis Regis Armeniorum, nemo ex nostra iussione præcipuis emolumentis familiaris iuuetur substantia. & c.*

Sozomen. loc. cit. & etiam Ammian*, lib. 27. & lib. 30.

* L. 1. de annon. & tribut. Cod. Theodos.

13 [illegible Armenian text]

EX ARMENA

Historia.

Caput IV.

III. DOmnus Verthanes, annos 15.

ANNOTATIO.

VErthanes fuit alter Diui Gregorij filius, natuque maior; cuius meminit etiam Metaphrastes; dicens: *Duo filij ex Gregorio, & legitima Coniuge in flore illius iuuentutis nati fuere; quorum vni quidem nomen erat Verthanes, Secundo autem Arostanes, ambo amici, & custodes pietatis.* Is ergo ducta vxore atque

Metaphr. apud Sur. loc. cit. cap. 38.

[illegible Armenian text]

1 [illegible Armenian text]

[illegible]

atque duobus ex ea liberis procreatis, videlicet Hesychio, & Gregorio; de quibus infrà, Presbiter ordinatus fuit, viuentibus eius Patre Gregorio, & Fratre Arostane: post quorum mortem Patriarchatū obtinuit, atque in eo regendo maximum prudentiæ, sanctitatis, & innocentiæ specimem dedit. Hoc tempore, defuncto Rege Tiridate, præficitur Armeno Regno filius eius Chosroës II. improbus sanè Rex, qui, relicto Regni, ac suæ iniquitatis hærede Dirano filio, citò vitam finiuit. Chosroës II. Rex Armeniæ.

[illegible]

EX ARMENA

Historia.

Caput IV.

[illegible]

DOmnus Hesychius, & Domnus Gregorius, nepotes S. Gregorij, annos 6. Hesychius cum Idolorum simulacra in Ecclesia permittere noluisset, fuit à Dirano Rege in exilium pulsus, ac demum iussu eiusdem interemptus. Beatus verò Gregorius, missus Patriarcha in Albanensem Prouinciam, ibi martyrio pariter coronatus est. IV.

Diranus Rex Armeniæ.

[illegible]

ANNOTATIO.

[illegible]

ALbanenses, Populi sunt in ea parte maioris Armeniæ, quæ ad Caspium vergit. His Bartholomæus Apostolus, teste Baronio, antea Baron. an. 44.

præ-

prædicauerat; ad quos iam Domnus Gregorius, peculiaris Patriarcha, ex Armenia primò destinatur: (id quod Armenijs traditur præcepisse S. Siluester Papa, cuius verba in fœdere vnionis supra relato extant) qui quidem Patriarcha in Albania vsque ad huc in Successoribus durat, ac etiam Armenus est. Hesychius autem supremus totius Armeniæ Patriarcha constitutus, postquam sedit annos sex in Cathedra S. Gregorij, cuius successio hic solùm describitur, ab impio Rege Dirano, eo quòd Idola quædam confregisset, in exilio vità priuatur. ipse porrò Diranus non multò post debita suæ impietati animaduersione plexus est: nam cæcus effectus, impatiēter, ac miserabiliter sibi mortem consciuit; eique successit Arsaces eius filius, de quo iam suprà fecimus mentionem.

Hesychius Patriarcha iussu Dirani Regis occisus.

Arsaces Rex Armeniæ.

3 [illegible]

4 [illegible]

Հայոց Պատմութեանն.

Գլուխ. Զ.

Ե [illegible] ա 1

Զ [illegible]

Մեկնութիւն

[illegible] բ 2

[illegible] գ 3

[illegible]

EX ARMENA Historia.

Caput VI.

Domnus Parnierseh, non quidem Bablau, sed alius quidam ex Oppido Ascdisciad Prouinciæ Darunensis, annos 5. V.

Domnus Nierses, filius Athenogenis, & nepos Hesychij, nepotis S. Gregorij, annos 34. His Pabæ Regis iniquitati aduersatus, ab eodem veneno interfectus, oppetijt. VI.

ANNOTATIO.

Nierses, primus huius nominis Patriarcha, è genere Diui Gregorij, cognomento Magnus, & reapse probitate, ac virtutum omnium præstantia Maximus in Armenia suo tempore fuit; perditissimos mores tum Arsacis Regis Armeniæ, tum Pabæ, Arsacis filij & Successoris, ad vitæ vsque profusionem acriter reprehendit. quocirca cum idem Arsaces inter alia perpetrata facinora innoxium Chenielem quendam interfecisset, ac proinde grauiter à sacrosancto Patriarcha Nierfese obiurgaretur, eundem Antistitem in quandam Insulam relegauit; in qua ipsas, ferunt, vndas seruo Dei pisces pro cibo mirabiliter obtulisse, atque ex arida tellure recenter erupisse aquam, ad eius sitim restinguendam. Sed de ipso Arsace iustum Dei iudicium debitum supplicium sumpsit; nam ca-

Nierses. Magnus, sanctissimus Patriarcha.

Idē ab Arsace proijcitur in exilium.

captus à Sapore Persarum Rege, & multa passus, miserrimam mortem obiuit. & hæc dixerim ex Armenis historijs.

Verùm enimuerò, etsi de Arsace Rege suo improba, quantum ad mores attinet, referunt Armenij; illum tamen Latini scriptores maximoperè laudant, tum quòd Christianæ Religionis gratia sub Iuliano Apostata, & Sapore Rege Persarum dirissima passus sit; tum etiam quòd Romanis semper fidelissimus fuerit; adeòque societate coniunctus, vt Constantius Imperator coniugem ei copulare voluerit Olympiada, sponsam fratris sui Constantis; quod Ammianus, sic loquutus, enarrat: *Constantius in Cappadocia degens, accitum Arsacem Armeniæ Regem, summaque liberalitate susceptum, præmonebat; & hortabatur, vt nobis amicus esse perseueraret, & fidus; (audiebat enim; sæpiùs eum tentatum à Rege Persarum fallacijs, & minis, & dolis, vt, Romanorum societate posthabita, suis rationibus iungeretur) qui crebrò adiurans; animam priùs posse amittere, quàm sententiam; muneratus cum Comitibus, quos duxerat, redijt ad Regnum; nihil ausus temerare posteà promissorum; obligatus gratiarum multiplici nexu Constantio; inter quas illud potiùs excellebat, quòd Olympiada Ablabij filiam, præfecti quondam Prætorio, ei copulauerat coniugem, sponsam fratris sui Constantis.*

Arsaces Rex Armeniæ, Romanorum amicus fidelissimus

Ammianus, lib. 20.

Idem Rex Armeniæ, Fratrum Constātij Imper. accepit coniugem.

Գ 4 [illegible]

Ե 5 [illegible]

Զ 6 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ե 7 At verò quantum honoris, & beneficij apud Constantium Imperatorem assecutus Arsaces fuerat, tantundem posteà despectus, & vexationis illatum ei fuit à Iuliano Apostata, successore Constantij; si Sozomeno credimus: *Porrò*, ait ille, *litteras ad Arsacem Regem Armeniæ, & Romanorum socium scripsit Iulianus, vt in hac expeditione subsidio sibi veniret; quibus quidem in litteris de se extra modum gloriosè prædicare, se vt valde ad imperium gerendum idoneum insolenter extollere, & vt* Sozom. lib. 6. c. 1.

ը 8 *amicum illis, quos ipse pro Dijs habuit, arroganter efferre, ipsi denique Arsaci verbis admodùm contumeliosis minitari, non veritus est; & quoniam eum Christianum esse acceperat; quò suam in eum augeret contumeliam, etiam nefandas in Christum blasphemias loqui, cum superba quadam iactatione contendit: cui etiam significauit, Deum, quem coleret, nequaquam eum defensurum, si imperata negligeret.* Hæc Sozomenus. Idem Rex Arsaces Christianitatis causà vexatur à Iuliano Apostata.

De miserando autem eiusdem Arsacis obitu, qui dolo pacis captus à Sapore, extrema pati coactus fuit,

թ 9 hæc alia prosequitur Ammianus: *Rex vero Persidis longæuus ille Sapor, & ab ipsis imperitandi exordijs dulcedini rapinarum addictus, post Imperatoris Iuliani excessum, & pudenda pacis icta fœdera, cum suis paulisper nobis visus amicus, calcata fide sub Iouiniano pactorum, iniectabat Armeniæ manum, vt eam, velut* Ammianus, lib. 27.

[illegible] abolita firmitate, ditioni iungeret suæ. Et primò per artes fallendo diuersas, Nationem omnem renitentem dispendijs leuibus afflictabat, solicitans quosdam Optimatum, & Satrapas; alios excursibus occupans improuisis. Deinde per exquisitas, periurijsque mixtas illecebras captum Regem ipsum Arsacem, adhibitumque in conuiuium, iussit ad latentem trahi posticam; eum, effossis oculis, vinctum catenis argenteis (quod apud eos honoratis vanum suppliciorum æstimatur esse solatium) exterminauit ad Castellum Agabana nomine, vbi discruciatus cecidit ferro pœnali.

Sapor Rex Persarũ captum Arsacem Regem Arm. dirissimè cruciat, & perimit.

Sed quis non insuper admiretur firmissimam Armeniorum constantiam in cruciatibus strenuè toleratis pro Christo sub hoc Rege Persarum? haud enim Regem Arsacem solùm, sed & innumerabiles ex Armenia Christianos pro fide Christi dirissimè excruciauit, & neci tradidit Sapor diuersis temporibus. Legatur Armenicum Giarrentir, quod pluribus hoc testatur in locis, & præcipuè in Narratione 46. vbi sic habetur: *Anno trigesimo secundo Regni Saporis, exijt aduersus Christianos crudele eiusdem Persarum Regis Edictum; quo iam gladius districtus erat, vt quemlibet, qui se Christianum diceret, obtruncaret; iam Acuentes mucrones defatigati fuerant, delassataque brachia Trucidantium; nec propterea veritatis vnquam defecit confessio; neque, vti in animum sibi Tyrannus induxerat, ita factum est. pro certo planè existimabat, centum* dun-

Giarrentir Arm. hoc est, liber Narrationũ, in Narrat. 46.

10 [illegible]

11 [illegible]

[illegible]

12 [illegible]

[illegible: Armenian text column, with margin numbers ԺԳ 13, ԺԴ 14, ԺԵ 15]

duntaxat homines occidendo, se finem vltro sanguinem effundendi facturum; verumtamen millium millibus iam mortem attulerat, & adhuc in principio erat. Quibus etiam verbis concordant illa, quæ Cassiodorus ex Sozomeno refert in historia tripartita, dicens: *Sequenti verò anno, die quo passionis Christi memoria celebrabatur, & expectabatur Resurrectionis festiuitas, crudelissima Saporis præceptio per omnem Persarum cucurris terram; morte condemnans eos, qui se profiterentur esse Christianos. quo tempore fertur vltra numerum multitudinem Christianorum gladio cecidisse.*

Cassiod. in Trip. lib.3.c.2.

Successit autem Arsaci Regi Paba filius eius, Rex itidem flagitiosus; qui (vt ea hìc memorem, quæ Armenis historijs * prodita sunt) cum, structo agmine ad mortem Patris vlciscendam, manus consereret cum eodem Sapore Rege Persarum, obuiam illi veniente cum exercitu prope Nebath montem Armeniæ; dilectus Dei famulus, Nierses Patriarcha, eundem tunc dicitur conscendisse montem, Deum pro Armeniorum victoria precaturus: vbi dum Moysis instar manus suas modò in altum eleuaret, modò deorsum inflecteret; sic & varius erat euentus belli, modò scilicet pro Armenijs, modò pro Persis. Porrò denique cum idem Rex Paba prauior in dies efficeretur, nec posset crebras sacri Præsulis Nierlesis obiurgationes æquo animo ferre, ipsum Pastorem suum, vita innocentissimum, vene-

Paba, Rex Armeniæ.

* Nierses Ghelaiensis, in Carmine de Regibus Armeniæ.

Nierses Magnus, Arm. Patriarcha, [illegible]

no necauit, nequaquam horrens, nefando fœdari scelere parricidam. Cuius deinde necem molestè accipiens Imperator Theodosius, illam crudeliter eiusdem sacrilegi Regis internicione vindicauit: tradiditque Regnum Armenum Ardauasti, viro ex illustri quoque Arsacidarum genere strenuissimo; qui tamen, cum nec Theodosij voluntati responderet, adhuc interficitur; ac duo filij Pabæ, nimirùm Arsaces, et Vagharsaces, alter quidem Græcorum, alter verò Persarum patrocinio fulti, Reges constituuntur Armeniæ. His vltro successit Chosroës III. quem cõprehendentes Persæ Regno priuant, inque locum eius sufficiunt Verramum; et post hunc, Saporem quendam Persam; cui tandem successit Ardasciras, qui vltimus fuit Arsacidarum, vt infrà dicetur.

Ardauastes, Rex Armeniæ.

Arsaces, & Vagarsaces, Armeniæ Reges.

Chsroës III Verramus, & Sapor, Armeniæ Reges.

Ardasciras, Rex Arm. vltimus ex Arsacidarum progenie.

At verò Ammianus de Paba filio Arsacis, quem ipse Param, corrupto vocabulo, nuncupat, verba faciens, in eo discrepat ab Armenis Historicis, quòd cum isti Pabæ necem ex mandato Theodosij senioris accidisse dicant; ipse tamen iussu Valentis, qui Theodosium in Orientis Imperio immediatè præcesserat, eam illi asserit fuisse allatam; et hoc sanè modo. Sapor Rex Persarum, Arsace Armeniæ Rege capto, sublatoque de medio, Cylaci spadoni, et Artabani, quos olim susceperat perfugas, committit Armeniam; iisdemque mandarat, vt Artogerassam, arcem validissimam, quæ thesauros, et vxorem cum filio Arsacis tuebatur,

Ammian. lib. 27.

16 [illegible]

17 [illegible]

18 [illegible]

[illegible]

19

[illegible]

20

[illegible]

21

[illegible]

tur, inuaderent, excinderentque. Hinc Para, seu Paba, conscijs Ducibus illis, ac dissimulantibus, clam è Munimento digressus, ad Valentem fugit Imperatorem. illum Valens benignè susceptum apud Neocæsaream morari præcepit, liberali victu curandum, & cultu; qua quidem humanitate Cylaces, & Artabanes illecti, missis Oratoribus, à Valente auxilium, eundemque Param Regem sibi tribui poposcerunt. Sed pro tempore adiumentis negatis, per Terentium Ducem Para reducitur in Armeniam, interim Gentem illam recturus sine vllis insignibus, ne Imperator à Persis fracti fœderis argueretur, & pacis. Hoc comperto textu gestorum, Sapor, vltra hominem efferatus, Armenias aperta prædatione vastabat; cuius aduentu territus Para, itidemque Cylaces, & Artabanes, nulla circumspectantes auxilia, celsorum montium petiuere secessus; vbi per syluarum profunda, & flexuosos colles mensibus quinque delitescentes, Regis multiformes lusere conatus. qui cum omni pondere multitudinis Artogerassam circumseptam, & post varios certaminum casus, lassatis defensoribus, patefactam, incendit: Arsacis vxorem erutam inde cum thesauris abduxit. Quam obrem ad eas Regiones Arintheus cum exercitu mittitur Comes ab Imperatore, suppetias laturus Armenijs, si eos exagitare procinctu gemino tentauerint Persæ. inter quæ Sapor immensum quantum astutus, & cum

Sapor, Persarũ Rex, depopulatur Armenias.

& cum sibi conduceret, humilis, aut elatus, societatis futuræ specie Param, vt incuriosum sui, per latentes Nuncios increpat, quòd Maiestatis Regiæ velamento Cylaci seruiret, & Artabani; quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit; capitaque cæsorum ad Saporem, vt ei morigerus, misit.

Ex codē Ammiano, lib. 30.

Has igitur ob causas diuersis Para criminibus apud Valentem exoneratur à multis; inter quos & Terentius Dux per assiduas litteras Cylacis necem replicabat, & Artabanis. addens, eundem Param, ad superbos actus elatum; nimis esse in subiectos immanem: vnde propediè alterum Armeniæ Regem suadebat esse mittendum, ne odio Paræ Natio illa, Romanis opportuna, deficeret ad iura Persarum, eam rapere vi, vel metu, vel adulatione flagrantium. Hinc in illum inexplicabile auctum Cæsaris odium;& doli struebantur in dies, vt per vim ei vel clam vita adimeretur; agentique tunc in Armenia Traiano, & rem militarem curanti, id secretis committitur scriptis: qui illecebrosis Regem insidijs ambiens, & modò serenæ mentis Valentis indices litteras tradens, modò ipse sese eius conuiuijs ingerens, ad vltimum composita fraude ad prandium verecundiùs inuitauit: qui nihil aduersum metuens, venit, concessoque honoratione discubuit loco. cumque apponerentur exquisitæ cupediæ, & ædes pulsu neruorum, & articulato, flatili-

que

22 [illegible]

23 [illegible]

24 [illegible]

[illegible]

que fonitu refultarent, iám vino incalefcente. Barbarus quidam gla- 25
dium diftrictum intentás accedit, Param confoffurus, ne exilire poffet, etiam tum præpeditum. quo viſo Regulus, expedito dolo adfurgens, vt vitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit victima, ictibus multiplicatis fœdè concifa. Et hæc de Rege Para, feu Paba, filio Arfacis, dicta fufficiant; quæ nos ex prolixo Ammiani contextu fummatim extraximus.

Hoc eodem tempore S. Bafilius Cæfarienfis Epifcopus minorem vifitauit Armeniam; vt in Ecclefijs il- 26
lis, Paftoribus deftitutis, crearet Epifcopos, Sacerdotes confecraret, confirmaret in orthodoxa fide Catholicos; Hæreticos tandem ad rectum eiufdem fidei tramitē adductos, Apoftolicæ conciliaret Ecclefiæ. quocirca in Nicopolitano, ab Armenis Epifcopis celebrato, Concilio Euftathiū Epifcopum Sebaftenum ab hærefi reuocauit: cumque illum, fidem Catholicam profitentem, ac fubfcribentem, in communionem recepiffet, apud Theodotum Nicopolitanæ Ciuitatis Epifcopum, atque apud
alios etiam grauiter offendit, in fu- 27
fpicionem adductus, quòd cum hæretico confenfiffet. quamobrem idē poſteà Bafilius opus habuit, apologeticam, in qua totam hanc narrat hiftoriam, pro fe epiftolam fcribere ad Terentium Comitem, qui iifdem temporibus, vt fuprà diximus, vnà cum Arintheo in Armenia ad Perfas cohibendos in affiduo ftabat procinctu.

S. Bafilius vifitat minorem Armeniam.

S. Bafil. epift. 6. ad Terent. in addit.

cinctu. Posthæc verò videns idem Eustathius, quòd ex ea à se subscripta fidei professione nullam fuerat gloriam assecutus, sed æquè ac priùs à Theodoto, Cæterisque reijciebatur; quòd sua fuisset spe frustratus, impudenter in priorem recidit peruicaciam; atque in ipsum quoque Basilium, tũ verbis iactare cõuicia, tum scriptis etiam disseminare calumnias, quasi de fide haud rectè Diuus ille sentiret; aggressus est. à quibus sanè calumnijs statim ipsemet Basilius suam parauit defensionem in epistola ad eundem Eustathium, & in altera ad Theodotum. Quomodò autem præfati Duces Terentius, & Arintheus fuerint adiumento Catholicis, in minori Armenia persecutione Arianorum vexatis, qui scire desiderat, adeat Cardinalem Baronium.

S.Basil. epist.77. ad Eustat. & epist. 15. ad Theod. in addit.

Baron. t.4. an.470.

Verùm vt ad Patriarcham Nierfesem nostram rursus conuertamus historiam: paulò ante quàm hac ille excessisset vitâ, traditur ab Armenijs, quòd accersitus ab Imperatore Theodosio, qui nuncium de illius fama sanctitatis à multis acceperat, profectus esset Constantinopolim, vbi &, ab eodem Theodosio benignè susceptus, Concilio Constantinopolitano primo interfuisset. quòd si res ita se habet, vt illi * satis sibi esse compertam, & veteri scripturarum suarum traditione acceptam, ostendunt; personam huius Patriarchæ sub alio certè nomine inter centum quinquaginta Patres illos recensitam putamus; cum nullus in ea sacra Synodo,

* Nerses Ghel. Ar. Patriar. in Carmine de Reg. Arm. Aliique complures.

[illegible]

28 [illegible]

29 [illegible]

30 [illegible]

[illegible]

ԼԱ 31 nodo, qui Nierses nominetur, interueniſſe legatur. Inde reuerſus iterum in Armeniam, Regionem illam ſummoperè moribus deprauatam inuenit, facinoroſi eius Regis exemplo. quapropter nimio dolore correptus, plurima fertur de Regiæ Arſacidarum ſtirpis extinctione, ac de excidio Regni, Eccleſiæque Armeniorum; ob ſuperuenturas hæreſes futura, tunc ille prænunciaſſe. quæ quidem omnia in actibus ipſius leguntur; & ex quibus nonnulla notatu digniſſima hic iam exponentur. Hæc ſunt igitur verba ipſa Nierſeſis:

Armeniorũ Reges ab Arſace Parthorũ Rege ſunt oriundi.

ԼԲ 32 Deſtruetur Regnum veſtrum, quemadmodum Iſraelis, & diſſipabuntur confinia veſtra per manus exterorum inimicorum; trademini in captiuitatem, in famem, in gladium, nec deficiet iugum ſeruitutis à collo veſtro. Regionem veſtram, & labores veſtros, deuorabunt coram vobis Alienigenæ, & ſicut diſperguntur frondes, diſpergemini: neglecti eritis ſicut aqua effuſa, & ab intenſione arcus infirmabimini.] *Et iterum poſteà*: Auferetur Regnum veſtrum, & Sacerdotium; atque

Vaticiniũ Nierſeſis Magni, Arm. Patriarchæ, apud Armenicum Giarrentir, vbi de actibus ipſius.

ԼԳ 33 ſine Domino veſtro circuibitis ſuper Terram, ſicut Grex abſque Paſtore. Pro eo quòd tu non audiſti me, nec te exaudiet Deus in die tribulationis tuæ; ſicut tu non miſertus fuiſti afflictæ Regionis Armeniæ, ſine Duce relictæ in diſceſſione mea ad Græcos; & ſicut abſtuliſti iuſtificationes à Regione Armeniorum; ſic auferetur Regnum à tua Arſaci-

Armenios Regno, & Sacerdotio fore priuandos, longè antè prædictũ.

datum progenie, Armeniæque humiliabuntur Primates; à vobis fraudati, vos defraudabunt; & auertet Creator vultum suum à vobis vsque ad appropinquationē Immundi * in deserto; ac speciosum Regionis vestræ extranei comedent coram vobis.] *Et rursus infrà:* Postquam impleti fuerint anni quinquaginta; auferetur à Gente nostra Sacerdotium, quale fuerat Sancti Gregorij mei Prædecessoris, nec non vnà cum illo Regnum à tua Arsacidarū progenie, vsque ad appropinquationem Immundi. (*hoc est, Antichristi.*) *In Suormach scelestissimo Patriarcha, & falso sacerdote, atque in Rege Ardascira hæc adimpleta sunt, vt constabit inferiùs. Tum post alia sequitur:* Post hæc egredientur omnes de patria sua, & cadent sub Græcorum dominiū in humiliationem, & seruitutem. deficient à fide *; quare & deficiet Principatus ipsorum: silebitque Armeniorum Patriarchatus annos multos. extirpabuntur Armeni à fundamentis; euellentur muri insuperabiles à gente Tartarorum: & comedet generatio illa carnes brachiorum ipsorum, & loca sancta Armenorum Pontificum euadent habitationes generationum infidelium.] *Mirum sanè multum est, quomodò quæcunque hucusque prædixerat, omninò acciderint. tandem subdit:* Post hæc fiet Redemptio omnium Regionum, & Christianorum à Potenti Romanorum Gente, qui Franchi nominantur. & posteà in gressibus bonis requiescet terra quam-

* Hoc est Antichristi.

* Armeniorū Principatū propter hæreses delectorū, prophetauit Magnus Nerses Armenius.

Hæc prædictio, de Armenijs liberatis restituendis ope Romanorū citatur etiā, & confirmatur a Nierses Ghel. Ar. Patriarcha, in Carm. de Reg. arm. n. 460.

ԼԴ 34. [illegible]

ԼԵ 35 [illegible]

ԼԶ 36 [illegible]

որ և առնիցեն . Թէ ո՜վ այր զանցեալս .
որ ոչ հասին 'ի ժամանակս այս բարի .
և 'ի հանգիստ այս մեծ :] մինչև յայ
սոր մեծն Ներսէս :

Աղօթ' զն այսօրին' հայք հանապազ
խնդրեն ապահանջեն 'ի գաւառացն .
ասելով . Թէ երբ գայցեն հռովմայե
ցիքն մեզ 'ի փրկութիւն ազգիս և աշխարհ
հիս մերոյ : Եւս այսպ' եկեղեցին հայ
յոց առնելով զյիշատակ զմեծին Ներ
սէսի . այսպէս երգէ : Տէր զծածկեալ
խորհուրդս ապագայից ժամանակաց
յայտնեցեր սրբոյն Ներսէսի . սորին
աղաչանօք խնամեա 'ի մեզ քն . և
այլ :

լէ quampluribus annis : & expellentur Infideles, & cadēt sub iugum seruitutis Romanorum. & dicetur illa
37
die : Væ mortuis, qui ad hæc fœlicia tempora, & requiem hanc magnam non peruenere.] Hactenus Nierses Patriarcha.

Hinc quotidiè solent Armenij, duro infidelium iugo depressi, à nobis Italis preces expetere, dicentes : *Ecquando venient Romani, ad redimendum nostrum locum, & Gentem?* Huius autem Patriarchæ diem commemorationis Armena celebrans Ecclesia, sic inter alia canit : * *Protege nos Christe, precibus sancti Niersesis, cui occulta temporis futuri secreta reuelasti. &c.*

* In Armeniorum Breuiario.

EX ARMENA

Historia.

Caput VII.

VII. DOmnus Isaac, ex progenie Alpiani, Harchensis Episcopi; annos 4. I

VIII. Domnus Zauen, frater ipsius; annos 4.

IX. Domnus Asburaches, frater eorundem; annos 5.

X. Domnus sanctus Isaac, filius magni Niersesis, nepotis Hesychij, nepotis sancti Gregorij; annos 51. Petierunt ab isto Armeniorum Primates, vt in maleuolentissimis obtrectationibus, quibus suo Regi Ardascirae apud Regem Persarum officere volebant, secum ipsis conspiraret; cumque ille renuisset, ex eorum throno, & Patriarcham, & Regem ipsum deturbarunt, inque Ardauasensem Prouinciam propulere. tum in sede Patriarchali Suormach virum ambitiosum, falsumque Sacerdotem constituunt, Regisque Persarum patrocinio firmant. Hisce temporibus, dum vos nulli in Asia festiuitates dominicae Natiuitatis, atque Baptismatis vnico simul die, nempe sexto Ianuarij celebrare solerent; omnes aliae Regiones, iuxta magnae Ecclesiae Romanae ritum, festum Natiuitatis 25. Decembris, & Baptismatis 6. Ianuarij peragere, concordissimè statuerunt, idque, Ioanne Chrysostomo adhuc superstite, per omnes Ecclesias diuulgarunt. Scriptum deinde fuit etiam diuo Isaac,

Isaac Armeniorum sanctissimus Patriarcha.

Ecclesiae Romanae ritus in celebratione festorum, proponitur exemplũ, quod imitari debeant omnes Ecclesiae.

ԱՐ[illegible]

Հայոց Պատմութեան.

[illegible]

Տէր Սահակ, զաւակ Աղբիանոսի Հարքայ եպիսկոպոսի ամս. դ. է

Տէր Զաւէն, եղբայր նորին, ամս. դ. ը

Տէր Ասպուրակէս, եղբայր նոցունց, ամս. ե. թ

Տէր սուրբ Սահակ որդի մեծին Ներսէսի [illegible] ժ

[illegible]

[illegible] դ 4

[illegible]

[illegible] ե 5

[illegible] զ 6

vt & ipse similiter faciens, cum catholica Ecclesia conformaretur; cumque hic in Ardauasensi tunc Prouincia exularet, exitum res habere non potuit.

ANNOTATIO.

ISaac Patriarcha, huius nominis secundus, ex magno Nierlese, ac eius legitima coniuge, quam hic habuit antequam Sacerdos, & Armeniæ Patriarcha initiaretur, progenitus fuit. vir posteà fere quinquagenarius effectus, & eximiæ virtutis laude cospicuus, Armenæ præficitur Ecclesiæ, quam diu sanctissimè gubernauit. tandem senio confectus, odore sanctitatis, & spiritu prophetiæ clarus, inter afflictationes exilij, eodem quo natus erat die, ab hominibus demigrauit. vsque adeò apud Armenos in honore habitus fuit, vt ipsius, sicuti etiam magni Nierlesis, & aliorum quatuor priorum Patriarcharum, à sanguine diui Gregorij descendentium, in sua semper liturgia memoriam celebrent.

In actibus Concilij Adanensis; quod ad vniendum Armenam Ecclesiam cum Romana, ab Armenis Episcopis in Cilicia celebratum fuit anno Domini, 1309. vt in calce huius primæ Partis latè videbitur; similiter legimus, quòd idem Isaac Patriarcha, & si vellet, Armenam Ecclesiam conformari cum alijs Christianorum Ecclesijs, celebrando Natiuitatem Domini die 25. Decembris; & non, vti illa so-

Conciliū Adanense Armenū.

solebat, 6. Ianuarij, simul cum Baptismo eiusdem: nequiuit tamen sui causà exilij ad exitum rem perducere. propria illius Concilij verba damus:

Vide, quãtum in alias Vrbes Ecclesiæ imperium etiam habet Ecclesia Romana.

Postquam, ait, dominicæ tempus Natiuitatis cunctis isto examine innotuerat; dirigitur hac de re vniuersale mandatum ex alma Vrbe Roma in Ecclesiam Constantinopolitanam, & ad Ioannem Patriarcham Hierosolymorum, & ad Flauianum Antiochiæ Patriarcham. omnesque, sanctæ Romanæ Ecclesiæ adhærentes, vnanimiter decreuerunt, vt eiusdem Natiuitatis festiuitas 25. Decembris solemniter in vniuersà celebraretur Ecclesia, festumque Baptismatis 6. Ianuarij; eratque tunc temporis Ecclesiæ Romanorum Patriarcha, Anastasius.

Anastasius PP. I.

Scripserunt autem, ex Vrbe Byzantia, sicut ad alias Ecclesias, sic & ad magnum Isaac epistolam, vt vel ipse cum tota Ecclesia conueniret. Hic interim, cum noluisset in perniciem Armeni Regis Ardasciræ vnà cum Armeniorum Primatibus conspirare, eumque apud Regem Persarum falsis impetere calumnijs, fuerat ab ijsdem Magnatibus, ac præsertim ab ambitioso quodam calumniatore, falloque sacerdote, Suormach nuncupato apud ipsum Persarum Regem de falso hoc crimine accusatus: Rex noster Ardasciras, inquiunt, & Isaac Patriarcha, cum Græcorum Imperatore fœderati, rebellionem à tuo cœptare Dominio machinantur.

Satrapæ Armeniorum Regẽ suum, & Patriarchã calumniãtur apud Regẽ Persarum.

է 7 [illegible]

[illegible]

ը 8 [illegible]

թ 9 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ժ tur: quibus fidem adhibens Persa, &
10 Regem, & Patriarcham ex eorum throno deiecerat: ipsumque Suormach, tanquam in mercedem proditionis, Patriarchali remunerauerat dignitate. Ea propter, dum in aduentu generalis illius mandati Rex Ardasciras, & Isaac Patriarcha in Ardauasensi Prouincia exularent, nullum ex eodem beato Isaac responsum ad Archadium Imperatorem, ac diuum Ioannem Chrysostomum, Constantinopolis Patriarcham, redire potuit: vnde & illa
ժա consequenter Ecclesiæ Armenicæ
11 cum Magna Romanorum, alijsque Christianorum Ecclesijs conformatio in festis Dominicis celebrandis ad exitum tunc perduci nequiuit.] Hucusque acta Concilij Adanensis Armeni.

Hac eadem tempestate floruit etiam in Armenia celeber quidam Heremita, dictus Mesrobus, vir planè eruditissimus, & ingenio perspicax; qui cùm Armenarum, tum Iberarum quoque literarum characteres accuratissimè Primus expressit; ac Posteris singulare hoc
ժբ beneficium, quo tot transactis sæculis eorum Maiores expertes
12 fuerant, dereliquit. Is igitur, & Isaac Patriarcha, plures in Armenia erudierunt Discipulos; quos & Athenas ad Græcam linguam, aliasque facultates adipiscendas miserũt. inter eos autem maximè omnium profecerunt tres, videlicet Moyses, cognominatus Grammaticus, Dauid Philosophus, & Mampræus: qui

Ex historico Carmine Nierlesis Gnel. de Regibus Armeniæ. nu. 490.

Armenarũ, & Iberarum literarum Inuentor.

Interpretes Armeni sacram Scripturā, aliosque libros ex Græco in suum conuertunt idioma.

qui posteà plerosque libros, ac præsertim Bibliorum veteris, & noui Testamenti, ex Græco idiomate in Armenum transferendo, suam ipsorum linguam mirum in modum locupletarunt, atque instar Græcæ, vocibus compositis affluentem, efflorescentemque reddiderunt: adeò vt, quas nostra adhuc latina desiderans, ex Græca lingua voces vsurpat; & ijs quoque omnibus de proprio sumptis Armena nunc scateat.

In lib. Reuel. Isaac Patriarc. Arm.

Extat preterea eiusdem. Isaac Patriarchæ liber quidam reuelationū, in Armenæ historiæ codice insertus: in quo præcipuè legitur, quòd dum hic Dei Famulus exularet, pœnitentia ducti Primates Armeniæ, venerunt ad ipsum, vt erroris sui veniam peterent: quibus ille visionem quandam, diuinitùs sibi reuelatam, aperuit; quam & Angelus explanans, simile quid, quod antea de Regni, & Ecclesiæ Armeniorum ruinis Nierses Magnus prædixerat, his ei verbis vaticinatus fuerat:

Regni, & Ecclesiæ Armeniorū, euersio futura, Isaac Patriarchæ diuinitus reuelatur.

Throni visio, quæ tibi apparuit, similis fluctui maris glaciati, significat fluctus agitationum Regionis Armenicæ. Nam absconditum illud sub nigro, & denso velo, ostendit flagellum, quod subitura est Regio tota. Vestis autem Pontificia ex purpura, & globus, quæ posita supra discum vidisti, altera Sacerdotium, alter verò indicat Regnum. At quia nemo erat, qui vestem indueretur; nec qui globum manu gestaret; audi rectè: silebit iam iam Regnum à progenie Arsacidarum, & Patriar-

chatus

ԺԳ 13 [illegible]

ԺԴ 14 [illegible]

[illegible]

ԺԵ 15 [illegible]

[illegible]

chatus à genere digni Patriarchæ ,
16 Sancti Gregorij ; per membranam
verò quadrilateram , quæ tibi osten-
sa est , habentem in primo ordine
scriptam literis aureis manum iusti-
tiæ virorum sanctorum , significat
tibi Spiritus sancti gratia , eos , qui
orti ex genere dilecti sancti Grego-
rij, dignè Patriarchatus Sedem rexe-
runt, filios electos esse , aureisque li-
teris scriptos in libro vitæ . quoniam
verò tibi apparuit in medio mem-
branæ, longè ab aurearum litera-
rum ordine, confusa quædam, & de-
leta scriptura ; scito, in Cathedrà
sancti Gregorij nonnullos sessuros
17 esse Patriarchas, qui haudquaquàm
iuxta canones sacrosancti Concilij
Trecentorum decem & octo initiati
sunt honore cœlesti ; sed ob Mundi
huius gloriam ad illam sese audacter
euexerunt dignitatem , argenti ama-
tores , & non Dei; & quia falsum est
ipsorum Sacerdotium , & Dei placi-
to odibile , deleti sunt à libro bono-
rum cœlestium , rationem reddituri
Gehennæ incendijs de seipsis , & Po-
pulorum perditione .] Hæc ab An-
gelo acceperat perillustris Isaac ; in
cuius commemorationem Armena
18 quotannis sic decantat Ecclesia : *Do-
mine , qui tua futura mysteria sancto
Isaac riuelatione significasti ; suscipe
nostrar commemorationem eius cele-
brantium preces ; &c.*

Pseudopatriarchæ in Armena Cathedra prædicuntur sessuri, vnà cū sectatoribus populis Gehennæ incendijs puniendi.

Hoc itaque sanctissimo Patriar-
cha defuncto , cœperunt statim præ-
fata impleri vaticinia ; nam idem
Isaac , postremus ex genere diui
Gregorij Patriarcha fuit , cui mox

Suormach falsus Sacerdos, alijq; deinceps, interrupta licet serie, schismatici Patriarchæ successerunt: quorum primus fuit Nierses Ascdarachensis, secundus Ioannes Ozniensis, & alij; quibus vltrò adhæserunt Armeni Pseudodoctores nonnulli, fidei veritatẽ scriptis, ac totis suis viribus oppugnantes: de quibus infrà suis locis, ac præsertim in secunda Parte, vbi eos ex alijs Armeniæ sanctis Patribus, Doctoribus, & Concilijs confutabimus. Vltimus similiter ex Arsacidis Armeniæ Regibus fuit ipse Ardasciras; cum exinde Armenij, suis orbati Regibus, primò fuerint Persarum, tum modò Græcorum, modo Sarracenorum, modò Tartarorum durissimo sub dominio mancipati; iam verò huc illucque dispersi, partim Persis, partim Turcis miserrimè, penitusque subijciuntur: atque si qui in posterum Armeniæ Reges à nobis interdum memorabuntur, potiùs Reguli, Prouinciæque alicuius Principes tributarij habendi sunt. Hoc ipso Archadij tempore, testatur Sozomenus, Hunnos in Armeniam irruisse, ac nonnullas alias Orientalis Imperij Regiones deuastasse.

Sozom. lib. 8. c. 1.

19 [illegible]

20 [illegible]

21 [illegible]

[illegible]

EX ARMENA

Historia.

Caput. VIII.

SVormach, qui sedit, adhuc viuente magno Isaac, annum vnũ, & sex alios post obitum illius. XI.

Domnus sanctus Ioseph, discipulus Beati Miesrobi, annos 2. Hic sub Isdegerde Persarum Rege, vnà cum sanctis Leontio, & socijs eius, pro Christi fide passus est. XII

Martyres in Armenia passi.

Domnus Chyut Vanantanus ex Oppido Iotmuds, discipulus sancti Isaac, annos 15. qui stabiliuit Sedem Patriarchatus in Ciuitate Theain post martyrium sanctorum Vartanis, & sociorum. XIII.

ANNOTATIO.

IOseph Patriarcha cum Leontio, alijsque penè innumeris Martyribus, quorum Ecclesia Armena annuum commemorationis diem festum agit, passus est sub Isdegerde Persarum rege, in persecutione cœpta in Perside, & Armenia contra Christianos ab eodem Isdegerde, continuata verò à Bararane, eiusque Successore. lege Baronium, & Cyrillum monachum; licet peculiaria horum Martyrum nomina ab ipsis non memorentur: ac denique Theodoretum, cuius verba sunt hæc: *Mortuo quidem Isdegerde, post Patrem*

Baron. t. 5. an. 420. Cyril. monac. in vita S. Euthym. apud Metaphr. die 20 Ianu. Theodor. lib. 5. c. 39.

 defun-

defunctum Bararanes filius vnà cum Regno & iam bellum suscepit aduersus pietatem; atque ipse moriens ambo quoque filio suo reliquit. genera autem suppliciorum, & exquisitiones pœnarum, quibus pios excruciauerunt, non facilè poterunt oratione exponi.

Prætereà Vartanus, alijque milites Armeni 1036. durante eadem persecutione, in qua exercitus Persicus omnes Christianorum Ecclesias in Armenia deuastabat, cum seipsos pro Christiana religione tuenda aduersus exercitus totius furorem fortiter, constanterque obiecissent; melius existimantes mori in bello, quàm videre mala Gentis suæ, & Sanctorum; crudelissimè omnes simul cum ipso Vartano, eorum duce, trucidati fuere: qui ab Armena Ecclesia quotannis speciali quoque memoria recoluntur.

Sub hæc tempora, anno nimirùm Salutis 435. vt notat Cardinalis Baronius, quatuor annis post sacram Synodum Ephesinam, celebratum fuit in Armenia Concilium, communiter dictum Armenum; in quo Episcopi illi, orthodoxæ fidei tunc zelo flagrantes, damnauerunt scripta Theodori Mopsuesteni, & Diodori Tarsensis, à quibus hæresis suæ venenum Nestorius hauserat. Causa verò, cur Armeni Episcopi talem Synodum celebrassent, vt scribit Liberatus diaconus, ea est: Postquàm ex publico Theodosij Imperatoris edicto, omnia sacrilegi Nestorij scripta, à Synodo Ephesina damnata, igne fuerant absumpta;

Baron. to. 5. an. 435.

Conciliū Orthodoxum in Armenia celebratum.

Lib. diac. Breuiar. cap. 10.

I 2 Nesto-

դ 4 [illegible]

ե 5 [illegible]

զ 6 [illegible]

կէ որոյ

[illegible]

Neſtoriani fontem ipſum aperue-
runt, vndè illa primitus deriua-
Է 7 runt: ſcilicet hæreticos Theodori
Mopſueſteni, & Diodori Tarſenſis
libros vbique legendos expoſuere;
& quò latiùs ſparſi, ſine vlla ſu-
ſpicione ſuſciperentur, eorundem
volumina in Syrorum, Armeno-
rum, atque etiam Perſarum lin-
guam transferenda curarunt ſub hoc
catholico titulo, *Liber duarum na-
turarum in vna Chriſti Perſona ad-
uerſus Eunomium, & Apollinarem.*
Sed vbi callidam hanc Neſtoriano- Neſtorianorũ aſtutia.
rum fraudem perſpicaci animo præ-
Ը ſenſere Acacius Melitenus in Ar-
8 menia Epiſcopus, & Rabula Epi-
ſcopus Edeſſenus, illico per litte-
ras cæteros Armenos Epiſcopos mo
nuerunt, ne Theodori Mopſueſte-
ni librum, tanquam hæreticum,
& auctorem dogmatis Neſtoriani,
ſuſciperent; quamuis ab Epiſcopis
Ciliciæ ipſe Rabula, & Acacius
accuſarentur, quòd hoc non ex
charitate, ſed ex contentione, &
æmulatione feciſſent. Hac igitur
ex cauſa conuenientes ſimul Epi-
ſcopi in Armenia, cum poſt accu-
ratum examen Mopſueſteni ſcripta,
Թ à tramite orthodoxæ fidei aberran-
9 tia inueniſſent, eadem damnaue-
runt.

Verùm, ne ipſi ſoli ea damnaſſe
viderentur, ſed vniuerſa quoque
Eccleſia Orientalis id ageret, lega-
tionem dirigunt ad Proclum Con-
ſtantinopolitanum Epiſcopum; de
qua hæc proſequitur idem Libera-
tus: Miſerunt duos Presbiteros,
Leon-

Epiſcopi Armen. Legati mittūt ad Procl. Epiſcop. Conſtant.

Leontium, & Aberium ad Proclum Conſtantinopolitanum Epiſcopum, ſecundum morem, cum libellis ſuis, & vno volumine Theodori Mopſueſteni; ſcire volentes; vtrùm doctrina Theodori, an Rabulæ, & Acacij, vera eſſe probaretur? itaque Proclus, accipiens Armeniæ Epiſcoporum libellos, & illud Theodori volumen, diligentiùs vtraque examinans, tomum Armenijs ſcripſit, & deſtinauit; in quo poſuit, ad interimendum Neſtorianorum verſutias, qui duas in Chriſto inducunt Perſonas, vnum de Trinitate incarnatum; quem & direxit Ioanni Antiocheno per Theodotum diaconum, continentem ſubter capitula ab hæreticis prolata; expectens ab eo pro communi fide ſeruanda, vt cum ſuo Concilio eundem tomum ſuſciperent, & ſubſcriberent. Ioannes autem, & qui cum eo erant congregati Epiſcopi, legentes tomum; & eiuſdem laudantes compoſitionem, ſubſcripſerunt in eo, & Proclo tranſmiſerunt.] Hoc totum Liberatus.

S. Procli epiſt. ad Armenios. in tom. I Cōcil. in fine.

Extat ipſa Procli Epiſtola ad Armenios; quæ incipit: *Non mediocriter, fratres, confundit animum noſtrum, & mærore validiſſimo ſauciauit rumor nouellorum erroris zizaniorum; &c.* Vbi poſtquam duas Chriſti naturas in vna ſolummodò Verbi diuini Perſona, atque in vno filio vnitas, diſertiſſimè demonſtrauit ex Armeniorum eius temporis ſententia, illam hoc fine claudit: Hæc veſtræ Charitati dirigimus, veſtris

10 [illegible]

11 [illegible]

12 [illegible]

[illegible]

vestris permoti libellis, quos ad nos
13 misistis; significantes, pestiferos
quosdam homines, ac verborum
portenta proferentes, in vestram
Regionem irruisse, studentes per-
uersis scriptis, & oppositionibus falsi
nominis scientiæ, simplicem ac pu-
ram rectæ fidei speciem peruerte-
re. Sed ego vos iterum beati Pauli
verbis admoneo *: videte, ne quis *Coloss. 2.
vos decipiat per philosophiam, &
inanem fallaciam secundum tradi-
tionem nugacium hominum, &
non secundum Christum *. funda- * 1. Cor. 3.
mentum enim aliud piæ fidei ne-
mo potest ponere, præter id quod
14 positum est, quod est Christus
IESVS. * state igitur in vno spi- * Philip. 1.
ritu, vnanimes collaborantes fidei
Euangelij, & in nullo terreamini
ab Aduersarijs; sed custodite tra-
ditiones, quas accepistis à sanctis,
ac beatis Patribus; qui apud Ni-
cæam rectam fidem ediderunt; &
à sanctis, ac beatis viris, Basilio,
& Gregorio, & reliquis; qui cum
illis eadem senserunt; quorum no-
mina sunt in libro vitæ.]

Quæ quidem Procli epistola ad
Armenios, quamuis catholica com-
perta esset, quòd Theodori Mopsue-
15 steni, atque Nestorij errores dam-
naret; multorum tamen commouit
animos, præsertim Monachorum
Armeniæ; eo quòd nulla in ea de
ipso Theodoro à Proclo mentio
facta esset: quid autem ijdem Mo-
nachi aduersus Theodori scripta
egerint; Liberatus vbi supra nar- Lib. Breu. cap. 10.
rat; quem tamen cautè legendum
esse,

Baron. t. 5. An. 435.

esse, Baronius admonet: vtpote qui ex aliquo Nestoriano eam videtur mutuatus historiam; quod in pluribus demonstratur. Et primò, dum refert, eosdem Armenos Monachos, insectantes Theodori Mopsuesteni scripta, fuisse Apollinaristas. Secundò, quòd eiusdem Theodori scripta edicto Theodosij Imperatoris probata fuerint. Tertiò, quòd scriptis Cyrilli Alexandrini ipse Theodorus laudatus sit. Quartò denique, quòd eadem scripta epistolis Ioannis Antiocheni fuerint quoque laudibus celebrata; quin etiam (quod est omnium pessimum) ait, Concilium Chalcedonense, in relatione Synodica ad Marcianum, suscepisse, & confirmasse prædictas Ioannis Antiocheni epistolas, quibus Theodorum laudabat.

Hæretici Concilijũ Chalcedonense calumniatur.

Verùm sicuti, in detegendo, ac refellendo tres priores calumnias, haudquaquàm immorari debemus, cum & ipsis adhuc Armenijs earum falsitas satis perspicua sit: ita planè, quartam mendacij manifesti conuincere, operæ pretium ducimus; eà quippe validè nunc armantur eorundem Armeniorum hæretici, vt sacram Synodum Chalcedonensem ad illud crimen adducant, quo vel Nestorianæ impietatis argui possit: dum sacrosanctos eiusdem Synodi Patres non alio ipsi nomine, quàm Nestorianos, appellant. Videamus ergo, quomodo epistolas à Ioanne datas, &, vt Liberatus ait, laudibus Theodori refertas, Concilium Chalcedonense rece-

16 [illegible]

17 [illegible]

18 [illegible]

[illegible]

receperit, & confirmauerit? Hæc
sunt verba ipsa Concilij, in relatio-
19 ne ad Marcianum, à Liberato citata: Tom 2. Concil. in principio 3. partis Concilij Chalc.
*Si enim per epistolas Ecclesiæ dogma-
ta declarari pro vnaquaque quæstio-
ne, dignum culpa indicant: ipsum in
primis beatissimum Cyrillum quilibet
poterit denotare; qui litteris suis
Orientalibus, quod sentiebat, expres-
sit. nec non & magnum Proclum
huic vituperationi subijciet, qui eis-
dem Orientalibus volumen ad Arme-
nios pro fidei congruentia destinauit.
huic autem consociabitur ad culpam
& sapientissimus Ioannes Antioche-
nus Episcopus, qui Hæreticorum ma-*
20 *ledicta repellens, & Apostolica doctri-
nâ religiosissimum dogma declarans,
totius Orientis confessionem, velut
ex vno ore, sanctissimo Proclo, & ei,
qui per idem tempus Mundi regebat
gubernacula, destinauit.* Quibus qui- Conciliũ Chalc. à calumnia vindicatur.
dem in verbis nulla Theodori Mo-
pluesteni fit mentio; sed isti tantum,
tanquam magni nominis Episcopi
in exemplum adducuntur.

Nec est, quòd dicere possint;
cum probauerit Synodus Ioannis
Antiocheni epistolas, quasi idem
hoc esse, ac si consensisset laudibus
Theodori, eiusque scripta probas-
21 set. nam liquido constat, rectam
in omnibus fidem dictis epistolis
exhibuisse Ioannem, nec repudio-
sum quid ex falsa Theodori doctri-
na illis admiscuisse: adeò vt non
potuerint eædem epistolæ à Proclo,
atque à Cyrillo, & ipso Theodosio
Imperatore non recipi. Quod verò
ad laudem attinet Theodori; non

eum laudauit Ioannes, præsertim vt erroris auctorem; sed putans, illum calumniam passum, dum sub eius nomine errores circumferrentur, tantummodò excusauit, non esse Theodori, quæ nomine Theodori diuulgabantur: vt ex ipsis Liberati verbis manifestè colligitur. ait enim: *Nihilominus & Proclus per Mennam diaconum suum ipsi Ioanni rescribens, cuius essent illa, quæ Theodori dicebantur, quæsiuit; qui, pro eius excusatione, ignorare se dixit.* Nec sanè mirum, quòd Ioannes Antiochenus, ea scripta non esse Theodori, putaret; dum defensores ipsius Theodori ita hoc ipsum seriò suadere contendebant, vt prudenter Proclus in epistola ad Armenios eadem scripta refellens, nullam penitus de Theodoro habuerit mentionem, vt suprà dictum est. cum verò detectum postea fuit, ea esse Theodori scripta, vnà cum ipso auctore damnata prorsus fuerunt ab omnibus Catholicis.

Lib. ibidem.

ԻԲ 22 [illegible]

ԻԳ 23 [illegible]

[illegible]

Հայոց Պատմութեան

Գլուխ Թ.

ԺԴ [illegible]

ԺԵ [illegible]

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

[illegible]

EX ARMENA

Hiſtoria:

Caput IX.

ա 1 *Domnus Ioannes Mantacunenſis, nobilis genere; annos 12. Hic primus ſacras Eccleſiæ Armenæ preces, & liturgiam miro ordine diſpoſuit, ac ampliauit; ediditque ad Dei gloriam Conciones; Orationes, Cantica ſpiritualia, & præcipuè illud, quod incipit, Domine Deus omnipotens.* XIV.

Domnus Papchen Vanantanus, ex Oppido Iotmuds; annos 5. XV.

ANNOTATIO.

Ioannes Mantacunenſis fuit vir in ſua Natione ſapientia præditus ſingulari, propter quam & Philoſophi cognomen acceperat. Sacræ Synodi Chalcedonenſis decretum de duabus Chriſti naturis, ſub id ferè temporis editum (cui Aliqui ex Armenia aduerſari incipiebant, hortatu quorundam hæreticorum, ac prælertim Dioſcori Alexandriæ Patriarchæ, quem in eadem Synodo damnatum, hæc verba ad Armenios ſcripſiſſe, mihi relatum fuit Conſtantinopoli à Cyriaco, Armeniorum Patriarcha catholico, aliiſque grauibus viris, qui eadem in Armenis libris legerunt: *O vos fælices, & beati, dum Chalcedonenſi Concilio, vbi plures hæreſes ſtabilitæ ſunt, minimè interfuiſtis*) Arme-

Ioannes Mantac. Arm. Patriarcha, duarum Chriſti naturarum propugnator acerrimus.

(margin markers: ա 1, բ 2, գ 3)

nus hic Patriarcha sanctorũ testimo- դ
nijs comprobauit; suæque Ecclesiæ
amplexandum proposuit: vt testatur 4
Nierses Lampronensis, Armenio-
rum Episcopus, in oratione, habita
ad Fatres Concilij Tarsensis Arme-
ni, de quo plura inferiùs suo loco.
in ea namque sic legitur: *In hoc quæ-*
nam nobis est materia contradictio-
nis? idem enim est, Deum & homi-
nem asserere Christum, ac dicere duas
naturas. Et paulò post sequitur:
Sed quare dicunt; nemo ad hodiernum
vsque diem hoc nobis manifestauit?
cum præcipuè multi ex nostris anti- ե
quis Patribus, sanctorum imitatores
facti, id ipsum dixerint; sed cum 5
mores hominũ ad oppugnandum totũ id,
quod veritatẽ præ se ferebat, tunc proni
fuissent; declinantes à pace, verba ad
inimicitiam prouocantia dilexerunt.
verùm si non sic: vbi relinquemus
verba Ioannis Philosophi, & Patriar-
chæ, qui hoc ad nos, sanctorum Pa-
trum testimonijs traditum, adman-
dauit? vbi Ieseris Patriarchæ, sui-
que Concilij assensum? vbi concordiam
Papchenis cum Ecclesia magna Græ-
corum? Sic ille; qui postquam de
Ioanne Mantacunensi Patriarcha զ
habuit mentionem, plures alios illu- 6
strres Armeniæ viros subijcit, cum
Ecclesia Catholica adhuc post schis-
ma concordes, de quibus singulis,
vt ordinatim procedamus, alibi su-
scipietur à nobis oratio.

Sed quisnã iste fuerit Papchen Pa-
triarcha, qui cum Græcorũ Ecclesia
concordiam composuisse dicitur, ne-
quaquam inuenire potuimus. enim

Nierses Lampr. in orat. ad Patres Con. Tars.

Papchen Arm. Patriarcha conciliatur Ecclesiæ græcæ, tunc cum Latina concordi.

[illegible]

vero

[illegible]

verò non nisi vnum tantummodò in
præsenti Patriarcharũ Serie legimus
Է 7 extitisse Papchenem, iam nuper recensitum post antedictum Ioannem: sed hunc, illum non esse, satis exploratum habemus; primò, quia nullum Armeniorum Patriarcham, vsque ad Nierlesem Alcdarachēlem, Patriarcham hæreticum, ab Ecclesia Græca, vel Latina discordem fuisse; vt concordiam cum ijsdem inire opus haberet, ex ipsius Armenæ historiæ contextu infrà constabit. secundò, quia ista Papchenis concordia post, & non ante concordiam Ieseris Pa-
Ը 8 triarchæ suprà memorata est ab Episcopo Lampronensi. tertiò tandem (quæ quidem est omnium potissima ratio) Mænologium Armenum, Papchenis Patriarchæ, qui cum Græcis vnionē coiuit, mentionē faciens, contemporaneum eum fuisse affirmat S. Germani Patriarchæ Græcorũ, qui creatus fuit Episcopus Constantinopolis anno salutis 714. * post duo ferè sæcula à tēpore, in quo hæc contigisse narramus. Aut ergo Papchen, qui ab historico nostro post Ioannē in serie collocatur, procul à suo loco aberrat: aut (quod fortasse probabilius) al-
Թ 9 terũ extitisse Papchenē, asserendũ est, qui cũ Græcis concordiā cõstituerit, & sub alio nomine hac in serie positus, temporibus Germani respondeat. Sed quisquis ille fuerit, quæ in Armeno Mænologio de eius concordia referantur, audiamus:

Stephanus Siunienſis Epiſcopus (Sic ibi habetur) *ad Græcos profectus, attulit inde ſecum tres libros,*

Mænol. arm. d. c. 24. Iulij.

* Baron. tom. 8. an. 714.

 [illegible] qui

S. Germanus Epist. Const. aut. Armenios ad Concilium Chalced. suscipiendū adhortatur.

qui fidei veritatem explicabant . porrò sanctus Germanus , Constantinopolis Patriarcha, epistolam Armenijs destinauit , per quam ita eos monebat : quare vos non asseritis duas naturas in Christo , nec recipitis Concilium Chalcedonense ? hac quidem scripsit , & per Stephanum misit ad Armenios . vt verò peruenit Stephanus ad Papchenem Armeniorū Patriarcham , ostendit ei Germani litteras ; quibus lectis , precepit ipsi Stephano Dominus Papchen , vt responderet litteris Germani ; & scripsit vir eruditissimus, Stephanus , compositione , ac ordine quidem peregregio , plurimas sacrarum scripturarum , & sanctorum Patrum sententias in confirmationem adducens . quæ omnia vbi legerunt Grecorum sapientes, consentientes scriptis , nimiùm laudauerunt veram , ac rectam Armeniorum fidem , heresisque immunem . Hæc in Mænologio .

Idē S. Germanus ab Ecclesia Armena suscipitur.

In quibus tria præcipuè notanda sunt , sed duo pro certo habenda ; vnum est , Germanum Constantinopolis Patriarcham ab ipsis adhuc Armenijs , quos ille, vt Chalcedonense Concilium susciperēt, duasque in Christo crederent naturas, hortabatur, sanctum appellari ; (qualem re vera fuisse, Ecclesiæ Latinæ, & Græcæ testimonio confirmatur.) quin etiam illi memoriam eius, quam in eodem agunt Mænologio die 12. Maij, hisce præconijs illustrant: *Cum fuisset , inquiunt , sanctus Doctor Germanus vita sanctimonia celebris, omnique sapientia decoratus , nec non humi-*

Mænolog. Ar. die 12. Maij.

Ժ 10 [illegible]

ԺԱ 11 [illegible]

[illegible]

ԺԲ 12 [illegible]

[illegible]

[illegible]

13

14

15

humilis spiritu, purus corde, pacificus, mansuetus, misericors, pius, hospitalis, & amator pauperum; diuina electione, communique Episcoporum, & Patriarcharum consensu; creatus fuit Constantinopolis Patriarcha; euasitque strenuus pastor, ac veritatis fidei orthodoxę magister, Christo ipsi consimilis. Quamobrem magnoperè mirari non desino, quòd, hæc omnia in suo Mænologio legẽtes Armenij, illorum hæreticorum, qui ipsos ad sacram Synodũ Chalcedonensem reijciendam; & duas Christi naturas demoliendas, cõtra tanti Doctoris monita, impijssimè hactenus incitare præsumunt, non retũdant audaciam, pestilentia ora non obstruant.

Alterum est: eius temporis Armenios, ac præ alijs Papchenẽ ipsũ Patriarchã, proculdubio à consilio non recessisse Germani, scribentis; *Quare vos nõ asseritis duas naturas in Christo, nec recipitis Concilium Chalcedonense?* Tum quia illum vti sanctum, & fidei orthodoxæ præceptorem reuerebantur; tum quia præfatus Niersses Armenus, Episcopus Lampronẽsis, auctor grauissimus, & omni fide dignus, *Concordiã Papchenis Patriarchæ cum Ecclesia magna Græcorum* inde fuisse consequutam, affirmat; tum denique, quia Græci quammaximè laudauerũt epistolam, ipsi Germano à Papchene rescriptam; & fidei Armenæ professionem, quæ ibi declarabatur, rectam; fideique Catholicæ cõsentaneam tunc fuisse, asseruerunt. quod planè haudquaquã facere potuissent, si aliquid virulentum, præsertim

Armenios epistolæ orthodoxæ Germani assensisse, ostenditur.

tim aduersus Chalcedonense Concilium, aut duas Christi naturas, in illa pronunciatum epistola reperissent.

Ex veritate autem horum duorũ, falsitatem illius tertij, quod fraudulẽta hæreticorum calliditas finxit, & Armeno inseruit Mænologio, manifestè colligimus: hoc est, mendaciter subiungi, hanc eandem, à Græcorum sapientibus collaudatam epistolam, eam fuisse, quam Stephanus Siuniensis, Armeniorum Episcopus, scripsit ad Græcos, plenam omni blasphemia, & fœditate errorum. circũfertur enim hæc ipsa inter Armenios sub hoc titulo: *Epistola Stephani Siuniensis Episcopi, & Philosophi, rescripta Germano Constantinopolis Patriarchæ*; eamque ipse legi insertam in Armenico Giarrentir: in qua hæreticus, sanctorum Patrum authoritates deprauans, ac diuinarum oracula scripturarum peruertens, sacrosanctam Synodum Chalcedonensem primùm oppugnat; mox vnam in Christo naturam, voluntatem, & operationem stultissimè prædicat; quo tandem modo, per conuersionem naturæ humanæ in diuinam, vnius portentosæ naturæ monstrum illud emerserit, explicare conatus, in has sacrilegas, & à qu bus vel ipsi abhorrere profitentur Armenij, erumpit ineptias.

Incarnatio, ait, *totius sanctæ Trinitatis fuit opus; Pater enim voluit, Spiritus sanctus obumbrauit, Filius autem, velut ignis, materiam in vase coagmentauit, seu tanquam coagulum lactis sibi corpus in vtero Virginis*

Armenorum hæreticorum fraus aperitur.

Stephanus Arm. Episcopus hæreticus.

Giarrẽtir Arm. narr. 31.

Ex epistola Stephani Siun. erroribus refecta.

[illegible]
16 [illegible]
17 [illegible]
18 [illegible]

[illegible]

nis ex vero sanguine condensauit. porrò corpus illud haud erat secundum se
19 subsistens quidquam; sed per diuinam assumptionem promotum fuit ad esse corporis, propriâ licet naturâ informis; quia natura corporis facta est natura Dei; per hunc enim cœpit illud habere naturam. quamobrem, licet ex corruptibili initium sumpserit, dicitur tamen incorruptibile corpus: quippe, solis instar, ad intemeratam veniens conceptionem, procul fugauit tenebras corruptionis, atque ex vtero purissimo lucem incorruptibilitatis accepit. Sic igitur quod assumptum fuit, factum est totum id, quod erat assumentis natura; similiter & voluntas rei as-
20 sumptę, & quicquid illius rei naturam consequebatur. quemadmodum lux candelę, accedens ad splendorem solis, absque eo quòd auferatur, non remanet in suo supposito; sed splendor intensior vincens, in se ita conuertit lucem debiliorem, vt nulla supersit vtriusque lucis distinctio, aut differentia: ad hunc prorsus modum nullus in Dei Verbo incarnato humanę naturæ, aut voluntatis, aut operationis numerus mansit; sed quicquid in eo est, & voluntas, & operatio, totum diuinum dicitur: quoniam sim-
21 plex, & indifferens perstitit Trinitas, & emersa à materialibus. Hactenus peruersa Siuniensis deliramenta; quæ iam in quarta, quinta, & sexta vniuersali Synodo damnata sũt, & à nobis in secũda Parte distinctissimè refellentur. Scias interim Lector, Armeniorum Ecclesiam, quamuis Stephanum hũc hæreticum, san-

Naturam humanam cõuersam in diuinam fabulatur Siuniensis.

4. Synod. act. 5. 5. Synod. can. 2. 6. Synod. act. 4. & 17.

ctum appellet, in explicatione tamẽ erroris vnius naturæ cũ eo non conuenire. aſſerit enim illa nunc (quicquid olim aſſeruiſſe dicatur ab alijs) vnam in Chriſto naturam, non per confuſionem, aut conuerſionem alterius in alteram, vti blaterat fanaticus iſte; ſed per inconfuſam compoſitionem vnius cum altera, iuxta ſenſum Acephalorum; quemadmodùm ex materia, & forma, vna compoſita dicitur natura conſtitui. ignorat ſanè, quòd ex duabus naturis completis nequit vnà componi; vt poteſt ex incompletis, ex potẽtia nimirum, & actu. qui quidem error inſcitiæ eſt; ille verò prior malitiæ.

Quì ergo fieri potuit, vt ſcriptum, tot, ac talia execrabilia continens, à S. Germano, alijſque Græcorum ſapientibus probatum fuerit, ac inſuper collaudatum? Adde, nec potuiſſe probari à Græcis epiſtolam illam, quæ vel ab ipſis Armenis Patribus Tarſenſis Concilij reiecta fuit vt erronea, & Stephanus Siunienſis, eius auctor, vt zizaniorum ſeminator, & ſchiſmatis, atque contentionum incentor, vnà cum alijs hæreticis, Armenam Eccleſiam infeſtantibus, reprobatus. Conſtat hoc ex memorata ſuperiùs Epiſcopi Lampronenſis oratione, in eodem habita Concilio, à quo & ipſa oratio, & cætera decreta Synodalia, ad finem vnionis Eccleſiæ Armenæ cum Græca ab eodem Epiſcopo edita, confirmata fuerunt. in ea enim ſic ille ait;

Ex Orat. Nierleſis Lampronenſis ad Patres Tarſenſis Concilij, quæ extat in actibus eiuſdem Concil.

Hinc proferunt aliqui verba, & miſerabili mente nos ad inimicitiã pro-

22 [illegible]

23 [illegible]

24 [illegible]

[illegible]

ԻԵ prouocant: qui licet ex ſapientibus,
charitatis tamen dulcedine inſipidi
25 ſunt. fructus ſpiritus, ait Apoſtolus,
eſt charitas, gaudium, & pax; non
autem iſtorum, quorum eſt ſchiſma,
inuidia, ira, & cótradictio; quæ nobis
præſcribunt, vt ſeparemur in charitate
à multitudine aliarũ Chriſtianarũ
Nationum, à cócordia, communicatione,
& legibus Eccleſiarum illarũ:
proh diuinæ legis neglectio. Defleat
nos Ieremia, aut alius, ei ſimilis,
queribundus Propheta. Chriſtum
pacis mediatorem, fomitem odij, &
contradictionis accepimus. Ecquomodò
ԻԶ non digni lacrimis ſumus?
26 caput anguli parietis vnionis, fatui
Prophetæ inſtrumentum diuiſionis
in medio noſtrum fecere. Ecquomodò
non defleant nos veritatis diſcipuli?
quæ enim in finibus Orbis
Eccleſia Chriſti eſt, quæ Chriſtum
dominum, Deum & hominem non
confiteatur? Quòd ſi res ita ſe habet;
quare igitur tanta in medio noſtri
exorta eſt contradictio? qui bellum
aduerſus alias gerimus Nationes;
opinantes, quòd illæ, Chriſtum ex
duabus naturis ineffabiliter vnitum
confitendo, ſubſtantias, ac proprietates
ԻԷ diuidant naturarum, & eſſentias,
27 non quaſi vnitas, ſed potiùs diuiſas
confiteantur: & hoc totum
contendimus * ſiue in Theuinenſi
Concilio, ſiue in Manaſchiertenſi,
ſiue in Siunienſis Doctoris epiſtola,
ſiue in Scirachenſis, ſiue in Daranenſis,
ſiue tandem in qualibet alia;
vbi circa talem materiam pugna
committitur aduerſus eos, qui Chri-

Armeniorum cæcitas deploratur

* Adducuntur Cóciliabula, & epiſtolæ Armen. hæreticorum.

ſtum in Perſonam diuinam diuidût, & humanam. At verò Neſtorij quidem opinio iſta eſt, non autem Eccleſiæ Dei magnæ, & Throni Imperialis totius Orbis, &c.] Huculque Epiſcopi Lampronenſis Oratio; in qua dum inter facinoroſa Conciliabula, & alias Hæreticorum epiſtolas, iſta Siunienſis epiſtola recenſetur; & eadem, potiùs vt ad ſchiſma fouendum, quàm ad conciliandam concordiam apta, ab eodem Epiſcopo, quin ab vniuerſo Armeniorum Tarſenſi Concilio exploſa fuit; profectò credendum non eſt; quòd ea mediante inita ſit inter Græcos, & Armenos concordia, vt ipſi ſunt Armenij in deprauatis quibuſdam libris perperàm eruditi. Quare per aliam ſani dogmatis epiſtolam, quæ à Græcis ſuſcipi, ac laudari potuerit, vnionem illam ſubſequutam, putamus; & fortaſſe ab ipſomet Pap chene Patriarcha, vti decebat, Germano reſcriptam; quæ poſteà ab hæreticis, concordiæ inimicis, ſuppreſſa fuit; & loco illius dicta Siunienſis, erroribus referta, epiſtola in libris Armeniorum ſubſtituta.

ԻԸ 28 [illegible]

ԻԹ 29 [illegible]

Լ 30 [illegible]

Հայերէն

Հայոց Պատմութիւն.

Գլուխ Ժ.

ԺԶ [illegible]

ԺԷ [illegible]

ԺԸ [illegible]

ԺԹ [illegible]

Ի [illegible]

ԻԱ [illegible]

EX ARMENA

Historia.

Caput X.

1 Domnus Samuel Pesnunianus ex Oppido Anzchierræ, annos 5. XVI.

Domnus Musse Guodainus ex Oppido Aghpieri, annis 6. XVII.

Domnus Isaac Harcanus ex Oppido Elichighæ, annos 5. XVIII

Domnus Christophorus Pacrieuantanus ex Oppido Dirargi, annos 5. XIX.

Domnus Leontius Aghpieranus ex Oppido Puoccraresti, annos 2. XX.

Domnus Nierses Pacrieuantanus ex Oppido Asedarachensi, annos 5. XXI.

2 Hic iussu Regis Persarum, vt Armenos separaret à Græcis, Synodum coegit in Ciuitate Theuin, cuius suffragio decreuit, festiuitates dominicæ Natiuitatis, & Baptismi esse simul vna die concelebrandas; eo quòd sicut Christus erat simul coniunctim Deus & homo; ita pariter Natiuitatem & Baptismum ipsius coniunctè vno die, & non pluribus diuisim celebrari, fas esset. Prætereà quoque superaddidit Trisagio verba illa, qui crucifixus es pro nobis; Prohibuit Armenis, ne Hierusalem ampliùs proficiscerentur: eosque à Græcis segregauit. Occasione huius Synodi, Georgiani, Siunienses, & quatuor Armeni ab vnione cum cæteris Armenis seipsos retraxerunt; quanquàm cum iisdem posteà iterum reconciliati sunt.

Armeniorum Theuinētic Cōciliabulū, in quo schisma inter Armenam & Catholicā Ecclesiā n primo cōpletur.

ANNOTATIO.

Nierses Ascdarachensis Armeniorũ primus Patriarcha, schysmaticus, & hæreticus.

Nierses Ascdarachensis, primus Patriarcha fuit, qui sanctam Synodum Chalcedonensem detestatus, inter Armenam, & Vniuersalem Ecclesiam apertum schisma molitus sit. etenim post annum Christianũ 500. Conciliabulo Theuinensi decem Episcoporum in Armenia conuocato, iussu infidelis Persarum Regis, qui Christianorum diuisionem, ad Armeniam sibi omnimodè subijciendam, vehementer exoptabat, vnam in Christo naturã, pleraſque eidem sacræ Synodo Chalcedonensi repugnantes constitutiones stabiliuit: manseruntque in hoc Schismate sex alij successores Patriarchæ vsque ad Ieserem Parrasnachiertensem exclusiuè. Huius Conciliabuli mentionem faciens Gregorius Sisensis, Armeniorum Patriarcha, in epistola ad Haytonem Regẽ Armeniæ, sic ait: *Interroga denique Cœnobitas istos; quid narret Albanensis historicus? id planè, quod vniuerso notum est Orienti; decem nimirum Episcopos in Theuinensi Concilio permutasse totam penè legem, quę à Diuo vsque Gregorio in nobis inuiolata persliterat: vnam quippe naturam in Christo constituerunt; & Trisagium illud, sanctus Deus, &c.* quod *sacrum* * *Concilium erga sanctissimam Trinitatem decantandum, decreuerat, superaddentes, qui crucifixus es pro nobis, erga Filium direxerunt.* Hæc ad Haytonem Gregorius.

Gregor. Sisen. in Epistola ad Haytonem Regẽ Arm.

Albania, Prouincia maioris Armeniæ.

* Concil. Chalced. in fine primæ actionis.

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

գ 3 [illegible]

դ 4 [illegible]

ե 5 [illegible]

Per-

[illegible]

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

Peruaſerat itaque in Armeniam temporibus iſtis nefandiſſima Acephalorum hæreſis, bellua inquam illa ſine capite; quæ pluribus tamen in Oriente prodierat armata capitibus, inter ſe quidem pugnantibus, ſed in ſuſcipiendis ſacrilegi Dioſcori partibus poſt infœlicem eius interitum, atque in Chalcedonenſi ſacra Synodo oppugnanda, iniquiſſimè fœderatis. nec ſolùm inferiorem Syriam, Aegyptumque exitiali, peſtiferoque plurimarum hæreſum flatu iam illa corruperat per Seuerum Antiochenum Epiſcopum, hominem execrabilem, caput immanis huius Hydræ primarium, ex quo denominati ſunt Seueriani; qui * poſtquàm Antiochiæ in Religionem impiè debaccatus fuerat, inſectatus à Iuſtino Imperatore, vt inficeret pari morbo Aegyptios, fugerat Alexandriam: verùm etiam alia plurima, ex hoc pullulantia, capita proferens monſtrum illud horribile, * nempe Iulianum, ex quo Iulianiſtæ, Gaianum, ex quo Gaianitæ, Theodoſium, ex quo Theodoſiani, Berſanium, ex quo Berſaniani, ac denique aliorum omnium peſſimum, Iacobum Syrum, ex quo Iacobitæ, maximam Orientis partem ſordidiorum errorum fæce conſpurcauerat. Turpis enim Iacobus *, eiuſque Sectarij, mortiferum impietatis ſuæ venenũ apud Armenios euomentes, & Syros ſuperiores, illud eorum animis virus infixerant, Chalcedonenſe Cõcilium fuiſſe Neſtorianorum Conuentum, ab eoque deſtrui quæcũque

SS. Pa-

Acephalorum Monophyſitarum hæreſis in Armeniam introducitur.

* Ex Libr:o in Breuiar. cap. 9.

* Vide Eutym in Panopl. parte 2. tit. 16. & 17. & Io. Damaſc. lib. de hæreſ.

* Niceph lib. 18. cap. 52.

SS. Patres, præſertim Cyrillus Alexādrinus, contra Neſtorianam hæreſim conſcripſiſſent, & in tertio vniuerſali Concilio, Epheſino videlicet, decreuiſſent. quibus, alijſque huiuſmodi doloſis artibus, calumnijs, atque mēdacijs perditiſſimi Impoſtores illi incautos Armeniorum, Syrorumque Populos adeò dementauerant; vt plures obſequium ſe præſtare Deo putarent, ſi aduerſus fidem catholicam fortes, immobileſque conſiſterent, eamque vitæ quoque diſpendio oppugnarent. Hinc Armenij vniuerſi, tum ipſius Iacobi, tū poſteà* Euchanij cuiuſdam Mādacunis falſis dogmatibus eruditi, Dioſcorum, Eutychis collegam, vti martyrem acclamare cœperunt, maledictis verò inſectari Synodum Chalcedonenſem, quæ illum damnauerat; mox præterea, cum omnibus Acephalis monophyſitis concordes, vnā in Chriſto naturam ex duabus factā eſſe poſt vnionem, prædicare; cum Theodoſianis Theopaſcitis, paſſibilem filij Diuinitatem aſſerere; atque cum Iulianiſtis, & Gaianiſtis Aphthardocitis, corpus Chriſti omnino incorruptibile, naturæque legibus minimè obnoxiū fuiſſe, fateri; quamobrem * laudantes Seuerū quoad cætera, in eo autem quòd Chriſti corpus corruptibile dixerit, ipſum reprobarunt.

Eutym. in Panopl. part. 2. tit. 20.

* Vide Catalogū hæreticorū, apud Armenios manuſcriptum.

[illegible]

10 [illegible]

11 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Enimuerò celebris eo tēpore fue-
12 rat quæstio illa, Alexandriæ inter
Seuerum, & Iulianum, tametsi in
impietate etiam tum cōcordes, exor-
ta de corruptibili, & incorruptibili:
quam Liberatus enarrans, hæc ait: Libe. in Breuiar. cap. 19.
*Requisiuit quidam Monachus Seue-
rum, quid oporteret dicere, corpus
Domini Nostri IESV Christi cor-
ruptibile, an incorruptibile? ille re-
spondit, sanctos Patres corruptibile
illud dixisse. Hæc audientes quidam
Alexandrinorum, cum requisissent Iu-
lianum; in alio loco sedentem, quid* Dissentio inter Seuerum, & Iulianum.
*ipse diceret de eadem quæstione? ille
dixit, sanctos Patres contraria di-*
13 *cere. Horum itaque singuli statuere
proprium responsum volentes, scri-
pserunt libros aduersus alterutrum:
qui venientes in multitudine Ciuita-
tis, Ecclesiam illam diuiserunt; &
alios quidem fecerunt Corrupticolas
appellari; verùm incorruptibilitatis
assertores, Phantasiastas. Timo-
theus verò*, Episcopus Alexan-
driæ, *magis sententiam Seueri se-
quutus est.*

Et sanè quæstio ista, nullius licet
ponderis; inter eos tamē Armenios,
qui catholicæ fidei adhærere student,
adhuc videtur irresoluta; vtpote
14 qui æquè timēt asserere, Christi cor- Psal. 15.
pus fuisse corruptibile; cum scriptum
sit, *non dabis sanctum tuum videre
corruptionem*; quare adhuc post mor-
tem perstitit incorruptum: ac fuisse
incorruptibile; cum famem, sitim,
cruciatus, & ipsam quoque verissi-
mam mortem, illud iam perpessum,
fateantur. adeòque in ea hinc inde
M hæsi-

hæsitantes, implicitosque, eos sæpenumerò reperire, expertus sum ego ipse; vt multis rationibus vix potuerim, expulsa perplexitate, ipsorum intellectum in sani dogmatis certitudine confirmare. Non grauabor idcirco, ad solatium eorundẽ, S. Ioannis Damasceni germanam huius rei solutionem obiter huc afferre: nam grauiores aliæ quæstiones opportuniorem à nobis discussionis locum, postulant in secunda Parte.

Corruptionis nomen, *inquit Damascenus*, duplicem habet significationem. Significat enim humanas has affectiones, famem, sitim, laborem, clauorum ictus, mortem, seu animæ à corpore seiunctionem, & alia eiusdẽ generis: qua quidem significatione corpus Domini dicimus corruptibile; hæc enim omnia sponte suscepit. Significat etiam corruptio perfectam corporis in elemẽta, ex quibus compositum est, dissolutionem; & interitum: hanc Domini corpus non est expertum; vt ait Propheta Dauid: Quoniam non relinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Priore significatione dicere Christi Corpus ante resurrectionem incorruptibile, vt stulti homines, Iulianus, Gaianusque sentiunt, impium est. Nam si est incorruptibile, non est eiusdem essentiæ, qua nos sumus, & opinione, non veritate facta sunt, quæ narrat Euangeliũ, nempe famem, sitim, clauos, lateris vulnus, & mortem; quæ si opinione facta sunt, fictio & simulatio

est

Damasc. apud Euthym. in panopl. p. 2. tit. 16.

Christi corpus incorruptibile fuisse, quo sensu intelligendum sit.

[illegible]

15 [illegible]

16 [illegible]

17 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ԺԸ 18

ԺԹ 19

Ի 20

est humanæ salutis mysterium ; & opinione , non veritate factus est homo ; & opinione , non veritate seruati sumus . Sed abeant , qui hæc dicunt , & salute spolientur . Altera verò corruptionis significatione Domini corpus incorruptibile , & ab interitu liberum confitemur ; quemadmodum diuini nobis Patres tradiderunt . quanquam post resurrectionem priore etiam significatione Domini corpus incorruptibile dicimus . Dominus enim per corpus proprium nostro etiam corpori resurrectionem , & posthæc incorruptionem largitus est : ipse resurrectionis , & incorruptionis , & impatibilitatis primitiæ nobis factus : oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem , vt diuus ait Apostolus .] Hucusque Damascenus . 1 Cor. 15.

Et hæ quidem tunc temporis erant hæreses Armenorum , qui easdem vnà cum prædicto Theuinensi Conciliabulo haud multò post in sua Charnensi Synodo detestari , ad pristinam vnionem cum Ecclesia Catholica rediere , quamuis deinde in hos , & peiores errores iterum relabi , iterumque resipiscere , frequenter consueuerint ; vt suo loco , & tempore dicendum occurret .

[illegible]

Armenij, Concilii Chalced. repudiantes, à Deo puniûtur.

Illud verò præ cæteris animaduertendum hic arbitror; nimirum post tempora Chalcedonensis Concilij; quod planè sicut Ecclesiæ Catholicæ contra pestiferos Eutychetis errores antidotum tunc præbuerat salutis; ita posteà, è contrario incautis Armenijs perniciosissimi fuit occasio schismatis; tunc, inquam, ad vltimum penè excidium peruenisse non modò Regnum; verùm etiam Ecclesiam eorundem Armeniorum, quæ adhuc quoad spiritualia, & Conciliorum celebrationes, Persis obtemperare miserrimè cogebatur; manifestum profectò diuinæ vltionis indicium: quod non solùm sacrosancti Armeniæ Præsules*, magnus Nierses, & religiosissimus Isaac, longè ante prænunciauerant; sed & sanctus ipse Gregorius, Apostolus eiusdem Armeniæ, in fœdere vnionis Romæ inito, iuxta traditionem Armenam, cum Beato Papa Siluestro, imprecatus fuerat illis verbis: *Hoc autem fœdus, inter has duas initum Nationes, firmum vsque ad seculi consummationem persistat; quicunque verò ab illo se subtraxerit, sit à sancta Christiana fide discissus; Caimque, Iudæ, & Christicidarum Sacerdotum maledictionem incurrat.*

* Vide supra, in pag. 57. 60. & 78.

Porrò quid de præsenti Ascdarachensis, peruersi Patriarchæ, tempore proferemus? Vix propemodùm ab execrabili eius Conciliabulo iniquæ damnationis sententia in Chalcedonense Concilium lata

21 [illegible]

22 [illegible]

23 [illegible]

[illegible]

[illegible]

lata fuerat; & obrepere cœperat in Armeniam hæresis Acephalorum;
24 cum, iisdem ferè temporibus, Anastasio I. Orientis Imperium obtinente; *Scenitæ barbari*, inquit Nicephorus, *incursionem in Mesopotamiam fecerunt; Armeniam quoque, & utramque Phœniciam populati sunt*. Sed & anno salutis 515. eodem Anastasio Imperante, Hunni, vt testatur Marcellinus, Armeniam ipsam iterum affligentes; & Cappadociam, cuius Ecclesiæ Metropolitanus Episcopus erat Sotericus Cæsariensis; Eutychianorum Princeps, deuastantes; vsque ad
25 Lychaoniam peruenerunt. Nec pro scelere tanto soli Armenij, atque Cappadoces, meritis pœnas tunc luère supplicijs; sed donec illi, refert Cedrenus, per Hunnos affligerentur, Alexandrinis, qui canum instar oblatrare contra eandem sacram Synodum minimè desistebant, hæc itidem mala diuinitùs accidisse: *Eodem anno*, ait, *Alexandriæ viri plurimi, itemque mulieres, & pueri, grauiter à dæmonibus verberati, assiduè latrabant; in somnis autem cuidam terribilis quidam apparuit, dicens, Ci-*
26 *uibus hæc ob damnationes, in Chalcedonensi Concilium editas, accidere*.

Scenitæ. Gens vaga in Arabia deserta. Vide Plin. lib. 6 c. 18. & lib. 5. cap. 11. Niceph. lib. 16. cap. 35.

Marcell. in Chronico apud Baron. t. 6 an. 515.

Cedrenus in Annal.

Similia quoque tradit Anastasius; qui insuper addit, hæc non sine fructu contigisse; siquidem eodem tempore Monachos hæreticos, recantantes palinodiam, scripsisse quatuor libellos contestationis; quorum

Anastasius bibliothecarius in Chronico.

[illegible]

rum duos Anaſtaſio Imperatori, tertium Præfectis Prouinciæ, quartum verò Ioanni Epiſcopo Hieroſolymorum obtulere; conteſtati, ſe Chalcedonenſem ſanctam Synodum amplexari, deteſtari verò Seuerum cum ſuis Sectarijs, & in promptu habere, mortem oppetere pro fide Catholica. Sed & Illyrici Epiſcopos, ſubdit, miſiſſe Romam Catholicæ fidei confeſſionem ad Romanum Pontificem.

At quid alia ego in Armenios cœlitus immiſſa flagella propter exitiabile ſchiſma, & Concilij Chalcedonenſis damnationem, pluribus nunc attexere nitar? dum hoc me labore leuauit Nierſes Ghelaienſis Armenus, ſexageſimus tertius Patriarcha, atque in ipſorum liturgia inter ſanctos quoque commemoratus; qui ea omnia, ſinguliſque illata temporibus, in ſuo elegiaco Carmine enumerauit, amaroque deplorauit animo, verſibus hiſce:

Nierſes Ghel. in elegiaco Carmine, n. 540. deplorat Armeniorum calamitates.

Hæc nobis mala primi Patres noſtri præſagientes vaticinati ſunt:
Diuinam ſcilicet indignationē, quæ ſub inde exorſa, ad hęc vſq. tēpora durat.
Nam ſtatim Perſarū Reges Armenis domibus dominati fuere,
Quique pauci manſerant Principes, munitis in montibus concluſi.
Eccleſiæ noſtrę igne conſumptæ ſunt; iuuenes eorum in luctu diſſipati:
Decor ornamēti ſui deperijt, vt abſcōditū illud ſub nigro velo ſignificabat.*
Tandē poſt multos annos imminuta sūt mala, Armeni ſpiritum reſumpſerunt;

* Innuit viſionem, Iſaac Patriarchæ diuinitus reuelatā, vt ſuperius dictū eſt.

ԻԷ 27 [illegible]

ԻԸ 28 [illegible]

[illegible]

ԻԹ 29 [illegible]

Cum

[illegible]

Լ 30 Cum Regem habuerunt Pacratidem, qui in vna Armenia Parte dominabatur.
Sed iterum scelera nostra emerserunt, ac Gentem Meridionalem concitarunt.
Surrexit cum suis erroribus Mahometes, cæcus, & dux cæcorum factus:
Qui primùm Persarum occupans Imperium, Orientales subegit;
Deinde tanquam vorax ignis in nostram perniciem exarsit.
Post hæc è remotis, desertisque locis alia egressa est Natio:
Gens, inquam, Turcarum, eiusdem seductoris sectam sequuta.
ԼԱ 31 Hæc in viginti quatuor diuisa soboles,
Sarracenorum, quorum Religionem profitebatur, potita est Imperio;
Mox diffusa per Orbem, quicquid citra mare fuit, suę subiecit ditioni.
Atque ossa nostra, à priori Gente illa pressa, & exhausta,
Veluti Draco vorauit, quasi Leo contriuit.
Innumeri namque fuerunt innocens quorum sanguis effusus est;
Quique seruituti addicti, aut venditione dati sunt mancipio;
ԼԲ 32 Vel quorum opes direptę in potestatem peruenere raptorum;
Vel qui omnino depauperati, ferreisue catenis obstricti sunt.
Omittam, quod malum peius, animarum inde iacturam consequutam,
Quæ aut à fide* desciuerunt, aut prauis operibus inquinatæ sunt.
Ob nostra sanè crimina hac fuimus clade afflictati,

* Armenij à fide desciuisse dicuntur.

Quæ

Quæ à sancto vsque Isaac suborta,
non dum nobis fine clausa est.
Quoniam de Terra, vbi nati sumus,
eiecti, è Patria nostra propulsati,
In Oris peregrinamur alienis, omnium
rerum nostrarum obliti.
Regionem nostram Exteri deuorant in
conspectu oculorum nostrorum.
Ab insana diuexamur Gente, nec dum
tamen à peccatis erigimur.
Sedes Pontificia, ex qua lux orieba-
tur, iam offunditur tenebris:
Procul ab ea facti sunt Rectores, per
extraneas Regiones errantes.
Gens, quæ Regali priùs gloriabatur
corona, nunc plebeijs postponitur.
Qui pluribus dominabantur Prouin-
cijs, panē ab esurientibus queritāt. &c.]

Patriarchalem Armeniorū Sedem tenebris offusam esse post schisma, ait Ghelaiensis, Arm. Patriarcha.

Hæc Patriarcha Ghelaiensis Armenus. Atque post illum, & quidem nostram magis ad rem, easdem Armeniorum miserādas calamitates, fructus hæresis amarissimos, inconsolabiliter iterum deplorauit sanctissimus Episcopus, Nierses Lampronensis, Oscini Principis Armeniorum filius; & ipse quoque in eorum Mænologio celebratus; qui in oratione ad Patres Armenos Tarsensis Concilij, postquam catholicos Armeniæ Patres recensuit, summisque laudibus celebrauit, sermonem conuertens ad hæreticos, hæc alia prosequutus est:

Mænol. Arm. die 17. Iulij. Nierses Lampronensis, in oratione ad Patres Armenos Tarsensis Concilij.

At quòd alij rursus fuerint, qui aduersum hos contenderunt: & ipse quidem scio, & verborum eorū virtutem agnosco, nec sum ignarus. quapropter & illos deprehendo, siue sanctos dicant, siue doctos, in cha-

ritatis

[illegible]
33 [illegible]
[illegible]
34 [illegible]
[illegible]
35 [illegible]
[illegible]

[illegible]

ritatis tamen lege, veritate minimè
ԼԶ 36 decoratos: qui haud sibi ascripsere
pro culpa; Ecclesiæ Christi vnitatē
animo peruerso destruere; vnde & in
hoc ipsum sese merserunt impudenter. quibus parcat Deus vestris orationibus secundum hanc magnam peccatorum partem, & errorum; nec amplius pessimum huius illuuiei malum augescere sinat; cuius non alium inspicimus fructum, nisi solum nominis Christi contemptum; & quo plures iam inquinatos intueor, & lacrymis ingemisco; quia ex frequentiori vsu natura ipsorum odium facta
ԼԷ est aduersus alias Christianorū Gen-
37 tes, & Ecclesias. quapropter prauū inimicitiæ fomitem iniquis blasphemiarum verbis exaturantes, Christo fieri videntur exigentia vindictæ. O miseriæ calamitatem. quin & si acceptabilem articulorum fidei confessionem ab alijs audiant; nolunt tamen in charitate humiliari; sed potiùs ad alias versi opiniones, si illi, inquiunt, nostra odio habent, idcirco & à nobis ipsi quoque odio habeantur. Et quidem ab illis fortasse sese abduxit Tentator, & apud vos solummodò struit dolos, maximè, quia vos ab illis, non illi à vobis scis-
ԼԸ si sunt; vos illos, non illi vos ab ini-
38 tio dimisere: atque, vt Apostoli verbis vtar, vos oleaster syluestris contra naturam excisi estis à bona oliua. non enim vos illos, sed illi potiùs, radix cum sint, vos olim portabant sufferendo; ac nunc, cum non simus tales, quales anteà, infirmati sunt & illi ad legem amoris, hæc pro mate-

Armenorū hæreticorum pertinacia; & odium in Catholicos.

ria accipientes. *Et inferius item.* Reijcite procul à cordibus prauum thesaurum, qui nobis diuersas peperit calamitates. Sed quas? Ecquisnã eas valeat recensere? Hinc cœpimus esse sine Rege, sine Principatu, miserè sub Gentilium redacti dominiũ; Constitutiones nostræ, sub schismate existentes, prauæ radicis germina peiora esse cœperũt. Populi nostri, insipientes; Principes, socij, furũ; Ecclesiæ, speluncæ, atque alienigenarũ tabernæ; aliaque permulta, quæ quidẽ percurrere verbis, menteque recolere, difficile admodùm est. *Et post alia demum.* Prætereà & alijs causis; quandoquidem illi Christianæ fidei, & constitutionum Ecclesiasticarum, ipsorumque Apostolorũ fundamentum, ac principium præseferunt, idque throno imperturbabili; nos autẽ quodcunque habemus, ab illis mutuatum accepimus. ij sapientiæ culmen adepti sunt, atque à Paulo Apostolo irrigati, floruere: sacri etiam libri, qui apud nos, ipsorum sunt, & scripta, Patrum eorum. illis thronũ Regni, fidei Christianæ robur, & columnam, Christus largitus est: Apostolo attestante, quòd cum ipsorum Principatus occiderit, Christi Regnum sempiternum dominabitur: non dum, inquit, Romanorum auferetur dominiũ; non dum adueniet homo iniquitatis, filius perditionis, qui à Domino IESV Christo disperdetur. vides iam, quantum testimonium perhibeat Patriarcharũ Apostolus, hæc dicens. non quòd ipse inter spiritualia, ac de Christi imperio glo-

Pœnæ Armenijs à Deo inflictæ propter schisma.

Beneficia à Deo collata Catholicis.

Existimo, S. Gregoriũ Armeniæ Episc. hic Apostolum appellari.

ԼԹ 39 [illegible]

Խ 40 [illegible]

ԽԱ 41 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ԽԲ 42 gloriantes, secularem magnificiam principatum; sed vt sapientibus ostédam, quòd illi & seculari potiuntur throno vnà cum spirituali, voluntate diuina. quamobrem in Ecclesiæ ipsorũ ordinibus decora est immutabilitas, ac mutationes quidẽ ad maiorem gloriã Dei. Nos autem quot Reges insipientes sortiti sumus, aut quomodò fuerint Ecclesiæ nostræ leges à stultis Principibus consulæ, iã in historiarũ libris eruditi estis: nec erubescere scripta debemus, ad finem correctionis. &c.]

ԽԳ 43 Hactenus diuinus ille, perpetuoque laudum præconio celebrandus, Lampronensis, totius Armeniæ decus, & coronã. Cuius quidem verbis vniuersa Armeniorum Synodus illa ad schisma detestandum adeò permota fuit, vt, vnionis cum Ecclesia Catholica perficiendæ desiderio, singula rectæ fidei dogmata, à Manuele, piissimo Imperatore, sibi proposita, lubenti, alacrique animo susceperit, & amplexata fuerit. quanam verò de causa ad perfectum finem tunc res illa perducta non sit: vbi hæc omnia maiori fulcientur testimonio, suo loco * dicetur.

* Vide infrà in actibus Conc. Tartensis circa finẽ.

ԽԴ 44 Cæterùm, quod attinet ad reliquas illius Pseudoconcilij Theuinẽsis nugatorias sanctiones, de dominicis festis celebrandis, stultèque apposita Trisagio appendice, & id quodammodò discutiendum hìc erit. Otto Frisingensis Episcopus tradit, ab Armenis quoque Legatis Eugenium III. Romanum Pont. monitũ fuisse, festiuitates Natiuitatis, & Epipha-

Otto Fris. Episc. lib. 7. cap. 31.

phaniæ Domini in Armenia, vna ſimul die, nempè 6. Ianuarij celebrari ſolere: qui ſanè abuſus in hodiernum vſque diem ibi firmiter retinetur: nec obſtat, quòd in quatuor Armenis Concilijs generalibus eorum Eccleſiam ſemper aduertiſſe deprehenderim, ſe in harum celebratione feſtiuitatum errare, emendationemque ſuſcipere ſtatuiſſe: & primò quidem in Concilio Charnenſi, ſecundò in Tarlenſi, tertiò in Silenſi, quartò demum in Adanenſi; vt infrà in hiſtorijs, actibuſque horum Conciliorum videri poterit, trium præſertim poſtremorum, quorum acta afferentur integra.

Appendicem inſuper illam, *Qui crucifixus es pro nobis*, Triſagio primùm ſuperaddidit, teſte Nicephoro, Petrus Cnaphæus, & poſt illum deinde Seuerus, vterque Antiochenus Epiſcopus, à quibus Theopaſcitæ, aſſertores ſcilicet paſſæ diuinitatis, duxerunt originem. vnde ter illud Sanctum Trinitati diuinæ adaptatum, ita deinceps decantare maluerunt: *Sanctus Deus, ſanctus fortis, ſanctus & immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miſerere noſtri.* Hoc ipſum poſteà Iacobus Syrus deriuauit in Armenos, vt idem Nicephorus auctor eſt; ait enim: *Iacobus, Syrus genere, Petri Cnaphei, atque Seueri dogmata apud Syros, & Armenos propagare cœpit.* additque inferiùs*: *Cnaphei Petri Appendicem Terſancto hymno annexam amplectuntur.* Vnde Nierſes iſte Aſedarachenſis, Armenus Patriarcha, quem, vt ex Ba-

Niceph. lib. 18. cap. 51.

Ibidem cap. 52.

* Cap. 53.

45 [illegible]

46 [illegible]

47 [illegible]

[illegible]

[illegible Armenian text]

48

49

50

ex Baronio conijcere valeo, prædicti Seueri, atque etiam Iacobi tempora attigisse, non dubitandum est, in sua Natione hoc item malum Conciliabuli auctoritate primò confirmauit.

Baron. t. 7 ann. 514. & 535.

Eadem deinde additio, quamuis Patres Armeni Charnensis Concilij, vnionem cum Græcis coeuntes, illá à Trisagio remouissent, vt patebit ex actibus Ieseris Patriarchæ *, qui eiusdem Concilij auctor fuit, iterũ nihilominùs processu temporis ab Armena Ecclesia recepta est; adeò vt, quando Græci ab Armenis Episcopis Concilij Tarsensis, propter vnionem denuo recollecti, petierunt, vt eam è medio Trisagij rursus auferrent: *volumus*, inquiunt *, *vt sacrum Trisagium sine additione illa, qui crucifixus es pro nobis, concinatis*; Responderint Armeni, seipsos Tersanctum illud non quidem erga sanctissimam Trinitatem, sed in secundam duntaxat Personam filij incarnati dirigere. propria autem ipsorum responsio hæc est.

* Vide infra in actibus vigesimi octaui Patriarchæ.

* In actibus Concilij Tarsensis Armeni. propofit, 3.

Vix vllius momenti, & minor quidem, quàm vt perfectissimæ vestræ sapientiæ scandalum parere possit, suspicio ista est. quin si in Christum diceremus, sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus & immortalis, miserere nobis; scandalum fortè sumere, potiùs conueniret; quasi humanationis gratiam, & quam pro nobis ille subijt, passionem erubescentes abiuraremus. verùm cum & hoc confiteamur gloriantes, vt inquit Paulus, mihi autem absit gloriari,

Armenij additionē Trisagio factam defendunt.

Ad Gal. 6.

riari, nisi in cruce Domini Nostri IESV Christi; cur mendaces existimamur à fratribus? Anne quia Deum crucifixum asserimus, & non Christum? sed quæsumus, ne in hoc offendatis: nam crucem adiecisse, sufficit ad illius humanitatem, quam mente concipimus, explicandam, & ad seruandum nos ab omni passionis Diuinitatis opinione remotos. *Et post alia rursum*: At quia exoptamus vel in hoc summa nostra voluntate Dilectionem vestram ædificare, processimus, & iusto sanè modo, ad medendum in hac parte isti fratrum nostrorum suspicioni; ita in posterum erga Christum canentes Trisagium: sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus & immortalis, qui incarnatus, & crucifixus es pro nobis, miserere nostri. sicque vestræ Charitatis opinio dirigi poterit, ne additio illa, qui crucifixus es, in ipsam videatur Trinitatem, aut in Christum secundum Diuinitatem acceptum, à nobis referri.] Hucusque Patres Armeni.

Eandē additionē ad catholicū sensū trahere student.

Verumenimverò, fratres charissimi, etsi ò contueri hoc modo valeatis vestram appendicem, abstinere adhuc ab ea nihilominus deberetis; primò, quia Trisagium illud, *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth*, non modò ante Christi passionem Isaiæ 6. verùm etiam post illam Apocalypsis 4. in honorem totius sanctissimæ Trinitatis, & non solius tantùm filij, sine additione illa cantatum est, & in æternum

Id tutò fieri nō posse, ostenditur.

can-

ծա 51 [illegible]

ծբ 52 [illegible]

ծգ 53 [illegible]

[illegible]

[illegible]

cantabitur in triumphanti Ecclesia, cui Ecclesia militans debet concor-
54 dare. Hujus autem rei testimonium perhibet sanctus Athanasius; qui, *Cum Seraphini*, ait, *glorificant tertiò dicentes, sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum gloria afficiunt.* Et Damascenus hæc fatur: *Quòd non de Filio duntaxat, sed de sancta Trinitate dictus sit ille ter sanctus hymnus; testantur diuus & sacer Athanasius, Basilius, Gregorius, ac totus diuino numine afflatorum Patrum chorus.*

Athan. in orat. de Incarn. & Trin. cuius initiũ est: qui malignæ.

Damasc. de ter sancto hymno, lib. 3. cap. 10.

55 Secundò, quia hoc eodem sensu acceptum, concinit etiam sacrum eũ hymnum vniuersalis Ecclesia, à qua minimè vobis dissentire licet. Tertiò, quia adiectio illa instituta primò fuit ab hæreticis viris, vt suprà dictum est, & ad hæresim Theopascitarum comprobãdam. Quartò, quia vos ipsi percinitis interdum sacrum Trisagium cum eadem additione, non erga Filium modò, verùm & vniuersam sanctissimam Trinitatẽ: quod sanè maximum est inconueniens. vt cum Sacerdos inter Missarum solennia, postquam dixit: *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanc-*
56 *tus & immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miserere nostri*; immediatè prosequitur; *Deus sancte, qui in sanctis habitas, & voce ter sanctus à Seraphim celebraris, & à Cherubim glorificaris, atque ab omni cælesti Virtute adoraris; qui creaturas omnes ex non esse ad esse produxisti; qui creasti hominem ad imaginem, & simili-*

In Armena Liturgia.

tudi-

tudinem tuam: tu Domine suscipe ex ore nostro; qui peccatores sumus, ter sanctum hymnum. &c. Quintò demum, quia idem hymnus sine præfata adiectione nobis diuinitus confirmatus fuit eo miraculo, quod Nicephorus fusè describit: atque ante illum S. Ioannes Damascenus, quem Armena Ecclesia præcipuo honore veneratur, breuiter his retulit verbis.

Niceph. lib. 14. c. 46.

Damasc. loc. cit.

Cum Plebs Constantinopolitana ob minas quasdam, Proclo Archiepiscopatum obtinente, diuinitus intentatas, supplex Deo preces adhiberet; puer quidam è Plebe in sublime raptus fuit, atque Angelis quibusdã magistris, ter sanctum hunc hymnum didicit: sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis. cumque ad se rediisset, atque id, quod didicerat, retulisset; multitudo vniuersa hunc hymnum cecinit; atque hoc pacto impẽdes periculum conquieuit. Quin in sancto, & magno, ac vniuersali quarto Concilio, quod Chalcedone coactum est, ita cantatus fuisse hic hymnus traditur: sic enim inter huiusce sancti Cõcilij acta refertur. Quamobrem ridiculum sanè fuerit, illum, ab Angelis proditum, & incumbentium malorum depulsione confirmatum, & tot sanctorum Patrum Concilio comprobatum, ac priùs etiam à Seraphim decantatum, ter sanctum hymnum, vtpote quo tres Deitatis Personæ declarẽtur; Cnaphæi stulta, ac nulla ratione nixa opinione, tanquam scilicet ille Seraphim antecellat, obteri, ac (si superis placet) emendari.

Concil. Chalc. in fine primæ actionis.

ԾԷ 57 [illegible]

ԾԸ 58 [illegible]

ԾԹ 59 [illegible]

[illegible]

dari. O insignem arrogantiam, ne dicam amentiam. Nos verò (dirumpantur licet etiam Dæmones) ita dicimus: sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis.] Hactenus Damascenus; qui ad idem confirmandum citatur etiam à Gregorio Sisensi Armeniorum Patriarcha in epistola ad Haytonem Regem Armeniæ, quæ à duobus Armenis Concilijs, Sisensi scilicet, & Adanensi approbata fuit: vt videbimus infrà. 60

Greg. Sisen. in epistol. ad Haytoné.

[illegible]

EX ARMENA

Historia.

Caput XI.

[illegible]

Domnus Ioannes Capieghinus ex Oppido Zieghuani, annos 15. XXII.

1 *Domnus Moyses Aracaznodanus ex Oppido Ieghiuartæ, annos 30. Huius mandato, Turcomannorum annorum computatio, tempore Miesgesci Chenuni, in Armenio Calendario posita est. Referunt nonnulli, eundem Patriarcham in Vrbe Theuin, post Niersesem, alterum celebrasse Concilium; eiusque auctoritate confirmasse in Trisagio additionem illam, qui crucifixus es pro nobis.* XXIII

Ex hoc tempore initiũ sumit Millesimus Armeniorum.

[illegible]

ANNOTATIO.

Armenij vtũtur peculiari computatione Millesimi, quæ

O tem-

tempore Moysis, vigesimi tertij Patriarchæ, incœpit ab anno Christi 551. qui quidem numerus, si Armeniorum addatur Millesimo, efficitur annus Christianus.

Hoc ergo Patriarcha Ecclesiam Armenam regente, dum vniuersalis Ecclesia anno à Christi Natiuitate 553. in V. generali Synodo definitioni Chalcedonensi stabiliendæ, roborandæque dedita esset, Armenia in oppositũ, iteratis Conuenticulis, ad eandem oppugnandam definitionem, atque ad hæresim Monophysitarum, & Theopascitarum firmandam, sua quoque studia conferebat. Intereà non cessabat Deus improbam eius audaciã meritis pœnis retundere, dignaque animaduersione punire. etenim anno posteriore 572. eodem forsan in Armena Cathedra perseuerante Pontifice, illam incolentes Regionem adeò crebris, grauissimisque afflictabantur angustijs, atque molestijs à Chosroë Rege Persarum, vt Legatos miserint ad Iustinum II. Imperatorem; quærentes, sicut olim erant, Romani Imperij subijci ditioni: quod & his verbis narrat Euagrius.

V. Synodus generalis.

Euagr. hist lib. 5. cap. 7.

Ex magna Armenia (quæ posteà Persamenia dicta, anteà Romanis subdita fuerat, à Philippo autem Gordiani successore Sapori prodita; minor interim Armenia Romanis, reliqua verò vniuersa Persis subiecta erant) qui christianam fidem colebant, quoniam à Persis malè affligebantur, præsertim propter consuetam ipsorum Religionem, clãculum

lum

Բ 2 [illegible]

Գ 3 [illegible]

Դ 4 [illegible]

[illegible]

Ե lùm ad Iustinum legationem mise-
5 runt, orantes, vt Romanis subijce-
rentur, vt liberè sine vllo impedimẽ-
to Deum honorare possent. Iustino
hoc illis promittente, & nonnulla in
literis hac de re pollicitatione facta,
eàque graui iuramento affirmata,
Principes suos Armenij interimunt,
& passim ad Romanum Imperium
accedunt; secumque vicinam cùm
cognatarum, cum alienarum gen-
tium Regionem trahunt, operà Var-
dani vtentes, qui apud eos & gene-
re, & dignitate, bellicarumque re-
rum experientià præcellebat. itaque
Զ conquerentem ea de re Chosroen
6 Iustinus hac ratione reiecit; pacem,
quæ inter ipsos fuerat, terminatam
esse; fierique non posse, vt Chri-
stiani, tempore belli ad Christia-
nos confugientes, deserantur. &
hæc quidem respondit; verùm
intereà ad bellum sese non para-
bat; sed consuetis delicijs immer-
sus, voluptatibus suis omnia postha-
bebat.] sic Euagrius.

Armenij à Persis ad Romanos deficiũt.

[illegible]

Talis autem Iustini Imperatoris
ignauia supra modum Chosroæ
animos excitauit; qui (vt idem
latè prosequitur Auctor) prælio
cum eodem Imperatore derepen-
Է te commisso, post deuastationem
7 Syriæ, & expugnationem Dare,
Armeniam tempore æstiuo inua-
dit; indeque iter versus Cæsa-
ream, primariam Cappadociæ vr-
bem, suscipit: adeoque, crebris
elatus victorijs, insolenter se gere-
bat aduersus Romanum Imperato-
rem, vt, cum hic Legatos ad eum

Ibidem, cap. 14. & 15.

Persæ inuadũt Armeniam.

misisset, ne illis quidem adeundi potestatem facere dignaretur, sed eos Cæsaream vsque sequi iuberet, vbi de eorum legatione se consilium initurum, dicebat. Verùm extemplò superbum vicit hominem Tiberius Imperator, Iustini Successor; qui cum primo impetu ita penitùs ad perniciem profligauit, & in fugam conuertit, vt etiam mœrore afflictum mori cogeret, ac morientem, veluti sempiternum suæ fugæ monimentum, post se legem relinquere, ne Rex Persarum in posterum arma ferret contra Romanos.

Tiberius Imper. fugat Chosroen Reg. Pers.

At nec silentio prætereundum hic est, (res alioquì miranda) ab ipsis etiam Armenijs, post eorum schisma, & Concilij Chalcedonensis repudium, vti sanctissimum Ecclesiæ Patrem, ac Doctorem suscipi, & in Ecclesijs suis concelebrari Gregorium Magnum Papam; qui tempore Mauritij Imperatoris, successoris supradicti Tiberij, cælesti planè sapientia, & admirabili sanctitate vniuersam simul cum Romana regens Ecclesiam, quatuor Concilijs generalibus, Nicæno, Constantinopolitano, Ephesino, & Chalcedonensi, tanquam quatuor Euangelis, honorem haberi traditur voluisse. Nec Armenios quidem id latere deberet, dum illius acta in suum fuisse idioma translata, ipsorum testatur Mænologium die 17. Iulij, vbi sic habetur: *Nierses Lamproncnsis ex Græco vertit in Armenum historiam sancti Gregorij*

Armeni suscipiunt Gregoriũ Magnum Papam.

Mænol. Arm. die 17 Iulij.

Ը 8 [illegible]

Թ 9 [illegible]

[illegible]

Ժ 10 [illegible]

[illegible]

gorij Papæ Romanorum , & *Regu-*
11 *lam Benedicti , apud eosdem Roma-*
nos obseruatam . Immò (quod mirabilius est) ritum conferendi Ordinis Sacramentum ab eodem se susceptisse Summo Pontifice , ipsi adhuc Armeniorum hæretici gloriantur , teste Gregorio Cæsariensi , Armeno Doctore , & Concilij Chalcedonensis hoste infensissimo ; qui arguens per epistolam Moysen, Armeniorum Patriarcham catholicum, quod Ecclesiæ Romanæ conciliatus, eidem per Crucidatum legatum obedientiam præstitisset , hæc illi , præter alia , scripsit : *Quamuis Ar-*
12 *meniorum Eccl sia ritum conferendi Ordi es à Grigorio Papa suscipiant , vt in nostro Rituali manuum impositionis compertum habetur ; quoniam eo ritu* (scilicet ab ipso nobis tradito) *accipimus eorundem Ordinum potestatem : in ritibus tamen Missarum ,* & *aliarum Orationum cum Romanis minimè concordamus .* Hinc ergo perspicimus, Armenam Ecclesiá, Chalcedonense Concilium reprobanté , manifestæ contradictionis conuinci; eos enim suscipit Doctores, ac dignè vocitat sanctos Patres , Magnum ni-
mirũ Gregorium Rom. Pont.& præ-
13 tereà , vt superiùs dictum est , Germanũ Constantinopolis Patriarchã ; quorũ tamen doctrinã , consiliũque de Chalcedonẽsi Synodo recipiẽda , immeritò se profitetur respuere. sed huiusmodi discrepãtijs, vlteriùs procedẽtes, magis magisq; obuolutã, nisi in melius corrigetur, eã deprehẽdem°.

Greg. Cæsariens. Arm. in epist. ad Moysen Arm. Patriarcham.

Interim vt clariùs innotescat, Ar-

Ecclesia Armena conformatur cũ Latina in ritu conferendi Ordines.

menios, in ritu conferendi Ordines, cum Latinis magna saltem ex parte conformari; (qua quidem in re grauissima, & si non eà, qua deceret, consummatione perfectionis, laudabiliùs tamen, ac tutiùs videntur ipsi, quàm Græci, se gerere:) præcipuas verborum formulas, rerumque materias, quibus illi in huius administratione Sacramenti vtuntur, huc afferemus. eas enim Constantinopoli, vt Sacræ Congregationis de Prop. Fide, id mihi per literas committẽtis, mandatis obtemperarem, eodem ordine, iisdemque verbis exscripseram ex vetustissimo Rituali Armeno, quo eorum Episcopos in ordinibus conferendis vsos, ipse priùs videram in Armena, quæ inibi extat, Ecclesia Patriarchali; atque Romam simul cum sequente miseram translatione latina.

ժդ
14 [illegible]

ժե
15 [illegible]

Initium Ordinum pro Clericis faciendis.

Սկիզբն ատենիծանաց վասն Կղերիկոսաց.

Ritus conferẽdi Ordines, secũdum Ecclesiam Armenorum.

Inter Missarum solennia, post orationes nonnullas, & cæremonias, Pontifex Armenus incidit capillos Oblati in quatuor locis ad modum crucis, dicens: *Erige aures, totoque animi conatu intellige. quod modularis ore, fac, vt corde credas; & quæ corde credidisti, eadem opere exhibito; vt in horum capillorum tonsura, à te terrestre desiderium seculi præcidatur. in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. amen.*

[illegible]

ժզ
16 [illegible]

Tum post alias preces, & hymnorum cantum, tradit Oblato scopas, dicens: *Accipe potestatem mundandi Ecclesiam Dei: ac simul mundet*

[illegible]

ԽԶ

[illegible] ԺԷ

17

[illegible]

[illegible]

ԺԸ

18

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ԺԹ

19

[illegible]

det te Dominus à peccatis, quæ commit tere potuisti. in nomine Patris, &c.

De Ordinatione Ostiarij.

Primus Ordo.

Post orationes, &c. Pontifex accipit, & tradit Clerico claues Ecclesiæ; dicens: *Sic age, quasi redditurus Deo rationem huius muneris, & earum rerum, quæ his, tibi commissis, clauibus recluduntur, esto vigilans, & ora, dum aperis, & claudis ostium Ecclesiæ.*

Deinde procedunt omnes ad ianuam Ecclesiæ; vbi Diaconus ter dicit Pontifici: *Doce hunc*: & Pontifex, ponens clauem in sera, ter quoque dicit Ordinando: *Sic age, quasi redditurus Deo rationem, &c.* vt suprà.

De Ordinatione Lectoris.

Secundus Ordo.

Post orationes, &c. Pontifex tradit Oblato librum Epistolarum, dicens: *Accipe librum hunc, & esto verbi Dei relator, & conscius eiusdem; habiturus, si recta mente, & spiritu impleueris officium tuum, partem cum cœtibus Sanctorum, & amatorum Dei. & tu frater eris lector in domo Dei. Ordinem habes, cui diligenter satisfacies. Deus, qui affluens est, det tibi gratiam suæ misericordiæ, per dominum nostrum Iesum Christum, nunc, & semper, & in secula seculorum. amen.* &c.

De

De Ordinatione Exorcistæ.
Tertius Ordo.

Ի 20 [illegible]

Post orationes, &c. Pontifex tradit Ordinando librum, in quo scripti sunt exorcismi, dicens: *Accipe, & commenda memoriæ, quæ hic scripta sunt, do tibi potestatem imponendi manus super Energumenos, & faciendi, ut venientes ad baptismum, abrenuncient Satanæ, cum gratiarum actione glorificabis Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.* &c.

[illegible]

De Ordinatione Acolyti.
Quartus Ordo.

ԻԱ 21 [illegible]

Post orationes, &c. Pontifex tradit Oblato candelabrum cum candela, dicens: *Accipe ceroferarium cum cereo; & scias, te accendendi luminaria potestatem habere.*

Similiter accipit, & tradit ei vrceolum vacuum, dicens: *Accipe vrceolum hunc, ad suggerendum vinum calici pro sanguine Christi.* &c.

[illegible]

De Ordinatione Subdiaconi.
Quintus Ordo.

[illegible]

ԻԲ 22 Post lectionem Epistolarum Prophetarum, & Apostolorum, nec non Euangeliorum, Pontifex imponens dexteram super caput Oblati, legit orationem, in cuius medio sic prosequitur. *Vnde Seruus hic tuus, imitator factus sanctorum Apostolorum;*

[illegible]

rum;

[illegible]

rum, hunc ordinem concupiuit? quapropter obsecramus te, benefice, & 23
multùm misericors Deus; exaudi preces nostras, & respice ad orationes omnium nostrum; & hunc famulum tuum N: quem elegisti, & vocasti ad ministerium tui sacri altaris, & ad lectionem diuinorum mandatorum tuorum, sanctum in sua vocatione custodi, Domine fortis, & omnipotens: dignum fac eum, qui cum sapientia, & intellectu diuinas lectiones tuas mente percipiat, & opere compleat: serua eum ab ignominia, & prauitate, vt ad magnum diaconatus Ordinem mereatur tempore congruo peruenire: concede ei mansuetudi-
24 *nem, humilitatem, & modestiam: spira in eum sanctum Spiritum tuum, vt dignus sit diuinas res meditari die, ac nocte: libera eum à vaniloquentia; & præsta per misericordiam, & pietatem Christi tui, vt Ecclesiæ tuæ sanctæ ministret. te enim Patrem, cum Filio, & Spiritu tuo sancto, decet gloria, imperium, & honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.*

Tum prosequens alias preces, induit eum vestibus Subdiaconi. postea tradit illi calicem cum patena, dicens: *Vide, ad quod mysterium*
25 *vocatus fuisti; quoniam ab vltimo ministerio, in quo eras, vlterius promotus es. vigilans esto deinceps in ministrando, nec torpescas ignauià: & de pane propositionis, quem dedit Christus Ecclesiæ panem vitæ, diligenter aduerte, vt tantum adducas in altare, quantum Populo sufficere possit ad*

P *com-*

communionem, in catino, vbi corporalia lauas, nullum aliud linteamen debet lauari; ipsaque lotionis aqua in baptisterium debet vergi, in quo & catinum ipsum lauabis. His ergo te moneo; vt officium tuum diligentissimè exequens, acceptus inueniaris Deo, & Domino nostro Iesu Christo, quem decet gloria, imperium, & honor, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen. &c.

(Hic deberet Armenus Pontifex, quod inconsultè prorsus omittit, iuxta ritum Ecclesiæ Romanæ, tradere Ordinando librum Epistolarum, ac dicere: Accipe librum epistolarum; & habe potestatem legendi eas in Ecclesia sancta Dei, tam pro viuis, quàm pro defunctis. in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen.)

ԻԶ 26 [illegible]

ԻԷ 27 [illegible]

De Ordinatione Diaconi.
Sextus Ordo.

[illegible]

Post cantum psalmorum, & alias preces, sistunt Subdiaconum ordinandum ante Pontificem, cui Diaconus dicit: *Sancte Pater, postulat à te sancta mater Ecclesia, vt ordines nobis N. subdiaconum, quem offerimus ad onus Diaconij.* Pontifex interrogat, dicens: *Scitis, illum esse dignum, bonis moribus preditum; ex sancto matrimonio natum, & sapientiam, ac sanctitatem habere?* Respondet Sacerdos quidam ex circumstantibus: *Quantum humana fragilitas nosse sinit, & scimus, & testificamur;*

ԻԸ 28 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ԻԹ 29 *ipsum dignum esse ad huius onus officij, & sapientiam, ac sanctitatem habere.*

Tunc Pontifex crucem signat versus illum, dicens: *Per gratiam Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vocamus N. subdiaconum in Ordinem Diaconij. quapropter deprecemur hominum amatorem Deum, vt cum splendore præfulgere faciat hunc donis sanctitatis suę, per Dominum nostrum Iesum Christum, quem decet gloria, &c.*

Et post alias orationes, ponit dexteram super caput illius, dicens: *Domine Deus omnipotens, Pater Domini nostri Iesu Christi;*
Լ 30 *seruus hic tuus colla tibi subiecit animæ, & corporis: extende inuisibilem dexteram tuam, & benedic eum, vt dignus sit, vocari ad ministerium Ecclesię sanctæ, & accipere gratiam ad similitudinem dilectorum tuorum; qui eam affluenter fidelibus tuis iuxta ordinem vniuscuiusque largiris, ad seruiendum tibi Deo vero. Concedatur huic, dignum fieri, qui terrena despiciat, & gratias tuas vberrimas prædicet, & Euangelij pacem, ad gloriam sanctissimæ Trinitatis, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc,*
Լա 31 *& semper, & in secula seculorum. amen.*

Similiter post alias preces iterùm imponit manus super caput eiusdem, dicens: *O diuina, & cælestis gratia, quæ semper adimples ministerij Ecclesiæ Apostolicæ indigentiam, voca N. è subdiaconatu ad officium Diaconij, & eiusdem Ecclesiæ sanctę ministerium,*

rium, iuxta testificationem sui ipsius, & omnis Populi huius. Ego manus super impono: vos autem omnes orate, vt dignus sit hic, Diaconatus Ordinem, ante hoc sanctum Domini altare, intemeratum custodire.

Tum alijs præmissis precibus, induitur Oblatus vestibus Diaconi; & Pontifex ponens super humerum eius sinistrum stolam, dicit: *Accipe puram, & sanctam stolam de manu Domini nostri Iesu Christi; & esto mundus ab omni fraude peccati ante faciem eius. vita tua, & mores tui ita exemplum præbeant fideli Populo huic, vt te illud videant operari, quo peruenire possis ad vitam Christi.*

Deinde tradit ei librum Euangeliorum, dicens: *Accipe potestatem legendi sanctum Euangelium in Ecclesia Dei ad aures viuorum, & commemorationem mortuorum.* &c.

De Ordinatione Presbiteri.
Septimus Ordo.

Iisdem expletis cæremonijs, & testificationibus de aptitudine, dignitateque Oblati, quæ suprà in inceptione ordinationis Diaconi positæ sunt; nec non alijs fusis precibus, &c. Pontifex imponit dexteram super caput Ordinandi, dicens: *Domine Deus omnipotens, omnium conditor, redemptor, ac viuificator, humanique generis reparator; qui infinita beneficentia tua gratias, & dona visibilia, & inuisibilia Ecclesiæ tuæ sanctæ largiris: & nunc depreca-*

ԼԲ 32 [illegible]

[illegible]

ԼԳ 33 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ԼԴ 34 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

mur tuam erga homines beneficam cha-
լե *ritatem; concede huic famulo tuo, vt*
35 *ordinem presbiterij per hanc vocatio-*
nem, & manus impositionem suscipiat;
dignèque Spiritum sanctum tuum, &
regiminis donum mereatur accipere,
per gratiam Domini, & Redemptoris
nostri Iesu Christi; qui vocauit omnes
vocatione sancta iuxta vnumquem-
que ordinem, ad seruiendum Deo, &
glorificandum cum gratiarum actione
Patrem, & Filium, & Spiritum san-
ctum, nunc, & semper, &c.

Tum secundò atque tertiò iterùm
ponit dexteram super caput eius-
dem, dicens alias similes orationes.
լզ Post hæc reflectit stolam ab humero
36 sinistro illius, & imponit super dexte-
rum, dicens: *Accipe iugum Domini*
nostri Iesu Christi; iugum enim eius
suaue est, & onus eius leue.

Deinde, post diuersas Epistolarũ,
& Euangeliorum lectiones, aliasque
preces, & cæremonias, imponit mi-
tram incuruam super caput eius, di-
cens: *Accipe galeam salutis de manu*
Domini nostri Iesu Christi. Simili-
ter & amictum super humeros illius,
dicens: *Accipe thoracem iustitiæ de*
manu Domini nostri Iesu Christi. Po-
լէ steà induit illum casulà, dicens: *Do-*
37 *minus noster Iesus Christus induit*
te vestimento salutis, & indumento
lætitiæ, renouatum in decore nouæ, &
spiritualis vitæ.

Præterea ligat eum cingulo, di-
cens: *Accipe potestatem à Spiritu san-*
cto ligandi, atque soluendi; quam &
Dominus noster Iesus Christus dedit
sanctis Apostolis, dicens: quodcunque
liga-

ligaueritis super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcunque solueritis super terram, erit solutum & in cœlis.

(Pontifex Armenus tradit nunc Oblato potestatem absoluendi à peccatis, existimans, illum iam accepisse sacerdotalem characterem; sed tutiùs traderetur hæc in fine, post collatam potestatem conficiendi corpus, & sanguinem Christi, iuxta ritum Ecclesiæ Romanæ; quæ in ea conferenda, præcipit, vt Pontifex ambas manus imponat super caput nuper ordinati Presbiteri, dicens: *Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis; & quorum retinueris, retenta sunt.* His enim verbis Christus, post resurrectionem à mortuis, eam dedit potestatem omnibus, & singulis Apostolis, quos anteà in cœna Sacerdotes instituerat. verba verò, ab Armenijs hìc vsurpata, dicta fuerunt à Christo ante cœnam, & duntaxat Petro, ad constituendum illum caput Ecclesiæ.)

Post hæc, Clero hymnum canente, vngit eum Oleo sancto in manibus, & in fronte, dicens: *Domine Deus noster, qui manus hasce sanctitate, & benedictione vnxisti; quæcunque ista benedixerint, tu benedic; & quicquid manus istius consecrauerint in nomine tuo; tu confirma, & perfice; vt sint roborata per gratiam Domini nostri Iesu Christi; quem decet gloria, imperium, &*

կապեսջիք յերկինս. և զոր ինչ
ԼԸ 38 արձակեսջիք յերկրի, եղիցի արձա-
կեալ յերկինս։

([illegible])

ԼԹ 39 [illegible]

Խ 40 [illegible]

պատուի՟ . այժմ, եւ այլ ։

Եւ տայ դնէ 'ի ձեռս նորա զսկիհն խա
մաղզմանովն ընդ գինւոյ եւ նշխարաւ. 41
եւ ասէ ։ Առ ընկալ . քանզի առեր կա_
րողութիւն շնորհօքն այս կնքել եւ կատա_
րել զսէ՟ պատարագս , յանուն տն մե_
րոյ յի քի , վս կենդանեաց եւ ննջեցե_
լոց ։

(Ապա լաւ՟ ասացեալ էր , ասել առաւ ,
ըստ սովորութեան հռովմէական եկե_
ղեցւոյն , այսպէս ։ Առ իշխանութիւն
կատարելոյ զսէ՟ պատարագն , եւ մա_
տուցանել զնա վս կենդանեաց եւ ննջե_
ցելոց յանուն տեառն. ամէն ։)

Եւ յետոյ եպիսկոպոսն խաչակնքէ եւ օր_
հնէ զնոր քահանայն, ասելով ։ Օրհնու_
թիւն այ հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ
իջցէ 'ի վր քո . որ կատարեցար 'ի խբ
կարգս քահանայութէ , ընծայել զառա_ 42
ջադրութիւն մարմնոյ եւ արեանն քի ,
վս խաղաղութէ եւ թողութէ մեղաց .
ամէն ։ Եւ 'ի վերջն պատարագին հա_
ղորդէ զնոր քահանայն մարմնով եւ արե_
ամբն քի ։ Այսպէս ձեռնադրեն հայք ։

honor , nunc , &c.

Deinde tradit illi calicem cum vino , & patenam superpositam cum hostia, dicens: *Accipe, suscipe: accepisti enim potestatem consecrandi, & conficiendi sanctum Sacrificium, in nomine Domini nostri Iesu Christi, tam pro viuis, quàm pro defunctis.*

(Tutiùs diceretur, iuxta morem Ecclesiæ Romanæ; Accipe potestatem, offerre sacrificium Deo, Missasque celebrare; tam pro viuis, quàm pro defunctis, in nomine Domini. Amen.)

Tandem Pontifex benedicit nouum Presbiterum, dicens: *Benedictio Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti, descendat super te; qui iam perfectus es in Ordine sacerdotali, ad offerendū propositionem corporis, et sanguinis Christi pro pace, et remissione peccatorum. Amen.* Et in fine Missæ impertitur nouo Sacerdoti cómunio Corporis, & Sanguinis Christi.

EX ARMENA

Hiſtoria.

Caput XII.

ա 1

DOmnus Abraham Ruſcdunianus ex Oppido Aghpatani, annos 23. Tempore iſtius, Iberi, & Colchi ab Armenis diuiſi ſunt; atque ſacroſanctum Chalcedonenſe Concilium ſuſcipientes, Græcis adhæſerunt: cuius rei auctor fuit Cyrinus, Iberorum, atque Colchorum Patriarcha, Catholicus nuncupatus.

բ 2

Հատուածս

Հայոց Պատմութենէն.

Գլուխ. ԺԲ.

Տէր Աբրահամ [illegible] ի գեղջէ Աղբաթանից. ամս. ԻԳ. յաւուրս սորա ՚ի բաց կացին Վիրք ՚ի միաբանութենէն Հայոց. և միաբանեցան ընդ Յունաց. և ընկալան զամենասուրբ ժողովն Քաղկեդոնի. և էր կաթողիկոսն Վրաց Կիւրիոն, որ գլխաւորն [illegible] այսր.]

Համանգամայն միաբանութիւն [illegible] ՚ի վերայ Վրաց. և ոչ Հայոց. [illegible] [illegible] Հայերէն.

ANNOTATIO.

QVoniam ſub hoc adnotanda capite, prælertim circa errores aliarum Nationum, nullo fore videntur emolumento Armenis Lectoribus; eorum idcirco omittimus conſultò Armenam translationem.

Iberorum ergo, atque Colchorum Populi, qui vulgò Georgiani dicuntur, & Mengrellenſes, nunc temporis ex Armeniorum, magno quidem numero apud ipſos degentium, communicatione, ac ſocietate retracti, eoſdem deinceps, Græcorum impulſu, tanto ſunt odio proſequuti, vt veteri prouerbio dicere ſoliti ſint: (quod ego hiſce priùs auribus ab ipſis acceptum Iberis, poſteà traditum quoque reperi à Beluacenſe in ſpec. hiſt.) Si quis noſtrum ſpinam in pede infixam habeat; tranſiens ante Armeniorum Eccleſiam, ſpinam illam ſuſtinere debet, nec ſe ad pedem ſuum, eam euellendi ſtudio, inclinare; ne per hoc videatur, ante Armeniorum Eccleſiam, ab omnibus Chriſtianis vilipendendam, inclinari.

Vincen. Beluac. in ſpec. hiſt. t.4. c.98.

3 At de ſtatu Chriſtianitatis apud Iberos, plena, vt inferiùs videbitur, allata fuit relatio ad Vrbanum VIII. Rom. Pontificem à Patre D. Petro Auitabole, Clerico Regulari, regreſſo ex Iberia, quò paulò ante ab eodem Pontifice Maximo, ad Gentes illas fide catholica imbuēdas, erudiendaſque, vnà cum aliquibus ſocijs legatus fuerat: quod accidit anno ſalutis 1626. Quantum enim

Rei-

Reipublicæ Christianæ tunc interesse deberet, eiusque profuisset vtilitati expeditio aliqua Missionariorum ad Iberos, certiores facti idem Summus Pontifex, & Sacra Congregatio de Prop. Fide ab illustriss. ac pijssimo Domino Petro de Valle, patritio Romano, (cuius planè admirabiles, ac infrangibilis animi strenuitate susceptas, vniuersum per Orientem vsque ad Indos peregrinationes, aliaque in eis egregiè patrata facinora, necnon eximiam ingenij præstantiam, eruditionem, exterarumque linguarum peritiam, nulla vnquam posteritas conticescet, nec celebrabit satis) diuque animo rem illam voluentes *, tandem aptissimos ad eandem aggrediendam adiudicarunt Clericos Regulares, ac primò præ cæteris dictum Patrem Auitabolem, virum prudentia, probitate, morumque grauitate conspicuum. Hunc ergo, sociorum Præfectum constitutum, vigilantissimus Ecclesiæ Pastor Vrbanus ad Iberiæ Principes, his datis litteris, allegauit.

Theimuraz Principi kacheti

VRBANVS PP. VIII.

Nobilis vir, salutem, & lumen diuinæ gratiæ.

FOEcunditas Georgianæ Regionis, largo Syluarum, ac segetum fœtu pubescens, inundabi-
4 tur fontibus æternitatis, si hac ætate fructus progignet Europæ notos, & Romæ salutares. Neque votum hoc sine propinqua optati gaudij spe concipimus in præsentia. Allegamus enim istuc Sacerdotes, scientiarum salutis edoctos, & populorum felicitati seruientes, eos si istic tutò commorari volueris armatos patrocinio Nobilitatis tuæ; si eorum verba, è charitatis fonte manantia, isti populi pronis auribus exceperint; vix dici potest, quantum tibi, istisque Regionibus solatium debebit hæc Ciuitas Sacerdotalis, culta Re-
5 gum obsequijs, & celebrata domicilijs Nationum: fama Italica inseret Principem Kacheti eorum Procerum concilijs, qui parasse dicuntur viam Domino, & rectas fecisse semitas eius. Quid ais Nobilis vir? leuis ne fructus est eorum beneficiorum, quæ à tua magnanimitate Sacerdotes nostri expectant, plausus Romæ, & laudatio Pontificis? Certè si excellum ingenium oblectat gloria, facilè conijcimus, quanti facturus sis, nomen tuum celebrari in hac arce Christianitatis, &
6 Patria Mundi. At enim ijsdem officijs, quibus Nos demereberis, parabis patrocinium Omnipotentis, qui se in peregrinantibus excipi, & in pauperibus pasci profitetur. Eum verò Nos assiduè orabimus, vt tibi cælestes fores patefaciat, & per diuinæ legis semitas ambulanti ostendat Regna triumphantis immortalitatis. Verùm nec populos istos

Sequentes epistolæ depromptæ sunt ex Grammatophylacio Sacr. Congreg. de prop. Fide.

* Sic testatur illustr. Dom. Petrus de Valle in scripto, quod extat Romæ in Archiuo S. Andreæ de Valle.

Sacerdotum nostrorum pœnitebit. Non enim sitientes pecuniarum, aut potentiæ auidi ex Europa in Asiam commigrant; sed ijs vnum erit votum, & negotium salus Prouinciarum, & gloria Principum. O te felicem, si populos tibi subiectos salutaribus eorum doctrinis erudiendos curaueris. Ea enim vis est sapientiæ, quam è Christi pectore hauserunt, vt possit homines in Angelos, & terram in cœlum conuertere. Audita Romæ est fama earum calamitatum, quæ dum te diu conflictarunt, dicuntur illustrasse virtutis tuæ vim, terroribus indomitæ. Scimus, quàm constans fuerit Genitricis tuæ pietas, quæ è Regno maluit exulare, quàm à Christo desciscere. Tam laudatæ Parentis filius, & tantorum periculorum victor, crederis Sacerdotibus nostris ea auxilia præbiturus, quæ videantur esse consilia maternæ religionis, & decora fortitudinis, frustrà oppugnatæ. Ea quidem si præstiteris, felicitati, qua te remunerabitur Deus, plaudet Ecclesia. Nos autem fauentes laudibus nominis tui, vnà cum Senatu Apostolico, tibi victores exercitus, & propitios Cœlites precabimur, vt inter mortalis vitæ triumphos progredi possis ad patriam beatitudinis sempiternæ. Datum Romæ apud S. Mariam Maiorem, sub Annulo Piscatoris, die 4. Iulij 1626. Pontificatus nostri anno tertio.

7 Principi Odisci

VRBANVS PP. VIII.

Nobilis vir, salutem, & lumen diuinæ gratiæ.

IN Caucasi scopulis decorem Carmeli, & in Phasidos fluctibus fluenta Iordanis inuenturos se sperant, qui à Nobis in Georgianam Regionem allegantur, Sacerdotes; si eos muniet patrocinium, & consolabitur humanitas Nobilitatis tuæ. Roma verò Patria Natio-
8 num, quam tanquam matrem Christianitatis potentissimi Reges religiosis tributis venerantur, nomini tuo plausus Vaticani, & Tiberis studia pollicetur, si tanti solatij compotem effici volueris Ecclesiam. Neque potest illustrius ab Asiatico Principe flagitare nunc Europa magnanimitatis documentum, quàm beneficentia eos iuuare, qui deliciarum obliti, & contemptores periculorum, Regiones tuas propriæ Patriæ antetulerunt. Neque enim eos per iter terroribus obsitum istuc deducit potentiæ, aut pecuniæ cu-
9 pido, quam illi aspernantur, vt Dei gratiam quærant: salus animarum, in qua Romani Pontificatus gloria collocatur, eos nostro nutui obsequentes istuc aduocat. Humanitatem planè, ne dum religionem abiecisse videbitur, qui obuia charitate istic non excipiet eos Sacerdotes, qui in Regna tam remota proficiscuntur, vt vestræ felicitati

famulentur; Illustre habetur vbique documentum fidei, & amoris, suam vtilitatem commodis amicorum posthabere. Quam autem vos de Romanæ Ecclesiæ charitate sententiam feretis; cum eos, quos à vobis non solùm locorum longinquitas, sed etiam famæ taciturnitas disparauit, istuc deductos videbitis ob vnam eam causam, vt populis, ac Principibus Georgianis conciliēt patrocinium Dei, & parent thesauros æternitatis? Itinerum discrimina, hostium insidiæ, maris procellæ, quæ omnia illi contempserunt; vestræ incolumitati consulturi, petunt viris tam benemeritis fauorem Nobilitatis tuæ, & beneficia Georgianæ Nationis. Ea tamen Nos Apostolicis litteris flagitare voluimus, vt apud te extet luculentum hoc Pontificij amoris testimonium; Eos benignitas tua dum benignè audiet, & beneuolenter excipiet; audientur in hoc Mundi Conuentu laudes nominis tui. Porrò autem Deus misericordiarum, qui se eiusmodi beneficiorum debitorem alligari vult, illustri aliqua felicitate Principatũ tuum decorabit. Quod ab eo dum Nos postulamus, lumen Spiritus sancti præfulgere cupimus Nobilitati tuæ; vt maius possis in Cælo, quam in terra Imperium possidere. Datum Romæ apud S. Mariam Maiorem, &c. die 4. Iulij 1626. Pontificatus nostri anno tertio.

10

Principi Gurieli

VRBANVS PP. VIII.

Nobilis vir, salutem, & lumen diuinæ gratiæ.

AVri cupido, quæ priscis temporibus dicitur è Græciæ litore ad Phasidis ostia deduxisse Argiuos Heroes per iter, fabulosis terroribus obsessum, non aduocat certè hoc tempore Sacerdotes Romanæ Ecclesiæ in Georgianas Regiones. Quamuis enim istuc & agri
11 felicitas, & incolarum gloria possit peregrinantes abducere; qui tamen à Nobis allegantur, ij inter maiores longioris viæ difficultates non armantur ferro, non stipantur militibus, non petunt thesauros; sed vnam sitiunt salutem animarum. Eos par est, beneuolenter excipi; vbicunque humanitas dominatur. Quæ Gens enim tam ferrea extra anni, solisque vias reperietur, quæ eos in hospitali feritate violet, quos suæ felicitatis curatores adesse cognouerit? Quare cum Principatus tui decus haberi velle credaris be-
12 neficentiæ gloriam, & patrocinium innocentiæ; haud temerè possumus Sacerdotibus nostris polliceri ea officia, quibus viris, tuam gloriam curaturis, Nobilitatis tuæ humanitas declarabitur. Certè si perfeceris, ne Nos huius spei pœniteat; fama tui Principatus Caucasi scopulos, & Ponti limites prætergressa, Romam perueniet, auditura plausus,

quos Nationes, in hac Orbis patria commorantes, dare ſolent principibus, de Apoſtolica Sede merentibus. Chriſtus Regum arbiter, qui pulchros eſſe vult pedes euangelizantium pacem, cum ſe in hoſpitibus excipi profiteatur, facilè eſt conijcere, quæ præmia paret beneficentiæ, ac pietati tuæ. Ei autem dum Roma ſeruit, colitur tributis Prouinciarum, & obſequijs Regum. Digni tamen ſunt Vrbis mores, qui vbique filios Eccleſiæ Romanæ commendare poſſint: hìc enim hoſpitia patefiunt exteris Nationibus, patet aditus ad ſacros Principatus peregrinæ virtuti; & cum diuerſæ Gentes hìc commorentur, omnes tamen ſe tanquam in Patria viuere teſtantur in Vrbe parente generis humani. Hanc Vrbem demerebitur Nobilitas tua ijs beneficijs, per quæ efficietur, vt Romani Sacerdotes, in Georgiam peruenientes, non ſe in exilium ablegatos, ſed in Patriam miſſos fateantur. Eos ergo audire poteris teſtes charitatis noſtræ, quæ tibi ſemper diuinum patrocinium, & populorum beneuolentiam precabitur. Datum Romæ apud S. Petrum, ſub Annulo Piſcatoris, die 4. Iulij 1626. Pontificatus noſtri anno tertio.

13 Principi Imereti

VRBANVS PP. VIII.

Nobilis vir, ſalutem, & lumen diuinæ gratiæ.

NOmen Nobilitatis tuæ, quod inter Caucaſi iuga, & Caſpij fluenta colitur obſequijs populorum, ignotum non eſt Principibus Vaticani, & Patri Chriſtianitatis; Quare decreuimus ad te litteras dare cóciliatrices beneuolentiæ, & obſides voluntatis noſtræ. Cupimus enim, illuſtre aliquod beneficium

14 deberi Nobilitati tuæ ab Vrbe Roma; quæ cum Patria ſit Nationum vniuerſarum, & magiſtra doctrinæ cæleſtis credatur, triumphalia Chriſtianæ obedientiæ tributa accipit à potentiſſimis Europæ Regibus, qui depoſito diademate Apoſtolicos Romani Pótificis pedes religioſis oſculis venerantur. Quin & latè dominantes in Aſia Reges Perſarum amicitiam noſtram vltro petiuere; & toto diuiſos Orbe Iaponios ſolenni legatione ætas noſtra vidit abſentium Dynaſtarum officia Apoſtoli-

15 cæ authoritati pollicentes. Fortitudo noſtra, & laus noſtra Dominus, cuius omnipotentis clementiæ beneficium eſt Romanæ Sedis Principatus. Iis tamen legibus Eccleſiaſticum hoc Imperium gubernatur, vt ſeruiens ſaluti Mundi naufragantis, habeatur patrocinium generis humani. Ex altiſſimo enim Apoſtolicæ Maieſtatis ſolio petimus pro-

ſpe-

ſpectum Terrarum; atque vbicunque homines commorantur, ibi Cæli fores patefieri, & Angelorum legiones militare cupimus. neque inanibus tantùm votis hanc cauſam agimus, qua diuini nominis gloria continetur. Ea enim conſilia dies, noctesque meditamur, quibus, vel inuiti fateantur inimici, excubare in Romana ſpecula ſolicitudinem, quæ Nationum etiam remotiſſimarum felicitati proſpiciat. Neque deſunt Sacerdotes, qui vt charitati Pontificiæ obſequantur, longinqua exilia dulcibus Patrijs anteferant, & montium ſcopulos, mariſque procellas eluctati, ipſa penetrare non timeant antra Draconum, & ad hominum ſæuitiam accedere, coronati ſcuto bonæ voluntatis. Hos autem vitæ mortalis prodigos, & tot periculorum contemptores, vt alienæ ſaluti famulentur, quæ Gens tam barbara vſpiam reperietur, quæ eos, quaſi ex alio terrarum Orbe ſe delatos, non excipiat hoſpitio, non complectatur charitate? Neque enim theſauros quæritant, aut affectant imperia; ſed triumphum arbitrantur, parere morte ſua felicitatem gentibus, & gloriam dominantibus. Quin immò tanta vis nunquam inerit hoſtili crudelitati, vt odium in eorum animis accendat, qui ſciunt etiam inimicos diligere, & his, qui mortalem vitam adimunt, æternos principatus optare. Hanc doctrinam profitebuntur, qui à nobis in Georgianas Regiones allegantur in præſentia Religioſi Sacerdo-

16 tes. Accepimus, eo eſſe ingenio Nobilitatem tuam, vt potentiæ iſtius coronam arbitreris poſſeſſionem gloriæ, & tutelam innocentiæ. quare ſperamus fore, vt Sacerdotes noſtri conſolari Nos poſſint teſtificatione eorum beneficiorum, quibus Romam, & Pontificem demereas. fœneraberis Deo miſericordiarum, qui in theſauris cœleſtis opulentiæ præmia ſempiterna ſeruabit Nobilitati tuæ. Quod ſi magnanimi Principes bella periculoſa toties ſuſceperunt, vt nominis ſui gloriam apud exteras gentes propagarent; non vile præmium Nobilitati tuæ Roma beneficiorum memor pollicetur.

17 Si enim hos Sacerdotes audieris, ſi patrocinio armaueris, ſi diuini verbi ſemina in Georgianos agros ſpargi paſſus fueris, Princeps Imereti, & Baſciaciuchi ſentiet nomen ſuum eſſe in benedictione Romæ plaudentis. Porrò autem, Parens Regum, & Cuſtos Religionis, Pontifex Romanus, vnà cum Apoſtolico Senatu, & Ciuitate Sacerdotali precabitur Nobilitati tuæ populos obſequẽtes, & fauentes Cælites; vt tantus Princeps diuino lumine fœcundatus, pariat fructus ſalutis, & ſperet

18 ſegetem beatitudinis. Datum Romæ apud S. Petrum, &c. die 4. Iulij 1626. Pontificatus noſtri anno tertio.]

Hactenus ad Iberiæ Principes epiſtolæ Vrbani Papæ: in quarum verbis quò luculentiùs emicat eiuſdem Vrbani magnanimitas Pontificia, admirabilis planè facundia,

gratia, & lepor dicendi; quibus interdum beatissimus ille Pater, vt filios deuios ad viam salutis alliceret, vti de industria non intermittebat: eò clariùs ex ijsdem conijcere est, quanta de ouibus amissis, quantumlibet dissitis, ac remotis, in pectore strenuissimi Pastoris, tametsi in reliqua totius Ecclesiæ mole regenda operosissimi, cura inesset, & sollicitudo; quantique duceret illam Iberiacam Missionem; & quàm benè Clericorum Regularium famam; maximè verò studium paupertatis, in eius existimatione audiret.

Vt autem illustrius hìc specimen patefiat flagrantissimi zeli, quo tam bonus Pastor aberrantes Christianorum greges in Ouile Matris Ecclesiæ aduocare, expectare, reducesque alacriter, ac tenerè complexari solitus erat: hæc alia obiter mihi prosequi liceat, aureis certè literis ad memoriam omnium gentium perpetuam consignanda. Colchidem petierat, Odisci Principem Dadian visendi studio, Metropolitanus Archiepiscopus Trapezūtis, Cyrillus Græcus: cuius quidem aduentum cum nostri illius Residentiæ Patres auribus accepissent; ac præsensissent animo, quantum huius viri nomen, & authoritas apud Græcos haberet ponderis, & Iberos; statim, quibus possent eius mentem, & voluntatem ad catholicam fidem prolectare, ad hæc sua omnia dirigunt consilia. Inuisunt frequenter Episcopum, amicè inuitant ad prandium, eius captant

Græcus Metropolita trahitur ad fidē catholicā.

beneuolentiam; multa cum illo de
19 fide colloquia faciunt; ad summam, ita rem prosperè ex animi sententia gerunt, vt Græcus Metropolita non modò catholicus, & Ecclesiæ Romanæ conciliatus breui apparuerit: sed quoad ibi moratus est, maximo quoque fuerit in ministerio Missionis Nostratibus adiumento. Is itaque, postquam animum suum ad orthodoxam fidem sectandam applicuit; adeundi, alloquendique sanctum Christianorum omnium Patrem, & Antistitem, Vrbanum, cuius insignem pieta-
20 tem ex illorum testimonio iam optimè nouerat; adeò exarsit desiderio; vt qua id assequi valuisset, ab ijsdem Patribus opem sibi porrigi, assiduè, & quàm diligentissimè poterat, postularet.

Mihi ergo, Constatinopolitana tunc in Residentia Armeniorum saluti elaboranti ex præscripto eiusdē Summi Pontificis, ipsorummet Armeniorum hac de re precibus, ac petitionibus inclinati; atque Romam alia interim vrgenti de causa profecturo, omni maiore cura à Præfecto Missionis committitur, vt Cyrillo, è Colchide Constanti-
21 nopolim venienti, vsque Romam,
vsque ad Vrbani Pontificis Maximi pedes comitem me præberem obsequiosissimum. Aduenimus igitur vnà simul terrà marique in Vrbem incolumes; ad pedum oscula Beatissimi Patris benignè, humanèque vltro admittimur. At enim vbi virum Græcum, Pontificia ve-

ste indutum; statura procerum, grauitate spectabilem, ad suos prouolutum pedes cernit Vrbanus; quisnam ille foret, me mox interrogat: habitaque boni viri notione, statim iussum stari, vt ouis sua vocem suam audiret, Græco eum sermone alloquitur, me obstupescente, pariter & inutili, quem illic interpretem affuturum mihi anteà persuaseram. Porrò haud satis tunc fuit Græco Metropolitæ, in Romano, ac Summo Pontificum Pontifice os admirari, sua secum patria voce loquutum; quem, & iamdudum audierat, linguarum Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ florere peritià: sed, quod facit magis ad rem, Christianorum quoque, à schismate potissimè redeuntium, pijssimum Patrem, ac Pastorem, fideique zelotypum ardentissimum, illum expertus, ac maiorem in modum demiratus est; tunc maximè quidem, cum audita Vrbanus humili, officiosaque eius conciliatione cum Apostolica Sede, non insolito tantùm perfusus iubilo, ac lætitia, cunctis circumcirca genuflexis apparuit; sed etiam lacrymæ præ teneritudine ex oculis eius erumpere visæ sunt non sine maxima nostri omnium admiratione, præsertim Reu. P. D. Caroli de Palma, qui præsens aderat, Missionum nostrarum Procuratoris. memorandum sanè, immò in omni memoria omnino inauditum, paternæ pietatis spectaculum! Papam vidimus super inuentam ouem præ lætitia lacrymantem: quasi eiusmo-
di signis, si non verbis, illud no-
22 bis diceret pijssimus Pastor: *Con-
gratulamini mihi, quia inueni ouem
meam, quę perierat.*

Consimilem præterea animi oble-
ctationem, vel eò fortasse vberio-
rem, quò de maiore fuerat lucro,
biennio antè perceperat idem San-
ctissimus Dominus Noster Vrba-
nus; cum Cyriacus, pro Armena
Natione Constatinopolitanus Patri-
archa, debitam Apostolicæ sanctæ
Sedi obedientiam præstitit per epi-
stolam, ad ipsum Papam Constan-
tinopoli datam Excellentiss. ac Illu-
strissimo Domino Delahaye, Regis
23 Christianissimi ibidem Oratori, vt
eam ille mitteret ad Vrbanum: in
qua & Romanæ fidei professio, ab
eodem Patriarcha seorsim propria
manu conscripta, sigilloque muni-
ta; & efficax eiusdem petitio pro
Clericis Regularibus, quorum in-
dustrià tantum ipse bonum patrarat,
eadem in Vrbe stabiliendis ad Ar-
menum populum instruendum in
fide Catholica, etiam insertæ fue-
rant. Quæ quidem epistola, ab
Vrbano Papa simul cum altera eius-
dem Oratoris Galli accepta, eo ipsius
animum gaudio cumulauit, vt pro-
24 ptereà Beatissimus ille Pontifex, per-
iucundis, & gratiarum actionibus
refertis, ad eundem Patriarcham,
& Oratorem rescriptis litteris, non
modò gratum se illis dignatus sit
exhibere; verum etiam benignita-
tis suæ gratias ad ipsos quoque dif-
fluere, passus sit, Clericos Regula-
res. eos quippe dignos reddidit, qui

Cyriacus, Armenus Patriarcha, conciliatur Ecclesiæ Romanæ.

& Constantinopoli stabilem in posterùm haberent Residentiam; & ab Eminentiss. ac Illustriss. Domino Cardinale Antonio Barberino, eius Nepote, quin à tota Purpuratorum sacra Congregatione de fide prop. sequentem acciperent de Cyriaci conuersione gratulationis epistolã; quæ, ne vel leuiter ab originali dimoueatur, italico, quo ibi extat, afferetur idiomate:

Extat hæc epistola originalis Romæ in Archiuo S. Andreæ de Valle: eius verò exemplar in Tabulario Congregationis de Prop. Fid.

Molto Reu. Padre.

LA conuersione di Monsignor Ciriaco, Patriarcha costì degl'Armeni, alla santa fede Cattholica, essendo riconosciuta da questa Sacra Congregatione de prop. fide per frutto del zelo di V. R. inuita questi miei Signori Eminentissimi della Sacra Congregatione medesima, à rallegrarsene, come fanno hora, con lei. E perche sperano, che il trattenersi ella costì, per instruire nelle sacre lettere la detta Natione, sarà di gran giouamento à quell'anime; glie ne danno con la presente la facoltà, & ordine, che si richiede. Se le mandano in oltre quì aggiunte le lettere per la Residẽza di Pera; e raccordandole di salutar in nome dell' Eminenze loro, e mio proprio, Mõsignor * Arciuescouo di Diarbechìr, le prego per fine ogni contento. Roma, 31. di Maggio, 1642.

Al piacer di V. R.

Il Cardinal Antonio Barberino.

Francesco Ingoli Secret.

* Ioannes Doctor Armenus, septuagenarius, qui eodẽ anno obsequẽtes literas dederat Clericis Regul. ad eandem Sac. Cong.

Rr

25 At verò, ne, enarrandi gratia, inenarrabile Vrbani studium, & vigilantiam in fide catholica propaganda, digressionem longiùs, ac extra limites protrahamus, reuertamur ad rem nostram Iberam. Illarum itaque Summi Pontificis litterarum officijs Pater Auitabolis communitus, perrexit vnà cum socijs ad Iberos: ad quos tamen peruenire ante non potuit, quàm laborioso duorum fermè annorum confecto itinere. In longum certè sermonem me vocaret, præsertim ad alia properantem, qui cuncta Patribus obuia in tam ardua peragratione incommoda, difficultates, vitæque pericula scire vellet - illud

26 vnum silentio non abscondam, iniuriosam, molestissimamque, quam in Vrbe Constantinopoli passi sunt obitèr insectationem hæreticorum. Obiecta fuit ab his, quin penè iurata, malitiosa apud Turcarum Præsidem in eos calumnia: quòd scilicet à Principibus Christianis in perniciem Imperij Otthomanici missi Serui Dei fuissent illuc exploratores. Hoc audiente, & grauiter, acerbèque nimis ferente Præside, confestim in Insontes, nullo aliter iure probato crimine, vt ibi mos

27 est, mortis pronunciatur sententia: è qua porrò speciali Dei prouidentiâ se mirabili modo ereptos, datis ex eadem Vrbe ad Admodum Reu. Patrem nostrum Præpositum Generalem litteris *, ipsimet indicarunt hisce verbis:

* Asseruantur hæ litteræ in supracitato Archiuo.

Dies

Dies ſecundus Maij, vigilia Inuentionis ſanctæ Crucis, dictus iam fuerat nobis, quo in iudicio adeſſe coram Caim Acchàm, Turcarum Præſide, deberemus, mortis in nos ſententiam audituri. Omnes, hoc nuncio, indicibili animi lætitia prægeſtiuimus; tempus iam aduenisse arbitrati, quo ſanctæ noſtræ Miſſionis primitias Deo libaturi eſſemus. Igitur ſummo mane Miſſæ Sacrificio de more peracto, atque ſanctæ orationis, & contemplationis dulcedine eo die vberiùs ſolito recreati, celebratis etiam cum iubilo hora debita primis Veſperis ſacroſanctæ Crucis, acceſſimus ad Tribunal, adeò in ſpe læti, quòd illam ſalutiferæ Crucis ſolennitatem haud diſpari ratione eſſemus Domino noſtro IESV Chriſto conſecraturi; vt vix contineri præ gaudio intra nos ipſos potuiſſemus. Attamen (ſic Deo, aut pro noſtra virium infirmitate, aut pro ſua maiori gloria, diſponente) contra quàm pro certo ſperabamus, & mirabili ſanè modo, res exitum habuit. Etenim idem Præſes, è furibundo, iraque pleno Iudice, qualem peſſima de nobis opinio priùs fecerat, viſis duntaxat nobis, admodùm benignus, atque ad humanitatem propenſus apparẽs, *nequeunt*, dixit, *tam venerandi horum Virorum aſpectus, verſipellis ſpeculatorum animi eſſe notæ.* Quamobrem pro eo quòd patibulo nos ſuſpenderet, vti anteà & ſibi in animum induxerat, & lata quoque ſententià promulgarat; libertate do-
28 natos paucis, ac mitiſſimis verbis à ſe dimiſit, cum ea tamen præceptione, vt eàdem, qua veneramus, naui eò regreſſuri eſſemus, vndè fueramus digreſſi.] Hæc ad ſuum Præpoſitum Generalem D. Petrus Auitabolis, D. Iacobus de Stephano, & D. Ioannes Philomìa: quæ poſteà, ita prorſus, vti ſuprà narrantur, accidiſſe, à catholicis quoque Viris Conſtantinopolitanis egoipſe accepi.

Eam igitur ob cauſam præfati Sacerdotes, pedem retrorſum non leui cordis ſui mærore referentes, Conſtantinopoli Siciliam coguntur
29 repetere. verùm reflexo itinere, haudquaquam inflectunt animi magnitudinem, nec ab incœpto deſiſtunt: ſed maiori firmati conſtantia, ſua in vno Deo ponentes præſidia, vt ad Iberos ſe conferrent incolumes, aliud pertentant iter, vniuerſamque ſtrenuè circumeunt, & Syriam, & Perſidem, & Armeniã. Cardelium denique, & Cachètum, primò ſibi obuias Iberiæ Prouincias, vbi Theimuraz Rex dominabatur, poſt innumeras difficultates, proſperè ſub diuinis ingrediuntur
30 auſpicijs. Adeunt illicò Regem, cui poſt debita obſequioſæ ſalutationis officia, & litteras offerunt Pontificias.

Profectò exprimere ſatis non poſſem, quibus ille gratulationis, & beneuolentiæ ſignis eos exceperit, & amplexatus fuerit. liberalis pro loci tenuitate multis eos donauit munuſculis; Eccleſiam Goride, prima-

ria Cardelij Ciuitate, iam erectam, vltro largitus eſt; ſitum quoque domus ædificandæ prope Eccleſiam aſſignauit. Quibus denique feliciter geſtis, ac non multo dilapſo tempore, Pater Auitabolis, tum vt ſuorum Collegarum numerum adaugeret, tum vt acceptum ab eodem Theimuraz Rege legationis reſponſum ad Summum Pontificem Vrbanum perferret, relictis ibi ſocijs, reuertitur Romam; atque hanc ipſi ſanctiſſimo Patri relationem de ſtatu Iberorum, vnà cum ſubſequente eiuſdem Regis ad illum epiſtola, exhibet:

Beatiſſimo Patri

VRBANO VIII. PONT. MAX.

Poſt humillima pedum oſcula,

Hæc de Statu Chriſtianitatis in Iberia, Prouincia Regis Theimuraz, refert D. Petrus Auitabolis Cler. Reg. illi Miſſioni à Sac. Cong. de Prop. Fide præfectus:

Beatiſſime Pater.

Biennium ferè Goride commoratus apud Iberos, iam ad pedes Sanctitatis veſtræ prouoluor, litteras Theimuraz Principis Iberiæ traditurus, teſtes ſui erga Sanctitatem veſtram, pro paterno in eum amore, deuinctiſſimi animi. Vt ego illas ferrem, Principis vota fuerunt, arbitrati decentiùs fore, me litterarum Sanctitatis veſtræ ad ipſum olim latorem, eſſe nunc &
31 ſuarum: cui non obſecundari, nefas iudicaui, hoc potiſſimùm tempore, quando in eius animũ conciliandũ, & erga Sedem Apoſtolicam flectendum, quantiquanti ſumus, incumbimus. Et ſanè, vt reor, profundiore etiam Dei conſilio id decretum fuit; vt ipſemet, huic Miſſioni præfectus, tametſi indigniſſimus, poſſem & effundere cor meum ante pedes Sanctitatis veſtræ; & ouium, tibi Patri vigilantiſſimo concreditarum, laniatus immanes enarrare; & tenebras, inter quas
32 Gens illa cæcutiens aberrat, edicere; & comploratum catholicæ fidei caſum, quo maiore valeam animi cruciatu referre; haud dubius, à mei voce, non clamantis, ſed gementis, commouenda ſuperliminaria cardinum Apoſtolicæ Cathedræ; & commotis viſceribus ſuper contritione filiæ populi tui opportunè prouidendum; quò & lupi arceri, & tenebræ diſpelli, & deiecta erigi queant. Itaque non dedignetur Sanctitas veſtra aurem mihi præbere.

33 *Errores Georgianorum circa fidei Articulos, Sacramenta, Præcepta, & bonos mores.*

1 Negant, Spiritum ſanctũ à Filio procedere.

2 Purgatorium eſſe quidem aſſeuerant, non tamen per ignem; ſed tantùm animas cruciari in loco quodam obſcuro, & mœſtitudinis.

3 Negant Iudicium particulare animarum Christianorum, siue iustorum, siue iniustorum. Vndè decedente aliquo, dicunt, per manus Angeli sui custodis deferri illius animam ante Christum; & si quidem iustus omnino fuerit, mitti in locum quendam lætitiæ, vbi viridaria, & pulchra sunt palatia; si impius, in locum tetrum, & obscurum demitti; si verò in pœnitentia ex hac vita decedat, per aliquod tempus mitti ad locum illum horroris, & postmodùm ad lætitiæ locum transmitti: quibus in locis eorum animas, dicunt, vsque in diem Iudicij detineri, sistendas tunc post Resurrectionem ante Iudicem, æternæ beatitudinis, aut damnationis sententias accepturas.

4 Visionem Dei ante corporum resurrectionem animabus non concedunt; vt ex præcedenti patet errore.

5 Infideles tantùm in particulari Iudicio, asserunt, iudicari, quando moriuntur; & nequaquàm iudicandos in generali; pro quo adducunt illud Ioan. 3. *Qui non credit, iam iudicatus est.*

6 Inferorum pœnas non faciunt æternas; nam si Christianus decedat in peccato mortali, & sine pœnitentia, si pro eo oretur, poterit, inquiunt, à pœna liberari ante vniuersale Iudicium: vnde contemptus pœnitentiæ oritur, & cæterorum operum bonorum.

7 Fidei Confessionem, quæ ore fit ad salutem, adhuc in re grauissima, negant, esse necessariam, vr-
34 gente graui metu.

8 Festos dies licet multos agnoscant; ab opere tamen seruili in illis non feriantur, etiam si Natiuitatis Domini dies sit.

9 Baptismi Sacramentum hoc modo conferunt: Primùm Sacerdos multas super Infantem baptizandum legit preces; quas inter & formulam verborum Baptismo necessariam, perinde ac si vna esset ex dictis precibus, Græco ritu prolatam, & tunc sine Infantis ablutione, legendo percurrit. Tum, expleta lectione, exuitur vestibus Infans;
35 qui tandem, tempore notabili à formæ prolatione excurso, non quidem ab ipso Sacerdote, sed à Susceptore sine alia prolatione formæ totus diligenter abluitur.

10 De Baptismi Sacramento recipiendo non sunt valdè soliciti; ignorant enim illud esse ianuam aliorum Sacramentorum. Paucis ante nostrum aduentum diebus accidit, Episcopum quendam ex primoribus compertum fuisse nequaquam baptizatum: cui cùm Baptisma contulissent, Ordines tamen minimè reiteratò contulerunt.

36 11 Rebaptizant reconciliatos fidei Christianæ ab errore apostasiæ.

12 Existimant, Baptismi Ministrum esse solum Sacerdotem, etiam in articulo mortis: vndè imminente periculo obitus Infantis, si absit Sacerdos, nemo illum baptizat: in quo casu, dicũt multi, sufficere saluti Infantis Baptismũ matri suæ collatũ.

13 Pueris, dum baptizantur, conferunt Confirmationis, & Euchariſtiæ Sacramentum.

14 Peccata primùm confitentur, cum vxores ſunt ducturi; & tunc Confeſſionis integritatem paruiducunt: nam exacto lubrico adoleſcentiæ ſtatu, quatuor ſe verbis expediunt. Iterum confitentur extremo vitæ tempore, eodem etiam verborum compendio.

15 Si Sacerdos in carnis peccatũ vel ſecretiſſimè labatur, Confeſſarius in ſacramentali Confeſſione priuat eum facultate celebrandi: ex quo peſſima inoleuit conſuetudo; vt Sacerdos, in eiuſmodi peccatum lapſus, minimè illud confiteatur, eoque maculatus non ceſſat vſque ad mortem celebrare.

16 Pueris morientibus Euchariſtiam præbent; aſſerentes, Chriſti eſſe præceptum, dicentis Ioan. 6. *Qui non manducat meam carnem, non habet vitam æternam.* Adulti verò rariſſimè in vita eandem Euchariſtiam recipiunt, & multi ob incuriam ne in morte quidem.

17 Eccleſiaſtici omnes, immò & Sacerdotes, & Epiſcopi, ad bellum ire coguntur à Principe; ijdemque, ab inimicorum cæde reuertentes, Miſſam celebrant ſine vlla diſpenſatione ab irregularitate.

18 Sentiunt, vno die vnicam tantùm Miſſam in vno altari, vel in vna Eccleſia poſſe celebrari. Nec Epiſcopi, nec Sacerdotes omnibus diebus feſtiuis celebrant; neque alterius celebrationi interſunt: vndè ſæpiſſimè ijs diebus populus totus
37 ſacrificio Miſſæ priuatur.

19 In Miſſæ celebratione ſordidiſſimis vaſis, & veſtibus vtuntur; conſecrantque in calice ligneo. Itẽ cum Euchariſtiam ad infirmos deferunt, maxima id faciunt irreuerentia, ſine comitatu, & luminibus. Cum Miſſa celebratur, ſeculares, & præcipuè mulieres, extra fores Eccleſiæ manent, riſui vacantes, & vaniloquio: nec aliter ſe habent, Eccleſiam ingreſſi, vbi aſſiſtunt immodeſtiſſimè.

20 Aliquibus diebus feſtiuis mul-
38 ti Sacerdotes, Miſſæ ſacrificio adſtantes, communicant, ſed Euchariſtiam ab Epiſcopo celebrante recipiunt in proprijs manibus, quam ipſimet proprio apponunt ori.

21 Eccleſiaſtici circa diuini officij recitationem in eo ſunt errore, vt non omnes illud recitent; ſed vnus tantùm, vel duo, alijs multis audientibus; & qui recitat, vt plurimùm non eſt Sacerdos: quin etiam adſtantes, ad ea, quæ dicuntur, minimè attendunt, ſed alijs vacant negocijs.

22 Omnes, quamuis adultæ ſint ætatis, maxima rudimentorum fidei tenentur ignoratione; quamo-
39 brem nec Orationem Dominicam, nec Salutationem Angelicam, fidei Symbolum, præcepta Dei, & Eccleſiæ, peccata vitanda, & quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria, ſciunt. Parentes enim in educandis religioſè filijs nullam prorſus curam ponunt.

23 Si de vxore liberos non recipiant, de Sacerdotum licentia dant illi libellum repudij, atque aliam ducunt. Idem similiter faciunt, si rixosa sit, aut in adulterio eam deprehenderint.

24 Dum quis in agonia mortis positus est, ita vt de illius salute desperetur; accelerant eius mortem; primò in tali situ corpus illius collocando, vnde citiùs moriatur; secundò, vicina magis morte, os eius, oculosque simul claudendo, ne valeat respirare: quippe malum esse, dicunt, moribundum diutiùs animam agendo cruciari: id munus à Sacerdotibus vt plurimùm exercetur.

25 Ieiunantes vnica comestione minimè sunt contenti; sed vel pluries comedunt; vel, si vna solùm vice, tota die vsque ad vesperam comessantur.

26 Vinum ita immoderatè bibũt vt omnes temperantiæ terminos longissimè prætergrediantur, præcipuè diebus festiuis, in quibus magno afficiuntur pudore, si non turpissimè inebrientur. Hinc singulæ ipsorum actiones omni prorsus ordine debito destitutæ sunt, & ex quotidiana inebriatione quasi semper vsu rationis carent. Bibentes eo affectu Deum inuocant, talesque gestus corporis agunt, vt quædam adorationis species vino ab illis adhiberi videatur.

27 Augurijs, & superstitionibus perditissimè dediti sunt: Carnem manducantes, ossa respiciunt, ex
quorum inspectu propriam felicita-
40 tem, aut infelicitatem augurantur.
Animalium voces curiosissimè observant. Somnijs maximam adhibent fidem. Super mortuos abominabili luctu lugent. Nocte, quæ Resurrectionis diem antecedit, manducant in Ecclesia, sed solæ mulieres.

28 Nullum apud eos veritatis vestigium inuenitur; quin & iuramentis horribilibus mendacia ipsa confirmant, etiamsi euidentissimè de illa falsitate se sciant posse conuinci, nec, si conuicti fuerint, pudore vllo afficiuntur: quare si vel Nobi-
41 lissimus audiet, mentiris; haud illud
sibi ascribit iniuriam; sicut neque si dictum sibi fuerit, esse stultum, aut huiusmodi alia contumelia.

29 Latrocinij crimine omnes impensè tenentur; à quo absoluuntur à Confessario sine proposito restitutionis faciendæ.

30 Miracula remansisse apud nos, negant; & si quæ à nobis illis referuntur, siue antiqua, siue recentiora, siue per defunctos patrata, siue per viuos; mentiri nos dicunt: cuius perfidiæ ratio ea est, quòd apud ipsos iam cessarunt. Vt autem con-
42 iectare possumus, hæc cessatio ibi
contigit tempore Concilij Florentini; quando fœdus vnionis, in eodem initum Concilio inter Occidentalem, & Orientalem Ecclesiam, à Græcis, quibus Ecclesia subditur Iberorum, violatum fuit. nam cum in eorum Ecclesia Patriarchali asseruaretur vnica spina coronæ Sal-

uatoris in quadam ſubterranea feneſtella, vnde olim liquor ad languorum ſanitatem iugiter emanabat: petentibus nobis, quot anni effluxiſſent, ex quo liquor ille ſalutaris emanare ceſſauerat; reſpondit Patriarcha: *anni circiter ducenti*. Vnde liquet, ex quo diximus tempore, Dei beneficium à Schiſmaticis ablatum.

31 De Pontificis authoritate ſentiunt, illum in iure duntaxat poſitiuo diſpenſare poſſe; ſed in re leui, ſecus verò in graui.

32 Quæcunque nos Catholici facimus præter eorum conſuetudinẽ, ſiue in ieiuniorum obſeruatione, ſiue in feſtorum celebratione, ſiue in modo orandi; aſſerunt eſſe errores. Hæreticorum tamen nomen adhuc nobis non appoſuerunt.

33 Cum tam peruerſè à vera fide aberrauerint; ſuperbè tamen ſentiunt de ſeipſis, ita vt in omnium ore iſta paſſim verba reperiantur: Si Chriſtiana fides in toto Orbe periret; apud nos vera Chriſtianitas, pura, & intacta denuò inueniretur.

De Statu politico Georgianorum.

1 IN regimine politico Iberiæ, Principes Eccleſiaſticam libertatem nihili faciunt. Sacerdotibus enim, veluti mancipijs, ad placita ſua vtuntur. Epiſcopos paruipendunt, huc illucque eos ſecum pertrahentes; & ſi quid erroris commiſerint, ipſi in eos animaduertunt; nec ſupremo Iberiæ Patri-
43 archæ, qui Catholicus nuncupatur, obediunt, aut eius mandata exequũtur: quare primum locum in ſpiritualibus non Patriarcha quidem, ſed Princeps obtinet. Et quod Princeps de omnibus Epiſcopis, & Sacerdotibus facit, hoc ipſum & Nobiliores alij in ſua quiſque ditione de ijſdem faciunt.

2 In electione ſupremi Patriarchæ Princeps cum omnibus Epiſcopis ſuffragium habet, ad cuius nutum cuncti reſpiciunt.

3 In iudicando, & puniendo, ty-
44 rannico iure vtuntur. Iudices apud eos nulli ſunt, qui cauſas cognoſcant, & examinent: teſtes non recipiuntur: legum decreta non habent. Quod Princeps iubet in tota Prouincia, aut Dominus quiſque in ſua ditione, illud exequendum, ſiue iuſtum, ſiue iniuſtum; ſtatque pro ratione voluntas.

4 Subditos tam graui iugo ſeruitutis premunt, vt non ſolùm eorum bonis, puta gregibus, armentis, domibus, &c. nulla eis ſoluta mercede, ad beneplacitum ſuum vtantur; ſed etiam perſonis, eas ſibi ad inui-
45 cem vendendo, & (quod deteſtabilius eſt, & nunquam ſatis deploratum) ipſis etiam Infidelibus. Quod Princeps in ſua, idem alij Nobiliores in eorum ditionibus perpetrant.

5 Potentiores quàcunque iter faciunt, cogunt Oppidanos ad alimenta ſibi, & equis miniſtranda abſque vlla mercede.

6 Licitum eſt cuique de hoſte

vindictam ſumere: vndè fit, vt ſemper à fortiore, & validiore ſtet victoria. Si læſus apud Principem pro illata iniuria non inſiſtat, Princeps neque ex officio in reum inquirit. Porrò vindicta ſic ſumitur; vt, ſi læſus inimici Perſonam offendere nequeat, bona illius aggrediatur: hinc vaſtantur prædia; præciduntur arbores, maximè vites; incenduntur domus; ac paſſim interfecti boues, atque ſues inimici, in publicis epulis amicis, & conſanguineis apponuntur.

7 Eò ignorantiæ deuenerunt, vt nulla ſit apud eos ſcientiæ addiſcendæ, docendæue forma, aut modus, ne apud ipſos quidem Epiſcopos. Liberalium quoque artium ſeculares penitus ignari ſunt: ſeruilium verò vix pauca veſtigia ſeruant.

8 Quod ſpectat ad mutua fœdera, omnes Georgiani Principes inter ſe, nec amicitiæ fœdere coniuncti, nec inimicitiæ odio disiuncti ſunt. Si quis eorum bello vrgente prematur, profectò ab alijs fruſtrà ſubſidium expectare poteſt. Rex noſter Theimuraz cum Turcis inimicitias gerit; cum Perſis verò non ſponte, ſed coactus, & in metu poſitus, pacem inijt. Sed & Perſarum Rex per ſuos modò legatos filiam eiuſdem Theimuraz ſibi in vxorem ſponderi petijt.

Hæc ſunt, Beatiſſime Pater, zizania, quæ in medio tritici puræ fidei Georgianorum, ſub ſancto Silueſtro Papa ſeminati, inimicus homo, Diabolus, ſuperſeminauit: qui vtinam poſteà abijſſet; eſſet enim
46 damnum non adeò irreparabile: attamen perſtat adhuc per ſatellites ſuos, Caloceros nempe illos, à Pſeudopatriarcha Conſtantinopolitano illuc miſſos, & poſt aduentum noſtrum conduplicatos; qui nomen catholicæ fidei Romanæ auerſati, gignunt, nutriunt, fouent illius odium in ſingulorum pectoribus; mendacia pro ſua malitia fabricantes falſiſſima, & blaſphemias in hanc ſanctam Sedem palàm, & vbique ore fœdiſſimo non ceſſantes effutire. Reſpice, Beatiſſime Pater, de hac Sede Sanctitatis tuæ, & co-
47 gita de nobis: impertita nobis benedictione tua, illumina vultum tuum ſuper nos, & Commilitones adiunge, per quos, adiutore Christo, effrons inimicorum audacia reprimatur; ablatoque opprobrio ex Iſrael, victricis catholicæ fidei iugo colla ſubdantur eorum, qui Chriſti ſanguine ſunt redempti. Multam enim, ac maximam nobis indidere ſpiritualium frugum ſpem, non pauca bonæ indolis, quam in Rege animaduertimus, indicia, bonaque, ac pia eius Populi ad rectam fidem percipiendam inclinatio; prout latè expoſitum eſt in ſupplici libello, ſa-
48 cræ Congregationi de Propag. Fide porrecto. Sic rogo ad pedes Sanctitatis veſtræ humillime proſtratus, hac die 27. Martij, anno à Chriſti Natiuitate 1631. Ego D. Petrus Auitabolis Clericus Regularis.

Do-

Domino Noſtro

VRBANO VIII. PONT. MAX.

Theimuraz Kan, Rex Iberorũ.

Extāt hæc & ſubſequentes epiſtolæ in Tabulario Sacræ Cōgreg. de Prop. Fid.

EXcelſis Sāctitatis veſtræ bene dictionibus, ac precibus, &c. Accepimus ad Nos huc perlatas Beatitudinis veſtræ litteras à RR. PP. D. Petro, & D. Iacobo, Clericis Regularibus; qui tandem ad præſcriptum ſuæ viæ terminum tunc temporis aduenerunt, quo ſanè opportuniùs eos præſtolari minimè poteramus. Hos igitur Patres, quorum aduentu plurimum duximus gratiæ, ac fauoris Nobis exhibitum, de pari referenda gratia cogitantes, in oſculo ſanctæ charitatis excepimus, & ſuper caput noſtrum exaltauimus: nullum enim officij genus, aut ſtudij prætermiſimus; quod ad ipſorum vtilitatem ſpectaret: optimum eis locum aſſignauimus; & Eccleſiam, vbi commodè habitantes, poſſint diu, noctuque orationibus in atrio, ac oſtio Templi Dei vacare: omnibus quoque ſubditis noſtris, illud Nos maximè velle, patefecimus; dictos Patres ita in Dei ſeruitiũ iuxta ſacros Religionis ſuæ ritus, & conſuetudines conſtanter, ac tutò incumbere; vt nemo prorſus audeat moleſtiam eis vllam, aut damnum afferre: immò quò Deum pro Nobis precari commodiùs valeant, vniuerſos eis inſeruire, obſequi, atque fauorabiles eſſe, mandauimus. Ad ea verò, quæ Nobis

Sanctitas veſtra, Pater noſter Beatiſ-
49 ſimus, ſcripto iniunxit; vt nimirùm vnà cum populis noſtris eorundem Patrum verba pronis exciperemus auribus, ac fortes, immobileſque in Chriſtiana fide, & via Domini recta conſiſteremus: maximas quidem Omnipotenti Deo Nos gratias iugiter perſoluere, reſpondemus, quòd veræ fidei, Chriſtianæque Religionis ardor, & ſtudium, ex priſco illo Conſtantini Magni Imperatoris æuo ad hæc vſque tempora, adeò tenaciter inſint in animis noſtris, vt diuino beneficio ipſis quoque penitùs impreſſa præcordijs videantur.
50 Licet enim verum ſit, Regnum hoc noſtrum, donec in tyrannica Perſarum manu fuit ab anno Salutis 1614. vſque ad mox præteritum 1628. omnino vaſtatum, atque ad vltimam propè perniciem fuiſſe perductum: attamen in confeſſione fidei Chriſtianæ non ſtabile modò perſtitit ſemper, & inconcuſſum; verùm & pro noſtra virili parte ſolicito etiā excubauimus animo, ne vel hæreſis quidem vlla in ipſum potuiſſet obrepere: ſed & ſpe maxima nitimur, fore vt ope diuina ad nouiſſimum
51 vſque diem Iudicij in eadem vera fide integrum pariter perſeueret, & incorruptum; maximè verò, cum iam in præſentia, Dei gratia, & Sanctitatis veſtræ, Patris noſtri beatiſſimi, precibus, pacifico eius perfruamur poſſeſſu. Hanc planè vnam ob cauſam, zelum, inquam, & amorem Chriſtianitatis, noſtra olim Genitrix ad Regiam Perſarum Aulam

properarat; studio impetrandi, vt quisquis è gente nostra Ibera sub Persarum ditione à Christiana Fide desciuisset; impunè posset, ac tutò ad propriam Patriam, & pristinam religionem reuerti. verùm enimuerò è contrario factum est: quandoquidem impius ille Rex, cum nequiuisset eius constantiam à castitate, & Christi fide tuenda abducere; primùm in carcerem eam trudi, iussit; mox tum ille, tum eius perfida gens, aduersus eam, & Nos obstinato animo duriores, crudelioresque præ se ferentes; dirissimis eam tormentis, quoad moreretur, excruciarunt. Et iam annus recurrit, ex quo reliquiæ corporis eius à Reu. Patre Ambrosio Ordinis S. Augustini huc ad nos delatæ fuerunt ab Vrbe Spahàn. pro quo beneficio eundem Patrem remunerauimus & rure, vndè victitare possit; & loco ad Ecclesiam sibi construendam opportuno; vbi, ceu in vestibulo Aulæ cælestis, assiduè preces fundat pro Nobis. Cæterùm quod ad præsentis status nostri rem attinet: miseranda huius Regionis vastatio, ædificiorumque cùm ligneorum, tum lapideorum ruinæ, iam oculis eorundem Patrum Clericorum Regularium expositæ sunt; qui de omnibus vestram certiorem facient Sanctitatem. Porrò autem lacrymabilis super omnia Ecclesiarum populatio fuit; quæ non solùm argenteis, & pretiosioribus vasis, omnique prorsus supellectili; sed ipsis adhuc sacris Iconibus expoliatæ fuerunt. quocirca enixè vestram rogamus Beatitu-
52 dinem, vt prædictos Patres saltem de rebus, ministerio Ecclesiæ suæ necessarijs, iubeat prouideri; vt ad finem optatæ vnionis, & charitatis assequendum, facilior eis aperiatur via. Demum, si quæ alia vestræ Sanctitati præstare officia in hac poterimus regione; Nobis, illa citò pro viribus, vti vestra in Nos beneficia postulant, exequenda curaturis, imperare non dedignetur. Datum in Iberia, die 5 Ianuarij, 1629.]

Hanc igitur Iberi Regis episto-
53 lam, atque alteram Zachariæ Iberorum Patriarchæ eiusdem tenoris, cum suprascripta relatione de statu illius Prouinciæ, offerens Pater Auitabolis Vrbano Summo Pontifici; illud obtinuit, vt Iberiaca Missio sex alijs tunc Sacerdotibus augeretur: quibus & sollertissimus Pastor, ne, quod posset Iberorum prodesse saluti, officium vllum omitteretur, duas alias dedit ad eundem Regem, & ad Patriarcham beneuolentiæ conciliatrices epistolas. eæ autem
54 sunt huiusmodi.

Theimuraz, Iberiæ Regi, Vrbanus Papa VIII. Loc. cit.

ILlustris, ac Potentissime Rex, salutem, & lumen diuinæ gratiæ. Nauigat mediterraneos fluctus, perambulat varias Europæ Prouincias fama, nuncia meritorum; quæ cum in Asiatica Iberia fuerit illustrium victoriarum spectatrix, Romani Pontificis curas laudibus Iberi Re-

gis consolatur. Planè videtur Maie-
stas tua nouum principatum cir-
cumuallare propugnaculis Cæli, &
munire legionibus Angelorum;
dum in istis Regionibus excubare
gaudet Sacerdotes, è Vaticano Ta-
bernaculo prodeuntes. Religio e-
nim, quam ipsi docent, tutela Re-
gum est, & salus Populorum. ea si
in tuis Prouincijs omnino domina-
bitur, videbis istic exarmari furo-
rem, seditiones meditantem; & con-
quiescere pacem, de vitijs triumpha-
turam. Tam salutaria consilia de-
ferri ad Maiestatem tuam è thesau-
ris Regni cælestis, nuper declarauit
dilectus filius, Teatinus Sacerdos,
Petrus Auitabolis, qui tuas litteras
reddidit. Benedicat sceptris princi-
patus tui, & adstet gladijs regalium
legionum dextera Omnipotentis,
quæ fecit virtutem cum Magno illo
Constantino, quem suæ religionis
autorem agnoscit Iberia. Is enim
dum Sacerdotes coluit, profligauit
hostes; & verum victoriæ omen,
contueri potuit in nubibus Cæli co-
ruscantem Crucem, quam in Ro-
mani Pontificis diademate Ecclesia
veneratur. Quando illa dies afful-
serit, dies salutis, & lætitiæ; qua
Maiestatem tuam, Constantini imi-
tatione eruditam, complecti pote-
rimus accedentem per Regios Le-
gatos ad pedes Apostolicos, Regum
osculis nobiles, & ambulantes in
semita diuinæ legis? Quando te po-
tentissimi Christianæ Reipublicæ
Reges fratrem in Ecclesia poterunt
appellare? Profliga tandem omnia
impedimenta. post quæsitum vi-
55 ctricibus armis in Iberia Regnum,
fiat Theatrum religionis tuæ Vati-
canum Sanctuarium; vbi inter Ro-
mæ plausus audiatur exoptata lega-
tio, persoluens piæ obedientiæ tri-
butum Beato Petro, perducenti Re-
ges ad triumphale imperium beati-
tudinis sempiternæ. Speramus, fo-
re, vt Pontificia vota optatos ad exi-
tus perducat Omnipotens; cui accu-
ratissimis orationibus te, ac Regnum
tuum semper commendamus. In-
tereà istùc redire volumus eundem
Sacerdotem Petrum Auitabolem;
56 cui Euangelicæ charitatis zelus, &
patrocinij tui spes, incommoda vi-
deri non patitur itinera, tot naturæ,
atque iniquitatis periculis obsessa. &c.
Datum Romæ apud S. Petrum sub
Annulo Piscatoris die 21. Iunij, 1631.
anno Pontificatus nostri octauo.

Zachariæ, totius Iberiæ Metropolitæ, Vrbanus PP. VIII.

VEnerabilis Frater, salutem, &c.
57 Exoriatur Christus, Sol iusti-
tiæ, in cordibus istorum populorum.
Consolamini Concilia iustorum:
en apparent flores diuinæ gratiæ in
Asiatica Iberia. speramus, fore vt
istic quamprimùm maturescant fru-
ctus suaues gutturi nostro; atque
adeò digni, qui conuiuijs Angelo-
rum inferantur. Audiuimus, ex re-
motis istis Prouincijs redeuntem, di-
lectum filium, Theatinum Sacerdo-
tem, Petrum Auitabolem; nec sine
eximio Apostolicæ charitatis gau-

dio audiuimus. testatus enim est luculentissimè, quibus beneficijs per manus Regis, & Metropolitæ declaretur istic misericordia Omnipotentis Sacerdotibus Romanæ Ecclesiæ, ad vos proficiscentibus. Deum, qui dispersiones Israëlis congregat, oramus; vt tandem perficiens, quod operari cœpit in vobis, Principes, ac populos Iberiæ deducere velit ad hunc montem sanctum Vaticani; cum enim elegit Dominus habitationem sibi; vt in hoc Sanctuario religionis patefaciant Pontificiæ claues fores Regni cælestis nationibus credentibus. Intereà dum tantum ex isto Regno solatium Roma, nationum parens, expectat; perfruitur fama nominis tui plausu Italiæ. Porrò autem Senatus Apostolicus, coronatus purpura Regum, & ex vniuersis Catholicæ Ecclesiæ Regnis selectus, gauisus est non mediocriter; vbi accepit, patefactum esse in Iberia templum, curante Authoritate tua, Sacerdotibus nostris. Ibi certè non modò commorabuntur virtutes, è Cælo petitæ, & saluti Terrarum seruientes; sed etiam excubabit oratio, Regnorum custos, quæ legiones Angelorum deuocare studebit ex arcibus æternitatis: vt eodem tempore, ac duplici victoria de vitijs triumphetis, & hostibus. Volumus, eundem Petrum ad vos redire testem Pontificiæ solicitudinis, & beneuolentiæ. dignus planè est, quem omni officiorum genere colat natio Ibera, cuius saluti vt seruiat, Patriam, ac Propinquos obliuiscitur. ex eo cognoscens, cur optatos pictores, & medi-
58 cos, tam periculosi itineris comites secum non deducat. Ei autem non modò fidem haberi, sed etiam omnem, qua polles, opem cupimus adiungi. &c. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die 21. Iunij, 1631. anno Pontificatus nostri octauo.]

HAs secum deferens Pater Auitabolis commendatitias literas; nouumque, ad suæ missionis aciem roborandam, acerrimorum Com-
59 militonum subsidium; iterùm se transtulit in Georgianas Prouincias. Vbi postquàm incredibili animi fortitudine ad barbaras illas gentes aditum sibi, suisque sodalibus patefecit; & nostratium Residencias nonnullas, alijs passim superuenientibus socijs, in Iberia fundauit, & Colchide; missus denuò fuit ab eodem Vrbano ductor aliorum collegarũ ad Euangelium Golcundensibus Idololatris annunciandum in Indijs Orientalibus; cui deinde alij plures suæ Congregationis Operarij, ex Italia ite-
60 rùm submissi, adiuncti sunt: ibique iam sexagenarius animarum illarum saluti vnà cum illis iugiter adlaborat felici, copiosoque prouentu. Huius viri laudem, minimè opus est, hic celebrandam suscipere; dum eius præclara indoles tam feruenti animarum zelo excitata iamdiù fuit ad perpetuas, ob fidem Catholicam disseminandam, peragrationes; vt proindè omnium, maximè Orientalium ore, summo gradu celebratissima sit.

Plurima verò eius, ac primorum sociorum messis, apud easdem Indias tum in Golcundæ, tum in Goæ Regno collecta (vt de hac nonnihil etiam præloquamur) grauissimis multorum virorum, & Antistitum testimonijs constat. quippè, cum ex eodem Goæ Regno, Ditione Lusitanorum, omnes fuissent Itali ablegati; vt nihilominùs Clerici Regulares, orti licet ex Italia, suæ ibidem Religionis fundamenta iacere possent, (vti sub diuinis posteà auspicijs impetrarunt;) quos tunc primò habuerunt illic progressus, planè admirabiles, publicis, & authenticis literis prodidere Illustriss. Dominus Alphonsus Mendes, Aethiopiæ Patriarcha; Illustriss. Dominus Fr. Franciscus de Martyribus, Goæ Archiepiscopus, ac Indiarum Orientalium Primas; Reuerendissimus Dominus Dominicus Rebellus, Inquisitor; omnes Curiones Parochiarum Vrbis Goæ; alijque perplures; quorum satis sit nunc, ne multùm à proposito diuertamus, tres tantummodò ad illos innuendos testationes * proferre: primam facit Illustrissimus Dominus Franciscus Antonius Frascellius, Myrensis Archiepiscopus; secundam Superiores earum, quæ in Vrbe Goa nunc extant, Religionum; tertiam Vicarij Goæ, aliarumque, illi magis adiacentium, Insularum. Et prima quidem eo ipso, quo exarata fuit, idiomate; posteriores verò, in Latinum è Lusitano ad verbum conuersæ, adducentur.

* Asseruātur apud Clericos Regulares. earum autem exemplar in Tabul. Sac. Cōg. de Prop. Fide.

61 *Testificatio Myrensis Archiepiscopi.*

FRater Franciscus Antonius de Sancto Felice, Dei, & Apostolicæ Sedis gratià Archiepiscopus Myrensis; & Administrator Ecclesiarum Iaponiæ, & Chinæ, seu Imperij Synarum; vniuersis, & singulis; has præsentes nostras literas lecturis, visuris, aut quomodolibet inspecturis, fidem facimus, & testamur; qualiter RR. Patres, D. Petrus Auitabolis, D. Franciscus Mancus,
62 D. Antonius Ardizonus, Sacræ Religionis Clericorum Regularium Sacerdotes professi; & Andreas Lyppomanus Georgianus, eiusdem Religionis Conuersus; qui Nobiscum ex Italia cum mandatis Sacræ Congregationis de Prop. Fide ad has Orientales Indias accesserunt; omnes, & singuli respectiuè, verbo, & exemplo, opere, & doctrina, tanquàm verè Apostolici Missionarij, præfulserunt. Nam Andreas Lyp-
63 pomanus Conuersus, in simplicium cœtu puritatem custodiens, & à semita obseruationis mandatorum Dei, & Regulæ suæ non aberrans; secundo circiter, postquàm in hanc appulimus Ciuitatem, anno, haud exiguo obedientiæ, patientiæ, multarumque virtutum exemplo dato, suique relicto desiderio, in hac eadem Ciuitate Goæ diem clausit extremum: Pater D. Franciscus Mancus, non multis, postquàm huc peruenimus, translactis hebdomadibus, conuer-

uersionis infidelium, ac animarum salutis amore feruens, ad Regna prius Idaicàn, deinde Golgondà demigrauit; ibique Apostolicam paupertatem custodiens, Christianarumque virtutum, ac diuinarum rerum cognitione resplendens, tam indefessa solicitudine Christi Domini Euangelium disseminauit, vt non paucos Infideles conuerterit; Apostatas ad Ecclesiæ Catholicæ gremium reuocauerit, ac Fideles confirmauerit: vt satiscente, ac succumbente corpore, pijs confectus laboribus, post sex circiter annos ex hac vita migrarit. Pater D. Antonius Ardizonus, qui plusquàm septem annis continuis in hac Ciuitate commoratus est; nedum religiosa perfectione, Christianarumque virtutum exercitio; verùm etiam insigni emicuit sapientia, & eruditione. nam in publicis disputationibus (quibus vt plurimùm interfuimus) magnam perspicaciam, & ingenij acumen, ac in priuatis consultationibus doctrinæ maturitatem ostendit; & in publicis concionibus, quas frequenter habuit, tanta effulsit eloquentià, eruditione, conceptuum, verborumque affluentia, & (quod rarum est) in peregrino idiomate; vt communi omnium plausu magna auiditate turmatim populi ad eum audiendum concurrerint. Resplenduit præ cæteris magno salutis animarum zelo: nam cum cerneret, maiorem naturalium istarum partium fidelium multitudinem, vel vti nouiter ad fidem conuersam, vel ob paupertatem, & rusticanam vitam, vel ob seruitutem,
64 non ita perfectè Christianis præceptis imbutam; partim assumpto incapacitatis prætextu, partim laboris effugiendi causa, ad sanctissimi Eucharistię sacramenti communionem à Parochis non admitti; nec in extremis laborantibus Infirmis idem Sacramentum per modum viatici ministrari, nec administrandum censeri; nefas ducens, tot Christi Domini sanguine redemptarum animarum salutem despici, vel potiùs non ita æstimari, aut ita diligenter
65 curari; tanto spiritus feruore crebris prædicationibus, disputationibus, ac priuatis admonitionibus eosdem Parochos, eorumque defensores conuicit, excitauit, & animauit, vt nedum ijdem pauperes, ac infimæ plebis fideles diligentiùs instrui cœperint; verùm etiam indiscriminatim ad eiusdem sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti communionem admitti; ac eis sacrum Viaticum ministrari. Qua diligentia factum est, vt in Insulis tantùm Goæ, & adiacenti-
66 bus fermè centum millia fidelium nunc communicent, qui priùs sacra, & diuina non reficiebantur Synaxi; nec pauci Neophiti, adhuc Gentilium superstitione infecti, purgati sint. Illustrissimi denique, ac Reuerendissimi huius Ciuitatis Archiepiscopi, Indiarumque istarum Primatis tutela, ac patrocinio fretus; multisque superatis contradictionibus; ne sanctum hoc opus negligeretur à Parochis, illud publico eiusdem Illustrissimi Domini Archiepiscopi

Primatis præcepto, ac sanctione firmari fecit. Et no alijs longè distantibus diuina hæc refectio denegaretur; idem Pater pijs literis, ac efficaci quadam, super hoc à se habita, concione transmissa, idem fieri in alijs Ciuitatibus, ac Terris, in istis Indijs Curiæ Lusitanæ subiectis, ab earum Præsulibus, ac Parochis efflagitauit, eisdemque non sine fructu persuasit: multaque alia feruentis spiritus sui edidit documenta. Patet tandem D. Petrus Auitabolis, supra-scriptorum Missionariorum ductor, ac suæ Religionis in istis Indijs Missionum Præfectus, sicut præfuit iurisdictione; ita etiam præeminuit spiritus feruore, mansuetudine, humilitate, caritate, vitæ austeritate, ac denique religiosa perfectione; ita vt meritò ab omnibus, tanquàm viua Euangelij norma æstimetur, & teneatur. Hæc partim, seù potiùs plurimùm experientia propria nouimus, propter intrinsecam cum dictis Patribus familiaritatem; partim publicæ famæ voce; partim aliorum testimonio accepimus; ac proinde, prout suprà scripta sunt, etiam iureiurando affirmamus. In quorum fidem has præsentes fieri fecimus, propria manu subscripsimus, ac solito sigillo signauimus. Goæ die decimo Ianuarij, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo octauo.

Fr. Franciscus Antonius, Archiepiscopus Myrensis.

67 *Testificatio Superiorum Regularium.*

Nos infrascripti Superiores Prouinciarum, & Custodiarum Indiæ Orientalis notum facimus, ac pro certo affirmamus omnibus, has præsentes inspecturis, qualiter Clerici Regulares, Teatini nuncupati, qui iam multis ab hinc annis transmigrarunt in Indiam, rebus in ea magni Dei seruitij operati sunt. Etenim, præter alia multa, quæ vnus ipsorum
68 in Regno Golcundæ, suæ Missionis loco, patrauit; vbi (prout sumus certiores facti) benignè admodùm, ac peramanter ab illo Rege, quin à toto Regno exceptus; atque ob suam vitæ probitatem, exemplum, & paupertatem, magno semper, quoad illam sanctè finiuit, in honore, & opinione habitus; quamplures Gentiles ad Catholicam fidem conuertit; Apostatas ad eandem perduxit, ac reuocauit; Christianis etiam, in partes illas appellentibus, opitulatus est;
69 eosque per iter veræ salutis deduxit; cæteri, qui in hac Vrbe Goa nunc resident, spirituale horum Fidelium bonum, animarumque saluationem communi omnium satisfatione, & plausu promouerunt, ac promouent; suaque prædicatione vberem in ea fructum, in auctu maximè, & frequentia Sacræ Communionis, ediderunt: satagentes, vt omnes, ex Prouincijs hisce oriundi, Fideles saltem in Paschate, & mortis periculo, iuxta præceptum Domini nostri Iesu Chri-

Christi, & Sanctæ Matris Ecclesiæ, communicarent. Cumque optimis excellant moribus, atque institutum adeò sanctum, & extremæ paupertatis profiteantur; vt nec possint, tam in communi, quàm in particulari bona stabilia, aut prouentus vllos prætextu quolibet possidere; neque eleemosynas ad suis subueniendum necessitatibus postulare; sed vi Regulæ obstringantur sub diuina omninò prouidentia viuere ijs eleemosynis, quas Fideles, prouidentiæ eiusdem instinctu permoti, & sua sponte ipsis elargiri voluerint: sunt proindè vniuerso populo huic, qui eos diligit, & in hac Ciuitate retinere exoptat, maximoperè grati, acceptique. quam etiam ob causam nos insuper eos amamus, ac magni ducimus: vtque in hac perampla Domini vinea exercenda cooperatores, ac socios habeamus; in hac Vrbe residere nobiscum, ac Fundationem, & Ecclesiam obtinere, percupimus. Quapropter omnia, quæcunque in illos super hac re conferentur, officia, & auxilia, optimo quidem iure collata, atque in Dei gloriam, & honorem, animarumque profectus cessura esse, adiudicamus. Quòd autem omnia supràscripta vera sint, iuramus in verbo Sacerdotis, & has præsentes subscribimus. Goæ viij. Kalendas Nouembris, 1647. sub sigillo nostri Officij.

Fr. Petrus de S. Ioanne, Vicarius Generalis S. Dominici.

Fr. M.[tl] *de Spiritu sancto, Vicecommissarius Generalis S. Francisci.*

Fr. Martinus de S. Ioanne, Vicarius
70 *Prouincialis Patrum Matris Dei.*

Fr. Gonzalus de Conceptione, Minister Prouincialis Obseruantiæ.

M.[el] *de Mendoza, Prouincialis Societatis Iesu.*

Fr. Stephanus de Iesu, Visitator Generalis Carmelitarum discalceatorum Orientis.

Fr. Ioannes de Rosa, Prior huius Conuentus S. Augustini.

Testificatio Vicariorum.

FIdem facimus Nos infrascripti
71 Vicarij Goæ, aliarumque illi magis adiacentium Insularum; qualiter postquàm accesserunt in Indiam Clerici Regulares Teatini, suo sancto zelo, doctrina, & virtute magnum in ea Deo Domino nostro obsequium præstitere, ac præstant in conuersione, & saluatione animarum, in quibus multa sanè cum solicitudine seipsos exercent: ac præ alijs R. Pater D. Antonius Ardizonus; qui cum perspexisset, in Prouincijs hisce ex vetusto, quique semper in
72 eis inualuerat, more ad sacram Eucharistiæ Communionem non omnes Naturales, sed eos tantummodò, qui magis sufficientes viderentur, & capaces, admitti; morientes vt plurimùm, nunquàm diuinissimo hoc cibo refectos; maximè pauperes, seruos, mancipia, & qui genere viles à nobis æstimabantur; cuiusmodi sunt gentes illæ, quæ vulgò dicuntur Sudri, Curumbini, Saleiri, Mainati, & Farasi; qui sanctissimo

hoc Sacramento indigni, & incapa-
ces ducebantur. quod cũ, vti diximus,
prædictus Pater perspiceret; efficere
conatus est, rem profectò, nunquàm
priùs tentatam; vt nimirùm omnes,
quotquot ad annos prudentiæ perue-
nissent, sine vlla exceptione perso-
narum, cuiuscunque generis essent,
& conditionis, communicarent, præ-
sertim in Paschate, & mortis pericu-
lo, iuxta præceptum Domini nostri
Iesu Christi, & Sanctæ Matris Ec-
clesiæ; ac etiam, vt ijdem omnes,
iuxta suam quisque capacitatem, ad
id efficiendum instruerentur; &
idem augustissimum Eucharistiæ
Sacramentum Infirmis per modum
Viatici ministraretur, atque in ip-
sorum ædes, & tuguria, quantum-
libet vilia, & angusta, deferretur.
Quocirca plurimas, hac in re sibi
oblatas, difficultates, & contradi-
ctiones, diuersis habitis dissertatio-
nibus, concionibusque, superauit:
eo sermone potissimùm, quem in
Ecclesia Goæ Cathedrali habuit die
solennitatis Corporis Christi coram
Illustrissimo, ac Reuerendissimo
Domino Fr. Francisco de Martyri-
bus, Archiepiscopo Primate; qui,
vt Antistes zelo diuino flagrans, sua-
rumque Ouium salutis studiosissi-
mus, operam quoque suam illi præ-
stitit pluribus edictis, ac mandatis,
quæ per omnem suæ Diœcesis locum
promulgauit; præcipiens, vt adeò
sanctum, tantæque obligationis do-
cumentum ad effectum perducere-
tur; vti iam in præsentia fit, magna
quidem huius Christianitatis satisfa-
tione, & incremento; quæ proinde
73 notabiliter ad morum, vitæque fru-
gem meliorem euasit, euaditque.
siquidem complures generaliter cō-
fessi sunt; multasque Confessiones,
irritè priùs factas, refecerunt. quod-
que maiorem attulit gratulationem,
fuit conuersio multorum Christia-
norum, qui occultè erant idolola-
træ; sed hanc ob causam ad Catho-
licam Fidem conuersi sunt. Efficę-
re præterea magno conatus est zelo,
ac spiritu, & conatur prædictus Pa-
ter; vt in cunctis harum Insularum
Parochijs sanctissimum Eucharistiæ
74 Sacramentum, quod non, nisi in
paucis quibusdam, asseruabatur, re-
poneretur; vt maiori cum facilitate
succurri posset infirmis, nec vllus
Christianus ex eo, quòd in sua Pa-
rochiali Ecclesia hoc idem Sacra-
mentum asseruatum non habeat, si-
ne sanctissimo Viatico decessurus sit.
Quapropter cum isti Religiosi ma-
gno sint emolumento spirituali Pro-
uincijs hisce, ac institutum adeò ex-
tremæ paupertatis profiteantur, vt
75 sub diuina viuentes prouidentia, nec
bona stabilia possideant, nec vllos
exigant prouentus, nec tandem quæ-
ritent eleemosynas; est proindè sa-
cra ista Religio huic Orienti appri-
mè necessaria: faciliter enim homi-
nes hi, videntes Religiosos à bonis
temporalibus alienos, à Gentilitate,
ac Paganismo retrahuntur. Quòd
autem omnia suprascripta vera sint,
iuramus in verbo Sacerdotis, & has
præsentes subscribimus de mandato
Illustrissimi, ac Reuerendissimi Do-

mini Archiepiſcopi Primatis, noſtri Antiſtitis, nobis à prædictis Patribus Teatinis exhibito. Goæ Kalendis Nouembris anni 1647.

Pater Antonius de Norogna, Vicarius Guadalupi.

Pater Stephanus de Gama, Vicarius S. Laurentij.

Pater Martinus de Mello, Vicarius S. Blasij.

Pater Gonzalus Martis, Vicarius S. Ioannis Baptiſtæ.

Pater Franciſcus Serraus, Vicarius Noſtræ Dominæ de Aiuda de Ribandar.

Pater Philippus de Sylua, Vicarius S. Ioannis de Sabagù.

Pater Dominicus de Sylua, Vicarius Dominæ de Pietaté.

Pater Antonius de Pigno, Vicarius S. Annæ.

Pater Coſmas Damianus, Vicarius S. Andreæ Goa ſentoris.

Pater Didicus Antonius, Vicarius S. Simeonis.

Pater Antonius de Teues, Vicarius Dominæ de Conceptione de Pangim.

Pater Franciſcus de Braganza, Vicarius Noſtræ Dominæ Gratiarum de Chorao.]

Hucuſque teſtimoniorum literæ, quæ cum in enarrandis Patris D. Franciſci Manchi progreſſibus apud Golcundenſes Idololatras habitis, parciſſimæ ſint; ad illos etiam paulò prolixiùs referendos, alij oculati teſtes à nobis producendi ſunt. At enim plurima huius ſerui Dei egregiè facta, facinora ignorantur, quippè à ſolo, ac nulli, qui ea indicare potuiſſet, iuncto ſodali, patrata fuerunt in Golcundæ Regno, tam remoto, & à Fidelium frequentia alieno; vt adhuc eius ad Cælum tranſitus non, niſi octo circiter poſt menſes, Goam ad Noſtratium aures peruenire potuerit. Pauca porrò ex ijs, quorum notitia habita hactenus eſt, ſcripturis * authenticis affirmata, atque iurata fuerunt ab ijs Chriſtianis, qui eodem in Regno ſæpè verſati ſunt: vt ex infraſcriptis perſpicietur. 76

*Aſſeruātur apud Cler. Reg. earum autem exemplar in Tabul. Sacræ Congr. de Prop. Fide

77 Die 20. Nouembris, anni 1645. treſdecim viri Luſitani, incolæ Prouinciæ S. Thomæ Apoſtoli in India; videlicet Antonius de Siquera, Michaël Dies, Baltaſſar Pereira, &c. (qui cunctorum deſiderat nomina, adeat Tabularium Sacræ Congregationis de Prop. Fide) Hi omnes, è Regno Golcundæ reuerſi, in authographo, à ſeipſis ſubſcripto in Canarà, ſequentia verba in ſacris Euangelijs deierarunt:

R. Pater D. Franciſcus Mancus Teatinus tantum probatiſſimæ vitæ exem- 78
plum in Regno Golcunda vel Mahometanis, vel Idololatris; vel Noſtratibus ad imitandum propoſuit; vt reuera, iureque optimo ipſi congruat illud, quo vocatur, nomen Apoſtolici viri. Nunquàm enim à negotijs ſui ſuſcepti oneris vacat, magnum Paganorum, atque Gentilium numerum ad ſanctam Chriſti fidem perducens, multoſque eidem fidei reconcilians Apoſtatas. admirabili prætereà caritate, noſtrorum Chriſtianorum animis a mutuis inimi-

citiarum diffidijs ad pacem, & concordiam reuocandis operam dat; cuius quidem muneris obeundi præcipua a Deo gratia donatus videtur. Hanc autem *ob causam, atque ob eximiam suæ vitæ integritatem, cùm in* Fidelium, *tum in* Paganorum, *& Gentilium corda tantum habet imperium; vt, quicquid postulet, magni etiam momenti rem, facilè assequatur a singulis.* Illud *porrò, quod in hoc religioso viro potissimùm admirati sumus, extrema fuit pauperies, ac miseranda, quam suffert, inopia; cum tamen multarum, sibi oblatas, pecuniarum eleemosynas renunciauerit.* Hinc *sæpè ægrotantem vidimus, omni; qua iuuari posset, famulorum ope priuatum; immò & ipso, in quo iaceret, cubili carentem, nec proinde istiusmodi conqueritur incommoda, nec subsidium petit ab aliquo; valdè diuitem esse, inquiens, qui voluntarius pauper est. Deprehendimus insuper in hoc Religioso maximam caritatem, & zelum animarum: præsenti anno, vt Christianis opem ferret, è* Golcunda *vsque in Gergelim ter iter confecit ferè menstruum; semel verò ea solùm de causa, vt adulteræ cuiusdam mulieris, eiusque matris, ac mancipij, adulterio illius consentientium, mortem impediret: quod ipse totum, magno adhibito studio, prudentia, ac labore, optatum ad finem perduxit. illi tamen ea in re beneficium præstitit; quæ posteà, vt liberè amasio pristino potiretur, Dei seruum, cuius frequentes increpationes æquo ferre animo non valebat, insectata est igne; quo intempesta nocte, ventisque perflantibus, in tugurio, vbi Pater iacebat, paleis congesto, tam improuisum excitauit in-*
79 *cendium; vt vix è voracibus flammis, cum iactura rerum suarum eripi ille potuerit semiustus. Cum verò deindè rea femina veneno illum interficere minimè potuisset, veneficijs diuexare conata est. Rogatus fuit a Præside Prouinciæ Biblipatàm, vt duos hortos dono acciperet; vbi Ecclesiam cum domo sibi ædificaret: quibus Pater acceptis, Templum nunc extruit titulo Sanctæ Crucis Teatinorum; eamque ibi Crucem deposuit, quæ hoc eodem anno coram Paganis, Gentilibus, ac Fidelibus Lusitanis, in Chouchim habitantibus, ma-*
80 *gnam sanguinis copiam effundere visa est, &c.*

Præstereà die 26. Aprilis, sequentis anni 1646. Manuel Antunes Aueirensis, Ioannes de Moraës, qui nupserat in Coulàm, vterque Lusitanus; & Georgius de Iacobo Armenus, qui vxorem duxerat in Vrbe Goa; in Curia eiusdem Vrbis primaria per actus authenticos, & iureiurando, quæ sequuntur, deposuere:

R. Pater D. Franciscus Mancus Tea-
81 *tinus, vir moribus, vita, exemplo præstantissimus; ac plurimùm pollens virtute, zelo, & authoritate; magna integritatis famà celebratur, magnique penditur a Rege, & populo Golcundensi. Cumque ab eodem sibi Rege Gentiles ad Christianam fidem conuertendi facultas data esset; nimiùm in Infidelium, Apostatarum, & Christianorum salute procuranda profecit; multosque a proposito desciscendi a recta fide retraxit. Arctissimam profitens paupertatem, nihil pro se acquirit; sed egenis,*

pauperibus, viatoribus, atque è naufragio illuc appulsis, suā eos in domum excipiens, quicquid possidet, elargitur, verus inopum pater, & desertorum. A mundanis rebus multùm est alienus; nihil proprijs de commodis solicitus; noluit, studio paupertatis, magnam pecuniæ summam, quæ ab Armeno quodam moribundo ei relinquebatur, accipere; solummodò ad muneris sui partes perfectissimè assequendas, ad vnam scilicet animarum salutem, sua omnia confert studia. Vndè diu noctuque Ecclesiæ sacramenta administrans; feruore, zeloque admirabili concionans; Templum quoddam summa omnium obtestatione ædificans, verum præsefert Apostolicum virum.

Denique anno 1647. (postquàm tantus vir ex hac mortali vita decesserat) die 17. Iulij, Antonius Cyrne de Sylua, patricius Lusitanus, chirographo suo, iurato in sanctis Euangelijs, Goæ id, quod sequitur, affirmauit:

Viris ego comitatus decem, & septem, iter ex Vrbe Goa in Belgalæ Regnum terrà susceperam; vt huc, ductam a me illuc, asportarem vxorem. Transiens autem per Regnum Golcundæ, comperi, Patrem D. Franciscum Mancum sibi iam extruxisse Ecclesiam, in qua liberè Sacrum diebus singulis faciebat. Perspexi interim, eundem Patrem maximos ibi progressus saluti animarum habere: conferebat enim Pænitentiæ sacramentum Christianis tum manifestis, tum occultis, & Armenis, Georgianis, ac Moghorrensibus; quorum etiam liberos baptizabat.

multos prætereà ritus erroneos corrigebat illorum, quos ad agnitionem Christianæ fidei, atque ad Ecclesiæ Romanæ statuta custodienda inducebat. Cæterùm vsqueadeò habebatur virtute castitatis excellere, vt appellaretur vulgò Pater castratus. quocirca exploratum mihi fuit, illum a Pagama per mulieres, ad eius castitatem labefactandam immissas, non semel probatum esse; qui posteà, vt purissimi viri virtus pro merito commendaretur, factum promulgarunt vbique. Noui etiam, illum propter animarum conuersionem solitum longè latèque peregrinari; plurimùm apud Regem, Optimatesque illius Regni valere; cunctis, illuc proficiscentibus, in rebus quoque temporalibus nimiùm profuisse, &c.

Hæc, atque alia, quæ breuitatis gratia omittuntur, testimonia de virtutibus Patris nostri D. Francisci, eiusque in Infidelibus conuertendis progressionibus, transmissa fuerunt Romam cum prolixa relatione gestorum eiusdem Patris à D. Petro Auitabole Missionis Præfecto. Vndè peritissimus Doctor Hieronymus Fabri, Sacræ Congregationis de Prop. Fide Minister, typis dedit pereruditam suam Opellam, cuius titulus est, MISSIONARIO APOSTOLICO; in qua Patris D. Francisci vita accuratè describitur.

Nuncium obitus eius, qui contigit circa finem anni 1646., Goam pertulit è Regionibus, Golcundensi Regno finitimis, epistola, ad Patrem nostrum D. Antonium Ardizonum data die 12. Martij, 1647.

à R. Patre Christophoro de Gouea è Societate Ieſu, Collegij Ciuitatis S. Thomæ Rectore, qui hæc alia in ea ſubdit: Audiui prætereà, eundem Patrem D. Franciſcum fel. mem. nullius momenti rem domi reliquiſſe post mortem: quarè omnes ex maxima eius paupertate, ac religione multum ceperant virtutis documentum, fertur etiam ſuper ſtoream humi ſtratam fuiſſe ſolitus decubare; ac villam quandam, à domino eius ſibi oblatam, renunciaſſe; magnam denique ſanctitatis famam, & odorem apud omnes reliquiſſe. &c.] Hactenus dicta ſufficiant de Indica Clericorum Regularium Miſſione; quæ cùm maiores hoc anno ex nouis Operarijs vires reſumpſerit, fructum deinceps creditur, ope diuina, vberiorem latura.

VT autem in Iberiam, & Colchidem, è quibus cum Patre Auitabole digreſſi fueramus in Indiam, iterùm reuertamur: relatis iam Iberorum erroribus, de Colchorum religione dicendum nunc supereſt. Et quidem iſtis etiam, qui ſunt cum Iberis, vt loci vicinitate, ita fide, ac religione coniuncti, ijdem prorſus ſuprà relati illorum mores, errores, & abuſus aſcribendi ſunt; quin & eò peiores, quò Colchi, ſyluoſos colles, & latus vſquequaque horribiles, ſparſim more ferarum inhabitantes ſine vlla, non modò Vrbis, ſed ne Pagi quidem, aut Vici frequentia; magis præcipites, efferatioreſque populi ſunt; maiorique inſcitia, & ſuperſtitione tenentur.

Quamobrèm eorum in rebus ſacris
85 incuria eouſque peruenerat; vt vel ipſam verborum, Baptiſmo neceſſariam, formulam ignorarent; ſicut à Noſtratibus ſummo adhibito ſtudio compertum fuit. Hinc Baptiſmatis ſacramentum eodem ipſi ritu, quo Iberi, cæterò conferentes; à prolatione tamen eius formulæ (quæ adhuc inter hos, vti ſuperiùs dictum eſt, intempeſtiuè; & non ab abluente quidem, proferebatur) non ſolùm penitùs abſtinere ad hæc vſque tempora conſueuerant, verùm etiam, quò ſolenniùs Optimatibus ſacra-
86 mentum illud miniſtraretur, vino interdum, & non aquà, fiebat ablutio.

Talis igitur in Iberia erat, & Colchide ſtatus Chriſtianitatis; cum ad ſpirituales Prouinciarum illarum vineas excolendas miſſi fuere Clerici Regulares. Iam verò, antequàm de horum incommodis, laboribuſque, & fructu quoque, ex earum hucuſque cultura percepto, diſſeramus; haud ab re ducimus, aliquam de ijſdem Regionibus, ipſarumque
87 Principibus, præmittere narrationem.

De Iberorum Orientalium Regno, & bellis in eo nouiſſimè geſtis.

PRotendebat antiquitùs terminos ſuos ſub vnius moderamine Regis Iberiacum Imperium, ab Oriente vſque Ecbatana, Mediæ maioris

metropolim, quam vocitant hodiè
Tauris; ab Occidente, Meridieque
vsque Trapezuntim, & Arzerùm;
ab Aquilone demum ad populos
Abasgos. lapsu verò temporum in
quinque duntaxat Prouincias inter
Euxinum, & Caspium mare se con-
traxerat: quarum quatuor ipsam
Iberiæ Regionem constituunt; quin-
ta est Colchis, moribus, lingua,
Cælique temperie ab illis discreta,
etsi finitima Regio.

Has ergo Prouincias annosus qui-
dam Rex Iberorum, dum adhuc vi-
ueret, totidem filijs suis partitus est,
singulas singulorum subijciens im-
perio. quæ prima erat, & caput Ibe-
riaci Regni, Imeretum, siue alio
nomine Bassaciuch ab accolis di-
ctam; vbi Regia in munitissima vr-
be Cotatis posita erat; primogenito
vnà cum titulo Regis attribuit: Car-
delium autem, Kachetum, Gurie-
lem, & Colchidem reliquis quatuor;
quos & maiori natu filio esse voluit
vectigales. Patre ab humanis erepto,
fratres minores, pendentes aliquan-
do maiori tributum, inficiantur in
posterum; ab eoque immunes fiunt,
& Principes supremi: sui quoque
iuris perstitere ad nostra vsque tem-
pora successores.

Ab hinc porrò sex supra viginti
circiter annos, præpotens Rex ille
Persidis Sciahabàs, nescio quo per-
citus odio; nisi fortè, quod nullus
Iberus tributo sibi soluendo esse vel-
let obnoxius; Cardelij, Kachetique
Prouincias, ditioni suæ conterminas,
populatus est, penitusque vastauit;
innumeros ferè Iberos, cùm viros,
88 tum mulieres, inde in Persidem ca-
ptiuos abducens. Oppressit mœroris
ictu acerbissimus casus Theimara-
tium, vtriusque Prouinciæ Princi-
pem Christianum; qui, vt placatum
redderet Persam, & captiuorum ad
restitutionem alliceret; matrem
suam ad ipsum allegauit oratricem;
eximiæ pulchritudinis, pietatisque,
& magnanimitatis heroinam. Hanc
vt primùm vidit oculus, statim arsit
cor Sciahabasi: amore ebrius, im-
pietate plenus, nil intentatum reli-
quit; vt castissimam ad impudicitiæ,
89 Christianam ad apostasiæ flagitium
traheret, non illecebras vniuersas;
non minas; spondet Regni coronam,
supplicia, & mortem intentat: ad
extremum in fide, & castitate con-
stantissimam expertus; actus in ra-
biem, sæuissimis illam vrget tor-
mentis vsque ad extremi spiritus pro-
fusionem.

Tristi nuncio de crudelissimo ge-
nitricis interitu accepto Theimara-
tius, præ nimia doloris acerbitate
90 penè disruptus est; vtque illum quo-
modolibèt vindicaret; ac deinceps
tutius redderet ab incursione Persa-
rum Dominium suum; id planè ma-
chinatus fuit incautus, quod posteà
citra spem in maiorem suimet perni-
ciem cessit. Dominabatur in Pro-
uincia Gangiæ, media inter Persi-
dem, & Iberiam, cultor Mahome-
ticæ superstitionis, Daut Kan, sub-
ditus Regi Persarum; qui maleuo-
lorum inuidia; & improbis artibus
ex eiusdem Regis gratia, beneuolen-

tiàque non nihil exciderat. Cum hoc finitimo Principe firmiſſimo iunctus fœdere Iberus, non ceſſat eundem ad rebellionem in Sciahabàs Regem per aſſiduam inſtigationem impellere, quouſque ſit voti compos; ratus quidem vterque, coniunctis vnà ſimul viribus ſuis, poſſe longè diſſito, etſi potentiſſimo hoſti reſiſtere. Exæſtuat irà, vlciſcendæque ardore iniuriæ, hæc audiens, Perſa Tyrannus: quamcitiſſimè poteſt, Roſtuanum, Iberum genere, ſed apoſtatam, florentiſſimo inſtructum exercitu centum millium Perſarum equitum, ad fœderatos, rebelleſque Principes debellandos immittit; vt, qui ex Iberorum Primatum ſanguine pariter oriundus erat; alterius Iberi Ducis, ſi eum deuincere poſſet, ſibi iura, ac Principatum acquireret.

Validiſſimi huius terror exercitus vniuerſam funditùs tremore concuſſit Iberiam; quæ proinde putabat, ſub Perſicæ tyrannidis iugum ſe totam tunc temporis ruituram: Præ cæteris autem animo conſternati, ingentique metu perterriti ſunt Theimaratius, & Daut Kan; qui nunquàm arbitrati fuerant, ſe tot, tantiſque viribus inuadendos: quare hic, arrepta fuga, perrexit ad Turcas, relicta Gangia in manu Perſarum; ille verò, Iberus inquam, ſeſe in Kachetum recipiens, inter aſperrimorum prærupta montium communiuit; deſerens Cardelij Prouinciam hoſtilibus armis expoſitam. Hanc Roſtuanus, direpta, vaſtataque Kacheti planitie, proprio mancipauit dominio, caſtris

91 duobus exceptis, quæ ſibi, ſuoque præſidio iuſſit Perſa muniri; ne nouus Princeps deſciſcere valeret vnquàm à Perſis. Cæterùm Theimaratius, vt vnius ſaltem Kachetenſis Prouinciæ pacificè poſſet ditione potiri; filià ſua, ſpecie, gratiàque venuſta, in vxorem Perſarum Regi donata, vectigalem ſe in poſterum pollicetur: quibus permulcta munere, & obſequio, tandem ira potentiſſimi Regis ſedata eſt.

Dum hæc interim initio agebantur; in cæteris Iberiæ Prouincijs noui excitantur tumultus inter Princi-
92 pes Chriſtianos; nouique belli offertur occaſio. Tractabat gubernacula Colchidos Dadianus Princeps, ita cautè, prouidèque; ac tanta quidem vel in ſubiectos, vel in extraneos beneuolentia, & liberalitate, vt propterea ad ſui dilectionem, & obſeruantiam exterorum quoque Optimatum corda pelliceret. Hinc laudem ſuam præ Iberis Principibus vndique celebratam conſpiciens, ad ſuperbos actus vltra modum efferebatur: &,
93 quod peius, perinde ac ſi præeſſet æqualibus, præſcripta ſibi cum finitimis Regulis iura tranſgrediebatur, & contemnebat in dies. Subijt ergo acerbiſſimum odium vicinorum, tum Georgij Regis Imereti; tum Simonis Principis Gurielis, cui vxor erat ipſius Dadiani germana; tum denique Abaſgorum Ducis: qui omnes ſolertiſſimam eius ſagacitatem, ac ſimul potentiam formidantes; animi liuorem ſimulatione tegebant. Conceptam maleuolentiam

casus, qui sequitur enarrandus, adauxit.

In suspicionem adducitur apud virum coniux Dadiani, filia Ducis Abasgorum; quòd, fide thalami violata, habuisset rem cum Visiro (hoc nomine Colchiaco Principi gratiosissimus omnium aulicus nuncupari solet). Et quidem ea res, quæ manifesta omnibus erat, quamuis nullam in Colchide turpitudinis notam pro more inureret; apud Principem tamen, quòd secundis perpulchræ, atque illustris adolescentulæ nuptijs animum intenderet, vxorisque in dilectione frigeret, malè multùm audiuit; quapropter habita vt turpissima, illum irritauit ad vltionem. Vlciscitur ergo Barbarus supplicio non mortis, sed morte quidem ipsa crudeliori: amputat adulteræ Principi nasum, aures, & linguam; moxque, renunciato repudio, illam remittit ad patrem, quem ob id sibi facit infensiorem. Dein agens mitiùs cum adultero (quo sanè ingeniosior, ac solertior nullus è Satrapis); apprehensum non mutilat, non capite punit; neque, ne huius artes seditionem in populo concitarent, apud se in vinculis detinet; sed in Gurielem sub tuta missum custodia, Simoni Kan leuiro suo, quem sibi putat amicum, concredit; enixè rogans, illum ne sineret euagari.

Annuit Dadiani votis amicus fictitius hilari, sed simulata fronte: acceptum porrò Captiuum adhibet crebrò in secretis consilijs; qui, vt
suæ prospiceret incolumitati, occa-
94 sione reperta pro animi sententia,
non parcit insolentiæ Dadiani disertis,
plenisque vocibus oblatrare.
Ergone subdetur, ait, Iberia Colchidi?
Ecquid ò Principes Iberi præstolamini
vlteriùs spectaturi? En
iam cernitis elatum animo hominem
in dies singulos magis magisque iura
vestra proterere, plusque sibi assumere,
quàm ratio vlla ferat. En
iam obsequio, famà, viribus perpetim,
vberrimèque succrescit dede-
95 cori, decrementoque vestro. quidni
è Colchiaca, humilique valle erectus,
dum permittitis vltrò, coronatam
ceruicem attollat nouus Rex,
nouus Imperator; vt excelsa, indomitaque
hactenus, vestri Caucasi
iuga iugo subdat, ac domet? quidni,
dum succumbitis vltrò, ad summum
Iberiæ totius Imperium superbus aspiret?
an tum valebitis, cum tandem
potentia exaggeratus cunctis
erit pertimescendus, obsistere? profectò
inueterato, corroboratoque
morbo frustrà, dum serò, parabitur
96 medicina.

His, & similibus ab industrio, nauoque Captiuo exacerbatur, & incitatur magis in Colchum odium Iberi Ducis Simonis; qui, cum pariter impius, & cruentus admodùm esset (vt citiùs enim regnare potuisset, suum ipsum iugulauerat patrem); solicitè sciscitatus fuit ab hospite: quænam foret via dolis aptior? quibusue communis, ac latens hostis tentandus insidijs; vt posset vità priuari? His etiam sine cunctatione sug-

gestis, mittit clanculùm nuncios ad Abasgum, atque ad Imereti Regem Georgium; quos factos de re, commodoque publico certiores, facilè ad suam trahit sententiam. Itaque de Dadiano per insidias obtruncando tres isti coniurant: vel, si fortè his patefactis alienum à voluntate exitum res haberet; de eodem tribus vndique exercitibus statim, & vno tempore circumuadendo deliberant: vtcunque demum, ipsum prorsus è medio tollere; ac Iosephum eius fratrem, eidem conspirantem sceleri, in locum demortui Principis subrogare.

Ergo reperitur, ac mittitur, qui cædem cautè committere sciat; &, si nequeat, coniuratione tentatam fidus celet, sicarius veterator. Detinebatur hoc tempore Dadianus festiuis nuptiarum solennijs implicitus: etenim prima repudiata coniuge, vxorem patrui sui Lipardiani, cuius iamdiu amore flagrarat, nuper vi raptam, superstite adhuc, & inuito viro, sibi matrimonio copulauerat: quod quidem ob scelus idem Lipardianus, dolore vehementer oppressus, propediem vitâ excesserat. Iamque extructum erat opaca inter nemora Colchidis, ad nuptiarum conuiuia æstate celebranda, aurasque molliter, ac delicatè captandas accomodum, triclinium amplum, & cancellatum. Cuius intra repagula dum Princeps in pleno conuiuio recumbens, & incumbens tergo cancellis; epulationibus, ac potationibus, canticis, & symphonijs cum innumera seruorum, & conuiuarum turba ob-
97 lectaretur; aduènit extrà occultus, & ab equo desilijt grassator: tum ad latus triclinij posticum lento accedens pede, arreptam iecit lanceam per cancellos, fixitque, vi quanta poterat, in dorso Reguli: mox in equum citò resiliens, vitam suam celeri fugæ mandauit. Exanimata seruorum pars fuso, ac semineci accurrit domino: altera pars interrita, velocissimis rapitur equis persequens homicidam; quem tamen assequi minimè potest.

Dum intereà coniurati Principes,
98 læti non magis de patrato facinore, quàm de non prodito coniurationis arcano; Dadiani mortem auidissimè expectabant: ille manibus periti chirurgi lethale vulnus committens; nil aliud magis diu noctuque animo solicito reuoluebat, quàm coniecturas, quibus posset prædiuinari, à quonam ictus venisset. Et iam rerum omnium, non relatu quidem, sed suo, vt dicitur, marte gnarus; machinati sceleris auctorem, patronosque sin-
99 gulos mira, qua pollebat, ingenij perspicacitate cognouerat: prudens tamen celat silentio, ac nescire se simulat, quæ non poterant, opportuno nisi tempore, vindicari; vnius solummodò rei tunc habita ratione, nimirùm salutis recuperandæ.

Bimestri ergo dubietate anceps suspenditur sauciati Principis vita: deinde habetur incolumis: tandem pristinis perfectè viribus restituitur. Iam valens, ac vegetus, iubet, hominis cuiusdam, qui criminis conscius

sciús coniecturà iudicabatur, amputari dextram, oculosque exuri; ratus, hac solùm pœna se cunctis persuasurum, de inflicto vulnere vltum satis: quippè mos erat in Regione, non plecti capite, nisi vel Ecclesiæ direptorem, vel cuius vita Principis, aut Principatus immineret exitio. Hoc facto, interiectoque non modici temporis interuallo, missis in Gurielem Oratoribus, maximas Simoni gratias & agere, & habere se fingit; quòd concreditum ipsi Visirum tandiù in sui gratiam custodisset: at nunc, vt velit eum ad se remittere, petit. Contrà verò Captiuus, animo sibi malum venturum præsagiente, multùm anxius, rogat Simonem, ipse ne mittatur: certè scio, inquit, ad capitale me suppliciũ accersiri. At ille, quid times? respondit: haud enim nostræ patuerunt insidiæ: cæterùm si quando tutus adhuc omnino non eris; ab omni quidem periculo securum te mea reddítura est commendatio.

Itaque Dadianus redditum sibi Visirum, & officiosè etiam commendatum, teneri sub custodia iussit, debitas molitori tanti sceleris, citò pœnas persoluturum. Deinde, nulla interposita mora, Colchos vniuersos, qui nossent arma tractare, maximè verò Proceres, intra diem conuocat, & parat ad bellum. instructum agmen triginta millium armatorum, quorum pars maior equites, suspensum animo tenet, primamque sequentis diei differt ad lucem. Nullam sanè magis virtutem in hoc Duce laudauerim; quàm celeritatem,
100 & occultationem secreti. Nocte interim intempesta, exercitu quiete composito, fragor ingens, horribilis instar tonitru, improuisò auditur; quo vndique Colchicæ valles, & Iberi procul reboant montes. excitæ somno surgunt illicò exterritæ copię; atque ex consuetudine loci consciæ infausti signi, quisnam è Dynastis sit iussu Principis neci datus, interrogant: siquidem mos obtinuerat; vt, cum aliquis è Primoribus, causa perurgente, fuisset morte, aut graui pœna mulctandus; (solebat enim hoc
101 rarò contingere:) ne qua populi seditio, re ante exitum euulgata, consanguineorum sontis, amicorumue industrià oriretur; occultè, atque inopinatò id noctu executionem haberet: tum, vt supplicium horrifero signo, & quo conterriti reliqui frænarentur in posterum, in tota statim promulgaretur Prouincia; bellicum prægrande tormentum, quod vnum, & hunc solùm ad finem media conseruatur in Colchide, bombum horrendum emitteret. Dum igitur mul-
102 titudo nouitati rei curiosas intendit aures; ecce Præco, clangore tubæ præmisso, è tabernaculo Dadiani proclamat: *Discite vniuersi fide incorrupta moremgerere Principi. Iosopho Dadiani germano, in vitam fratris, vt Regno scelere potiretur, cum Simone Kan Gurielis coniurato, oculi iam effossi sunt. Item huiusce Regni Visirus, cubilis dominici violator, conscitaque coniurationis molitor, ne ampliùs eiusmodi struere posset insidias, viuus intra*

tormentum immiſſus, vnà cum bombo per aërem diſperſus interijt. En idcirco bellum indicitur Gurieli; manè propterandum ad pugnam.

Hæc ille palàm pronuncians, ſuppreſſit ſilentio crimeñ aliorum coniuratorum, ne aduerſus vnum Dadianum, qui eos imparatos, ac ſingulos inuadere cupiebat, varij ſimul hoſtes promulgatione prouocarentur. Infremuit in nefarios proditores, audito Præcone, Colchorum exercitus vniuerſus; qui, dato æquitati læſi Ducis, exactiſque iure ſupplicijs plauſu, ad iuſtas quoque pœnas armis à Simone capiendas ſeſe inuicem excitarunt. Oriente vix luce, impiger Regulus iter quatridui ſuſcipit, aciem greſſu feſtino in Gurielem deducturus. ac Phaſidis quidem per flumen (Rion incolæ vocant) quod Iberiam, atque Colchidem interfluit, agmine traiecto, incipit vndique Regionem vaſtare. Iamque ſparſi rumores, ijque conſtantes, ad Vzurghet Regiam Simonis peruenerant; qui coacta properè manu militum, quantacunque potuerat in ea imminentium periculorum anxietate, & temporis anguſtia celeriter adunari, venit obuiàm inimico.

Collatis iam ſignis, vtrinque læuiſſimum initur certamen; quippe vtraque pars, non minùs ob nimiam feſtinationem, quàm propter odium inteſtinum, ad pugnam concitata ſpiritu erat. Itaque alij eminùs crebro telorum iactu acriter in hoſtes deſæuiebant; iactaque ſibi tela clypeis, & corporis motu vitabant. cominùs a-
103 lij lanceis, mucronibuſque, & tortis congrediebantur machæris. fuſum eſt pari marte hinc inde non modicum ſanguinis; & victoria ſanè diu anceps, tandem videbatur flecti pauxillùm potiùs ad Dadianum. Quamobrèm Patriarcha Iberiæ Malachias, frater Simonis, qui pro germano dimicabat primæ, atque omnium ſtrenuiſſimæ dux aciei; ſiue ſpe erectus regnandi loco fratris, ſiue deiectus animo ob excedentes Colchorum vires, actutùm in Simo-
104 nem pro Dadiano vertit arma ſuæ cohortis: ſimiliter, eius exemplum ſequuti, duces nonnulli fecere. Hinc cedente Colchis, ac fugata parte reliqua exercitus Iberorum, armis vndique hoſtilibus circumſepitur, atque capitur Simon.

Victoriam igitur conſequutus Colchorum exercitus, ad fugientes ſtrenuè inſequendos, trucidandoſque iam irruebat; ſed cohibitus fuit à Duce, cui quidem viſa eſt, poſt captum hoſtem, in inſontes, & Chriſtianæ
105 religionis cultores non eſſe ampliùs adhibenda ſæuitia. Hac indulgentis animi magnitudine; pietateque illecti vniuerſi Gurielenſes Primates, debitum victori obſequium præſtituri, adeunt illicò Dadianum; qui cunctos honorificentia magna exceptos, & comitate, his alloquitur verbis: Non ego, nobiliſſimi Viri, ad Regionem euertendam, aut occupandam; non ad excindendos beneuolos, & amicos; ſed vnum tantummodò ad proditorem Principem de-

bellandum, huc veni. Profectò inulta mihi non relinquenda erat grauissima hominis fraudulenti offensio; qui, nulla vnquàm lacessitus iniuria, quantùm me læserit immerentem, planè iam nostis. Cæterùm haud quaquàm par erat, vt magnificentiæ vestræ præesset, fidelissimoque tot, ac tantorum Procerum obsequio potiretur, qui non leuiri tantùm capiti iniquus, ac fœdifragus tetendit nuper insidias; verùm etiam immoderata olim ambitione, ac citò regnandi auiditate excisus, moræque impatiens, æquo pati animo maluit, sacrilegas manus in sanguine genitoris fœdare impius parricida. Hæc fatus, adducto in conspectum infelici Simoni ignitis iussit laminis oculos exiccari, atque obcæcatum è Regno detrudi; qui vectus Constantinopolim, & apud Regem Turcarum deploratis in Dadianum frustrà querelis, inde nauigauit Hierusalem; vbi religiosæ vitæ instituto diem clausit extremum: At verò Dadianus, Guriele subacta, hosteque iam Sede depulso, Malachiæ, noua priùs tributi, ab eo sibi soluendi, pacta exactione, Prouinciæ dominatum concessit. tum pede illinc relato, in Colchidem & sororem suam Simonis vxorem, & opulentissimum thesaurum, è Regia eiusdem Simonis abreptum, & exercitum thesauri parte larga manu remuneratum traduxit.

Inter hæc autem Georgij Regis Imereti, itidemque Abasgorum Ducis pectora, quibus miserandus obcæcati, eiectique Simonis euentus timoris iam multum incusserat; varijs
106 curarum fluctibus agitabantur, & res quidem inter spem, & metum eorum suspenderat animos. hinc criminosæ conscientiæ redargutio iamiam irruentes in ipsos Colchorum phalanges, ac seuerum vindicem Dadianum ob oculos proponebat: hinc, quam imaginabantur, suæ conspirationis occultatio magnam sibi spem, & à bellorum incommodis securitatem facere videbatur, maximè cum Colchiacus Princeps inflicti quondam sibi vulneris reos, solos duntaxat Visirum, Simonem, & Iosephum, in
107 quos vltus iam erat vsque affatim, præconio promulgasset. Altera subinde non minùs perplexa dubietas ipsorum occupauerat mentes: num congregatis copijs in procinctu stare deberent, exitum rei præstolantes armati, nequando improuidi appeterentur? an motu armorum, quo crimen forsan occultum, exploratum certè, ac publicum fieret, abstinerent? postremum hoc tandem, seorsim, & consilij alterius iudicij, (quip-
108 pe inter Abasgos, & Imeretum Colchis erat media) eligere statuunt.

Dux verò Colchidis, ac versutus satrapes ille Dadianus; qui, vt Caucasios cliuos ditioni iungeret suæ, Iberorum Magnatum beneuolentiam largitionibus, alijsque blanditiarum illecebris consectari, nulla intermittebat die; quamuis certum Abasghi, Georgijque crimen, non ipsi vt certum, sed coniecturale proponeretur; arripuit tamen lubens vel minimam, quam diù quæsierat, oblatam occa-

sionem; quæ, si ad bellum iustè in-
ferendum nequaquàm sufficiebat, su-
perfuit tamen imperitandi cupiditati,
quæ per bellum explenda erat. Di-
missum igitur fatigatum exercitum,
& ferè per hebdomadam suis in do-
mibus è labore præterito recreatum,
extemplò iterum conuocat, lustrat,
ac recenti, fortissimoque milite ro-
borat. Tum mittit citò ad Regem
Georgium feciales legatos; qui ei
bellum indicerent tali, ne suspiciosus
ipse fieret Abalgo, prætextu: quòd
fœdo iunctus fœdere cum Simone,
percussorem ad ipsum insidijs oppri-
mendum misisset; vt Colchis, in sta-
tum pristinum redigenda, Imereto,
Iberoque Regi subigeretur. Nec dum
Cotatis regalem ad vrbem legati per-
uenerant; cum ipse, quasi ad trium-
phum potiùs, quàm ad conflictum
iturus, vnà cum vxore se viæ com-
misit, exercitum conducturus in
Imeretum.

Porrò Georgius, cui proprium
crimen timorem attulerat, magnam
quoque timor suspicionem, qua in
explorãdo quemlibet aduersarij mo-
tum penè scatens oculis Argus eua-
serat; statim ac inimicum ad se iter
direxisse, per speculatores præsensit;
manus vertit ad arma; Proceresque
omnes, & copias celeritate maxima
congregauit. Cumque armatam in-
struens aciem; turmasque, & cohor-
tes duces sub singulos in ordinem re-
ferens, exercitui obequitaret; milites
vniuersos pauore exanimatos animad-
uertit: (Colchorum namque phalan-
ges, ex Gurielensi victoria impetu
magno, & audacia redeuntium, ter-
109 rore regionem impleuerant). Qua-
re licet metu fluctuans agmen, suo
ipse dissimulato timore, ad animos,
& fortitudinem reuocare pro viribus
conaretur; vix tamen valuit tantum
illis addere animorum, quantum ad
primam hostium aggressionem su-
stinendam sufficere videbatur.

Intereà Dadiani copijs, Imereti
fines ingressis, atque in vniuersam
Prouinciam debaccatis, vix obuius
fuerat Pagus, aut Vicus; qui latroci-
nijs direptus, cladibusque luctuosis
repletus, postremò voracibus non
110 fuisset flammis absumptus. horribilis
visu pompa! vndique cernebatur in-
cendijs Regio conflagrare; cuius qui-
dem cinefactæ reliquiæ, oculis dein-
de meis per iter exhibitæ, lacrymas
quoque mouerunt. Cæterùm effera-
tus, præcepsque exercitus, non secus
ac flumen inundans; omnibus longè
latèque perturbatis, & ad perniciem
redactis; ad vrbem expugnandam,
& stragibus obruendam rapidissimè
ferebatur. Ingens erat agrestium
111 Iberorum numerus, huc illucque
pericula fugitantium; alij montium
præruptorum petiuere secessus; alij
sub obscuras nemorum latebras abdi-
dere sese; reliqua pars ad Vrbem, &
Georgium effugium habens, maio-
ris fuit causa timoris eius agmini tre-
pidanti.

Occurrunt sibi tandem haud pro-
cul à Ciuitate, simul congressuræ,
manus vtriusque Ducis. Colchi tan-
to irruunt impetu in Iberos; vt prima
horum acie fusa, cæteros facilè non

in fugam modò conijciunt; sed etiam viriliter persequuntur, assequunturque plerosque; è quibus plures capti sunt, quàm occisi. Hos inter Rex quoque Georgius, dum è manibus hostium munimento euadere fuga celeri properabat, captiuus remansit.

Finito huiusmodi euentu prælio; Vrbs Cotatis, Dadiano victori se deditura; cùm ad pacem petendam, tum ad veniam Regi suo impetrandam, caduceatores emittit; quibus ille benignè exceptis pollicetur vtrumque, si Rex, in posterum sibi morigerus, obsequium promisisset. Hic, in arcto iam positus, vltrò ad consensum inducitur, pactionibusque confectis, spondet, auxilio, quotiescunque opus esset, Dadiano cum copijs se venturum; ac prætereà ducenas Armeniorum, nonnullasque Iudæorum familias, quas ille ad Colchidem inhabitandam, & negotiationem in eam introducendam insuper quæsierat, traditurum. Vt verò sancita, atque iurata fœdera sanguine medio iuxta morem confirmarentur; Dadianus suæ vxoris vbera (demiranda sanè dissoluta Barbarorum consuetudo!) obtulit Georgio Regi sugenda.

Ita rebus in Imereto compositis, redit Colchus in Patriam; atque in accliui cacumine iugi arcem extruit validissimam, vrbemq. circumstruit; in qua conductum victoriæ trophæũ, Iudaicum, Armeniumque populum collocauit. His peractis, bellum aduersus Abasgos capessit; qui, cum asperrimos montes, & inaccessas incolerent rupes, admodùm longum
112 illud, ac difficile reddiderunt: tamen nihilominùs, iteratis per singulos annos aggressionibus, coacta denique fuit aspera, & montana gens; vt posset imperturbata viuere; & ipsa collum subdere Colchiaco iugo. Studiosiùs itaque, ac feliciùs nouit inuictissimus Dadianus, qui vitam hactenus sub prospera ducit fortuna, sui amplificationem Imperij vlciscendo contechnari; quàm nossent anteà inimici demolitionem eius offendendo
113 moliri.

De Colchidis Regione.

Colchis est Asiæ regio iuxta Pontum; ab Ortu, & Meridie Iberià; ab Occasu Euxino mari; à Septentrione Corace monte clausa. Huc Iasonem cum Argonautis nauigasse, aureumque vellus inde in Græciam retulisse, Poetæ fabulati sunt. Vniuersam certè Prouinciam, cuius ambitus est plus minùs quatuor millium stadiorum; vnicum dixeris nemus,
114 vsquequaque ligneis, rarisque domibus sparsum; vbi (Castro Kalachis excepto, ab hodierno constructo Principe) nec vrbs, nec oppidum, nec pagus incolitur vllus. Montosa licet, interstinctaque collibus, non silice quidem, sed molli terreno obsitis, & syluosis; ima tamen, depressaque regio est; montibus vndique altissimis, ab Aquilone Coraxicis, ab Oriente, Meridieque Caucasijs circumuallata.

Hinc magnis, pisculentisque sca-

tet fluminibus; in quibus vberrima, prædulcium maximè Silurorũ, quos aliter Sturiones vocamus, piscatio fit: præ reliquis autem Phasis, ipsam ex Iberia disterminans, apprimè celebratur; à quo Phasiani, quòd maximus eorum feratur ibi prouentus, nomen traxere. Paludibus etiam, limosisque lacunis passim obruitur; quò fit, vt, aëre humidissimis exhalationibus corporescente, non ibi tonitruum, non turbinum eruptiones, neque grandines, aut ignitæ faces, aliaque, quæ sicco excitantur, metheorologica vnquàm mista generentur; sed tantummodò pluuiæ, quæ tum hyeme, tum æstate sunt fermè quotidianæ.

Infatuatur idcirco illic natura cunctis in effectis: hebescit herbarum virtus, odor florum, frugum sapor; serpentes etiam, scorpionesque, quorum est terra ferax, veneno carent; sed & lectus ipse à suo cimice, & pulice tutus est, si non à situ, ranisque. Quapropter omnibus ex humido enascentibus morbis magnoperè fit Colchis obnoxia; hydropisi potissimùm, febribusque frigidis, ac periodicis, cuiusmòdi sunt tertianæ, & quartanæ. Vermiculari vltrò solent frequenter, non humana modò corpora in stomacho, verum etiam brutorum animalium; sues præsertim, quorum sæpenumerò carnes ipsæ, quòd fortè etiam naturà humido abundent, etsi viuidæ, aut tunc exectæ, verminosæ tamen reperiuntur.

Esuriunt proinde cuncta viuentia esum salis; cuius tanta quidem in re-

115 gione caritas est, & appetentia, vt vel homines illud, perinde quasi saccharum Creticum, belluino more commanducent. Infima gens, quæ vel nuda prorsus, vel simplici induta tunicà est, vitam à nimio madore tutatur aut labore, aut continua ignis præsentia: Nobiles verò tum igne, tum iugi motu. perequitant enim Prouinciam toto ferè anni tempore erabundi, huc illuc per sua prædia domicilia transferentes; cum roscidum clima vix diuturnam in loco stationem humanæ vitæ permittat: Ego quidem triennio, quandiù in

116 Colchide degere iussus fui, quartanam mihi febrim, hydropico tumori annexam, assidua per nemus equitatione munia Missionis exercens, extenuaui, maceraulque: ac sæpè contigit, vt rigidam eius accessionem, seu paroxismum in itinere tremulus equisessor compescerem; aut interdum, cum solito asperior illa erat, desiliens, ligatoque ad arborem equo, super gramina iacens sustinerem, vsque dum rigor in calorem migrasset. plurimùm profectò ad sa-

117 lutem recuperandam, & motus ille frequentior, & fumus panacèæ, vulgò dictæ *tabacco*, mihi contulit.

In agris igitur, humore perpetuo virescentibus, innumera gregum, & armentorum, equitiorumque pascitur multitudo: & equorum sanè nusquam gentium illà vidi copiosiorem; Optimatum alij quingentos, alij mille, Princeps eos ad quinque millia possidet. Hinc mirabilis visu est assidua, inter se ibi pugnantium, equo-

rum,

rum, luporumque, quibus & sylua frequentatur, conflictio, isti vt inuadant, illi vt pullos, mannulosque suos ex eorum faucibus tueantur. Nam vt primùm equaria rapacis insidiatoris subsensit accessum: confestim ad propugnationem acri se excitans hinnitu; densum in orbem, in cuius medium pulli metu trepidi se recipiunt, versis foràs clunibus constipatur. tum verò extensis, conuersisque retrò ceruicibus, aduersarij esurientis insidias; gressusque omnes solicita speculatur. Dum autem ille, clausæ inhians prædæ, equinum orbem, vt ingressum reperiat, circumeundo perlustrat; singuli equi ex ordine, fremebundi, oraque retrorsum minacia diducentes: irato rictu, & calcibus illi, ne prorsus accedat, interminantur. Sua interim spe lurco frustratus, ad auxiliares sociorum vires conuocandas, flebiles incipit vlulatus emittere, quibus excita plerunque aliorum luporum caterua, ad exaturandam ingluuiem, & prædam vi maiore diripiendam è syluis accurrit. Vndè in paratum equorum orbem aliqui ex vno latere irrumpunt lupi; dumque illi, ad propellendos calcibus hostes intenti, coëunt simul, aditum incauti hinc inde alijs præbent; qui statim in pullos insilientes, partim, si possunt, omnino raptos abducunt; partim morsibus læsos, discerptosque relinquunt. Quam quidem ob causam Princeps certis anni temporibus, ad lupos venatu excindendos, delendosque, pleramque sui populi gentem secum conducere assolet.

Cuiuscunque prætereà syluestriū
118 bestiarum, vt volucrum, ita & quadrupedum speciei adeò fœcunda est nemorosa Colchis; vt habitatores plùs venatione comparatis, quàm domesticorum animalium carnibus vescantur. quapropter nullus itineri se committit viator; qui non sit arcu, pharetraque instructus; apros, ceruosque obuios, quorum copia est omni alia numerosior, necaturus. Fouet insuper vrsos, tigres, & castòres, qui nunquàm ibi, vti nonnulli dicunt, ne à venatoribus capiantur,
119 sese castrare visi sunt. ac præter eas omnes, quæ nostris solent in regionibus inueniri: alias etiam, nobis hactenus non inuisas modò, sed etiā inauditas, habet brutorum species; de quibus, ne præscripta mihi breuitas in nimiam migret prolixitatem, non videtur sermo instituendus.

Verùm, quamuis sit etiam vino ex arbustiuis vitibus affluens, hortensium feracissima; pomifera sic, vt nihil magis: ijsque omnibus, quæ palustribus nascuntur in locis, frugi-
120 bus abundans; videlicet, panico, milio, oryza, fabis, phaseolis, pisis, ac similibus; in tritico tamen ferendo ab humiditate penitùs sterilescit. quamobrèm non pane quidem, sed candida panici pulte incolæ victitant.

Cæterùm cum, vt suprà diximus, nullius ciuitatis frequentià inhabitetur Prouincia; gens eius non inurbanæ tantùm, malèque moratæ vitæ assueta est; verùm etiam sic moribus, & ritibus magis quàm vlli barbari,

imò

imò quàm belluæ, immanitate efferatur; vt nec exhorrescant Proceres (quod recolere vnquàm non valeo sine lacrymis) subditos suos Christianos pretio vendere, dareque Mahometanis mancipio: quorum quotannis plùs tria millia Turcicis nauibus è Colchide Constantinopolim per mare nigrum, non secus ac fabulosà Charontis cymbà per Cocytum ad Inferos, transuehuntur. Et ipse quidē testis rei sum oculatus; qui eàdem semel vià ferè trecētos ex eis mecum in naui comites habens, ac in fidei constantia pro mea virili parte confirmans; vni moribundo, priusquàm vità decederet, sacramentalem absolutionem præbiturus, vix potui per nutus, ne suus aduerteret herus, ipsum ad pœnitentiam exhortari; perque nutus ab eo signa contritionis accipere.

Prædictam itidem ob causam nulla exercetur in Colchide negotiatio, aut commercium; imò nec vlla est officina, vel, in qua merces venditentur, taberna; & sic neque etiam vsus nummorum. quare Magnatum domus, è quibus nec aurum, nec argentum vnquàm extrahitur, pretiosa supellectili, præcipuè vestimentis, & argenteis, aureisque vasis; suorum subiectorum venditione coëmptis, abundant. vnicuique verò, quæ ad victum necessaria sunt, siue à prædijs, vel armentis, gregibusque, siue à subditis suis suppeditantur. de cætero per mutuam rerum commutationem viuitur: nimirùm lana selibrali. v.g. aut pugillari sale gallina rependitur; duplici gallina gladiolus: quatuor
121 gladiolis capra; veruex geminà caprà; bos tribus veruicibus; equus duplici, aut triplici boue; ac similiter de reliquis. Res verò, quæ præterea vice pretij passim in commutatione mutuantur, præcipuæ sunt ferrum, æs, arcus, sicæ incuruæ, vasa, tapetes, fruges, telæ laneæ, lineæ, sericæ, gossipinæ, &c. Indicuntur autem à Principe, ad merces huiusmodi commutandas, pluries in anno, statutis diebus, locisque emporia; quò & Princeps ipse solenniter, & populus vniuersus conuenire solet.

122

De Colchico Principe.

Colchorum Regulus hæreditaria semper successione, quemadmodùm & alij Iberorum Principes, auitum regnum assequitur; vocaturque perpetuò ex cognomine Dadianus; quamuis proprium præsentis Reguli nomen sit Leuàn. Huius secunda coniux, ex qua liberi procreati sunt quatuor, duo mares, Alexan-
123 der, & Manachiar, duæque fœmellæ, Ghul, & Zira; vt sua regnaret proles, geminum prioris vxoris filium vnam intra diem veneno interfecit. minorem natu filiam, nempe Ziram, desponsam aiebant primogenito Alexandri Regis Imereti; qui adhuc ipse, vti contigerat Dadiano, repudiata adulterij causà prima coniuge, filiam Theimaratij, Principis Kacheti, vxorem duxerat. Soror verò Dadiani, virtutibus ornatissima; quæ Simoni, antequàm è Ghu-

rielensi is throno deturbaretur, nupta fuerat; deinde Rostuano, Cardeliensis Prouinciæ Principi apostatæ, matrimonio copulata est; qui, vt illam, Mahometani viri nuptias respuentem, dolis ad sua vota pelliceret; caput à quodam sibi Sacerdote ablui iussit, Christianæ se fidei sic fingens quasi per nouum baptisma reconciliatum. illa tamen, infideli licet viro coniuncta, à Christi fide, quam hactenus constantissimè profitetur, auerti vnquam non potuit.

Pendit Colchiacus Princeps Imperatori Turcarum quasdam pro tributo lineas telas; quibus cum mittit etiam dono pueros nonnullos, puellasque formosas. Hoc ei obsequium, haud metu quidem vllo impulsus; cum vtriusque ditionem Iberiæ pars interiaceat; sed veteres potiùs Maiorum suorum consuetudines seruaturus, præstat. Arctissimo prætereà necessitudinis vinculo est Persarum Regi adiunctus; ad quem vnum è Primatibus, centum assectatoribus lautè sociatum, in triennia singula oratorem legat. Amplissima per hûc illi mittere Colchica solet munera; sagaces præter alia, acerrimosque canes venaticos, ac multas etiam rapaces prægrandium accipitrum species: plurima vicissim ab eo dona recipit Persica, præcipua Elephantos.

Subsunt ciuili eius dominio centum quinquaginta Demarchi cum subditis suis; tyrannico verò iure in decem & octo millia familiarum, quas etiam potest, vti mancipia, vendere, dominatur. simili circa suos

124 subiectos potiuntur iure Demarchi. Potens est in aciem educere equitum viginti millia, ac peditum decem millia; commeatus tamen defectu prælium vltra mensem prorogare nequit.

Præter lapideum, ac sumptuosum ædificium, quod illi Regia est; alia possidet lignea, vbique sparsa per Regionem, viginti quinque palatia; quæ circum singula reperire est vineas, hortos, pomaria, prata, venatoria nemora, & pascua quoque, vbi copiosa gregum, & armentorum

125 pascitur multitudo. Omnia hæc circumcursans quotannis habitacula, vnà cum vxore, ancillis, matronisque pluribus comitata; necnon cum consueta suorum trecentorum familia, ac duobus è nostris Patribus, hodierno Principi admodùm gratiosis, modò huc, modò illuc domicilia transfert: captans in transitu exhibita sibi cum muneribus, ac tributis obuiantium Magnatum obsequia; atque tandiù in vnoquoque habitaculo

126 commorans; quandiù reperta in eo cibariorum annona permittit.

Pulchrum sanè spectaculum illo cerneres transmigrante: grandis pedisequorum, ac pedisequarum numerus, vniuersam domesticam supellectilem, adhuc ipsa subsellia baiulans, equitantem Domini, ac Dominæ suæ familiam pedester subsequitur: cuncti onusti, ac seminudi, hoc est, pectore tenus vestiti semicinctio, nec proinde affecti pudore, nunc cœnosas tranare lacunas; nunc

cliuosorum ardua montium ascendere; nunc brachijs inuicem illigati, ne rapido aquarum decursu abducantur, flumina vado traijcere, simul conspiciuntur. neque hoc ob equorum inopiam; sed ad maiorem gloriæ, ac potentiæ ostentationem permittitur.

Quotidiana Principis occupatio aut in venatione syluestri, aut in populi causis, disceptationibusque dijudicandis versatur. nec iudicij mos silentio dissimulandus. Siquidem aguntur hæ causæ, tanquàm in Auditorij foro, sub diò campo in aperto, qui ante atrium cuiuscunque palatij latissimè patet. Hìc dum Princeps graui, ac lento gradu, equestri consequente familia, circumequitat, singuli litigantes, cum causidicis, patronisque suis, & testibus circumcirca ab inuicem distiti, ne equitationi eius intercisa, sed intercisa solùm sit prosequutio, ipsum præstolantur. Illi ergo, prope seipsos transeunti, occurrunt primi litigator, & aduersarius; supplicesque coram equum sistente Principe vnicum procumbunt in genu: mox alter post alterum, sic genuflexus, baculoque innixus, exponit litigium; rationes pro se quisque exaggerat, astantes adhibet testes, & aduocatos. Denique in peroratione, vt Iudicis mens non miseratione tantùm, sed adulatione quoque permulceatur, & erumpunt fletus, & illi diuino nomine oblato litant his verbis: *Cemi Patoni*, *Cemi Gorunti*. hoc est: Dominus meus, & Deus meus. Vltima porrò perorationis verba, vt in corde Principis

127 efficaciùs imprimantur, percussa baculo extenso tellure, tono proferunt altiori. Dirempta demùm horum controuersia, procedit equitatus ad reliquos. Hoc itidem modo Demarchi in sua quilibet ditione iudicia exercere solent. Nec modò cum adit superiorem inferior, verùm inter æquales etiam mos inualuit, vt pro re, quæ sua vel parum quid referat, alter ab altero non aliter, nisi in genu procumbens, & quærat auditionem, & optatam rem fusis precibus impetret. Si verò lis, aut contentio inter ipsos oriatur Primates; dummodò alter eorum non prouocet ad Principem, nequit is illi dirimendæ se immiscere: sed ipsimet, armatis subditorum suorum agminibus aduersus inuicem irrumpentes, litem non iudicio quidem, sed ferro decidunt. vastant sibi agros, ac segetes; armenta diripiunt; excidunt vineas; domos incendunt; plena vino dolia perfringunt: vt semper non causà cadat, nisi imbecillior; nec

129 alter vincat, nisi causà deserta.

Sine venatione vt à Principe, sic à Nobilioribus nulla fermè dies transigitur: vndè in mensa carniuoræ familiæ syluaticum nunquàm cremium deficit. Sunt propterea tum ipse, tum reliqui in arcu, tortaque sica tractandis (quibus solis in venatu armis vtuntur) peritissimi. tam rectè dirigunt ad signum tela, vt quandoque Dadianus in phasianorum aucupio refugum quendam, ac volitantem accipitrem, dum ad ma-

nus redire iterùm nollet, in ipſo volatu coram nobis teli iactu tranſfixerit. Et iaculationibus quidem à primis vſque annis aſſueſcunt. à mamma disiuncto vix infanti, vt obludat, aptatur arculus in mantiolis. ipſos ſæpè puellos demiratus ſum, aues, & vulpeculas arcu inſectantes. Principem, venatum euntem, ſequi tenentur Proceres, ac reliquus populus alternatim: quemadmodùm & alij ſubditi Dominos ſuos.

Dum autem venantur feras; vt illæ fragore magis horriſono è ſyluis, ac ſaltuoſis latebris exturbentur, & in apertum egrediantur, ænea ſolent tympana pulſare: ac tum foràs exilientes exterritas, & huc illuc diſfugientes, equis velociſſimis perſequuntur, ſpicula poſt illas bifurca, ad crura, coxaſque præcidendas, aſſiduè iaculantes. & quamuis plurimos ſecum canes, & in venatu quidem præcellentes, ducant; cupidine tamen curſitandi ipſi poſt feras, vtque de illarum occiſione gloria ſibi ſolis aſcribatur, eos vt plurimùm cohibent: nec planè dimittunt, niſi victoria ſine illorum auxilio deſperetur. Hinc multi, equis in curſu cæſpitantibus, præcipites ruere, ac miſerabiliter interire ſolent: adeò vt regnantis adhuc Principis & pater, & auus, nonnullique alij Maiores eo mortis genere vitam finierint. Denique peracta venatione, coctiſque ferinis carnibus, ſingula feræ membra vnicuique, prout illi ex debito præſcriptæ legis pars contingit, in menſa diſpertiuntur: ac ſicuti dexter ſemper humerus domino, dominæ verò
130 ſiniſter apponi debet; ita alijs alia: præcipua tamen eorum virorum, & canum habita ratione, qui feram illam venati ſunt. Alios peculiares Colchorum mores, præſertim ſuperſtitioſos, & cum admiratione riſum etiam generantes; ne videamur in oblectanda Lectorum curioſitate nimiùm immorari, omittimus.

De laboribus Clericorum Regularium, in Iberia, & Colchide pro Fidei prædicatione ſuſceptis.

131

QVinam hi primùm in termino, deinde in itinere fuerint, ſaltem ex parte, atque ſummatim referam: maximè cum, eos omnes ex ordine à pererudito noſtræ Congregationis viro literarum monumentis, ac poſteritati feliciori calamo mandandos eſſe, acceperim. quarè ſatis ſit modò, hæc de illis pauca, quæ ſint reliquorum omnium argu-
132 mento, Lectoribus hìc exponere prælibanda.

Et quidem incommoda, à Clericis Regularibus in Iberorum, Colchorumque Prouincijs pro Catholicæ fidei propagatione ſtrenuiſſimè tolerata, exantlatique felici progreſſu, vberrimique fructus perceptione labores, tot, ac tanta hucuſque fuerunt; vt planè indicibilia ſint, eorumque toleratio non virtutis humanæ, ſed diuinæ prorſus, ſuis à Chriſto militibus impertitæ, opus cen-

X 2 ſen.

ſenda ſit. Etenim vna duntaxat timorem incutit, & horrorem habitationis conſideratio in Regionibus illis; adeò infœcundis, quæ adhuc frumentum, & panem, vnicum humanæ vitæ ſolamen, & fulcimentum, habitatoribus denegent: adeò deſertis, & inuijs; vt domi inter luſtra ferarum inhabitatio, extra domum cum feris ipſis profectio ſit: adeò pluuioſis, opaciſque ſaltibus obſitis; vt iugiter in tenebris viator ambulet, & per lacunas: quid plura? morbiferis ſupra modum; aliarum nationum commercio, & negotiatione priuatis; vbi gens effrenata, & barbara; ac ſolùm rapinis, intemperantijs, ſuperſtitionibuſque addicta: &, vt paucis concludam, omnis ferè boni expertibus, omni malo refertis; vt ſanè aut incredibile, aut miraculum videatur; ex alijs Miſſionariorum familijs, quæ olim ibi fuerunt, ſolos Clericos Regulares tot ab hinc annis conſtantiſſimos hactenus ibidem perſtitiſſe; quod ita quidem ſtrenuè factum eſt; vt eis corporis, ac vitæ priùs, quàm animi vnquàm vires defecerint.

Breuì namque ſub grauiſſimo eo laborum pondere plurimi viriliter obiere Patres; non minùs, quàm proſapia generis, Apoſtolico ſpiritu, vitæque integritate præclari: inter quos ſingulare virtutis in prædicationis munere obeundo, atque conſtantiæ in Infidelium, & Hæreticorum inſultationibus, alijſque malis perferendis ſpecimen edidere non pauci: ac imprimìs Domnus Iacobus de Stephano, Neapolitano olim

133 in Regno Dominus Aquediæ, cuius Angelicam vitam, magnaſque in Catholica Fide dilatanda progreſſiones; res denique, tam in Italia, quàm in Iberiæ Cardelienſi, & Kacheţenſi Prouincia egregiè, ſanctiſſimèque geſtas, iamdiù prælo ſubiecit Pater D. Franciſcus Maggius; qui in eadem quoque Miſſione non parua eximiæ indolis ſuæ dedit experimenta: D. Antonius Giardina Panormitanus, primus ille in Gurielenſi Prouincia orthodoxæ fidei nunciator, & præco: D. Vincentius Carafa Neapolita-

134 nus, vir integerrimus, & proximorum ſalutis procurandæ deſiderio flagrantiſſimus; qui dum Goride peſtilentiali morbo infectis ex animo inſeruiret, Sacramentaque miniſtraret, eodem ipſe malo correptus, ceſſit è vita: D. Ioſeph Iudices Mediolanenſis; cuius quidem tanta fuit vitæ innocentia, exemplum virtutis, zelus animarum; adeòque profecit in hæreticorum conuerſione; vt eius fama immortalis apud Colchos reddita ſit; quemadmodùm & mors apud

135 Conſtantinopolitanos illuſtriſſima fuit. dum enim, ſuſcepta Colchiaci Regis legatione ad Romanum Pontificem, in Italiam conceſſurus, Conſtantinopoli obiter moraretur; ac tres ibi Colchos, Turcarum ſeruos, Chriſtianis à ſe præceptis imbutos, atque in Catholica Fide confirmatos, baptizaſſet; iterato deinde ex Italia in Colchidem tranſitu per eandem Vrbem, à calumnioſo Iudęo ad Turcicum Magiſtratum nomen eius de-

latum fuit, quasi Mahometanos nonnullos Christiano baptismo initiasset. quarè compræhensus, multisque vexationibus, & ærumnis exagitatus; demum coniectus in carcerem, inter molestissima catenarum vincula sexagenarius in Domino obdormiuit, relicta Christianis ijs fama perfectissimi serui Dei, ac patientia, humilitate, innocentia, vitæque austeritate insignis: D. Gaetanus de Alexandro Bergomensis, & ipse omnibus suis partibus, & numeris absolutus; qui, dum in Colchide supremum ageret spiritum, in hæc vltima verba incendium suæ caritatis aperuit: *Alacri iam morior animo, sed vtinam pro Domini mei Iesu Christi fide tuenda, in Theodosia prius obijssem Ciuitate; tum captus ibi a Turcis, & nisi Christo abrenunciassem, a Præside mihi morte oblata, periucundum mihi, gratumque fore, respondi, si pro eo, qui sua me morte redemit, hanc vitam profunderem. verùm, ab gloriosiori morte illa indignus planè fui.*

Ex horum, inquam, atque (ne cunctos, qui in breui consummati, tempora multa illic expleuere, recenseam) ex aliorum Patrum extremo casu coniectandum nobis est, quibus laboribus, quantarumque ærumnarum perpessione orthodoxæ fidei semen in Iberia, & Colchide disseminatum sit; quibusque sudoribus, vt fructum afferret, irrigatum. Cuius quidem fructus vt, breuitati studentes, partem saltem potiorem in medium proferamus; operæ pretium est, Goridem nunc in Iberia, quò tunc primò pedem intulere Pa-
136 tres, nos mente repetere.

Peruenerat enimuerò, recenti Sociorum fultus auxilio, in primariam hanc Cardeliensis Prouinciæ Vrbem, regressus ex Italia, vt suprà dicebamus, Pater Auitabolis, Missionis Præfectus; iamque fratribus cunctis, octo videlicet Sacerdotibus, ac duobus Laicis, ibidem coadunatis; extructa sibi domo, Templum quoque Diuo Petro Apostolorum Principi sacrum aperuerat: cum intereà temporis, quo D. Iacobus de Stepha-
137 no, earum linguarum peritiam statim, atque omnium primus, oratione magis, quàm studio assequutus; populum ad Catholicam Fidem, tum in eodem Sacello publicis concionibus, tum Regionem perlustrans priuatis colloquijs inflammabat, sese que, & socios accingebat messui copiosæ; ne alijs deesset ipse Prouincijs, quatuor Sacerdotes, viros prudentissimos, omnibusque religiosis virtutibus instructos, duos nimirùm in Colchidem, D. Ioseph Iudices, &
138 D. Archangelum Lambertum; duos in Gurielem, D. Antonium Giardinam, & D. Christophorum Castellium, destinauit. Quarè in suam his sortitione Prouinciam paulò post profecturis; in Colchidem illi, nulla per Caucasiorum ardua montium itinerum pericula formidantes; nullam truculentarum, ad quas mittebantur, ignotarumque gentium ex horrescentes barbariem, ferocitatem; sed animo intrepidi; zelo, ac cælesti armati fiducia, demigrarunt;

ad.

admiſſique ad Regem Dadianum, his illum verbis compellauere:

Quos in præſentia cernis, Glorioſiſſime Rex, amictu quidem contemptibiles, exhauſtos inopia, longiſſimis viarum itineribus fermè ad conſumptionem redactos; Religioſi Europęi ſumus, Chriſti Euangelici ſectatores; vi equidem nulla, nec agrè; ſed ſponte noſtra pro ipſo miſerijs hiſce mundanis emancipati. Italiæ alma Vrbs illa, ac toti celeberrima mundo, Roma, regio noſtra eſt: vndè, tanquàm ex Imperij Eccleſiaſtici ſolio, Petri Principis Apoſtolorum ſucceſſor, ac in Terris Chriſti Vicarius, Pontifex Romanus, certam Chriſtianæ fidei normam præſcribit nationibus vniuerſis; Regumque, ac Principum religioſis cultus obſequijs, diffuſam toto Orbe Eccleſiam moderatur. Is igitur eſt, qui modò nos, Apoſtolicos Sacerdotes, magni nominis tui, ſuauiſſimaque famà humanitatis illectos, per innumera maris, ac terræ diſcrimina ad te, vltrò volentes, allegauit; tibique deinceps addixit famulaturos: planè non vt hìc felicitatem nobis vllam; aut auri, argentique, vel ſi quam promittit aliam huius fœcunditas Regionis, & comitas habitantium, diuitiarum opulentiam comparemus; iamdiu hæc fuimus omnia noſtris in Regionibus aſpernati: ſed vt tibi ſolùm, Magnanime Princeps, cunctoque populo tuo, veritatem Catholicę fidei nunciantes, felicitatem afferamus ęternam.

His Dadianus auditis, ſimilibuſque in Vrbani Summi Pontificis epiſtola lectis; admirans Virorum modeſtiam, ſtrenuitatem, religionem; benigno eos excipit vultu, iubetque
139 diuturno viarum labore fractos refici, & à laſſitudine recreari. Deinde virtutem illorum primo vult tentare periculo. Erat ipſi filia, Adoleſcentula quædam; cuius linguæ, manus, ac pedis motum ita paralyſis ab infantia eripuerat; vt eius proinde valetudo deſperaretur. hanc Patrum curationi commiſſam, ſtudio etiam diligentiſſimo commendauit. Suſceptam illi prouinciam, magnam licet, & arduam, haud quaquàm fore putarunt fidentibus Deo difficilem;
140 quare medicaminibus quidem, magis tamen aſſidua apud Deum inſtantia precum, tria illa Paralyticæ membra poſt vigeſimum diem motui priſtino, ac ſanitati reſtituerunt. Vidiſſes profectò, vulgata præclari fama facinoris, præſultare lætitia, demirari, ſtupeſcere Regem, Reginam, Populum vniuerſum; qui aliorum ſubinde infirmorum ſanationes experti à curationibus Latinorum, eos deinceps, ceu ſibi delapſos Empyreo, maxima, qua par erat, obſer-
141 uatione cœperunt, & obſequio proſequi.

Hinc Serui Dei, promulgandi fidem Catholicam facultate donati, Regiſque adiuncti familiæ; integrum ferè annum ſequi poſt illum, Regionem more ſuo circuncurſantem, iuſſi ſunt. Intereà per omnia nemoroſi loci tuguria diſcurrentes, veram annunciabant fidem; Sacrumque quotidiè facientes, haud ceſſarunt, pro reliquo ſuo munere, vel curare infirmos; vel afflictos, depreſſoſque

ad patienciam exhortari; vel superstitioni, aut ebrietati deditos redarguere; vel homines illos efferatos, rerumque ad ęternam salutem spectantium inscios, incuriososque ad Christianam caritatem suauiter allicere; ad religionem, & Dei cultum instruere; eorum denique puerulos baptizare. Et quamuis Sacramentum hoc Paruulis nimiùm cautè, ac non, nisi prætextu medicinæ, quæ illos liberaret à vermibus, ministrarent: (nihil enim ægriùs in eius prædicationis primordijs audiebant adulti, quàm Baptismum suum irritum esse): haud tamen obsistere valuit inimicus humanæ salutis; quo minùs Colchi vniuersi de artificioso Apostolicorum Virorum ministerio, suffragante illi Deo euentibus prosperis, maximam conciperent existimationem, ac desiderium. eiusmodi enim sacra ablutione puerulı à verminoso etiam morbo ita feliciter multoties curabantur; vt frequenter ad illam pro sanis adhuc filijs expetendam parentes confluerent. vndè factum est, vt non aliud illa nomen in Colchide sortiretur; quàm *Boscebs zamàli*, hoc est, *Remedium puerorum*.

Dum hæc itaque à duobus, eo toto tempore gyrouagis, ac peregrinis Patribus agebantur; alijs ad eorum messem accurrentibus ex Italia socijs, Pater Lambertus, vir spectatæ virtutis, eòque gratiosior cùm Regi, tum Reginæ, quò ingeniosior, ac industrior alijs; stabilem ab his, ac fixam alicubi sedem lassis donari Sacerdotibus postulauit. Interuacabat autem in ea nemoris parte, quæ
142 Zipuriàs dicebatur, peruetus Templum, integrum tamen, augustumque: nec procul, vigesimo ferè ab eo passu erectum, alterum erat; cui Parochus quidam senex, nomine Guarricellus, superstitiosissimè ministrabat. illud ergo, nostro colendum ritu, accolendumque circumcirca tugurijs, tradidit Nostratibus Dadianus: huius quoque Parochum cum decem, è vicinioribus, Colchorum familijs eorundem subdidit ditioni. Collocato igitur hìc D. Ioseph, qui iam in Patris Auitabo is, ad Indias allegati, Præfecturam successerat, domicilio; nouos Sodales suos ad noua animarum lucra, & magno quidem cum fœnore, excitauit: eorum quippe dum aliquot in aperto nuper Sacello & Catechismo, & Sacramentorum administrationi operam dabant; totum quàcunque nemus alij peragrantes, innumeram præthereà lymphis sacris lustrabant puerorum, & infantium multitudinem: sed & populum, proceresque, maximè verò Ecclesiasticos, suorum
143
144 commonefacientes errorum; eos potissimùm super Colchiaci Baptismatis falsitate vrgebant.

Versabatur tum hospes in Colchide Trapezuntius Metropolita, Cyrillus Græcus; quem Nostrates, sub. motum à schismate, Romam deindè, vt suprà memoratum est, ad pedes Romani Pontificis deduxere. vicem quoque Patriarchæ gerebat ibidem hæreticus quidam Episcopus, dictus Allauerdèli; qui licet antea

Patrum doctrinis aduerſatus acriter eſſet: poſteà tamen, cum iiſdem de rebus fidei pluries colloquutus; Catholicæ ſe dediderat veritati. Præſulis vtriuſque ſententia, & authoritas magnum apud Colchos pondus addebat rationibus Latinorum: qui tandem, diuerſis oppoſitionibus, difficultatibuſque diuino ſuperatis auxilio, ad ritè denuò Baptiſma ſuſcipiendum pleramque Optimatum, Populique gentem (nonnullis exceptis è Primoribus, qui à Græcis ſalutari lauacro rectè intincti fuerant) induxerunt. Præ alijs renati ſunt luſtralibus aquis Regina; & imperio, ſecundus à Rege, Pata Zulachìas; & Patriarcha ipſe Sciamochmiedèſius, cum duobus Epiſcopis, qui ſubinde ſacris iterùm initiati fuere. Eccleſiarum itidem Curiones de eodem Sacramento ritè deinceps ſuſcipiendo, conferendoque edocti ſunt; præſertim Guarticelius, Parochus noſter; quem; à Latinis etiam baptizatum, orthodoxus Epiſcopus Metropolita Cyrillus ad reliquos ordines iteratò promouit.

Cæterùm adeò creber adhuc eſt, ad verum Baptiſma populi concurſus: vt (quemadmodùm ex nouiſſimis eorundem Miſſionariorum litteris erudimur) vnus tantummodò D. Chriſtophorus Caſtellius in ſolo ſeſquianni decurſu octingentos triginta quatuor, ac inſuper anno ſubſequente bis centum ſupra mille Baptiſmo regenerauit. Nec verbis prætereà recenſeri facilè poſſent, quotquot ad Pœnitentiæ, & Euchariſtiæ Sacramenta, quæ ibi pariter deſueta

145 omnino fuerant, frequentanda incenderint: quot Satrapas à propoſito vendendi ſubditos ſuos Mahometanis retraxerint: quot homines flagitioſos, & ſacrilegos à ſuperſtitioſis ritibus, veneficijs, rapinis, ebrietatibus; ex aliorum denique ſcelerum colluuione, malæque conſuetudinis corruptela ad piæ, Chriſtianæque vitæ inſtitutum reuocauerint doctrina, exemplo, prædicatione. Sed, quod mirabilius eſt, nouam in prædicto loco Zipuriàs nonnullarum familiarum Eccleſiam, Latinum ritum

146 colentem, inſtituerunt; quæ ſit licet nunc grex quidem puſillus; in maiorem tamen Capitum numerum ſingulis ferè annis excreſcens, per totam creditur Prouinciam proceſſu temporis (ſi Miſſio illa tot inter calamitates diù perſtare poterit) dilatãda.

Res intereà Chriſtiana feliciter etiam, ac nihilo ſeciùs, quàm ex ſententia procedebat in Colchide, Miſſionarijs Gurielenſibus ſuccedebat. Princeps enim eius Prouinciæ Mala-

147 chias; Dadianicæ amplitudinis, quæ ſibi magis adaucta videbatur obſequio Latinorum, æmulatione permotus; ſe quoque illorum ſocijs beneficentiſſimum exhibuerat. Quarè largitus eis in Vzurghèt iuxta ſui ædes Palatij & Domum, & Templum; magna ſæpè cum obſeruantia, animique oblectatione diuino illorum intererat ſacrificio; admiranſque in ornatu, & cultu Eccleſiæ ſummam Patrum diligentiam; miſtamque modeſtiæ grauitatem; *Quanta putatis,*

tis, Aulicis dicebat astantibus, *magnificentia, & splendore Latini rem sacram suis in Regionibus tractent; dum adhuc peregrini, & in longinquis hisce Prouincijs eam tam benè curant?* Et quidem incredibile est, quanta Princeps hic affectus teneritudine vere paterna, quibus eleemosynarum largitionibus; quali denique tutela septem circiter annos, quoad superuixit, Patres nostros, qui deinde ad septenarium vsque numerum in ea increuerant Residentia, fouerit, sustentauerit, patrocinatus eis sit. Hinc, ne ijs similia penè repetã, quæ de Colchicis modò Missionarijs dicta sunt, Lectoris existimationi relinquo fructum, quo in Guriele sub tam benefico Principe Clericorum Regularium prædicatio redundarit: à quibus insuper instituto domi Collegio, pueri, dono sibi oblati partim ab eodem Principe, partim ab alijs eorum dominis, & partim à parentibus, qui eos præ nimia paupertate alere non valebant, & libenter, quominùs Turcis venderentur, accepti; tum litteris, tum Doctrina Christiana instruebantur.

Inter præcipuas autem, quibus cooperati sunt ibi, hominum conuersiones ad veram fidem, & morum probitatem; duplex illa, eò sanè illustrior, quò magis populo salutaris; viri Apostatæ vna, altera schismaticæ meretricis; cum vtriusque hactenus ibi memoria celebretur, non est hic supprimenda silentio. Mulier erat in Guriele, singulari pulchritudine, & venustate cunctis conspicua; cuius vir, stirpe generis non obscurus, minax tamen, 148
& arrogans admodùm, ob insigne facinus orbatus à Malachia non tantùm oculis fuerat, sed & vxore, & facultatibus. Cùmque Lèloca, hoc fœminæ nomen, ablato sibi viro, sui omnino iuris, ac sola superfuisset familiæ; studium haud aliud illi, quàm vt vestium pompa, mollibusque honestamentis condecoraret sese; & largo splendida luxu, blandior Amasijs appareret. quamobrèm omni vulgatissima loco, illecebris libi-
149 dinum multis animos innumerorum Amantium ad dedecus, & peccatum trahens; ruinam plerisque, scandalum reliquis afferebat. Talem igitur Malachias quonam modo è Guriele pestem eliminaret, cogitabundus; tandem auarus statuit mente nefas, pretio venum Turcis dandam esse mulierem: nec planè rem nostri antè homines resciuere, quàm cum propolis ad pecuniæ pactionem vocatis, imminebat venditio. præci-
150 pitant ideò moras ad Principem adeundum; cuius dum mentem ab impio reuocare consilio rationibus multis conantur, & precibus: refert is, (perinde ac liceret scelera profligare sceleribus) se scandalis, & dissolutæ morbo mulieris aliter non posse occurrere. iterùm nihilominùs, ac sæpiùs insistentibus illis, ab iniqua desciscit sententia: vndè luxu infrænem, disciplina, frænoque Patrum moderandam, in æde iuxta nostram Ecclesiam collocauit.

Lèloca interim argumento cer-

tissimo nitebatur; eos, quorum operà; è charitatis fonte, & animarum zelo manante, suæ beneficium libertatis acceperat; non, nisi veros Dei famulos esse, veræque fidei Christianæ præcones. quapropter illorum disciplinæ se idoneam credens, quotidiè impensiùs ad extirpanda ex animo vitia, & noua virtutum lucra facienda progrediebatur. occœpit ergo primùm componere mores suos, ac pristinos à se Amatorum consuetudines reijcere; mox generaliter apud Patres confessa, corporis cultus, & ornamentis depositis, abstergere fletu maculas præteritorum errorum; nec deinceps vnquàm visa est, nisi vel humiliora domus exercitia, vel Ecclesiam nostram, & Sacramenta, tanta cum religione, ac modestia defixis ad terram oculis, frequentare; vt omnium intuentium animos ad compunctionem, suique imitationem aliceret: adeòque erat vultus eius præ pœnitentia immutatus; vt multi, vix illum internoscentes, dicerent cum stupore: *Heccine famosa illa Lèloca est; illecebra cunctorum Amantium? qualis verò ministra nunc Ecclesiæ, famula Latinorum euasit?* Quamobrem, quæ priùs scandalum, & pernicies totius Prouinciæ fuerat; postmodùm virtutis, ac religionis incitamentum populo extitit vniuerso.

Apostatæ verò, qui Feridon vocabatur, conuersio, mirabilior fuit; nec in Guriele solummodò, sed in finitimis etiam Regionibus magnas sibi populorum acclamationes exci-
tauit, & plausus. Natus hic Senis in
151 Tuscia ex parentibus Christianis, ac
Nicolaus in Baptismo vocatus, militiam primò exercuit; mox adhuc adolescens captus à Turcis, & à Christo desciscens ad Mahometicam sectam, transmigrauit Constantinopolim. ibi Paganæ iugatus vxori, & annos quinque supra viginti vitam turpissimam, omniquè vitiorum genere inquinatam, agens, medicæ artis peritiam appræhendit. audiens demum, Gurielis Principem Malachiam, senió, morbisque confectum, incolumitati suæ medicum
152 exoptare; inde in Gurielem se transtulit: vbi ab eodem Principe gratanter acceptus perinde atque vnus è Superis, suæque baculum senectutis; honoribus, facultatibus, prædijs, subditorum dominio, ac bina etiam nobili coniuge, iuxta Mahometicæ legis permissionem, adauctus fuit. Erat autem Feridoni statura procera, vultus grauis, barba prolixa, ingenium perspicax; & lingua, idiomatibus multis, Latino, Italico, Turcico, Illyrico, Iberico-
153 que locupletata. quarè cum eius
experiretur operam Regulus, non modò infirmitatibus suis, sed alijs etiam negotijs maximoperè opportunam; præcipuo illum amore, & honore prosequebatur.

Hinc peruersus Apostata, videns se & fauore Principis, & opulentia diuitiarum præfultum; adeò superbè, insolenterque agebat cum omnibus, probrosis alios verbis incessens, alios infestans rapinis, alios quoque mi-

nis, & verberibus onerans; vt vix vllus ibi reperiretur, cui summam per iniuriam infensus ipse non esset, ac inimicus.

Intereà Clerici Regulares paulò post eius aduentum in eandem superuenere Prouinciam: quos cum perspiceret Feridon acceptissimos populo; atque sibi, vt in Principis gratia participanda, & natione compares, ita moribus, & religione longè dispares esse; ad eos acriter insectandos magno inuidentiæ, & liuoris æstu concitus fuit. crebrò Malachiam ad æmulos inde suos proscribendos instimulauit: Patrem Giardinam, eius Residentiæ Superiorem, veneno tollere adortus est: vt eius pariter incendij, quo nostra ibi domus conflagrauerat, ipsum multi auctorem suspicati sint. Patientissimè tamen exagitationes impij Defectoris sufferebant nostri Religiosi: nec aliud in corde, & memoria volutantes, quàm salutem animæ eius; plures cum ipso de fidei veritate disceptationes instituere, sed frustrà: tanta enim Feridonis erat in Mahometismo tuendo pertinacia mentis, impetus animi, & affluentia verborum; vt plerumque in furorem etiam, ac rabiem raperetur; illud in ore sæpiùs habens: se eam sectæ suæ fidem præstare, cuius vi adhuc miracula confideret patraturum.

Transeunt igitur in tali eius impietate, exercitioque inimicitiæ tres anni. Cum postremò, animaduertens perfidus, mansuetissimos Sacerdotes non alijs armis persecutionum
suarum impetus tandiù retudisse,
154 quàm patientià; depositis odijs, in familiaria cum ipsis alloquia, & mutuum amicitiæ fœdus coiuit. tum Claustrum frequenter adiens; postquàm egregias illorum virtutes, Institutique sanctimoniam odoratus fuit, & vitæ permotus exemplo; salutaribus eorum verbis non aures modò præbuit mitiores; sed & mentem applicuit, & animum dedidit contumacem. Excussa iam ex intellectu Feridonis perobscura illa viginti octo annorum infidelitatis caligine; varijs curarum fluctibus agi-
155 tari pectus cœptum est: hinc salus ipsum vrgebat animæ suæ: hinc à proposito deterrebant, & humilis Christianorum vita, durissimis tam oppressa præceptis, quàm contemptui in Oriente obnoxia; & debitæ sibi facinoroso pœnitentiæ rigor; &, quod molestius videbatur, futurum Concubinarum diuortium, quibus ceu totidem, fatebatur, catenis cor suum arctissimè illigari. tales itaque inter animi cruciatus
156 quatuor iugiter menses attonitus, ac veluti mentecaptus, fluctuari, gemere, atque suspiria ab imo cordis extrahere visus est. Tandem die festiuitatis S. Nicolai, Myrensis Episcopi; qui pristinum illi nomen, fidemque creditur impetrasse; abiurata publicè Mahometica lege, & cum Christo reconciliatus, ad Ecclesiæ Sacramenta cum incredibili cordis compunctione, & profluuio lacrymarum accessit.

Singularia porrò, atque admira-

tione digna fuerunt ſeueriſſimæ pœnitentiæ, chriſtianæque perfectionis indicia, quæ ſubindè per vnius anni curriculum, quandiù ſuæ ſuperuixit conuerſioni, edidit Nicolaus. Statim è Concubinis, vna duntaxat, ex qua duas habebat filias, quæque ſecum deinceps caſtè, ſanctèque viuere propoſuerat, domi retenta, dimiſit reliquas: aliena bona, quæ vi priùs, & iniquè occupauerat, prout cuique debebantur, reſtituit: inimicorum quoque pedes in publico foro deoſculatus, veniam à ſingulis petijt illatarum iniuriarum. mox cellulam in exiguam, quam ſibi ſeorſim in atrio domus extruxerat, ſecedens, ibi, vt exactam improbè vitam perpeti pœnitentia compenſaret, indutus cilicio, carnem crebris ieiunijs, & flagellis affligens, ablato etiam ſæpiſſimè lectuli ſtrato, tabulam ſuper nudam decumbens; diu noctuque aut orationi, & ſacrorum librorum lectioni vacabat, aut amariſſimè plangebat peccata ſua.

Cæterùm de aliena ſalute non ſecus ſolicitus, ac de propria, fuit: Catholicam fidem, & Chriſtianas virtutes cum feruore ſpiritus admirabili, nec ſine vberi fructu, Iberis, Armenis, & Turcis prædicare ſolebat: ſuum Principem Malachiam, vt vitam religioſiùs inſtitueret; ijſque Græcis, per quos ab Occidentali Orientalis Eccleſia ſciſſa fuerat, diras nō ſemel imprecaretur, induxit. Prætereà ſubeundi pro Chriſto martyrij deſiderio æſtuabat; quam etiam ob cauſam ſæpè noſtræ Congregationis habitum, Laicorum adhuc numero 157 adſcribendus, humiliter poſtulauit: cumque Patres remorarentur ipſum in ſeculo ſtudio vlterioris probationis; Nicolaus, quò ad Religionis ingreſſum expeditior redderetur, omnibus facultatibus ſuis renuncians, eas Monaſterio Monialium Venerabilis Matris noſtræ Vrſulæ Benincaſæ, ſub regula, ac regimine Clericorū Regularium domi ſuæ fundando, attribuit; in quo ante alias & optimam ſociam ſuam, & famulas, & filias, quæ Chriſto per Baptiſmum 158 nuper regeneratæ fuerant, Deo voluit conſecrari. Quibus vix peractis, moleſtiſſimo morbo, cuius diuturnas trium menſium vexationes mira patientià tolerauit, correptus; eoque ingraueſcente, Eccleſiaſticis Sacramentis munitus, & fidei noſtræ Symbolo deuotiſſimè recitato, animam Deo reddidit. de cuius obitu nuncius eò acerbiori dolore Gurielenſium pectora vulnerauit, quò anteà iucundiori affectu lætitiæ eius ad fidem conuerſio animos illorum per-159 fuderat.

Plura itidem ſupereſſent, de Cardelienſis Reſidentiæ dicenda profectibus; quæ tamen, cum ſemel à Maggio, ſuperiùs memorato, in Vita venerabilis Patris noſtri Iacobi de Stephano literis, memoriæq. mandata ſint, noua hìc narratione non indigent. Ea porrò, quæ poſt mortem eiuſdem Patris, in illa me pariter Reſidentia commorante, intra biennium ſunt geſta, paucis perſtringam. Ex Armenijs, Goride inter Iberos

degentibus; aliquot è Schismate, hæresumque tenebris ad veræ fidei lumen, & Ecclesiæ Catholicæ gremium reuocati fuere: præ quibus Domnus Minas, authoritate, captuque ingenij præcellentior alijs Parochus, Romanæque religionis studiosissimus, celebratur; qui, vbi per disciplinam Patrum plenam de singulis Armeniorum erroribus notitiam assequutus fuit, eos firmissimè detestatus est: cœpitque in posterum, vt populi beneuolentiam nobis conciliaret, illum ad Ecclesiæ nostræ Sacrum audiendum conducere, quotiescunque in sua illud Parochia intermitti defectu eleemosinæ contingebat. Multis præterea Iberorum pueris, ad nostrum sacrum Fontem delatis, Baptisma ritu solenni collatum est; alijsque adultis, Catholica priùs fide imbutis, Pœnitentiæ, & Eucharistiæ Sacramenta sunt impertita. Quidam autem ex his, indolis egregiæ iuuenis, nomine Andreas, relicta vnà cum Seculo puella, cum qua sponsalia iam antè contraxerat; in nostrorum Sodalium cœtum voluit cooptari. quamuis autem à consanguineis sponsæ vexatus fuisset atrociter, accusatusque ob id apud Cardelij Principem Rostuanum; nec blanditijs tamen, nec minis vnquam induci potuit; vt susceptam fidem, & habitum Religionis, in qua sanctissimè vixit, obijtque, desereret. Quidam insuper Persa, Mahama nuncupatus, è Paganismo ad Christianam fidem perductus est: alijque homines scelerosi è publico concubinatu, aliorumque vitiorum cœno ad

160 bonam frugem redierunt. Quæ quidem omnia etsi post obitum serui Dei Iacobi à reliquis socijs eius intra prænotatum temporis spatium in ea Prouincia patrata sunt: nulli tamen dubium est, quin ex magna tanti nominis viri fama, post mortem ibi relicta, processerint; ac reliquiæ fuerint, ex eius præcedenti messe collectæ. ipsius proinde merito ascribenda sunt; alijsque præclaris facinoribus suis, descriptis à Maggio, inserenda.

161 *De laboribus itinerum Clericorum Regularium, ad Iberos, & Colchos pro fidei prædicatione proficiscentium. Vbi Autor iter suum enarrat.*

QVod autem ad labores spectat viarum, quæ à Missionarijs Iberiacis vix vnius anni spatio conficiuntur; ex eo duntaxat, quod vno meo accidit in itinere, conijcere quis-

162 que facilè poterit. Cedens itaque ipse Patriâ tribus cum socijs è Nostratibus; mittente nos ad Iberos Vrbano VIII. Pontifice Maximo, anno Christi 1636. mense Maio; prima dedi vela Neapoli Messanam versus. Inde Syracusas, & Melitem; atque hinc tempestuosis ventorum, fluctuumque procellis ad oras Syriæ iactatus, vrbem, è cuius finibus egressa Mulier Chananæa obuiam processerat Redemptori, Sydonem appuli. Dum

autem, petiturus Hierapolim, vulgò Aleppum, Sydonio è portu Minorem Alexandriam Turcicis triremibus transfretarem: ne in piraticas Melitensium naues, quæ onerarias nostras obstinatè insectabantur, inciderem; (magis enim externis infestabamur amicis, quòd obitèr profectionem nostram interpellarent; quàm comitibus inimicis, qui crebris nos insultationibus diuexabant, & probris) Beryto derelicto, Tripolim descendere compulsus sum. Hac dein ex vrbe vià multorum dierum, ac periculis obsitaː in qua vt Arabum prædonum incursus vitaremus, necesse fuit deuijs, & nocturnis sæpè itineribus properare; peruènimus terrà Hierapolim: vbi etiam, comperto Missionis Præfecto, Patre Auitabole, occursationem nostram iamdiu ibidem expectante, hyemauimus. At missa quælo faciamus, quotquot huculque malis vita nostra terrà, marique periclitata est.

E Syria deinceps Arzerum vsque (ciuitas est hæc in maiori Armenia) bimestre spatium sub ductu Armeniorum magis pedestres, quàm equestres exegimus. oportuit enim plerunque, in ascensu maximè, descensuque montium Armeniæ, & aliorum, quibus illa passim prærumpitur via, cliuorum; ne sub vtraque nostrum, rerumque nostrarum sarcina equi fatigati deficerent; iter pedibus facere. Ver quidem erat: veruntamen quascunque solet rigido hyems in climate vel niues iactare, vel imbres; eas propè omnes Cœlum illud rigidissimum, quod etiam sub

163 initium Maij ningere vidimus, super humeros nostros diu, noctuque effudit. Quot visas noctes immensas aut sub profluuio pluuiarum, aut studio speculandi, ne nostros fur equos abriperet, insomnes traduximus? quoties ad quietem sternentes deficientia corpora super niuem; quæ nonnunquàm eò altitudinis eleuabatur à terra, vt vix grandiorum summitates arborum apparerent, noua interim noctu supercadente, manè vltrocitroque obruti niuibus videbamur? tunc autem vehemens vis algoris ita nos

164 astringebat; vt rigore contractos, motuque carentes, aliorum brachijs equis imponi, efferrique vt mortuos, opus esset: vndè & mortem ipsam frequens nobis ex equis præcipitatio minabatur. Multos rigor ille niuis insolitus penè exanimes reddidit; multorum adussit pedes; nonnullorum etiam oculis perniciabilis fuit.

Addebatur ad hæc debaccantis Boreæ flatus, ipsa quoque præcordia penetrans, & exiccans. Interdum super Armeniæ montes, ne raptum

165 per aërem, ex alto deorsùm furialis me turbo deijceret, apprehensa equi cauda, quasi ad anchoram steti. Interfluebat autem abrupta montium cacumina magnus Euphrates; quindecim per hæc dies iter vsque adeò habuimus odiosum; vt equorum multi relicti in via fuerint semimortui; multi ruerint in flumen suo cum onere præcipites; sed & vix non eadem ipsi pericula, in montibus illis, & Euphrate, alijsque fluminibus iterùm,

rùm, ac sæpiùs transmittendis, subiuimus.

Lassis autem, ac præ siti, fameque, & algu exinanitis, cibus sæpenumerò non fuit, nisi tostus, ac nauticus panis; potus, aqua lutulenta, vel, hac non reperta, glacies ipsa; ignis, stercus bouillum, magna cum sedulitate vià collectum, & labore accensum; lectus, penula, qua ad arcendas è nobis pluuias vtebamur, super cœnum, aut niuem strata. vndè, corporibus hæc per incommoda fatiscentibus, multoties animi deliquia passi, cadebamus per iter ante pedes exanimati. Quapropter cum itineri vlteriùs prosequendo ineptissimi haberemur, & comitatui etiam importuni; ter à Barbaris derelicti in via soli fuimus fortunæ arbitrio; totidemque ab ijsdem, præ pietate deinde resipiscentibus, quominùs fieremus esca ferarum, iterùm reassumpti. Quocirca vel Turca quidam, miseratione nostri permotus; postquàm Armenium, totius Caceruæ Ducem, nimis ferociter increpauit, quòd Christianos, suæque fidei professores, immaniter à lupis in via deuorandos deseruisset; ad nos in comitatum denuò reuehendos, octo ferè milliaria retrocessit. Plurima tandem hoc in itinere passi sumus discriminum genera; plurima fuere diuini erga nos patrocinij, & prouidentiæ beneficia: quæ si omnia narrare velim, modum excedam voluminis.

Dies porrò memorabilis, (hoc equidem non tacebo) atque impendentium periculorum acerbitate
166 multò luctuosior illa fuit; cùm campum in immensum, & altissimis, obduratisque niuibus obductum, prouecti; tepido perflante Austro, emollitàque sensim niue, cuncti, qui centum circiter viatores eramus, vnà cum equis naufragium fecimus. Ad siccum quisque profugium vel huc, vel illuc per niuale diluuium euadere pro viribus conabamur: verùm ad equos, & mercium onera è profundo niuium eruenda, integra non suffecit ea dies. Nocte igitur appetente, è nobis quinque misellis,
167 tanto in naufragio non modò à Barbaris, sed etiam ab inuicem, cum nullus suo par esset periculo, derelictis; duo in cuiusdam collis vertice pernoctarunt; duo longè vlteriùs progressi, ad periculosi vadi terminum peruenere; quintus autem, in medio niuium implicatus, pro lecto cacumen arboris, fessa membra quiete compositurus, elegit. ita noctem illam, seorsim ab inuicem separati, atque alij de aliorum interitu
168 tantùm dubij, quantùm inscij de incolumitate, in mœrore, luctuque transegimus. Sed iterùm posteà recollecti, iterque prosequuti, tandem tenuimus Arzerum: vndè, ne pluribus immorer, post trigesimam lucem ingressi Cardelium, Iberiæ Prouinciam; anno à prima discessione transacto, Ghoridem, non longè à Portis Caspijs vrbem, ac terminum itineris nostri, sub Maij finem peruenimus, vbi à Sodalibus, ea in Residentia commorantibus, summa

cum gratulatione excepti, maximas benefico Deo gratias egimus, quòd è tot, tantisque nos periculis eruisset.

Postquàm in hac ego Prouincia multum temporis officia Missionis exercui; iussus in Colchidem transmigrare, solus cum solo Europæo puero tres ducens equos, libris, & Ecclesiastica supellectili, de vna Residentia in alteram transuehendis, onustos; multis licet comitatus Armenis; per Caucasios montes plenam laboris, ac discriminis viam viginti dierum aggressus sum. Raptus in itinere à grassatoribus, abductusque è comitatu in Caucasi supercilium, sub custodia per diem detentus fui; non planè liberandus, nisi libertatem denariorum, quibus plena equorum esse onera credebantur, pretio redemissem. Quatuor tantùm aurei meum fulciebant commeatum: his demùm, & vestibus à barbara mihi rapacitate detractis, vnà cum puero, & equis sacra vectantibus ornamenta, quæ illi præ reuerentia (hanc solam in Impijs admiratus tamen fui religionem) ne attingere quidem ausi fuere, ad comites iterum assequendos crepusculo vespertino dimittor.

Erant isti longo à me distantiæ interiectu extra viam castrametati: ad quos cum festinus, anhelusque per saltuosos locos, & horrores nocturnos auius, ad mediam vsque noctem properassem, eos incautè transgressus, successi in præcelsam, & horriferam syluam. Hìc metu trepidanti, atque de errore viæ ancipiti, prægrandis vrsæ transilientis occur-
169 sus maiorem mihi dubietatem, & timorem iniecit. animo consternatus, diuque in progressus, regressusue deliberatione hæsitans, denique mitto retrò puerum ad rusticorum, si qui eam desertam incoluissent heremum, auxilia inclamanda; quæ dum solus in tenebroso luco cum defessis, ac ieiunis equis expecto; genuflexus preces fundo cum lacrymis, opem cælestem contra impetus imminentes ferarum imploraturus. Ille interim, in apertum reuersus, campestrem vbique solitudinem per silen-
170 tia noctis vociferando perlustrabat; cum ego esurientes equos, atque ad herbarum pabula conquirenda introrsum per syluestres latebras etiam sub pondere discurrentes, amisi.

Iam longa præterfluxerat mora, in qua & puerum, & equos lugentem, frustra me capti consilij pœnituerat: (omnimodam in periculo solitudinem tunc verè, fateor, amarissimam sensi; eique ex animo, & toto
171 corde illacrymaui). in mentem quidem venit afflicto, vt tutus è ferarum faucibus fierem, conscendere arborem: sed hoc sæpius attentatum nequiui ad finem perducere: cum arbores vicinæ (ad remotiores enim accedere, timore magno perculsus nequaquàm audebam) nullos haberent in parte inferiore stipitis ramos. Donec in tanta calamitatum pressura versabar; ecce canis, qui me primùm, lupus prospectu dubio visus, exterruerat, propiùs deinde accedens,

dens, ac nuncius venturi subsidij co-
gnitus, mirum in modum consola-
tus est. Præcesserat namque is meum,
multis cum Armenis auxilio mihi
venientem, puerum; qui cum de-
sertum vsquequaque vocitando per-
agrauisset; postremò acceptis emi-
nus clamoribus respondentium, iam
cœtum sociorum compererat. Equi-
dem, illos vt vidi, statim eleuatis ad
cælum manibus, & summas Deo de
accepto beneficio gratias referens,
lætitia indicibili amplexatus sum;
qui tandem post multum laboris &
me, & equos, diligenti perquisitio-
ne repertos, è syluoso, imperuioque
ferarum domicilio ad comitatum in-
columes paulò ante diluculum redu-
xere.

Contigit hoc in Prouinciæ Car-
deliensis confinio: vndè, orto iam
Sole, discessimus; relictàque ad læ-
uam Residentia, quam Nostrates in
Prouincia etiam Gurielis habebant,
intrauimus Imeretum. Hinc, visa
regia Cotatis vrbe, ac Phaside pon-
tibus traiecto, per eiusdem fluminis
ripam, & extremos Caucasiorum
montium colles in Colchidem, Pha-
side iterùm naui transmisso, descen-
dimus. Denique, dimissis in Cala-
chìs Castrum Armenijs, nostra ipse
tuguria ad litus Euxini maris ingres-
sus sum; vbi Sodales, aduentu meo
incolumi, gaudio cumulaui.

Iamque triennium in Colchide,
barbaris quidem gentibus ijs haud
quaquàm inuisus, absolueram; cum
iussu Superiorum meorum Constan-
tinopolim petiturus, sub initium
mensis Nouembris Euxino me Pon-
172 to commisi vnico cum Sodali. Tur-
cicum erat nauigium, quo Colchi
ad trecentos Constantinopolim pro-
scribendi transportabantur. In eo
quicquid malorum tolerari potest,
tot inter mancipia bimestri tempore
constipati, pertulimus; famem, si-
tim, frigus, squalorem, fœtorem,
pediculorum multitudinem, conui-
cia quoque, & verbera. nam quo-
tiescunque necessitatibus naturæ sa-
tisfacturos, nostro de loco etiam
pauxillùm recedere oportebat; ab
Infidelibus, vel nautis, vel merca-
173 toribus, non probris solùm, sed &
pugnis, & calcibus petebamur. ac
semel quidem adeò immaniter cæ-
sus in capite fui; vt sanguine illud re-
spersum, diù mihi exulceratum per-
doluerit.

Imminebat iam hyems, ibique
sub Arcto sæuissima; & Borei inci-
piebant turbines Cerceticis egredi
de montibus procacissimi. Ne igi-
tur proueheretur nauis in altum, vn-
dè eius ad oras Australes allisio time-
batur; obnitentes conatu, quanto
174 potuimus, in aduersum; ac fluctuum,
ventorumque impetus, plenis, pro-
nisque ad mare velis, è dextro latere
retundentes; radere primùm cœpi-
mus Abasgorum, deinde Cerceta-
rùm litora. vbi verò Geticos, Sar-
maticosque synus ingredimur hye-
me, en maiore in nos impetu in-
gruunt furiæ Aquilonares. Menstrua
iactati tempestate; ac nullum portus,
qui à ventorũ nos iniuria vindicaret,
nacti perfugium; nauem nunc huc,
nunc

nunc illuc prominentes ad scopulos, quibus ab Aquilone protegeretur, admouimus; nixique quatuor anchoris, eodem vix in loco retinebamur; donec felicius nauigandi sese offerret occasio. interim cibariorum penuria, & siti omnes affecti; per Scythiæ adusta frigore litora, cados super humeros baiulantes, aquam oberrando quæritabamus, & panem.

At verò nonnullis è Borea, magis magisque ingrauescente, perruptis anchoris; cæterisque, nimiùm exaggitata ne nauis penitùs laxaretur, sublatis; ac datis carbasis, opus planè fuit; ventorum, & æstus arbitrio credere extremo discrimine laborantes. Itaque fluctuum suffusi procellis, ac penè submersi, directo ad Thracium Bosphorum tramite, naufragum Pontum percurrebamus.

Inter hæc mihi, maximo hyemis rigore, alijsque, quæ ferri vix possent, confecto incommodis, frigidum intra caput enascitur apostema; quod acerbissimum secum dolorem, ac diuturnam afferens febrim; denique, ne me vità priuaret, sinistra egestum ex auricula, perpetuum illius mihi sensum ademit. nec mihi duntaxat, sed multis prætereà bruma, adhuc intra nauem cruenta; manus iniecerat; è quibus triginta mortem oppetiuere. Tandem Cimmerium glaciatæ Mæotidis Bosphorum, Tanaisque ostia, prætergressi; portum, Baluchlauâ nuncupatum, ad Tauricæ Chersonesi oras intrauimus: hyemationem illam feros inter Scythas, & Sauro-
175 matas traducturi.

Cæterùm egressi de nauigio, excipi neuter hospitio, neque in cauponam mercede potuimus: quippe maxima hospitum, ibidem hybernantium, multitudo iam cuncta domorum compleuerat habitacula. Læti igitur Saluatoris exemplo, cui nec recèns nato locus in diuersorio fuerat, mediterraneam in villulam, duodecimo à mari stadio sitam, secessimus; vbi fidelis quidam pauperculus, Græcus genere, solam cum vxore ædiculam, antro subterraneo
176 incumbentem, inhabitans, inter Paganos diuersabatur. Hanc ille specum, quæ vix quinque palmorum altitudinem excedebat, nobis obtulit incolendam. Quarè manibus, genibusque reptantes, belluino more habitaculum successimus belluarum; in quo, cum vnicum perangustum foramen, & portæ, & fenestræ, & camini munus expleret, lassis, & frigore rigidissimo exanimatis, omnia tolerabilia erant præter
177 fumum. Et quidem oculi nostri, nec dum lacrymis, sed & sanguine turgidi, iam marcore post octauum diem contracto, incipiebant lippire.

Cùm his autem premeremur ærumnis, misericordiam Mahometani cuiusdam Scythæ captauimus; qui, ne fumo prorsus obcæcaremur, in tuguriolum, cespite congestum, domuique suæ vicinum, nos reduxit ex antro: vbi verò accepit auribus aduenarum stragem in portu pestife-

ris ex morbis editam; ac paulò post
introspexit in gurgustio nos ambos
humi ægrotos iacere, me quidem
putrida, socium autem tertiana fe-
bre oppressum; putans, suos ad lares
vltrò pestem admouisse; cœpit se
collocati iam beneficij pœnitere:
verùm prior ne pietas in impietatem
migraret, nequaquàm exturbauit ho-
spites; sed, tanquàm pestilentia la-
borantes, quominùs ad nos vllus ac-
cederet, præmonuit vniuersos. Er-
go ab omnibus destitutos, siti po-
tiùs, & inedia; quàm morbi violen-
tia mori, necessum erat: vndè Pœ-
nitentiæ sacramentum alter alteri
conferentes, ad mortem alacri ani-
mo subeundam inuicem hortaba-
mur.

Post hæc furor, in me vehemens,
febris, cum nequiuisset per glaciata,
& astricta rigore membra euapora-
ri, totus in caput delirijs occupandum
coiuit. biduum sic phreneticus, nul-
loque cibi, aut potus subsidio recrea-
tus, iam ad mortis vsque limen per-
ueneram; mihi quoque commoritu-
rus, iacens iuxta me socius, & quò
tanta sese verteret in angustia ne-
sciens, animæ consulebat suæ. Iesu
bone, quid tunc ca amitatis, & mi-
seriæ nobis? quid posteà solatij, gau-
dijque fuit; cum miserrimè pereun-
tibus succurristi? Dum enim mentis
haud potens in extremis sic labora-
bam; ecce rediens à phrenetide
(maxima quippe debilitatio iam
mentem ad resipiscentiam reuoca-
rat) stantem prope me vnà cum na-
to eius vlceroso, paganam cerno
mulierem; quæ, vt purulentis filioli
178 plagis mederemur, panis, ouorum,
pulmentique munuscula offerens,
nos cupidè precabatur. O magnam
Dei prouidentiam, qui nusquàm de-
serit sperantes in se! Itaque cibo sta-
tim refocillati; ostensisque beneficæ
mulieri nutu, ac voce flebili indicijs
grati animi; imploranti pro puero
remedia pollicemur, si quando, non-
nullius ope iuuati, pristinam adepti
valetudinem fuissemus. Offert illa
libenter opem suam; sedula bis in
die visit, & reuisit ægrotos; nobis
denique, quoad valuimus, de pro-
179 prio subuenit, ministrauitque per
duos menses: cùmque à vicinis mu-
lieribus, quòd Christianis peste labo-
rantibus ministraret, exprobraretur,
vitareturque; à pietatis tamen officio
nunquàm distrahi potuit.

Nos intereà conualescentes, cura-
tionem vtriusque suscepimus; ac plùs
certè matris spiritualem, quàm cor-
poralem filij. Et huius quidem vl-
cera medicatione vnguenti, quod ex
Colchide nobiscum deferebamus,
180 breui sanata sunt: illa verò, quamuis
ex virulento infidelitatis vlcere no-
stris cohortationibus liberata fuerit;
ex eiusdem tamen sordibus haud qua-
quàm emundari tunc valuit. nam
cum ipsius animus, ad fidem iam
Christianam inductus, induci non
potuisset ad Martyrium; quod illi
necessariò subeundum erat, si vn-
quàm à ritu superstitioso Mahometi-
cæ legis abstineri visa fuisset, præser-
tim à marito; nequiuimus eam, id
licet à nobis solicitè deposcentem,

salu-

nunc illuc prominentes ad scopulos, quibus ab Aquilone protegeretur, admouimus; nixique quatuor anchoris, eodem vix in loco retinebamur; donec felicius nauigandi sese offerret occasio. interim cibariorum penuria, & siti omnes affecti; per Scythiæ adusta frigore litora, cados super humeros baiulantes, aquam oberrando quæritabamus, & panem.

At verò nonnullis è Borea, magis magisque ingrauescente; perruptis anchoris; cæterisque, nimiùm exagitata ne nauis penitùs laxaretur, sublatis; ac datis carbasis, opus planè fuit; ventorum, & æstus arbitrio credere extremo discrimine laborantes. Itaque fluctuum suffusi procellis, ac penè submersi, directo ad Thracium Bosphorum tramite, naufragum Pontum percurrebamus.

Inter hæc mihi, maximo hyemis rigore, alijsque, quæ ferri vix possent, confecto incommodis, frigidum intra caput enascitur apostema; quod acerbissimum secum dolorem, ac diuturnam afferens febrim; denique, ne me vitâ priuaret, sinistra egestum ex auricula, perpetuum illius mihi sensum ademit. nec mihi duntaxat; sed multis prætereà bruma, adhuc intra nauem cruenta; manus iniecerat; è quibus triginta mortem oppetiuere. Tandem Cimmerium glaciatæ Mæotidis Bosphorum, Tanaisque ostia, prætergressi; portum, Baluchlauâ nuncupatum, ad Tauricæ Chersonesi oras intrauimus: hyemationem

175 illam feros inter Scythas, & Sauromatas traducturi.

Cæterùm egressi de nauigio, excipi neuter hospitio, neque in cauponam mercede potuimus: quippe maxima hospitum, ibidem hybernantium, multitudo iam cuncta domorum compleuerat habitacula. Læti igitur Saluatoris exemplo, cui nec recens nato locus in diuersorio fuerat, mediterraneam in villulam, duodecimo à mari stadio sitam, secessimus; vbi fidelis quidam pauperculus, Græcus genere, solam cum vxore ædiculam, antro subterraneo

176 incumbentem, inhabitans, inter Paganos diuersabatur. Hanc ille specum, quæ vix quinque palmorum altitudinem excedebat, nobis obtulit incolendam. Quarè manibus, genibusque reptantes, belluino more habitaculum successimus belluarum; in quo, cum vnicum perangustum foramen, & portæ, & fenestræ, & eam insi munus expleret, lassis, & frigore rigidissimo exanimatis, omnia tolerabilia erant præter

177 fumum. Et quidem oculi nostri, ne dum lacrymis, sed & sanguine turgidi, iam marcore post octauum diem contracto, incipiebant lippire.

Cùm his autem premeremur ærumnis, misericordiam Mahometani cuiusdam Scythæ captauimus; qui, ne fumo prorsus obcæcaremur, in tuguriolum, cespite congestum, domuique suæ vicinum, nos reduxit ex antro: vbi verò accepit auribus aduenarum stragem in portu pestife-

ris ex morbis editam; ac paulò post introspexit in gurgustio nos ambos humi ægrotos iacere, me quidem putrida, socium autem tertiana febre oppressum; putans, suos ad lares vltrò pestem admouisse; cœpit se collocati iam beneficij pœnitere: verùm prior ne pietas in impietatem migraret, nequaquàm exturbauit hospites; sed, tanquàm pestilentia laborantes, quominùs ad nos visus accederet, præmonuit vniuersos. Ergo ab omnibus destitutos, siti potiùs, & inedia, quàm morbi violentia mori, necessum erat: vndè Pœnitentiæ sacramentum alter alteri conferentes, ad mortem alacri animo subeundam inuicem hortabamur.

Post hæc furor, in me vehemens, febris, cum nequiuisset per glaciata, & astricta rigore membra euaporari, totus in caput delirijs occupandum coiuit. biduum sic phreneticus, nulloque cibi, aut potus subsidio recreatus, iam ad mortis vsque limen perueneram; mihi quoque commoriturus, iacens iuxta me socius, & quò tanta sese verteret in angustia nesciens, animæ consulebat suæ. Iesu bone, quid tunc calamitatis, & miseriæ nobis? quid posteà solatij, gaudijque fuit; cum miserrimè pereuntibus succurristi? Dum enim mentis haud potens in extremis sic laborabam; ecce rediens à phrenetide (maxima quippe debilitatio iam mentem ad resipiscentiam reuocarat) stantem prope me vnà cum nato eius vlceroso, paganam cerno mulierem; quæ, vt purulentis filioli
178 plagis mederemur, panis, ouorum, pulmentique munuscula offerens, nos cupidè precabatur. O magnam Dei prouidentiam, qui nusquàm deserit sperantes in se! Itaque cibo statim refocillati; ostensisque beneficæ mulieri nutu, ac voce flebili indicijs grati animi; imploranti pro puero remedia pollicemur, si quando, nonnullius ope iuuati, pristinam adepti valetudinem fuissemus. Offert illa libenter opem suam; sedula bis in die visit, & reuisit ægrotos; nobis denique, quoad valuimus, de pro-
179 prio subuènit, ministrauitque per duos menses: cùmque à vicinis mulieribus, quòd Christianis peste laborantibus ministraret, exprobraretur, vitareturque; à pietatis tamen officio nunquàm distrahi potuit.

Nos intereà conualescentes, curationem vtriusque suscepimus; ac plùs certè matris spiritualem, quàm corporalem filij. Et huius quidem vlcera medicatione vnguenti, quod ex Colchide nobiscum deferebamus,
180 breui sanata sunt: illa verò, quamuis ex virulento infidelitatis vlcere nostris cohortationibus liberata fuerit; ex eiusdem tamen sordibus haud quaquàm emundari tunc valuit. nam cum ipsius animus, ad fidem iam Christianam inductus, induci non potuisset ad Martyrium; quod illi necessariò subeundum erat, si vnquàm à ritu superstitioso Mahometicæ legis abstineri visa fuisset, præsertim à marito; nequiuimus eam, id licet à nobis solicitè deposcentem,

salutari Baptismatis vnda abluere. Quid pia Cathecumena precibus intentatum reliquit; vt, salua ipsius vita corporis, saluaremus & animæ? quid nos inexcogitatum, vt fœminæ, adeò de nobis benemeritæ, vtrique bono prospiceremus? Denique captum, quod ei dedimus, hoc salutare consilium, verbis huiusmodi repetebat: Aut hinc mihi vnquàm patebit effugium; & aliò certè me recipiens, Christi fidem liberè profitebor; aut hìc præmaturam obibo mortem: & non sine Christiani Baptismatis desiderio, nec sine dolore de præterito charitatis defectu spero me morituram: miserere Iesu Redemptor tuæ miseræ Cathecumenæ.

In tali statu religionis Sarmaticæ relicta mulier fuit; nec dubitauimus, quin fructum piè in nos factorum vberrimum à Deo remuneratore bonorum operum suo tempore perceptura esset. Interim, transacta hyeme, vocamur à nautis in portum; vndè nauigio Aprili mense soluto, post breuem, & prosperam nauigationē Bosphorum Thracium, quo Asia dirimitur ab Europa, intramus. Admota nauis Byzantio, statim à satellitibus Turcicis occupatur, perturbaturque. educunt hi primùm ab ea captiuos omnes venales; vt, donec soluantur pro singulis vectigalia, in publico telonij loco detineantur: mox redeuntes reliqua scrutaturi, nos ambos inspectant in angusto quodam nauis penetrali metu trepidos sublatere: finem enim præstolabamur ibi tumultus. Existiman-
182 tes ergo, alia sub habitu religioso deprehendisse mancipia latitantia, repente in hanc vocem erumpunt: *Exite furciferi: exite morituri: quia hìc statis? quid adhuc moramini? exite suspendendi patibulo.* Ad huiusmodi contumeliosas, improuisasque minas stupescimus. terret nos nimiùm furens Barbarorum ferocitas; propria solatur aliquantulùm innocentia: dumque inter spem, & metum medij fluctuamus, iterant illi conuicia, iterant minas. Egredimur
182 tandem conterriti, & dolorosos antè verberum ictus sentimus, quàm in nos conceptam calumniam. Ad summam, vbi furibundos leniter alloquor stipatores, turcica ipsa loquela falsum ostendit crimen meum. silentium verò socij, ignorantis idioma Turcarum, ipsum ponit in culpa, suadetque satellitio mancipium meum Colchiacum. igitur me dimisso, ille tenetur, & ad telonium vnà cum alijs trahitur proscribendus. Cæterùm nil ad eum liberan-
183 dum mea contulisset testificatio, nil nautarum; nisi Rais ipse, nauigij Dux, qui mihi erat pro adhibita cuidam suo vulneri medicina obstrictus, pariter etiam accurrisset.

Restitutus socius in libertatem, infirmatur ad mortem; posteà conualescens, terrà prosequitur iter in Italiam. iubeor ipse pro conuersione Armeniorum, Byzantium grandi numero incolentium, sine socio laborare. Quæ hic mihi triennio accesserunt incommoda, multa quidem,

dem,

dem, & varia ſunt: vt ſtudeam breuitati, præcipua, ijſque notiora Chriſtianis, paucis perſtringam.

Galatea, vrbs eſt à Conſtantinopoli portu ſolùm diſcreta; vbi omnes Catholici, quotquot illa verſantur in Prouincia, vel ciues, vel aduenæ, degunt. Excipior hic primùm, & perhumaniter, ab excellentiſſimo, ac pijſſimo Domino Delahaie, Regis Gallici Oratore, in domum ſuam, & in contubernium Patrum Cappuccinorum; qui dum ibidem ſub Oratoris eiuſdem patrocinio ſcholam, vel inuito Turca, Græcis adoleſcentibus explicant, magna ſanè cum dexteritate, & augmento Catholicæ fidei; ego, vnus in ea tunc Regione pro Armenica natione Miſſionarius, do operam Armenis, ad me quotidiè confluentibus, erudiendis diſcipulis. Erat eo temporis Conſtantinopoli Armeniorum Patriarcha Magiſter Cyriacus, concionator inſignis; cuius fama ob præclarum eius ingenium, facundiam, & vitæ integritatem in vniuerſa quoque percrebuerat Armenia. Hic non ſemel à ſcriptis meorum diſcipulorum tentamenta petens meæ doctrinæ, perſpexit illam, quantulamcunque licet, ſanam; &, quod ei apprimè placuerat, armenis vocibus aptè, ac dilucidè explanatam.

Hinc viſendi, alloquendique alterum deſiderio æſtuebamus vterque: continuimus tamen cupiditatem, veriti, ne apud Turcas Armenus Patriarcha Romanæ fidei accuſaretur à Suis. per epiſtolas ſaltem colloqu-
184 turi, cœpimus mutuum litterarum officium frequentare. Fidus admodùm erat, & vtrique carus amicus, ex diſcipulis meis vnus, nomine Ioannes; qui, ſuis nunc Romæ expletis ſtudijs, Miſſionarius ad Armenios deſtinatus eſt: per hunc vltro citroque ſecretæ mittebantur epiſtolæ; ad me Theologiça dubia, quibus mens Patriarchæ implicita, per fidei deuia ferebatur: ad illum reſolutiones eorum, quin integri tractatus, eundem ad rectum fidei tramitem reducentes. Hinc factum eſt, vt,
185 commendante illo ſæpè doctrinam meam, & amplectente, multò plures adoleſcentes, eiuſdem doctrinæ deſiderio tracti, ſeſe mihi in diſciplinam tradiderint. (erubeſcerem quidem referens, &, vti magna, qua tenebari inſcitia in ſapientiæ ſpeciem illic migrauiſſet, mirarer; niſi manifeſtum illud eſſe cognoſcerem; ſolitos frequenter à Cæcis duces ſuos, vel monoculos, haberi oculatiſſimos). *En temporibus noſtris*, aie-
186 bat ſæpè Cyriacus fidelioribus ſuis, qui eadem mihi poſteà referebant, *nouus in Oriente prodijt Athanaſius, nouus Cyrillus; accedite ad eum filioli, & illuminamini. faxit Deus, vt Patrem hunc, quem ipſe miſit Armenijs, ceu patrem Armenia ſuſcipiat, & agnoſcat.* Quibus ſanè verbis optimus Vir, vt Suos ad meam diſciplinam, fidemque Catholicam toto animo, ac mente amplexandam excitaret, non modò indigniſſimum ponebat in laude; verùm & hanc etiam de

industria nimio plus affectabat, adornabatque. Quamobrèm crescente magis in dies numero discipulorum meorum, ex frequenti cum eis consuetudine, pestifero, in vrbe grassante, morbo correptus sum. Ne huiusce rei in aula Gallorum promulgatio intermissionis mei muneris Apostolici causa esset, (quid enim potius agerem?) Domino confisus, exitialem in inguine mihi surgentem furunculum occultaui. sed (mira Domini gratia) vt me morbus corripuit, vt deseruit; nec vlli factus est notus.

Amor intereà, & nostrarum cupido præsentiarum vt mihi ad summum, ita creuerat & Cyriaco. Visitaturus is erat Armenas Asiæ Minoris Ecclesias: occasio hæc satis sibi videbatur votis mutuis opportuna. Quarè, traiecto Bosphoro, migrat Constantinopoli Scutarum, vrbem è regione Byzantij super Asiaticam oram. illic nonnihil ægrotare se simulans, Latinum suspirat medicum; meque talem esse, familiaribus persuadens, nuper audiuisse, ait, incolere Galatcam. Accersitus itaque ad eius medendum corpori, cuius animæ mederi conabar, sine cunctatione aduolò parata cum medicina. ingressus, exceptusque gratanter à Patriarcha, secum iubeor pernoctare. apponitur ergo cœna, seruis quoque lautior ex consulto; qui dum nocte dormiunt temulentia profligati, ego, & Cyriacus coram patre suo, & fratre fidei negotia pertractamus. Ad extremum deliberatum est; ipsum cum Romana conciliandum Eccle-

187 siæ; noctemque eandem, vt nulla in tanta re mora interponeretur, ducendam insomnem. Igitur ante lucem perscripsit ille sua manu duas epistolas; alteram ad Summum Pontificem Vrbanum VIII. in qua, præter alia, Armeniorum cæcitate, varijsque miserijs ex animo deploratis, & Catholicæ fidei emissa professione, debitam ei spondebat obedientiam: alteram ad prædictum Regis Christianissimi Oratorem; rogans eum, vt ipsius ad Vrbanum epistolam litteris iungeret

188 suis; authoritate quoque sua muniret. tum eiusdem Oratoris Secretario, ad se summo mane accersito, dedit ad dominum eius vtramque.

Quanta verò gratulatione, ac spe maioris progressus epistola ista Cyriaci animum Summi Pontificis, Dominorumque Cardinalium afficeris, subsequens Sacræ Congregationis de Prop. Fide ad eundem Patriarcham responsio posteà declara-

189 uit: quæ, sicut etiam aliæ inferiùs adducendæ, ex Italico in Latinum idioma ad verbum translata est.

CY-

CYRIACO
Armeniorum Patriarchæ,
CARDINALIS
ANTONIVS BARBERINVS,
Sacræ Congreg. de Prop. Fide Præfectus.

Illustrissime, ac Reuerendissime Domine; Paterno affectu, quo Apostolica sancta Sedes semper solita est eos amplecti, qui per Catholicę fidei professionem vniri cum ipsa desiderant, plenè respondet gaudium, quod Sanctitas Domini Nostri, hique mei Eminentissimi Domini Sacræ Congregationis de Prop. Fide, perceperunt ex litteris, ac fidei professione Dominationis tuæ. Vndè sicut Illius Beatitudo, Horumque Eminentiæ, tibi magnoperè gratulantur; quòd in sinum sanctæ Matris Ecclesiæ vti verus te filius recepisti; ita quoque confidunt, fore vt prædicatione, & exemplo tuo dignaturus sit Deus Nationem Armenam illuminare; nobilissimumque veterum suorum Progenitorum spiritum in ea exuscitans, vires ad illos imitandos eidem concedere. Interim Patri Clementi Galano, quemadmodùm exoptabas, commissum est; vt sanctæ menti Dominationis tuæ totis viribus suis cooperetur. &c. Datum Romæ pridiè Kalendas Iunij 1642.]

His igitur ita peractis, Patriarcha, antequàm suum Asiaticas per Ecclesias iter inuaderet, precibus à
me contendit, vt, quàm citissimè
190 possem, domicilium ex Vrbe Gala-
tea Constantinopolim ad Armenios
transferrem, quò in suo redactu ope-
ramque mea tutius valerem ad Ec-
clesiæ illius correctionem. Quam-
obrem post abscessum ipsius accepi
mecum magnam hanc animo ver-
sare prouinciam: quæ sanè eò mihi
difficilior videbatur, quò minùs ab
vllo anteà Missionariorum suscepta
fuerat. Quis enim ausus vnquàm
fuisset, solus Constantinopoli inter
Turcas, & Hæreticos non modò
191 tranquillè commorari Catholicus;
verùm etiam munus Apostolicum
impunè Missionarius exercere? Ad-
debatur quoque, fateor, maxima
meæ virtutis imbecillitas, ob quam
à vitæ periculo, immò ab ipsa occa-
sione Martyrij retrahebar. Verùm
nihilominùs qui subterfugere pote-
ram susceptionem incœpti? Solici-
tant me quotidiè studiosæ discipulo-
rum preces: hortatur pijssimus ipse
Orator Gallus, quin vltrò suum mi-
hi patrocinium offert: inuitat ad so-
192 dalitium suum, qui vicem absentis
Patriarchæ supplebat, Archiepisco-
pus Diarbechirensis Ecclesiæ, Ma-
gister Ioannes Vrfaensis, vir septua-
genarius, magnaque apud Arme-
nios præditus grauitate; qui posteà
Grammaticæ, & Logicæ Institutio-
nis Opusculum Armeno-latinum,
à me pro iisdem Armenijs ad ipsius
petitionem compositum, vt typis
Romæ daretur, Eminentissimo Do-
mino Cardinali Antonio Barberino
dicauit. quid multa? excitat me de-

* Extat in Tabul. eiusdem S. Congreg. in Codice anni 1642.

nique ad pericula Christi; pro me-ipso crucifixum, cui vix resistere possem.

Iamque agebatur annus, ex quo Galateam sub mea Religionis habitu incolueram; cùm habitaturo deinceps occultè Constantinopoli, per Missionariorum mihi licuit facultates Armenorum Magistrorum vestem induere; quæ, excepto cucullo nigro acuminato, haud erat multùm à priore dissimilis. Sic indutus, magno discipulorum comitatu ducor ad Palatium suum Patriarchale, vbi honorificè à Ioanne susceptus, cœpi dulci eius contubernio frui. Factus habitu, lingua, gestu, & (si fidem, ritumque Romanum excipias) in omnibus, ac per omnia Magister Armenus; facilè mihi populi studia, atque gratiam comparaui: vndè mea quoque schola liberè à plerisque frequentabatur.

Intereà, laudantibus multis & discipulos, & Magistrum; deque nouo in sua Natione erecto scientiarum Collegio gratulantibus; ex Clero nihilominùs aliquot hoc modo in scholasticos obstrepebant: *Quid vobis Armenis cum* Latino *isto? quid exteris scientijs cum nostra simplicitate? nescire vtique potiùs, quàm ad nostrarum traditionum perniciem scire, præstat. num ignoratis, quotquot voluerunt è Nostratibus sapientes fieri, hereticos factos esse?* Cumque hi, ad obiurgationis improbitatem retundendam, sacræ Scripturæ sententias illas, sapientiam commendantes, adducerent: *Sapientiam, & disciplinam qui*

abijcit, infelix est: Et, *Quia tu scien-*
193 *tiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi*: illi tamen aliàs obijcientes contrà Scripturas; *Rursus scriptum est*, inquiunt, *Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo*.] *Quippe melior est columbæ simplicitas cum inscitia, quàm prudentia serpentis, hæresum admista veneno*. Respondentibus autem discipulis: *Præceptor vester, orthodoxus est; hæreses detestatur omnes: Ecclesiarum potiùs prædicat vnionem, ne Christi corpus dilaceretur*: exurgens qui-
194 dam è Senioribus, ait: *Siccine vosipsos alieno creditis Magistro? an non perspicitis, mollitos eius sermones in nos esse iacula? Et cur nostram* Latinus *induat vestem? non ne vt nos seducat, & trahat ad sua? Cauete filioli, cauete lupum sub ouina pelle*. Alij tandem in Archiepiscopum Ioannem maledictis inuecti; *Et hic quidem Senex*, aiebant, *hereticus est; qui hereticum suscipit, eique patrocinatur*.

Et murmur sanè magis inualescebat, atque ita incipiebat in populum dimanare; vt vel eius seditio, vel
195 apud Turcas de me querimonia timeretur. Porrò autem vulgi fremitum placidè sedauerunt, tum Archiepiscopus ipse; qui etiam obtrectatoribus, palàm de peruicacia obiurgatis, vt linguam compescerent in futurum, excommunicationem minitatus est; tum alij tres ex condiscipulis orthodoxi viri, qui reliquis vt ætate, ita ingenio, & authoritate præferebantur; Thomas videlicet, & Kacciatur, Monachi

Presbyteri, ac Paulus, Magister, & Episcopus Tiurichensis; qui, cum in publicis etiam concionibus populo testatus esset, me à Romano Pontifice, Patre omnium Christianorum, ideò missum ad Armenios; vt eosdem ijs scientijs, ac doctrinis, quæ ad errores Mahometicæ sectæ conuincendos idoneæ sunt, quibusque ipsi de Turcis in disceptationibus fidei victoriam referre possent, præmunirem; magnam mihi eiusdem populi beneuolentiam, & amorem conciliauit.

At verò solito iam feruidior, Iulius instabat mensis; stragemque horribilem Ciuibus pestilentià ostentabat. Postquàm morbus exitialis nonnullos inualerat è contubernalibus meis; quorum ne vllum quidem, ne dum vnum, in cubiculo meo iacentem, sine scandalo aliorum domesticorum vitare potueram; eodem ipse morbo infectus sum, adeòque perniciabili, vt vitam in discrimen adduceret. Erat Galateæ pro Latinis, eiusmodi malo laborantibus, nosocomium. igitur ne decederem extra Meos sine Sacramentis Ecclesiæ catholicæ, illuc petiui, quamuis tertio à domo milliario, transportari. efferunt me ad litus, tanquàm cadauer exanime, piorum manus discipulorum, inde Galateam in hospitium illud ægrotantium naui transuectus, quindecim intra dies planè conualui, & Armenis iterùm restitutus fui.

Inter hæc Patriarcha Cyriacus, annua per Asiam peragratione consumpta, regressum moliebatur; at-
196 quì accepto de mea cùm ægrotatione, tum valetudine nuncio, rupit
moras; voluebatque per iter facinora, vnà mecum Constantinopoli facienda, quibus sua posset Ecclesia religione Romana initiari. Statim ac illum audio aduenisse, in amplexum lætus accurro; sed, vt fert miserabilis humana conditio, quæ breui gaudio, & tristitià variatur, vix eius gratulor reditum, cum amarè lugeo mortem (proh immatura, & nimis quoque importuna mors). Peste namque repentina oppressus,
197 atque in extremo vitæ post triduum
constitutus; vbi ad fidem Catholicam, & vnionem cum Romana Ecclesia Suos adhortatus fuit, spiritum quadragenarius exhalauit.

Ecquo tùm, crederes, dolore perculsum, animum meum, meorumque discipulorum, ex alta spe, quam priùs conceperat, cecidisse? demirari quidem satis non valui profundissima Dei consilia, eaque impensiùs venerans exclamare; Iudicia
198 Dei abyssus multa. Itaque tristitiæ
vi subactus, metuensque à futuro Patriarcha periculum, distrahor ancipiti cura: inceptum ne opus Constantinopoli prosequar, expositus discrimini dubio? an pedem cautiùs referam Galateam? Hæc mihi cogitanti renunciatur; carissimum filium meum, quem genueram Euangelio, Kacciatur, ad Patriarchicam dignitatem populi conspiratione euectum; immò iam infulatum, è regia Turcarum aula, magna eiusdem po-

puli frequentia prosequente, in Pa-
*loc. sup. cit. triarchalem Ecclesiam equo de mo- 199
re aduectum esse. Allatus mihi cum
gratulationibus penè innumeris ami-
corum optatissimus nuncius, affli-
ctum, iacentemque mœrore ani-
mum leuauit, & in spem meliorem
erexit. sic etiam communis lætitiæ
particeps Gallus Orator; qui statim
suæ gratulationi ad Patriarcham pu-
blicitùs referendæ præcellentiorem
aulicum delegauit. respondit hic
non minori significatione beneuo-
lentiæ: misso enim ad illum Vnige-
nito suo, (nam olim vxorem habue-
rat) dignas ei grates persoluit pro a- 200
moris indicio: mox promisit, se,
vbi primùm res suas composuisset,
simul cum Clero, & obedientiæ lit-
teris, ad Romanum Pontificem dan-
dis, ipsum solenniter aditurum: si-
quidem ea tunc inclinatione volun-
tatis Armenij in conciliationem cum
Latinis propendebant; vt officia
huiusmodi sine metu periculi pos-
sent hinc inde mutuò exerceri. Facti
sunt ergo per litteras de re certiores
& sacra Purpuratorum de Prop Fide
Congregatio, & Christianissimus 201
Rex ab eodem Oratore; cui com-
missum est in responsis, ab hoc qui-
dem, vt deinceps Clericorum Re-
gularium, ibidem residentium, ac-
curatius susciperet patrocinium; ab
illa verò, vt Kacciaturo, nouo Pa-
triarchæ, sequentem epistolam præ-
sentaret:

*KACCIATVRO

Armeniorum Patriarchæ,

CARDINALIS

SANCTI ONVPHRII,

Sacræ Congregationis de Propaganda Fide Vicepræfectus.

ILlustrissime, ac Reuerendissime Domine: Firma opinio, quam hæc Sacra Congregatio de Prop. Fide concepit de tuo erga ipsam amore, optimoque proposito vniendi te cum sancta Sede Apostolica, quæ à Diuina sapientia infallibilis magistra veræ fidei constituta est; Eminentissimis hisce Dominis meis occasionem præbet gratulandi nunc tibi de Patriarchica dignitate, qua remuneratum iam fuisse meritum tuum, nobis significatum est. Eminentiæ ipsæ confidunt, Dominationem tuam, sicut præclaris suis virtutibus ad eandem sibi dignitatem aditum patefecit; ita doctrina pariter, & exemplo, instar lucernæ, superpositæ candelabro istius Ecclesiæ, Catholicæ veræ fidei lumen animabus sibi commissis allaturam esse. de cuius quidem fidei forma certior plenè fies à Patre Clemente Galano, eiusdem Sacræ Congregationis Missionario; cui gratum tibi sit aures porrigere; atque id efficere,

quod

quod ille nomine Sanctitatis Domini Nostri, & DD. Cardinalium eiusdem Sacræ Congregationis, tibi significabit. &c. Datum Romæ VIII. Idus Decembris 1642.]

Alterà huic epistolæ iungebatur, ab eadem Sacra Congregatione rescripta ad prædictum Ioannem Archiepiscopum, qui obsequentes ad ipsam litteras eodem dederat anno. ea pariter huius erat argumenti:

*IOANNI
Armeniorum
Archiepiscopo Diarberchirensi,
CARDINALIS
SANCTI ONVPHRII,
Sacræ Congregationis de Propaganda Fide Vicepræfectus.

PErillustris, ac Reuerendissime Domine: Relatæ sunt in hac Sacra Congregatione de Prop. Fide, coram Domino Nostro nouissimè habita, litteræ, à Dominatione tua, ad nos datæ præterito mense Augusto: Cumque in ijsdem præcipuum vnionis cum hac sancta Sede desiderium, quod tibi Deus afflare dignatus est, perspiciatur; eiusdem Domini Nostri Sanctitas, ac DD. Cardinales præceperunt; vt te gratulationis officio prosequar; & de singulari gaudio, quo ipsi propter dispositionem tuam ad sanctam Vnio-
202 nem affecti sunt, faciam certiorem. Vt autem scias, in quibus illa consistat articulis; à Patre Clemente Galano, huius Sacræ Congregationis Missionario, de ijsdem singulatim erudièris: quem & audire, & quicquid ex parte Suæ Beatitudinis, Dominorumque Cardinalium ille tibi significauerit, efficere ne graueris, &c. Datum Romæ VIII. Idus Decembris 1642.]

Non dum Byzantium epistolę istę peruenerant, cum nouam, aliarum- *Loc. sup. cit.
203 que præteritarum longè amarissimam experti sumus ibi calamitatem. Pererrabat enim hoc ipso tempore Syriam Armenus quidam Episcopus, in Constantinopolitana olim Sede Cyriaci prædecessor, nomine Dauid, qui cum fuisset tam ignauus, ineptusque scientijs, quàm hæresi refertus, & ambitione, à Populo Constantinopolitano Patriarchali depositus dignitate, illuc expulsus fuerat; atque in eius locum ipse Cyriacus, egregia cuius virtus vniuerso-
204 rum iam animos proleстauerat, substitutus. Audiens igitur is in Syria sui obitum Successoris; & in spem Sedis per summum adhuc scelus recuperandæ adductus; se, qua potuit festinatione, Constantinopolim transtulit: nec propterea, quòd locum ibi à Kacciaturo pręoccupatum comperisset, eam, quam priùs conceperat, spem omisit; immò, oblata Turcarum Regi multorum millium aureorum summa, rem pro voluntate ad exitum perducens, catholi-

cum Patriarcham Throno exturbauit; Constantinopoli quoque eiecit; sibi tandem, renuente adhuc populo, eam arripuit dignitatem: nisi prætereà sperauisset, me, cæterosque meos discipulos, quos Archiepiscopi Ioannis vmbra protectos ægrè videbat, à se aliquando ad perniciem disperdendos, voti haud satis duxisset se compotem.

Sed neque hic finis malorum: breue namque dierum interuallum effluxerat; ex quo longæuus Ioannes, vt locum sacrilego daret Pontifici, in alterius ædes Ecclesiæ vnà mecum Episcopio demigrauerat: cum ecce, hora post dimidia, quàm surgentes à prandio, ego in vnum, in aliud ille cubiculum se receperat, audio, vultu turbato, & lacrymantibus oculis famulo referente, Ioannem ipsum improuisà apoplesi subitò animam expirasse. Exhorrui ad nuncium acerbissimæ rei; ac penè incredulus, animo, & toto pectore tremens, festinaui, cucurri; ingressusque cellam Episcopi, heu cerno attonitus exanimati cadaueris spectaculum funestissimum. Constiti parumper stupore immobilis, inclusa animo ægritudine consternatus; mox indulgens lacrymis, dum lugere incipiebam & casum miserandum amici, & memet ab omni spe, ac patrocinio derelictum; subsensi, Dauidem ad Demortui spolia cum gaudio properare. monuere discipuli fugam: nec mora; quominùs in eius manus incideremus, insimul arripuimus eam.

205 Diligebat maximoperè Thomam, Monachum antedictum; atque in eius gratiam me quoque non semel suis epulis familiariter adhibuerat Regius quidam publicanus, Armeniorum Satrapa nobilis, ac primarius, cui nomen erat Scander Celebì: Dauidem contrà ita odio prosequebatur; vt ab eo Patriarchalem administrationem, ad quam restitui non poterat Kacciatur, ad Thomam ipsum transferri desideraret. Huius ergo Viri domum confugientes, rogauimus eum, vt nos ab iniquo persecutore sua defensaret tutelà. Annuens ille precibus; *Hæc mea domus*, ait, *& monasterium, & schola vestra sit: mensa mihi honoratior quidem, ac sanctior erit recubitu, & benedictione tua: vestram denique incolumitatem contra aduersarios, non Armenos tantùm, sed Turcas etiam, acerrimè propugnabo.* Hæc vir bonus pollicitus est; nec à promissis annum integrum, quoad morari apud eum nos licuit, exitus rei dissensit.

206 At verò quis posset verbis edicere; quanto Dauid, nouum hoc audiens patrocinium, furore, rabieque exarserit? non explebatur eius odium intestinum, quòd nos insectaretur conuicijs; quòd insimularet hæreseos; quòd alios etiam Armenios in nos assiduè concitaret: sed maiori furoris æstu efferuescens; quòd extermi-nare, perimere, trucidare non posset, indignabatur. Quid tandem scelestiùs ageret? palàm discipulos meos percutit anathemate: fautores quoque & amicos pessimè crimina-

207

tur: quicunque demum nos adiret in posterum, Ecclesiâ se illi comminatur interdicturum. Sed (mira sanè, ac diuino fortè statuta consilio res!) quò tunc in nos fremebat ardentiùs, eò plures erant, qui domum nostram frequentabant; præsertim energumeni, & veneficijs, quibus Armena impensè dedita gens est, infecti, ac fascinati. Quorum quidem multitudini, ad nos toto eo anno fide magna confluenti, cùm exorcismis, alijsque sacris remedijs faceremus satis; res adeò diuulgata in Ciuitate fuit, vt in odium Christianæ fidei capitalem mihi sententiam ab aula Ottomanici Regis amici metuerent. Quapropter recedens Byzantio, quoad rumor huiusmodi desineret circunferri; domum, Galateæ mercede conductam, cum discipulis commigraui.

208

209

Intereà visum est Thomæ; qui iam ob comparatas studio scientias ad Magisterium prouectus, plus in populum authoritatis, & imperij, nouæ prærogatiuâ dignitatis adeptus fuerat; mentem, animumque suum, orthodoxæ fidei lumine nuper illustratum, Apostolicæ sanctæ Sedi aperire. ideò per epistolam, ad Sacram Congregationem de Prop. Fide directam, postquàm Catholicam fidem professus est, voto se quoque astrictum declarauit eiusdem fidei pro viribus dilatandæ: ad quem hæc illa rescripsit:

210

THOMAE
Armeniorum
Monacho Presbytero,

Loc. sup. cit. in Codice anni 1643.

CARDINALIS
SANCTI ONVPHRII,

Sacræ Congregationis de Propaganda Fide Vicepræfectus.

REuerende Pater: Ex litteris Reuerentiæ tuæ, datis die 12. Februarij, & in hac Sacra Congregatione de Prop. Fide relatis, hi Domini mei Eminentissimi cum affectu singularis gaudij acceperunt, qualiter Diuina Bonitas sanctam mentem tuam per veræ fidei semitam dirigere dignata sit. Profectò sine tali fundamento, nec ædificium laudabilium operationum tuarum subsistere poterat, nec istæ ad iudicium Diuinæ iustitiæ stabiles inueniri. Eædem nunc Eminentiæ Reuerentiam tuam ad iter inceptum constanter prosequendum, vnà mecum adhortantur; illud tibi in memoriam reuocantes, frustrari velocem eius cursum, qui ante lassescit, quàm terminum assequatur. Incumbito igitur pro tua virili parte ad lucrum animarum tuorum Armeniorum; haud dubiè sic responsurus gratiæ, quam à Diuina clementia recepisti. &c. Datum Romæ Idibus Iunij 1643.]

Poſthæc renunciatur Dauidi, eiectum Kacciaturum denuò clanculùm rediſſe Byzantium, illum quoque, ac Paulum Epiſcopum multa mecum pro Thomæ conferendo Patriarchatu ipſius commoliri. Hoc ille nunciò exacerbatus, incipit nos vehementiùs inſectari; datiſque Præſidi quingentis aureis, impetrat; vt tribus prædictis Conſtantinopoli ablegatis, ego, tanquàm Miſſionarius Romani Pontificis, ac perinde quaſi Nationis Armenæ ſeductor, comprehendar. Procincti capturæ Satellites domum iam noſtram, Armenio quodam ductore, aduentabant. dumque nos, præmoniti de inſidijs, ac repentino malo perterriti, omnes huc illuc diffugimus; caſu ego in Lictores incurrens, indice Delatore teneor in via. Iamque trahebar ad Præſidem; & morte proculdubiò puniendus; memet pro meis culpis hoſtiam Domino præparabam: quippè vel habitus ipſe armenus memorati criminis reum veriùs me promulgauiſſet, quàm teſtes. Citò perferunt infortunium ad Oratorem Gallum diſcipuli; à quo miſſus ad ſuppetias mihi ferendas ex ſuis aulicis vnus, greſſu celeri nos ſubſequitur, & aſſequitur ad viæ dimidium; deinde ſecretò cum Apparitoribus colloquutus; pecunià fugam meam paciſcitur. Subornatis ergo miniſtris, oculoſque ſubinde ad aliud de induſtria diſtrahentibus; dum me fugæ committo, clamat ſpeculator Armenus: *Heus turrite; quid moramini? iam aufugit. perſequimini; capite; vel fugam.* Illis porrò curſum aliam per

211 viam ſimulantibus; ego; liber effectus, meipſum, ad palatium Gallorum aduolans, occultaui.

Hìc autem perdiù, ne Gallus pariter meum vocaretur in crimen, ita in ſecreto delitelcere compulſus ſum; vt ipſis adhuc diſcipulis, quàlibet me ſolicitè perquirentibus, innoteſcere prohiberer; perindeque iners perpetuo torpeſcerem otio, vt quilibet alius, qui arctiſſimo in carcere detinetur. Quapropter Miſſionis Præfectus, Pater D. Ioſeph Iudices, qui

212 ærumnæ meæ obiter è Colchide ſuperuenerat, de Oratoris vtriuſque, Galli ſcilicet, Venetique conſilio me iuſſit Romam aduenire; hic fortaſſe deinceps, quod fieri ampliùs Conſtantinopoli minimè poterat, diſciplinis ſacris Armenios inſtructurum. Euulgata iam præproperæ famà diſceſſionis, diſcipuli non leui animi triſtitià conturbantur: deliberant tamen ex carioribus aliquot à Magiſtro nuſquam gentium ſeparari. Quare nonnulli terrà ſtatim iter aggreſſi,

213 meum in Vrbem aduentum præuenere; quos inter & Garabiet, Cyriaci, demortui Patriarchæ, germanus, & ſuprà memoratus Ioannes, ſcientiarum, ac virtutum vterque ſtudioſiſſimus. Alij eundem poſteà ſubſequuti ſunt: horum præcipui Balaſſanus, Maiori in Armenia patricius Albanenſis, & Thomas prædictus, qui, poſtquam cum Dauide Patriarcha diù apud Turcarum Præſidem altercatus fuit; victoria potitus, illum in Inſulam Cyprum relegari fecit, ac

ſeip-

ſeipſum eligi Patriarcham: cum tamen defectu pecuniæ, quam popu- 124
lus in huiuſmodi promotionibus Imperatori Turcarum elargiri ſolebat, nequiuiſſet deinde ad Sedis peruenire poſſeſſionem, Romam ſe contulit. Alij denique, videlicet Domnus Ioannes, pater eiuſdem Cyriaci Patriarchæ, & Zacharias, Clericus indolis præſtantiſſimæ; vnà cum tribus alijs, eandem mecum nauim ingreſſi ſunt: quæ tandem ſoluta Byzantio, atque diuerſa Mediterraneum 125
per mare tempeſtatum, piratarumque experta pericula; nauigatione bimeſtri primò in Ionia Smyrnam, deinde Liburnum in Tuſcia appulſa eſt. Ad vltimum Romam incolumes aduenimus omnes: vbi Sacra Congregatio de Prop. Fide Armenos eoſdem perbenignè, vti eſt ſolita ſemper, complexa; non modò illos, quoad Philoſophiæ, ac Theologiæ ſuomet explicatæ idiomate, ſtudia abſoluerunt, largo victu ſuſtentauit; verùm & ipſorum pleroſque, qui magis in iiſdem profecerunt ſcientijs, etiam nunc in diuerſis Armeniæ Prouincijs, ad quas eos iam Miſſionarios deſtinauit, annuo fulcit prouentu. Præſtet interim miſericors Deus; vt, ſicut ad orthodoxæ fidei veritatem addiſcendam, prædicandamque dignatus eſt efficaciter hos ipſe vocare; ita pariter ad eiuſdem fidei lumen, & Ouile Matris Eccleſiæ vniuerſam Armeniorum gentem dignetur per eoſdem adducere: vt id ſua ipſi virtute, ac merito aſſequantur, ad quod operandum me penitùs ineptum & naturæ ignauia, & prauitas animi reddiderunt.

ՀԱՏՈՒԱԾ

Հայոց Պատմութենէն.

Գլուխ. ԺԳ.

ԻԵ Տէր Յովհաննէս 'ի Կոգովտական, 'ի գեղջէ Բագարանայ. ամս. ԻԶ. Զսա հրամանաւ Մաւրիկ կայսերն կացուցին կաթողիկոս Հայոց, և բաժնին յունական կողմանն. և յաւուրս աշխարհական կաթողիկոսին գնալոյ, նորոգ հայրապետութիւն Յովհաննու 'ի կետայս 'ի գեղջն Աւանն.

ԻԶ Տէր Կոմիտաս յԱռաջաւորաց, 'ի գեղջէ Աղցից. ամս. Ը. Սա շինեաց Աւանն 'ի վերայ վկայարանին սրբոց Հռիփսիմեանցն.

ԻԷ Տէր Քրիստափոր յազգէ Ապահեանց, յԱբրահամեան շառաւիղէ. ամս. Ե.

ԻԸ Տէր սուրբ Եզր 'ի Նիգայ, 'ի գեղջէ Փառաժնակերտայ. սնեալ 'ի տան կաթողիկոսարանին. ամս. Ժ. Առ սովաւ եղև ժողով 'ի Կարնոյ քաղաքն. զոր արար կայսրն Հերակլ. կոչեաց զկաթողիկոսն Հայոց զԵզր. և զեպիսկոպոսունս, և զիշխանսն Հայոց. և ընդ յունաց իմաստասէրս յունաց. և ամսօրեայ քննութեամբ առ մարտնչեցաւ ընդ մեծամեծս; ապա հաւանեցան Եզր բոլոր եպիսկոպոսօք և իշխանօքն Հայոց. միաբանեցան նոցին. և զժողովն Դվնայ նզովեցին չարի 'ի բաց մերժեցին. և զծնունդն և զմկրտութիւն դարձեալ բաժանեցին. և զխաչեցարն յաւելուլ որ բեմբն 'ի բաց հանեալ. 'ի գեղն որ եկեղեցւոյ թեանն եղեն. առնլով. Սուրբ աստուած

1

EX ARMENA

Historia.

Caput XIII.

Domnus Ioannes Ghocouthanus ex Oppido Pacarana, annos 26. Is iussu Mauritij Imperatoris creatus fuit Patriarcha ne dum Armeniæ, verùm etiam Regionis cuiusdã Græcis subiectæ: & regula sui regiminis, adhuc viuente prædecessore Abrahamo, in Pago Auàn præscripta fuit. XXV.

2 Domnus Chomitas Arachazuodanus ex Oppido Aghziz, annos 8. Hic extruxit Auàn prope Ecclesiam sanctarum Ripsimis & Sociarum. XXVI.

Domnus Christophorus, genere illustris, è progenie Abrahami, annos 5. XXVII

Domnus sanctus Ieser Necainus ex Oppido Parrasnachiert, qui fuerat ab infantia in Patriarchali Palatio educatus, vixitque in Patriarchatu annos 10. Sub ipso celebratum fuit in Vrbe Charno Concilium * iussu Heraclij Imperatoris, qui ad illud conuocauit omnes Episcopos, & Principes Armeniæ vnà cum Iesere eorum Patriarcha; nec non etiam plures Græcorum sapientes, quibus post menstruã Collationem, & diligentissimum examen omnes prædicti Armenij consensere: atque cum Græcis iterum reconciliati, Theuinense * Concilium anathemate percusserunt; festiuitates Natiuitatis, & Baptismi Domini rursus, vt anteà, separatim celebrandas, de- XXVIII

4

3

Ieser catholicus Patriarcha.

* Conciliũ Charnēse orthodoxũ; in quo Ecclesia Armena cũ Catholica cõciliatur.

* Theuinēse Armeniorũ Cõciliabulũ ab ipsis Armenis Patribus subijcitur anathemati.

creuere; & additionem illam, Qui crucifixus es pro nobis, à Trisagio remouentes, illud erga sanctissimam Trinitatem ita deinceps statuerunt decantandum: Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus & immortalis, miserere nobis. Sacrum denique Chalcedonense Concilium, eiusque decreta,

սուրբ և հզօր, սուրբ և անմահ, ողոր-
մեա՛ մեզ. և զսուրբ ժողովն քաղկե-
դոնի. և զկանոնադրութիւնս նորա՛, 4
համաձայնութեամբ այլ երից սուրբ ժողովոց
սուրբ ժողովոցն ընդունեցին. Եւ
այսմ հակառակեցաւ Յոհան Մայրա-
գոմեցին. և նա աքսորեցաւ. ընդ հեր-
ձուածողսն կարգեցաւ նզովեալ.

haud aliter, ac alias tres praecedentes sanctas Synodos, honore prosequuti sunt, & receperunt. His autem omnibus, vnus solummodò Ioannes Maracumensis, qui aduersaretur, repertus fuit: & hic damnatus, pulsusque in exilium, in haereticorum numerum ascriptus est.

ANNOTATIO.

Baron. t. 8. an. 621. & 622.

HEraclium Cæsarem, bellum in Persarum Regem Chosroën illaturum, bis in Armeniam properasse, ex Annalibus Græcis memorat Baronius, & quidem hoc ipso Ieseris eximij Patriarchæ tempore; semel nimirùm anno Christi 621. atque iterum anno sequente 622. In ea verò Regione inclytus Imperator, quò plures, gloriososque de visibilibus Romani Imperij hostibus retulit triumphos; eò gloriosiùs de inuisibili Reipublicæ Christianæ, catholicæque fidei aduersario, Principe tenebrarum, satore zizaniorum, & schismatum, pijssimus triũphauit. Compererat enim ibi Armenam tunc Ecclesiam abscissam à Catholica, adeòque propter erronea præteriti Conciliabuli Theuinensis decreta in Acephalorũ hæresi implicatam, obfirmatamque; vt vel Ieser ipse, vigilantissimus licet, ac optimus Patriarcha, nequi-

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
Լուսաբանութիւն.

5 Գերապայծառ պատմիչն մեր
կարդինալն Բարոնիոսն ՚ի ժամա-
նակագրութե իւրն. ը. երբեմն հա-
սարիչն. ամէ. ԿԹԱ. քարեպաշտն կայսրն
Հերակլ երկիցս անցեալ գնաց ՚ի յաշ
խարհն հայոց. առնել պատերազմ
ընդ դէմ Խոսրովու արքային պարս
կաց. մի անգամ ՚ի թվին փրկչին. ո. ի.
և ա. ամին. իսկ միւսն ՚ի. ո. ի. և բ.
ամին յորում ժամանակի էր որ արքա-
զան հայրապետն Եզր ՚ի յաթոռ
պատրիարգութեան հայոց. եւ որպէս
՚ի նորին աշխարհին անթիւ թագաւո-
րն արարեալ էր զբազում յաղթու-
թիւն ՚ի վերայ անհամար երևելի թշնա-
6 մեացն այսոցիկ. նոյնպէս և յաղթեաց
անդ քաջապէս ընդ դէմ աներևոյթ
թշնամւոյն, իշխանին խաւարաց քանս
սերմանողին. որ անջատեալ էր անդ զե-
րանն քահանայից և հերձուածողաց.
եւ թէպէտ էր զի կէտն էր ուղղա
փառ, զգաստ, և զօրաւորն հա
ւատ. և յայժ սիրող միաբանութեն.
սակայն ոչ զօրէր այնր աշխարհին

ՃԻԶ   կարէր

[illegible] Է 7

[illegible] Ը 8

[illegible] Թ 9

[illegible]

uiſſet eam ſuis duntaxat viribus ad rectæ fidei tramitem, & priſtinam vnionem adducere. Ab eodem ergo Pontifice enixè rogatus fuit Heraclius, vt ad facinus illud, non ſecus fructuoſum, quàm operoſum, tantique certè ponderis, ac laboris, vt multorum potiùs, quàm vnius videretur poſcere manus, ſuam quoque vellet operam conferre, ipſique in eius ſuſceptione opitulari. Annuit eueſtigiò Imperator; indictaque Synodo in Vrbe Charno maioris Armeniæ, omnes Armenos Epiſcopos, & Principes illuc aduocauit; quò etiam aduenire iuſſi ſunt eruditi quidam Græcorum Epiſcopi, vt Armenijs fidei veritatem iuxta Chalcedonenſis Concilij ſanctionem cõgruis rationibus patefacerent, eorumque purgarent errores.

Heraclius Imp. Concilium indicit in Armenia.

Menſtrua igitur in eadem Synodo inter Armenos, & Græcos expleta collatione, perſpicuè explorata fuit Armenis Patribus veritas orthodoxa, & quàm rectè Patres Chalcedonenſis Concilij ad illius puritatem explicandam in ſua Definitione oculos collimaſſent, & manus. hinc inſuper omnes Hæreticorum fallacias, atque calumnias, quæ ipſorum animos ad idem Concilium reijcien dum impulerant, facile ipſi detexerunt. Quapropter Conuenticulum Theuinenſe, quod Armeniam primò ſub ſchiſmate conſtituerat, execrantes, omnia illius decreta, maximè quæ de vna natura, de recepta in Triſagio appendice, atque de dominicis feſtiuitatibus, vna die

coniunctim celebrandis, edita fuerant, abrogarunt. mox præterea ſuſcipientes ſanctam Synodum Chalcedonenſem, cæteraſque Eccleſiæ vniuerſalis traditiones; quæ præſertim in ea, de miſtione aquæ in ſacris myſterijs, ab initio fuerat; in priſtinum reſtituerunt concordiam inter Armenam, & catholicam Eccleſiam. Vnus porrò tot inter Patres Ioannes Maracumenſis in ſua hæreſi pertinaciter conſiſtere voluit; qui damnatus à Synodo, exilio quoque multatus fuit ab Heraclio Imperatore.

Armeni Patres Cõcilij Charnenſis ſuſcipiunt Chalcedonẽſe Cõcilium.

Manſit autem Armenia in hac concordia, rectique ſtatus tranquillitate, annos 95. vſque ad Ioannem Oznienſem, Patriarcham hæreticum, qui eam denuò, in Manaſchiertenſi Armenorum, atque Syrorum Conciliabulo, priorum errorum ad vomitum redire fecit; vt dicetur alibi. Meminit etiam prædicti Concilij Charnenſis, in Armenia ſub Heraclio Imperatore, & Ieſere Patriarcha coacti, præter alios Armenos libros, & Auctores, Gregorius Siſenſis Patriarcha in epiſtola ad Haytonem Regem Armeniæ, dicens: *Heraclius Imperator, cum ob ſanctam Crucem profectus eſſet in Orientem, omnes Armenos Patres conuocauit; qui, poſt menſtruum examen, concordiam, & vnionem iterum componentes, ſuſceperunt vſum aquæ in Sacrificio, celebrationem dominicæ Natiuitatis die 25.* De-

Gregorius Siſen. Arm. Patriarcha in epiſtol. ad Haytonem.

10 [illegible]

11 [illegible]

12 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Ժգ 13 *Decembris , aliaque omnia ; atque post Domnum Ieſerem , tunc temporis Patriarcham , quinque alij Patriarchæ ſucceſſores in eadem permanſerunt fide ; &c.* Memoratur etiam in Actibus Concilij Tarſenſis , hiſce verbis : *Ieſer Patriarcha noſter , temporibus* Heraclij *Imperatoris vnionem compoſuit , quæ tamen non firma permanſit .* Et Nierſes Lampronenſis ad Patres eiuſdem Concilij , *Vbi relinquemus ,* ait, *verba* Ieſeris *Patriarchæ, ſuique Concilij aſſenſum ?*

Concil. Tarſ. in reſponſ. ad 9. propoſit.

Nierſes Lamp. in Orat. ad Patres Cõcil. Tarſ.

Ժդ 14 Quocirca vix credat aliquis , quantum Populorum ſtudia poſſint , & factiones ; in pertinaciter proſequendo , quod ſemel ſiue iuſtè , ſiue iniuſtè ſuſceperint defendendum , abſque delectione boni vel mali , veri vel falſi . certè id maximè præſens declarat exemplum : Quis enim credere poſſet , quòd adeò venerandum Concilium , à tot , tantiſque Eccleſiæ Armenæ priſcis Patribus celebratum ; ipſorummet Patriarchæ ſanctiſſimi auctoritate præfultum ; illius quoque præſentia , & conſenſu Imperatoris roboratum , cuius ipſi memoriam,

Ժե 15 ac pietatem ad ſummam hucuſque laudem extollunt ; tam diuturno , & accurato examine abſolutum , eo præſertim tempore , quo haud difficile fuerat Armenijs , cauſas ſui ſchiſmatis , vtpote paulò antè incæpti , diſcutere , reique veritatem haurire ; Charnenſe dico Concilium , quod

antea

anteà reliqui ſapientiores Armeniæ Patres adeò magnificiebant, & ſcriptis ſuis concelebrabant; à neotericis nunc Armenis, vt ſua quomodocunque defendant, obliuioni traditum poſthabeatur, ſed & temerè (proh ſcelus) floccipendatur?

ծդ 16 [illegible]

EX ARMENA

Hiſtoria.

Caput XIV.

[illegible]

Հայոց Պատմութեանն.

Գլուխ ԺԴ.

XXIX **D**Omnus Nierſes Daianus ex Oppido Iskhanaz, annos 20. *Hic diuinæ charitatis feruore incenſus erat, cæteriſque virtutibus exornatus: quapropter ædificauit magnificentiſſimum * illud gregis rationalis Ouile in Vrbe Vagarſciabat; Eccleſiã quoque in loco * purgatorij ſancti Martyris in Ciuitate Ardaſciad: & Templum aliud in Vrbe Thein.*

* Palatiũ Patriarchale.

* Puteus, in quo S. Gregorius, Primus Armeniæ Patriarcha, quatuordecim iugiter annos afflictationibus obſeſſus delituerat.

ա 1 [illegible] Իթ

ANNOTATIO.

VRbs Vagarſciabat, cuius modò in Maiori Armenia vix apparet veſtigium, antiquitùs vſque adeò celeberrima fuit, vt in ea Solium Tiridatis Regium, & Patriarchale Diui Gregorij Primi Patriarchæ fixum fuerit. hac igitur in Vrbe

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

բ 2 [illegible]

be ծզ քա

[illegible]

Գ 3

Դ 4

Ե 5

be post passionem eiusdem Gregorij, & martyrium sanctarum Ripsimis, Caianæ, aliarumque 32. virginum, quarum meminit Martyrologium Romanum, Rex ipse Tiridates, qui tanti priùs sceleris auctor fuerat, Christiana fide accepta, tres magnas Basilicas; & in eis ornatissima sanctarum Virginum & Martyrum sepulchra suis quidẽ manibus, vnà cum Armeno Populo, Diuo Gregorio ædificiorum loca describente, extruxit. quod præter Armenam traditionem, narrat etiã Metaphrastes: *Rex Tiridates*, ait, *fodiens terram, sursum iaciebat; Regina autem Asichene, eius coniux, & soror Cusaroducta, suis tunicis efferebant puluerem: tum ipse lapides ea magnitudine, vt nullus alius eos tollere posset, deferebat ad ædificandum; deinde etiam sepulchrorum postes ostiorum, & superliminaria non aliorum credens manibus, sed ipse humeris imposita ferebat*. Quanta in hoc Rege pietas.

Martyrol. Rom. die 29. Sept.

Metaph. apud Sur. tom. 5. die 30. Sept.

Et vnum quidem Templũ, quod nunc semidirutum cernitur, titulo sanctæ Caianæ, in eiusdem Martyrij loco positum est. Aliud sanctæ Ripsimis, vbi & ipsa passa fuerat, adhuc integrum extat. Tertium autem, duorum, imò & omnium, quæ in Armenia sunt, maximum, & sumptuosissimum, in quo sicut olim sacrosancti Præsulis, & Martyris admirandi Gregorij, ita nunc supremi Armeniorum omnium Patriarchæ Cathedra sita est, in honorem Redemptoris nostri Iesu Chri-

Sacræ Basilicæ in Armenia extructæ à Rege Tiridate.

sti fabricatum; appellatur Armenicè Eemiazìn, hoc est, Descensus Vnigeniti; eo quòd eodem in loco, in quo Dominus noster Iesus Christus Diuo Gregorio è Cælo descendens apparuerat, conditum sit.

Huic Templo adiunctum est Patriarchale Palatium, & amplissimum quoque Aedificium, vbi frequens religiosorum Prædicatorum, ac Magistrorum numerus degunt, suoque obsequuntur Patriarchæ; quod Armenus iam Historicus *Magnificentissimum gregis rationalis Ouile* nominat, & à Niersese vigesimonono Patriarcha primò constructum recenset. Apparitio autem filij Dei Vnigeniti, hìc facta Magno Gregorio, iuncta fuit cum admirabili quadam Visione, per quam reuelatum ei fuisse futurum Armeniorum profectum, & posteà defectum in Christiana fide, Armenos ipsos non latet: illamque copiosè memorat idē Metaphrastes, cuius aliqua saltem pars non est hìc silentio prætereunda, ait enim:

Metaph. loc. cit. cap. 27.

Reuelatio Diuo facta Gregorio, de Armeniorum profectu, & posteà defectu in Christiana fide.

Hoc in loco visionem quoque, quam solus ille, *nempè S. Gregorius*, fuerat assecutus, publicè apud aures omnium deposuit; illa autem est eiusmodi, vt nihil possit esse admirabilius. Videbatur enim mihi, inquit, Cælum esse apertum, *&c. Et post alia multa*. Quin etiam mihi cernebatur, ait, grex caprarum resplendens in nigrore pilorum; postquam autem aquam transmiserant, species quidem eis mutaba-

Զ
6
[illegible]

Է
7
[illegible]

Ը
8
[illegible]

[illegible]

tabatur in oues, nigror autem pi-
lorum mutabatur in alborem niuis:
9 dixisses, momento temporis efflu-
xisse nigras, & alias exortas esse;
nempè albas: atque oues quidem
visæ sunt parere, & cani pili erant
etiam recèns natis fœtibus: multitu-
do autem superabat & numerum, &
locum, quantumcunque definiebat
oculus. Ex his autem, quæ nuper na-
tæ erant, videbantur rursus quoque
nasci aliæ. Et quidem agni, mutati
in lupos, malefaciebant ouibus, &
eas aggrediebantur comedere, ac di-
scerpere. Sed ex his quidem aliæ in-
terim producebant alas, & volabant
ad exercitus lucis: aliæ autem capie-
10 bantur à lupis. Cum hoc fieret, re-
pentè riui ignis effusi contra lupos,
in eos incidebant, & exurebant; &
non licebat eis ampliùs effugere.
His, inquit, & talibus erã ego animo
obstupefactus; & maximè, quòd
quasdam res tacitè videbatur signi-
ficare Visio admirabilis: Sed qui
vnà mecum aderat, & quæ videban-
tur, ostendebat: erat autem is An-
gelus Domini Omnipotentis: ipse
& stuporem conuertebat in dulcem
admirationem, & explicabat, quid
significabant singula eorum, quæ
cernebantur. *Et rursus post alia se-
quitur:* Grex autem caprarum, &
11 aquæ transitus, & nigræ lanæ in al-
bam mutatio, & multiplicatio, eam,
quæ fit per baptismum, expiationem
peccatorum; & scelerum, quæ ad-
missa fuerint, remissionem; transla-
tionem ad pietatem, virtutumque
fertilitatem, & fæcunditatem; piorũ-

que multitudinis incrementum, & augumentum prænunciant. Quicquid autem in lupos quoque est mutatum, eam, quæ posteriùs fiet, Pseudochristianorum impietatem; & eos, qui illam amplectuntur insurrectionem, præsignificat. Eos autem, qui huic insultui excelso & forti animo resistent, dicit, ad cælum ipsum euolasse pernici, & leui ala fidei. Ignis autem riui significant Gehennam, excepturam eos, qui insurrexerint aduersus pietatem. Oues verò, captæ à feris, volunt eos significare, qui à maligni venatione miserè capti fuerint.] Hoc totum Metaphrastes.

Pseudochristianos Armeniorum Seductores futuros, S. Gregorius longè ante prædicit.

ԺԵ զամբարշտութիւն սորա ցրնամանելոյ, և զհօտն որք ընդդունելոցն զնա։
12 Իսկ զայլոցն, որ շրջութիւն յամ դիմադարձելոյն ամբարշտութեան այս մինք. ասէ. Թռչիլ յերկինս արա-գագոյն թևօքն հաւատոյ։ Իսկ աղամ զհուրց հեղեղաւն հրոյն՝ նշանակեն զդժ-հոխս որ կլանեսցէ զնոսա, որք յա-րուցեն ընդդ. դէմ զթութեան։ և ոչ-խարքն կալեալք ՚ի գազանաց՝ նշա-նակեն զնոսա, որք լինեսցին կա-լեալք յորսոյն բանսարկուին։] Մինչ և ցայս՝ բանք են տեսլեանն սրբոյն Գրիգորի։

EX ARMENA

Historia.

Caput XV.

XXX. DOmnus Anastasius Massiazuctanus ex Oppido Aghorri, annos 6.

XXXI. Domnus Israel Vanantanus ex Oppido Zotmuds, annos 6.

XXXII. Domnus Isaac, qui fuit ex Patre Zoropporanus, ex Oppido Arcascini; ex Matre verò Masassinus, ex Oppido Perteghnuoz; annos 29. Hic mancipium effectus à nefario Præside, missus fuit Damascum, vbi & mortuus est in Haran. In eius obitu miraculum quoddam animaduertẽs Dux Generalis exercitus Sarracenorum, qui erat Armeniorum Præses, plurima Armenis ipsis beneficia contulit.

ՀԵՏԵՒԻ

Հայոց Պատմութիւնն.

Գլուխ. ԺԵ.

Ծ Տէր Աղձնաստան՝ ՚ի մասսաեացւո- Լ
Ա նէ. ՚ի գեղջէ Աղհոռայ. ամս. Զ.
Տէր Իսէլ՝ ՚ի Վանանդայ յԶօթմուդ ԼԱ
գեղջէ: ամս. Զ.
Տէր Սահակ՝ հայրենեօք ՚ի Ձո- ԼԲ
րոփորոյ ՚ի գեղջէ Արքաշենոյ. և մայրենեօք ՚ի Մասաղեաց ՚ի գեղջէ Բերթենոյ. ամս. ԻԹ. Սա գերեալ ՚ի ձեռնադրութենէ. Մասնիկանեն՝ ՚ի Դա-մասկոս տարաւ. և անդէն վախճանեալ ՚ի Խառանին. վճարեալ ՚ի կենաց. և հրա-շալի նշան տեսեալ ՚ի մահուանն սո-րա զօրավարն տաճկաց. որ ոստի-կան էր Հայոց. զբազում խնամս-ծութիւն առնէր Հայոց.

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

Բ 2

[illegible]

Գ 3

[illegible]

Դ 4

[illegible]

ANNOTATIO.

NVnc temporis, scilicet anno Christi 653. & Constantis Imperatoris, successoris Heraclij, 12. *Armenia*, inquit Baronius, *iisdem à Sarracenis longè latèque deuastata est; ita quidem dormiente, atque stertente ignauo Imperatore, ad malum inferendum Catholicis tantummodò vigilante, totus funditùs quasi satus est Oriens. Hęc planè adeò ingentia mala pertigerunt Armeniam ea ex causa, quòd Manichęorum hęresis ibi restitui cœpta est, tot antè Concilijs, ac legibus Imperatorum sępesępiùs iugulata.* Qui verò pestem illam iterùm renouare, ac latiùs ibi diffundere, in animum induxerat, fuit non procul à Samosatis Armeniæ indigena quidam, Constantinus nomine, Vicum incolens Mananalim. Baron. t. 8 an. 653.

Perseuerauit autẽ Armenia in manu Sarracenorũ plures annos vsque ad Imperatoris Iustiniani tẽpora, * qui mittẽs illuc Leontium Prætorẽ cum Romano potẽtatu, Sarracenis ibi existentibus interemptis, nõ solùm Armeniã Romanis subiecit; sed & Iberiam, Albaniam, Hircaniam, atque Mediam. Idem quoq; Princeps aggressus fuit pariter inuentos illic Manichæos exagitare; quos & in vnum cogi, seorsumque interrogari iussit, atque flammis tradi, quotquot essent in errore pertinaces. Vndè extructo ad aceruum ingenti rogo, omnes incensi, & cremati fuerunt.

* Ex Theophane apud Bar. an. 685.

Eosdem in Armenia Manichæos

insectatus etiam fuerat anteà Imperator Constantinus, Heraclij nepos: idemque egit post Iustinianum Leo Isauricus anno Domini 722. nec penitùs eos extirpare valuerunt, semper excisis capitibus in sobole pullulantibus. è Iustiniani enim flammis vnus dumtaxat Paulus Armenus lapsus fuerat cum filijs duobus, Theodoro, & Genesio, cui & Timothei nomẽ imposuit. Hic autẽ, Timotheus inquam, vti narrat Lucas Siculus, Constantinopolim ab Imperatore Leone vocatus venit; interrogatusque de singulis fidei articulis à Constantinopolitano Patriarcha, voce quidem probè respondit, sed simulatè, animoquè responsa peruertens: erat enim passim in Manichæorum ore, & opere lex illa, eo versu conscripta: *Iura, periura, secretum prodere noli.* Quare pro innocente habitus, acceptisque ab Imperatore formalibus litteris, Episparim, Vicum in Armenia, vbi degere consueuerat, reuersus est: coactisque subitò omnibus discipulis, cum eis aufugit, descenditque Mananalim, Manichæorum Metropolim apud Sarracenos, ex qua Constantinus, eorum auctor, prodierat. Ibi post aliquot annos ad summum iam insaniæ culmen euectus, è furore, rabie, angore, tanquam missione à prauis Angelis accepta, exagitatus, Deo pœnas exposcente, fœdo ex inguinis tumore vitã finiuit, cũ annos fermè triginta impietatis familiã duxisset. Quæ verò in eadẽ impietate disseminãda egerint eius filius Zacharias, eiusque puer mercenarius Iosephus, lege in prædicto Authore.

Lucas Sic. ap. ad Baro. to. m.9 an. 722.

Ե 5 Զ 6 Է 7 [illegible]

Cum ergo exitiali Manichæorum hæresi nunc inficeretur Armenia; ab

[illegible]

ԾՂԶ բուԹեբ

ութեան մաքրեցելոցն. սակայն զնորա
դրեալ կնիք և սրբազան հայրապետն Ը
հայոց Սահակ՝ մնաց անարատ և
հաստատուն մնաց ՚ի զնորայ ուղղա-
փառ հաւատոյ և միաբանութեան
ընդ կաթուղիկէ սբ եկեղեցւոյն քն. և
նմանապէս ՚ի նոյն կեցան հետևողն նո-
րին, և այլ չորք պատրիարքք, որ նախ
քան զնա, նախանձելով ՚ի յՃշմարտ ...
զնոյն է մեզ թուղթն, զոր գրեալ էր առ
Հեթումի ՚ի սուրբ կաթուղիկոսն ա-
թագաւորին հայոց Հեթում. քանզի
նորին առեր Հեթումի՝ յետ յիշատակելոյ
՚ի նմա զմիաբանութեան, առաքեալ ՚ի
հայրապետէն Եզրայ ընդ կաթուղիկէ
և առաքելական եկեղեցւոյն ՚ի ժողովն Թ
կարնոյ. այսպէս ասէ. Եւ յետ տեր
Եզրայ կաթուղիկոսին՝ այլ հինգ կա-
թուղիկոսունք յայն կեցին. նմ հայոց.
Թէ յայն կաթուղիկոսացն մէկն՝ սուրբ
Սահակն էր. այն որ գնաց հանդերձ
առ Մահմետ գնաց. և մեռաւ ՚ի մի-
ջագետս. և իջաւ լոյս ՚ի վերայ. և
արար զարմանչելիս: որ եկեալ երկիր Մահ-
մետ. նմ գրկեաց, և կարդաց զհր-
թուղթն, որ գրեալ էր. և տանին
հրամայեաց. նմ եբաց զհողն. և
գտաւ անապական. և համբուրեաց
զաջն. և ասաց. թէ զինչ հրամայեալ ես
ես առնեմ. եթող. և դարձաւ. և ա-
զատեաց զաբեղայսն: Եւ զայն աջն
տեսեալ եմ ես ՚ի կլայն գետ անապա- Ժ
կան. և յետոյ արծաթով զարդարեցաւ.]
զայս գրեաց Գրիգոր կաթուղիկոս առ
Հեթում թագաւոր.

ab eo tamen contagio non modò se-
8 se immaculatum seruauit Isaac, tri-
gesimus secundus Armeniorum Pa-
triarcha, verùm etiam in catholica
fide, ac vnione cum vniuersali Ec-
clesia constantissimè perseuerauit:
quod & præstiterunt etiam eius Suc-
cessor, & quatuor alij ipsum imme-
diatè præcedentes Patriarchæ: vt
colligimus ex Epistola Gregorij Si-
sensis Armeniorum Patriarchæ ad
Regem Haytonem; vbi postquam
ille de concordia Armeniorum, cũ
catholica Ecclesia à Iesere Patriar-
cha in Charnensi Concilio inita, mẽ-
tionem habuit; hæc alia de Isaac Pa-
triarcha prosequitur: *Et post* Domnũ
9 *Ieserem, qui tunc temporis erat Pa-
triarcha, quinque alij Patriarchę suc
cessores in eadem permanserunt fide;
ex quibus vnus fuit sanctus* Isaac;
ille, qui, dum Mahometem pro Ar-
menis adiret, diem suum obiuit in Me-
sopotamia, descenditque super eum lux
de Cęlo, in cuius morte multa miracu-
la perpetrata sunt. Quare superueniẽs
Mahometes, epistolamque increpato-
riam, ab eo sibi relictam, legens, ape-
ruit illius sepulchrum: repertoque ca-
dauere incorrupto, dexteram illius
osculatus est, dicens, quicquid mihi
iussisti, exequar: moxque inde disce-
10 dens, Armenos Monachos è captiuita-
te liberauit: eamque dexteram nos ipsi
in Ghelaiẽsi vidimus Ciuitate adhuc
incorruptam, quę deinde argento exornata fuit.* Hæc Gregorius Patriarcha
Regi Haytoni.

Gregor. Sisen. in epist. ad Hay. Reg. Arm.

* Hic militiæ Sarracenorum Dux erat:

EX ARMENA

Hiſtoria.

Caput XVI.

XXXIII Domnus Elias Ieliuodanus ex Oppido Dirargi. Hic ſedit anno Armeniorum 112.*, vixitque in ſede Patriarchali annos 24. Sedes itaque Armeni Patriarchatus è ſancto Gregorio vſque ad Nierſesē Aſcdarachenſem, à quo Theuinēſe Concilium ex mandato Regis Perſarum actum fuit, extitit obediens ſanctæ Romanæ Eccleſiæ annos 218. quo tempore ſederunt in ipſa Patriarchæ viginti, omnes eidem ſanctæ Romanę Eccleſiæ obtemperantes. Ex Nierſeſe autem Aſcdarachenſi fuit ſanctę illi Eccleſię contraria vſque ad Ieſerem Parraſnachiertenſem annos 112. ſederuntque in ea Patriarchę ſeptem, Eccleſię Romanę aduerſarij. è concordia verò Ieſeris vſque ad Ioannem Ozmienſem fuit iterum obediens annos 95. Patriarchę verò ſex. Igitur ex tempore Diui Gregorij vſque huc ſupputantur anni 425. Patriarchę 33. ex quibus perſtiterunt in eadem obedientia Patriarchę 26. annos 313. in ſchiſmate verò Patriarchę 7. annos 112.

* Hoc eſt: anno Domini 663.

Ad calculum reducuntur tū catholici, tum ſchiſmatici Patriarchæ, qui in Armena Cathedra huiuſque ſederunt.

ANNOTATIO.

Hìc Armenus, & (vt manifeſtò conijcimus) etiam orthodoxus Hiſtoricus ſupputat tempus, & numerum tum catholicorum,

ա 1 — բ 2 — դ 3

ՀԵՍՏԵՒՆ

Հայոց Պատմութիւնն.

Գլուխ. ԺԶ.

Տէր Եղիայ՝ յեղիովարայ. ՚ի գեղջէ [illegible] ԼԳ

[illegible]

[illegible]

4

5

6

rum, tum schismaticorum Patriarcharum, qui hucusque Armenam rexerunt Ecclesiam. Cur autem talis calculus hìc potiùs, quàm in fine subducatur; ea fortasse ratio est; quia posthac nulla fuit in Armenia continuata series obedientium, vel inobediẽtium sanctæ Romanæ Ecclesiæ Patriarcharum, sed ex vtrisque valdè promiscua, & confusa vicissitudo; vt ex sequentibus perspicuè constabit. Prima porrò annorum subductio, à diuo nempè Gregorio ad vsque Niersesẽ Ascdarachensem, non nihil pati difficultatis, & minus temporis, quàm opus esset, calculare videtur: nec sanè mirum; dum tempora duorum priorum Armeniæ Patriarcharum ab alijs etiã historicis nimiùm confusè tradita reperiuntur. Nicephorus enim ex Eusebio refert, S.Gregorium ad Nicænum Conciliũ accessisse: contra verò Baronius ex Metaphraste, quin ex ipsis actibus Synodi Nicænæ, non Gregorium, sed Aristarcem sacro illi Concilio interfuisse, commemorat; immò erroris arguens Nicephorum, ipsum Gregorium longè ante Nicænum mortuum fuisse, putat. Nos interim ex Armenis historijs satis exploratum habemus, Gregorium plures annos Nicæno superuixisse Concilio, ad quod tamen non ipse, sed Aristarces accesserit; vt suo iam loco * ostensum est. Vt autem benè saluentur, quæ ex supra dictis vera existimamus: nimirùm in Armena Cathedra primò sedisse D.

Niceph. lib.8.c.14.

Baron an. 325. Metaph. apud Sur. t.5. die 30. Sep c.39. Concil. Nicæn. vbi tripliči nomine subscriptus reperitur, Acrites, Aristæus, Aristarces.

* Vide c.3 num.3. & seq

X 3 Gre-

Gregorium anno Domini 311. & in ea vixiſſe annos 30. ſecundò Ariſtarcem annos 7. qui Nicæno interfuit; tertiò Vertanem annos 15. & à Diuo Gregorio vſque ad Nierſeſem Aſcdarachenſem ſubduci annos 218. quibus ſeptem alij adhuc viderentur deſiderari: omninò prorſus aſſerendum eſt, in triginta illis annis Pontificalis adminiſtrationis S. Gregorij omnes etiam ſeptem annos Ariſtarcis includi; hoc pacto videlicet; S. Gregorius, poſtquam Eccleſiam Armenam fundauerat, ac rexerat multos annos, ſecedens in ſolitudinem, filium ſuum Ariſtarcem in Patriarchalis munere rectionis Epiſcopum Coadiutorem adhibuit ſeptem annos, quandiù hic viuus ſuperſtitit; intra quos contigit Nicæna Synodus, ad quam miſit eundem anno Domini 325. trigeſimo verò anno ſui Patriarchatus, quádo ipſe Gregorius mortuus eſt, vtrique, Patri ſcilicet, & Fratri ſucceſſit Vertanes; qui eo munere functus eſt annos 15. Sic igitur procedendo, calculantur à primo anno Patriarchatus D.Gregorij vſque ad Nierſeſem Aſcdarachenſem anni 218. vt Armenus iam refert Hiſtoricus, & optimè, quæ hactenus tradidimus, verificantur.

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

[illegible]

Գլուխ. ԺԷ.

ԼԴ [illegible]

ա 1

բ 2

գ 3

EX ARMENA Historia.

Caput XVII.

DOmnus Ioãnes Oznienſis è Prouincia Daſcerana, annos 11. XXXIV
Hic iuſſu Homaris, Sarracenorum Ducis, & auxilio Caliphæ Babilonis, Synodum congregauit in Vrbe Manaſchierti in confinibus Harcanæ Prouinciæ; vbi, conuenientibus cum Armenis ſex Aſſyrijs Epiſcopis, definita fuit in Chriſto vna natura, vna voluntas, & vna operatio; fueruntque à ſacris ablata Myſterijs fermentum, & aqua; canoneque ſtatutum eſt, non eſſe ampliùs in Sacrificijs aquam vino miſcendam: & poſtquàm Armenij Aſſyriorum voluntati obſequuti fuere, in ſuum vniuſcuiuſque locum reuerſi ſunt. Patriarcha iſte decreuit, in ſabbatis Quadrageſimę ieiunium eſſe frangendum, quemadmodum in Dominicis; & Feria quinta Maioris hebdomadis non diſtribuendam eſſe populo ſacram Communionem; eo quòd Dominus non fuerat tunc crucifixus, neque ſepultus, neque à mortuis exuſcitatus. Pręteteà ſtatuit, piſces, oleum, & vinum eſſe in eodem ordine computanda tempore ieiunij cum lacte, caſeo, & ouis; ac denique Armenios, & Aſſyrios nunquam ab inuicem ſeparandos.

Conciliabulum Manaſchiertenſe, in quo Armenij ab Aſſyrijs ſeducti, redeũt ad priores errores.

A Ioanne Oznienſi Patriarcha interdicitur miſtio aquæ in ſacris Myſterijs.

ANNOTATIO.

Դ 4

IOannes Oznienſis, Armeniæ Pſeudopatriarcha, & Doctor inſipientiſſimus, cuius hæreticæ propoſitiones in ſecunda Parte confutabuntur, decoloratione, macieque vultus innata, & vaferrimæ hypocriſis artificio (vt Armenorum Catholicorum traditione accipitur) præferebat cunctis ſpeciem auſteri viri, ieiunijs, carniſque macorationi addicti; quapropter tantam adeptus fuerat apud omnes famam ſanctitatis, adeòque populum illum doloſis verbis dementauerat; vt, quamuis Armenam Eccleſiam iniquiſſimis legibus, decretiſque ad vltimam penè ruinam perduxerit, & è qua illa, erroneis eius, ipſiuſque ſectatorum ſcriptis obfirmata, nunquàm deinceps emergere valuit, illud tamen vſque in hanc diem perſeueret in vulgi fœce delirium, quo pleriſque eiuſdem Eccleſiæ reparatorem, ac ſecundum illuminatorem eum nominare minimè vereantur.

Oznienſis hypocriſis in vltim ũ diſcrimen adduxit Armenam Eccleſiam.

Ե 5

Sexta Synodus Generalis damnat hæreſim Monothelytarũ.

Circa tempora itaque Sextæ Synodi Generalis, quæ Conſtantinopoli ad hæreſim Monothelytarum profligandam celebrata fuerat anno Redemptionis 680. dum ſub duriſſimo adhuc Sarracenorum iugo gemebat Armenia, pœnas luens Manichææ, de qua ſuprà loquuti ſumus, impietatis; prodijt in ea peſtilens Coluber iſte, Oznienſis inquam, *Serpentinus* latinè interpretatus, vt Eccleſiam, ibi ſub Infidelium dominio

Զ 6

Մեկնութիւն
Վարդապետին.

[illegible]

minio

[illegible]

Է 7 minio iamdiù syluescentem, pluribus etiam oppleret erroribus, flatuque pestifero penitùs arefaceret. Hoc ergo malum vt sacrilegus Patriarcha Paganorum viribus, ac fœdiori exequeretur iniurià, accepto è Ducibus Sarracenorum mandato, prædatorium coegit Conciliabulum in Vrbe Manalchierti: vbi cū Assyrijs Episcopis coniurare faciens in propriam perniciem Armenos, ne dum pristinam Acephalorum hæresim vnius in Christo naturæ de integro confirmauit; verùm etiam tunc imminétem Monothelytarum

Ը 8 vnius voluntatis, & operationis, in sacra illa, & œcumenica sexta Synodo damnatam, in suam recèns Nationem inuexit. Et quamuis eadem Armeniorum Ecclesia nonnullis etiam tum vitiaretur abusibus; vtpote quæ ad Sacerdotium non admitteret nisi eos solummodò, qui ex sacerdotali genere orti essent; Quadragesimæ tempore diebus Dominicis caseum, & oua comederet; atque more Iudaico carnes intra Altare assaret, & populo comedendas distribueret: non cessans tamen Oznìensis alijs eam erroneis ritibus

Թ 9 deprauare, decreuit insuper, vt vino tantùm in sacrosancto incruento Sacrificio vteretur, nulla admista aqua; vt Populus feria quinta in cœna Domini non communicaret; & in Quadragesima non solùm Dominicis, sed Sabbati quoque diebus ieiunium frangeret. Vt verò suam magis cohonestaret hypocrisim; atque dictas sanctiones, aliosque perniciа-

Errorem vnius voluntatis in Christo nouiter amplectū tur Armeni.

Abusus Ecclesiæ Armenæ.

niciales abusus reformare, arctiorisque disciplinæ prætextu suaderet; iniunxit vltro Armenis, vt in ipsorum ieiunijs, quæ quidem crebrerrima sunt, adhuc à piscibus, oleo, & vino abstinerent; quod illi hucusque inuiolabili lege obseruant. Hæc planè ita se in Armenia tunc habuisse, indicant tū suprapositæ historiæ verba, tum subsequētes ipsius sextæ Synodi pro Armenis sanciti Canones.

Canones pro Armenis sanciti à Synodo Quinisexta.

Canon 32.

QVoniam ad nostram cognitionem peruènit, quòd in Armeniorum Regione vinum tantùm in sacra Mensa offerunt, aquam illi non miscentes, qui incruentum Sacrificium peragunt: adducentes Ecclesiæ Doctorem Ioannem Chrysostomum, hæc dicentem in Interpretatione Euangelij secundum Matthæum: Quamobrèm non aquam bibit, cùm surrexit, sed vinum: improbam aliam hæresim radicitùs extirpans. quoniam enim nonnulli aquà in Mysterijs vsi sunt: ostendens, quòd & quando Mysteria tradidit, & quando, postquàm resurrexisset, absque Mysterijs solam, ac nudam mensam apposuit, vsus est, inquit, vino ex genimine vitis; vitis autem vinum, non aquam generat.] Et ex eo aquæ in sacro Sacrificio adiunctionem Doctorem subuertere, existimant. Vt non ab hoc tempore in posterum ignorantia teneantur, Patris sententiam orthodoxè aperimus. Cum enim impro-

Chrysost. in cap. 26. Matthæi.

ba

10 [illegible]

[illegible]

11 [illegible]

12 [illegible]

[illegible]

ba Hydroparastatarum, hoc est, eorum, qui aquæ defensionem su-
13 scipiebant, antiqua esset hæresis, qui pro vino sola aqua in proprio Sacrificio vsi sunt: refellens hic vir diuinus iniquam eiusdem hæresis successionem, & ostendens, quòd directè Apostolicæ traditioni aduersatur, id, quod iam dictum est, confirmauit. Quoniam autem & suæ Ecclesiæ, vbi est illi pastoralis administratio tradita, aquam vino miscendam tradidit, quando incruentum peragi Sacrificium oportet; ex pretioso, ac honorabili nostri Redemptoris latere ex sangui-
14 ne, & aqua contemplationem ostendens, quæ in totius Mundi viuificationem effusa est, & peccatorum redemptionem; & in omni etiam Ecclesia, vbi spiritalia lumina refulserunt, hic ordo diuinitùs traditus seruatur; nam & Iacobus, Christi Domini nostri secundum carnem frater, cui Hierosolymitanæ Ecclesiæ Thronus primùm est creditus; & Basilius Cæsariensium Ecclesiæ Archiepiscopus, cuius gloria omnem terrarum Orbem peruasit, mystico nobis in scriptis tradito Sacrificio, ita tradendum in sacro ministerio ex aqua, & vino sacrum cali-
15 cem, ediderunt; & qui Carthagine conuenerunt sancti Patres; adeò apertè, & præcisè mentionem fecere, vt in sanctis nihil plus, quam corpus, & sanguis Domini offeratur, vt ipse Dominus tradidit, hoc est, panis, & vinum aqua mistum. Si quis ergo Episcopus, vel Presbiter,

Iacobus Apost. & Basilius, in suis Liturgijs.

Synod. Carthag. 3. can. 24.

non

non ſecundum traditum ab Apoſtolis ordinem facit, nec aquam vino miſcens, ſic immaculatum offert Sacrificium; deponatur, vt imperfectè, ac ſimpliciter myſterium annuncians; & quæ tradita ſunt, innouans.

16 [illegible]

Canon 33.

Կանոն. Լ. և. Գ.

QVoniam cognouimus, in Armeniorum Regione eos ſolùm in Cleri ordinem referri, qui ſunt ex genere Sacerdotali; ijs, qui hoc facere aggrediuntur, mores Iudaicos ſequentibus; nonnullos autem eorum, etiam non tonſos, ſacros cantores, & diuinæ legis lectores conſtitui: decernimus, vt deinceps non liceat ijs, qui volunt aliquos ad Clerum adducere, ad eius, cui manus imponitur, genus reſpicere: ſed examinantes, an digni ſint, iuxta expoſita in ſacris Canonibus decreta, in Cleri catalogum referri; vt eos Eccleſiaſticè promoueant, ſiue ſint ex Maioribus ſuis Sacerdotibus, ſiue non. Sed etiam, vt nulli ex omnibus permittant, iuxta ordinem eorum, qui ſunt in Clericorum ordinem relati, populo in ſuggeſtu diuinas ſcripturas recitare, niſi is Sacerdotali tonſura vſus fuerit, & benedictionem à ſuo Paſtore canonicè ſuſceperit. Si quis autem præter hæc facere deprehenſus fuerit, ſegregetur.

[illegible]

17 [illegible]

18 [illegible]

Կանոն. Ծ. և Զ.

ԺԹ 19 [illegible]

Canon 56.

SImiliter accepimus, & in Armeniorum Regione, & in alijs locis, in sabbatis, & Dominicis sanctæ Quadragesimæ quosdam oua, & caseum comedere. Visum est ergo & hoc, vt omnis Dei Ecclesia, quæ est in vniuerso terrarum Orbe, vnum ordinem sequens, ieiunium perficiat; & abstineat, sicut ab omni mactabili, sic ab ouis, & caseo, quæ quidem sunt fructus, & fœtus eorum, à quibus abstinemus. Qui autem hoc nõ seruauerint, si sint quidem Clerici, deponantur; sin autem Laici, segregentur.

Ի 20

Կանոն. Ղ. և Թ.

[illegible]

Canon 99.

POrrò hoc quoque in Armeniorum Regione fieri didicimus, quòd quidam intus in sacris Altaribus carnium membra coquẽtes, frusta offerunt, Sacerdotibus Iudaicè distribuentes. Quocirca Ecclesiam immaculatam seruantes, statuimus, nulli licere Sacerdoti, separata carnium membra ab offerentibus accipere; sed ijs sint contenti, quæ offerenti visa fuerint, eiusmodi oblatione facta extra Ecclesiam. Si quis autem hoc non fecerit, segregetur.]

ԻԱ 21 [illegible]

Hi Canones, ad tollendos Armenos abusus, à sexta Synodo Trullana, seu, vt magis propriè loquar, à Quinisexta sanciti sunt: qui tamen apud illam Ecclesiam, à peruerso tunc Patriarcha seductam, nihil põderis

deris eo tempore habuerunt. Vndè irreparabilis eiusdem Ecclesiæ casus deploratus fuit amarissimo animo à celebri Doctore illo Armeno, Moyse nuncupato, cuius meminit ipsorum Mænologiũ die 25. Nouembris: ibique memorata eius verba sunt hæc.

Moyses Doctor Armenus deplorat statũ suæ Regionis.

Desleo te Armeniorum Regio; desleo te vniuersa Septentrionis ora; quia ablatus est à te Rex, & Sacerdos, Consiliarius, & Magister: recessit pax, & accessit confusio; corruit orthodoxa fides, & grassata est hæresis cum inscitia. Lugeo vos Armeniarum Ecclesias, despoliatas specie ornamenti Altaris, strenuis priuatas Ducibus, ac Pastoribus. Et post alia iterùm: *Exurge* Ieremia, *exurge, & prophetico spiritu deplora nostras præsentes miserias, necnon etiam & futuras. vaticinare facinora Pastorum insipientium, vt quondam Zacharias in Israel. Episcopi nostri ignaui, seipsos, & gloriam suam amantes, nec à Deo vocati; argento electi, & non spiritu; inuidi, mansuetudinem, in qua Deus inhabitat, deponentes; quique in lupos conuersi dilaniant greges suos. Monachi hypocritæ, semetipsos exaltantes, gloriæ cupidi, superbi, calumniatores, pigri, artium, scientiarumque osores.* Hactenus ille. Et hæc satis de statu Ecclesiæ Armenæ tempore, quo illius gubernacula à Ioanne Oznienſi præposterè tractabantur. Quomodò autem satannicum eius Conuenticulum Manaschiertense fue-

իբ 22 [illegible]

իգ 23 [illegible]

իդ 24 [illegible]

[illegible] ԻԵ 25

[illegible] ԻԶ 26

fuerit posteà à pluribus orthodoxis Armeniæ Patribus, & Concilijs execrationi subiectum, suis dicetur in locis. Interim, dum Armenia posterioribus annis magis, ac magis in suis obfirmaretur erroribus, non intermittebat, Deum iratum, suæque obstinatæ peruicaciæ iustum vindicem experiri. Turcæ enim è Portis Caspijs egressi anno Christi 763. improuisò in illam irruperunt Prouinciam; quam & anno sequente iterùm inuaserunt, ac immaniter populati sunt; de quibus irruptionibus agit Theophanes, Græcorum Historicus.

Turcæ è Portis Caspijs irrũpunt in Armeniā.

Theoph apud Baron. t. 9. an. 763.

[illegible]

Հայոց Պատմութենէն.

Գլուխ. ԺԸ.

ԼԵ [illegible]

ԼԶ [illegible]

ԼԷ [illegible]

ԼԸ [illegible]

ԼԹ [illegible]

Խ [illegible]

ԽԱ [illegible]

EX ARMENA

Historia.

Caput XVIII.

Domnus David Guotainus ex Oppido Atamæ, annos 13. XXXV.

Domnus Tiridates Tasnauorensis, annos 23. XXXVI.

Alter Domnus Tiridates Tasnauorensis, annos 3. XXXVII.

Domnus Syon Aracazuotanus ex Oppido Pesnuoiz, annos 8. XXXVIII

Domnus Isaias Necainus, ann. 13. XXXIX.

Domnus Stephanus Theninensis, annos . XL.

Domnus Ioab Vstanus ex Gurobalato, annos . XLI.

ԽԲ [illegible] Dd Dom-

XLII. Domnus Salomon Charnenſis, annos .

XLIII. Domnus Georgius Aracazuotanus ex Oppido Oſciachani, annos 3.

XLIIII. Domnus Ioſeph Aracazuotanus ex Vrbe Metropolitana ſancti Gregorij, annos 11.

XLV. Domnus Dauid Maſaſſinus ex Oppido Acoghiz, annos 27.

XLVI. Domnus Ioannes khadanus ex Oppido Vecaiz, annos 22.

XLVII. Domnus Zacharias Guotainus ex Oppido Zachæ, annos 22. Ad hunc egregiam, diuerſiſque teſtimonijs refertam, de feſto Dominicæ Natiuitatis Epiſtolam miſit Ioannes Nicææ Epiſcopus.

XLVIII. Domnus Georgius Charnenſis, annos 22. Huius ætate Aſciut Pacratidem, Abaſi Pacratidis, exercitus Armeni Ducis Generalis, filium, inſtituerunt Regem Armeniæ, qui Regnum iampridem collapſum in integrum reſtituit.

XLVIIII Domnus Maſctuoz, vir Dei, annum 1.

L. Domnus Theodorus, annos 11.

LI. Domnus Ioannes, annos 7.

LII. Domnus Eliſeus, quem recipere noluerunt; ſedit tamen ſic dubius annos 7.

LIII. Domnus Ananias, annos 22.

LIIII. Domnus Vahanus Vaſburachenſis, annos . Hoc tempore ſciſſa fuit Sedes Armeni Patriarchatus: ſiquidem exiſtebat nunc magnus, ac acerrimus ille Armeniorum Doctor Gregorius Narechenſis, qui verbis, ſcriptiſque Theuinenſe, & Manaſchiertenſe Concilia execratus fuerat, atque

Schiſma ortum in Armeno Patriarchatu.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

que animo, & opere cum sancta vniuersali Ecclesia concors, vnius erat consilij cum Vahane Vasburachensi, & vterque Ecclesiæ Romanæ obediens. Itaque Vahanus, postquàm Patriarchatum obtinuerat, tum quia in sacrum Ecclesiæ altare Sanctorum imagines introduxerat, tum quia de ipso suspicio professionis Chalcedonensis Concilij habebatur, fugitiuus effectus est: & in suam Vasburachensem Prouinciam se recipiens, ibi administrationem sui muneris exercebat; ipsius autem loco Domnum Stephanum Aniensem in Patriarchali Sede constituerunt.

Vahanus Patriarcha catholicus.

[illegible]

Domnus Stephanus Aniẽsis, annũ. 1. LV.

Domnus Khaccich, qui rexit Armenam Ecclesiam anno * Armeniorum 420. vixitque in eius regimine annos 20. LVI.

* Hoc est, anno salutis 971.

[illegible]

ANNOTATIO.

QVando in Armenia hæreses vt cum maximè grassabantur, abundabatque summoperè malitia, ibidem, superabundante gratia, clarissimi hoc eodem tempore floruere viri; inter quos, orthodoxæ fidei præcones, virtutibus omnibus opulenti, præ alijs præfulserunt, Basilio, & Constantino Imperantibus, tum Vahanus Patriarcha, qui pro eiusdem fidei defensione sæuissimas hæreticorum insectationes, & odia subijt; tum Gregorius Narechensis Episcopus, cuius Armeni perpetuam celebrant memoriam in sua liturgia, eiusque pulcherrimum venerantur sacrarum precum Opusculum. Hi igitur ambo, reli-

Gregorius Episc. Ar. catholicus.

gione, atque animo coniunctissimi, peruersa Maiorum suorum Conciliabula Theuinense, & Manaschiertense derestantes, in Armenæ fidei correctionem, & concordiam cum vniuersali Ecclesia pro viribus incubuere . quocirca plurimùm in alijs etiam Armeniorum codicibus commendantur; & Prior quidem à toto laudatus fuit Tarsensi Concilio, in cuius actibus hæc ab Armenis Patribus memoriæ prodita inueniuntur: *Vahanus Patriarcha tempore Basilij, & Constantini Imperatorum Ecclesiæ vnionem componere satagebat, nec tamen pium illius desiderium valuit vlterius progredi*. Posterior verò celebratur à Niersese Lampronensi Episcopo, qui in Oratione ad Patres eiusdem Concilij sic fatur: *Vbi relinquemus Concordiam Papchenis Patriarchæ cùm Ecclesia magna Græcorum; necnon eiusdem Successorum & Regum, & Doctorum, ex quibus vnus erat gratia diuinæ opus, ac pluribus excelsior, Angelus in corpore, Gregorius Narechensis?*

Concil. Tars. Arm. in Resp. ad 9. petitionem Græcorũ.

Pijssimis horum Virorum laboribus, in Armeniorum hæresibus exterminandis, & catholica fide in eos introducenda perfunctis, suam quoque & maximam certè operam adiunxit sanctissimus Monachus ille, Nicon Armenus, Prouinciarum illarum Apostolus; cuius nomen die 26. Nouembris à Græcis in Mænologio, & à Latinis in Romano Martyrologio inter Sanctos relatum

S. Nicon Armenus.

Է 8 [illegible]

Թ 9 [illegible]

Ժ 10 [illegible]

[illegible]

11

[illegible]

12

[illegible]

13

[illegible]

latum habetur, annis singulis in Ecclesia publicè recolendum. Eius verò res præclarè gestas, Græcè conscriptas, atque ex Sforciana bibliotheca acceptas, Iacobus Sirmũdus Aruernus Ricomagensis in latinum conuertit; ex quo Baronius, sancti huius agendi primordia, in Armenis Regionibus cœpta, colligens, ac summatim perstringens, in hæc retulit verba. Baron. tom. 10. an. 863.

Ortus Nicon in Ponto Polemoniaco parentibus honestissimis, ijsdẽ initijs, vbi adoleuit, fugam arripiens, ad Monasterium Aureæ petræ dictum, situm in finibus Ponti, & Paphlagoniæ, religione sanctissimum, sese contulit: ibique sub eius Monasterij Abbate, viro religiosissimo, ad duodecimum annum monasticam vitam omnibus numeris perfectionis excoluit. Cum verò diuinitùs esset admonitus eius Abbas, ipsum ad plurimarum gentium cõuersionem vocatum, è monasterio abire cogit ad Apostolatus sui munus implendum: vt planè de eo illud Ioannis elogiũ haud incongruè vsurpari possit: *Fuit homo missus à Deo*. Ioan. 1. quippe qui vt alter Ioannes, Vox clamantis in deserto, & illud vbique iugiter inclamantis: *Pœnitentiam agite*; ab ijsdem vocibus cognomentum acceperit, vt dictus sit μετανοεῖτε, id est, Pœnitentiam agite. Qui primùm Orientis vbi peragrasset Regiones, Apostolatus sui primitias, in conuersione Armenorum ab innumeris quibus detinebantur erroribus, Deo dicitur consecrasse. ista

tamen ab Auctore non recensentur; eo quòd ipse res ab eo gestas in Græcia tantùm, vbi & defunctus est, vt sibi notiores, scribendas susceperit. Vbi verò Dei Omnipotentis misericordiâ Creta insula est recuperata à Christianis; ad eius culturam idem Nicon ab Oriente euocatus à Deo mittitur, &c.] Hæc Baronius; qui vlterius enarrare prosequitur quanta idem S. Nicon miracula, & in Cretâ insula, & per vniuersam Græciam, pœnitentiam prædicando, operatus sit, atque vberes fructus ex eius prædicatione collectos. Cuiusmodi autem eo tempore fuerint Armeniorum errores, quorum magna saltem ex parte S. Nicon eas Prouincias, ad summam tunc impietatis culmen euectas, expurgauit; idem sanctus copiosa narratione exponit: cuius verba in Bibliotheca veterum Patrum talia sunt.

Errores Armeniorum prisci temporis.

Vide in Biblioth. Margar. tom. 3.

Quæ ab Armenis præter rationem fiunt, & creduntur, hæc sunt: Dicunt, diuinam naturam esse passibilem, & in Arphtardocitarum hæresim inducti, Trinitatem passam dicunt. Hoc autem etsi non audent apertè dicere; ijs tamen, quæ faciunt, hoc declarant. Tres enim cruces coniungentes, & vni ligno tanquam iugo affigentes, nominant hoc, *Sancta Trinitas*. Adijciunt autem sancto, atque adeò sanctissimo hymno illud: *Qui crucifixus es pro nobis*; Petri Fullonis rabiem sequentes; & nobis quidem asserũt, se de Filio hoc adijcere: ipsi autem, Deum esse passibilẽ, apertè sentiunt.

Exi-

Ժդ 14 [illegible]

ԺԵ 15 [illegible]

[illegible]

ԺԶ 16 [illegible]

[illegible]

ԺԷ 17 Existimant quoque, Spiritũ sanctũ esse Patre, & Filio minorem; vndè & paulò ante dictarum crucium mediam minorem statuunt, in Spiritus typum hanc esse reuelantes. Ijdem & duarum Christi naturarum vnione, confusionem decernunt; & in sanctum Calicem aquam non immittunt: & quinto die mensis Ianuarij vespere festum Euangelismi celebrant, tum aliam quoque huius festi consequentiam facientes, tum etiam conueniens Euangelium legentes: mane autem Christi Natalem celebrant, & in diuino Sacrificio sancta Theophania.

ԺԸ 18 An autem eo Euangelismi die venerabilissimum Saluatoris nostri Natalem fuisse existimantes hoc festum celebrent, incertum. Manifestum autem est, quòd non sicut nos, carnem Domini in Dei Matris vtero formatam esse existimant. Quomodo enim fieri posset, vt infans vno die perfectus, completusque nasceretur? Et innumerabiles absurditates ex eo deducuntur. Sin autem existimant, post duodecim menses, anno in eundem diẽ reuerso, editũ esse partum: non tam magis humanam natiuitatem, quàm ab Equis, & Asinis similem introducunt: hæc enim animalia post annum pariunt.

ԺԹ 19 In festo autem sanctorũ Theophaniorum non oratione, non Euangelio, non hymno, non aliarum scripturarum lectione vtuntur; sed crucem tantùm in aquam immergẽtes, hoc sibi sufficere existimant. Circumcisionem autẽ octo diebus post

[illegible] Theo-

Theophaniam celebrantes, falluntur; neſcientes, quod priùs circumciſus, deinde baptizatus eſt.

Deinde cum Magnus Gregorius, qui fuit magnę Armenię Epiſcopus, decreuiſſet, Armeniæ Epiſcopum à nullo eſſe alio ordinandum, quàm ab illius temporis Cæſareæ Cappadociæ Archiepiſcopo, vbi ipſe quoque ordinatus eſt; & horrendæ execrationes, & anathema in eos ſit intentatum, qui aliter faciunt: hæc quidem illi tranſgrediuntur; à Syriæ autem Amerano vniuerſalis eorum Epiſcopus ordinatur. Si autem negant, Magnum Gregorium hæc conſtituiſſe; oſtendant nobis eius ad filios conſtitutiones, & os eis obturabitur. Quando enim vniuerſalis eorum Epiſcopus non ordinatur ex Canonibus; quomodò qui ab eo ordinantur, fide digni habebuntur?

Porrò autem à ſacris quoque Euangelijs abſtulerunt vocem, quæ dicit: *Et factus eſt ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis in terram deſcendentis*: hoc eſſe imbecillitatis exiſtimantes, non diuinæ Maieſtatis. Sed etiam hiſtoriam, quæ nos docet, quòd mulier ad Ieſum tanquam adultera adducta eſt; cum is autem dixiſſet: *Qui non peccauit, lapidem in eam proijciat, receſſerunt omnes*; nec à Chriſto condemnata eſt: reijciunt; hanc auditionem multis eſſe pernicioſam dicentes.

Luc. 22. Ioan. 8.

Comedunt autem & in Sabbatis, & in Dominicis ſanctæ Quadrageſimæ oua, caſeum, & butyrum; & in

[illegible]

20 [illegible]

21 [illegible]

[illegible]

22 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ԻԳ 23 in primis eorum vniuersalis Episcopus; & est apud eos Canon, qui dicit: *Si quis butyrum, caseum, & ouum, vino, & oleo non æquiuale re existimet; sit anathema.* Septimana quoque τῆς τυροφάγου carne vescuntur; ieiunantes septimana, quæ est ante ἀπόκρεων intensis ieiunijs', præter panem, & aquam nihil aliud gustantes. Vocant autem hanc septimanam Artziburzia*: nesciunt tamen, quid sibi velit vis huius nominis. Sed nonnulli quidem dicunt, fuisse hoc cuiusdam Sergij ieiunium, nonnulli verò Niniuitarum; aliqui verò Adami, quan-

ԻԴ 24 do ex Paradiso deliciarũ eiectus est. Et hinc sine ratione ieiunare conuincuntur. Quidam autem dicunt, & videtur verum esse, quod ab eis dicitur, fuisse quemdam apud eos Episcopum, qui vtebatur catulo, cui erat cognomen Artziburzes*, (id autem præcursor, seu præcessor, Latinè appellatur) præcedebat enim Episcopum in Vrbem, vel Vicum ingressurum: quo mortuo septem dierum ieiunium ab Episcopo constitutum est in memoriam luctus, qui fuit propter canem.] *Hoc vltimum puto accepisse Niconem à Græcis, infensissimis Armeniorum*

ԻԵ 25 *inimicis.* *Prosequitur Nicon*: Sacrum autem celebrantes, non solum capiti tegmen non detrahunt, sed etiam capiti cucullam adijciunt; licet diuinus Paulus apertè exclamet, detectos esse debere in oratione. (1.Cor.11.)

Venerabiles autem Imagines

* Artziburzia, vocabulum à Græcis corruptũ: dicitur ab Armenis Arracciauuor.

* Propriè dicitur Arracciauuor.

ԻԻԷ [illegible] Ee non

non adorant; sed, quod magis est, ԻԶ 26 eorum vniuersalis Episcopus cum reliquis eos, qui adorant, anathemate percutit. Nec crucem adorant, nisi clauum in eam immiserint, & ipsam etiam baptizauerint; postquam autem clauo fixa, & baptizata crux fuerit, & alterum duorum lignorum diuisum, & relictum fuerit, rectum scilicet, vel transuersum; id solum, quod relictum est, adorant. Sed & omnia ferè, quæ sunt abolita, legalia adhuc peragunt. Agnum enim magno Dominico sacrificant, & limina inungunt, & eius ossa comburentes, seruant cinerem cum ԻԷ 27 sanguine in signum expiationis: & velum ante altare statuunt, & tintinnabula ipsi, & altari appendunt. Quin etiam pro mortuis ouium, & boùm sacrificia peragunt, nec defunctum aliter seruandum existimant, nisi tertijs, & nonis, & quadragesimis eius diebus eiusmodi sacrificia peracta fuerint. Antequàm autem huiusmodi sacrificia peragantur, sal benedicentes, dant bestijs in nutrimentum, & super earum etiam capita dicunt quasdam orationes, & eas mactant; nominant autem hæc sacrificia, ԻԸ 28 Natalitia. Si qui autem aliquid horum negant, eum, qui hoc facit, anathematizant.] Hucusque S. Nicon de erroribus, quibus Armenij sui temporis detinebantur. Quoinam verò ex dictis erroribus, cæteris eius prædicatione reiectis, illi retinuerint, constabit inferiùs.

[illegible]

Præ-

[illegible]

29

30

31

Præstitit præterea sanctitate in Regionibus illis haud multò post Niconis ætatem Macharius quidam Armenus, Antiochenus Patriarcha, cuius historiam, ab auctore eiusdem seculi conscriptam, compendifaciens Surius, hoc vtitur exordio: *Gemma regalis, quam non artificis manus, sed omnium artifex Deus in suo reposuit diademate, Armeniæ decus, parentum gloria, beatus puer Macharius, nobilissimo apud Armenos stemmate ortus est: quippe cuius Maiores omnes ab omni hominum memoria præcipua fuere nobilitate; nec inter eos facilè quispiam degener repertus est. Parentes habuit Michaëlem, & Mariam, multa quidem generis claritudine insignes, sed quibus non minus splendoris, & ornamenti accesserit ab optimis moribus nati ex ipsis filij clarissimi.*

Surius, tom. 2 die 10. Aprilis.

Tum enarrare prosequitur, quomodò in pietate, ac scientijs educatus idem beatissimus puer Macharius ab Antiochenæ Sedis Antistite, seniori Machario, ipsi electione totius Cleri, & Populi eadem in Sede successerit: qui deinde, post multa in cura pastorali egregiè præstita, atque miracula edita, peregrinaturus Hierosolymam, se abdicauit Patriarchatu, & Eleutherio, viro probitate spectabili, reliquit Ecclesiam: veniens Hierosolymam, permulta ibi ab Infidelibus patitur, detrususque in carcerem, ac diuinitùs liberatus, nonnullos ex ijs ad fi-

dem conuertit. Cum autem Hierosolymæ famâ celebris euasisset, ignotus latere cupiens, migrat in Occidentem, borealesque lustrat Ecclesias. Denique redditus iam virtute miraculorum vbique conspicuus, dum in monasterio sancti Bauonis in Flandria subsisteret, ibidem 4. idus Aprilis, anno Salutis 1012 sancto fine quieuit.

Itidem anno Christi 1016. alius moritur vir Armenus, sanctitate insignis, nomine Simeon, de cuius vita sermo apud Baronium texitur ab auctore, quem, etsi nomine incognitum, eodem tamen vixisse tempore, certum est. Quæ igitur tum ex dicto Auctore, tum ex Baronio de hoc referuntur sancto, sic breuiter accipe: Vitam anachoreticam exercuit Simeon in Palæstina: vndè diuino monitu in Occidentem se transferens visitaturus Sanctorum memorias, peregrino venit habitu Romam, Benedicto Octauo Summo Pontifice. Cum multa hic Sanctorum corpora circumeundo visitaret; tandem ad Oratorium sancti Ioannis Baptistæ Lateranensis Ecclesiæ applicuit, vbi Benedictum Pontificem cum multis religiosis Episcopis in congregata Synodo residentem inuenit. Dum hoc in loco deuotæ orationis moram, vt ei semper consuetudo fuerat, diu in longum protraheret; vnus ex Clero, Simeonem virum sanctum, & catholi-

Baron. tom. 11. an. 1016.

[illegible]

32 [illegible]

33 [illegible]

34 [illegible]

[illegible]

ԼԵ tholicum , Armenum esse aduer-
tens , percitus , vt præ se fere-
35 bat , catholicæ fidei zelo , om-
nibus in Synodo residentibus ore
polluto hæreticum infamauit : &
vt eum morti traderet, atque ad
id etiã Populum concitaret, talibus
aduersus virum Dei verbis oblatra-
bat : *Nonne, inquit, omnes videtis,
in visu, & in incessu, & totius cor-
poris gestu, hominem hunc prauum, &
impostorẽ hæreticè agere? insurgamus
ergo in eum, & vt cæteri contremi-
scant, aut lapidibus obruamus, aut
viuum igne comburamus.*

Ne miteris Lector, nam ob diu-
ԼԶ turnũ tempus, quo Manichæi, vt su-
36 pra diximus, incoluerunt Armeniã,
& alij Hæretici eãdem Prouinciam
pluribus erroribus infecerunt, factũ
fuit, vt Armenum nomen ab Occi-
dentalibus malè audiret, vtpote hæ-
resum plurimarum erroribus infa-
matum ; & nouisse quempiam Ar-
menũ dici, detexisse hæreticũ esset.
accedebat prætereà, quòd his quoq;
temporibus alij in Occidẽte depre-
hensi Manichæi fuissent, & igni tra-
diti ; quòd enim esse consueuerit in
eis affectata sanctitas, ne impij dete-
gerentur, planè euenit, vt ex ijsdem
notis magis solerent inquiri . nam
ԼԷ accidit, quòd de suis temporibus cõ-
37 querens, ita narrat S. Hieronymus, S. Hieron. epist. 22.
ad Eustochium scribens : *Quam,
inquit, viderint pallentem, atque
tristem, miseram ac Manichæam vo-
cant* : adeò vt ex ijs notis viri etiam
sanctissimi infamarentur .

Mirum ergo non est , quòd Cle-
ricus

ricus nequitiæ, ac superbiæ furore plenus in Armenum inueheretur; cuius quoque flagitio plures adiuncti fuerant, vnanimiter conspirantes: qui, instigante diabolo, virum sanctum, ac pium toto conamine moliebantur occidere. Qua de re Romanus Pontifex cum vniuerso Episcoporum Collegio turbabatur, & quibus indicijs hoc verè potuisset cognosci, sciscitabatur. Aderat tunc ibi religiosus, ac reuerendus Episcopus, qui ab Armeniæ finibus peregrè Romam venerat, atque consilio, & sapientia præditus, reuerentià sanctitatis habebatur egregius. Hic Dominum Papam humiliter adiens, dulcissimis illũ verbis exhortabatur, dicens: Tua, Beate Pater, iubente auctoritate, furor Populi conquiescat; & quis vir ille sit, vel cuius professionis, seu qualiter catholicam fidem excolat, me percontante, tua Paternitas recognoscet. cuius sapienti consilio credidit Venerabilis Papa, eoque iubente, seditio Populi conquieuit.

Tum verò suprà memoratus Episcopus virum Dei Simeonem aggreditur, & Armenica lingua ita eum alloquitur: Quis es? vnde es? dic ergo frater monache, & si catholicæ fidei cultum tenes, per me his omnibus innotescat. Ad hanc vocem Simeon, qui Deo plenus erat, nusquam vero sapientia vacuus, denuo quoque interroganti prudenter respondens, catholicæ, & Apostolicæ fidei perfectionem ita confitendo perdocuit, qualiter per vniuersum

ԼԸ 38 [illegible]

ԼԹ 39 [illegible]

Խ 40 [illegible]

[illegible Armenian text]

fum Orbem Apoſtolorum Symbolum, in Nicæna Synodo peroratum, clara voce perſonuit. Quod cum peregrinus Epiſcopus audiſſet, Dei ſcilicet famulum fide, & ſanctitate plenum veraciter eſſe, magno repletus gaudio, pro reuerentia ſanctitatis, eius pedibus ſe proſtrauit humilitatis obſequio; his ſignis oſtendere Populo volens, quàm enormiter peccaſſent, eum crimine hæreſis infamando.

Poſtquam igitur plura inter ſe Armenico idiomate contulerunt ad inuicem, ad extremum Epiſcopo totum de ſeruo Dei, quod quærebat, innotuit: quod protinus Papæ, ac omnibus, qui aderant, Simeonem ſcilicet veræ fidei eſſe profeſſorem, ſanctum, iuſtum, & æternæ Trinitatis cultorem, palàm declarauit. Sed quia Deus Omnipotens Deus vltionum Dominus eſt, Clericum, qui ad necandum ſeruũ Chriſti Populum concitauerat, non reliquit impunitum; eum quippe eadẽ horà ſpiritus malignus arripiens, pro illata Simeoni iniuria diriſſimè volutando vexauit. Videntes autem Romanus Pontifex, ac totus Clerus, vniuerſuſque Populus tanta Dei magnalia, eleuatis in Cœlum manibus ſimul cum clamoribus, Omnipotenti Deo laudes, & gratias referebant.

Tunc cernens Simeon peruaſum Clericum ab vltore ſpiritu crudeliter tormentari, memor Euangelici dicti: *Diligite inimicos veſtros; benefacite his, qui oderunt vos; &* Matth. 5.

X 3 *orate*

41

42

43

orate pro persequentibus , & calumniantibus vos ; compatitur miserrimo : & eleuata super eum manu signum crucis , increpando dæmonem, edidit . moxque malignus spiritus , per os vexati turpiter exclamans , vlulando euanuit . eàdem verò hora liberatus Clericus , pedibus viri Dei Simeonis prouolutus corruit , ac ingenti gemitu plorans, se reum,culpabilemque multùm accusans , de patrato scelere veniam postulauit .

Simeon interim cũ ab ipso Summo Pontifice honorificè exciperetur,& sparsa de eius sanctitate famà, plurimi ad eum conuenirent , ijdẽque curarentur ; cum nimio Populi totius plausu coleretur ab omnibus, ab Vrbe discessit , & peragrans Italiæ, Galliæ , & Hispaniæ regiones, visitans loca sancta , demum Mantuæ substitit , vbi à Bonifacio Duce, & Richelda eius coniuge dignè habitus , diem clausit extremam 7. Kalendas Augusti ; prædicto Dominicæ Incarnationis anno 1016. à Deo tum viuens , tum mortuus multis miraculis illustratus . Hoc totum de Simeone Armeno ex memorato Auctore refert Baronius .

[illegible] 44 [Armenian column, illegible]

[illegible] 45 [Armenian column, illegible]

EX [illegible]

Հետեւեալ

Հայոց Պատմութենէն.

Գլուխ. ԺԹ.

ԾԷ [illegible]

ԾԸ [illegible]

ԾԹ [illegible]

Կ [illegible]

EX ARMENA

Hiſtoria.

Caput XVIIII.

DOmnus Sergius, annos 24. qui obijt anno * Armeniorũ 464. LVII.

Domnus Petrus, prædicti Kbaccicbi frater, annos 40. Hunc, tametſi innocentem, in exilium pepulere; & in Sede Patriarchali collocarũt Dioſcarum, Præfectum celebris monaſterij Sanabni: quo deinde ex Albanenſium Patriarcha die dominica Epiphaniæ de eadem Sede eiecto, Domnus Petrus ſuo iterùm loco, orto ſchiſmate, reſtitutus fuit. Huius tempore Ani Ciuitas à Turcis capta eſt. LVIII.

* Hoc eſt, anno Chriſti 1015.

Domnus Kbaccicb, filius ſororis Domni Petri, annos 6. Poſt huius obitum Armena Cathedra vacauit annos quatuor. quippe, cum Sebaſtiam Cappadociæ translata fuiſſet, Græci creationem Armeni Patriarchæ impedierunt: quouſque Maria, Cagbici Regis filia, efficaciſſimis precibus exitum huius rei ex Græcorum Imperatore obtinuit. Is ergo miſit LIX.

Domnum Gregoriũ, Gregorij Machiſtruos filium, qui, honorifica paternę domus amplitudine poſthabita, ſe in humili monaſtice vitę ſtatu collocarat, et inuitus Patriarchatus adminiſtrationẽ ſuſcepit anno * Armeniorum 514. fuitque cognominatus Vecaiaſer. Abijt deinde Conſtantinopolim, ac plures ſanctorũ Martyrũ hiſtorias ex Gręco, & Syriaco in noſtrũ idioma conuertit; vixitq; in Patriarchatu ann. 42. LX.

* Hoc eſt, anno Chriſti 1065.

ANNOTATIO.

Դ 4

HAc tempestate, ob infestas Sarracenorum excursiones, qui, Regno Persico iam occupato, Armeniã crebris irruptionibus deuastabãt; nec nõ ob nouos Turcarũ progressus, magnũ eidẽ Prouinciæ metũ incutientes, Cathedra Armeni Patriarchatus ex Vrbe Vagarsciabat Maioris Armeniæ Sebastiam Cappadociæ sub Græcorum Ditionem translata fuit; Indeque posteà Sisidem Ciliciæ, vbi ad hæc vsque tempora perseuerat: tametsi Armenus
Ե 5 in Cilicia nunc residens Patriarcha, quamuis à Diuo vsque Gregorio, imperturbata quidem Patriarcharum Serie, verus ac legitimus eius Successor descendat, non habeatur supremus Armeniorum omnium Patriarcha, qualis duntaxat esse videtur Armenis ille, qui in præfata Ciuitate Vagarsciabat in Ecclesia Ecmiazin olim Cathedrali sancti Gregorij iam sedem obtinet. Nam postquam Armeni amisso penitus Principatu sub Infidelium iugo mancipati omnino fuere; in pacifica seruitute à bellorum vexationibus liberi, semidirutam Diui Gregorij Sedem instaurarunt, atque
Զ 6 in ea alterum denuò Patriarcham, legitimo adhuc superstite in Cilicia, collocarunt: eumque, quippe in pristino Sacrosancti Gregorij Throno constitutum, nunc vti supremum agnoscunt; sacri potiùs eiusdẽ Gregorij loci, quàm legitimæ

suc-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ſucceſſionis rationem habentes.

է 7 Intereà Græci, cum Armenios, quorum Patriarchalem Cathedram ſub ipſorummet ditionem iam translatam videbant; ſuis potiùs Patriarchalibus Sedibus fore ſubijciendos ſperarent; eorum Patriarchæ electionem quatuor iugiter annos impedierunt; quoadúſque Caghicus Armeniorum Regulus vnà cum ſua ipſius filia Maria, prettioſiſſimis ad hoc oblatis muneribus; ex Græcorum tandem Imperatore impetraret, vt in locum Domni Khaccich Patriarchæ, quadriennio iamante demortui, ſufficeretur ը 8 Gregorius Vecaiaſer, Armenus Eremita, vir eximiæ virtutis, & Græcæ ac Syriacæ linguæ peritus; qui poſteà, vt cum Catholica ſuam conciliaret Eccleſiam, Byzantium vſque, ad pijſſimum Imperatorem Alexium Comnenum 1. profectus eſt; cuius licet rei euentus impiorum hominum causâ optatum deinde finem haud quaquam ſortitus ſit: vt colligitur ex Actibus Concilij Tarſenſis; vbi ſic habetur; *Venit etiam & Gregorius Vecaiaſer ad veſtram magnam Eccleſiam, & Imperatorem Alexium; neque potuit vnio conciliari.*

Græci electionem Armeni Patriarchæ impediũt.

Concil. Tarſ. Arm. in Reſp. ad 9. prop. Græcorũ.

թ 9 Erat autem Gregorius ex illuſtriſſimo veterum Armenorum Principum ſanguine oriundus: etenim * multis ab hinc retro ſeculis, quando Armenia primò à Perſis euerſa fuit, cum omnes illius Proceres fuiſſent penitùs è medio ſublati; vnus

* Ex hiſtorico Carmine Nerſeſis Ghelàe de Regibus Arm. num. 680.

duntaxat Princeps, Bahlauich nuncupatus, ab immani truculentum inimicorum furore sese præripuit, atque in syluestria secedens loca, inter Barbaros rusticanos diù vixit ignotus, ab eo deinde, longa generationum serie interiecta, ortum duxit Valah quidam, quem Armenij martyrem celebrant. Huic filius erat, cùm apud Armenos, tùm apud Græcos famà celeberrimus Princeps, nomine Gregorius, cognomine Machistruos; quem pietate, diuitijs, atque diuinarum, humanarumque litterarum eruditione mirum in modum effloruisse, ferunt. Ex hoc tandem genitus est præfatus Gregorius Patriarcha; qui postquam, sub nomine Vahrami, ne dum Principatus, verùm sapientiæ quoque, & pietatis paternæ hæreditatem assecutus fuerat: audiens illa Euangelij verba, *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me*, statim mutato Vahrami nomine in Gregorium, bonis hæreditarijs, omnique seculi cura abiectis, vt se totum IESV Christo daret, & contemplationi commodiùs vacare posset, in remotas sese contulit solitudines: vndè posteà accitus ab Imperatore, atq; ab Armenis pugnaciter rogatus, Patriachalem eorum Ecclesiæ rectionem inuitus suscepit.

Legatio Armeni Patriarchæ ad Romanum Pontificem.

Idem Patriarcha Gregorius Vecaiaser anno Domini 1080 legationem misit Gregorio VII. Pontifici Maximo; qua functus est Ioannes Presbiter, insecutus Hæreticū quendam,

Ժ 10 [illegible]

ԺԱ 11 [illegible]

ԺԲ 12 [illegible]

[illegible]

Ժգ 13 dam, ab ipso Papa Romæ damnatum: extāt de his litteræ ipsius Gregorij Papæ ad Episcopum Beneuentanum. Cuius occasione idem Gregorius Papa, scribens ad eundem Armeniorum Antistitem Vecaialer, errores damnādos enumerat, à quibus eos præcipit abstinere; licet negaret Legatus, eos illis esse implicitos. ea autem Epistola, quam Romæ ex manuscriptis Bibliothecæ Vallicellanæ depromsimus, talis est.

Greg. lib. 7. ep. 26.

GRegorius Episcopus, seruus seruorum Dei, Gregorio, dilecto in Christo fratri, Armeniorum Episcopo sal. & Apost. bened.

Greg lib. 8 epist. 1.

Respōsio Romani Pontificis ad Gregoriū. Arm. Patriarcham.

Ժդ 14 Summæ Sedis specula, cui Deo auctore licet indigni præsidemus; ac vniuersalis Ecclesiæ solicitudo, quā ipsius disponente prouidentia gerimus, compellit nos, sicut de illorum, qui se à Christi corpore separant, perditione vehementer dolere, ita quoque de eorum, qui rectè sentiunt, & vnitatem fidei seruare noscuntur, salutari consensu ineffabili lætitia congratulari. Proinde quoniam vestram sanctam Armeniorum Ecclesiam à rectitudine fidei, quam ab Apostolis & sanctis Patribus traditam vniuersalis Eccle-

Ժե 15 sia tenet, in quasdam prauas exorbitasse sententias, nobis relatum est: propterea paterni affectus compassione dolemus. Quorundam siquidem relatione didicimus, in celebrandis sacrificiorum salutiferis Sacramentis aquam vino penitùs apud vos non admisceri: cum nemo Christianus, qui sacra nouit

Euangelia, dubitet, à latere Domini aquam cum sanguine emanasse. Audiuimus etiam, quòd contra morem sanctæ Ecclesiæ Vestra non ex balsamo sanctum Chrisma, sed ex butyro conficiat; & quòd Dioscorum Alexandrinum hæresiarcham, ob perfidiæ duritiem in Chalcedonensi depositum, atque priuatum, veneretur & approbet. Hæc autem licet præsentium portitor, tuus Legatus, ita esse coram nobis negauerit; tamen ex Fraternitate tua scire firmiùs cupientes, volumus vt per hunc eundem Ioannem Presbiterum & de istis rebus quid sentias, & de cæteris sicubi hæsitas, ad nos procures cum sigillo tuo rescribere; ac deinceps Dilectionis tuæ litteras ad Apostolicam Sedem frequenter dirigere. Volumus etiam Charitatem tuam Fratribus suis significare, vtrùm Vestra recipiat, quod Ecclesia Vniuersalis amplectitur, fidem scilicet quatuor Conciliorum, quæ à sanctis Patribus comprobata, à Romano Pontifice Siluestro, Leone, & alijs Apostolica sunt auctoritate firmata; inter quos nihilominus Beatissimus Gregorius Papa, Doctor egregius, maioribus Ecclesijs Alexandrinæ, Antiochenæ, alijsque in epistola sua sese eam tenere his verbis testatus est: Quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, sicut sancti Euangelij quatuor libros, sic quatuor Concilia suscipere & venerari me fateor; Nicænum scilicet, in

quo

16 [illegible]

17 [illegible]

18 [illegible]

[illegible]

19

20

21

quo peruersum Arij dogma destruitur; Constantinopolitanum quoque, in quo Eunomij, & Macedonij error conuincitur; Ephesinum etiam primum; in quo Nestorij impietas iudicatur; Chalcedonense verò, in quo Eutychis, Dioscorique prauitas reprobatur, tota deuotione complector, integerrima approbatione custodio, quia in his, veluti in quadrato lapide, sanctæ fidei structura consurgit; & cuiuslibet vitæ atque actionis existat, quisquis eorum soliditatem non tenet, etiamsi lapis esset, cernitur tamen extra ædificium iacere. Quintum quoque Concilium pariter veneror; in quo epistola, quæ Ibæ dicitur, erroris plena, reprobatur: Teodorus, personam Mediatoris Dei & hominum in duabus subsistentijs separans, ad impietatis perfidiam cecidisse, conuincitur: Scriptura quoque Teodoriti, per quam Cyrilli fides reprehenditur, ausu dementiæ prolata, refutatur. Cunctas verò, quas præfata veneranda Concilia personas respuunt, respuo; quas venerantur, amplector; quia dum vniuersali sunt consensu constituta, se & non illa destruit, quisquis præsumit aut soluere quos religant, aut ligare quos soluunt. Quisquis ergo aliud sapit, Anathema sit.] His itaque sanctissimi Viri, præcipuique Doctoris verbis diligenter declaratis; prudentiam tuam charitatis affectu commonendam censuimus, vt clausulam, quam

Armeni S. Greg. PP. recipiunt, etsi 4.& 5. Synodũ respuant.

in illa

in illa Laude ſubiungitis, *Sanctus Deus; ſanctus fortis, ſanctus immortalis*, iſtam videlicet, *qui crucifixus es pro nobis*; quoniam nulla Orientalium præter veſtram, ſed nec ſancta Romana habet Eccleſia, vos totius ſcandali occaſionem, prauique intellectus ſuſpicionem vitantes, ſuperaddere de cætero omittatis. Si enim Vas electionis, Beatiſſimus Apoſtolus de ſumendis cibis, meliùs ſibi eſſe non manducare, neque bibere, quàm vt frater ſcandalizetur, aſſeruit: conſiderare debetis, quàm graue, & periculoſum ſit, vbi ſaniori intellectu vitari poteſt, Fratribus de fide ſcandalum generare. Quapropter Fraternitas tua, Eccleſiæ, cuius ſibi cura commiſſa eſt, tenendum putet, & credat ſufficere, quod catholica in Orbe terrarum diffuſa Eccleſia, Spiritu ſancto illuſtrante edocta, ſentire cognoſcitur, & tenere declaratur. De reliquo, quia cognouimus, Eccleſiam veſtram azima ſacrificare; & ob hoc à Græcis, dumtaxat imperitis, quaſi de hæreſi reprehendi; nolumus, vos de temeraria garrulitate illorum, multùm mirari, ſed nec ab inſtituto deſiſtere, ſcientes eorum procacitatem non modò vobis hanc velut calumniam obijcere; verùm etiam ſimili de cauſa, grauiori verò iniuria, hucuſque contra ſanctam Romanam Eccleſiam inſurgere; quæ per Beatum Petrum, quaſi quodam priuilegio ab ipſis

Græci Armenios reprehendũt quòd in azimis ſacrum faciant.

fidei

22 [illegible]

23 [illegible]

24 [illegible]

[illegible] ԻԵ 25

[illegible] ԻԶ 26

[illegible] ԻԷ 27

[illegible]

fidei primordijs à ſanctis Patribus omnium mater Eccleſiarum aſtruitur, & ita vſque in finem ſemper habebitur, in qua nullus vnquam hæreticus præfuiſſe dignoſcitur, nec vnquam præficiendum Domino promittente confidimus. Ait enim Dominus Ieſus: *Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua.* Et illi quidem ſuum fermentatum commendantes, reprehenſionis in nos leuiſſima verba contumaciter iaculari non deſinunt. Nos verò azimum noſtrum inexpugnabili ſecundum Deum ratione defendentes, ipſorum fermentatum nec vituperamus, nec reprobamus, ſequentes Apoſtolum dicentem, mundis eſſe omnia munda. Sed ad detegendam, & contemnendam Græcorum temeritatem, nunc iſta ſufficiant. Dilectioni verò tuæ iterum inculcando mandamus, vt de ſupraſcriptis, & de alijs, quæ ad fidem pertinere cernuntur, qualiter teneas, per memoratum Presbiterum, aut per alium idoneum Nuncium tuas ad nos litteras mittere ſtudeas. &c. Datum 8. idus Iunij.] Huculque Gregorius Papa ad Armeniorum Patriarcham.

EX ARMENA

Historia.

Caput XX.

LXI. Domnus Basilius, predicti Gregorij Consanguineus, annos 6.

LXII. Domnus Gregorius, cognatus istorum, annos 53. Ad hunc Pontifex Romanus * litteras quasdam misit, quibus ab ipso postulabat, vt eo planè ritu Natiuitatis, & Epiphaniæ Domini festa perageret, & in sacris mysterijs aquam vino misceret, quæ & sancta Romana Ecclesia, & omnis alia Christianorum Natio id præstare consueuerant. Et hoc ipsum anteà per litteras quoque ab eo petierat, ac necessarium ostenderat Innocentius Papa *. Idemque similiter Græcorum Patriarcha, & Manuel Imperator, qui illum prætereà ad vnionem, & concordiam cum vniuersali Ecclesia cohortati sunt.

* Eugenius III.

* Innocentius II.

ANNOTATIO.

Gregorius iste, cuius Patris antedictus Gregorius Vecaiaser, nobilissimus ac integerrimus Patriarcha, fuerat auunculus, fratrem habuit magnum illum Niersesem Ghelaiensem, qui posteà in Patriarchatu ipsi succedens, præclarissima suæ fidei, ac virtutum monumenta Posteris dereliquit, vt infrà latè dicemus. Rexit autem hic Patriarcha Armenam Ecclesiá annos 53. quo tempore adeò persti-

Հայոց Պատմութեանն

Գլուխ. Ի.

[illegible]

[illegible]

tit Apoſtolicæ ſanctæ Sedi deuotus; vt ſæpè ſuæ erga illam ſubiectionis ſigna publicis etiam legationibus aperire non deſtiterit. Quapropter primò litteras commonitorias ei reſcripſit Innocentius Papa; quem fuiſſe Innocentium II. annorum ſupputu manifeſtè deprehendimus. Alteram deinde ſimilem epiſtolam ad eundem miſſam hic legimus ab alio Romano Pontifice anonymo; qui, vt conſtat ex actibus Concilij Siſenſis Armeni, fuit Eugenius III. Ibi enim ſic habetur; *Si in promptu & ad manum ea ſanctorum teſtimonia non ſint; inuenies tamen reperies in epiſtola, quam Eugenius Romæ Papa miſit ad Dominū Gregoriū Patriarcham, fratrem magni Nierſeſis Ghelaienſis.* Hac igitur epiſtola Dominus Papa Eugenius reſpondit ipſi Gregorio Patriarchæ, à quo legationem quandam acceperat anno Domini 1145. relatam ab Orthone, qui præſens aderat, Friſingenſi Epiſcopo: quæ quidem legatio, vtpotè notatu digniſſima, ijſdem verbis Otthonis hîc apponenda, viſa eſt:

Acta Siſenſis Cōcilij afferuntur in calce huius primæ Partis.

Legati Armeniorum Epiſcoporum, ait *Otho*, eorumque Metropolitani, quem ipſi Catholicon, id eſt, Vniuerſalem, propter infinitum, id eſt, ampliùs quàm mille Epiſcoporum ſub ſe habentem numerum, vocant: legati ab vltimo penè Oriente, Summum Pontificem Eugenium III. Viterbij, laborioſum iter per annum & ſex menſes complentes, adeunt: eique ex

Otho Friſ. Epiſ. lib.7.c.31. apud Bar. ann. 1145.

parte

Eccleſia Armena per Legatos ſubiectionē offert Romano Pontifici.

parte illius Eccleſiæ ſubiectionem omnimodam, cum conſalutando, offerentes, cauſas viæ, nobis cum alijs præſentibus, apud veterem Aulam aperiunt, quæ tales erant. Inter ipſos & Græcos quædam de ritu Sacrificij habitudo eſt in quibuſdam, in alijs verò diſcrepantia. ponunt enim fermentatum panem, ſicut illi; aquam autem vino non admiſcent, ſicut nos & illi. Præterea Natiuitatem Domini Epiphaniæ continuantes, duas illas feſtiuitates vnam faciunt. Pro his, & alijs dum inter ſe diſſentirent, Romanam Eccleſiam iudicem eligentes, conſultum veniunt, formamque Sacrificij iuxta conſuetudinem eius ſibi tradi depoſcunt. Quos Romanus Antiſtes gratanter ſuſcipiens, Miſſarum ſolennijs, ac Sacrificijs ſecretis adhibuit; diligenterque ea, quæ fiebant ibidem, eos animaduertere monuit. Quod dum facerent, intentique ſacro Altari aſtarent, vnus ex eis Pontificali dignitate præditus (ſicut poſtmodùm in plena Curia retulit) in Beati Martini Octaua, quando Dedicatio Eccleſiæ Beati Petri celebrari ſolet, Summo Pontifice diuina myſteria agente, ſplendido fulgore radium ſolis ſuper caput eius coruſcare, & in ipſo duas columbas aſcendentes, & deſcendentes vidit: cumque diligentiùs hàc illacque oculos circumferret, nullumque aditum, per quem lux illa transfunderetur, inueniret, deificum hoc eſſe cognoſcens,

Viſio diuinitus oſtenſa Romæ Armeniorum Legato.

7 8 9

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ժ 10 ſcens, ac ad obedientiam Romanæ Sedis ampliùs accenſus, cunctis, quæ viderat, aperuit. At venerabilis Pater non ſuis hoc meritis attribuens, ipſius potiùs fide cælitus hoc ſibi monſtratum, affirmabat: vt videlicet Eccleſia, à qua ipſe miſſus fuerat, Sacramentorum virtutem, veritatis luce perfuſam cognoſceret; ac deinceps quali ea reuerentià, ac formà tractare deberet, addiſceret. Retulit etiam præfatus Epiſcopus, quòd in confinio Armeniæ quædam gentes eſſent, quæ fœtus ſuos fœtentes generarent,

ԺԱ 11 eoſque ſtatim ad aquas Armeniorum lauandos tranſmitterent: quos cum illi Baptiſmatis vnda tingentes, innatum eis fœtorem propellerent; mox tamen remiſſi, ad Paganiſmi ritum, & ſpurcitiam redibant: quod vtrùm faciendum eſſet, item Romanam Eccleſiam conſuluerunt.]

Baptiſmus propellit à pueris infidelium innatum fœtorem.

Hæc Ottho, Eccleſiæ Friſingenſis Epiſcopus: qui tamen in eo ſolùm, quod refert, Armenios nimirùm in ſacris Myſterijs pane vti fermentato, hoc fuiſſe tempore ſolitos, atque ob id præthereà conueniſſe cum Græcis; erroris quidem manifeſti conuincitur. nam quòd

ԺԲ 12 multis ab hinc annis ijdem Armenij fermentatum depoſuerint, & azimo vti cœperint, iam liquidò conſtat ex ſupradictis tum in cap. 17. n. 1. tum quoque in mox præcedenti cap. 19. num. 24. vbi etiam à Gregorio VII. Sum. Pont. nimirùm de hoc

hoc instituto eos laudatos, atque à Græcis reprehensos ostendimus. quamobrem & verisimile reputamus, illam adhuc, inter Græcos, & Armenos ab Otthone iam relatam, contentionem, hac præsertim ex causa fuisse exortam.

[illegible]

EX ARMENA

Historia

Caput XXI.

[illegible]

LXIII. *Domnus Nierses Ghelaiensis, frater Prædecessoris, doctor vniuersalis, qui carmina plurima composuit, annos 7. Hic concordiæ Ecclesiarum procurandæ, quod ab ipso Manuel Græcorum Imperator poposcerat, maximam dedit operam. quare nonnullas de sacrosancto Trinitatis mysterio, & de Incarnati Verbi dispensatione egregias, orthodoxèque elaboratas epistolas ad illum rescripsit; quas Græci demirantes, continuò virum eruditissimum quẽdam ad Niersesem verbis comprobandum miserunt. Is autẽ eiusdem Patriarchæ sententiam cum sua satis conuenientem nactus, ad suos iterum reuersus est. Nierses interea, dum alterà illum vice præstolaretur, cum deliberatione cogendi in eius reditu Concilium, in quo cum Græcis concordiam confirmaret, cessit è vita.*

[illegible]

[illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

ANNOTATIO.

Nierses Ghelaiensis, orthodoxus Patriarcha, quem Armenia vniuersa, vt sanctũ illius Ecclesiæ Patrem, ac Doctorem agnoscit, eiusque commemorationem in Liturgia, & Mænologio celebrat, fuit poëta sacer, & hac quidem facultate adeò insignis, vt celebrioribus, meo iudicio, vel Græcis, vel Latinis Poëtis in suo coæquãdus sit idiomate. Librum integrum sacrorum Canticorum, quibus Armena nunc vtitur Ecclesia, Venetijs ab ijsdem Armenijs typis datum, aliaque sacra Opuscula pereruditè & carmine, & soluta oratione composuit; quæ à nobis ad comprobandum duas in Christo naturas, processionem Spiritus sancti ex Patre & Filio, ac cætera catholica dogmata, in secunda Parte citantur. Quamuis enimuerò existimasset anteà idem Patriarcha, dictum illud Diui Cyrilli Alexandrini contra Nestorium, *Vna est natura Verbi diuini incarnati*, non posse consequenter saluari, nisi, declinando tamen ab Eutychis confusione, poneretur in Christo vna natura, ex humana & diuina inconfusè composita; quemadmodùm & in homine vna ponitur natura, composita ex anima, & corpore; quod falsò ipse opinans fuisse mentẽ eiusdem S. Cyrilli, qui tali sæpè vsus fuerat exemplo, in priori fidei professione, quam ab ipso petierat Manuel Imperator, vnam naturam in Chri-

Nierses Ghelaiensis, Armeniorum Patriarcha Catholicus, & poëta insignis.

Christo confessus fuerat. Posteà verò, vbi primùm Theorianus, Græcus Theologus, rationibus, ac sanctorum Patrum testimonijs, præsertim ipsiusmet Cyrilli, qui non semel semetipsum in ea re explicauerat; orthodoxum illius dicti sensum ei aperuit; statim duarum naturarum veritatem, vniusque in Christo naturæ figmentum; vt infrà dicemus, aduertit, & confessus est; nec, se priùs fuisse deceptum, fateri palàm erubuit. Quapropter deinde ad suā Ecclesiam cum Catholica, & Apostolica conciliandam, studij, ac diligentiæ tantum planè adhibuit, quantum potuit.

Audiamus porrò, quid de hoc Patriarcha Armenum referat Mænologium, cuius verba sunt hæc. *Maximæ fama sapientiæ, ac doctrinæ Niersesis Ghelaiensis Patriarchæ ad aures vsque Manuelis Græcorū Imperatoris peruenerat; qui propterea, missis Nuncijs, petijt ab eo fidei Professionem Ecclesiæ Armenicæ: & sacrosanctus Nierses scripsit illam veris, patentibus, & elegantibus verbis: quam vbi audierunt Rex, Patriarcha, & omnes Græcorum sapientes, approbantes assenserunt orthodoxæ fidei Armeniorum, elegantiam præsertim compositionis admirantes: miseruntque ad sacrum Antistitem Niersesem, Philosophum quendam nomine Theorianum, qui postquam illum adijsset, ac plures dies inter se collocuti fuissent, ad Imperatorem reuersus, magnam Niersesis sapiētiam, perfectamque morum probitatem ei* renun-

Mænolog. Arm. die 19. Nou.

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

[illegible]

renunciauit, dicens: Deiloquus sanè
9 *vir, & os habens aureum, ex Armena prodijt Natione. Quamobrem Græcorum Rex, & Patriarcha, multà in sanctum Pontificem Niersesem beneuolentia, & amore capti sunt: iterumque ad illum miserunt viros quosdā venerabiles; vt concordiam, & amorem inter duas has Nationes, ab inuicem prauorum causa discissas, cōciliarent; verumtamen negotium illud mansit imperfectum propter obitum eiusdem sacri Præsulis Niersesis: qui accidit anno Armeniorum* 622.*

* Hoc est, anno Redemptionis 1173.

Hæc in Mænologio, in quibus aduertendum est (quod ex infrà dicendis clariùs innotescet) Græcos non
10 approbasse primam, vt suprà narrare videntur Armenij, sed secundam fidei Professionem, quam Nierses Patriarcha ad Imperatorem remiserat per Theorianum legatum, à quo ipse meliùs instructus, errores primæ Confessionis correxerat in secunda.

Nusquam profectò valuimus, & si quàm maximè ob id niteremur, ex Armenis explorare codicibus, quænam fuerint illa inter Niersesem & Theorianū colloquia. Porrò casù deinde Romæ, sic Deo ad nostrum solatium disponente, ea ex Græco in Latinum translata perlegimus in Bi-
11 bliotheca Veterum Patrum: ex qua eadem, multam licet in prolixitudinem extensa, ad verbum huc extraximus; plurimum inde sperantes emolumentum Armenis ipsis futurum.

Bibliot. vet Patr. tom. 4. circa mediū.

Legatio Imperatoris Cesaris Manuelis Comneni ad Armenios; seu Theoriani cum Catholico Armeniorum, Domino Nierfese Disputatio.*

* Vulgò Catholicũ vocãt; hoc est, Generalem Patriarchã.

* Hic annus est a nato Christo 1170.

* Palatij nomen, in quo pariebat Augusta.

ANno ab Orbe condito * VICIↃIↃCLXXVIII. Imperij Pijssimi, & Christiani, & diuinitùs coronati, Domini Manuelis, in Porphyra * nati, Comneni decimo & octauo; indictione tertia; die 15. mensis Maij; adiuuante nos Deo, limites Romanorum attigimus; cumque Generali Armeniorum, Domino Nierfesi, præpotentis & sancti Imperatoris nostri nomine salutem dixissemus; datas ad ipsum, imperatoris sacras litteras ei reddidimus; exposita simul benigna voluntate, quam erga ipsum præpotens & sanctus Imperator noster gereret; & quòd maximo desiderio tam ipsius, quàm subditorum eius vnionem cum sancta vniuersali & Apostolica Ecclesia expetens, à nos minimos seruos tam longo locorum ex interuallo, & adeò duro itinere, ad insignem ipsius Sanctitatem ablegasset.

Ea cum Generalis audisset, hæc ad nos locutus est: Agimus Imperatori sancto gratias, quòd & nostri curam gerat; minimorum ex ijs, qui pro sancto ipsius Imperio preces fundunt; & quòd Orbis vniuersi curas sustinens, nostri quoque non sit oblitus. Postridie nobis accersitis, dixit: Posteaquàm datas ad me impe-

[illegible]

[illegible]

ԺԵ imperatorias & ſacras Ordinati, Co-
15 ronatiſque diuinitùs, & Pijſſimi Im-
peratoris litteras perlegi;tam ipſius,
quàm ſanctæ Romanorum Eccle-
ſiæ voluntatem perſpexi: quòd vi-
delicet, ſi noſtros circa fidem ortho-
doxam errores corrigere velimus,
paratus ſit & ſanctus Imperator, &
ſancta Generalis ac Apoſtolica Ec-
cleſia nos tanquam fratres recipe-
re. volumus ergo doceri, quænam
ſint illa, in quibus nos aduerſus fi-
dem aberremus: ac ſi quidem ex
inſtituto Canonum, per ſacrarum
litterarum , & conſentaneas de-
monſtrationes conuicti fuerimus,
ԺԶ emendationem illam alacriter acce-
16 ptabimus.

Theorianus. Obſecro eximiam
illam Sanctitatem tuam, vt oratio-
nem noſtram cum inſita ſibi man-
ſuetudine excipiat, nec graues, ac
moleſtas ſibi noſtras interrogatio-
nes ducat. Eſto autem conſtitutum
inter nos, velut ex ſtipulatu, & pro-
miſſu partis vtriuſque, vt ſi quid au-
diuerimus, quod aduerſari rectæ
ſententiæ videatur, non continuò
pronunciemus, id hæreticum eſſe;
ſed diligenter interrogemus, ac
erudiamur de vocis cuiuſque ſigni-
ficato, & illius mente, qui eà ſit
ԺԷ vſus.

17 *Generalis*. Recte ais, ita fiat.

Theorianus. Miſit epiſtolam ad
præpotentem & ſanctum Impera-
torem eximia Sanctitas tua, qua de
quibuſdam fidei capitibus, & cõſue-
tudinibus eccleſiaſticis tractat. ita-
que Sanctitatem tuam eximiam in-

terrogo, ita ne sentiat, vt in ea perscriptum est; an aliquid eorum, quæ in illa perscripta sunt, nullius momenti ducat? *Gener.* Ita tum sentiebam; & ita sentio, sicut in ea perscripsi.

Armenij tres tantum priores Synodos generales recipiunt.

Theor. Quas Synodos recipis? *Gener.* Nicænam sanctorum 318. Patrum; Constantinopolitanam sanctorum, & instinctu diuino gubernatorum 150. Patrum; & Ephesinam sanctorum 200. Patrum, in qua Nestorius ab officio remotus fuit. *Theor.* Quorum Doctorum scripta, & doctrinas approbas? *Gener.* Magni illius Athanasij, sancti Gregorij Theologi, Basilij Magni, sancti Gregorij Nysseni, Sancti Ioannis Chrysostomi, Sancti Ephræmi, Sancti Cyrilli Alexandrini Antistitis, & multorum aliorum. *Theor.* Ergo lectionem epistolæ tuæ inchoemus; & Capitum in ea comprehensorum mentem fraternè consideremus, an prædictos diuos Patres, & sanctas Synodos sequatur. *Gener.* Rectè dicis, ita fiat.

Tum perlegentes ad eum locum venimus, vbi scriptum erat: Dicimus in Christo naturam vnam esse, non secundum Eutychem confundentes, nec secundum Apollinarim detrahentes; sed secundum Alexandrinum Antistitem Cyrillum in Orthodoxia, qui in libro contra Nestorium scripsit, vnam esse naturam Verbi incarnatam.

Theor. Sanctus Cyrillus non dixit vnam in Christo naturam, nec

vnam

ԺԸ 18 [illegible]

[illegible]

ԺԹ 19 [illegible]

[illegible]

Ի 20 [illegible]

[illegible]

[illegible]

21 vnam Christi naturam; sed vnam naturam Verbi, ac deinde subijcit, incarnatam; tua verò Sanctitas nescio quo pacto incogitanter, & liberè naturam vnam in Christo dixit; ac miror equidem, cur vocem, à sancto Viro positam, mutare sit ausa. *Gener.* Non mutaui: nam idem significat natura Christi, & natura Verbi incarnati.

Cyrillus, alijque Patres non vnam naturã Christi, sed vnã naturam Verbi incarnatam dixerunt.

Theor. Non idem significat; absit: nam Christi nomen vtrumque coniunctum significat, Deum simul & hominem; propterea dicimus, Verbum caro factum est; at verò Christus caro factus, non dicimus.

22 Idem & inde patet quòd nemo Sanctorum vnam Christi naturam dicat; vnam verò naturam Verbi, tum sanctus Cyrillus, tum sanctus Athanasius ante ipsum dixit; quippe cum dicimus, vnam naturã Verbi, diuinam hoc Filij naturã significat: cũ verò adijcimus, incarnatã, sicuti sanctus Cyrillus in secunda ad Successũ epistola fecit, tota ratio administrationis cum carne comprehenditur.

Cyrill. epist. 2. ad Successũ.

Gener. Et quis sanctorum hominum post vnionem hoc expresse dixit? *Theor.* Omnes, quorum nomina suprà recensuisti. *Gener.* Ostende nobis vnum ex his, & satis erit: nam

23 quod ab vno Sanctorum dicitur, ab omnibus dicitur: quòd omnes ab vno diuino spiritu afflati fuerint.

Theor. Non vnum duntaxat ostendam, sed vniuersos, adiuuante Deo, quos nominatim suprà commemorasti: saltem auscultando ne defatigeris,

geris, & omnium tibi testimonia proferam. *Gener.* Propterea conuenimus, vt veritatem inueniamus: nec in huiusmodi negocijs defatigari debemus.

Theor. Antequàm ipsa dicta proferamus, necessarium arbitror, vt quid essentia, vel substantia sit; quid hypostasis, quid persona dicatur? Propterea te interrogo: quomodò hæc accipias? num vt exteri Scriptores; an vti Doctores Ecclesiæ definierunt? *Gener.* Nos amborũ de vocibus hisce propositis finitiones nouimus; & eas in rectitudinem dogmatum pietatis scienter dirigimus.

Theor. Ego plurimùm in his extraneos ab Ecclesiæ Doctoribus dissidere video. Nam illi eruditi homines exteri indiuiduum, siue hypostasin, & vnum numero, substantiam definiunt; quod sanè diuini Patres non admittunt. quippè Patres illi, gubernati diuinitùs, substantiam & naturam esse vniuersalia dicunt, quæ scriptores exteri speciem vocarunt. quapropter in sacrosancta Trinitate naturam vnam, & vnam substantiam, hypostases verò tres tradiderũt: natura nimirùm, & substantia plures hypostases continente: hominum quidem certè natura, cum vna sit, infinitas habet hypostases, puta Petrum, & Paulum, & homines singillatim vniuersos. Aristoteles autem indiuiduum, & vnũ numero, siue hypostasin, propriè substantiam definijt; his verbis vsus: Substantia, quæ proprijssimè, primùm

Differentia inter naturam, & personam.

Իդ 24

[illegible]

Իե 25

[illegible]

Իզ 26

[illegible]

[illegible] ԻԷ 27

[illegible]

[illegible] ԻԸ 28

[illegible]

[illegible] ԻԹ 29

mùmque , ac maximè sic dicitur , est quæ neque de subiecto quodam dicitur , nec in aliquo subiecto est ; velut hic homo , vel hic equus. Quo igitur pacto, fieri potest, vt alieni ab ouili nostro cum Doctoribus nostris hac in parte concilientur : cum hi substantiam & naturam vniuersale quiddam ; illi singulare definiant ?

Gener. Nos quoque substantiam, & naturam de vniuersalibus accipimus ; personam verò , & hypostasin de singularibus . *Theor.* Macte animo , beatissime Pater, ob hanc satisfactionem : qui & hac in parte cum sanctis Patribus consentis. Quid igitur ? horum ne finitiones, ac declarationem exponemus ; an solùm hoc nobis sufficiet, quòd substantia, & natura quiddam vniuersale sint ; hypostasis , & persona , singulare ? *Gener.* Si tibi molestum non erit exponere, lubens equidem audiam. *Theor.* Nihil ego meum proferam, sed quicquid ipsa nos Ecclesiæ lumina docuerunt. *Gener.* Idem & ipse cognoscere gestio ; quid nimirum Ecclesiæ Doctores tradiderint.

Hic pluribus sanctorum Patrum doctrinis profusissimè ostendit Theorianus differentiam inter naturam siue substantiam , & hypostasin siue personam : quæ quidem omnia , cum vel ipsi Armenij hanc differentiam apertè confiteantur, ne nimium Lectorum mentes defatigemus , missa facimus , curiosis in Bibliotheca Patrum legenda. Tandem concludit ille , naturam

turam & substantiam vnum & idem esse, & de vniuersalibus dici; hypostasin verò & personam aliud idem, ac dici de singularibus. prætereà posse vnam naturam in pluribus esse personis, vti constat de sancta Trinitate: & vnam numero personam continere plures naturas. Nec discrepat Armenus Patriarcha; qui demum sic ei respondit.

Gener. Iam tempus fuerit, vt auctoritates in medium proferas, de quibus sanctorum hominum mentem perspiciamus; quippe de substantia & natura, de hypostasi & persona consentimus, nulla penitùs in re dissidentes; nam illa priùs etiam, quàm abs te dicerentur, intelligebamus: sed ex ore tuo lubebat audire, quænam de his vestra esset sententia. Nunc ergo dicito, quisnam sanctorum Patrum naturas duas post vnitionem statuerit.

Theor. Primùm, cum temporè primum, magnum illum Athanasium proferre, par est, cuius hæc ipsa verba sunt in epistola ad Epictetum Corinthi Episcopum; *Ex hoc absurditatem perspicere potestis. Si verbum vnius est substantiæ cum corpore, de terra naturam suam habente; sique consubstantiale est Patri Verbum, iuxta confessionem Patrum; etiam ipse Pater vnius erit substantiæ cum corpore de terra facto. Et cur Arrianis indignamini, filium dicentibus esse creaturam; cum ipsi dicatis, Patrem vnius cum crea-*

Athanas. epistol. ad Epictetũ

turis

30 [illegible]

31 [illegible]

32 [illegible]

[illegible]

turis esse substantię?

Gener. Quid ad nos dictum istud
33 Philosophe? *Theor.* Grauiter eos tangit, qui dicunt, vnam esse naturam Verbi, & Carnis. Ac vide, obsecro, quàm admirabili ratione sanctus vir Athanasius in tertia figura syllogismum nectat. Quippe iam anteà pro confesso habetur, quæcunque de substantia dicenda veniant, eadem & naturæ accomodanda. Hoccine in confesso est, an non? *Gener.* Omnino id quidem.

Theor. Commutemus ergo substantiæ nomen cum naturæ vocabulo, & dicamus: Si eiusdem est naturæ Verbum cum corpo-
34 re, de terra naturam suam habente; sique Verbum vnius est cum Patre naturæ, iuxta confessionem Patrum; etiam ipse Pater erit eiusdem cum corpore terreno naturæ. Quo fit, vt si qui dicant, Verbum vnius esse cum corpore substantiæ, (valet autem hoc tantumdem, ac si dicas, eiusdem naturæ) sequatur, & Patrem esse vnius cum corpore substantiæ, ac naturæ: quodquod obsurdius? Quid ergo de hoc impossibili discimus? Verbum non est eius-
35 dem cum corpore substantiæ, nec eiusdem naturæ. Quòd si Verbum nec eiusdem est cum corpore substantiæ, nec eiusdem naturæ: planum est, esse illum substantiæ, naturæque diuersæ. Si naturæ diuersæ; omnino alia natura Verbi est, alia corporis: non

ergo Christus vna natura est. Quòd si primam hanc diui Athanasij propositionem, *Si Verbum vnius est substantiæ cum corpore, de terra naturam suam habente*, quàm accuratè facta sit, perspexerimus, maximum thesaurum reperiemus: quippe non frustra positum est, *de terra naturam suam habente*. Gener. Rectissimè dicis; sed pergito.

Theor. Accedat & sanctissimus Cyrillus, cui vos magis innitimini, testimonium orationi nostræ perhibiturus; qui in priore ad Successum epistola inquit: *Par est, quod absurditatem attinet, dicere, quòd corpus in diuinitatis naturam mutatum sit; & vicissim, quòd Verbum mutatum sit in naturam carnis: nam sicut hoc fieri nequit, cum ipsum Verbum sit incommutabile, & alterationis expers; ita nec illud alterum: non enim creatorum quidquam ad naturam diuinitatis transire potest; & caro quoque creatura est.*

Cyril. ep. 1. ad Successum.

Idem perspicuè in epistola ad Eulogium tam pro se naturas duas proferens, quàm sanctissimos Orientis Episcopos, idem tradentes, propugnans: *Reprehendunt*, ait, *nonnulli factam ab Orientalibus Episcopis expositionem; & cur, inquiunt, naturas duas dicentes Alexandrinus Episcopus ferre potuit, aut probauit?* Et paulò post subijcit: *Sic & in causa Nestorij; quamuis duas naturas, discrimen*

Eiusdem epist. ad Eulogium.

carnis

լԶ 36 [illegible]

լէ 37 [illegible]

լԸ 38 [illegible]

[illegible]

carnis ; & Verbi significans, dicat: (nam alia natura verbi est,
39 alia carnis) vnionem tamen nobiscum non confitetur. Nos enim, his vnitis; vnum Christum, vnum Filium, vnum Dominum confitemur: vnam denique naturam Verbi incarnatam. Ac paulò post: *Itaque nosse naturarum duarum discrimen, non est vnum Christum in duo secare.* Rursum post alia: *Nec illud ignorent: vbicunque sit vnionis omnino mentio, non vnius rei coitio significatur; sed vel duarum, vel plurium, & inter se natura discrepantium. qui ergo dicit vnionem, videlicet carnis animatæ, ac*
40 *mente prædita, cum Verbo: quique duas naturas dicunt; eorum hæc mens est, atque sententia. Verùm posteaquàm vnionem confessi sumus, non ampliùs à se inuicem vnita diuiduntur; sed vnus deinceps filius est, vna Verbi incarnati natura.* Ecce in his diuæ memoriæ Cyrillus apertè dicit, duarum naturarum discrimen nosse, non esse Christum vnum in duo secare. Hoc enim vos vereri soletis; at beatus ille Cyrillus vanam hanc vestram formidinem reijcit.

Quin & idem in altera ad Succes-
41 sum epistola eadem se sentire, his verbis ostendit: *Itaque modum assumptionis humanæ naturæ animo considerantes, naturas duas coiuisse per vnionem, videmus, citra diuisionem, confusionem, & mutationem. Caro enim caro est, non* diui-

Eiusdem epistol. ad Successũ.

Ii 2

diuinitas; licet Dei caro facta sit: similiter & Verbum Deus est, non caro; licet dispensatione quadam carnem propriè suam fecerit. Cum igitur hæc animo consideramus, minimè delinquimus, dicentes hunc in vnionem concursum ex duabus naturis factum, sed tamen post vnionem naturas à se inuicem non diuidimus; nec vnum, & impartibilem in duos filios secamus: sed vnum dicimus filium, &, vti Patres loquuti sunt, vnam naturam Verbi incarnatam. Quantùm ergo mente, atque oculis animi dumtaxat videre possumus, quo pacto Vnigenitus ille factus sit homo: duas naturas esse dicimus, at vnum Christum, & Dominum, & Filium, Dei Verbum, quod homo factum, & incarnatum est. Quid clarius hoc quærimus? *naturas enim, ait, duas esse dicimus.*

Idem in Enarr. libri Leuit.

Rursus idem ille Diuus Cyrillus in enarratione libri Leuitici, de purgatione lepræ disserens, ait: *Totum igitur rursus Seruatoris nostri mysterium, & purgationem, quæ per sacrosanctum Baptismum fit, respice. Duas aues accipi viuas, & mundas, iubet; vt per has volucres hominem illum cœlestem intelligas, hominem pariter, & Deum, in duas quidem naturas (quantùm ad id, quod de vtraque dici conuenit) distinctum; quippe Verbum erat, exortum à Deo in carne mulieris; non tamen diuisum; vnus enim ex ambobus Christus: propterea duæ sumuntur aues, & ambę*

rur-

42 [illegible]

43 [illegible]

44 [illegible]

[illegible Armenian text]

45 *rursus vnius instar intelliguntur.* Vides, vt vbique beatus ille Cyrillus naturas duas confiteatur?

Quin & in altera ad Successum ait epistola: *Qui Dominum nuda carne passum dicit, alienum à ratione, voluntateque cruciatum facit. At si quis dicat, eum participe mentis anima passum, vt spontaneus sit cruciatus; nihil dicere prohibet, eum in hominis natura passum: quod si verum est, cur non duas naturas extitisse dabimus post vnionem citra vllam diuisionem? quare si quis ait, Christo pro nobis carne passo: nihil aliud dicit, quàm Christo pro nobis natura nostra passo.* Vides, vti clarissimè naturas duas beatus Cyrillus post vnionem confiteatur? Eiusdē ad Successum epist.

46

Etiam magnum illum in rebus diuinis Gregorium videamus. Ait enim in Oratione de Filio: *Deum appellari putemus, non Verbi, sed eius, quod oculis cernebatur. Quì enim propriè Dei Deus esse possit? Quemadmodùm & pater dicitur, non eius, quod cernebatur, sed Verbi: erat enim duplex.* Itaque *partim hæc de vtrisque propriè, partim non propriè dicuntur; diuerso scilicet modo, quàm in nobis res habet: nam Deus propriè quidem noster est Deus, non autem propriè* Nazianzenus in Orat. de Filio.

47 *pater: & hoc illud est, quod hæreticos in errorem trahit, vocum scilicet harum coniunctio, permutatis inter se vocabulis, propter naturarum coalitionem; eius hoc argumentum est: cum naturæ cogitando distinguuntur, etiam ipsa simul voca-*

[illegible Armenian text]

vocabula distinguuntur. Vides, eum Christum appellare duplicem? Rursus ait: *Cum natura cogitando distinguuntur, etiam ipsa simul vocabula distinguuntur. Verùm videamus & sequentia: Paulum dicentem audi, Deus domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ. Christi quidem ille Deus est; pater autem gloriæ: nam licet vtraque natura copulata, sit quiddam vnum; non tamen hoc à natura est, sed propter coitionem.* Audi quid dicat: *licet vtraque natura copulata, sit quiddam vnũ; non tamen hoc à natura est.* Si verò non vnum à natura est, relinquitur omnino, duo esse à natura.

Eiusdē ad Cledoniū. epist. 1.

Item in prima ad Cledonium epistola disertis verbis ait: *Naturæ duæ, Deus & homo, quemadmodùm & anima, & corpus: non tamen duo filij, nec Dij, sicut nec hic quidem duo homines: tametsi Paulus ad hunc modum internam, externamque partem hominis appellauerit: atque, vt paucis rem complectar, aliud quidem atque aliud sunt ea, de quibus Seruator constat, (nisi adspectabile sit idem cum inadspectabili, & temporis expers idem cum eo, quod tempori subest) non tamen alius atque alius; absit hoc. ambo enim hæc copulatione vnum sunt, Deo nimirum humanam naturam, & homine diuinitatem suscipiente; vel quocunque tandem alio verbo quis hanc rem exprimendam duxerit. Dico autem aliud, atque aliud vice versa, atque in Trinitate res habet: illic enim alius atque alius, ne hypostases confundamus; non autem aliud atque aliud, quòd tria sint vnum & idem*

48

[illegible]

49

[illegible]

50

[illegible]

[illegible]

51 *& idem secundum diuinitatem*. Vides, quàm accuratè de rebus diuinis loquatur? *Aliud, ait, atque aliud sunt ea, de quibus Seruator constat*: hoc est, alia atque alia natura; nam aliud, neutro genere positum, de natura dicitur: alius verò de hypostasi; atque hoc, progrediens vlteriùs, manifestò declarat. *Illic, ait,* nimirùm in Trinitate, *alius atque alius, ne personas confundamus: non autem aliud atque aliud, quòd tria sint vnum, & idem secundum diuinitatem*. Quin & vlteriùs inquit: *Sicut & illud, per Christum omnia facta esse; et Christum in cordibus nostris habitare; non secundum eam Christi partem*

52 *dicitur, quæ in oculos cadit: sed eam, quæ intellectu percipitur, permistis videlicet, vt naturis, sic etiam nominibus, sequæ ratione connaturalitatis inuicem complectentibus*. Hæc de magno illo Gregorio Theologo protulisse, satis est.

Eiusdem verò sententiæ sanctum quoque Gregorium Nyssenum Episcopum fuisse, demonstrabo, in lib. ad Simplicium his verbis vtentem: *Quoniam duo de Christo agnoscimus, hoc diuinum, illud humanum: vnum natura diuinum, & vnum dispensatione humanum: idcirco æternitatem diuinitati equidem*

53 *attribuo, creatum verò humanam ad naturam referimus*. Audisti ne, quo pacto & hic diuinus vir dicat, duo nos de Christo agnoscere, hoc diuinum, illud humanum? deinde vnum natura diuinum, inquit, & progressus vlteriùs; Creatum, ait,

Nyssenus in lib. ad Simpliciū.

ait, humanam ad naturam referimus. Ecce diuinam in Christo naturam, & naturam humanam manifestè confitetur. 54

Basilius in lib. aduersus Eunó.

Quin & Basilij liber, aduersus Eunomium scriptus; eadem docens, hæc verba continet: *Mediatorem illum Dei, & hominum, sicut à magno illo Apostolo appellatur, nihil ita demonstrat, vt Filij nomen, vtrique naturæ, diuinæ ac humanæ, ex æquo accommodatum. Idem enim & Dei filius est, & filius hominis per dispensationem factus est.* Vides, vti duas naturas, diuinam & humanam; confitetur? Eadem facientem videre licet in quarto eiusdem argumenti libro, vbi hæc verba sunt: 55 *Vbique temperamentum eius, quod humanum est, cum illo, quod diuinum; prædicans Apostolus, nihilominus in vtroque, quod cuique proprium est, perspicit.* Hæc & de ijs, quæ vtrique naturæ propria sunt; tradit, veluti quæ reapse sint, & animi consideratione percipiantur. Hinc paulò post subijcit: *Ac ne quis naturæ temperamenti expertis passionem in cruce attribuat; per alia clariùs errorem huiusmodi corrigit, mediatorem eum Dei, & hominum, & Deum appellans: vt, quoniam duo de vno dicuntur, de vtroque, quod vtrique competit, intelligatur.* Hic apertissimè duo de vno dici prædicat, 56 nimirùm naturas duas.

Idem in Orat. 2. de Filio.

Similiter & in Oratione de Filio secunda, clariùs idem duarum naturarum proprietates, etiam post ineffabilem illam coniunctionem, saluas

[illegible]

ԾԷ 57 [illegible]

ԾԸ 58 [illegible]

ԾԹ 59 [illegible]

saluas & integras esse, tradit: *Credimus*, inquit, *in vnum Deum Patrem ingenitum, & in vnum Filium genitum, Iesum Christum, eiusdem substantię cum Patre secundum diuinitatem, & nobiscum secundum carnem: non duos, sed vnum filium, saluis naturarum proprietatibus.*

Quin & magnus Ambrosius, Mediolanensium Pontifex, ad Apollinarim scribens, sic ait: *Discrimen carnis, & diuinitatis seruemus: vnus in vtroque loquitur Filius; quoniam vtraque natura in ipso est. Verùm licet idem loquatur, non vno tamen modo loquitur: nam vides in eo nunc quidem Dei maiestatem, nunc autem passiones hominis.* Consentanea iam dictis & in secundo ad Gratianum Augustum libro tradit. *Homo Iesus Christus, Dominus maiestatis, dicitur crucifixus; quia consors vtriusque naturæ, id est, humanæ, atque diuinæ.* Sed & in libro ad Sabinum Episcopum idem vir sanctissimus ait: *Cum esset in proprietate diuinitatis, exinaniuit se, & accepit plenitudinem naturæ, & perfectionis humanæ: sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi, vt esset perfectus in vtraque natura.*

Ambrosius ad Apollinarim.

Idem in lib. 2. ad Gratianū.

Idem in lib. ad Sab.

Generalis. Equidem arbitror, ante multos annos curæ tibi fuisse, libros vti colligeres, sanctorumque virorum auctoritates de naturis duabus excerperes.

Kk *Theo-*

Theorianus: Ea verò multæ curæ, multique temporis egent, quæ rara sunt, & inuentu difficilia: de duabus autem naturis non penuria, sed supra modum ingens abundantia; copiaque reperitur in omni à spiritu Dei profecta scriptura, quanta scilicet est aëris latè diffusi amplitudo. Quarè si etiam pluribus opus sit, paratus sum & alias proferre.

Iustinus mart. in lib. de Trinit. c. 17.

Et quidem mox liceat audire magnum illum philosophum, atque martyrem Iustinum, de ijsdem loquentem in libro de Trinitate, capite 17. *Cum audieris*, inquit, *de vno Filio voces contrarias, conuenienter partire naturis ea, quæ dicentur: si magnum, ac diuinum aliquid, diuinæ naturæ attribuens; sin exiguum, & humanum, ad humanam naturam referens. Sic enim et ipsarum vocum discrepantiam vitabis; natura qualibet sibi cognata recipiente; & vnum Filium tam ante omnia secula, quàm recèns ortum iuxta litteras sacras confiteberis*. Hæc diuinus ille Iustinus.

Chrysost. in epist ad Timoth.

Ioannes autem Chrysostomus in epistolæ ad Timotheum scriptæ interpretatione sic ait: *Mediator amborum consors est, quorum scilicet est mediator: quippe mediatoris est, vt coniunctus eorum vtrique, quorum mediator est, participet*. Ac paulò post: *Si ergo non coniunctus est cum natura Patris, non est mediator, sed est ab eo separatus. Quemadmodum*

Kk enim

60 [illegible]

61 [illegible]

62 [illegible]

[illegible]

63 enim cum hominum natura coniun-
ctus est, quoniam ad homines venit; ita & cum Dei natura, quoniam à Deo venit.

Cum hisce sanctis Patribus consentiens sancta illa, magnaque, & vniuersalis Synodus, Chalcedone nutu Dei, pioque decreto Augustorum congregata, statuit, vnum, & eundem esse Christum, filium, Dominum, vnigenam, in naturis duabus citra confusionem, mutationem, diuisionem, separationem adagnitum: nequaquam naturarum discrimine sublato propter vnitionem, sed salua potiùs
64 proprietate vtriusque naturæ, ac in vnam personam, & vnam hypostasim coëunte: non in duas personas partitum, vel diuisum; sed vnum, & eundem filium vnigenam, Deum Verbum, Dominum Iesum Christum. Synodus Chalc.

Gener. Omnino duas dicere naturas, speciem quandam diuisionis introducit: ac vereor equidem, ne deuitato Eutychis barathro, quod est, vnam naturam dicere, in Nestorij barathrum incidamus, per duas naturas, duas personas introducentes.

65 *Theor.* Nestorius verò duas naturas separatas aiebat, non vnitas in vnam personam; atque hoc sanè denotans sanctus ille Cyrillus in epistola, quam ad Eulogium scripsit, ait: *Sic & in causa Nestorij; quamuis duas naturas, discrimen carnis, & Verbi significans, dicat: (alia nam-* Cyrillus ad Eulogiū.

 que

que natura Verbi est, alia carnis) vnionem tamen nobiscum non confitetur. Nos enim his vnitis, vnum Christum, vnum Filium, vnum Dominum confitemur; vnam denique naturam Verbi incarnatam.

Tu igitur iuxta sapientis illius Salomonis admonitionem, nec ad dexteram, nec ad sinistram incesseris, sed media, regiaque via. Sunt enim quatuor hæreses, ex diametro inter se pugnantes: duæ de Diuinitate, ac duæ de natura humana. In Diuinitate Sabellius quidem aiebat, esse naturam vnam, & vnam hypostasin: Arius verò tres hypostases, ac tres naturas diuersas, & alienas à se inuicem. Nos verò nec in vnum tria commiscemus, ne Sabellij morbo laboremus; nec in tria peregrina & aliena inter se diuidimus, ne in Arij furorem incidamus; sed naturam vnam in tribus hypostasibus prædicamus. Rursum de Incarnatione Dei Verbi velut ex diametro inter se pugnabant Nestorius, & Eutyches. Quippe Nestorius aiebat duas naturas separatas, & duas Personas, & duos Christos, & duos Filios. Eutyches verò naturam vnam, & vnam hypostasin. Nos autem dicimus vnam hypostasin, vnum Christum, vnum filium in duabus perfectis naturis, diuinitate, inquam, & humanitate, inseparabiliter, & citra confusionem vnitis. itaque semitâ media, regiaque, sicuti diximus, incedito;

Sabellij & Arij errores.

Hæreses Nestorij, & Eutychis.

que.

66 [illegible]

67 [illegible]

68 [illegible]

[illegible]

ԿԹ quemadmodùm Gregorius ille
69 Theologus ait: *Medium cum dico, veritatem intelligo; ad quam solam si respiciemus, rectè faciemus.*

Nec est, quòd numerum duorū reformides: quemadmodùm enim, cum in Diuinitate tres hypostases dicimus, nullam naturæ diuisionem facimus; sic & in hac dispensatione, cum duas naturas dicimus, nullam ipsius hypostasis diuisionē facimus: atque hoc illud est, quod Gregorius Theologus in 2. ad Cledoniū libro dicit: *Dico autem aliud atque aliud versa vice, atque in Trinitate res*
Հ *habet. illic enim alius atque alius, ne hypostases confundamus: non autē aliud*
70 *atque aliud; quòd tria sint vnum, & idem secundum diuinitatem.* Rectè verò quamlibet seriem verborum religiosi huius Theologi considera. *Dico*, inquit, in Christo *aliud atque aliud*; nā aliud, neutro genere positū, naturam significat; adeòque aliam atque aliam naturam in Christo dicit. Alius verò significat hypostasin; ideò subiecit: *Non alius atque alius*. Etiam illud inspice: *Versa vice, atque in Trinitate res habet.* Nam in Trinitate vna natura est, sed
ՀԱ non itidem vna hypostasis: in Chri-
71 sto autem vna hypostasis est, & non itidem vna natura: hoc scilicet denotat illud: *Vice versa*. Nam ibi natura vna est, ac tres hypostases: hìc autem vna hypostasis, & duæ naturæ.

His dictis, religiosissimus Episcopus Gregorius, sanctissimi Generalis Consobrinus, voce magna excla-

exclamabat: Ego Romanus sum. Anathema non dicenti duas in Christo naturas.

Postridiè religiosissimus Sappirij Episcopus aduenit; itaque cum illo Generalis seorsum ea communicabat, quæ de proposita quæstione dicta fuissent: etiam ostendit ei quascunque sanctorum hominum auctoritates habebat, duas in Christo naturas dicentium. at is, quòd disertus esset, ad lubitum suum eas peruertebat. itaque cum Generalis eum valdè resistentem, ac repugnantem deprehenderet, nos accersebat, & his verbis vtebatur: Petrus hic Episcopus, qui præsens est, colloqui tecum de argumento, quod inter nos tractamus, cupit; ait enim, sanctum virum Cyrillum vnam dicere naturam post vnionem.

Cyril.ep. 2.ad Succ. *Theorianus*. Vbi nam hoc, Domine Episcope, sanctus Cyrillus dicit? *Episcopus*. In secunda ad Successum epistola, aduersus eos, qui dicunt: Si vna natura facta est post vnitionem, necesse est, eum in natura sua passum; sic ad verbum ait: *Qualia verò passum ipsum in natura propria, necesse est, si post vnitionem vna filij natura dicatur incarnata?* Vides ne, quòd post vnitionem vnam naturam dicat? *Theor.* Et quænam est illa propria filij natura, in qua necesse non est, eum esse passum? *Episc.* Diuinitas filij. *Theor.* Ergo filius in natura propria non est passus? *Episc.* Absit hoc; quippe natura diuina sic comparata non est, vt pati possit. *Theor.* Tamen

[illegible]

72 [illegible]

73 [illegible]

74 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

reipsa Christus passus est. *Episc.* Sed in natura nostra, quæ sic com-
75 parata est, vt patiatur. *Theor.* Ergo Christus naturas duas habe-bat; vnam sic comparatam, vt pateretur; alteram non, vt pateretur.

His cum obturatum esset os religiosissimo Petro, supradictus religiosissimus Episcopus Gregorius, surgens: Ego Romanus sum, inquit, & cum Romanis sentio. Post biduum rursus accersiti, ascendimus in cœnaculum ad sanctissimum Generalem: cumque consedissemus, omnes sic allo-
76 quutus est:

Gener. Nihil ambigui est, duas in Christo naturas dicere, si confiteamur eas vnitas inseparabiliter in vnam hypostasin: quemadmodùm sanctus ille Cyrillus in prima ad Successum epistola loquitur: *Quantùm*, inquiens, *mente, atque oculis animi duntaxat videre possumus, quo pacto Vnigenitus ille factus sit homo: duas esse naturas dicimus vnitas, at vnum Christum, & Filium, & Dominum, Dei Verbum: quod homo factum, & incarnatum est.* Quin etiam
77 omnia illa lumina Ecclesiæ, quorum auctoritates anteà Philosophus adduxit, hoc ipsum expressè clamant. Itaque manifestis, & apertis, & veris aduersari, non est hominis Christiani: ac de his quidem posthàc minimè laborandum. Quid autem prohibet, quo minùs & duas naturas in vno Christo, &

Cyrill. ep. 1. ad Succ.

vnam

vnam naturam, propter expertem diuiſionis & ſeparationis naturarum vnionem, confiteamur? quippe ſanctum illum Cyrillum in altera ad Succeſſum epiſtola ſic diſertè dicentem reperimus: *Non de ijs duntaxat, quæ naturâ ſimplicia ſunt, vnum verè dicitur; ſed etiam de illis, quæ compoſitione copulata ſunt: quale quiddam eſt homo; ex anima, & corpore conſtans; nam ea diuerſæ ſunt formæ, nec eiuſdem inter ſe ſubſtantiæ: verùm vnita naturam hominis vnam abſoluunt.* Quoniam igitur ex anima & corpore, quæ diuerſæ naturæ ſunt, vna natura hominis abſoluitur, atque dicitur; non abſurdum arbitror, ex diuinitate, humanitateque Chriſti vnam abſolui, dicique naturam. Hoc ſoluito; ac ſatisfactum nobis erit.

Idem in epiſt. 2. ad eundem.

Theor. Satis erat magnæ Sanctitati tuæ ad hoc, vt perſpiceres, non vnam eſſe dicendam naturam in Chriſto poſt vnionem, prolata ſancti viri, Gregorij Theologi, à nobis auctoritas, quæ extat in altera de filio oratione, ac huiuſmodi verba continet: *Licet vtraque natura copulata, ſit quiddam vnum; non tamen hoc à natura eſt, ſed propter coitionem.* Cum ergo dicit: Non hoc à natura eſt; dare ſcilicet prohibet, ne vtraque copulata vnum naturâ dicantur. Quid dilucidius hoc requiris?

Nazian. Orat. 2. de Filio.

Gener. Sic textus in Armenica ſcriptura non habet. *Theor.* Mendoſus eſt ergo liber tuus. Mox

ՀԸ 78 [illegible]

ՀԹ 79 [illegible]

Ձ 80 [illegible]

[illegible]

Ձա 81 Theorianus, qui eius dicti Syriacam interpretationem excerptam habebat, eam Generali porrigens, ait; Lege Domine. Generalis autem, accersito quodam ex ijs, qui Syriacè legere nossent, legi iussit, & ita scriptum reperit, vti Theorianus dixerat.

Itaque Theorianus: Hoccine sufficit, inquit, Domine? an etiam & aliam requiris auctoritatem? nam equidem Syriacè non noui, sed ita perscriptum in Syrorum libris Cessunij reperi; atque hoc reperto, maximoperè gauisus sum. *Gener.* Ձբ 82 Quando in Armeniorum scriptura textus ita non habet, aliunde certior fieri volo, debere nos duas in Christo naturas post vnionem fateri, non vnam. *Theor.* Facillimum id quidem ei perspectu, qui agere malitiosè nolit. *Gener.* Mihi verò ne contingat vnquam agere malitiosè, præsertim diuinis in rebus; nec vlli alij, qui ex Christi præscripto viuere velit: sed confirmari desidero, ne inconsideratè, perque subreptionem pronuntiem.

Theor. Fateris, vnitas esse naturas citra mutationem, & alterationem? *Gener.* Omnino; quippe Ձգ 83 sanctus ille Cyrillus in epistola ad Successum sic ait; *Par est, quod absurditatem attinet, dicere; quòd corpus in Diuinitatis naturam mutatum sit, & vicissim, quòd Verbum mutatum sit in naturam carnis: nam sicut hoc fieri nequit, cum ipsum Verbum sit incommutabile, & alterationis expers; ita nec illud alterum:*

Cyrill. ep. ad Succ.

rum: non enim creatorum quidquam ad naturam diuinitatis transire poteſt; & caro quoque creatura eſt.

Theor. Ipſe nos ſubleuaſti à negotijs, qui ſanctum Cyrillum teſtem doctrinæ noſtræ produxeris. Nam ſi fieri nequit, vt in ſubſtantiam, vel naturam diuinitatis creatum aliquod tranſeat; & ipſa quoque caro creatum eſt; quidnam de hoc colligatur, ipſe dicito. *Gener.* Quid hoc ſit, ignoro; quidnam eſt, quod colligis? *Theor.* Carnem, & Verbum non vnam eſſe naturam.

Gener. Equidem non oblitus ſum eorum, quæ à ſancto Cyrillo prolata ſunt anteà, cum diceret: *Quale quiddam eſt homo, ex anima & corpore conſtans; nam ea diuerſa ſunt forma; nec eiuſdem inter ſe ſubſtantiæ: verùm vnita, naturam hominis vnam abſoluunt.* En hìc quoque naturæ duæ, anima, & corpus; neque tamen vel anima corporis in naturam conuerſa eſt, nec corpus in animæ naturam tranſijt; ſed ambobus intra fines ſuos manentibus, vna de his abſoluta natura eſt. Itaque non eſt ex eorum numero, quæ fieri nequeunt, ex duabus naturis vnam fieri naturam: nam ecce hoc in hominis eſt compoſitione.

Theor. Exemplum illud noſtræ compoſitionis ad hoc duntaxat à ſancto Cyrillo eſt vſurpatum; vt oſtenderet, poſſe de duabus, ac diuerſis naturis vnam hypoſtaſin fieri; ſicut ex anima, & corpore Petrus

ՁԴ 84 [illegible]

[illegible]

ՁԵ 85 [illegible]

[illegible]

ՁԶ 86 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ՁԷ trus, verbi gratia, vel Paulus. Pu-
87 gnans enim contra Nestorium,
qui fieri posse negabat vnam ex
diuersis naturis hypostasin; ideo-
que in duos Christos, & duos fi-
lios, vnum & impartibilem Chri-
stum stultè diuidebat; hominis
exemplum adduxit, vt ostenderet,
quemadmodùm ex anima & cor-
pore constat vnus homo, sic ex di-
uina, humanaque natura Christum
vnum existere. Exponamus &
causam, si placet, ob quam in
homine compositio ex anima &
corpore, natura dicatur vna:
ՁԸ quippe dicimus, naturam huma-
88 nam à Christo instauratam; non
autem naturas instauratas. Iti-
dem quoties diui Patres duas na-
turas in Christo dicunt, animam
& corpus vnam naturam accipi-
unt: at in Christo naturam vnam
dicere prohibitum est.

Gener. Cognoscere primùm
cupio, à quibus sit prohibitum;
naturam vnam in Christo dicere:
deinde causam, ob quam sit pro-
hibitum; si placet, audiemus: nam
mihi quidem ab aliquo sancto-
rum Patrum hoc esse prohibitum
ՁԹ non videtur. *Theor.* Ex eo quòd
89 duas illi naturas dicunt, vnam non
esse dicendam, intelligitur: nam si
duæ, non vna: sin vna, non duæ.
Gener. Ex eo duntaxat prohibitum
ais, quòd duas ipsi dicant; an & au-
ctoritates habes, quæ hoc disertè
prohibeant?

Theor. Satis hoc esse tibi debebat
verùm, & sanctorum, magnorum-

que hominum auctoritates habeo, disertè hoc prohibentes. Et primò quidem à nobis prolata sancti viri Gregorij Theologi auctoritas; quæ extat in altera de Filio oratione, huiusmodi verba cõtinet: *Licet vtraque natura copulata, sit quiddã vnum; non tamen hoc à natura est, sed propter coitionem.* Cum ergo dicit, non hoc à natura est, dare scilicet prohibet, ne vtraquecopulata vnum naturà dicantur. Producam etiam sanctum illũ Ambrosium Mediol. Episcopum, sic expressè loquentem in lib. aduersus Apollinarim: *Emergunt alij, qui carnem Domini dicunt, & Diuinitatem vnius esse naturæ. Quæ tantum sacrilegium Inferna vomuerunt?* Eadem diuus ille Gregorius Nyssenus in libro & ipse, aduersus Apollinarim scripto, clamat: *Si ergo in aduersantibus sibi proprietatibus horum vtriusque natura cernitur, carnis inquam, & Diuinitatis; quomodò duæ sunt vna?* Diuus quoque Chrysostomus in epistola ad Acacium monachum ait: *Vnum filium, vnam dico personam vtraque copulata; quæ tamen citra confusionem ac diuisionem agnoscatur, non in vna sola natura, sed in perfectis naturis duabus.* Quid ad hæc ais?

Naziānz. Orat. 2. de Filio.

Ambros. de Incarnationis Sacramento, cap. 6.

Nyssenus in lib. aduersus Apollinarim.

Chrysost. in epist. ad Acacium monac.

Gener. Non iam hoc pronunciandæ sententiæ, sed exercitationi modò destinatum tempus est; suo verò tempore, quid mihi videatur, adhibita cautione conuenienti, & accurato iudicio pronunciabo. Cæterùm, si placet, promisso fac satis. *Theor.* Cui? *Gener.* Causam dicito,

pro-

90 [illegible]

91 [illegible]

92 [illegible]

[illegible]

propter quam prohibitum sit, vnam in Christo naturam dicere.

93 *Theor.* Quorum vna natura est, eorum & communis est ratio: quorũ verò ratio est communis, eorum & eiusdem substantiæ est existentia; nunquã verò Christi Diuinitas eiusdem est substantiæ cum eius humana natura; itaque non potest horum vna esse ratio. Quorum verò nunquam vna ratio est, eorum naturas semper à se inuicem differre, cuiuis est perspicuum. Quippe sicuti Neganti opponitur Aiens; sic dicere, Christũ naturas esse duas, opponitur illi, Christum esse naturam vnam;

Ratio, propter quam nõ potest in Christo vna dici natura.

94 nunquam verò Negans, & Aiens de eodem pariter vera sunt: ergo nunquam duæ sunt vna. Quòd si placet, etiã modo logicæ disciplinæ magis accomodato theorema propositum examinemus. *Gener.* Placet omnino.

Theor. Quicquid existit, si vnum est, & plura, nõ secundùm id vnum est, secundùm quod plura: sed si est vnum, & plura, secundùm aliud est vnum, & secundùm aliud plura: sicuti, exempli gratia, videmus in sacrosancta Trinitate, quæ vnum est, & plura; vnum naturà, plura personis;

95 igitur alterius respectu est vnũ, & alterius plura: nequit ergo fieri, vt eatenus plura sit, quatenus est vnum; vel eatenus vnum, quatenus plura. Sic & de Christo, pro confesso est, iuxta sanctorum Patrum auctoritates, Christũ esse duo respectu naturarum; nequit ergo fieri, vt vnum sit quoad naturas. Quicquid igitur existit, si vnum est, & plura, respe-

respectu alterius vnum est, & alterius respectu, plura: quod demonstrandum erat, vt Geometrarum more loquamur. per illas enim necessitates, quas vocant theoremata, demonstratum est.

Gener. Ego naturam vnam dico respectu indiremptæ vnionis; ne Christus in duos Christos diuidatur. *Theor.* Vtram ergo naturam dicis? diuinam, an humanam? an præter has aliam nec diuinam scilicet, nec humanam? *Gener.* Vnam naturam compositam dico ex diuinitate, & humanitate. *Theor.* Si vnam naturam compositam dicis, mutationem, & confusionem naturarum introducis, ex quibus vna fuerit composita natura. Iam, si placet, in vna quadam composita natura propositam quæstioné exploremus. Hoc lignũ vnius est omnino cõpositæ naturæ: nam ex terra, & aqua, & igne, & aëre constat, & est iam vna natura de his composita. verùm mutatio præcessit earum naturarum, ex quibus factum est: & iam nec est, nec dicitur aliquid earũ naturarum, de quibus est compositum; quippe nec ignis est, nec esse dicitur, nec aliud quid eorum, quæ ad ipsius compositionem concurrerunt. At ea non est in Seruatore ratio, sed naturæ manserunt incommutabiles, vnione indissolubili ad perfectionem vnius hypostasis coëuntes: ac nunc quælibet in vnum coëuntium naturarum & est, & dicitur mutationis expers; propterea idem perfectus Deus, & homo perfectus est, atque dicitur: quip-

Neque dici potest in Christo vna natura composita.

[illegible]

96 [illegible]

97 [illegible]

98 [illegible]

Զատյան, ոչ փոփոխումն, և ոչ շփո-
թումն այնոցիկ. որք բաղկացուցին
զէմմանուէլն. Ուրեմն աստ ոչ որ
բաղադրեալ բնութի կարէ գոլ ք[րիստո]ս. զի
այս տունի միայն զանկղի 'ի փայտն. և
կամ 'ի յայլս այսպիսեացս.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ՂԹ 99 quippe non antegressa est eorum aliqua mistio, vel mutatio, vel confusio, quæ ad constituendum Emmanuelem coiuerunt. Nequit igitur vlla natura composita esse Christus: nam hoc in ligno, alijsque talibus locum habet.

Gener. Cur sancti Patres exemplum illud hominis vbique sursum, (vt aiunt) ac deorsum ad dispensationem Seruatoris accomodant, si quidem eius similitudinem non retinet, cuius exemplum est? *Theor.* Proferunt illi sancti viri hoc de nobis ipsis exemplum, ad declarãdum istud circa Emmanuelem myste-
Ճ 100 rium, vt demonstrent, vnum esse Christum, non duos, vti Nestorius aiebat, ac superiùs est iudicatum: licet exemplum ipsum in altero non procedat. *Gener.* Quantũ ergo prodesse videtur ad institutum tuum, tantum de hoc exemplo admittis: quantum verò repugnat, reijcis.

Explicatur exemplũ, allatum a sanctis Patribus.

Theor. Meritò id quidem: hoc enim Scriptura sacra in exemplis facere consueuit. Nimirũ alicubi Seruator noster ad discipulos suos inquit: *Sequimini me; ac faciam vos piscatores hominum.* Ergo si exem-
ՃԱ plum per omnia seruabimus, dicen-
101 dum erit, Apostolos è vita traxisse homines ad mortem; hoc enim piscator facit, trahit pisces ad eorũ interitum: sed absit, vt ita de rebus Christianis sentiamus. Rursus alio loco Scriptura de Christo dicit: *Procumbens sopitus est instar Leonis, & Catuli leonini: quis excitabit eũ?* Itaque nisi piè huiusmodi accipia-

Matth. 4.

Gen. 49.

[illegible] mus,

mus, & ad sacræ Scripturæ scopum ea dirigamus, atque interpretando dũtaxat eò referamus, quò pertinẽ:; non tantum in absurditates, sed etiã contumelias infinitas prolabemur.

Gener. Sapientissimè loqueris: verùm vti tu dicis, exemplum hoc hominis eò tantùm à sanctis Patribus vsurpatum, vt ostendatur, quemadmodùm ex anima & corpore vnus homo constat, ita & Christum vnum ex diuinitate, humanitateque constare: sic & ipse dicere possum, eos ad hoc sumere illud hominis exemplum, vt ostendant, perinde atque anima & corpus vnam hominis naturam absoluunt, vti sanctus Cyrillus loquitur; ita etiam ex diuinitate, atque humanitate naturam vnam esse absolutam; nec in homine mutationẽ naturarum deinceps compositarum comitatam, nec in Christo.

Theor. Nisi prohibitum esset à sanctis Patribus, ne vnam in Christo naturam, post factam vnionem, dicamus: fortassis ausus fuisset aliquis itidem, vt tu dicis, hoc exemplum interpretari; licet ipsa rerum natura sic illud accipi, non permittat, vti demonstrabitur. nunc cum tales, ac tot sancti viri hoc prohibuerint, tanquam sacrilegum: (*quæ*, inquit diuus ille Ambrosius, *tantum sacrilegium inferna vomuerunt?*) ceu pium recipere, hominis nulla mente præditi fuerit.

Gener. Dixisti supra, ne ipsam quidem rerum naturam pati, vt sic accipiatur: quidnam igitur est impedimento?

102 [illegible]

103 [illegible]

104 [illegible]

[illegible]

ՃԵ mento? quoue pacto natura rerum
105 in his aduersatur? *Theor.* Natura de
vniuersalibus, & cõmunibus dicitur,
non de particularibus, & indiuiduis.
Homo quiddam est vniuersale; nã
de Petro, & Paulo, & omnibus sin-
gillatim hominibus prædicatur:
quapropter & vna natura dicitur.
Omnes enim homines ex anima ra-
tione prædita, & corpore constant,
hominisque definitionem recipiunt,
nimirum hanc: Animal ratione præ-
ditum, mortale. definitio verò natu-
ram rei subiectæ demonstrat; quam
ob causam indiuidua propriam defi-
ՃԶ nitionem non habent. Christus auté
106 nec vniuersale, nec commune quid-
dam est: vna nimirùm est hyposta-
sis, vna persona, quasique indiuiduũ;
nõ enim alij Christi sunt, ex diuini-
tate, atque humanitate constantes,
de ijs vt prædicetur: ea propter vna
nequit esse natura; nã particularis,
& indiuidua natura reperiri nequit;
sed omnis natura vniuersalis est, de-
que pluribus dicitur. Non longè
abeamus: natura diuina prædicatur
de Patre, de Filio, & Spiritu sancto:
itidemque Angelorum natura de
Michaële, Gabriele, cæteris: homi-
ՃԷ num denique, de Socrate, Platone,
107 de reliquis particulatim hominibus:
similiter & bos, & equus, aliaque ta-
lia, de omnibus sub se indiuiduis.
Quoniam ergo natura quiddam est
vniuersale; Christus autem quiddã
vniuersale non est: manifestò patet,
homines rectè sentientes nunquam
dicturos eũ vnam naturam. Itaq; cũ
& ab ipsa natura rerum, & à sanctis

Ipsa rerũ natura nõ patitur, Christum vnam dici naturam.

 viris

viris interdictum sit: non modò superuacaneum, sed nimis audax quoque mea fuerit opinione, vnam in Christo naturam dicere.

Gener. Meum verò animũ semper Cyrilli verberat auctoritas, cum ait: *Vna natura Verbi incarnati.* Quapropter agitata mens mea, ceu dixi, sursumque pedibus suis, vt ita loquar, requietem quærens, tandem in eam sententiam venit, vt diceret: nisi voluisset indicare, naturam vnã Verbi, & carnis esse post vnionem, nunquam hoc protulisset: quippe nullus Hæreticorum naturas duas Verbi dixit, vt aduersus illius opinionem diuinus hic Vir diceret naturam Verbi vnam.

Ratio, propter quam sancti Patres vnam Verbi naturam incarnatam dixerunt.

Theor. Fortassis illius magni Athanasij librum aduersus Arianos quartum non legisti; quippe si legisses, nullam mens tua succussionem experiretur. Nam ex eo cognoscere licet, Arium tradidisse duas naturas Verbi, vnam creatam, & alteram increatam. Dicit enim in eo libro magnum illud lumẽ Orbis Athanasius: *Beatus ille Alexander Arium expulit ab Ecclesia, proferentem hæc sacrilega; Non semper Deus pater, non semper erat filius. Item; de nihilo filius est, & creatura est, & existendi principium habet. nam cum Deus nos creare vellet, tunc eum propter nos fecit; & ex quo factus fuit, appellauit eum Sermonem, & Sapientiam, & Filium; Sermonem, vel Rationem, propter creata sermone, rationeque prædita, quæ condidit: Sapientiam, propter eos, quos erudijt; Filium, propter eos,* quos

ՃԸ 108 [illegible]

ՃԹ 109 [illegible]

ՃԺ 110 [illegible]

[illegible]

quos adoptauit. Addebat etiam, alium
ճժա 111 *esse in Patre à natura, & proprium substantiæ ipsius, Sermonem, ac Sapientiam, in quo illum fecerit, quòdque natura sua mutationi sit obnoxius, & per communicationem, vt homines iusti, Deus appelletur; alienus interim à Dei natura. Item, vt erucam, & bruchum, sic & ipsum Potestatem Dei dici. Patrem quoque filio inadspectabilem esse: nam filium, qui principium habeat, expertem principij non posse perfectè cognoscere: nec tantùm illum accuratè Patris naturam non nosse, sed ne suam quidem.*
ճժբ 112 *Huiusmodi alia quoque nugabatur.* Et hæc quidem ex illo magno Athanasio. Dicamus & nos, quæ diuersis ex Patribus excerpsimus, vnde suum ille delirium confirmauerit. Probans enim, alium esse insitum Patri Sermonem, & ipsius substantiæ proprium, dixisse Christum ad Iudæos, aiebat, *Noui Patrem, & sermonem eius seruo.* Ioan.8. quibus in verbis eum sermonem intelligebat, quem insitum ipse dicebat; ignorans, Christum hic sermonem vocare voluntatem Patris. Prætereà
ճժգ dicebat, Patrem ad filium hæc ver-
113 ba protulisse: *De vtero ante luciferum genui te.* Psal.109. Et alibi ad Populum: *Hic est filius meus dilectus.* Matt.17. Et in Transformatione similiter. Hinc aiebat: Si Pater per Sermonem ad filium loquebatur; alius scilicet erit Sermo, quàm Filius. Igitur aduersus hanc opinionem magnus Athanasius ille dimicans, vnam

 natu-

naturam Sermonis, ſeu Verbi incarnatam dicebat : non vnam increatam, & Dei ſubſtantiæ propriam; aliam creatam, & ab eodem alienam. Atque hinc beatus ille Cyrillus id Verbum mutuatus, vnam dixit naturam Sermonis incarnatam. Et hoc eſt, quod ait: *Vti Patres loquuti ſunt*; Patres appellans magnum Athanaſium, & reliquos, qui ſe impio illi Ario oppoſuerunt.

Arm. Patriarcha plene ſibi à Theoriano ſatisfactũ, fatetur.

Gener. Plurimùm mihi profeciſti mi Frater. Ignorabam enim, ex Hæreticis aliquem hoc dixiſſe. Nunc mens mea, perceptis magni Athanaſij verbis, quietem adepta eſt. *Theor.* Habes, ſanctiſſime Domine, teſtimonia ſanctorum hominum plura de eo, quòd naturas duas in Chriſto & credere debeamus, & confiteri; minimèque naturam vnam in eo dicere: quin & cauſam audiuiſti, propter quam Patres dixerint vnam naturam incarnatam. Itaque nihil poſthàc negotij nobis de hoc faceſſes; ſed malam in rem eat vnius in Chriſto naturæ confeſſio : nam ex ea non exiguum naſcitur offendiculum. Nec ignorat magna ſanctitas tua, vocem aliquando non malam, quæ malè tamen ab aliquibus intelligeretur, & exponeretur, reiectione dignam à Patribus eſſe iudicatam; qualis & Chriſtiparæ vox eſt, Deiparæ Virgini tributa. nam & Chriſtiparam dicere poteramus

ՃԺԴ 114 [illegible]

ՃԺԵ 115 [illegible]

ՃԺԶ 116 [illegible]

ՃԺԷ

[illegible]

mus ; Christum enim peperit , ՃԺէ
Deum & hominem , quod ipsum
nomen propriè denotat : sed quòd 117
eius nominis significatum à Ne-
storio nequiter acciperetur , ve-
lut sacrilegum à sanctis homini-
bus repudiatum est . Debes er-
go , sanctissime Domine , illam
quoque vocem , iudicatam à San-
ctis sacrilegam , (*quæ tantum ,*
ait Ambrosius , *sacrilegium In-*
ferna vomuerunt ?) vti sacrile-
gam , missam tacere ; nec iudi-
cium tuum illorum iudicio fir-
mius ducere ; nec pati , tuum
ՃԺը vti iudicium pluribus occasionem
118 offendiculi præbeat . Gener. Re-
ctè dicis ; sed date mihi quar-
tæ Synodi de fide definitionem.
Quam cum ei obtulissemus , ad
quietem nos composituri discel-
simus .

Postridie eius diei, Episcopus
Cessunij Ioannes Syrus appulit ;
& intellecto , Generalem Arme-
niorum , multoties habito cum
Romanis colloquio , verbis eo-
rum assentiri , iamque per om-
nia cum eis conuenire : (pro-
bat enim , aiebant alij , quæ ab
ՃԺթ ipsis dicuntur , nihil affirmans
119 extra sacras Scripturas à Roma-
nis proferri : sed ex sanctis Pa-
tribus , quos ipsi quoque vene-
ramur , suam eos doctrinam as-
serere) ad Generalem ascendit ;
et , Quid hoc rei est , inquit ,
Domine , quod de tua insigni
Sanctitate audio ? Tùnc Roma-
nis , errores Nestorij probanti-
bus,

Syrus Episcopus queritur cum Arm. Patriarcha , quòd Romanis assẽtiretur .

bus, assentiris?

Gener. Ego Romanis non assentior; immo nec Patriarchæ Constantinopolitano, nec ipsi excellissimo supra omnes Imperatori, vel propter dignitatem Patriarchalem, vel maiestatem Imperatoriam paruissem; nisi veritatem ipse agnouissem. Eam verò negare nequeo; nec sanctis Patribus aduersari possum. Respondit Generali Syrus: Audiui te quoque naturas duas in Christo confessum esse. Nosti verò, Nestorij nos opinionem sequi, si duas naturas confiteamur, & pro Trinitate Quaternionem, propter naturæ alterius accessionem, habituros.

Gener. Heri, ac nudiustertiùs, propeque totam hanc hebdomadam plurimùm laborauimus, quotidiè colloquentes: hodie verò, & cras quiescere volumus, animumque remittere. post triduum verò, si placet, nobiscum aderis in colloquio; quodque tibi ad animum acciderit, dices: nos quidem id lubenter audiemus.

Cæterùm vbi aduesperasset, accessit ad Theorianum Doctor Vartanes nesciente Generali, & ait: Episcopus ille Syrus, & noster Generalis totam hodie diem inter se collocuti sunt de vna, duabusque naturis. Tum Theorianus, vellem, ait ad Vartanem Magistrum, quænam ea sunt, quæ Syrus ille ad dogmatis sui probationem dicat, cognoscere. Vartanes verò, nihil, inquit, vltro citroque nostrum ad

Gene-

[illegible]

120 [illegible]

121 [illegible]

122 [illegible]

[illegible]

Generalē protulit, nisi hoc : Si duas
123 in Christo naturas dixerimus, non Nestoriani dumtaxat erimus, sed & Quaternionem loco Trinitatis in diuinitate confitebimur; propter naturæ alterius accessionem. Tum Vartani Theorianus: Et quibus, ait, probationibus hoc demonstrabat? Nec auctoritatibus, inquit Vartanes, nec syllogismis orationem suā probabat; sed tantùm ita contentiosè, ac inconsideratè voces confusas effundebat, vt Sacerdotibus suis aliquid dicere videretur. Theorianus verò Vartanem interrogans, Quid, ait, Generalis ad ista dixit? Dixit, in-
124 quit Vartanes, tota ista septimana plurimùm laboratum esse, quotidianis colloquutionibus habitis; nūc aliquot diebus labores remittendos. Vbi verò colloquiū denuò inchoabimus, inquit, ipse nobis adesto, si placet; ac quicquid ad animnm tibi acciderit, dicito: nos quidem id libenter audiemus.

Post aliquot dies accersiti, ascendimus in Cœnaculum, vbi nuper quoq; collocuti eramus: inuenimus autem Syrum illum Episcopum ad dextrum Generalis latus assidētem, & Armenios Episcopos sedētes sin-
125 gulos suo loco: cumque nos ad sinistram Generalis pro more considere iussi fuissemus, deinde cōsedissent & Episcopi; (quippe primas in consessu nobis offerebant) multo tempore nihil omnino quisquam ad alterū vlla de re proferebat, sed commune silentium erat. Igitur vbi iam plurimum temporis præterijsset, his verbis

bis Generalem Theorianus allocutus est: Audiui, quosdam esse, qui dicant, si duas in Christo naturas confiteamur, non modò nos futuros Nestorianos, sed etiam Trinitatis loco Quaternionem prædicaturos; ac miror equidem, quonam pacto, qui hæc dicunt, perspicere non potuerint, minimè Nestorium propterea depositum fuisse, quòd duas naturas diceret, (hoc enim illustri & clara voce diuini Patres vniuersi prædicant; Cyrillus quidem his verbis, duas naturas esse dicimus: Gregorius verò Theologus; naturæ duæ, nam Deus & homo: cæterique omnes, quos anteà tibi produxi testes) sed quòd diceret naturas duas inuicem separatas, diuinã seorsum, itidẽque seorsum humanam: ea propter duos filios, & duos Christos esse, Fanaticus ille statuebat; aliũ filium esse delirans, qui ex Deo Patre sit, alium qui ex Virgine; quam ob causam & sanctam illam Virginem vocare Deiparam nolebat. Quod autem minimè Nestorius vnionem confessus sit, sanctus ille Cyrillus in epistola ad Eulogium his ipsis verbis ostẽdit: *Sic & in causa Nestorij, quamuis duas naturas, discrimen carnis, & Verbi indicans, dicat; (alia namque natura Verbi est, alia carnis) vnionem tamen vobiscum non confitetur. Nos enim his vnitis, vnum Christum, vnum Filium, vnum Dominum confitemur.* Ad id verò, quod subijcitur, Trinitatem fore Quaternionem, si duas naturas in Christo confiteamur: pro nobis sanctus ille vir

Qui duas naturas in Christo cõfitetur, nõ ponit in Deo Quaternionẽ.

Cyrill. ep. ad Eulogium.

ճիզ 126

[illegible]

ճիէ 127

[illegible]

ճիը 128

[illegible]

Մ Ճ

[illegible]

vir Athanasius satisfaciet; cuius in epistola ad Epictetū Corinthi Epi- *Athanasius in epist. ad Epictetū.*
129 scopum hæc ipsa verba sunt: *Insigni pudore afficientur, qui vel cogitatione putarint, posse pro Trinitate fieri Quaternionem, si corpus esse de Maria dicatur: si corpus, inquiunt, vnius esse substantiæ dicamus cum Verbo, Trinitas manet Trinitas; quòd hæc ratio nihil ei peregrinum inferat. Sin humanum dicamus illud ex Maria corpus; necesse est, aliquid Trinitati accedere; quòd corpus illud secundum substantiam ab ea sit alienum. Hæc cum ita dicunt, non cogitant, quo pacto seipsos euertant. nam si ma-*
130 *ximè corpus ex Maria non esse dicant, sed eiusdem cum Verbo substantiæ: nihilominus quod vereri se simulant, ne sentire videantur, id ipsum eos iuxta sententiam suam dicere constabit, nimirùm esse Quaternionem. quippe sicuti Filius, secundum doctrinam Patrum, eiusdem existens cum Patre substantiæ, non ipse Pater est, sed filius cum Patre consubstantialis dicitur: ita & illud consubstantiale Verbo corpus non erit ipsum Verbum, sed aliud quiddam cū Verbo: si aliud quiddam est, sanè secundum ipsos sacrosancta Trinitas erit Quaternio:*
131 *nam vera, plenèque perfecta, & expers illa diuisionis Trinitas nullam recipit accessionem, sed ista ab eis excogitata Trinitas. Et quo pacto Christiani erunt, qui alium præter verum Deum excogitant? Rursus & in altero sophismate stoliditatem ipsorum perspicere licet. Si propterea, quòd sit, atque dicatur in sacris litteris huma-*

num ex Maria corpus Seruatoris, pro Trinitate Quaternionem dici putant, velut accessione facta propter corpus; multùm sanè falluntur, creatum exæquantes Opifici, & existimantes aliquid accedere diuinitati posse. Ignorant denique, non vt aliquid accederet diuinitati, Verbum factum esse carnem; sed vt genus humanum redimeret, &c. Audis, quo pacto beatus Athanasius, diuinum quendam zelum spirans, eos tangat, qui corpus eiusdem esse substantiæ cum Verbo dicunt? *Pudore afficientur,* ait. item, *Non cogitant, quo pacto seipsos euertant.* & rursus, *Stoliditatem ipsorum perspicere licet.* Insipientes, & stultos vocat. Et hæc quidem Athanasius. Nos autē alio quoque modo, si placet, impietatē eorum redarguemus.

Gener. Mihi sanè videtur, ad eiusmodi erroris agnitionem, non esse opus ampliori refutatione. nam qui assentiri sancto viro Athanasio non vult, tantoperè occlamanti eorum vesaniæ, qui corpus eiusdem esse cū Verbo substantiæ nugantur, & quaternionem in diuinitate, loco Trinitatis fieri somniant: cuinam mortalium, nunc in terris existenti, sit assensurus, equidem non video. Quòd tamen complures, aut omnino litteras sacras non legunt; aut legunt illi quidem, sed aliud quasi agentes, non studiosè; qua de causa mentem earum intimam ignorant: rectè feceris, & acceptum Deo, nobisque gratum præstiteris, si errorem eorum confutaueris; modò id tibi placeat, & alia facere via possis.

Theor.

132 [illegible]

133 [illegible]

134 [illegible]

[illegible]

Theor. Multi Satanæ, qui malis
135 oblectatur, & genus humanũ odit,
extitere discipuli, vel instrumenta
potiùs, ad multorum perniciem;
qualis erat abominabilis ille Seuerus,
qui Antiochiæ thronum per tyrãnidem obtinuit. Is minimè præceptum illud reueritus, quo dicitur: *Execrabilis, qui in itinere cæco causam erroris præbet*; plurimos in errorem à recta deuocatos via, in perniciei barathrum miserabiliter præcipitauit; cum facere diuersum deberet, nimirùm ab errore ad veritatem diuertere, quod quidem & præsulatus ipsius ab eo requirebat.

Deutor. 27

136 Verùm & ab auribus, & multò magis à corde reiectis Dei mandatis, quæ ita præcipiunt: *Per portas meas ingredimini, & iter populo sternite, deque via lapides amouete*; Is operã dedit, vt non ad structuram illius viui templi, sed potiùs ad ruinam, & offensionem plurimam lapides in via vitæ per infamiam spargeret: adeòque verbis, & scriptis naturam Emmanuelis vnam tradidit, veritus, ne Trinitatis loco quaternio fieret; haud cogitans miser, vti quidem videtur, nomen Trinitatis non habere significationem naturæ, sed
137 numeri personarum, vel hypostasium. Quo igitur modo collegit ille quaternionem, cum nos minimè cõfiteamur Dei Verbum assumpsisse hypostasin, sed nostrum illud in seipso constituisse: adeòque statuamus, Emmanuelẽ esse vnam hypostasin, & vnum filium? Quòd si nouus, ac vanus ille Theologus tres

naturas in ſancta Trinitate confitetur; deinde naturâ Emmanuelis humana, quã nos confitemur, ad ſuas illas tres naturas adiunctâ, pro Trinitate quaternionem fieri, concludit; optimè id quidem facit; quippe ſeipſum artificiosè, peritèque ſeparat ab vno ſolo Deo,& in opinionem de pluribus Dijs deflectit. Sin vnam diuinitatis naturã & ipſe confitetur, duaſque naturas in Chriſto: vndenàm ei naturarum quaternio proficiſcatur, ſcire nequeo. Nec item fieri poteſt, vt in Trinitate quaternionem hypoſtaſium, abſque alterius hypoſtaſis acceſſione, cogitemus.

His dictis, oculos Generalis in Syrum illum Epiſcopum coniecit; cumque videret eum, vultu in terram defixo, nequaquàm ſuſpicere, conuerſus ad Theorianum, innuebat ei, Syrum vti aſpiceret: & is Syrum intuitus, ſubriſit, & ad Generalem ait: *Theor.* Eſt, Domine, quod inſignem ſanctitatem tuam interrogem; teque obſecro, ne tibi graue ſit, eius indicare ſolutionem. *Gener.* Si Deus intellectum eius mihi dederit, non grauabor illam tibi exponere.

Aptiſſimũ exẽplum.

Theor. Sint hìc, vel vt in hypotheſi, tria igne potiora, quæ tamen vnius naturæ ſint, auri ſcilicet. Si horum vnum in ignem coniecero, planè ignitum illud duarum naturarum erit; ignis inquam, & auri. Deindè hoc ignito, reliquis duobus necdum ignitis, interrogo: quotnam ſint hæc igne potiora? triane, ceu

priùs

ճլը 138 [illegible]

ճլթ 139 [illegible]

[illegible]

ճխ 140 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

priùs? An propter ignis naturam
facta sunt quatuor? *Gener.* Huius 141
interrogationis solutionem exponat Ioannes religiosissimus Episcopus Cessunij.

Theor. Quid verò Sanctitatis tuæ prudentia dicit? ignis ne natura numerum, siue quantitatem trium illorum auxit, an non? *Gener.* Mihi quidem non auxisse videtur. *Theor.* Atqui priùs hæc tria vnius erant naturæ, nunc in vno duæ naturæ conspiciuntur. *Gener.* Hoc quoque in confesso est. *Theor.* Non igitur necesse est, trinita-
tem illorum, ignis vi potiorum, 142
fieri quaternionem, propter alteram illam naturam, videlicet ignis? *Gener.* Non est necesse. *Theor.* Ineptiunt ergo, qui dicunt, necessariò nobis quaternionem pro Trinitate confitendam, si naturas duas in Christo demus.

His dictis, surgens ille Syrus Episcopus, nullo verbo prolato, è Cœnaculo cum Sacerdotibus suis egressus est. Interrogatus autem à Sacerdotibus suis, cur nihil cum Philosopho loquutus esset: non sibi licere, dixit, in aliena
Synodo de huiusmodi rebus lo- 143
qui.

[illegible]

Hic deerat vt in textu Græco, ita & in translatione Latina folium vnum.

[illegible]

humanitate non erat, nam diuinitate nusquam abest: ergo quatenus homo, non quatenus Deus, ingredi voluit; adeòque voluntate præ-

Theorianus demõstrat in Christo duas voluntates.

prӕditus erat, etiam quatenus erat
Ioan.17. homo. Item alibi; *Volo*, inquit,
vt vbi sum ego, & ipsi sint. Si 144
quatenus Christus est Deus, supra
illud Vbi est; (quatenus enim Deus
est, in loco non est) fieri verò nequit,
vt natura creata supra idē illud Vbi
sit: sanè quatenus homo est, vult,
vt vbi sit, ibidem & ipsi sint; adeò-
que voluntate prӕditus erat, etiam
quatenus erat homo. Rursus alibi;
Cum venisset ad locum, sitire se di-
Matth.27. xit; *Et obtulerunt ei vinum felle mi-
stum, quo gustato non voluit bibere*.
Secundum quam partem ipsius di-
xeris eum sitijsse? Si secundum di-
uinitatem, affectibus erit obnoxia 145
diuinitas eius, quӕ naturà sua potum
appetiuerit. Sin quo ad humanita-
tem; sanè quatenus sitijt, eatenus
& quod naturӕ non conueniebat,
bibere noluit; eratque voluntate
prӕditus idem, etiam quatenus erat
Ioan.7. homo. Et alibi dicitur; *Circumibat
in Galilӕa Iesus, non enim Iudӕam
obire volebat, quòd eum Iudӕi ad ne-
cem quӕrerent*. Si circumitio carnis
naturӕ competit, non ei iunctӕ in
eadem hypostasi, diuinitati: nimi-
rùm quatenus erat homo; idem in
Galilӕa circumābulans, Iudӕā obi-
re non voluit; ergo idem voluntate 146
prӕditus erat, etiam quatenus erat
Matth.9. homo. Et alibi: *Inde egressi, Gali-
lӕam pertransibant, nec id quemquam
scire volebat*; neque tamen latere
Matth.7. poterat. Item alio loco: *Inde mo-
uens abijt ad Tyri, Sydonisque fines,
& domum ingressus, neminem id scire
volebat; neque tamen latere poterat*.

Si

[illegible]

[illegible]

Si Christus, quatenus erat Deus, potentia per se subsistens erat; & infir-
147 mitas, quatenus homo: (scilicet *crucifixus est*, inquit Apostolus, *ex infirmitate; viuit tamen potestate diuina*) ergo quatenus homo erat, domum ingressus, neminem id scire volebat: neque tamen latere poterat; adeòque voluntate præditus erat idem, etiam quatenus erat homo. Alibi quoque dicitur: *Et accessere discipuli dicentes: quò nos abire vis, & Pascha manducandum parare?* Si manducatio Paschatis ad subiectos legi pertinet; Dominus autem, quatenus homo, non qua-
148 tenus Deus erat, legi subiectus fuit: ergo quatenus erat homo, Pascha manducare voluit; & erat idem voluntate præditus, etiam quatenus erat homo. Reperies & alia sacris in Oraculis infinita, quę Emmanuelem voluntate præditum fuisse demonstrant, etiam quatenus erat homo.

2.Cor.13.

Matth.26.

Doctor: Quinam voluntates appellare debemus? naturales, an hypostaticas? *Theor*. Naturales; quippe si voluntates hypostaticas dicemus, tres in sacrosancta Trinitate volun-
149 tates concedemus; quoniã tres sunt hypostases. Igitur vt vna voluntas est in sacrosancta Trinitate, quoniã vna natura: sic duæ voluntates in Christo sunt, quoniam duæ naturæ, sicut est indicatum. *Doctor*: Valdè me iuuisti per exemplum illud sacrosanctæ Trinitatis; estque mihi persuasum, debere nos voluntatem naturalem dicere, non hypostaticã.

Christi volũtates nõ hypostaticæ, sed naturales dicendæ.

Ita-

ՃԾ Itaque cum duas in Chriſto naturas
concedamus, neceſſariò duas quo-
150 que voluntates confitebimur, diui-
nam, & humanam.

Theor. Humana voluntas intelli-
genda eſt, non arbitraria, vel eligẽs:
ſed tantum naturalis. *Doctor:* Et
quid eſt naturalis voluntas? quid eli-
gens? *Theor.* Voluntas naturalis eſt
vis, & facultas, id appetens, quod ſe-
cundum naturam eſt, omniumque
proprietatum, quæ naturæ ſubſtan-
tialiter adſunt, conſeruatrix: ſecun-
dum quam ſemper ei, quod à natu-
ra voluntate præditum eſt, hoc ipsũ
ՃԾա ineſt, vt ad volendum ſit compara-
151 tum. Non idem eſt autem, com-
paratum eſſe ad loquendum, & lo-
qui: nam quidquid præditum eſt vi
loquendi, comparatum quidem eſt
ad loquendum, ſed non ſemper lo-
quitur: quoniam id quidem eſt ſub-
ſtantiæ, rationeque naturæ conti-
netur; hoc verò conſilij, & loquen-
tis arbitrio formatur: quò fit, vt na-
turæ quidem ſit, ſemper compara-
tum eſſe ad loquendum; hypoſtaſis
autem, quodammodò loqui: ſicut
ad volendum eſſe comparatum, &
quodammodò velle. Arbitrium ve-
ՃԾբ rò, & electio, ſi quidem propriè lo-
152 qui volumus, in Dominum non
cadunt: nam arbitrium, poſt habi-
tam de ignota re quæſtionem, & de-
liberationem, ſiue conſilium, & iu-
dicium, affectio quædam eſt ad id,
de quo iudicium factum eſt; poſt
quam electio ſequitur, alterum pro
altero deligens. Dominus autem,
qui nudus homo non eſt, ſed etiam

Humana Christi voluntas, prout subiecta diuinæ, & a malo auersa, non dicebatur eligens, vel arbitraria.

[illegible]

Deus

[illegible] 153

[illegible] 154

[illegible] 155

[illegible]

Deus, & qui nouit omnia, nec considerationis vllius eget, nec inquisitionis, nec consilij, nec iudicij; & tum coniunctionem cum bono naturaliter habet, tum auersionem à malo. quapropter arbitrariam, aut eligentem volũtatem Domino non tribuimus, sed naturalem.

Tum religiosissimus Episcopus Isaac dixit: Sufficiũt hæc de duabus voluntatibus Emmanuelis, ijs quidem, qui non contentiosè, quæ dicta sunt, audiunt. Nunc, si placet, etiam de geminis actionibus dicito. *Theor.* Ad demonstrandum actiones Christi duplices, apud vos oratione prolixa non opus esse arbitror, qui sacris litteris estis innutriti. Nã expuere, lutumque de sputo conficere, cæcique populas inungere, hominis omnino actio est; quippe diuinitatem expuere, non dicemus, si non insani simus. At lutum illud in oculum, & lucem conuertere, id verò diuinitati omnino attribuemus. Eiusmodi quis infinita reperiet, si oracula diuina diligenter inspexerit. Erit autem res tota perspicua de gladij quoque candentis exẽplo: nam is pariter & secat, & vrit: estque dubio procul vstio quidem non ferri, sed ignis: sectio verò non ignis, sed ferri: effecta denique diuersarum naturarum sunt, tã sectio, quàm adustio. verùm propter vnionem, non ignis tantùm esse dicimus hanc vstionem, sed etiam ferri. Sic enim loqui solemus: Hoc ferrum vrit. Sic quoque rem considerabimus: animæ est, corpus suum

Demonstrantur in Christo duæ actiones.

Exemplũ notandũ.

animare, ac viuificare; quod quidem ex amborum diremptu patet: nam animà tempore mortis à corpore suo dirempta, corpus mortuum manet. cum ergo diuinitas eius nunquàm nec à corpore, nec ab anima dirempta fuerit: quo pacto vim istam animæ, viuificantem scilicet, non habuit eius diuinitas? nimirùm à corpore indirempta, eique copulata hypostaticè, mortuum manere corpus haud sinebat? quippe dum inest anima corpori, nunquàm illud mortuum est. Nam cum anima sit spiritus vitalis, corpus ipsum viuificat: sicut etiam alicubi sapiens ille Salomon, de impijs quibusdam, & de astrorum cultoribus loquens, dixit, *Luto vilior est vita ipsorum; quoniam ignorarunt eum, qui finxit eos, & efficacem animam inspirauit eis, ac spiritum vitalem in eis afflauit.* Sapien 15.

Gene. Quicumque conscientiam suam pedibus proculcat, præsertim in doctrina fidei, non dignus est appellari Christianus. Ego verò, Deum testem appellans, fateor, me & eiusdem vobiscum fuisse fidei, & esse, ex quo libros sacros inspexi: cuius scilicet es ipse fidei, & in medium abs te producti diui Patres. *Theor.* Si sic credebas, & nunc credis: quare scribebas in epistola: Dicimus vnam in Christo naturam?

Armenus Patriarcha se priùs deceptum fatetur. Gener. Equidem respiciens ad illud exemplum ab homine sumptum, quo sancti Patres vsi sunt; homine, inquam, ex anima, corpore.

ճծզ 156 [illegible]

ճծէ 157 [illegible]]

[illegible]

ճծը 158 [illegible]

[illegible]

[illegible]

poreque composito; quique post vnionem esse natura dicitur vna, &
159 naturas, ex quibus est compositus, inconfusas, & mutationis expertes retinet: minimè mihi; ceu multoties tibi iam dixi, falli videbar. Præterea putabam, beatum illum Cyrillum, cum dicit vnam naturam Verbi incarnatam, hoc ipsum indicare velle. à pluribus denique audiebam, Romanos exemplo Nestorij duas naturas separatas statuere. Quamobrem vnius naturæ vocem vehementer propugnantes, pro Separatis naturis, Vnam reponebamus. Interim mente sic sentiebam,
160 & sentio, quemadmodùm ipse nobis declarasti per eas demonstrationes, quas ex diuinis litteris contexebas. Itaque si nunc aliud caput habes, adijcito; vt etiam de illo, si videbitur, colloquamur. *Theor.* Ergo rursus ex epistola tua legere pergamus. *Gener.* Age verò.

Cum igitur legeremus, ad eum locum venimus, vbi scriptum erat: Habitauit in vtero Virginis nouem mensium, & quinque dierum spatio. Dixit ergo Theorianus: Vndè quæso id habes, quòd nouem mensibus, & quinque diebus habitaue-
161 rit in castissimæ Virginis vtero?

Christus non habitauit in vtero Virginis nouē mensium, & quinque dierū spatio.

Gener. Accepimus à Doctoribus nostris, primigenia quinque diebus in matrum suarum aluo diutiùs existere, quàm fœtus non primigenios: atque huic opinioni fidem conciliant ex illo sapiente Salomone, de seipso dicente: *Decem mensium spatio defixus in corpore fui:* Sapien. 7.

[illegible]

Qui-

Quibus verbis hoc iudicare vult; quòd non modò nouem mensibus in vtero matris suæ fuerit; sed etiam decimi partem aliquam cœperit. Noster igitur Emmanuel, tanquam fœtus primigenius, par temporis spatium in vtero matris exegit.

Theor. Salomon Hebræorum more tempora metiens, decem mensium spatio se in corpore defixum fuisse dicit: quippe menses Hebræorum minores sunt nostris mensibus. nam secundum Lunam menses suos dimetiuntur; adeòque Lunæ principium faciunt mensis principium; ac vicissim Lunæ finem, mensis sui finé. Nunquàm vero Luna dies xxx. vel xxxi. instar nostrorum mensium habet: itaque iuxta numerum Hebræorum mensium Salomon dixit: Decem mensium spatio defixus in corpore fui. Cæterùm lumen illud Orbis, Ioánes Chrysostomus in oratione de Natiuitate Domini nostri Iesu Christi; qua etiá clarè demonstrat, quando Natalis Seruatoris celebrandus sit: cuius quidem orationis hoc est exordium: *Quæ olim Patriarchæ parturiebant, prædicebant Vates, iusti videre desiderabant; ea nunc euenerunt, bodieque consummata sunt.* Sub huius igitur orationis medium Chrysostomus ait: *Cum Ioannem Elisabetha sextum iam mensem in vtero gereret, Mariæ conceptio principium habuit: hinc iam cognito conceptionis Mariæ principio, nouemque mensibus à conceptione enumeratis: quando peperit, sciemus.* Non menses nouem, & dies quinque dicit,

Chrysostomus in orat. de Natiu. Domini.

(162) [illegible]

(163) [illegible]

(164) [illegible]

cit,

[illegible]

ճկե cit, vti tua Sanctitas scripsit. *Gener.*
Nos orationem illam Chrysostomi
165 non habemus: at enim hoc emen-
datu facillimum fuerit. itaq; missũ
id faciamus, & sequentia videamus.

Vlteriùs ergo legentes episto-
lam, ad caput de festis peruenimus,
in quo hæc erant verba: Quòd Na-
tiuitatis, & Baptismi festum vno,
eodemque die celebramus; id rectè
fieri, multis testimonijs docemus.
Primùm omnes Ecclesiæ sic facti-
tabant, inde vsque ab Apostolis.
Altera ratio; quòd Euangelista Lu-
cas id testatur; quippe commemo-
ճկզ rat, in festo Propitiationis, quod
166 est mensis Tisronis die x. hoc est,
xxvij. Septembris: quo Zacharias
Pontifex templum ingressus fuit,
& suffitum fecit, & Angelum aspe-
xit.

Natiuitatis, & Baptismi Domini festa non esse vno die celebranda, animaduertũt Armeni.

Ad hæc Theorianus, Vnde cõstat,
ait, diem x. mensis Tisronis esse
xxvij. Septembris? *Gener.* ex He-
braico: *Theor.* Quinam ex hebrai-
co? atqui menses Hebræorum no-
stris mensibus non respondent: nec
ipsorum mensibus nostri: quod sa-
nè manifestum est Paschate; pro-
pter illam enim causam aliquando
ճկէ Martio mense, aliquando Aprili
167 Pascha celebramus: cum illud He-
braicum Pascha non sequamur. at
illi nũquam à primi apud eos men-
sis, videlicet Nisanis, die xiv. re-
cedunt, quemadmodùm lex Mosai-
ca præcipit: quo fit, vt qui primus
apud eos mensis est, nonnunquam
in eum, qui apud nos Martius dici-
tur, nonnunquam in Aprilem inci-
dat;

dat; ideoque menses in ordine cæteri necessariò sequuntur eum, qui apud ipsos primus est: ac septimus ipsorum mensis, quo festum Propitiationis apud eos celebratur, non semper in Septembrem nostrum incidit; sed est necesse, nonnunquam vt anticipet, nonnunquã accedat tardiùs. vndenàm ergo certus es, diem xxvij. Septembris, esse Tilronis x.

Gener. Sic à Maioribus nostris accepimus. *Theor.* Quì accepistis? per scripturam? an citra scripturam? *Gener.* Contra scripturam. *Theor.* Ex ijs, quæ dicta sunt de inæqualitate nostrorum, & Hebræorum mensium, manifestum est, nõ te scire certò, an dies x. Tilronis sit xxvij. Septembris; quod cum ignores, nec Ioannis conceptionem nosti: vt scilicet eius mense sexto, reperire Domini conceptionem possis.

Gener. Equidem aliam certitudinem non habeo: corrigetur tamen hoc quoque, Deo propitio, si quæ maioris momenti sunt, emendata fuerint: nam ego diui Chrysostomi orationem, qua docet, quando Natalis Christi celebrandus sit, (cuius ipse supra mentionem fecisti) hactenus non vidi; immò ne quidem audiui, aliquam Chrysostomi orationem eius argumenti extare: potiùs intellexeram, esse quandam de hoc orationem sancti Epiphanij, Cypri Episcopi; quam ipsam quoque non vidi. Aiunt enim diuum Epiphanium, qui esset Hebræus natione, de litteris Hebræorum, & Annalium scriptore Iosepho affirmasse,

ՃԿԸ 168 [illegible]

ՃԿԹ 169 [illegible]

ՃՀ 170 [illegible]

Հրէից. որք 'ի հաւելմ էին բերեալ 'ի յերուսաղեմայ 'ի կայսրէն Տիտոսէ, յորժամ էառ զայն քաղաքն. բայց ես ոչ հոգացեալ յայժ յաղագս տօնից եւ այլոց սովորութեանց եկեղեցւոյ. եթէ միայն քանն լինիցիմք 'ի մի բանեցն հաւատոյ.

[illegible]

ՃՀԱ 171 se, Natalem Seruatoris die xxv. Decembris celebrandum, cum eo consentire dicunt & ea scripta, quæ Titus Hierosolymis Romam deportauerit, cum eam Vrbem caperet. Verùm non magnoperè sollicitus equidem fuero de festis, alijsque consuetudinibus Ecclesiæ, modò sententijs de fide conueniamus.

Theor. Quid autem de illius hymni, quem Trisagium dicimus, eoquòd ter in eo Sancti nomen reperiatur, appendice? num illam inexaminatam relinquemus? vt, quoniam in actis sanctæ ac vniuersalis quartæ Synodi traditur, qua formà tũc temporis eum isti diuini Patres pronunciauerint, nos eorum in illo hymno pronunciando formà contẽti simus, ân & argumenta promenda, probádumque, Fullonis istius appendicem ab Ecclesia pro abominabili, & reicula dici? *Gener.* Tu verò rectè, qui de Trisagio nos admonueris; quippe magnorũ Ecclesiæ Doctorum auctoritates inueniuntur, quæ soli Filio hymnum illum Trisagij attribuere videntur: ac sæpè mecum illas equidem considerans, admodùm anxius hæsi; adeoque arbitror, eius appendicis auctores, illis permotos auctoritatibus, eam fecisse; nosque docuisse, quoties de sancta Trinitate diuinum illum hymnum canimus, nullam faciendam appendicem: at quoties eum de Filio dumtaxat pronunciamus, interdum quidem addendum, qui crucifixus es propter nos; interdum verò, qui resuscitatus es: vel illud,

(margin, ՃՀԲ 172; ՃՀԳ 173)

Sacrũ Trisagium nó erga solũ Filium, sed in tota Trinitatem sine Armenorũ appẽdice decantandũ, probat Theorianus.

qui

qui assumptus es sursum: nimirùm
vt pro tempore mysterij, apta quo-
174 que subijciatur appendix; & illam
vocem, Deus: & alteram, Fortis:
& tertiam, Immortalis: de solo pro-
pter nos crucifixo, deque mortuis
suscitato, & sursum assumpto, Chri-
sto Deo nostro intelligamus.

Theor. Sequitur ergo, vt, cum pronunciatis hunc hymnum cum appendice, filium ter sanctum appelletis. *Gener.* Nam rectè facimus. cum non modò ter sanctum, sed millies sanctũ appellantes: quemadmodùm magnus ille Athanasius in oratione de carnis assumptione, Trinitateque loquitur:
175 *Non ter modò sanctus*, inquiens, *sed infinitè sanctus, & omnem supra sanctitatem positus*. *Theor.* Patrem verò, sanctumue Spiritum, ter sanctos non dicitis? *Gener.* Non. *Theor.* Et vnde profecta est isthæc distributio, vt vel soli Filio hymnus hic tribuatur, vel toti Trinitati; non autem vel Patri soli, vel soli Spiritui sancto?

Gener. Sic à sanctis hominibus edocti sumus. nec lõgè abiuerimus: Athanasius. magnus ille Athanasius in oratione de carnis assumptione, ac Trinitate, cuius suprà mentio facta est,
176 huiusmodi profert: *Vidimus eum; nec speciem, nec pulchritudinem habebat; nam anteà viderat eum in diuina, gloriosaque forma sedentem in alto, sublimique solio, cum Seraphi Maiestatem eius verbis hisce concelebrabant; Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus sabaoth; posteà verò videt eum, assumpta serui forma, simi-*

[illegible]

[illegible]

similem hominibus factum. Videsne diuinũ hunc virum soli Filio videri
177 ter sanctum istũ hymnũ attribuere?

Quin & S. Epiphanius in oratione de sancta Deipara similia dicens: *Beata, inquit, inter mulieres, quæ Sermonem ex te incarnatum peperisti: Sermonem illum, qui Patris est filius; qui Deus seculis prior; qui expers est principij, & æternus; qui eiusdem est substantiæ cum inseparabili Trinitate; Sermonem, qui cum Patre, ac Spiritu sancto adoratur; qui consors est paterni solij; qui Cherubis insidet; Sermonem quem illæ quadriformes bestiæ verbis hisce concele-*
178 *brant: sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth: plenum est cælum, & terra maiestate ipsius.* Viden' vt & ille soli Filio ter sanctum hymnum attribuere videatur?

Epiphanius.

Quin & diuus ille Chrysostomus in oratione de Benedicto, cuius initiũ, de miraculis in miracula: verbis his eadẽ dicit: *Hodie Rex maiestatis in terra sic concelebratur, vti Vates descripsit: & lætitiæ cælestis participes terrigenas facit; vt ostendat amborũ se dominum, qui vtrinque consona voce concelebratur. Propterea superi quidem illi salutem istam in terris indicantes, canebant: sanctus, sanctus,*
179 *sanctus Dominus Sabaoth; plena est vniuersa terra maiestate ipsius: Inferi verò cum lætitia cælesti celebrationem suam coniungentes, clamabant: Hosanna filio Dauidis.* Vides, hæc tria magna Ecclesiæ lumina videri Filio soli ter sanctum illum hymnum attribuere?

Chrysostomus.

Theor. Benè dictum abs te, videri; non enim attribuunt, ſed attribuere videntur; videntur autem, ſed quibus, obſecro? qui penetrare ad profunditatem ſententiæ magnorum iſtorum, diuinorumque hominum nequeunt. Cum Seraphi maieſtatem eius concelebrabant, inquit eximius ille Athanaſius; ſed non ait, ſolum concelebrabant abſque Patre, ac Spiritu ſancto: quippe ſi totam Trinitatem concelebrabant, neceſſariò ſcilicet concelebrabant & Filium: quapropter rectè dixit Athanaſius, cum Seraphi eum concelebrabant. Sic & ſanctum Epiphanium, & diuum illum Chryſoſtomum, & cæteros ſanctos homines, quoſcunque talia ſcribentes repereris, intelliges.

180

181

Fuerit autem res tota perſpicua per exemplum, hoc modo: Mulier quædam, non regio prognata genere, imò nec illuſtri quidem admodùm, filiam venuſtiſſimam habuit, forma, pudicitia, prudentia mulieres eius temporis vniuerſas ſuperantem. Eam videns Imperator omnibus præditam femineis virtutibus, ac ſinceris quidem, minimèque fucatis, vxorem ſibi accepit, & imperatoria pro more corona redimiuit. Adpetente verò tempore, quo vrbs vniuerſa fauſtis vocibus Auguſtis acclamare conſueuit: quidam matri Auguſtæ, veni, ait, vt filiam tuam ab vrbe tota fauſtis excipi vocibus, audias. Tum Generalis, interrupto Theoriani ſermone, intelligo, inquit, quid dicere velis:

Exemplū notandū.

182

[illegible]

[illegible]

velis; quando illæc acclamatio fau-
183 sta communis est Augusto cum Augusta, rectè quis dicere potest, quòd qui Filium, Patrem quoque concelebrent, & Spiritum sanctum: hæc enim omnia, tam simul, quàm seorsum enunciata, vera sunt: modò solius vox non adijciatur.

Theor. Liberasti nos molestia, sanctissime Domine; nimirùm sequitur, Seraphos non Filio duntaxat hymnum illum ter sanctum cecinisse, sed vniuersæ Trinitati. Proptereà non addendum est illud, *Qui crucifixus es*, nec alia quæpiam
184 appendix. Quanquam & aliunde probari potest, magnum illum Epiphanium non de solo Filio ter sanctum hymnum intellexisse, idque de verbis dicti eius, antea positis; ait enim: *Sermonem, qui consors est solij paterni; sermonem, qui Cherubis insidet*. Certè non hoc vult, solum Filium Cherubis insidere sine Patre, ac Spiritu sancto; nam anteà solij paterni consortem dixit. Idem de concelebratione maiestatis intelligendum; communis est sessio; communis celebratio. Nec parùm nobis ad hunc sensum & illud con-
185 fert, quod in Actis Euangelista Lucas in extremo scribit; ait enim, Paulum hoc verbum protulisse: *Rectè Spiritus sanctus per Esaiam vatem loquutus est ad patres nostros hisce verbis: Vade ad populum hunc, & dicito; auribus audietis, & non intelligetis; videntes videbitis, & non perspicietis, &c.* Quid ergo? Act. 28.

ſolumne Spiritum ſanctum dicemus, in alto, ſublimique ſolio conſidentem, Eſaiæ vati præcipere; 186 Vade ad populum hunc, &c. quoniam diuus Paulus ſancti duntaxat Spiritus meminit? an Patrem quoque cum Filio? *Gener.* Hoc iam ſolutum eſt; nec quidquam dicendum ampliùs. *Theor.* Deinceps videamus, quid in epiſtola tua de vnguento perſcripſeris. *Gener.* Rectè dicis: ita fiat.

Sacra Vnctio ex oleo oliuæ ſolùm cõficienda.

Itaque caput de vnguento legentes, hæc ſcripta reperimus. Rurſum præcepit ipſa ſcriptura, vt ijs oleis olerum, quæ ſeſaminum vocant, vnguentum noſtrum conficiatur, non ex oliuarum arboribus; 187 atque hoc reapſe verum eſt. Cauſa rei eſt hæc; quòd in Armeniorum regione non ſunt olíueta, ob aëris in ea regione frigus: itaque neceſſitas ipſa flagitat, vt oleum illud, quod in ipſa regione reperitur, ad vſum vnguenti adhibeatur; qua in re nullum ego ſpirituale delictum video. *Theor.* Miror Domine, cur ad Imperatorem hoc perſcripſeris; nam plurima hic oliueta video, & quidem olei ſatis. *Gener.* Verùm iſta vnguenti confectio principium habuit ad Orientis plagam intimam, 188 vbi nulla ſunt oliueta: indeque nos acceptam ſeruamus hactenus.

Deinde capitis eiuſdem parte proxima perlecta, ſic ſcriptum inuenimus: Sicut vinum ſanguinis Chriſti materies eſt, & cuiuſcunque ſit coloris, recipi debet; ſiue nigrum, ſiue rubrum, ſiue album

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

vinum fuerit; quoniam per ministe-
rium sacrificatur, & Christi fit san-
189 guis. *Theor.* Exemplum hoc tuum
parùm ad ipsam rem quadrat: non
enim de coloribus nobis est quæ-
stio: sed de subiecto, siue materie.
Nosti enim diuersis ex arboribus
vinum fieri; nam ex pomis, & ce-
rasis, & alijs fructibus, & herbis quo-
que conficitur: sed ad hoc Sacrifi-
cium non adhibetur, nisi duntaxat
ex vite factum. Sic & de oleo; fit
ex lauro, iunco odorato, & alijs mul-
tis oleum: sed à sanctis Patribus oleũ
oliuæ cæteris est prælatum; atque
hoc cuilibet cognoscere licet, tam
190 ex sancto Dionysio Areopagita,
quàm alijs sanctis hominibus non
paucis. Nec minoris est momenti
argumentum, quod ex ipso nomine
contexitur: quippe si simpliciter
oleum dicatur, ex oliua factum in-
telligitur; at cum oleum laurinum,
vel iunceum, vel sesaminum, & hu-
iusmodi alia significare volumus,
adijcimus, laurinum, iunceum, &c.
Quemadmodùm enim si nauim di-
cam, facta de lignis, clauis, & pice
nauis intelligitur: sed si nauem la-
pideam significare velimus, lapideá
adijcimus; absque qua appendice nũ
191 quam ex sola nauis appellatione, la-
pidea nauis intelligetur: eodem mo-
do statuendum de oleo, & oleo sesa-
mino. quapropter oleum absque ap-
pendice dicentes, ex oliua factum si-
gnificant. *Gener.* Hoc quoque corre-
ctu facillimum fuerit.

His ita dictis, Sacerdotes eius
psallere cœperunt hymni vespertini
seriem

Armenij psallebãt extra Ecclesiam. seriem extra Ecclesiam, de more ipsorum. Et Theorianus, cur extra Ecclesiam Sacerdotes tui stant, ait, cum psallunt? *Gener.* Scriptum est: Psal. 102. *In omni loco dominij eius. Theor.* Similiter scriptum est: Psal. 134. *Celebrate Dominum omnes serui Domini, stantes in* Psal. 67. *domo Domini.* Et rursus: *In Ecclesijs Deum celebrate.* Et alia sunt infinita eiusmodi. Sed interrogo, vnde hoc accepistis? *Gener.* Doctores nostri, qui seriem, & ordinem rerum Ecclesiasticarum nobis tradiderũt, solam diuinam administrationẽ intra sacrum templum perficiendam statuerunt, ingrediente solo Pontifice, reliquo populo foris stante: cætera fieri extra templum debere, nec id citra rationem, ordinarunt: nam valde veteribus noua præstant, vt vmbræ veritatis; quippe mactatur intùs Dei filius pro totius mundi salute; maioremque reuerentiã exhibere nos templo nostro, quàm illi apud Hebræos, par est. Etenim illi si puri essent, in id sanctum ingrediebantur, quod mundi vocabant; non tamen in Tabernaculum, quod Sanctum sanctorum dicebatur, & vmbra sacri apud nos templi erat: nos verò, toti coinquinati sordibus, quo pacto sanctissimum Dei templum ingrediamur? Quod cum Doctores nostri non ignorarent, ita fieri debere statuerunt.

Nicæna Synodus. can. 11. apud Latinos. *Theor.* Doctores vestri, qui hæc ordinarunt, contraria statuisse videntur illis cccxviij. sanctis, ac diuinitus gubernatis Patribus, qui Nicææ conuenerunt. Etenim illi sic

in x.

192 [illegible]

193 [illegible]

194 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ՃՂԵ in x. Canone ad verbum aiunt : *De ijs , qui fidem Christianam citra coa-*
195 *ctionem , & facultatum ademptionem deseruerunt , aut absque periculo, vel eiusmodi quopiam , quod durante Licinij tyrannide contigit: visum est sanctæ Synodo , tametsi humanitatem nullam mereantur , benignè vt tamen cum eis agatur . Quotquot ergo verè pœnitentiam agunt , tres annos inter audientes exigent fideles ; & annos septem inferioris erunt ordinis ; & biennio citra * oblationem cum populo precabuntur .*

* Id est , perceptionem Sacramentorũ .

ՃՂԶ Vides , tam fœdè lapsis à cano-
196 ne præscribi , tres tantùm vt annos auditores sint , hoc est, extra Ecclesiam stent in * Ferula , sacrasque litteras audiant . Tui verò Sacerdotes semper inter auditores hærent . Quid deinde canon vlteriùs ? Et septem , inquit , annos erunt ordinis inferioris : hoc est , Ecclesiam quidem ingredientur, sed in parte ambonis postica stabunt , & cum Cathecumenis exibunt . Annos denique duos fidelibus astabunt, & cum eis precabuntur : non tamen Sacramentorum quoque perceptionem
ՃՂԷ impetrabunt, donec biennium præ-
197 terierit . Si ergo constricti excommunicationis pœna, templum tamẽ ingrediuntur ? *Gener.* Nunquam animum isti canoni hactenus aduerti : tuæ quidem orationi plurimum momenti affert . Sed de his esse solliciti non debemus , modò citra fidem, vt dixi, consenserimus. *Theor.* His igitur in præsentia dimissis, defini-

* Locus , vbi stabāt qui erant veluti sub ferula.

finitionem quartæ Synodi, si placet, inspiciamus; quam hesterna die tibi obtulimus. *Gener.* Ita fiat. lubet enim de vocibus quibusdam, in ea positis, interrogare. Sed priùs vtrumque librum inter se conferamus, & videamus, an sibi respondeant: deinde quæramus de ijs, in quibus hæremus.

ՃՂԸ 198 [illegible]

Sancti IV. Concilij, hoc est, Chalcedonensis, Definitio.

[illegible]

SVfficeret quidem ad perfectã pietatis cognitionem, & confirmationem, hoc eruditum, ac salubre diuinæ gratiæ Symbolum, quod & perfectam de Patre, & Filio, & Spiritu sancto doctrinam tradit, & Incarnationem Domini fideliter excipientibus exhibet: sed quoniam illi, qui prædicationem veritatis abolere conantur, per suas hæreses nouas quasdam doctrinas pepererunt; alijs susceptæ propter nos administrationis dominicæ mysterium corrumpere audentibus, & Deiparæ vocem Virgini tribuendã negantibus; alijs confusionem, & commistionem introducentibus, & vnam esse carnis, diuinitatisque naturam, stultè comminiscentibus, adeòque per hanc confusionem mõstrosè statuentibus, diuinam Vnigeniti naturam esse passibilem: ea propter hæc sancta, magna, & vniuersalis Synodus, eos ab omni contra veritatem machinatione volens excludere, doctrinamque traditam antiquitus immotam asserens, ante omnia

ՃՂԹ 199 [illegible]

Մ 200 [illegible]

[illegible]

201 omnia ſtatuit, vt ſanctorũ cccxviij. Patrum fides inconuulſa permaneat. Ac propter eos quidem, qui Spiritum ſanctum oppugnant, doctrinam de ſubſtantia Spiritus à ſanctis illis c l. Patribus, aliquot poſt annis in auguſta Vrbe congreſſis, traditam confirmat; quam illi vniuerſis notam fecerunt, non quaſi quiddam afferentes, quod prioribus deeſſet; ſed ſuam de Spiritu ſancto ſententiam aduerſus illos, qui poteſtatem eius abolere conabantur, ſacrarum litterarum teſtimonijs illuſtrantes. Propter eos ve-
202 rò, qui Sacramentum dominicæ diſpenſationis fallariorum more corrumpere tentant, & impudenter purum hominem eſſe nugantur eum, qui de ſancta virgine Maria procreatus fuit; beati Cyrilli, qui Alexandrinæ paſtor Eccleſiæ fuit, Synodales ad Neſtorium, & Orientales Epiſcopos litteras ſibi conſentientes amplexata eſt, tum ad Neſtorianæ dementiæ confutationem, tum ad interpretationem pro ijs inſtitutam, qui pio zelo Symboli ſalubris intellectum deſiderant; atque his epiſtolam quoque beatiſſimi, ſanctiſſimique Archiepiſcopi Leo-
203 nis, illius maximæ Romæ Præſidis, ad ſanctæ memoriæ Flauianum Archiepiſcopum, euertendæ deprauationis Eutychianæ cauſà ſcriptam, veluti magni illius Petri confeſſioni conuenientem, & columnam quãdam rectæ ſententiæ publicam aduerſus malarum opinionum auctores, ad orthodoxa dogmata ſtabilien-

Qq da,

da meritò coniunxit. Nam & ijs hæc opponit ſeſe, qui Sacramentum diſpenſationis in duos filios diſtrahere nituntur; & eos cœtu Sanctorum expellit, qui paſſibilem dicere diuinitatem Vnigeniti audent; & ijs reſiſtit, qui in duabus Chriſti naturis commiſtionem, vel confuſionem excogitant; & eos exterminat, qui ſumptam de nobis ſeruilem formam, cæleſtem eſſe, vel alterius cuiuſdam ſubſtantiæ delirant; & eos, qui duas quidem Domini naturas ante vnionem fabulantur, vnam verò poſt vnionem fingunt, anathematizat.

Sequentes ergo ſanctos illos Patres, vniuerſi conſona voce vnum & eundem filium, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum confitendũ eſſe docemus: eundem in diuinitate perfectum, & eundem perfectum in humanitate: verè Deum, & eundem verè hominem, ex participe rationis anima, corporeque conſtantem: eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ ſecundum diuinitatem, & eundem nobiſcum eiuſdem ſubſtantiæ ſecundum humanitatem, ſimilem nobis per omnia, excepto peccato: ante ſecula quidem ex Patre genitum quoad diuinitatem; extremis verò diebus eundem propter nos, & ſalutem noſtram, natum ex Maria Virgine Deipara ſecundum humanitatem: vnum & eundem Chriſtum, Filium, Dominum, Vnigenitum, qui duabus in naturis citra confuſionem, mutationem, diuiſionem, ſeparationem agnoſcitur;

nequa-

204 [illegible]

205 [illegible]

206 [illegible]

ՄԷ 207 [illegible]

[illegible]

ՄԸ 208 [illegible]

ՄԹ 209 [illegible]

nequaquam naturarum discrimine propter vnionem sublato, sed vtriusque naturæ proprietate salua potiùs, & in vnam personam, vnamque hypostasin coëunte; non in duas personas discerptum, vel diuisum; sed vnum, & eundem filium, Vnigenam, Deum Verbum, Dominum Iesum Christum, sicut olim Vates de ipso, & ipse nos Dominus Iesus Christus erudijt, & Symbolum illud Patrum nostrorum tradidit.

His ergo cum omni vndique accuratione, diligentiaque à nobis sancitis, sacrà, & vniuersalis Synodus decreuit, nemini fas esse, fidem aliá proferre, vel in litteras referre, vel componere, vel amplecti, vel alios docere. Si qui verò fuerint ausi, fidem aliam vel componere, siue proferre, vel docere, vel aliud ijs Symbolum tradere, qui de Paganismo, vel Iudaismo, siue Secta quacunque, veritatis ad agnitionem se conuertere volunt: eos, si fuerint Episcopi, vel Clerici, tam ab Episcoporum, quàm Clericorum ordine remouet; sin monachi, vel laici fuerint, anathemati statuit esse subiectos.]

POsteaquàm Concilij decretum recitatum fuisset, atque liber Armeniorum Romano respondere deprehensus; satis essent denique declaratæ Concilij voces, sanè tolerabiles, quæ Generali visæ fuerant obscuræ: Theorianus hisce Generalem verbis compellabat: Vides, sanctissime Domine, sacrum illum Cœtum ioCxxx. diuinorum Patrum, in

in Oppido Chalcedonensi congregatorum, non modò nihil extra dogmatum rectitudinem vel loquutum esse, vel sensisse; sed ne vna quidem peregrina voce ad huius diuini decreti expositionem vsum. Nam fidem Patrum se maiorum ætate retinuit, & ipsa quoque verba. Ostendam verò tibi, si placet, ex quibus antiquioribus diuis Patribus hi beati Patres vocē quamlibet huius decreti sumpserint: cōplures quidem certè de Cyrilli Commentarijs vsurpatæ sunt, quem vos magis, quàm alios, sequi decreuistis. *Gener.* Perlubenter id quidem audiemus, si dicere tibi libuerit. *Theor.* Si dicere non libuisset, non promisissem. Verùm per incisa singula Concilij decretum recitetur, & ad quodlibet incisum decreti, dictum illius, à quo sumptum est, adijciatur.

Verba Definitionis Chalc. Cōcilij, ex Commentarijs D. Cyrilli vsurpata ostenduntur.

EX DECRETO.

Sequentes ergo sanctos illos Patres, vniuersi consona voce vnum, & eundem filium, Dominum nostrum Iesum Christum confitendum esse, docemus.

Cyrilli, ex 1. ad Successum epistola.

Edocti sumus à Scriptura sacra, sanctisque Patribus, vt vnum filium, & Christum confiteamur. *Eiusdem, ex epistola ad Eulogium:* Nos vnitis hisce, Christum vnum, eundē vnum filium, vnum Dominū confitemur.

210 211 [illegible]

[illegible]

212 [illegible]

[illegible]

Ի ՍԱՀՄԱՆԷՆ.

Զնոյն ինքն կատարեալն ի յաստուածութեան. և զնոյն կատարեալ ի մարդկութեան. [illegible] 213

Ի Կիւրղի թղթոյն առ Յով-հաննէս.

[illegible] 214

Ի ՍԱՀՄԱՆԷՆ.

[illegible] 215

Ի Կիւրղի թղթոյն առ Յով-հաննէս.

[illegible]

EX DECRETO.

Eundem in diuinitate perfectum, & eundem perfectum in humanitate.

Cyrilli, ex epistola ad Ioannem.

Idem perfectus in diuinitate, ac perfectus idem in humanitate. *Eiusdem, ex epistola ad Augustas.* Præterea si hoc quoque priùs attester, rectè me facturum arbitror: quemadmodùm enim perfectus est in diuinitate genitus ille de Patre Sermo, sic & in humanitate perfectus est, secundum ipsius humanitatis rationem; nec expers animæ corpus assumpsit, sed animatum potiùs per animam rationis participem.

EX DECRETO.

Verè Deum, & eundem verè hominem, ex participe rationis anima, corporeque constantem: eiusdem cum Patre substantiæ secundum diuinitatem; & eundem nobiscũ eiusdem substantiæ secundum humanitatem: similem nobis per omnia, excepto peccato; ante secula quidem ex Patre genitum quoad diuinitatẽ; extremis verò diebus eundem propter nos, & salutem nostram, natum ex Maria Virgine Deipara secundum humanitatem.

Cyrilli, ex epistola ad Ioannem.

Deum perfectum, & perfectum homi-

hominem, ex anima participe rationis, & corpore constantem: ante secula quidem ex Patre genitum quoad diuinitatem; extremis verò diebus eundem propter nos, & salutem nostram, natum ex Maria Virgine secundum humanitatem: eiusdem cum Patre substantiæ secundum diuinitatem; & eundem nobiscum eiusdem substantiæ secundum humanitatem.

216 [illegible]

EX DECRETO.

Vnum, & eundem Christum, Filium, Dominum, Vnigenitum, qui duabus in naturis citra confusionem, mutationem, diuisionem, separationem agnoscitur.

[illegible]

217 [illegible]

Cyrilli, ex 1. ad Successum epistola.

Itaque modum assumptionis humanæ naturæ animo considerantes, naturas duas coiuisse per vnionem, videmus, citra diuisionem, confusionem, & mutationem. Caro enim caro est, non diuinitas; licet Dei caro facta sit: similiter & Verbum Deus est, non caro; licet dispensatione quadam carnem propriè suam fecerit. *Eiusdem, ex eadem epistola:* Duas naturas esse dicimus, vnũ verò Christum Iesum, Dominum, Dei Verbum incarnatum. *Eiusdem, ex epistola ad Nestorium:* Nec carnem dicimus in diuinitatis naturam esse conuersam, nec ineffabilem Dei Sermonem in naturam carnis translatum: est enim incommutabilis, &

[illegible]

218 [illegible]

inal-

[illegible]

inalterabilis, semper idem manens, secundum Scripturas. *Eiusdem, ex* 219
epistola ad Eulogium: Sic & in causa Nestorij, quamuis duas naturas, discrimen carnis, & Verbi significans, dicat: (nam alia natura Verbi est, alia carnis) vnionem tamen nobiscum non confitetur. Nos enim his vnitis, vnum Christum, vnum Filium, vnum Dominum confitemur.

[illegible]

EX DECRETO.

[illegible]

220 Nequaquam naturarum discrimine propter vnionem sublato.

[illegible]

Cyrilli, ex epistola ad Nestorium.

[illegible]

Non tanquam naturarum discrimine sublato propter vnionem.

[illegible]

EX DECRETO.

[illegible]

Sed vtriusque naturæ proprietate potiùs salua.

[illegible]

Cyrilli, ex II. ad Successum epistola.

[illegible]

221 Licet enim vnus à nobis dicatur vnigenitus Dei Filius incarnatus, & homo factus: non tamen ideo commistus est, de ipsorum opinione; nec vel natura Verbi in naturam carnis transijt; nec carnis natura in naturam Verbi: sed vtroque in sua proprietate manente simul, ac intellecto, secundum expositam à nobis modò rationem.

EX

EX DECRETO.

Et in vnam perſonam, vnamque hypoſtaſin coëunte. միբ 222

Cyrilli, ex epiſtola ad Ioannem.

Et tanquam in vna perſona vnitis: vnus enim Dominus Ieſus Chriſtus; tametſi naturarum diſcrimen non ignoratur. *Eiuſdem ex* 11. *ad Neſtorium epiſtola*: Vni ergo perſonæ omnes in Euangelio voces attribuendæ ſunt, vnique hypoſtaſi Verbi incarnatæ: Chriſtus enim Ieſus vnus Dominus eſt, ſecundum Scripturas. միգ 223

EX DECRETO.

Non in duas perſonas diſcerptũ, vel diuiſum; ſed vnum, & eundem filium vnigenam, Deum Verbum, Dominum Ieſum Chriſtum.

Cyrilli, ex epiſtola ad Succeſſum.

Non in duas perſonas Filium diſcerpetur; ſed manſit vnus, & idem Dominus Ieſus Chriſtus. միդ 224

EX DECRETO.

Sicut olim Vates de ipſo, & ipſe nos Dominus Ieſus Chriſtus erudijt, & Symbolum illud Patrum noſtrorum tradidit.

'Ի ՍԱՀՄԱՆԷՆ ։

Որք միացան 'ի մի անձն, և 'ի մի ենթակայութիւն.

'ի Կիւրղի թղթոյն առ Յովհաննէս ։

Եւ որպէս միացելոյ 'ի մի անձն. զի մի տէր է' յս քրիստոս. թէպէտ և ոչ անգիտացաք զտարբերութիւն բնութեանցն] Եւ 'ի նորին .ժա. թղթոյն առ Նեստոր. Միայն ամ բառքն աւետարանին պարտին յարմարել 'ի մի միոյ անձին; և միոյ մարմնացելոյ ենթակայութեան բանին. զի յս քս մի տէր է' ըստ գրոց.

'Ի ՍԱՀՄԱՆԷՆ.

Ոչ հատանել, կամ բաժանել 'ի յերկուս անձինս. այլ մի և նոյն որդին, միածին, ած բան, և տէր մեր յս քրիստոս.

'ի Կիւրղի թղթոյն առ Սէկենդոս.

Ոչ 'ի յերկուս անձինս որդին բաժանեցաւ. այլ մի և նոյն մնաց տէրն մեր յս քրիստոս.

'Ի ՍԱՀՄԱՆԷՆ.

Որպէս և յառաջ մարգարէքն մեզ աւանդեցին զնմանէ. այլ և որպէս ինքն յիսուս քրիստոս ուսոյց մեզ. և սուրբ հարքն աւանդեցին մեզ 'ի դաւանութեանն.

[illegible] 225

[illegible]

[illegible]

[illegible] 226

[illegible]

[illegible] 227

[illegible]

Cyrilli, ex epistola ad Nestorium.

Sic sanctos sensisse Patres, inueniemus.

EX DECRETO.

His ergo cum omni vndique accuratione, diligentiaque à nobis sancitis, decreuit sacra Synodus, nemini fas esse, fidem aliam proferre, vel in litteras referre, &c.

Cyrilli, ex Ephesina Synodo.

His ergo recitatis, decreuit sacra Synodus, nemini fas esse, fidem aliam proferre, &c.

Theor. Vides, sanctissime Domine, sacram hanc Synodum, Chalcedone habitam, à recta Patrum sententia ne paululùm quidem recessisse; sed ipsa verba cum mente verborum retinuisse. *Gener.* Equidem in hoc decreto nihil inuenio, quod orthodoxæ fidei aduersetur: adeòque miror, quì factum sit, vt nostri Maiores impudenter ad id calumniandum progrederentur?

Theor. Apponamus, si placet, eorum quoque Patrum auctoritates, qui partim ante Cyrillū, partim post eum illustres extiterunt, tam verbis, quàm sententijs sanctæ Chalcedonensi Synodo respondentes. *Gener.* Id verò superuacaneum fuerit; quippe Cyrilli supracitatæ auctoritates sufficiunt. *Theor.* Videamus ergo, si pla-

Armeniorū Patriarcha approbat Chalcedonēse Conciliū.

Definitio Synodi Chalc. multis hæreticorū Sectis aduersatur.

placet, quot, & qualibus Sectis diuinum hoc decretum ſeſe obijciat. *Gener.* Id verò præclarum fuerit intueri, ne quid eorum nobis deſit, quæ deinceps eius ſtabiliendi cauſa proferri debent.

EX DECRETO.

Vnum, & eundem filium, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſſe confitendum, vniuerſi conſona voce docemus. Theor. In his obturat os Paulo Somoſateno, & Neſtorio, qui hominem adorabant, & in duos filios auſi ſunt eum diuidere, aliumque dicere filium naturâ Verbum, & alium rurſus filium per gratiam Chriſtum Ieſum, qui nomen filij per vnionem, & coniunctionem cum naturali filio ſit adeptus: qui denique non confitebantur vnum, & eundem filium, carnis quidem expertem ante deſcenſum, & hominis aſſumptionem; incarnatum verò eundem poſt deſcenſum, & hominis aſſumptionem, noſtri cauſa factam.

EX DECRETO.

Eundem in diuinitate perfectum, & eundem perfectum in humanitate. Cum in diuinitate perfectum dicit, Arianorum blasphemiam reijcit. Nam illi Deum quidem eſſe Chriſtum dicunt, ſed imperfectum, & Patre minorem Deum tradunt. Cum autem inquit: Et eundem perfectum in humanitate; non Arianorum

ՄԻԸ 228 [illegible]

Ի ՍԱՀՄԱՆԷՆ.

ՄԻԹ 229 [illegible]

Ի ՍԱՀՄԱՆԷՆ.

ՄԼ 230 [illegible]

[illegible]

231 rum modò, sed Apollinaristarum quoque dementiam refutat. Arius enim nugatur, Verbum assumpsisse carnem omnino inanimam: Apollinaris autem, animatam quidẽ carnem, sed mentis expertem; quò fit, vt imperitè ambo imperfectam Domini humanitatem tradant.

[illegible]

EX DECRETO.

Verè Deum, & eundem verè hominem. Hæc propter Manem posita sunt; qui eum purum fatetur Deum, non etiã hominem: & propter Paulum Samosatenum, & Artemam, qui diuinitatem eius pernegant, pu-
232 rum hominem confitentes.

[illegible]

EX DECRETO.

Ex participe rationis anima, corporeque constantem. Hìc rursus Apollinarim oppugnat; qui Dominum nostrum Iesum Christum non dicebat animam habuisse mente præditam, sed duntaxat vitalem: itemque Manem, & Valentinum, incarnationem eius negantes.

[illegible]

EX DECRETO.

233 *Eiusdem cum Patre substantiæ secundum diuinitatem.* Hoc propter Eunomium, & Arium; qui vnigenam illud Verbum diuersæ à paterna substantiæ, & creaturam, & mancipium, impiè prædicabant.

[illegible]

EX DECRETO.

Et eundem nobiscum eiusdem substantiæ secundum humanitatem. Hoc propter Marcionem, & Manem, & Valentinum; qui eum per opinionem, ac phantasiam duntaxat aiebant hominem apparuisse; non re ipsa, & naturaliter hominem factum confitebantur.

EX DECRETO.

Ante secula quidem ex Patre genitum, quoad diuinitatem. Hoc propter Simonem, & Eunomium, & Arium; qui generationem ipsius ex Patre, factam ante secula, negabant.

EX DECRETO.

Extremis verò diebus eundem propter nos, & salutem nostram; natum ex Maria Virgine Deipara secundum humanitatem. Hoc propter Photinum, & Theodorum, & Diodorum, & Nestorium; qui existendi principium ei dant ex Virgine; ac tradunt, eum hominem esse, qui ob virtutem profectu quodam, & incremento sit deificatus; non Deum de Deo, qui amore generis humani citra mutationem homo factus sit.

EX DECRETO.

Qui duabus in naturis citra confusionem, mutationem, diuisionem, separatio-

Ի սահմանէն։

մլդ
234 Եւ զնոյն համագոյակից մեզ ըստ մարդկութեան։] Եւ այս եղաւ վասն Մարկիոնի, եւ Մանեայ, եւ Վաղենտիանոսի. որք ասէին զնա երեւեալ մարդ առաւօք. եւ ոչ եղեալ մարդ ճշմարտապէս եւ բնականապէս։

Ի սահմանէն։

Նախ քան զյաւիտեանս ի Հօրէ ծնեալ ըստ Աստուածութեան։] Եւ այս վասն Սիմոնի, եւ Եւնոմիոսի, եւ
մլե Արիոսի. որք ուրանային զնորա ծնեալ
235 ի Հօրէ առաջ քան զամենայն յաւիտեանս։

Ի սահմանէն։

Իսկ ի յետին աւուրս վասն մեր եւ մերոյ փրկութեան նոյն ինքն ծնեալ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ Աստուածածնէն ըստ մարդկութեան։] Եւ այս վասն Փոտինոսի, եւ Թէոդորոսի, եւ Դիոդորոսի, եւ Նեստորի. որք ասէին, թէ նախ սկիզբն գոլոյ ի կուսէ ընկալաւ. եւ թէ էր մարդ, որ ըստ առաքինութեան յառաջադիմութեան Աստուա-
մլզ ծոյ առաւել փառաւորեցաւ. եւ ոչ թէ
236 Աստուած յԱստուծոյ, որ վասն սիրոյ ազգի մարդկային մարդ եղեւ անփոփոխելապէս։

Ի սահմանէն։

Որ ի յերկուս բնութիւնս անխառնելի փոխ եւ անփոփոխելի. անբաժանելի եւ անբաժանելի. ոչ զոյգ ի բաց բաժ

[illegible]

rationem agnoscitur; nequaquam naturarum discrimine propter vnionem 237
sublato; sed vtriusque naturæ proprietate potiùs salua, & in vnam personam, vnamque hypostasin coeunte. Ista propter Nestorium; ac etiam propter Apollinarim, & Eutychem, qui naturas diuersas, Verbi, inquam, & carnis eius, vnam naturam absoluisse, dicunt; amissa scilicet singularum proprietate: quò fit, vt secundum ipsorum doctrinam non ampliùs in Christo vel esse passibile quidquã statuere possimus, propter diuinitatem ipsius, passionis expertem; vel quidquam
238 impassibile, propter ipsius humanitatem, passioni obnoxiam.

His ita recitatis, & declaratis, Generalis ad Theorianum, inquit: Equidem, post recitationem huius decreti, nihil in eo deprehendi, quod orthodoxæ fidei repugnet, sicut & pridem fassus sum: miror etiam, quì factum sit, vt nostri Maiores impudenter ad id calumniandum progrederentur. Sed arbitror, propterea quòd hæc sancta vniuersalis, magnaque Synodus aduersus plures se Sectas obijciat, vt indicatum est; multos
239 aduersus eam ab hoste salutis humanæ calumniatores fuisse suscitatos, pro multis illis vulneribus, quæ ad cor ipsum ei sunt à Synodo inflicta. Rectissimum sanè decretum est, vti quod à Spiritu sancto per tot, talesque sanctos Patres dictatum fuerit; quippe nulla Synodus tam frequentem sanctorum Patrum collectorũ nume-

[illegible]

numerum habuit. Cæterùm modò
tibi quiddam aperio, quod hacte-
nus vulgo proditum non fuit. Ante 240
cc. annos quidam Generalis Arme-
niorum fuit, cui nomen Ioannes,
vita, doctrinaque magnis, sanctis-
que Patribus par, & qui disciplinas
exteras vniuersas, adeòque philoso-
phiam ipsam non summatim atti-
gisset; vitâ quidem diuina, haud
scio, an omnibus, plurimis certè
præiuit; dignus habitus, tam vitæ,
quàm doctrinæ gratiâ, qui hoc sa-
cro gradu, solioque Generalium po-
tiretur. Hic diuino repletus zelo,
contra * Monophysitas ruebat, &
toto eis propemodùm Episcopatus 241
sui tempore, tam scriptis, quàm
lingua, infligere vulnera non desijt:
cuius & sacram memoriam hono-
rificè, pièque celebramus. Huius
diuini, beatique viri Commentarius
est apud me, quem contra Mono-
physitas scripsit, pluribus scriptu-
rarum testimonijs, & enthymema-
tis, & valentibus syllogismis, & no-
tionibus communibus, & demon-
strationibus refertus. Eum beatæ
memoriæ Generalis Gregorius, qui
non multò ante me illustris in hoc
solio fuit, ita confirmauit; vt eius
in extremo hæc verba præscriberet: 242
*Sic & ego credo, quemadmodùm san-
ctissimus Generalis Ioannes hìc scri-
psit; & ita non credentes anathe-
matizo.* Ac legamus sanè pau-
lùm ex eo, si placet; vt hunc vi-
rum agnoscas, veluti leonem ex vn-
guibus. *Theor.* Equidem hoc scri-
ptum lubentissimè audiam.

* Qui vnã in Christo naturam credunt.

[illegible]

Cum

[illegible] 243

[illegible] 244

[illegible] 245

Cum ergo recitatum fuisset proœmium; Theorianus ad Generalem, obsecro, inquit, eximiam sanctitatem tuam, vt hic liber describatur, ac mihi tradatur: quò Græcum factum habere in * Romania possimus, ad honorem Patris ipsius, vtque per eum auctor à nobis ipse celebretur. *Gener.* Perplacet. Itaque descriptus, & nobis traditus est, qui eum ad Vrbem * augustam deportauimus.

* Sic appellabant Imperium Oriétale.

* Constãtinopolim.

Secundum hæc Generalis ita nos compellabat: Beatus Paulus inquit: *Optarem ipsemet esse à Christo anathema, pro fratribus meis, cognatis mihi, quod carnem attinet: dumtaxat vt ipsi salutem adipiscerentur.* Idem ego de mea gente dico: & quandoquidem bonus pastor etiam mori debet pro suis ouibus, omnem machinationem, atque studium adhibeo; vt omnibus omnia fiam, vt omnes, aut aliquos omnino seruem: quò & ipse dicere possim: *En ego, & liberi, quos Deus mihi dedit.* Quo autem modo sim id facturus, audi. Ab hodierno die scribere litteras ad Armeniorum Episcopos vbique gẽtium incipiam, quibus eos ad Synodum inuitabo. Ea cum habita fuerit, in medium proponam auctoritates omnes, quotquot Armenij habent, & pro ipsis esse videntur: proponam & illa sacrarum litterarum testimonia, quæcunque tu mihi protulisti. ac primùm quidem ero ex parte Armeniorum, contra vos disserendo contendens: deinde paulatim, ac pedetentim, nec sine multo

Rom. 10.

Nierses Armeniorum Patriarcha, Generale Cõcilium in Armenia se collectu rum, pollicetur: quo ad vnioné cum Ecclesia Catholica Armenos perducat.

con-

consilio, conuenienti & tempore, & modo, detergere incipiam Arme- 246
niorum errorem, qui hactenus obtinuit: redarguam eos & de libro sanctæ memoriæ Ioannis illius Generalis Episcopi, quem librum tibi descriptum obtuli; de omnibus illis denique demonstrationibus, quas eruditio tua mihi suppeditauit. Ad summam, Romanus ero, proque Romanis, immò pro veritate aduersus Armenios decertabo: ac spe infallibili fretus erga Deum, futurum mihi polliceor, vt oues meæ vocem meam audiant, ac me sequantur, & erimus, Deo adiuuante, vnum ouile,
& vnus Pastor. Quòd si ad me vni- 247
uersi accesserint, benè erit, ac benigno Deo gratias agere non desinā: sin autem; (quod euenire nolim) cum ijs, qui me sequentur, & mecū consentient, veritatis doctrinā confirmabo; & ad præpotentem, sanctumque nostrum Imperatorem, & sanctissimum Patriarcham, meos auctoritatis præcipuæ Pōtifices mittam, qui fidem orthodoxam scripto comprehensam adferent, manu mea subnotatam, & omnium mihi subiectorum rectè sentientium Episcoporum subscriptiones continentem;
quique tam voce propria, quàm per 248
scripturam, nostro nomine pariter, & amplexorum veram sententiā Armeniorum, eam confirmabunt. Atque huic comprehensæ scripto fidei hoc quoque præter alia insertū erit: Nos habitam Chalcedone magnā, vniuersalem, quartam illam sacram Synodum recipere cum ijs sanctis Patri-

[illegible]

[illegible]

Patribus, quos ea recipit: quos autē ex aduerso anathemati subijcit, eos 249
nos quoque anathematizare; nimirum Eutychem, & Dioscorū, & præter hos Seuerum, & Timotheum Aelurum, & omnes, qui aduersus eā nugas meras effutiuerunt. Quotquot autem cordis oculos ad veritatis lucem clauserint, & se Viris illis sāctis doctiores existimabunt, æterno anathemati tradam. Deinde cum hæc omnia in Vrbe augusta, Synodo interueniente, corroborata fuerint, ac reuersi mei Pontifices: si quidē pijssimus Imperator iusserit, & ipse Vrbem augustā ingrediar, adoraturus
250 & res quidem sanctas ac veneratione dignas, & Apostolis parem ac sāctum Imperatorem, & sanctissimū Patriarchā. Quibus dictis, è Cœnaculo expulit vniuersos, & animo dolorem præ se ferente, plenisque lacrymarum oculis, ita nos affari cœpit.

Idem per Theorianum interpellat Imperatorē, vt pro Armena Natione, eoque excommunicationib. subiecta, orare faciat.

Obsecro benignū & sanctum Imperatorem nostrum, vt posteaquam mei Pontifices Cōstantinopolim ingressi, & hæc, quæ diximus, omnia confirmata fuerint: iubeat, sanctissimum Patriarcham, ornatum pontificalibus suis, quæ gestare consueuit
251 quoties sacrum Ministeriū peragit, in Ambonem conscedere, vel in sacrosanctum illud solium, post sacrā mensam collocatum, crucem sanctā manibus suis tenentem, & venerabilia ligna, audienteque toto Ecclesiæ corpore, ac populo, genti Armeniorum benè precari, quæ totū propè seculum execrationi subiecta fuit, deinde cures, ferias concipi preces

etiam pro ijs Armenis, qui obdormierunt; vt Deus, qui omnium vult salutē, profectū hoc ex ignoratione, non malitia, delictum eis remittat.

Armeniorum Patriarcha, Ecclesiæ suæ casū amarissimis lacrymis deplorās, ad Imperatorem missū facit Theorianum.

Cum ergo videremus eum, hæc corde contrito, & cum gemitibus ad nos proferentem; nos quoque moti sumus ad commiserationem, totique meras in lacrymas & lamentationes soluti. Deinde cum paululum temporis intercessisset, & quasi ploratus conquieuisset, Theorianus dixit: Has preces tuas, Domine, præpotenti, & sancto Imperatori nostro exponemus: Inde tradita nobis epistolâ ad pijssimum, & sanctum, & Christianum Imperatorē nostrum, qua & illud complexus erat, se magnam illam, & vniuersalem, sanctāque Synodum quartam, Chalcedonē habitam, recipere: pacificè nos dimisit; tactoque capite nostro, benè nobis est precatus. Nos autem, actis Deo pro his omnibus gratijs, Constantinopolim continuis itineribus proficiscebamur, Deum interim & collaudantes, & prædicantes: cui quidem omnis maiestas, honos, adoratio, & magnificentia seculis infinitis competit. Amen.

Talia itaque inter Theorianum Manuelis Imperatoris Legatum, & Niersesem Ghelaiensem, eximium Ecclesiæ Armenæ Doctorem, & Patriarcham intercesserunt colloquia; quæ quidem optatam Ecclesiæ vtriusque concordiā procul dubio produxissent, nisi ipsius Niersesis mors fuisset derepentè sequuta. Et hæc secunda modò superius memorata,

Nier-

252

253

254

[illegible]

[illegible] ՃԾԵ
[illegible] 255

[illegible] ՃԾԶ
[illegible] 256

Nierſeſis epiſtola, quam ipſe per eundem Theorianum ad Imperatorem reſcripſerat, fuit illa, in qua (vt Armeni Mænologij verbis vtar) *ſacroſanctus Nierſes fidei Profeſſionem Eccleſiæ Armenicæ veris, patentibus, & elegantibus verbis ſcripſit; quam vbi audierunt Rex, Patriarcha, & omnes Græcorum Sapientes, approbantes, aſſenſerunt orthodoxæ fidei Armeniorum.* Haud enim credibile eſt, quamuis ita ex verborum illius Mænologij contextu colligi videatur, quod Græci aſſenſi fuiſſent alteri eiuſdem Nierſeſis epiſtolæ, nempe priori, propter cuius correctionem Theorianus ab ipſo Græcorum Imperatore, & Patriarcha, in Armeniam legatus fuerat. Sed de Nierſeſe Ghelaienſe ſatis hactenus dictum eſt: Patriarchas ſequentes inſpiciamus.

Arm. Mænol. die 19. Nouemb.

EX ARMENA
Historia.
Caput XXII.

LXIV Domnus Gregorius, duorum mox praecedentium nepos, cognomento Deghà, annos 20. Is Tarsi in Cilicia, duce magno illo Doctore, ac eiusdem vrbis Episcopo, Nierses Lampronensi, multorum Episcoporum Synodum ad concordiam cum Manuele Graecorum Imperatore coëundam collegit: dumque hoc faeliciter ageretur, audita est mors piissimi Regis Manuelis, qui eam concordiam ardentissimè concupierat: vnde grauissimo cunctorum Patrum maerore diuinum hoc facinus imperfectum remansit.

Armeniorum Conciliū Tarsense, à Gregorio Patriarcha celebratum.

ՀԱՅԵՐԷՆ
Հայոց Պատմութիւնն.
Գլուխ ԻԲ.

[illegible] ԿԴ

ANNOTATIO.

Ecclesiae Armenae correctionem, quam Nierses Ghelaiensis, huius Gregorij Praedecessor, morte praeoccupatus, ad exitum perducere nequiuerat; praesens Patriarcha, iussu Leonis Armeniorum Regis, rursus aggreditur Tarsensi Concilio, coacto anno Dñi 1177. & Armeniorum 626. cohortatione, & industria nobilissimi Episcopi, ac praestantissimi Doctoris, Niersesis Lampronensis, filij Olcini Principis Lamproni, aliarumque Prouinciarum; cuius egregia virtus, digna planè est, vt aeterna laude illustretur,

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
Համառօտական.

[illegible]

[illegible]

nomenque ad vltimas Terrarum partes immortali famâ peruehatur.
4 De tanto Doctore hæc in Armeno Mænologio leguntur: *Commemoratio est sancti Nersesis Lampronensis, qui fuit filius magni Principis Oscini, Lamproni, aliarumque Prouinciarum Domini.* Et paulò post: *Transtulit de Græco in Armenum historiam sancti Gregorij Romanorum Papæ, & Regulam Benedicti, apud eosdem Romanos obseruatam.* Tum inferiùs: *Dicere sæpè solebat illam Apostoli sententiam; Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Omnes*
5 *sanctorum Patrum traditiones tum ipse exactissimè obseruabat; tum alios ad earundem obseruantiam hortabatur. Eratque valdè humilis, mansuetus, ab ornatus ostentatione alienus, misericors, pius, amator pauperum, assiduus in oratione, lacrymarum dono præditus, solitudinis & silentij amicus, &c.*

Arm. Mænol. die 17. Iulij.

Talis igitur, ac tantus Episcopus coram Tarsensi Armenorum Patrum Synodo, cuius deinde os aureum ipse fuit, apostolico sanè spiritu eruditissimam habuit
6 orationem; qua zelo admirabili in suæ Nationis hæreticos inuectus fuit, catholicos verò Patres summis laudibus extulit, & vniuersam Synodum ad vnionem cum Ecclesia Catholica, & orthodoxam fidem amplexandam animauit. Huius autem orationis initium, & partes nonnullas, quas ipse furtim ex eorum libris excerpere potui, huc adducere libuit. incipit itaque

tali

tali pacto.

Է 7

* Extat in Arm. codice inter acta Concilij Tarsensis.

Oratio, ad Armenos Tarsensis Concilij Patres habita à sancto Patre Niersese Lampronensi.*

[illegible]

O Quos omnes in vnum hic hodie spiritum, in vnum corpus collectos, vnum vniuersitatis totius caput repræsentantes circumspicio, Patres sacrosancti, & summi Apices veritatis; ò Christianæ Duces, ac Pastores Reipublicæ; vigiles Domus Dei Præsides, & Custodes: Ecquisnam vos, vnà simul

Ը 8

conspirantes, ad hunc tranquillitatis portum aduocauit pacificatores Vniuersi: nisi qui de cælo nobis donatus est, spiritus Dei pacificus? Verùm & ad quid profectò, nisi ad instaurationis sublapsi, perculsique Templi Dei fundamenta, ac principia iacienda? Eius, inquam, Templi, quod pessimus Nabuchodonosor; ille nimirum, qui causa malorum omnium est, euertit. *Et post alia perplura, in suæ nationis Pseudodoctores insultans, ait.* Hinc proferunt aliqui verba, & miserabili

In crimen adducuntur Armeniorum hæretici.

Թ 9

mente nos ad inimicitiam prouocant: qui licet ex sapientibus, caritatis tamen dulcedine insipidi sunt. Fructus spiritus, ait Apostolus, est caritas, gaudium, & pax; non autem istorum, quorum est schisma, inuidia, ira, & contradictio; quæ nobis præscribunt, vt separemur à multitudine aliarum Christianarum Nationum, ab amore, concordia,

[illegible]

[illegible]

Ժ communione, & legibus Ecclesiarū
10 illarū: proh diuinæ legis neglectio!
Defleat nos Ieremia, aut alius ei similis
queribundus Propheta. Christum
pacis mediatorem, fomitē odij,
& cōtradictionis accepimus. Ecquomodò
non digni lacrymis sumus? caput
anguli parietis vnionis, fatui
Prophetæ instrumentum diuisionis
in medio nostrū fecere. Ecquomodò
non defleāt nos veritatis discipuli?
quæ enim in finibus Orbis Ecclesia
Christi est, quæ Christū Dominum,
Deum & hominem nō confiteatur?
quòd si res ita se habet, quare
ԺԱ igitur tanta in medio nostri exorta
11 est contradictio? qui bellum aduersus
alias gerimus Nationes; opinātes,
quod illæ, Christū ex duabus naturis
ineffabiliter vnitum cōfitendo, substantias,
ac proprietates diuidant naturarum;
& essentias nō quasi vnitas,
sed potiùs diuisas confiteātur: & hoc
totum contendimus siue in Theuinensi
Concilio, siue in Manaschiertensi,
siue in Siuniēsis Doctoris epistola,
siue in Scirachensis, siuè in Daronensis,
siue tandē in qualibet alia;
vbi circa talem materiam pugna cōmittitur
aduersus eos, qui Christū in
ԺԲ personā diuinā diuidunt, & humanā.
12 At verò Nestorij quidē opinio ista
est, non autem Ecclesiæ Dei magnæ,
& Throni Imperialis totius Orbis.
illi namque contemptores diuisionis
fuerunt, ac sunt: Christoque tribuunt
duarum naturarū nomen, haud alia
mente, quàm vt eundem Christum,
Deum & hominem confiteātur: non
autē quòd eiusmodi intellectu compo-

Catholici à calūnia vindicantur.

Nomina Conciliabulorū, & hæreticorum Armeniæ.

posi-

poſitionem ineffabilem diuidant. In hoc verò quænam nobis eſt materia contradictionis? idē enim eſt, Deum & hominem aſſerere Christum, ac dicere duas naturas. *Et paulò poſt adducens Patres Armenos Catholicos, inquit:* Sed quare dicunt, nemo ad hodiernum vſque diem hoc nobis manifeſtauit? cum præcipuè multi ex noſtris antiquis patribus, ſanctorū imitatores facti, id ipſum dixerint: ſed cum mores hominum ad aduerſandum ei, quod veritati patrocinatur, proni ſint; declinātes à pace, verba ad inimicitiam prouocantia dilexerunt. Verùm ſi non ſic: vbi relinquemus verba Ioannis Philoſophi, & Patriarchæ, qui hoc ad nos ſanctorum Patrum teſtimonijs traditum, admandauit? vbi Ieſeris Patriarchæ, ſuiq; aſſenſum Concilij? vbi concordiā Papchenis Patriarchæ cum Eccleſia magna Græcorum? nec non eiuſdem ſucceſſorum, & Regum, & Doctorum; ex quibus vnus erat, gratiæ diuinæ opus, & plurimis excelſior, Angelus in corpore, Gregorius Narechenſis? vbi denique verba ſancti Patris noſtri * Nierſeſis, quē proprijs oculis vidimus, & cuius eloquio edocti ſumus? Hi planè omnes cæleſtem hāc machinationem conceperāt, quam vos iam aggreſſi eſtis perficere, ipsàque Eccleſiæ Dei ſuccurrere: quin etiam quamplures alij vnà cum his Patres noſtri, noſtræq; Nationis Patriarchæ; qui quidem ſatis manifeſti ſunt volentibus ſcire, & in diſciplina verborum eorundem laborare. *Et iterum ſermonem conuertens*

Nomina orthodoxorum Armeniæ Patrum.

* Nierſes Ghelaienſis Patriarcha.

13 [illegible]

14 [illegible]

15 [illegible]

[illegible]

16 *tens ad Hæreticos, ait*: At quòd alij rursus fuerint, qui aduersū hos contenderunt: & ipse quidē scio, & verborum eorum virtutē agnosco, nec sum ignarus: quapropter & illos deprehendo, siuè sanctos dicant, siue doctos, in charitatis tamen lege veritate minimè decoratos; qui haud sibi ascripsere pro culpa, Ecclesiæ Christi vnitatem animo peruerso destruere; vnde & in hoc ipsum sese merlerunt impudēter: quibus parcat Deus vestris orationibus secundum hanc magnam peccatorum partem, & errorum; nec ampliùs pessimū huius illuuiei malum augescere sinat, cuius

17 non alium inspicimus fructum, nisi solum nominis Christi contemptū; & quo plures iam inquinatos intueor, & lacrymis ingemisco; quia ex frequentiori vsu natura ipsorum odium facta est aduersus alias Christianorū gentes, & Ecclesias: quare prauum inimicitiæ fomitem iniquis blasphemiarum verbis exaturantes, Christo fieri videntur exigentia vindictæ. ò miseriæ calamitatem! quin & si acceptabilem articulorum fidei confessionem ab alijs audiant, nolunt tamē in charitate humiliari; sed potiùs ad alias versi opiniones, si illi, inquiunt,

18 nostra odio habent, idcirco & à nobis ipsi quoque odio habeantur. Et quidem ab illis fortasse sese abduxit Tentator, & apud vos solummodò struit dolos; maximè, quia vos ab illis, non illi à vobis scissi sunt; vos illos, non illi vos ab initio dimisere: ...que, vt Apostoli verbis vtar, vos oleaster syluestris contra naturā excisi

Inuehitur in hæreticos suæ Nationis.

Laudat Ecclesiā Catholicam.

Tc

cisi estis à bona oliua. non enim vos illos, sed illi potiùs, radix cum sint, vos olim portabant sufferendo; at nûc, cum non simus tales, quales anteà, infirmati sunt & illi ad legem amoris, hæc pro materia accipiētes. *Et inferiùs itē:* Reijcite procul à cordibus prauum thesaurum, qui nobis diuersas peperit calamitates; sed quas? ecquisnam eas valeat recensere? Hinc cœpimus esse sine Rege, sine Principatu, miserè sub Gentilium redacti dominiū: constitutiones nostræ, sub schismate existentes, prauæ radicis germina peiora esse cœperūt: Populi nostri insipientes; Principes, socij furum; Ecclesiæ, speluncæ, atq; alienigenarum tabernæ; aliaque permulta, quæ quidem percurrere verbis, menteque recolere, difficile admodùm est. *Et post alia demum:* Prætereà & alijs causis: quandoquidem illi Christianæ fidei, & constitutionum Ecclesiasticarum, ipsorumque Apostolorum fundamentum, ac principium præseferunt, idque throno imperturbabili; nos autem quodcunque habemus, ab illis mutuatum accepimus. ij sapientiæ culmen adepti sunt, atque à Paulo Apostolo irrigati floruere: sacri etiam libri, qui apud nos, ipsorum quoque sunt; & scripta, Patrum eorum. illis thronum Regni, fidei Christianæ robur, & columnam, Christus largitus est: Apostolo * attestante, quòd cum ipsorum principatus occiderit, Christi Regnum sempiternum dominabitur: Non dum, inquit, Romanorum auferetur dominium; non dum aduenie[t]

Enumerat Armeniorum calamitates, ob eorum schisma exortas.

* Existimo, S. Gregorij, Armeniæ Episcopū, hic Apostolum appellari.

ԺԹ 19

[illegible]

Ի 20

[illegible]

Իա 21

[illegible]

[illegible] Իբ 22

[illegible] Իգ 23

[illegible] Իդ 24

[illegible]

niet homo iniquitatis, filius perditionis, qui à Domino Iesu Christo disperdetur. Vides iam, quantum testimonium perhibeat Patriarcharum Apostolus, hæc dicens: Non quòd ipse inter spiritualia, ac de Christi Imperio gloriantes, seculare magnifaciam principatum; sed vt sapientibus ostendam, quòd illi & seculari potiuntur throno vnà cũ spirituali, voluntate diuina. Quamobrẽ in Ecclesiæ ipsorum ordinibus decora est immutabilitas, ac mutationes quidẽ ad maiorem gloriá Dei. Nos autem quot Reges insipientes sortiti simus, aut quomodò fuerint Ecclesiæ nostræ leges à stultis Principibus confusæ, iá in historiarum libris eruditi estis: nec erubescere scripta debemus, ad finẽ correctionis. &c.] Hæc omnia pijssimus, ac nobilissimus Lampronensis, corá Tarsensi Armenorũ Patrum Concilio; cuius quidẽ inscriptio, & acta, quemadmodùm in Armeno codice extant post præfatam Orationem, ita prorsus hoc in loco exponentur.

Diuinum, sanctum, ac vniuersale Concilium Tarsense, propter Ecclesiæ cõcordiam celebratum, anno Armeniorũ 626. iussu Angelici Armeniorum Patriarchæ Gregorij, nepotis S. Niersesis: atque in Christo coronati, Regis Armeniæ Leonis.*

Concilíũ Tarsense Armenũ.

* Hoc est, anno Christi 1177.

Propositiones, quas Græci postulãt à nobis ad pacem conciliandam: & iuxta illas, Synodi responsiones appositæ.

Græcorum prop. 1. Quærimus, vt

Armenij damnant Eutychē, eiusque consentaneos.

anathematizetis assertores vnius in Christo naturæ, Eutychem, Dioscorum, Timotheum Aelurum, aliosque omnes eorum consentaneos anathem...

Armeniorum resp. Anathematizamus Eutychem, quem & sancti Patres nostri, antequàm nos, detestati fuere; nec nō & Seuerum. Circa Dioscorum autem, nō dum nobis innotuit, illum fuisse Eutychis consentaneū; maximè quia habemus epistolā, ad nostras Ecclesias missam à sancto Germano Regiæ Ciuitatis Constantinopolitanæ Patriarcha, in qua duntaxat Eutychem huiusmodi hæresi laborantem memorat, & non alium; illumq; nobis anathematizandum proponit. Quapropter fas esset vobis, nostras priùs mentes hac in re dubia confirmare, producendo scilicet erroneum Eutychis scriptum, scriptumq; Dioscori: quòd si in illis Eutyches à Dioscoro susceptus ostenditur, aut si huius scriptum eandem illius hæresim sapere deprehenditur, expediet tunc vtique nobis, vnà cum Eutyche omnes alios eius consentaneos execrari.

Postulant, vt sibi ostendatur, quonam modo Dioscorus fuerit Eutychis consentaneus.

Græcorum prop. 2. Quærimus, vt confiteamini Dominum nostrum Iesum Christum, vnum filium, vnā personam, vnum Christum, vnum Dominum, vnā hypostasim, indiuisibiliter, immutabiliter, inalterabiliter, incōfusè: non alium filium Dei, & alium filium Deiparæ Virginis; sed eundē, filium Dei, & filium hominis; & in duabus naturis vnum confiteamini Deum & hominem: atq; duas naturas, vnum & eundem Chri-

25 [illegible]

[illegible]

26 [illegible]

27 [illegible]

[illegible]

Իը 28 Christum; habentem duas operationes naturales, diuinã scilicet, & humanam; atq; duas voluntates naturales, diuinã & humanam, non ad inuicem contrarias, sed humanam diuinæ subiectam, & concordem.

Approbãt confeßionem duarum naturarum in Christo

Armeniorum resp. Huic confessioni consentientes inuenimus omnes sanctos, & magnos Doctores in verbis ipsorum, nimirùm B. Athanasiũ, & * Gregorios, quiq; ante, & post illos extiterunt: similiter & diuum Cyrillum, qui aduersus Nestorium strenuè decertãs, victoriàq; potitus, ad comprobandã ineffabilem, & in-

** S. Greg. Nazian. & S. Greg. Nyssen.*

Իթ 29 confusã Christi cõpositionem, pessimo Diuisori contrariã, nonnullis in locis ait: *Vna est natura Verbi incarnati*: quod recipientes Patres nostri, iuxta eandem Beati Cyrilli mentem id ipsum confessi sunt: nobisq; tradiderunt, quòd secundum coniunctionem Verbi cum carne dicatur per æquiuocationem vna natura Verbi incarnati, & non secundũ definitionem simplicis essẽtiæ: hoc enim quì poterat à confitentibus Christum, Deum & hominem, asseri? Et quidẽ licet iuxta rectã adhuc cõfessionem æquiuocum dictũ illud explicemus,

Լ 30 neq; tamen idcircò expletur animus Fraternitatis vestræ; quinimmò in suspicionem, obtrectationem, & scãdalum etiam apud vos adducimur, quasi Christi naturas confundentes, atq; in vnã miscentes: quod absit vel ad mentẽ venire; sed ab istiusmodi opinione (testis est Deus) tum Patres nostri, tum nos ipsi auersi omnino sumus. Verumenimverò ad Ecclesiæ

Confusionem à duabus Christi naturis explodũt.

[illegible]

clesiæ sanctæ pacem conciliandam, ad vestrã ædificandã Dilectionem, vtque à nobis quodlibet istius suspicionis offendiculum auferatur, operæ pretium ducimus, abstinere nos in posterum ab illo per æquiuocationẽ dicto vnius naturæ Verbi incarnati; sed asserere duas naturas, vndè existentia illius ineffabilis vnionis Verbi cum carne verè constituatur. Atq; sicuti eãdem priùs propositionem cõfirmauerat S. Cyrillus, & Patres nostri post ipsum, aduersus eos qui Christum in duas naturas, duasque diuidebant personas: ita modò nos illam dissoluimus contra opinionem eorum, qui naturas ipsas cõfundunt; ac sanctorum Patrum confessioni concordes, immobiles in veritate persistimus. Quocirca veracem adhuc, & parentibus Patrum testimonijs roboratã, sancti Patris vestri Germani epistolã habemus iuxta rectam, plausibilemque doctrinam. Hinc quoq; potentes efficimur ad discendum vestram duplicis voluntatis, atq; operationis professionem, in vnum Christum Deum referendam: nec respuimus, sed approbamus vos, veritatis sectatores, vestræque confessioni consentimus.

Duas voluntates in vno Christo continentur.

Græcorum prop. 3. Quærimus, vt sacrum Trisagium sine additione illa, *Qui crucifixus es pro nobis*; & absque particula illa, *Et*, concinatis.

Armeniorum resp. Vix vllius momenti, & minor quidem, quàm vt perfectissimæ vestræ sapientiæ scandalum parere possit, suspicio ista est. quin si in Christum diceremus, *Sanctus*

31 [illegible]

32 [illegible]

33 [illegible]

[illegible]

ctus Deus, sanctus & fortis, sanctus & immortalis, miserere nobis; Scan-
34 dalum fortè sumere, potiùs conueniret: quasi humanationis gratiam, & quā pro nobis ille subijt, passionem erubescentes abiuraremus. verùm cum & hoc confiteamur gloriantes, vt inquit Paulus, *mihi autem absit gloriari, nisi in cruce D. N. Iesu Christi*: cur mendaces existimamur à Fratribus? anne quia Deum crucifixum asserimus, & non Christum? sed quæsumus, ne in hoc offendatis; nā crucem adiecisse, sufficit ad illius humanitatem, quā mente concipimus, explicandā, atq; ad seruandum nos ab
35 omni passionis Diuinitatis opinione remotos. Tum particulā, *Et*, superaddimus ad compositionem orationis perficiendam. etenim dictio illa, *sanctus*, in nostro idiomate breuissima est, & monosyllaba; nec proinde cū alia potest dictione se sola annecti, quemadmodùm vestrum ἅγιος. Cæterùm, quòd erga Christum sit à nobis Trisagium decantandū, testes vos ipsos adducimus: extant enim in vrbibus Damascena, & Manuestana libri quidā, vestris literis exarati, in quibus ter sanctus hic hymnus ita scriptus reperitur: *Sanctus Deus, san-
36 ctus fortis, sāctus immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miserere nostri*, quare hoc pacto eum esse canendū, haud ipsimet excogitauimus, sed à vobis ita nos didicisse, comperimus. quam autem ob causā deindè hanc Patrum* traditionem in minimis posueritis, ignoramus: quippe ineptus ille rumor de voce, quæ à puero, sursum

Trisagium cum appē dice ... solum filium ... asserunt.

* Appēdix ad Trisagiū, Hæreticorū, nō Patrū traditio fuit.

Nō rumor inceptus, sed verissima historia est, quā refert S. Ioann. Damasc. lib. 3. de Trisag. c. 10 vide supra, c. 10. nu. 57.

sum in aërem eleuato, audita fuerit, seniorumque traditionem immutauerit, aures potius nostras offendit: quoniā, *licet nos*, inquit Apostolus, *aut Angelus de cælo euangelizet vobis præterquam quod euāgelizauimus vobis, anathema sit.* Ille porrò quid Christianis euangelizauit, nisi quòd in cruce D.N. Iesu Christi glorientur? in qua profectò, euangelio eius consentientes, & nos, & vos gloriamur; tametsi ob suspicionem de passione diuinitatis ab illo vos verbo abstinetis. Nos autem, quamuis ibi Deū nominemus, non adeò in visione cæcutimus, vt missam propterea faciamus gratiā humanationis: quemadmodum neq; cum Christum appellamus agnum, auferentem mundi peccata, gloriæ diuinitatis obliuiscimur. At quia exoptamus vel in hoc summa nostra voluntate Dilectionē vestrā conciliare, processimus, & iusto sanè modo, ad medendum in hac parte isti fratrum nostrorum suspicioni, ita in posterum erga Christum canentes Trisagium: *Sanctus Deus, sanctus & fortis, sanctus & immortalis, qui incarnatus, & crucifixus es pro nobis, miserere nostri.* Sicque vestræ Charitatis opinio dirigi poterit, ne additio illa, *qui crucifixus es*, in ipsam videatur Trinitatem, aut in Christum, secundum Diuinitatem acceptum, à nobis referri.

Græcorum prop. 4. Quærimus, vt in festorum celebratione nostræ conformemini Ecclesiæ; celebrantes nimirum festiuitatem Annunciationis 25. Martij: Natiuitatis 25. Decem.

[illegible]

38 [illegible]

39 [illegible]

[illegible]

Decembris: Circumcisionis 1. Ianua- Խ
rij: Epiphaniæ 6. eiusdem mensis:
40 Purificationis 2. Februarij: & simili-
ter absque vlla mutatione proprio
quoq; die cæteras festiuitates Domi-
ni, Sanctæ Deigenitricis, Ioannis Ba-
ptistæ, & Apostolorum.

Armeniorum resp. Iam nouit ve-
stra Fraternitas, quòd quicquid ad
orthodoxã Christianæ fidei profes-
sionem spectabat, iã in præcedenti-
bus articulis lubenter suscepimus, &
confessi sumus: idq; profectò, tum
ad spiritualem, corporalemq; cõmu-
nionem cum Charitate vestra seruã-
Խա dam; tum quoq; ne contra scientiam
41 veritatis niteremur: & non, quòd in-
de speremus, in pristinã rursus rega-
lem amplitudinẽ esse redintegrãdos:
neq; quòd eo frustrati vereamur, ne
in extremã perueniamus mendicita-
tẽ. haud enim, iuxta verbũ Apostoli,
instãtia, neq; futura poterunt nos se-
parare à charitate Christi, aut ab ea,
quæ in ipsum est, recta fidei confes-
sione; sed potiùs vobiscum in vnita-
tem & communitatem secundum fi-
dem eiusdem consociamur. Porrò
quod attinet ad festiuitatum domi-
Խբ nicarum celebrationem, quã à nobis
postulatis: illas quidem omnes habe-
42 mus, ac vnà vobiscum ad gloriam
Christi celebramus, excepto Natiui-
tatis die, & eorum, quæ ad ipsã ordi-
nantur, mysteriorum Annunciatio-
nis, & Purificationis: quæ quidem
Natiuitas, à Maioribus nostris tradi-
tum accipimus, vt ipso Baptismi die
concelebretur. Veruntamen nos hìc
propter concordiã congregati, Chri-

Pollicentur, se in festis celebrãdis vniuersali Ecclesiæ cõcordes futuros.

stiq; pacem perficere cupientes, acquiescimus, etiam in hoc magnæ vestræ Ecclesiæ cõcordare; & quamuis nihil excessus, aut defectus Christi fides patiatur ex hac de vno die in aliũ festorum trãslatione; id tamen complere, Fratribusq; concordes inueniri, ex charitate saltem debemus, & volumus lubentissimè; tametsi, cum iam olim ab antiquo inueterata sit in medio nostri illa consuetudo, difficilis aliquantulùm nobis erit rei istius executio. At verò, cũ inferiùs nostræ similiter postulationes exponendæ sint: si quidem vos Deus ad eas suscipiendas roborauerit, eisq; satisfacere vobis libuerit: nos etiã obstricti erimus, alter alterius onera inuicẽ portãdo, legem Christi vel in hac parte adimplere. Porrò si vos infirmi ad hoc fueritis; & nostræ quoque infirmitati quæsumus ignoscatis.

Græcorum prop. 5. Quærimus, vt sanctum oleum ex arboris fructu conficiatis.

Armeniorum resp. Ex paupertate quidem huic derogamus traditioni; cum in plaga septentrionali difficillimè ea reperiatur materia, quæ continet figuram gratiæ Spiritus sancti. Si tamẽ deinceps inuentu facilis fuerit, haud quaquam traditionem istam fraudabimus.

Sacrã vnctionẽ ex fructu oliuæ conficiendam, fatentur.

Græcor. prop. 6. Quærimus, vt in pane fermentato, & in vino, cui admista sit aqua, sacrificetis.

Armeniorum resp. Circa hunc Articulum, quod sanè iustum est, Reuerentiæ vestræ suademus: vt nimirum cum Apostolica Petri Sede, & cum nostra

43 [illegible]

44 [illegible]

45 [illegible]

[illegible] Խզ 46

[illegible]

[illegible] Խէ 47

[illegible] Խը 48

[illegible]

nostra adhuc Humilitate concordes efficiamini, atq; ita submissi legem charitatis instauretis. sunt nãque illi, non secus ac vos, Apostolicæ huius traditionis discipuli: cũ quibus & nos azimum panem in Christi sacrificio consecramus. Quòd si tantã vobis humilitatem Deus concesserit, vt hac in re nobiscum conueniatis; debitum nobis erit, ne quid obstaculi Ecclesiæ vnitati opponatur; aquam puro vino miscendi, ad gloriam Dei.

Reprobãt in sacris Mulierijs fermentatum panẽ Græcorũ. Aquæ mistionem se suscepturos, promittunt.

Græcorum prop. 7. Quærimus, vt cum perficitur diuinum sacrificium, omnes Christiani, tum Ecclesiastici, tum seculares intra Ecclesiam commorentur; ijs exceptis, quib. hoc pœnitentiæ gratiã à Canonibus prohibetur. Hoc idem similiter in alijs Ecclesiasticis functionibus obseruetur.

Armeniorum resp. Huiuscemodi delictum nequaquam ex voluntate, sed ex eo planè processit, quia Gens nostra extra Regiones, & Ecclesias suas aberrat, ac egena peregrinatur in medio vestri: quare vobis non modò in vestram nos cõmunionem benignè non excipientibus, verùm & ianuas Ecclesiarum quoq; vestrarum præcludentibus in faciem nostrã, nobis impossibile fuit, in hac peregrinatione Ecclesias Populis nostris sufficiẽtes ædificare. Hinc abusus ille, processu temporis ex paupertate continuatus, veluti firmã in legem versus est: nã superioris nostræ Regionis incolæ, perspicientes, habitatores inferioris huius Regionis, in quã Sedes Patriarchalis translata fuit, ob Ecclesiarum penuriam extra illas orare, &

Armeniorum consuetudo extra Ecclesiæ fores orãdi.

ipsi

ipsi quoq; similiter, æmulatione minimè quidem laudabili, eūdem extra Ecclesias orandi vsū receperunt: quapropter magis creuit in vobis ista defectus nostræ Religionis opinio. Cæterùm si Patriarchali huic Sedi dederit Deus Ecclesias populorum capaces, facilè iterùm poterit in vniuersam Armeniorum Nationem, præsertim ex vi nostri mandati, pristina induci consuetudo.

Græcorum prop. 8. Quærimus, vt recipiatis quartum, quintum, sextū, & septimum Concilium Generale.

Sacra Synodus Chalcedonensis recepta fuit à toto Cōcilio Tarsensi Armeno.

Armeniorum resp. Definitio, & causa quarti Cōcilij reperitur inter nos; quod quidem concors est cum tribus alijs præcedentibus: idcircò & à nobis iam receptum est. Cum verò nos de aliarum etiā Synodorum definitionibus, & causis certiores feceritis: illasque suprascriptæ confessioni, & tribus prioribus Concilijs concordes, atque consonas inuenerimus, excipiemus cum amore.

Græcorum prop. 9. Quærimus, vt vestri Patriarchæ promotionem, ex Græcorum dumtaxat Imperatore faciendam, ratam habeatis.

Armeniorum resp. Præsens Articulus, & si postremus in ordine, virtute tamen continet omnes alios præcedentes: quoniā istud, si ita quidē euenerit, hanc, quā modò pacem adstruimus, confirmabit, immò magis, magisque augebit: sin verò minus: licet nos iā conseramus in præsentia, nullos tamen horum seminum fructus dehinc collecturos, speramus. Cuius rei exemplū haud quidem in hisce solùm

49 [illegible]

50 [illegible]

51 [illegible]

[illegible]

lùm corporeis rebus, sed in illis etiã
52 supernæ sapientiæ consilijs experi-
mur. Quandoquidem volens olim
Deus, hominẽ ab ipso separatum lu-
crifacere, hæc studiosà inuentione
molitus est: abstulit à nobis veterẽ le-
gem, Prophetas, dona, ipsas quoque
cœlitùs intentatas minas deposuit;
quippe quæ omnia lapsum iã homi-
nem recuperare nequiuerãt. Sed alia
rursus noua salutis nostræ mysteria
voluit exhibere: nempe consubstan-
tiale sibi Verbũ mittens in mundũ,
cum nostra illud natura copulauit:
idemq; iã hominem factum, sibimet
ipsi secundũ diuinitatem æquale, ad
53 Empyreum super omnes cœlorum
Principatus euexit, in dextera sua col
locauit, ac demũ Ecclesiæ sanctæ ca-
put instituit, pro nobis, qui corpus
eius sumus, Sacerdotẽ in cœlis, & in
terris gratiarum largitorem. Simili
quoq; modo, & Gens nostra perpetra
tione mali à vobis siue recta, siue
obliqua mente diuisa fuit: vnde nos
hodiè, Ecclesiarum inimicitiæ, &
schismata quantùm perniciosa fue-
rint, experimur. prospexerũt hoc etiã
ante nos Patres vestri, & nostri sin-
gulis tẽporibus; quapropter ad pacẽ
conciliandã defatigati sunt: vt vene-
54 rabilis, strenuus, ac probus vester Pa-
triarcha Germanus, qui litteras ad Ar
menios misit, spirituali charitate, atq;
fide orthodoxa plenas. Similiter &
Patres nostri supra id ipsum conati
sunt: Ieser enim Patriarcha tempore
Heraclij Imperatoris Ecclesiæ vnio-
nem cõposuit, quæ tamen non firma
permansit: itẽq; Vahanus Patriarcha
tem-

S. Germanus Patr. Constan.

temporibus Basilij, & Constantini Imperatorum; nec tamen pium illius desiderium valuit vlteriùs progredi. Venit etiá & Gregorius Vacaialer ad vestram magná Ecclesiam, & Imperatorem Alexium; neq; potuit vnio conciliari. Post illos auté & nos quoque hodie digni reperti sumus, qui ad hoc diuinum opus, & pacé animú adijciamus: veremur tamen, ne fortè, cum minimè vobiscum corpore cóiuncti simus, spiritualis hæc vnio, vti aliàs sæpè contigit, iterú destruatur; quemadmodùm virtus antiquæ legis adeò infirma fuit, vt homines cum Deo reconciliare nequiuerit. Quamobrem cum aliquádo, ad facinus hoc perficiendum, simplex consilij prioris inuentum euaserit imbecille, deberetis nunc vtiq; & in hoc seculi fine multiplicis sapientiæ Dei exemplum imitari: atq; non secus ac illa, mutuá naturarum nostrarú coniunctionem conserere, sicq; charitatem etiá nostram firmo, ac indissolubili vinculo deuincere. deberetis, inquá, Antiochenam Cathedrá Patriarchæ Armeniorú desponsare: vt nimirum illius castissimæ Virginis, & intemerati huius sponsi consortio, credere valeamus, vnioné, inter has duas Nationes nunc initá, stabili deinceps esse charitate perduraturá. Et quidé spe maxima niteremur, quòd sicut Dñs N. Iesus Christus per corpus suú Genus humanú sub Dei Patris dominio mácipauit, ita pari quoque ratione & hic Patriarcha sanctá illam Sedé, & Ecclesiam veluti corpus suú habendo, omnes alias Armenio-

Petunt, vt Armeniæ Patriarcha Cathedrá Antiochenam possideat.

Ծե 55 [illegible]

Ծզ 56 [illegible]

Ծէ 57 [illegible]

ԾԸ [illegible Armenian text]

ԾԹ [illegible]

Կ [illegible]

niorũ Ecclesias sub Imperatoris ve-
58 stri potestatẽ redigeret, vestræque
magnæ Ecclesiæ associaret. Nec ve-
rò credatis, quòd principatus cupidi-
tate flagrãtes, hæc ita prælicenter ve-
stræ cõmunicamus Fraternitati. ab-
sit ista suspicio à mente vestra; & à
nostra tale corã adeò sapientibus, &
perspicacibus viris delirium. sed ani-
mo certè simplici, ac nulla simula-
tione tecto, id vobis trãquillitatis de-
siderio tracti proponimus, tanquam
firmum, atque stabile Ecclesiarum
nostrarum concordiæ fundamentũ.
quod si vobis nequaquam arriserit,
maximoperè dubitamus, quin fru-
59 stretur inceptum. Profectò spiritua-
lis coniunctio inter eos, qui corpore
præditi sunt, sine corporum cõmu-
nicatione nihil firmitatis habebit:
haud aliter, ac lex antiquitùs à Deo
lata iustificare neminem potuit: sed
nunc habentes Pontificem nobis cõ-
substãtialem, Christum, qui penetra-
uit cœlos, sedetque ad dexteram Pa-
tris, omnes certá in eo spem collo-
camus; atque iugum præceptorum
suorum, eo confortante, leuissimum
ducimus. Ad eundem itidem modũ,
vbi Patriarcha noster in vna ex qua-
60 tuor vestris Cathedris sedebit à dex-
tris Græcorum Imperatoris Ponti-
fex Antiochenus; omnium quidem
Armeniorum spes, fides, concordia
per eum ad vos ipsos conferetur: im-
mò & quodlibet iugum à vobis col-
lo nostro imponendum, eo spem af-
ferente, leue computabimus, haben-
tes semper pacis mediatorem, com-
municantem vobiscum, qui illum,
Regia

Regia electione creatum, pro libito in alium permutare poſſetis. Sin verò minus ita fiet: cum nos propter ſcelera noſtra alienigenarum ſerui facti ſimus, atque ſub duro ipſorum dominio, & ditione degamus; qui fieri vnquam poterit, vt ad veſtrum Imperatorem confugiamus, ab eoque Patriarchæ promotionem efflagitemus? ò vtinam ſic poſſibile foret. Quod ſi Paulus, Epiſcopum ab ijs, qui foris ſunt, teſtimonium habere bonum, adiudicauit: quantò etiam magis ab iſta magna & ſacroſancta veſtra Eccleſia? Vos itaque, an hoc ſimpliciter impoſſibile ſit, ex vobis ipſis iuſtum date iudicium.

61 [illegible]

Sequuntur propoſitiones, quas Armenij poſtulant à Græcis.

[illegible]

1. Quærimus, vt omnes, qui crimē aliquod admiſerint, de ſingulis ipſorū delictis, iuxta Canonū decreta, iudicentur: nec ordines in Eccleſia Dei ſuſcipiāt, niſi poſt accuratū examen.

62 [illegible]

2. Quotquot verò ex ijs, qui ad ordines promoti ſunt, deliquerint, iudicio publico deponantur, & poſt condignam pœnitentiam, locum ſui ordinis inter collegas obtineant.

[illegible]

3. Mēbris mutili, mancíq; & lymphatici, ad ordines ne admittantur, quacunque licet ex cauſa.

[illegible]

4. Vt ſacroſanctū Sacrificium azimo pane perficiatur, iuxta veram magnæ Romanorum Eccleſiæ, atque noſtræ traditionem.

63 [illegible]

5. Vt penitùs abuſus ille tollatur, reliquias eiuſdem Sacrificij ſub terra aſſeruādi; neq; poſt conſecrationem (quod fit potiùs ad delectationē guſtus, quàm ad myſteriū Sacramenti) miſceatur Euchariſtiæ aqua calida.

[illegible]

6. Ieiunia, à Canonibus iniuncta, nec à Regularibus, nec à Sacerdotibus eſu piſciū, aut vini potu ſoluātur.

[illegible]

7. Vt

[illegible]]

[illegible]

7. Vt Patriarcha Armeniorum Antiocheni Patriarchatus potiatur; dominetur que in omnibus illis Ecclesijs, & Confinibus, quæ eiusdem Patriarchatus ditioni in orientali & occidentali Parte subduntur: ac prætereà ex Imperatoris vestri præscripto idem simul regat nunc & in posterum Gentem Armenam.]

Hactenus acta Concilij Tarsensis Armeni; quod tamen propter intempestiuum Manuelis Imperatoris obitum suo fuit fine frustratum: nã affirmat Baronius ex Niceta, paulò ante obitum ab ipso Manuele curatum, celebrari Concilium in causa fidei; in quo procul dubio de vnione etiam cum Armenis agendum fuisse, nisi illud mors Imperatoris intercepisset, ex dictis manifestè conijcimus.

Baron. an. 1180.

EX ARMENA

ա 1

ՀԵՍՏԵՒԻ

Historia:

Հայոց Պատմութենէն .

Caput XXIII.

Գլուխ. ԻԳ.

LXV. DOmnus Gregorius, nepos Prædecessoris: annos 2.

Տէր Գրիգորիս՝ եղբօր որդին առաջնոյն . ամս . Բ . ԿԵ

LXVI. Domnus Gregorius, præcedentium Patriarcharum Gregorij, & Niersesis Ghelaiensis nepos; annos 7. obijtque in Vrbe* Sisi.

* Vrbs in Cilicia, ab Armenis Sis nuncupata,

ՏԷՐ Գրիգոր՝ եղբօր որդի առաջնոց կաթողիկոսացն Գրիգորի, և Ներսիսի . ամս . Է . Եւ վախճանի 'ի քաղաքն Սիս . ԿԶ

ANNOTATIO.

բ 2

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Վարդապետին .

GRegorius hic, Patriarcha, Innocentio tertio Romano Pontifici, primo anno eius Pontificatus, per litteras gratias egit, quòd eius prædecessor Cælestinus tertius Archiepiscopum Moguntinum ad Leonem Regem Armeniæ coronandum miserat; cui & ab Innocentio perhumaniter responsum fuit. eius autem epistolæ, de Armenico in Latinum interpetratæ, & in secundo libro eiusdem Innocentij positæ, sunt huiusmodi.

Apud Innoc. lib. 2. epist. 206.

Գրիգոր կթղս , եղբօր որդի տն Ներսիսի կլայեցւոյն՝ գրեաց զԹուղթ գոհութէ առ Իննովկենտիոս երրորդ, պապին Հռոմայ, 'ի յառաջին ամի պապութեն իւրոյ, զի մեր պապն, որ նախ քան զնա, Կելեստինոս երրորդ՝ առաքեալ էր 'ի Հայաստանեայց թագաւորն արքեպիսկոպոսն Մոգունթացւոյն առ 'ի պսակել զԹագաւորն Հայոց զԼեւոն . Իսկ զգոհութեան Թուղթն կեստոսին Գրիգորի մեք գտաք Թարգմանեալ 'ի Հայոց բարբառէ, 'ի յերկրորդ գիրսն նորին Իննովկենտիոսի . և Թարգմանեցաք զնա վերստին 'ի Հայ բարբառ . որ է՝ այս .

գ 3

Epistola, quam Gregorius Armeniorum Catholicus Domino Papæ Innocentio destinauit.

Թուղթ տն Գրիգորի Կթղսին Հայոց առ Իննովկենտիոս եր րորդ, պապին Հռոմայ:

VObis, qui estis caput post Christum, consecrati ab eo, & caput catholicæ Ecclesiæ Romanæ, matris omnium Ecclesiarum;

Գլխաւորացդ զկնի Քրիստոսի, և հաստատելոյ 'ի նմանէ Տեառն զգլուխ սրբոյ եկեղեցւոյն Հռոմայ, որ է մայր ամ եկեղեցեաց աշխարհի .

Xx 3 adeò

յետ ... խնա

[illegible]

adeò prudentes, & sancti, quòd debetis esse in loco Apostolorũ sublimis Papa: & vobis sanctis Archiepiscopis, Episcopis, Cardinalibus, Presbyteris, clericis, & omnibus, qui sunt de vestra sancta Ecclesia, salutẽ, & fraternitatem. Pax Dei sit inter vos. Gregorius homo Iesu Christi, per gratiam Dei Catholicus totius Ecclesiæ Armeniorum, filius vestræ sanctæ Ecclesiæ, quæ est fundamentum legis totius Christianitatis.

Sciatis, quòd nos Archiepiscopi, Episcopi, Presbyteri, & clerici oramus Iesum Christum, qui est caput omnium nostrum, vt seruet vos, & vestros ab omnibus malis: quia cũ vos, qui estis caput, estis incolumes; nos, qui sumus corpus, benè valebimus per vestrã benedictionem. Noueritis Domine, quòd ad nos venit nobilis, sapiens, & sublimis Archiepiscopus * Moguntinus, qui nobis attulit ex parte Dei, & ex parte sublimitatis Ecclesiæ Romanæ, & ex parte magni Imperatoris Romanorum sublimẽ coronam, & coronauit Regem nostrum Leonem; & nobis reddidit coronam, quam perdidimus à longo tempore, vnde nos fuimus elongati à vobis. Et nos recepimus eam libenter, & cum magno gaudio; & inclinamus, & regratiamus Deo, & S. R. E. & alto Imperatori Romanorum. Sciatis, Domine, quòd ipse nobis monstrauit vestra præcepta; & nos ea multùm libenter audiuimus, & libenter volumus legem, & fraternitatem sublimis Ecclesiæ Romanæ, quæ est mater omnium Ec-

* Idẽ erat S.R.E Cardinalis Episcopus Sabinẽsis.

Armenij coronam Regni amiserant ex quo tempore ab Ecclesiæ Romanæ obedientia se retraxerant.

Armenij, Ecclesiæ Romanæ legem se prius habuisse, fatentur.

clesiarũ:& nos solebamus eã habere, & nunc eã habemus, & libẽter volumus esse ad vestrum mandatũ. Et firmiter sunt ad mandatũ vestrum omnes Archiepiscopi, Episcopi, & omnis Clerus nostræ Ecclesiæ, qui sunt in nostris terris, & sũt multi per Dei gratiã. Et nos rogamus vos, vt oretis Deum pro nobis: quia nos sumus in ore draconis, & in medio inimicorum Crucis, & inter eos, qui sunt naturaliter inimici nostri. Et nos vos rogamus per Deum, quatenus nobis mittatis tale adiutorium, & tale consilium, quòd nos possimus conseruare honorem Dei, & Christianitatis, & vestruin: quia postquã nos sumus vestri, & vos estis memores nostri, efficiatis tantum erga nos, quòd nos gratias referamus Deo, qui nos redemit sanguine suo; & quòd gratias agamus sãctæ Cruci Domini nostri, qui fecit totum mundum. Iesus Christus defendat vos, & omnes vestros ab omni malo, & nobis det vestram benedictionem.

է 7 [illegible]

ը 8 [illegible]

Epistola, qua ad præcedentem Gregorij Armeniorum Catholici ab Innocentio iij. respondetur, deque primatu Sedis Apostolicæ differitur.

թ 9 [illegible]

Ibidẽ epistol. 207.

EX eo te radicatum in fide catholica, & esse Catholicum non tam nomine, quàm merito, experimur; quòd Apostolicæ Sedis magisterium recognoscens, eam Ecclesiarum omnium matrem, & Nos caput vniuersorum fidelium con-

[illegible]

[illegible]

Ժ confiteris, sicut ex tuarum nobis
10 innotuit serie litterarum. Nosti
etenim priuilegium Petri, quòd si-
bi Dominus vniuersas oues suas pa-
scendas, vocabulo tertiò repetito,
commisit, pasce, inquiens, oues
meas; & super vniuersos ei ligandi
& soluendi contulit potestatem, di-
cens ad eum; quodcunque ligaue-
ris super terram, erit ligatum & in
cælis; & quodcunque solueris su-
per terram, erit solutum & in cæ-
lis. Nosti etiam prærogatiuam Apo-
stolicæ Sedis, quæ per merita Beati
ԺԱ Petri, & si non tempore, auctorita-
11 te tamen inter Apostolos primi,
non constitutione synodica, sed
diuina, inter omnes Ecclesias magi-
sterium obtinuit, & primatum: fun-
data super immobili fundamento,
de quo Paulus inquit Apostolus: fun-
damentum positum est præter quod
aliud poni nó potest, quod est Chri-
stus Iesus; & de quo Veritas in Euá-
gelio inquit ad Petrum; super hanc
petram ædificabo Ecclesiam meam,
& portæ inferi non præualebunt ad-
uersus eam. Petrus siquidem post
Christum potest intelligi pastor
vnus, & Ecclesia vniuersalis oui-
ԺԲ le vnum: de quibus Dominus in
12 Euangelio protestatur, alias, di-
cens, oues habeo, quæ non sunt
ex hoc ouili; & illas oportet me
adducere, & vocem meam au-
dient, & fiet vnum ouile, &
vnus pastor. Sanè lapis ille angu-
laris, quem reprobauerunt ædifi-
cantes, factus postmodùm in ca-
put anguli, faciens vtraque vnum,
Iu-

Iudæorum populos, & Gentium nationes in vnitate Christianæ fidei counivit, Ecclesiam ex vtrisque constituens, non habentem maculam, neque rugam: quæ ne post ascensionem eius secaretur in partes, & ne vnitum in eius fide, diuideretur ouile, vni eã commisit Apostolorum Principi gubernandam, quem solum sibi Dominus, & in officio vicarium, & in magisterio constituit successorem. Hoc autem tua Fraternitas diligenter attendens, ac sciens, quòd secundum Apostolum omnes vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, Nos, quos Dominus (licet immeritos) vicarios suos esse voluit, & Apostolorum Principis successores, caput Ecclesiæ confiteris; & te, ac fratres, & Coëpiscopos tuos partem nostri corporis recognoscis; sciens, quòd sicut palmes non potest fructum facere à semetipso, nisi manserit in vite, sic & membrum & sensu caret, & actu, si non in corporis permanserit vnitate. Gaudemus ergo non modicùm, quòd in fide catholica perseuerans, circa Nos piæ geris deuotionis affectum, & filium te esse Apostolicæ Sedis innuis, dum eam esse matrem omnium protestaris, recognoscens à Nobis magisterium Ecclesiasticæ disciplinæ: quam & si receptam longo tempore priùs, ex parte tamen per venerabilem Fratrem nostrum Mo-

13 14 15 [illegible]

[illegible]

16 [illegible]

17 [illegible]

18 [illegible]

Moguntinum Archiepiſcopum, Epiſcopum Sabinenſem, vnum ex ſeptem Epiſcopis, qui Nobis in Eccleſia Romana collaterales exiſtunt, ſuſcepiſſe te gaudes, & deſideras obſeruare. Fuit autem, & eſt magnæ tuæ deuotionis indicium, quòd eundem Archiepiſcopum magnificè recepiſti, & curaſti non modicùm honorare; ſicut & tuæ litteræ continebant, & ipſius Nobis relatio patefecit. Monemus igitur Fraternitatem tuam, & exhortamur in Domino, ac per Apoſtolica tibi ſcripta mandamus, quatenus in deuotione Sedis Apoſtolicæ firmiter perſeueres, & in lege Domini die mediteris, & nocte: quæ ſanæ doctrinæ congruunt, prædicans; & quæ prædicaueris, quantùm Dominus permittit, adimplens; vt in te nec operibus verba, nec opera verbis contradicant. Eſto circa ſubiectos magiſter, vt doceas; vt corrigas, pater; mater, vt foueas; doceas minùs doctos, ſuperbos corrigas, humiles foueas, & deuotos; iuſtitiam miſericordiâ temperans, & æquitatem in iudicio non relinquens; &c. Datum Later. ix. kal. Decembris.

[illegible] [illegible] *Altera*

Altera prædicti Patriarchæ Gregorij, & totius Ecclesiæ Armenicæ ad eundem Innocentium Papam: qua illi ob collatum Leoni regium honorem gratias agunt amplissimas, Sedis Apostolicæ dignitatem, ac primatum commendant, eique obedientiam exhibent.

In vita Innocentij III. lib. 5. ep. 45.

ԺԹ 19 [illegible]

Post Deum, qui est caput omniũ bonorum, Apostolicam Sedem tenenti, & summo capiti totius Ecclesiæ, & totius terrenæ sedis, magno Christi confessori, primæ domui hospitalitatis totius populi, & religionis, & successori beati Petri, maioris nati post Christũ principis, & patris totius mundi, sedẽti secundum Deum, & portanti Christũ in corpore suo, Innocentio Dei gratia summo Pontifici, & vniuersali Papæ summæ sedis Romanæ Vrbis, quæ imperiali triumpho vniuersum mundum suo subiugauit dominio, & nostro in Christo patri spirituali, tãtæ Ciuitatis gloria sublimato, Gregorius, minimus Episcopus, Catholicus omnium Armeniorum, peccator, & seruus fidelium Christi, omnesq; Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Sacerdotes, & Clerici sub nostro regimine viuentes, orationes in Domino assiduas. Quia supra sedem dilecti discipuli Christi sedetis, vniuersæq; dominamini Europæ, eò amplius vos de iure venerari debemus; & quia

Ի 20 [illegible]

Իա 21 [illegible]

[illegible]

ԻԲ & quia Pater estis totius fidei Chri-
stianitatis, mandatum vestrum cum
22 amore recepimus, & posuimus su-
per oculos, & faciem nostram; &
referimus laudes Creatori totius
mundi, & benedicimus Deum Pa-
trem nostrum, qui dignatus est in
nos tantum amorem habere, vt ipse
amor noster fieret. *Et post alia rur-*
sus: In Christo igitur gauisi sumus,
quia Mater Ecclesiarum, quæ totum
Orbem sua claritate irradiat, voluit
Catholicam Ecclesiam Armeniorũ
bono corde respicere, & consolari.
eò namque quòd ita nos respexit,
ԻԳ gaudemus in Christo; nam oculi
23 nostri nobis non dederunt malum
exemplum ad instruendum fratres,
& subiectos nostros. *Et infrà*: De
cætero Ecclesia Armeniorũ per me,
& per populum, tam maiores, quàm
minores, qui sunt in montibus, &
Abbatijs, simul manibus eleuatis pa-
cem à Deo exigimus, & gratiarum
actiones vestræ exoluimus Paterni-
tati, propter honorem, quem Rex
noster triumphator à Vobis semper
recepit. Nostræ itaque Paruitatis vo-
luntas fuit, & est, & erit in perpetuũ,
quòd quandiù, Deo volente, hac di-
ԻԴ gnitate freti fuerimus, dilectum in
24 Christo filium nostrũ Regem, om-
nes Barones, & Fideles suos sub ve-
stro dominio stare faciemus. Hinc
est, quod precibus assiduis Vos pre-
camur, vt non tradatis obliuioni ipsũ
Regem nostrũ, vobis deuotum, ne-
que orientalem plagam, neq; domũ
Dei: immò succurritẽ oppressis, pro-
ut Deus vobis inspirauit. *Et inferiùs*

tandem: Recepimus ex parte Dei, & vestra remissionem peccatorum; & idem mandatũ augumentauimus auctoritate Dei, & vestra omnibus sub Sacerdotio nostro constitutis. &c.]

His acceptis litteris, Innocentius officiosissimis verbis rescripsit, se Armenos arctissimo semper amore complexurũ, omnibusque prosequuturum studijs; ac postquam breui compendio recensuit, quæ ab eo acceperat, hæc adijcit.

Ibidem, epist. 46.

Nos autem, qui diligere debemus proximos sicut nos ipsos, de tuæ fidei puritate gaudemus in Christo, & te velut venerabilem fratrem nostrum, & magnum Ecclesiæ Dei mẽbrum gerimus in visceribus charitatis, ac charissimum in Christo filium nostrum Leonem Regem Armenorum illustrem honorare disponimus; & vniuersam Armenorum Ecclesiam, vtpote filiam Sedis Apostolicæ specialem, confouere. &c.]

Hæc Innocentius; qui etiam Sisensi Archiepiscopo Cãcellario Armeniæ longè antea commendarat, vt in adducendos ad Romanæ Sedis obsequium Armenos sedulò incumberet: quòd ille, his redditis Summo Pontifici litteris, lubenti animo spopondit, precibusque humillimis expetijt, vt sibi annulum, mitram, & pallium mittere dignaretur:

Apud Innoc. lib. 5. epist. 47.

Quia in remotis partibus inter barbaricas nationes ad Dei seruitiũ sumus constituti, & in propria persona vestram nequiuimus, quòd molestè ferimus, visitare Paternitatem; flexis genibus cordis vestræ supplicamus

ԻԵ 25 [illegible]

[illegible]

ԻԶ 26 [illegible]

[illegible]

ԻԷ 27 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ԻԸ 28 eamus sanctitati, vt nos non tradatis obliuioni; immò tanquam obedienti vestro mandatum vestrum humeris nostris imponere non dedignemini; scientes, nos ad omnia beneplacita vestra promouenda, & exequenda tam mente, quàm animo promptos, & paratos esse. Prætereà noua vestra planta effecti, multa precum instantia exposcimus, vt in memoria dilectionis sanctæ Sedis Apostolicæ annulum, mitram, & pallium nobis mittere dignemini; & vt eandem remissionem, quam
ԻԹ 29 peregrinis transfretantibus pro Dei seruitio conceditis, ex parte vestra militibus pugnantibus sub illustri Rege nostro contra Crucis hostes pro honore, & defensione Christianitatis confirmare possimus; qui huius remissionis gratia sumptis animi viribus in bello fiant audaciores.]

Laudans Innocentius egregium illius studium erga Sedem Apostolicam, atque pallium &c. Soffredi, & Petri Cardinaliū operà ad ipsum se missurum pollicitùs; his verbis respondit: Ei à quo bonum omne Ibidem epist. 42.
Լ 30 procedit, licet exiles, quas possumus tamen gratiarum exoluimus actiones, quòd tam pium tibi tribuit intellectum, & animum tam humilem inspirauit. Tibi quoque sicut venerabili fratri nostro, magno Ecclesiæ Dei membro deferre proponimus, & preces tuas in his, quæ à nobis secundùm Deum postulaueris, exaudire. Super eo autem

tem, quòd à nobis per tuas litteras postulasti, vt Fraternitati tuæ pallium destinemus, annuere tuis desiderijs cupientes, per dilectos filios Soffredum * tituli sanctæ Praxedis, & Petrum tituli sancti Marcelli Presbyteros Cardinales, Apostolicæ Sedis legatos, quos in Terræ sanctæ subsidium destinamus, pallium, insigne videlicet plenitudinis pontificalis officij, de corpore beati Petri sumptum, transmittimus, tibi ab ipsis, vel eorum altero iuxta formam solitam, quam sub bulla nostra dirigimus, solenniter conferendum, &c. Dat. Lat.]

* Al. Gosfred.

Extant aliæ plures epistolæ, à Leone Armeniorum Rege ad eundẽ Innocentium Papam missæ, & è conuerso: in quibus quanta olim obseruantia, atque obedientia, non modò in spiritualibus circa fidem, verùm etiam in ipsis secularibus rebus ex Armenia vniuersa Apostolicæ Romanæ sedi exhibita fuerit, manifestè inspicitur: vt ex aliquibus epistolis notatu dignioribus, mox infrà exponendis, videri potest.

31 [illegible]

32 [illegible]

[illegible]

ԼԳ 33 Leo Armeniæ Rex, Reuerendissimo in Christo Patri & Domino, Innocentio, Dei gratia Summo Pont. & vniuersali Papæ, tanto, ac tali honore Dignissimo.

Apud Innoc.lib 2. epist.208.

De suo erga veram Religionem, & Sedem Apostolicam amore; & quòd petat auxilium contra Sarracenos.

LEo per eandem, & Romani Imperij gratiam Rex omnium Armeniorum, cum salutatione seipsum, & quicquid potest. Gloria, laus, & honor omnipotenti Deo, qui Vos tantum, & talem pastorem Ecclesiæ suæ præesse voluit, vestris bonis meritis exigentibus: & tam fructuosam, & firmam fabricam super fundamentum Apostolorum componere, & tantum lumen super candelabrum positum, toti Orbi terrarum ad salutem totius Christianitatis effundere dignatus est. In vestri verò luminis gratia, salutaribus monitis Reuerendiss. Patris nostri Archiepiscopi Moguntini, instructi & informati, omne Regnum nobis à Deo commissum, amplissimum, & spatiosum, & omnes Armenios, huc illuc in remotis partibus diffusos, ad vnitatem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, diuina inspirante clementia, reuocare cupimus, & exoptamus. Ad hæc calamitates, miserias, paupertates, & imbecillitatem

ԼԴ 34

ԼԵ 35

Re-

Regni Syriæ, & nostrum, per ipsum prædictum Moguntinum (quia difficilior labor erat scripto retexere) Pietati vestræ patefacimus. Ipse verò per singula rei veritatem vobis explicabit: in cuius notitiam ista non præteriere. Hanc vtique contritionem, & collisionem in valle destituti lacrymarum iamdiu sustinuimus; quòd de cætero sine spe subsidij, & auxilij vestri sustinere nequimus. Verùm quia zelus domus Dei tepescere non debet in cordibus tam vestro, quàm nostro, non vt personam instruentis geramus, eiusdem domus decorem diligere, & pro eadem domo murum nos oportet opponere; vt impetus, quem super eam faciunt inimici Crucis, cooperante Dei gratia, collectis in vnum animi viribus, resistendo excludamus. Hinc est, quòd vestram flexis genibus imploramus pietatem, quatenus lacrymabilibus Domini Moguntini precibus, & nostris diuino intuitu aures misericordiæ porrigatis: & miserijs Christianitatis compatientes, subsidium Christianissimum nobis accurrendo mittatis, antequàm irremeabile, quod absit, incurramus diluuium; immò cum Dei, & vestro auxilio, euaginato ense, de Hur Chaldæorũ, et persecutione Pharaonis liberari possimus. Datum Tarsi, anno ab incarnatione Dñi. MCXCIX. mense Maio. die xxiij.

[illegible]

ԼԶ 36 [illegible]

ԼԷ 37 [illegible]

ԼԸ 38 [illegible]

[illegible]

ԼԹ 39 *Innocentij iij. ad præcedentem Leonis epist. responsio; qua laudat illius studium erga Sedem Apost. cuius primatum demonstrat; hortatur, vt in obedientia eiusdem S. Sedis fideliter perseueret; & subsidium contra Sarracenos citò se missurum pollicetur.*

Ibidem epist. 169.

IS Ecclesiam suam, congregatam ex gentibus, non habentem maculam, neque rugam super gentes & Regna constituit; is extendit
Խ 40 palmites eius vsque ad mare, & vsque ad terminos terræ ipsius propagines dilatauit; cuius est terra, & plenitudo eius, Orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. ipse etiam Romanam Ecclesiam non solùm vniuersis fidelibus prætulit, sed supra cæteras Ecclesias exaltauit: vt cæteræ ab ea non tam viuendi normam, & morum sumerent disciplinam, sed & fidei etiam catholicæ documenta reciperent, & eius seruarent humiliter instituta. In Petro enim Apostolorum Principe, cui excellentiùs alijs Dominus li-
ԽԱ 41 gandi & soluendi contulit potestatem, dicens ad eum: quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis: Ecclesia Romana, sedes eius, et Sessores ipsius Romani Pontifices, successores Petri, et vicarij IESV Christi, sibi inuicem per successiuas varietates temporum

porum singulariter succedentes, super Ecclesijs omnibus, & cunctis Ecclesiarum Prælatis, immò etiam fidelibus vniuersis à Domino primatum & magisterium acceperunt: vocatis sic cæteris in partem solicitudinis, vt apud eos plenitudo resideat potestatis. Non enim in Petro, & cum Petro singulare illud priuilegium expirauit, quod successoribus eius futuris vsque in finem Mundi Dominus in ipso concessit; sed præter vitæ sanctitatem, & miraculorum virtutes, par est in omnibus iurisdictio successorum; quos etsi diuersis temporibus, eidem tamen Sedi, & eadem auctoritate Dominus voluit præsidere. Gaudemus autem, quòd tu, sicut Princeps catholicus, Apostolicæ Sedis priuilegium recognoscens; venerabilem fratrem nostrum Moguntinum Archiepiscopum, Episcopum Sabinensem, vnum ex septem Episcopis, qui nobis in Ecclesia Romana collaterales existunt, benignè, ac hilariter recepisti; & non solùm per eum institutis salutaribus es instructus, quibus iuxta continentiam litterarum tuarum totum Regnum tuum licet amplissimum desideras informari, & vniuersos Armenos ad Ecclesiæ Romanæ gremium reuocare; sed ad honorem, & gloriam Apostolicæ Sedis, quam constitutam esse nouisti super gentes, & regna, diadema regni recepisti de manibus eius; & eum curasti deuotè, ac humiliter honorare:

42 [illegible]

43 [illegible]

44 [illegible]

[illegible]

& nos per ipsum, & litteras tuas ad orientalis terræ subsidium inuitasti. Ei ergo, à quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum, qui habet corda Principum in manu sua, quas possumus, gratias referentes, quòd tibi tantæ humilitatis animum inspirauit; rogamus Serenitatem Regiam, & exhortamur in Domino, ac per Apostolica tibi scripta mandamus, quatenus in timore Domini, & Apostolicæ Sedis deuotione persistens, ad expugnandam barbariem Paganorum, & vindicandam iniuriam Crucifixi, tantò potentiùs, & efficaciùs studeas imminere; quantò fraudes & versutias hostium viciniùs positus meliùs cognouisti: non in exercitus multitudine, aut virtute, sed de ipsius potiùs miseratione confidens, qui docet manus ad prælium, & digitos mouet ad bellum; qui arcus fortium superat, & robore accingit infirmos. Iam enim per Dei gratiam ad commonitionem nostram multi Crucis signaculum receperunt, & plures Domino dante recipient, in defensionem orientalis Prouinciæ opportuno tempore transituri. Iam etiam duo ex fratribus nostris de manibus nostris viuificæ Crucis assumpsere vexillum, exercitū Domini præcessuri. Confide igitur, & esto robustus, quia citiùs forsitan, quàm credatur, orientalis Prouincia subsidiū sentiet expectatum. Dat. Lat. viij. kal. Decembris.

Margin: ԽԵ 45; ԽԶ 46; ԽԷ 47

[illegible]

Innoc. lib. 2. ep. 247.

Idem Innocentius Papa ad illustriss. Regem Armeniæ. Quòd ipsi transmittat vexillum beati Petri, quo contra Crucis inimicos vtatur.

ԽԸ 48 [illegible]

P*Ost alia tandem*: Et tibi congaudemus, & Nobis, immò etiam vniuerso Populo Christiano; quòd cum tibi Dominus inspirauit affectum, vt Apostolicæ Sedis instituta deuotè reciperes, & præcepta fideliter obseruares, & contra inimicos Crucis propositum illud assumeres, vt in eos vindicare cupias iniuriam Crucifixi, & hæreditatem eius de ipsorum manibus liberare. Nos igitur de tuæ deuotionis synceritate confisi, ad petitionem dilecti filij Roberti de Margat militis, nuncij tui, in nostræ dilectionis indicium, vexillum beati Petri tuæ Serenitati dirigimus; quo in hostes Crucis duntaxat vtaris, & eorum studeas contumaciam cum Dei auxilio, suffragantibus Apostolorum Principis meritis, refrænare. Datum Later. xvi. kal. Ianuarij.

[illegible]

ԽԹ 49

Apud gesta Innoc. iij. inserta in Notis Francisci Bosqueti in epistolas eiusdẽ.

Leonis Armeniæ Regis ad Innocentium iij. epistola; qua ad præcedentem respondet, & priuilegium ab eo petit.

Ծ 50 [illegible]

P*Ost alia sequitur*: Paternitatis vestræ litteras, quas per dilectum fidelem Nuncium nostrum nobis dire-

[illegible]

[illegible] ծա 51

[illegible] ծբ 52

[illegible] ծգ 53

[illegible]

direxiſtis, eà qua decuit reuerentia, & deuotione ſuſcepimus; & per earum ſignificata pleno collegimus intellectu, Vos charitatis viſceribus Regiam Maieſtatem noſtram amplexari. Continebant etiam, quòd in deuotione, & amore Apoſtolicæ Sedis perſiſteremus; & in hoc ſemper perſeuerare cupimus, & optamus: & teſtis eſt rerum effectus, dum de omnibus negotijs noſtris ad Sedem Apoſtolicam appellamus. miſiſtis autem nobis per eundem Nuncium vexillum ſancti Petri in memoriale dilectionis Sedis Apoſtolicæ, quod ſemper ante nos portari contra inimicos Crucis ad honorem Sanctæ Romanæ Eccleſiæ faciemus: *Et infrà*: Prætereà nos obedientiæ vinculis de cætero Apoſtolicæ Sedi eſſe alligatos, non dubitetis; ea propter, ſi placet Sanctitati veſtræ, cuilibet alteri Eccleſiæ Latinæ nec volumus, nec debemus alligari. Hinc eſt, quòd Sanctitatem veſtram humiliter flagitamus, quatenus nobis litteras apertas mittere dignemini, vt non teneamur videlicet cum Latinis de terra noſtra de qualibet conditione, excepta ſancta Romana Eccleſia, cuilibet Eccleſiæ Latinæ: & quòd non habeat poteſtatem, nos, ſeu Latinos de terra noſtra excommunicandi, vel ſententiam in Regno noſtro proferendi ſuper Latinos quælibet Eccleſia, excepta, vt dictum eſt, Sede Apoſtolica. Præſentium quoque latorem, dilectum, & fidelem noſtrum militem, nomine Garne-

re Teuto ad pedes Sanctitatis vestræ dirigimus; cui super his, quæ ex parte nostra vobis indixerit, tanquã Nobis ipsis credere, ne dubiteris. &c.

Inn. lib. 2, epist. 44.

Ex indulto Regis Armeniæ, à Domino Papa Innocentio iij sibi facto.

VOlentes igitur, quantum cum Deo possumus, tuæ Serenitati deferre, & cum honestate nostra petitiones Regias exaudire; tuis precibus inclinati, auctoritate præsentium inhibemus, ne quis in te, vel Regnum tuum, aut homines Regni tui, cuiuscunque conditionis existant, qui mediantibus tamen eiusdem Regni Prælatis, Sedi Apostolicæ sunt subiecti, præter Romanum Pontificem, & eius Legatum, vel de ipsius speciali mandato, districtionem Ecclesiasticam audeat exercere. &c.]

Sunt * insuper in eodem libro Innocentij Papæ aliæ eiusdem Leonis Armeniæ Regis litteræ; quibus ad ipsum Innocentium, vt ad supremũ Iudicem, pro Rupino nepote suo appellabat de sententia, tanquam iniquè lata à Concilio quodam Antiocheno; per quam Comes Tripolitanus declaratus fuerat legitimus hæres Principatus Antiocheni, & exclusus ipse Rupinus, Neptis Leonis filius, qui videbatur iure hæreditario debere illi succedere: ad quas litteras respondit Dominus Papa Innocentius, Legatos se missurum,

* Apud Innoc. iii. lib. 2. ep. 240. & 241.

[illegible]
Ծդ 54 [illegible]

[illegible]

[illegible]
Ծե 55 [illegible]]

[illegible]
Ծզ 56 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ծէ 57 rum, qui causam recognoscerent, & ex æquo deciderent. Cum præterea * idem Leo multa damna Templarijs intulisset, atque cum Tripolitano Comite inimicitias ducens, vires Christianorum in Syria labefactasset; monuit eum per metum censurarum Innocentius Papa, vt omnia Templariorum in integrum restitueret, & de damnis illatis satisfaceret; cæterùm cum Tripolitano honestis conditionibus super Antiocheno Principatu conueniret: quæ quidem omnia Rex ille, mandatis Innocentij obsequutus, effecit.

ծը 58

* Lib. 7. epist. 189 & lib. 8 epist. 1. & 37.

[illegible]

ՀԵՏԵՒԻ

Հայոց Պատմութենէն.

Գլուխ. Իդ.

կէ [illegible]

ԵX ARMENA

Historia.

Capur XXIV.

LXVII. *Dominus Ioannes, qui ante annum, post electionem transactum, mortem oppetijt.*

1

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

[illegible]

ANNOTATIO.

Ioannes, statim ac post obitum Gregorij sui prædecessoris creatus fuit Armeniæ Patriarcha, per manus Domini Petri, tituli sancti Marcelli Presbyteri Cardinalis, qué Dominus Papa Innocentius iij. pro reformatione pacis inter Comitem Tripolitanum, & Rupinum illuc legaue-

gauerat, sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientiam, & reuerentiam, iuxta ipsius Innocentij formam præscriptam, solenniter coram omni Armeno Populo exhibuit: vt constat ex sequenti Leonis Regis epistola, & altera ipsius Patriarchæ ad Innocentium.

Apud gesta Innoc. iij. inserta in Notis Francisci Bosqueti in epistolas eiusdē.

Leonis Regis Armeniæ Ad Innocentium iij. epistola: qua ad obedientiam Apostolicæ Sedis Armenam Ecclesiam iam inductam significat.

P*ost alia sic habet.* Dominus Ioannes Catholicus, venerabilis in Christo Pater noster, cum quibusdam Suffraganeis suis, & Clero: Nos cum Baronibus fidelibus nostris, & pluribus nobilibus peregrinis astantibus, quanta potuimus honorificentia, & veneratione ob vestri reuerentiam suscepimus Dominum Petrum, tituli sancti Marcelli Presbyterum Cardinalem, legatum vestrum. Sequentibus diebus de obedientia Armenicæ Ecclesiæ ad sanctam Romanam Ecclesiam, ad quam iamdiu laborauimus, diuina auxiliante gratia, deliberauimus: & ad hoc cum multo labore induximus Ecclesiam Armeniæ tempore Pontificatus vestri, meritorum vestrorum exigentià; ad quod Progenitores nostri multis transactis temporibus inducere nequiuerunt: vt ipse Petrus Cardinalis

Բ 2 մնոդ. Իննօկէնթիոս պապին ; առնել զհնազանդութիւն 'ի մէջ Հռովմէականին և իշխանին արքայական ըստ աւանդելոյն 'ի ձեռաց. Եւ այս լինի մեզ յայտնի 'ի յերկոյ թղթոց. զոր գրեցին Լևոն թագաւորն, և Յովհաննէս կթղս առ Իննօկէնթիոս. զոր գտանել մեզ 'ի Յաւելուածս Փրանկաց լատին գրով, թարգմանեցաք 'ի հայս ; և են այսոքիկ.

Թուղթ Լևոնի թագաւորին Հայոց առ Իննօկէնթիոս երրորդ ; պապին հռովմայ. որով ծանուցանէ Պապին, թէ Հայոց եկեղեցին եկեալ էր 'ի միաբանութիւն և հնազանդութիւն առաքելական սրբոյ աթոռոյն.

Գ 3 Եւ զկնի այլոց բանից ասէ այսպէս. Տէր Յովհաննէս կթղս, պատուական հայրն մեր 'ի Քս, հանդերձ եպիսկոպոսօք և քահանայիւք իւրովք նա և մեք հանդերձ հաւատարիմ իշխանօք մերովք և բազում օտարազգեօք հայոց՝ ձեր պատուականութե աղագաւ ընկալաք զգերապարձ կարդինալ քահանայն սրբոյ Պետրոս զձեր նուիրակն մեծաւ պատուով և հարկին ըստ կարի մերում. Եւ ապա 'ի հետևեալ աւուրս շնորհօքն այս հաստատեցաք զբանն հնազանդութե հայոց եկեղեցւոյս առ սր

Դ 4 եկեղեցին հռոմայ. Եւ բազում ջանիւ և աշխատութբ, նա և զօրութբ արժանեաց ձերոց՝ ածեալ եմք զեկեղեցին հայոց առ հնազանդութիւն սր աթոռոյդ 'ի ժամանակս հովուապետութե ձերոյ. առ որ 'ի յառաջ ժամանակս ոչ կարացին ածել զնա նախնիքն մեր. որպէս վկայ լինելոց ձեզ նոյն տէր Պետրոս կարդինալն. ուսու-

lis

կթան

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ե 5 lis, & rerum est testis effectus. Domnus Catholicus cum solennitate celebri obedienciam, & reuerentiam per manus ipsius Legati; secundùm litterarum vestrarum formam & mandatum, sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & Vobis exhibens, pallium à Beatitudine vestra destinatum, coram prædictis personis astantibus, cum deuotione omni, & humilitate suscepit: promittens in ordine suo singulis quinque annis per nuncios suos secundùm capitularia Apostolica sanctam Romanam Ecclesiam visitare, tanquam matrem, & magistram omnium Ecclesiarum;

Զ 6 & in cismarinis Concilijs, seu in persona propria, seu per nuncios suos interesse; & quòd non deberent celebrari Concilia Ecclesiastica in cismarinis partibus, absente eo, vel nuncio suo, ab vtraque parte statutum est. Quibus peractis, de reformatione pacis inter nepotem nostrum, & Comitem Tripolitanum tractatum fuit, &c.

Ioannis Armeniæ Patriarchæ ad Innocentium Papam, eiusdem argumenti epistola.

Ibidem.

Է 7 Reuerendissimo in Christo Patri, & Domino, Innocentio, Dei gratia Summo Pontifici, & vniuersali Papæ, Ioannes per eandem humilitatem Armeniorum Catholicus, Sanctitati vestræ deuotus, & obediens, cum debita obedientia, & reuerentia, plena salutis gaudia. Ex ineffabili prouidentia Domini nostri

nostri, à quo bonum omne procedit, Armenica Ecclesia, primatum, & magisterium sanctæ Romanæ Ecclesiæ, à Deo sibi concessum recognoscens, filia eius facta est deuotissima; & Nos, licet indigni ministri ipsius, accedente Domino Petro tituli sancti Marcelli Presbytero Cardinali, legato vestro, ex iniuncta sibi legatione, ad partes Catholicatus nostri, vbi illi reuerentiam cum Clero, & grege à Deo nobis commisso obuiantes, quanta potuimus honorificentia illum suscepimus; & mutuis communicantes amplexibus, & alloquijs, per ipsius manus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & Vobis, secundùm litterarum vestrarum tenorem, obedientiam, & reuerentiam exhibuimus; atque pallium, à vestra Beatitudine delegatum, solennitate celebri, ac cum omni humilitate suscipientes, promisimus in ordine nostro singulis quinque annis per nuncios nostros sanctam Romanam Ecclesiam, tanquam matrem, & magistram omnium Ecclesiarum, visitare, & in Concilijs cismarinis adesse; & quòd in eisdem partibus Concilia celebrari, nobis absentibus, vel nuncio nostro, non deberent, ab vtraque parte statutum est. Institutiones sanctæ Romanæ Ecclesiæ in parte suscepimus, & in parte propter absentiam Suffraganeorum nostrorum, longè latèque diffusam, induciantes; & quia non sine magna personarum deliberatione hoc fieri poterit,

Armena Ecclesia obedientiam exhibet Ecclesiæ Romanæ.

ը 8 [illegible]

թ 9 [illegible]

ժ 10 [illegible]

[illegible]]

[illegible]

[illegible]

Ժա conuenientibus Prælatis noſtris, vel
11 maiori parte Prælatorum in vno tẽ-
pore conſtituto, ipſorum ab aſſenſu,
ne in Eccleſia ſcandalum oriretur,
inſtitutiones veſtras, in quibus con-
cordaremus, ſuſcipere propoſuimus.
Ad omnia igitur mandata veſtra
promouenda Nos fideles, & deuo-
tos inuenietis executores, &c.]

Hæc Armenus Patriarcha Ioan-
nes ad Innocentium Papam de obe-
dientia, ab Eccleſia Armena Apo-
ſtolicæ Romanæ Sedi exhibita. Ve-
rùm cum deinde eadem noluiſſet
Eccleſia dare operam, vt re, exitu-
Ժբ que præſtaret quicquid de inſtitu-
12 tionibus S. R. E. ſuſcipiendis, ſuiſ-
que abiurandis erroribus ſpoponde-
rat; quid euenit iuſto Dei iudicio?
Tartari haud multò poſt, nempè
Honorio iij. prædicti Innocentij ſuc
ceſſore, Summo Pontifice, occupa-
tis Georgianorum Prouincijs, in
Maiorem irrumpunt Armeniam,
eamque ſuæ ditioni ſubijciunt. Cu-
ius excurſionis mentionem faciens
Vincentius Bellouacenſis, qui eo-
dem tempore vixit, hæc habet: (Bellou. Spec. hiſt. lib. 30. cap. 95. & 97.)

Ժգ Anno ab incarnatione Domini
13 1221. Tartari Georgiam intraue-
runt, eamque vaſtare cœperunt.
Poſt Georgiam autem intrauerunt
Maiorem Armeniam, & vaſtaue-
runt, ſibique ſubiecerunt. In Arme-
nia eſt ciuitas nobilis, quæ Am vo-
catur, vbi ſunt mille Eccleſiæ, ac
centum mille familiæ, quam Tar-
tari ceperunt in 12. diebus; eſt
etiam ibi prope eam mons Ara-
rath, vbi requieuit Arca Noe: & (Tartari occupant Maiorem Armeniã.)

in pede montis illius eſt prima ciuitas, quam ædificauit Noe; & vocatur hæc ciuitas Laudumie: circa illam defluit fluuius Arathoſi, qui fluit per medium Mongam, vbi ſunt in hyeme Tartari, vſque in mare Seruanicum. Eſt autem mons iſte, videlicet Ararath, excellentiſſimus; nec vnquam illuc aſcendiſſe dicitur homo, niſi monachus vnus. ille ſiquidem quodam deuotionis, vt dicitur, ardore commotus propter Arcam Noe, quæ ibi requieuit, multotiens illuc aſcendere, quibus potuit conatibus, attentauit. Cumque aliquam montis partem aſcenderat, & membra corporis fatigata quieti dabat, ſemper poſt quietem euigilans in pede montis ſe inueniebat. Tandem verò Dominus eius affectui cōdeſcendens, eiuſque votum, & orationes exaudiens, per Angelū ſuum eum monuit, vt ſemel aſcenderet, ita tamen, vt de cætero aſcendere nullatenus attentaret. Tunc ergo ſecurus aſcendit; & poſteà deſcendens, inde ſecum ex Arca vnum aſſerē detulit. Tunc in montis pede monaſterium ædificauit, in quo eundem aſſerem, tanquam pro ſacris reliquijs, deuotè collocauit.]

Monachus aſcēdit montē Ararath, ſtudio viſendi Arcam Noe

Huculque Bellouacenſis; qui deinde digreditur ad errores Armeniorum eiuſdem temporis recenſendos. Quamuis enim multos ex priſtinis illis erroribus, quos ſuprà tum ex alijs Auctoribus, tum ex S. Nicone retulimus *, Armenij eiuſdē Niconis prædicatione, & diuerſis Romanorum Pontificum ſuaſorijs litteris,

*Cap. 18. num. 15.

à ſuis

14 [illegible]

15 [illegible]

16 [illegible]

ԺԷ 17 [illegible]

ԺԸ 18 [illegible]

ԺԹ 19 [illegible]

à ſuis eliminauerint regionibus; nũquam tamẽ à reliquis, quibus ad hæc vſq; noſtra tempora pertinaciter implicantur, exſurgere valuerunt. & ſi ad eos etiam exterminandos non ſemel deinceps Concilia coegerint, vt infrà videbimus: vndè nec ſanè mirandum, ſi crebrò, ac nullo ferè prætermiſſo temporis interuallo, ob ſuá duriſſimam pertinaciá, Omnipotẽtis ſenſerint vltionem. Quinam verò tales fuerint errores, vt ſingulos ſingulis temporibus referamus, ab eodẽ Bellouacenſi * ſic accipe:

* Ibidem, cap. 98.

Errores Armeniorum.

Armeni quidẽ in ſabbato Paſchæ comedunt oua, & caſeum in veſpere: dicunt enim, quod Chriſtus reſurrexit in veſpere ſabbati Paſchæ. Itẽ poſt Paſcha comedunt carnes per omnes ſextas ferias; quæ ſunt ſeptẽ, videlicet vſque ad Pentecoſtẽ. Diem Natalis Domini neſciunt, nullaque feſta, vel vigilias cuſtodiunt, nec quatuor tempora nouerunt. Per totam Quadrageſimam nec celebrant, niſi die ſabbati, vel dominica; quia dicũt, hominem ieiunium frangere quotiens celebrat. Propter hanc etiam cauſam in ſextis ferijs non celebrãt, ne ſcilicet ieiunium frangant. Diebus autem, quibus carnes comedũt, celebrant, quia tunc non ieiunant.

Multa verò faciunt ieiunia: In ſeptimana ante Septuageſimam, quia dicitur ieiunium ſancti ſanguinis, à ſecunda feria vſque ad ſabbatum ieiunare incipiunt, & in ſabbato, & in dominica die carnes comedunt. Idem & in hebdomada ſequenti faciunt. In quartis, & ſextis ferijs

oleum, & piſces non comedunt, nec vinum bibunt, nec etiam per totam Quadrageſimam, magis illum peccare, qui in Quadrageſima comedit piſces, vel oleum, aut bibit vinum, aſſerunt, quàm illos, qui ad lupanar vadunt. Porrò in ſeptimana ante Quinquageſimam ita ſtrictè ieiunant, quòd in ſecunda feria penitùs abſtinent: in die Martis tamen aliquid ſine oleo, & vino manducant; & in die Mercurij iterùm ieiunant: in die Iouis comedunt ſemel; in die Veneris omnino nihil; & in ſabbato comedunt carnes: & hoc quidem ieiunium faciunt maiores.

Infantes autem duorum menſium ſacrificio communicant, & quoslibet indifferenter. In ſacrificio aquâ non apponunt. In Lepore, & Vrſo, & Corniculis, & huiuſmodi iudaizant; & in calicibus vitreis, & ligneis celebrant. quidam etiam celebrant ſine paramentis, & ſacerdotalibus veſtimentis omnino; quidam cum Infula; quidam cum diacono, & ſubdiacono. Sed ſi aliquod feſtum in ſabbato, vel dominica eueniat, commemorationem eius faciunt tantùm, ſed nullum, vt dictum eſt, celebrant feſtum.

De Purgatorio nihil credunt: & ſi vxor alicuius adulterauerit, ſtatim Epiſcopus dat ei licentiam accipiendi aliam; & accipit. Monachi quoque, & Abbates, & Epiſcopi potationibus vacant etiam, pluſquam laici. ſunt etiam Monachi, ac Preſbyteri publici vſurarij, & ſymoniaci; multique illorum Sacerdotes in

diui-

Ի 20 [illegible]

Իա 21 [illegible]

Իբ 22 [illegible]

[illegible] ԻԳ 23

diuinationibus errant, & inspectio-ne granorum, & huiusmodi: dicuntque, quod vxor Sacerdotis eo mortuo non potest de cætero maritari. Præterea nullo modo concedere volunt, quòd Christus duas naturas habuit.] Sic Bellouacensis de erroribus, quibus tunc Armenij tenebantur: ex quo etiam Sanctus Antoninus eosdem ad verbum refert. S. Anton. par. 3. tit. 19. cap. 8. §. 10.

[illegible]

[illegible]

EX ARMENA

Historia.

Capus XXV.

[illegible]

ԿԸ [illegible]

ԿԹ [illegible]

Հ [illegible]

Ա 1 *Dominus David, aduersarius Prædecessoris, qui sedit annos 2.* LXVIII

Domnus Ioannes, annos . LXIX.

Domnus Constantinus Pazerpertensis, annos 47. LXX.

[illegible]

ANNOTATIO.

[illegible]

Բ 2 ANno Domini 1238. quo tẽpore in Cilicia Constantinum Pazerpertensem Patriarchali Armeniorum Cathedræ præsidentem calculo subducimus, Antiochenus Patriarcha graues apud Sedẽ Apostolicam detulit querelas, quòd Armenorum Archipræsul, Catholicus nuncupatus, qui in Antiochena

Diœ-

Diœcesi vnà cum suo Populo degebat, ab Antiocheni Patriarchatus obedientia præter morem se retraxisset. Quapropter Gregorius IX. Pontifex Romanus Apamiensi, & Mancestano Episcopis, vt illum ad officium debitum inducerent, per has litteras commisit.

Lib. 12. ep. 198.

Venerabilis Frater noster Patriarcha Antiochenus proposuit coram Nobis, quòd licet tota Armenia in Patriarchatu Antiocheno consistat, Armenorum tamen Prælatus, qui Catholicus vulgariter appellatur, subesse contemnens, debitam ei, & Ecclesiæ Antiochenæ obedientiam, & reuerẽtiam denegat exhibere. quare Nobis humiliter supplicauit, vt procedi contra eundem Armenum secundùm notata generalis Concilij mandaremus. Cum igitur in vno, eodemque Patriarchatu duo capita esse non debeant, quasi monstrum; mandamus, quatenus ad eundem Catholicum personaliter accedentes, ipsum moneatis attentiùs, & efficaciter inducatis, vt eidem Patriarchæ, & Ecclesiæ, vt tenetur, obediat humiliter, & intendat. Quòd si monitis vestris acquiescere fortè noluerit: quicquid duxerit proponendum, quare ad id se asserit non teneri, vestris Nobis litteris fideliter intimetis; vt super hoc, auctore Domino, congruum remedium apponamus. Datum Later. vj. kal. Iulij.]

Anno verò sequenti idem Summus Pontifex, Leonis Armeniorum Regis, ac Reginæ petitionibus satisfa-

[illegible]

[illegible]

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

tisfaciens, veteres quasdam laudabiles consuetudines hoc eis diplomate firmas, atque ratas fecit: Vestris supplicationibus inclinati, rationabiles consuetudines vestras in Regno Armeniæ à tempore felicis recordationis Beati Siluestri Papæ, Prædecessoris nostri, & sancti Gregorij Catholici * eiusdem Regni, qui contemporanei extitisse dicuntur, obtentas, inuiolabiliter obseruatas, quæ sanctorum Patrum regulis minimè contradicunt, & canonicis non obuiant institutis, vobis,& per vos eidem Regno auctoritate Apostolica confirmamus.] — Ibidem. Reg. post epist. 391.

* Hoc est, Generalis Patriarchæ eiusdem Regni.

Alio quoque diplomate, ipsis Regi, ac Reginæ concesso, idem Dominus Papa Gregorius amplissimá peccatorum veniam ijs, qui in bello contra Sarracenos obirent, attribuit. Ac demum prædicto Armeniorum Patriarchæ pallium, aliaque pontificalia ornamenta, quæ ille per nuncios in suæ erga Sedem Apostolicá deuotionis argumentum petierat, per eosdem misit cum hac epistola: — Lib. 12. ep. 394.

Vt sacrosanctam Romanam Ecclesiam, vtpote caput omnium Christi fidelium; & magistram, tanquam matrem filius reuerenter amplectens, beato Petro, & Nobis, qui eidem Ecclesiæ dispositione diuina, licet insufficientibus meritis, præsidemus, nostrisque successoribus canonicè substituendis obediens, semper fidelis, & deuotus existas; quibusdam petitionibus per nuncios tuos ex parte tua Nobis exhibi- — Ibidem. ep. 398.

[illegible] hibi-

hibitis, ad gratiam exauditionis admiſſis, petitum à te pallium, & tuo; quod olim Anteceſſoribus tuis fuit ab Apoſtolica Sede conceſſum, iam quaſi præ nimia vetuſtate conſumpto, ſicut ijdem nuncij exponere curauerunt, nec non mitram, ſtolam, & annulum, in ſignum Apoſtolicæ dilectionis & gratiæ, ac tuæ deuotionis indicium, Fraternitati tuæ per nuncios mittimus antedictos: aliàs tibi velut honorabili mẽbro Eccleſiæ prænotatæ, in quibus cum Domino poterimus, propitij & fauorabiles affuturi. Datum Later. vi. Idus Martij.]

Hæc itaque anno Domini 1239. facta ſunt. Dein verò paulò poſt annum 1242. contigit mors coronati Regis Armeniæ Leonis, cuius quidem regnandi finem, ac primordia in Minori Armenia, ſummatim perſtringens eiuſdem temporis ſcriptor Bellouacenſis, in hæc retulit verba.

Spec. hiſt. lib. 31. cap. 29.

Minor Armenia alio nomine ab antiquo vocatur Cilicia, & inter Turciam, & Syriam eſt ſita; ibi eſt Tarſis ciuitas Archiepiſcopalis, de qua Paulus Apoſtolus fuiſſe ſe dicit. ibi quoque eſt Armeniorum Catholicon, id eſt; vniuerſalis eorum Epiſcopus. Hujus Armeniæ regnũ acquiſierant paucis ante temporibus duo fratres de Maiori Armenia, Leo ſcilicet, ac Robinus*. Et Robinus quidem, maior natu, prior in ea regnauit, vel potiùs præfuit, moriturus verò regnum, & filiam ſuam, eiuſdem videlicet regni hæredem,

* Aliàs Rupinus.

Ժ 9 [illegible]

Ժ 10 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Ժա 11 [illegible]

redem,

[illegible]

Ժբ redem, fratri suō Leoni commisit, eiusque fidei credidit: at ipse Leo
12 regnum in seipsum retorsit, quin potiùs de Baronia regnum sibi facere voluit: nam anteà, vt dicitur, Rex ibi non erat, sed Baro, qui Sultano Turciæ sub tributo seruiebat. Itaque ad petitionem ipsius Leonis, auus Domini de Trousot perrexit ad Curiam Romanam, & ad Imperatorem Othonem, petens ab ambobus, vt ipsum in legium hominem reciperent. Ecclesia verò sub conditione, saluo scilicet hæredis iure, recepit ipsum in legium hominem, & Otho similiter.
Ժգ Porrò Ar-
13 chiepiscopus quidem Theutonicus, videlicet Moguntinus, attulit eidem Leoni coronam, sub tali conditione, vt omnes pueros, infra duodecim annos existentes, ipse Leo poni faceret ad literas latinas. Tunc ergo Rex Leo dedit Ecclesiæ in dotem casale Estelicæ, Castrum Paperon, & alia multa casalia, pluraque alia: hæc autem omnia iurauerunt Barones se firmiter seruaturos. factum est autē hoc*, anno Domini 1242. Porrò idem Leo ter infirmus ter fecit omnes Barones suos Robino nepoti suo
Ժդ iurare, tanquàm vero, & vltimo
14 Domino suo, & iusto hæredi regni Armeniæ; filiam tamen suam, cui regnum relinquere disposuerat, fratri Antiocheni Principis in coniugiū dedit, & posteà ipsum dolosè interfecit. Ipso autem Leone mortuo, quidam Baro eiusdem Armeniæ Constans nomine, filiam eius violenter rapuit, & postmodùm ean-

* Nempe donatio facta Ecclesiæ, & iuramentum Baronum.

Hayton succedit Leoni in Armeno Regno.

dem inuitam filio suo Haytoni matrimonio copulauit, eique cum illa regnum tradidit. Porrò filiam Robini, quæ regnum hæreditario iure possidere debuit, Philippus miles de Monteforti vxorem accepit: vndè & meritò ad illud aspirat, ipsumque, vt iustum est, acquisiturum se sperat. Idem etiam Constans diuersis dolis, & machinamentis sexaginta duos Barones Armeniæ Maioris interfecit; Sultani quoque Turciæ matrem, atque sorores, quas idem Sultanus ipsi, tanquam suo homini legio, ac fideli, vtpote Christiano, causà refugij miserat à facie Tartarorum, ipse re vera infidelis, & iniquus misit eisdem Tartaris in fauorem ipsorum: & ille quidem in ipso itinere dicitur obijsse. Itaque Sultanus ipse terram eius intrauit, & Vrbem Tarsum obsedit; sed ibidem infirmatus, mortuus est, & in Vrbe regali Satellia sepultus.]

Bel. Spec. hist. li. 30. cap. 144.

Hactenus Beluacensis de Rege minoris Armeniæ: qui (vt idem testatur) Sultano Turciæ tributum adeò onerosum pendere olim solebat, vt non modò singulis annis in 300. lanceis per quatuor menses ei deseruiret, & pecuniæ, quam in suo cudebat statu, medietas ipsius esset Sultani; verùm etiam (sed hoc impijssimum) efficere teneretur, vt Mahometica lex in sua maiori Ciuitate semel in anno proclamaretur. Nec solus Armeniæ Rex, sed vniuersi ferè Principes Orientis aut simili, aut etiam grauiori tributo sol-

uendo

ԺԵ 15 [illegible]

ԺԶ 16 [illegible]

ԺԷ 17 [illegible]

[illegible]

[illegible Armenian text]

ԺԸ 18

ԺԹ 19

Ի 20

[illegible Armenian text]

ՅՀԲ [illegible]

uendo erant obnoxij. Illud porrò mirandùm: cum tanti Imperij principatu Sarracenorum Sultanus ille se gloriabundus efferret; Romano tamen Pontifici, quamuis infidelis, summum deferebat honorem. *Sultanus iste* (subdit prænotatus auctor) *faciebat se proclamari dominum totius mundi; & quando filius eius fuit natus, clamari fecit, quòd natus esset filius solis; nunquam ibat cum minori societate, quàm decem millium hominum; cumque adhuc esset in maiori posse suo, dixit Domino de Lambro, quòd ipse in persona propria volebat ire ad Papam, eique reddere totam terram suam, dum tamen quiete possideret arcem unam: & hoc quidem statim fieri voluisset, nisi Dominum de Lambro ab Admiraldis interfici timuisset. itaque Dominus de Lambro consuluit ei, ne iret, sed potiùs mitteret, &c.* — Ibidem.

Verùm quo pacto ijdem postea Sarraceni, sub quorum armis succubuerant toties Christiani, rapidissimis attriti fuerint victorijs à Tartaris, consilio, auxilioque Haytonis Regis Armeniæ, qui Leoni in regno successerat; accuratissimè describit Aytonus, Curchi Princeps, regia Armenorum stirpe oriundus, qui ijsdem vixit temporibus, vt ipse testatur, ac dein ætate prouectior, Præmostratensium Religionem ingressus, rerum orientalium — Ayto.hist. oriental. par. 2. c.9. apud Ramusiū, tom.2.

lium historiam ad Clementis V. Rom. Pontificis gratiam composuit; cuius quidem verba hæc ipsa sunt:

Anno Domini 1253. Hayton Rex Armeniæ de suorum sapientum consilio ire statuit ad Tartarorum Imperatorem, vt faciliùs eius sibi beneuolentiam, & amorem conciliaret, pacemque cum eo sempiternam componeret. vt autem accedendi facultatem ab ipso priùs obtineret Imperatore, quò illuc posset securiùs proficisci, allegare ad illum voluit anteà fratrem suum Sinibaldum, Comitem Stabuli regni Armeniæ. Is ergo, assectatoribus comitatus egregijs, multaque secum deferens munera, ad Tartarorum Imperatorem se contulit: cumque apud eum iniunctæ sibi legationis munus absoluisset, quadriennij iam confecto itinere, reuersus est; & Regi quicquid ibi viderat, ac fecerat, singulatim renunciauit.

Armeniorum Rex proficiscitur ad Imperatorē Tartarorum.

Tunc Hayton Rex Armeniæ, nullum intermittens temporis interuallum, eandem arripuit viam; occultè tamen, veritus, ne in Regione Turciæ, quà ipsum pertransire oportebat, cognitus haberetur. Sed cum, eo ipso tempore, Sultanus Turciæ diuino fuisset consilio superatus, profligatusque à quodam Tartarorum Duce; ad hunc statim Rex Armenus accessit, ac sese illi manifestauit; qui accepto, quòd ad suum proficisceretur Imperatorem, gratanter,

ԻԱ 21 [illegible]

ԻԲ 22 [illegible]

ԻԳ 23 [illegible]

[illegible]

24 ter, honorificèque ipsum excepit, atque ad Cumaniæ vsque regnum, quod erat trans Portam ferri, securum ei iussit comitatum præstari. Alios quoque deinceps idem Rex offendit obiter Tartarorum Duces, qui similes illi comites præbuerunt per omnes terras, ac loca, quousque tandem peruenit ad ciuitatem Cambalu, vbi Mango Chan, Imperator Tartarorum, residebat. Is ergo cum intellexisset Armeni Regis aduentũ, magnam percepit lætitiam; ex quo enim tempore Cangio Chan traiecerat montem Belgian, nullus ad

25 ipsum visendum Princeps aduenerat eiuscemodi. quamobrem honoribus illum excepit amplissimis, cui & nõnullos ex suis primoribus aulicis addixit socios, vt eum, quòcunque ire vellet, assectarentur obsequijs. Postquam autem Rex Armeniæ fruitus ibi fuit quiete diebus aliquot, Imperatorem rogauit, vt è negotijs, quorum causà venerat, ipsum expedire, ac redeundi facultatem tribuere dignaretur: cumque Imperator perhumaniter respondisset, se nimirùm eius voluntati animo libenti obsequuturum, ea maximè de causa, quòd sua sponte ad ipsius veniens

26 Imperium, honore ipsum affecisset singulari; septem tunc illi Rex petiones exposuit.

Tartarorũ Imperator Armenum Regem gratanter excipit.

Primò petijt, vt ipsemet Imperator, cunctis aliorum Sectis posthabitis, ad Christi fidem conuerteretur, ac simul cum sua gente baptizaretur. 2. vt firma, atque perpetua pax inter Tartaros consiste-

Rex Armeniæ septem petitiones exponit Imperatori Tartar.

ret,

ret, & Christianos. 3. vt in omnibus terris, à Tartaris occupatis, aut occupandis, tam Christianorum Ecclesiæ, quàm illarum Clerici, siue regulares, siue seculares, à quolibet seruitutis iugo, aut vectigali essent immunes. 4. vt è manibus Sarracenorum terram sanctam, sacrumque Christi Sepulchrum eriperet, & Christianis restitueret. 5. vt in excidium Caliphæ de Baldach *, qui caput erat, & dux Sectæ perfidi Mahometis, sedulò, nauiterque incumberet. 6. vt omnes Tartari, præsertim viciniores Regno Armeniæ, tenerentur ipsi Armeno Regi suppetias ferre, quotiescunque hic eas deposceret. 7. tandem, vt omnes ciuitates, Regis Armeniæ ditioni subiectæ, quæ priùs occupatæ à Sarracenis, dein ad Tartarorum venerant manus, eidem denuò Regi restituerentur: illas etiam, quas deinceps idem Rex supra Sarracenos acquireret, pro se retinere, ac in pace possidere posset.

* Hoc est, Babylonis.

His itaque Regis Armeniæ postulationibus auditis, Mango Chan suos vndique Barones, & Consiliarios conuocauit, iisque vnà cum eodem Rege præsentibus, sermonem hunc habuit: Cum Rex Armeniæ è remotissimis Regionibus ad hoc nostrum Imperium, non coactus, sed sponte venerit sua; nostram sanè decet Imperatoriam Maiestatem, eius petitionibus, præcipuè ijs, quæ iustæ, honestæque sunt, obsecundari. Tibi ergo Regi Armeniæ respondemus, Nos, tua omnia postu-

Ab eodē Imperatore satisfit petitionibus Regis Armeniæ.

ԾԷ 27 [illegible]

ԾԸ 28 [illegible]

ԾԹ 29 [illegible]

[illegible]

postulata suscipientes, vt eadem
Լ Dei auxilio exequutioni manden-
30 tur, esse curaturos. quapropter ego
primùm, Tartarorum Imperator,
ac Dominus, volo baptizari, can-
demque fidem, quam nunc Chri-
stiani obseruant, profiteri; cunctos
etiam, qui meo subduntur Imperio,
hoc ipsum vt faciant, adhortabor
quidem, sed vim eis non inferam.
Lubet prætereà, inter Christianos,
& Tartaros pacem esse perpetuam,
dummodò Nobis pro certo polli-
ceamini, ita esse Christianos erga
nos, vti nos erga ipsos, eandem
ԼԱ pacem, concordiamque inuiolabi-
31 liter seruaturos. Volumus insuper,
omnes Christianorum Ecclesias, &
Clericos earum, cuiusuis conditio-
nis existant, frui priuilegio liberta-
tis, nec vllam eis molestiam à quo-
cunque inferri. Quod verò ad rem
attinet Terræ sanctæ, nisi alijs hìc
præpediremur negotijs, Nos qui-
dem ipsi, ob reuerentiam Domini
nostri Iesu Christi, personaliter ve-
niremus: interim Haloono fratri
nostro hac de re mandata dabimus,
vt ipse illam aggrediens, ad exitum
pro dignitate perducat, & ciuitatem
ԼԲ Hierusalem cum vniuersa Terra
32 sancta è Sarracenorum manibus li-
beret, & reddat Christianis. Super
negotio Caliphæ de Baldalch, man-
dabimus Baydo, Tartarorum in
Regno Turciæ commorantium
Duci, necnon alijs circa Regiones
illas existentibus, vt omnes fratri
nostro Haloono obediant, à quo di-
ctum Calipham disperdi volumus,
tan-

Eximia Imperatoris Tart. pietas erga D.N. Iesũ Christum.

tanquam infenſiſſimum, ac peſſimum inimicum noſtrum. Subſidiũ quoque, quod Rex Armeniæ expoſcit à Tartaris, præcipimus, vt ei iuxta petitionem propriam præbeatur. Gratia denique ſpeciali illi concedimus, vt pro maiori augmento, & ſecuritate Regni ipſius, omnes illæ terræ ſuæ ditionis, quæ captę priùs à Sarracenis, fuerunt deinde à Tartaris occupatæ, ſtatim ei reſtituãtur.

Mango Chan imper. Tart. baptizatur ab Armeno Epiſcopo.

Poſtquàm igitur Mango Chan ſatisfecit poſtulationibus Regis Armeniæ, eaſque priuilegio confirmauit, voluit Sacramentum baptiſmi ſuſcipere, & baptizatus fuit ab Epiſcopo quodam, Cancellario Regis Armeniæ, qui totam etiam Imperatoris familiam, tam viros, quàm mulieres, & multos Nobiles, ac Principes baptizauit. Poſthæc idem Imperator deſignauit eos, qui pro ſubſidio Terræ ſanctæ fratrem ſuum Haloonem ſequi deberent. is itaque copioſo inſtructus exercitu ſe viæ commiſit vnà cum Rege Armeniæ, traiectoque magno flumine Phiſon, omnes vndique Regiones, ac terras inuaſit; & antequàm ſex menſium ſpatium laberetur, vniuerſum Regnum Perſarum, quòd tunc domino, & rectore careret, faciliter ſubiugauit: cepit etiã Haloonus abſque reſiſtentia omnes terras vſque ad Regionem Aſſaſinorum. *Tum inferius*: Tempore, quo Haloonus dabat operam cuſtodiæ Regni Perſarum, & obſidioni Caſtri Aſſaſinorum, Rex Armeniæ facultatem ab illo petijt redeũdi in Regnum ſuum, à quo

Ayto. hiſt. Or. par. 2. c. 10. apud Ramuſiũ tom. 2.

Idẽ Imper. ſubdit ſuo Imperio Regnum Perſarum, aliaſque Prouincias.

Rex Armeniæ reuertitur ad ſuum Regnum.

ԼԳ 33 [illegible]

ԼԴ 34 [illegible]

ԼԵ 35 [illegible]

յերկար ժամանակէ․ և Հուլաւուն
թոյլ ետ դառնալոյ․ և բաշխեաց նմա
զպարգևս յոլովս․ և հրամայեաց
Բայիդուին զօրապետին Թուրքաստա_
նի, ճանապարհորդել զնա մինչև և
հասանել ՚ի Թագաւորութիւն իւր․ և այս
այնպէս եղև․ Եւ սոյն արքայն հայոց,
զկնի երից ամաց և կիսոյ, դարձաւ
՚ի տուն իւր անփորձ և անվնասաւ,
շնորհօքն տեառն մերոյ յի քի․]

Զայս ամ գրէ Հեթում կրօնաւո_
ր պատմիչն, որ էր հայ ազգաւ․ Եւ
ասացեալ յետ ճառելոյ․ թէ զիարդ նոյն
Հուլաւուն եղբայր Մանկու Թա_
գաւորի, էառ զքաղաքն Բաղդատա․
և գերի արար զԽալիֆայն բաբե_
լոնացւոց․ դարձեալ ասէ այսպէս․
Եւ յետ հանգստեան Հուլա_
ւուն մի ամ, ապա առաքեաց զհրեշ_
տակս առ արքայն հայոց Հեթում․
զի գայցէ առ նա զօրօքն իւրովք յաշ_
խարհն Միջագետաց ՚ի քաղաքն Ուռ_
հայու․ Քանզի կամէր գնալ ՚ի սուրբ եր_
կիրն, առնուլ զնա, և տալ քրիստո_
նէից․ Եւ սոյն Հեթում Թագաւոր
ելեալ ՚ի ճանապարհս հանդերձ զօ_
րօք բազմօք աստանաւորաց և ձիաւո_
րաց․ զի ՚ի ժամանակին այնմիկ Թա_
գաւորութիւն հայոց էր այնքան զօ_
րացեալ․ մինչ զի կարէր զինաւորել
՚ի պատերազմ․ Ժ․Բ․Ռ․ ձիաւորս․
և․Խ․Ռ․ հետևաւորս․ և ես ինքն, որ
տեսեալ եմ զայս, կարեմ առնել
զվկայութիւն ճշմարտութեան այսմիկ․
Եւ յորժամ եհաս Թագաւորն հայոց
առ Հուլաւուն․ խօսեցան ընդ միմե_
անս ՚ի վերայ խորհրդութեան երկրին
սրբոյ․ և ասաց արքայն Հեթում
ցՀուլաւուն․ Տէր իմ ով արքայ․ զի
Սուլտանն Հալապայ քաղաքին անտի

ՅԽԵ զիշ

à quo iamdudum fuerat abſens; &
ԼԶ Haloonus eam illi conceſſit, cui
36 etiam ampliſſima munera largitus
eſt; præcepitque Baydo, reſidenti
in regno Turciæ, vt ſecurum ei
comitatum vſque ad Armeniæ regnum
præberet; quod ille diligenter
exequutus fuit. vndè Rex Armeniæ,
elapſo trium annorum, & dimidij
ſpatio, incolumis domum ſuam
reuerſus eſt per gratiam Domini
noſtri Ieſu Chriſti.]

Hæc omnia Aytonus Armenus; qui etiam enarrato, quemadmodùm idem Tartarorum Rex Haloonus,
ԼԷ Mangonis Chan Imperatoris frater,
37 expugnata Baldacenſi ciuitate, captiuum
fecerat Calipham Babylonium, hæc alia ſubdit; Poſtquam Haloonus requieuit per ſpatium vnius anni, *capta nimirùm Baldacenſi Vrbe, ſeu Babylone*, nuncios miſit ad Regem Armeniæ, vt veniret cum gente ſua ad ciuitatem Rochais in regno Meſopotamiæ; quoniam ire volebat ad Terram ſanctam, vt illam obtineret, & redderet Chriſtianis. quare Rex Hayton in viam ſe dedit cum magno virorum armatorum, equitum, atque peditum exercitu: quia tunc
ԼԸ temporis regnum Armeniæ in tam
38 proſpero ſtatu erat, vt facere poſſet
duodecim millia equitum, & quadraginta millia peditum armatorum; & ego, qui hoc totum meo tempore vidi, poſſum de eodem teſtimonium perhibere. Cum igitur Rex Armeniæ aduenisset, vti mandauerat Haloonus, & ſuper negotio Terræ ſanctæ vnà ſimul colloquium habuiſ-

Ibidem cap. 13.

Idem Rex cum ſuo, & Tartarorũ exercitu pergit ad pugnandum cõtra Saracenos in recuperationem Terræ ſanctæ.

Ccc ſent,

sent, ait Rex Haloono: Domine, Sultanus Aleppi obtinet principatũ totius regni Syriæ, in quo est ciuitas Hierusalem: mihi ergo videtur, Aleppi ciuitas esse primùm obsidẽda; nam si illa vestro subdetur Imperio, omnes alias terras faciliter obtinebitis. Valdè placuit Haloono consilium Regis Armeniæ; vndè obsidere fecit ciuitatem Aleppi, quæ cum fuisset muris circummunita, gentibus innumeris plena, & diuitijs opulenta, esse validissima æstimabatur. *Viget hæc ciuitas hactenus florentissima Syriæ Metropolis, quæ totius Orientis forum negotiationis est, ac veluti ostium, quo merces cuiusuis generis ab Oriente in Occidentem importantur, & exportantur vltro citroque; in ea ipse annum circiter commoratus sum: fuit autem à Tartaris, & Armenis breui tunc expugnata; quæ quidẽ victoria alijs cumulata est, Damasco videlicet, & Syria in Tartarorum potestatem redactis anno Salutis 1260. vt idem prosequitur auctor, qui tandem verbis hisce concludit.* His itaque peractis, de spolijs acquisitis in captione ciuitatis Aleppi Haloonus magnam contulit partem Regi Armeniæ, cui etiam quamplures terras concessit ex ijs, quas occupauerant. Vndè Rex Armeniæ accepit plura Castra regno suo vicina, & illa fecit muniri ad suam liberam voluntatem.]

Syria à Tartaris, Armeniorum auxilio, subiugata.

Ibidem cap. 13.

Adoranda hìc planè diuina prouidentia est, quæ ad euertendam Mahometicam superstitionem Armeniorum operà voluit, & industriâ vti.

[illegible]

39 [illegible]

40 [illegible]

41 [illegible]

[illegible] ԽԲ 42

[illegible] ԽԳ 43

[illegible] ԽԴ 44

[illegible]

[illegible]

vti. Hi quippe dum ab Occidentalibus, mutuis discordijs etiam tunc valdè implicitis, iusta non obtinebant auxilia, Tartarici Imperij vectigales se spontè constituentes, valuerunt & Tartarorum Principes ad baptismi sacra amplectenda inducere, & eorum armis à Sarracenorum tyrannide vindicari. Non modò enim, vt suprà vidimus, Mango Chan Tartarorum Imperator baptismali vnda ab Armenis intinctus, Christianæque militiæ ascitus fuit; verùm, quòd etiam eorundem Rex Haloonus, siue Olaonus, vti à Sanuto vocatur, fuerit Christianis addictus, atque de nostra fide optimè senserit, quin à Romano Pontifice, vt supremo in terris Christi Vicario, sacra baptismalia misso Oratore efflagitarit, docet insignis quædam epistola, ad eundem Olaonem data, quæ Romæ in manuscripto codice bibliothecæ Vallicellanæ extat, nullo licet Pontificis, à quo exarata, fuit, inscripta titulo: eiusque initiũ est: *Olaoni Regi Tartarorum illustri gratiam in præsenti, qua perducat ad gloriam in futuro. Exultauit cor nostrum in Domino, &c.*

Sanut. l.3. par. 13. cap. 7.

Vallicel. M.S. Sign. lit. C n.49 pag.14.

Hominum porrò est ascribendũ peccatis, si diuinis posteà consilijs exitus non responderint. Etenim Haloono ob improuisam mortem fratris sui Mangonis in Orientem reuerso, Bendocdar Sultanus Aegypti, validissimo Sarracenorum agmine collecto, in Guibogam Haloonis Præfectum, qui Hierosolymitanum Regnum acquirere, &

Ex Ayto. loc. cit. cap.14.

 Chri-

Christianis restituere iussus erat, irã suam effundens, magnam in Palæstina de Tartaris victoriam retulit: dumque aduersus illum iterum Haloonus, pluribus Armenorũ, Georgianorum, & Tartarorum militum copijs instructus, in aciem vocaretur, magno rei Christianæ exitio è viuis ereptus est. Hinc Sarraceni resũmptis animi viribus irrumpunt in Syriam, vbi luctuosis Christianorum stragibus editis, ac multis arcibus expugnatis, illam denuò in suam redigunt potestatem. Lugubris harum rerum euentus grauissimum attulit mœrorẽ Clementi IV. Summo Pontifici, qui anno Domini 1265. dum ad reprimendum infidelium impetus arma parabat Occidens, Haytonem Regem Armeniæ ad promptum ferendum auxilium impellere conatus est sequenti epistola:

Sarraceni iterum Syriam occupant.

Tom. 2. ep. 48. extat etiam in formular. Marin. Ebul. m.s. Var. Arch. pag. 50.

Haytoni, illustri Regi Armeniæ, Clemens PP. IV.

QVantò te Dominus in populo Christiano amplioris regni solio voluit honorari, tantò erectum altiùs obligauit ad sui cultum nominis dilatandum, & inimicos fidei Christianæ peruigilis curæ studio deprimendos. Nosti, fili charissime, quod cum multa cordis amaritudine nuper accepimus, quàm insolenter irruens in Christicolas ille proditor, qui Sultanus Aegypti dicitur, Cæsaream violenter expugnauit, & Azo-

ԽԵ 45 [illegible]

ԽԶ 46 [illegible]

ԽԷ 47 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Azotum, effuſo ſanguine Chri-
ſti militum, & nonnullis ex
48 eis, quod eſt multis morte lu-
gubrius, captiuatis: propter
quod inter damna communia
Terræ ſanctæ ſpecialiter Hoſpita-
lariorum ſancti Ioannis grauiùs
cæteris, vt audiuimus, Ordo
percuſſus, magnam vel maxi-
mam Conuentus ſui partem ami-
ſit: licet amiſſi dici non de-
beant, qui pro ſuo fragilitatis
modulo, Crucifixo debitum
impendentes obſequium, ſuæ bi-
berunt calicem paſſionis. Ve-
rùm cum tu ſpeciali, vt credi-
49 mus, affectione dilexeris Ordi-
nem memoratum, (quod in
diuerſis caſibus re ipſa diceris
comprobaſſe) Serenitatem tuam
hortandam duximus, & rogan-
dam, quatenus Fratribus eiuſ-
dem Ordinis, in tot & tantis
anguſtijs conſtitutis, cum ab
eis ſuper hoc fueris requiſitus,
aſſiſtas efficaciùs conſilio, & au-
xilio opportunis. Et licet pro ijs
ſpecialiter te rogemus, nihilomi-
nùs & pro omnibus te rogamus,
qui in terra prædicta inuocant no-
50 men Chriſti: in remiſſionem ti-
bi peccaminum ſuadentes, vt
ſic ad ipſos te habeas, vt do-
lere videaris iniurias Crucifixi,
& fraternæ charitatis illorum iun-
gi conſortio, à quibus in ca-
tholicæ profeſſione fidei non di-
ſcordas. Datum Peruſij vij. kal.
Auguſt. ann. 1.]

Militum S. Ioannis ingens numerus ab infidelibus trucidatus.

Rex Armeniæ in profeſſione fidei à Latinis nõ diſcordãs.

Paruisse Regem Armeniæ monitis Romani Pontificis, colligitur tum ex alijs ipsius Clementis Papæ litteris ad eundem Regem, & ad Patriarcham Hierosolymitanum, suo loco paulò inferiùs afferendis; tum etiam ex eo, quòd Rex ipse statim perrexit ad Tartaros, vt aliquod sibi subsidium contra Sarracenos adiungeretur. Cuius porrò abscessum sciens Aegypti Sultanus, in Armeniam, quò potuit citiùs, Sarracenorum immisit exercitum, qui eam longè latèque depopulatus est; atque è duobus Regis filijs alter cum plurima gente in acie cæsus, alter vinculis mancipatus fuit: quæ omnia paucis complectens Sanutus, ait: *Et 12. Augusti, anni videlicet 1266. similiter vnus fortis Admiraldus, percurrens terram Armeniæ, cepit vnum de filijs Regis, alterumque occidit cum populo multo: & huius nouitatis causa fuit via Regis ad Tartaros.* Hoc itidem ipsum luculentiùs ab Aytono Armeno subiectis describitur verbis: *Bendocdar Sultanus Aegypti, fauente sibi fortuna, Armeniæ Regnum magnoperè humiliauit: sciens enim, quòd Rex Armeniæ cum multa gente iuerat ad Tartaros, cogitauit inuadere Regnum Armeniæ; vndè illuc misit Ducem quendam cum sua gente. Filij autem Regis Armeniæ, audientes Sarracenorum aduentum, congregatis omnibus, qui poterant arma ferre, obuiam illis progressi*

San. lib. 3. p. 12. c. 8.

Ayto. hist. orie. p. 1. c. [illegible] apud Ramusiu. tom. 2.

Ծա 51

Ծբ 52

Ծգ 53

[illegible]

որք կարէին բերել զէնս . եղեն ընդ ա– ԾԴ
ռաջ նոցա . եւ քաջաբար պատերազմեր 54
ցին : բայց ՚ի վերջն խորտակեցան
զօրքն հայոց ՚ի տաճկաց . եւ յերկուց
որդւոց արքային՝ միոյն սպանեալ . եւ
միւսն կալեալ եղեւ գերի : ապա յաղ
թողք եղեալ տաճկացն՝ ամ̃ երկիրն զբա
[illegible] հայաստանեայց . [illegible]
[illegible] ընդ իւր [illegible] . որոյ ա–
[illegible] յոյժ [illegible] զօրութիւն
արքային հայոց . եւ [illegible]
[illegible] . եւ [illegible]
[illegible] .]

Յորժամ՝ մինչ էին հայք [illegible] այսպի-
սի [illegible] . [illegible]
[illegible] հայաստանեայց Կղեմէնտոս ԾԵ
թղթով մխիթարեաց [illegible] 55
թագաւորն հայոց Հեթում . եւ խոս
տացաւ տալ նմա [illegible]
զօգնութիւն , զոր խնդրեալ էր նմա ՚ի
լատինացւոց : եւ թուղթն նորա էր
այսպիսի .

ԹՂԹ. [illegible] արքային հայոց
Հեթումի, Կղեմէնտոս չոր
րորդ՝ պապ .

Յորդորէ զմեզ [illegible] վար
դապետութիւն , զի հայրականն գթով
հիւանդացուք ընդ հիւանդացելոյս .
եւ [illegible] ընդ գայթակղելոյս : ԾԶ
[illegible] 56
[illegible] . [illegible]
[illegible] . եւ [illegible]
[illegible] ; եւ [illegible]
[illegible] ; եւ [illegible]
[illegible] . [illegible]
[illegible]
[illegible] ,
[illegible]

Ղ Ղ [illegible] աւելեց

sunt, & pugnam viriliter inierunt. fuit tandem Armeniorum exercitus debellatus; & ex duobus filijs Regis, alter occisus, alter vero in bello captus fuit. Sarraceni itaque ea victoria per vniuersum regnum Armeniæ discurrentes, totam planitiem deuastarunt, & multa bona secum inde asportarunt, maximo Christianorum detrimento: quo casu multùm creuit inimicorum potentia, viresque Regis Armeniæ fuerunt notabiliter diminutæ.

Cum ergo Armenia grauissimis hisce cladibus in extremum discrimen fuisset adducta; Haytonem Regem, mœrore depressum, & Latinorum auxilia implorantem, solantur, ac citissimi subsidij pollicitatione ad constantiam erigũt hæ aliæ Clementis Summi Pontificis litteræ, biennio post à superioribus datis.

Haytoni, illustri Armeniæ Regi, Clemens PP. IV.

Tom. 2. epist. 328. extãt etiã in formular. Marin. Ebuli, M. S. Archiu. Vatican. pag. 54. & 289.

INiunctæ Nos excitat seruitutis officium, doctrina Nos admonet Apostolica, vt ex paternæ compassionis affectu infirmemur cum infirmantibus, & cum scandalizatis vramur. Quod in tuis calamitatibus, Fili charissime, nuper plusquàm vellemus experti, (saluo tamen in omnibus diuinæ beneplacito voluntatis, cui nos decet nostram in omnibus conformare) casu liberorum tuorum, & excidio tuæ gentis, ac depopulatione Regionis auditis in

multa

multa cordis amaritudine, Regię maiestati cōpati, damnaque tua, totiusq; populi Christiani iacturā recto iudicio deputantes, flendum credimus esse cum flentibus, consolationis diuinæ expectantes beneuolum solatium, qui post tempestatem trāquillum facit, & post mœrorem, & lacrymas exultationem infundit. Scimus quidem, quod & tota profitetur Ecclesia, te transmarinum Latinum populum, ex varijs nationibus inibi congregatum, diuersis pro tēpore tuis liberasse præsidijs, te ciuitatis Antiochenæ ciuibus in suis necessitatibus astitisse, te crucis hostibus totis viribus restitisse, te cæteris omnibus nationibus Francorū amicitias prætulisse, te Sedis Apostolicæ preces, & monita, seu mandata in omni reuerentia suscepisse. Quis igitur præstolari non debeat, eius tibi misericordiam affuturam, qui super te tot, & tanta flagella multiplicans, tuam voluit examinare constātiam, vt eò purior exeas de fornace, quò flamma fueris acerbiore purgatus? &c. *Et inferius*: Leua ergo ad cœlū oculos, & auxilium imminens patienter expecta, particulari subsidio interim destinato, quo terra valeat se sustētare. nec te, tuosue terreat malè solida Babylonici * Sultani superbia, quam ad tempus ascendere permisit Dominus, vt elatum allidat grauiùs: & populum fidelem humiliari voluit, vt gloriosiùs exaltaret. Demū Apocrisarios tuos benignè recepimus, & tuæ deuotionis munera gratiarum actione prosequimur, tuis petitio-

Rex Armeniæ sæpe Catholicis in Oriente præsidio fuit.

Idem Rex mandatis Apostolicæ Sedis obediens.

* Babyloniæ, & Aegypti Sultanus.

ԾԷ 57 [illegible]

ԾԸ 58 [illegible]

ԾԹ 59 [illegible]

[illegible]

60

[illegible]

61

[illegible]

62

[illegible]

titionibus, quantum licuit & decuit, exauditis. Dat Viterbij xvi. Kal. Iunij, anno iij.]

Vt verò ab Oriente promptiùs laboranti ſuccurreretur Armeniæ; dum procincebatur interim Claſſis in Occidente, idem Clemens Michaëli Paleologo Græcorum Imperatori reſcribens, illum exemplo Sancti Ludouici Francorum Regis excitat ad arma contra Saracenos quamcitiſſimè capeſſenda. *Si preſſuris, ait, compateris Terræ ſanctæ, ſi chariſſimi in Chriſto filij noſtri illuſtris Regis Armeniæ, vt ſcribis, damna deploras, tuum in hac parte commendamus affectum; quem propenſiùs vtique laudaremus, ſi affectui reſponderet effectus. Ecce ſiquidem, ſi ex animo Crucis perſequeris inimicos, tempus imminet, ſatis propoſito tuo congruum. Iam quidem chariſſimus in Chriſto filius noſter Ludouicus, illuſtris Rex Franciæ, ſe cum filio primogenito, & duobus alijs ſequentibus, Crucis charactere inſigniuit cum multis Comitibus, & Baronibus, militibus, & plebeis, &c.*

Clemens PP. excitat Græcorũ Imperatorem ad ſuccurendum Armeniæ. tom. 2. ep. 327.

[illegible]

[illegible]

Similiter etiam & Patriarcham Hieroſolymitanum, & Palæſtinæ Proceres, ad Haytonem Armeniæ Regem, quibus poſſent auxilijs iuuandum, his adhortatur verbis:

Ad idē hortatur Patriarcham Hieroſol. & Proceres Palæſt. Ibid. epiſt. 326.

Cum chariſſimus filius noſter, Rex illuſtris Armeniæ, Domino permittente, qui, quos recipit filios, corrigit, & caſtigat, per Babylonici furorem exercitus attritus grauiter fuerit, & oppreſſus; & ſit eò dignius in ſuis neceſſitatibus adiuuandus, quò ad noſtrum deuotionem ſe reddidit hactenus promptiorem; veſtram deuotionem hortandam duximus, attentiùs obſecrantes, quatenus, ſalua terrarum veſtrarum cuſtodia, omne conſilium & auxilium, quod poteritis, impendatis eidem, ad terram ſuam, ſi opus fuerit; & tam ei, quam dilecto filio Principi Antiocheno ad ciuitatem Antiochenam contra inimicos Chriſti defendendam. Dat. Viterbij xvj. Kal. Iulij, anno iij.

Hayton Rex Arm. inducias paciſcitur cum Aegyptio Sultano.

Dum in hæc, atque alia commendatitiarum litterarum officia, pro ſummittēda Armenis ope, Clemens Papa diligentiſſimè apud Principes Orientales, & Occidentales incumbebat; Rex Hayton, cum nullum habere prorſus ex Abaga, qui Tartaris in Perſide imperabat, nec præſentaneum ab alijs ſperare potuiſſet auxilium; ſpe deiectus, inducias cum Bendocdare pro Leone filio ex Aegyptiaco carcere redimendo iniquis legibus pactus eſt: de quo Aytonus hiſtoricus ſic enarrare proſequitur:

Ayto. loc. cit. c. 16.

Rex autem Armeniæ, infeliciſſimis regni ſui rumoribus intellectis, fuit animo ſummoperè perturbatus, nec aliud diu noctuque cogitabat, niſi quomodò Sarracenis poſſet damnum inferre: vndè ſæpius hortabatur

63 [illegible]

64 [illegible]

65 [illegible]

[illegible]

tur Abagam, & Tartaros ad sectam
66 Mahumeticam destruendam, & Christianos iuuandos. Sed Abaga propter bella, quæ cum suis vicinis gerebat, se iugiter excusabat. Quare considerans Rex Armeniæ, se non posse tunc à Tartaris vllum habere subsidium, misit nuncios ad Sultanum Aegypti, & inducias cum ipso iniuit, vt Natum suum de Sarracenorum carceribus liberaret. Spopódit Sultanus Regi, se eius filium redditurum, dummodò ille sibi restitueret socium quendam suum charissimum, nomine Angolasciar, qui
67 captiuus apud Tartaros tenebatur, necnon etiam aliquot Castra ciuitatis Aleppi, quæ occupata fuerant tempore Halooni. Quamobrem Rex multo labore induxit Tartaros ad concedendum Sultano Angolasciarem, cuius vice recuperauit posteà filium suum; deinde restituit eidem Sultano Castrum de Tempsach, & alia duo Castra dirui fecit ad petitionem illius: & hoc modò è carceribus liberatus fuit filius Regis Armeniæ. *Tum hæc alia de Haytone, eiusque fi-*
68 *lio Leone subijcit.* Hayton autem, postquã annos quadraginta quinque Armeniæ regnum tenuerat, illud reliquit, ac tradidit Domino Leoni filio suo, ex Aegypti carceribus liberato: & ipse, renuncians pompis huius seculi, est Religionem ingressus, & vocatus fuit Macharius, mutato proprio nomine iuxta consuetudinem Armeniorum; & post modicum tẽporis spatium requieuit in pace anno Domini 1270. * Leo autẽ Rex Ar-

Leo filius Regis Armeniæ ex ægyptiaco carcere redimitur.

Rex Hayton, abdicans se regno, fit monachus.

*Ibid. c. 17. & 18.

meniæ, supra memoratus, fuit valdè sapiens, atque prudens, & suum regnũ prouidè gubernauit: dilectus fuit nimis tam à sua gente, quàm à Tartaris, & ex toto animo semper studuit destruere Sarracenos.

Tum verbis aliquibus interiectis, quibus refert, regnum Turciæ, super occupatum à Sarracenis, fuisse iterùm ex Abaga Tartarorum Rege recuperatum, hæc alia de eodem Armenia Rege Leone tradit. Postquàm igitur Abaga de Regno Turciæ sua vota compleuit, atque Tartari repleti fuere spolijs, & diuitijs, quas acquisierant contra rebelles, & Sarracenos; vocauit ad se Regem Armeniæ, & illi obtulit regnum Turciæ, eoquòd pater eius, & ipse semper se fideliter gesserant erga dominium Tartarorum. Rex autem Armeniæ, tanquam sapiens, atque prudens, pro tanto dono multas Abagæ grates retulit; sed de illius acceptione se prudenter excusauit; asserens, duobus regnis commodè gubernandis se non posse sufficere, quia Sultanus Aegypti multà adhuc pollebat potentià, & ad damna regni Armeniæ toto conamine incumbebat; quarè satis sibi agere videbatur, si poterat ab illo regnum suum defendere: consuluit tamen Abaghæ, quid in regno Turciæ statuere deberet, antequàm recederet, vt de rebellione nequaquã posteà dubitaret; nimirùm, quòd in plures partes dictum regnum diuideret, & singulas traderet singulis rectoribus gubernãdas, nec vlli Sarracenorum dominium in Turcia con-

Leo Rex Arm. oblatum sibi a Tartaris Turciæ Regnum recusat.

69 [illegible]

70 [illegible]

71 [illegible]

[illegible]

ՀԲ
72 concederet. Accepit Abaga consilium Regis Armeniæ; atque iussit, nullum Sarracenum in illis terris dominium obtinere. His itaque peractis, idem Rex Abagam rogauit, vt vellet ad liberationem Terræ sanctæ incumbere, & ipsam eruere de manibus Paganorum; quod Abaga promisit totis viribus se facturum; Regique consilium dedit, vt mitteret nuncios suos ad Papam, & alios Principes, ac dominos Christianorum pro subsidio Terræ sanctæ.] Hucusque Aytonus.

AbagaRex Tartar. Armenios hortatur, vt pro subsidio Terræ sanctæ Legatos mittant ad Papam.

ՀԳ
73 Intereà Dominus Papa Gregorius X. anno salutis 1273. ad œcumenicam Synodum Lugduni ob submittenda potissimè terræ sanctæ subsidia celebrandam animum adijciens, inter cæteros Orbis Christiani Principes, Armeniæ quoque Regem ad Concilium inuitauit [a]; quem rogauit prætereà, vt ad se integra Nicenæ Synodi acta, quæ Armeno idiomate scripta habebat, vnà cum alijs Concilijs, ac peritissimis interpretibus mitteret. eodem quoque argumento ad Armeniorum Catholicum [b], seu Patriarcham scripsit; ac

Oecum. Concil. Lugdunense 11.

a Greg. lib. 2. epist. 1.

ՀԴ
74 prouinciam Hierosolymorum Patriarchæ, atque Episcopo Anteradensi eadem Concilia ad se transmittendi imposuit [c].

b Reg. post eandem epist.

c ibid. ep. 2.

Fuerunt autem in prædicto Concilio cum ingenti Patrum lætitia lectæ Abaghæ Tartarorum Regis litteræ de coniungendis cum Christianis Principibus aduersus Sarracenos armis ob Christianam propagandam religionem, & auditi eiusdem Tar-

Hist. Concilij Lugd. 11. tom. 3. par. 2.

tarici

tarici Regis Oratores, qui etiam sacris baptismalibus initiati fuerunt à Petro Cardin. Episcopo Ostiensi, qui posteà ipsi Gregorio in Pontificatu succedens, dictus fuit Innocentius V.

Oratores Tartarici Regis veniunt ad Concil. Lugd.

Biennio verò à Concilij celebratione dilapso, videntes Sarraceni, Leonem Regem Armeniæ pristina, quàm eius Pater Haycon cum ipsis olim dederat, pace posthabita, se iterum Tartaris in suam ipsorum perniciem addixisse, in Armeniam denuò irruperunt: à quibus inflictas clades Marinus Sanutus his verbis describit: *Eodem anno, videlicet à Virginis partu 1275. Bendocdar, qui vocabatur Melec Madauar, percurrit planum Armeniæ, & percussit in ore gladij vltra viginti millia hominum, captiuos trahens secum pueros, & puellas vsque ad decem millia; equos verò, & animalia maiora, & minora vsque ad trecenta millia. Rex autem cum equitibus ad montana perrexit: mercatores, & cæteri, qui potuerunt, cum rebus suis cum nauibus per mare periculum euadentes, in piratarum ceciderunt manus; deinde Ptolemaidam peruenerunt.*

Sanut. lib. 3. par. 12. cap. 14.

Sultanus Aegypti populatur Armeniã.

His ergo Armenia barbarorum diuexata conflictibus, ac breui temporis spatio funditùs bis euersa, funestissimo iacebat in luctu, cum Abaga Tartarorum in Perside, regnisque finitimis Rex, fratrem suum Mangodamor ad perdendos, excindendosque Sarracenos cum amplissimo immisit exercitu, cui etiam

Leo

[illegible]

[illegible] 78

[illegible] 79

[illegible] 80

[illegible]

Leo Armeniorum Rex se coniunxit, florenti Christianorum militum agmine succinctus. quales verò successus tanti operis expeditio dederit, his memorat Aytonus :

Loc. superiùs cit. cap. 19.

Termino veniente, in quo Abaga bellum mouere potuit contra Sultanum Aegypti, præcepit, vt Mangodamor frater suus cum triginta millibus Tartarorum in regnum Syriæ se transferret, ac si fortè obuiam illi veniret Sultanus pugnandi causa, ipsum strenuè debellaret; sin verò Sultanus vitaret prælium, ipse Terras, & Castra occuparet, & custodiendas traderet Christianis. Cum autem Mangodamor ad Armeniæ regnum peruenisset, ad se accersiri iussit Regem Armeniorum, qui statim venit cum pulchra equitum turma: atque vnà simul Syriæ regnum ingressi, totam Regionem deuastarunt vsque ad Ciuitatem Amàn, quæ nunc appellatur Camella, & in medio regni Syriæ sita est. in conspectu autem huius ciuitatis est quædam valde speciosa planities, in qua Sultanus suum collegit exercitum, vt præliaretur cum Tartaris. Itaque Sarraceni ex vna parte, & Christiani cum Tartaris ex aduerso, ingens prælium iniuere. Rex Armeniæ cum Christianis ducens cornu dextrum exercitus, inuasit sinistrum exercitus Sultani. & inimicos strenuè fugauit vsque ad Ciuitatem Amàn. Similiter Amalech Tartarorum Dux alterum cornu exercitus Sultani viriliter infregit, ac fugauit

Tartari cū Armenis bellum in Sarracenos suscipiunt in Syria.

Victoria potiti, fugant hostes.

gauit per tres diætas vſque ad ciuitatem Turaræ: cumque exiſtimarent, Sultani potentiam profligatam, & diſſipatam fuiſſe; ecce Mangodamor, qui nunquàm diſcrimina viderat præliorum, timens de quibuſdam Sarracenis, qui Arabico idiomate Bedini vocabantur, abſque rationabili cauſa retroceſſit, Campum victoriæ deſerens, & Regem Armeniæ, atque alterum Ducem ſuum, qui inimicos perſequuti fuerant, derelinquens. Quando Sultanus, qui omnia amiſiſſe crediderat, vidit Campum belli vacuum, & omnino derelictum, conſtitit ſuper collem quendam cum multis militibus ſuis armatis, ibique ſeipſum muniuit. Rex autem Armeniæ, rediens è conflictu, cum non inueniſſet in campo Mangodamor, valde obſtupuit; ſed accepta viæ notitia, quà ille regreſſus erat, ſtatim poſt eum abijt. Amalech verò, qui fugientes Sarracenos inſequutus fuerat vlterius, per biduum expectauit, exiſtimans, dominum ſuum Mangodamor poſt ipſum, ſicut debuit, equitaſſe, vt Prouinciam, & inimicos, de quibus ipſe victoriam retulerat, ſubiugaret: ſed poſteà cognita de receſſu Mangodomor veritate, poſt ipſum ire feſtinauit, victoriam derelinquens: deniquè illum inuenerunt ad ripam fluminis Euphratis expectantem. Poſthæc Tartari ad ſuas Prouincias ſunt reuerſi: Rex autem Armeniæ cum gente ſua multos in eo bello labores, & incommoda paſſus eſt; nam propter iti-

Ignauiâ Tartarici Ducis victoriæ fructū amittunt.

Ճա 81

[illegible]

Ճբ 82

[illegible]

Ճգ 83

[illegible]

[illegible]

84

85

86

itineris longitudinem, & penuriam pabulorum equi Christianorum fuerunt adeò fatigati, vt vix incedere possent: vndè separatim Christiani per deuia incedentes, à Sarracenis sæpiùs inueniebantur, & absque misericordia crudeliter interficiebantur; quamobrem maior pars exercitus Regis Armeniæ amissa fuit, & Proceres quasi omnes. Accidit autem Mangodomor hoc infortunium anno Domini 1282.]

Agmen Armenicū n ulta in reditu dāna subit.

Porrò dum Abaga Tartarorum Rex, qui prædictæ victoriæ fructum ob fratris ignauiam iam amissum audierat, nouos militum delectus ad Syriam subijciendam instrueret, vnà cum eodem fratre suo Mangodomor, Sarracenorum dolo, veneno sublatus est; eique successit Tangodor, alius eius frater, Christiano quidem baptismate initiatus in pueritia, ac Nicolaus vocatus; sed qui posteà à Christiana in Mahometicam fidem desciscens, Mahometes appellatus fuit, diramque in Ecclesiam persecutionem exercuit, à scelestisimo tandem Apostata debitas pœnas vltio diuina repetijt, dum ab Argone nepote, quem ipse occidi iusserat, & regno, & vita priuatus est. Fuit autem Argon Christianorum studiosissimus, eorumque religioni ampliandæ, & Mahometicæ sectæ destruendæ ex animo intentus; de quo hæc prosequitur idem Aytonus: *Argon filius Abaghæ fuit aspectu pulcherrimus, & in dominio suo viriliter, ac prudenter se gessit; Christianos dilexit, & plurimùm honora-*

Reges Tartarorum.

Ibid c. 33.

norauit; Eccleſias, quas Mahometes dirui fecerat, reparauit. vndè ad eum acceſſerunt Rex Armeniæ, & Rex Georgiæ, multique alij Chriſtiani Orientales, illum deprecantes, vt Terram ſanctam è Sarracenorum manibus liberaret; quorum petitionibus benignè reſpondit Argon, ſe libenter, quicquid poſſet, facturum ad honorem Dei, & fidei Chriſtianæ. quapropter quærebat fœdus pacis componere cum vicinis, vt ſecuriùs ire poſſet ad acquirendam Terram ſanctam.

Idem Tartarus Rex Honorium IV. Rom. Pont. & Francorum, ac Siciliæ Reges litteris [a] eſt hortatus, vt cum ipſo ad Sarracenos debellandos vires coniungerent: Nicolao etiam IV. ſe egregiè erga Chriſtianam religionem affectum exhibuit [b] per Oratores, qui Papæ ſignificarunt [c], Argonem in ciuitate Hieroſolymitana, ſi eam è tyrannide Sarracenorum eripi contigiſſet, lauacro baptiſmali renaſci meditatum. Interim, defuncto Armeniæ Rege Leone II., Armeno Regno præficitur Hayton II. eius filius, de quo plura in capite mox ſequente.

[a] Extât in regeſt. Honorij, lib. 1. pag. 128 nu. 22.

[b] Nicol. lib. 1. epiſt. 12.

[c] ibid. epiſt. 17.

87 [illegible]

88 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Հայոց Պատմութեան. 1

Գլուխ. ԻԶ.

[illegible] 2

Մեկնութիւն.

[illegible] 3

EX ARMENA

Historia.

Caput XXVI.

DOmnus Iacobus Sisensis, an. 20. LXXI.
Domnus Stephanus, annũ vnũ. LXXII.
Tempore istius magnum accidit infortunium: impius enim, ac infidelis Sultanus Ægypti Sedem diui Gregorij Armeniorum illuminatoris euertit, Armenosq. propemodùm omnes occidione trucidauit, reliquos secum ducens captiuos vnà cum Stephano eorum Patriarcha, qui ibi diem suum obiuit: similiter & sancti illuminatoris nostri Gregorij dexteram, & aliorum sanctorũ Martyrum reliquias; & partem sacrosanctæ Crucis Domini nostri secum illuc asportauit. Sed ingrediente illo cum sacris hisce reliquijs in regnum suum, puniuit Dominus populũ eius pestilentià, quemadmodùm accidit Philisthæis per Arcam Testamenti; adeò vt innumeri penè forent, qui moriebantur, nec planè vnquàm ab eis indignatio Dei cessauit; quousque sanctam, admirandamq. diui Gregorij dexteram restituentes, ad pijssimum Regẽ nostrũ Haytonẽ remiserũt.

Armenia à Sarracenis vastatur.

ANNOTATIO.

VIxdum Hayton Rex Armeniæ sceptrum paternum capessiuerat, cum Fratrem Ioannem de Montecoruino Ordinis Minorum ad Nicolaum IV. Summ. Pont. destinans, se Apostolicæ Sedis obsequijs addictissimum demonstrauit, & in Ecclesiæ Romanæ communionem admitti petiuit; quem

Legatio Armen. Regis ad Roman. Pontificem.

Nicolaus ſinu excipiens amantiſſimo, eandem fidei formam, quæ olim à Clemente IV.* Michaëli Palæologo Græcorum Imperatori fuerat propoſita, ad ipſum cum hac tranſmiſit epiſtola;

* Clem IV tom. 2. epiſt. 333.

Դ 4 [illegible]

Nicol. IV. lib. 2. epiſt. 50.

Chariſs. in Chriſto filio Haytoni, Regi Armeniæ illuſtri, Nicolaus PP. IV.

[illegible]

GErentes in terris, licet inſufficientibus meritis, vices Chriſti, grandi, nec immeritò, lætitia & exultatione perfundimur, cum ad noſtrum peruenire contingat auditum, quòd corda Regum, & Principum terrenorum ſummi Regis, per quem potentatus altitudine præeminent, beneplacitis ſe coaptant. Nuper etenim audiuimus, & lætati ſumus in Domino vehementer, dilecto filio Fratre Ioanne de Montecoruino de Ordine Minorum, latore præſentium, Nobis ex parte Regia referente, quòd erga Romanam Eccleſiam, cunctorum matrem fidelium & magiſtram feruentis deuotionis geris affectum; quòdque ad habendam cum eadem Eccleſia tanquam Princeps catholicus vnionem, in te voluntatis vigere dignoſcitur promptitudo. Subiunxit quoque Fratris memorati relatio, quòd claræ memoriæ * pater tuus, veluti obedientiæ filius, & catholicus Chriſtianus, mortem ſubijt temporalem. Re vera, fili chariſſime, tam gratis, tamque acceptis rumoribus intellectis, cor noſtrum in Domino vbe-

* Leo II. vitâ exceſſerat.

[illegible]

Ե 5 [illegible]

Զ 6 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

vberibus gaudijs exultauit, cum animarum salutem, quam in cunctis
Է 7 mortalibus ex debito pastoralis officij exquirimus, votis feruentibus cupiamus.

Rogamus itaque Celsitudinem regiam, & hortamur in Filio Dei Patris, quatenus mentis oculis erectis ad Dominum, tuæque intentionis proposito directo salubriter ad exercitium laudabilium actionum, deuotionem, & voluntatem prædictas, dignis præconijs attollendas, stabili mente continues, ac intra tui
Ը pectoris thalamum summoperè stu-
8 deas conseruare. Nos enim te, tanquàm filium prædilectum, ad vnionem lætanter recipimus Ecclesiæ memoratæ; penes magnitudinem regiam precibus insistentes vberibus, eamque paternis exhortationibus excitantes; vt eiusdem Romanæ Ecclesiæ, dictique Fratris, & sociorum suorum doctrinam, quæ salutis commoda subministrat, in omnibus promptus, & efficax exequaris; ad receptionem celerem, & effi-
Թ cacem executionem illius, Prælatos,
9 & populum Armenorum, regiæ ditioni subiectum, solicitis studijs inducendo: sic te in præmissis cura vigili habiturus, vt à Domino proinde præmium consequi valeas, pro minimis grandia largiente; tui nominis fama incrementa suscipiat; & Sedis Apostolicæ gratiam, quam libenter ad filios deuotos extendimus, vberiùs merearis.

Nicolaus IV ad vnionem Ecclesiæ Rom. recipit Regem Arm.

Cæterùm magnitudinem regiam plenis prosequimur actionibus gratia-

tiarum, quòd, ſicut eiuſdem Fratris patefecit aſſertio, ipſum & ſocios ſupradictos benignè recipiens, eis multæ humanitatis affectum exhibuit, eoſque gratioſi fauoris impendio extitit proſequuta; petẽtes inſtanter, vt eos clementer habeas commendatos; vt ad laudem diuini nominis, & animarum ſalutem vtiliùs, & efficaciùs opus proſequi valeant inchoatum. Vt autem in fide Chriſtiana, quam tenet, & ſeruat Romana Eccleſia, pleniùs & efficaciùs valeas informari; dictam fidem, & eius formam præſentibus facimus annotari, quæ ſunt hæ:

Romanæ fidei forma.

De Trinitate, ac diuina eſſentia.

Credimus ſanctam Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, vnum Deum omnipotentem; totamque Deitatem coëſſentialem, conſubſtantialem, coæternam, & coomnipotentem; vnius voluntatis, poteſtatis, & maieſtatis; creatorem omnium creaturarum, à quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia, quæ ſunt in cœlo, & in terra, viſibilia, & inuiſibilia, corporalia, & ſpiritualia. Credimus ſingulam quamque in ſancta Trinitate perſonam vnum verum Deum, plenum, & perfectum.

De Chriſto, & duabus in illo naturis.

Credimus ipſum filium Dei, Verbum Dei æternaliter natum de Patre, conſubſtantialem, coomnipotentem, & æqualem per omnia Patri in diuinitate: temporaliter natum de Spiritu ſancto ex Maria ſemper virgine cum anima rationali, duas habentem natiuitates, vnam ex Patre æternam, alteram ex Matre tempora-

Ժ 10 [illegible]

ԺԱ 11 [illegible]

ԺԲ 12 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Ժգ 13

[illegible]

Ժդ 14

[illegible]

ԺԵ 15

[illegible]

poralem: Deum verum, & hominem verum; proprium in vtraque natura, atque perfectum; non adoptiuum, atque phantaſmaticum; ſed vnum, & vnicum filium Dei in duabus, & ex duabus, diuina ſcilicet & humana, naturis; ſed in vnius perſonæ ſingularitate; impaſſibilem, & immortalem diuinitate; ſed in humanitate pro nobis, & pro ſalute noſtra paſſum vera carnis paſſione, mortuum, & ſepultum; & deſcendiſſe ad Inferos, ac tertia die reſurrexiſſe à mortuis vera carnis reſurrectione: die quadrageſimo poſt reſurrectionem, cum carne, in qua reſurrexit, & anima aſcendiſſe in cœlum, & ſedere ad dexteram Patris; inde venturum iudicare viuos, & mortuos; & redditurum vnicuique ſecundùm opera ſua, ſiue bona fuerint, ſiue mala.

De alijs illius myſterijs.

Credimus etiam Spiritum ſanctum, plenum, & perfectum, verumque Deum, ex Patre, & Filio procedentem; coæqualem, & coëſſentialem, & coomnipotentem, & coæternum per omnia Patri, & Filio. Credimus hanc ſanctam Trinitatem non tres Deos; ſed vnum Deum omnipotentem, æternum, inuiſibilem, & incommutabilem. Credimus ſanctam, Catholicam, & Apoſtolicam vnam eſſe veram Eccleſiam, in qua vnum datur baptiſma, & vera omnium remiſſio peccatorum. Credimus etiam veram reſurrectionem eiuſdem carnis, quã nunc geſtamus; & vitam æternam. Credimus etiam noui, & veteris Teſta-

De Spiritu ſancto.

De vnitate diuinitatis

De Eccleſia catholica.

ſtamenti, legis, ac Prophetarum, & Apoſtolorum vnum eſſe auctorem, Deum, ac dominum omnipotentem

Hæc eſt vera Fides catholica, & hanc ſuper dictis articulis tenet, & prædicat ſacroſancta Romana Eccleſia. Sed & propter diuerſos errores, à quibuſdam ex ignorantia, & ab alijs ex malitia introductos, dicit, & prædicat, eos, qui poſt baptiſmum in peccata labuntur, non rebaptizandos; ſed per veram pœnitentiam ſuorum poſſe conſequi veniam peccatorum. Quòd ſi verè pœnitentes in charitate deceſſerint, antequàm dignæ pœnitentiæ fructibus de cõmiſſis ſatisfecerint, & omiſſis, eorum animas pœnis purgatorijs poſt mortem purgari; & ad pœnas huiuſmodi releuandas, prodeſſe eis fidelium viuorum ſuffragia, Miſſarum ſcilicet ſacrificia, orationes, & eleemoſynas, & alia pietatis officia, quæ à fidelibus pro alijs fidelibus fieri conſueuerunt ſecundùm Eccleſiæ inſtituta. Illorum igitur animas, qui poſt ſacrum baptiſma ſuſceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt; illas etiam, quæ poſt peccati contractam maculam, vel in ſuis manentes corporibus, vel eiſdem exutæ, prout ſuperiùs dictum eſt, ſunt purgatæ, in cœlum mox recipi. Illorum autem animas, qui in mortali peccato, vel cum ſolo originali decedunt, mox in Infernum deſcendere, pœnis tamen diſparibus puniendas, eadem ſancta Rom. Eccleſia credit, & firmiter aſ-

De baptiſmo non repetẽdo.

De Purgatorio.

De beatitudine, atque pœnis Inferorũ, ſtatim poſt mortem conferendis.

Ժզ 16 [illegible]

Ժէ 17 [illegible]

Ժը 18 [illegible]

ſeue-

[illegible]

seuerat: & quòd nihilominùs in die
Iudicij omnes homines ante tribunal
19 Christi cum suis corporibus compa-
rebunt, reddituri de factis proprijs
rationem.

De Iudicio vniuersali.

Tenet etiam, & docet eadem Ro-
mana Ecclesia, septem esse Ecclesia-
stica Sacramenta, vnum scilicet Ba-
ptisma, de quo dictum est suprà;
aliud est sacramentum Confirmatio-
nis, quod per manus impositionem
Episcopi conferunt chrismando re-
natos: aliud est Pœnitentia: aliud
est Eucharistia: aliud est sacramen-
tum Ordinis: aliud est Matrimoniũ:
20 aliud est Extrema vnctio, quæ, se-
cundùm doctrinam beati Iacobi, in-
firmantibus exhibetur. Sacramen-
tum Eucharistiæ azimo conficit ea-
dem Rom. Ecclesia; tenens, & do-
cens, quòd in ipso sacramento, panis
verè transubstantiatur in corpus, &
vinum in sanguinem Domini nostri
Iesu Christi. De Matrimonio tenet,
quòd nec vnus vir simul plures vxo-
res, nec vna mulier simul habere
permittitur plures viros. Soluta ve-
rò lege Matrimonij per mortem al-
21 terutrius coniugum, secundas, &
tertias, & deinceps nuptias successi-
uè licitas esse dicit, si impedimen-
tum canonicum ex causa alia non
obsistat.

De Septẽ Sacramentis Ecclesiæ.

Ipsa quoque sacrosancta Romana
Ecclesia summum, & plenum pri-
matum, & principatum super vni-
uersam Catholicam Ecclesiam obti-
nens, quem se ab ipso Domino in
beato Petro Apostolorum principe,
seu vertice, cuius Romanus Ponti-

De Primatu Ecclesiæ Romanæ.

sex est successor, cum potestatis plenitudine recepisse, veraciter, & humiliter recognoscit; sicut præ cæteris tenetur fidei veritatem defendere, sic & si quæ de fide subortæ fuerint quæstiones, suo debet iudicio definire: ad quam potest grauatus quilibet in negotijs, ad forum Ecclesiasticum pertinentibus, appellare; sed & in omnibus causis, ad examen Ecclesiasticum spectátibus, ad ipsius potest recurri iudicium; & eidem omnes Ecclesiæ sunt subiectæ, ipsarumque Prælati, & obedientiam, & reuerentiam sibi debent: apud quam sic potestatis plenitudo consistit, quòd Ecclesias cæteras ad solicitudinis partem admittit; quarum multas, & Patriarchales præcipuè, diuersis priuilegijs eadem Romana Ecclesia honorauit; sua tamen prærogatiua, tam in generalibus Concilijs, quàm in quibuscunque alijs, semper salua.

Porrò præscriptam purissimam, certissimam, & solidissimam orthodoxæ fidei veritatem, Euangelicæ doctrinæ consonam, à sanctis Patribus traditam, & Romanorum Pontificum in suis Synodis definitione firmatam, sicut nec decet, sic nec volumus, nouæ discussioni, ac definitioni subiacere, ipsam quasi per hoc quomodolibet contra fas, & licitum in dubium reuocando. Datum Reate Nonis Iulij, Pontificatus nostri anno 2.] Hæc Nicolaus Haytoni.

ԻԲ 22 [illegible]

ԻԳ 23 [illegible]

ԻԴ 24 [illegible]

Idem

[Armenian text illegible]

ԻԵ 25 ԻԶ 26 ԻԷ 27

Idem quoque Summus Pontifex Mariam Reginæ Armeniæ sororem hortatus est, vt in eadem Fide Catholica, quam semper ipsam professam audierat, constanter, ac immobiliter permaneret: *Hortamur*, inquit, *Nobilitatem tuam*, *& excitamus in Domino Iesu Christo*, *quatenus mentis oculis erectis ad Deum*, *& ad salutis*, *ac pietatis opera directo proposito*, *ad obseruantiam Fidei Christianæ*; *dictæque prosecutionem continuam vnionis efficaciter*, *& reuerenter intendas*; *aliaque studeas exercere solicitè*, *quæ diuinæ sunt placita Maiestati*; *ad obseruationem*, *& prosecutionem easdem*, *iuxta datam tibi à Domino gratiam*, *cæteros inducendo*, *&c.*

Nicol. IV. lib. 2. epist. 51.

Aliam eiusdem argumenti epistolam [b] ad Torosium Regis Armeniæ fratrem dedit. Scripsit prætereà ad plures Armeniorum Proceres, atque inter cæteros ad Leonem [c] Comitem stabuli regni Armeniæ, & ad Magistrum castrorum [d], seu Marescalcum; ac denique ad vniuersum populum [e]: quos omnes ad vnionem cum Romana Ecclesia pellicere nixus est Nicolaus anno salutis 1289.

b Reg. post eandem epist.

c Ibid. ep. 52.

d Reg. post eandem epist.

e Ibid. ep. 59.

Sub eadem quoque tempora Stephanus, electus Armeniæ Patriarcha, Ecclesiæ illius gubernacula, quæ Iacobus posuerat in morte, suscepit, sed immoderatè quidem, contumaciterque tractanda: quippe qui dispensandi super impedimento consanguinitatis in contractione matrimonij insolenter sibi arroga-

Stephanus Arm. Patriarcha, ius dispēsādi super impedimēto Matrimonij sibi arrogater assumit.

uerat potestatem; quam alioquì ad solum vniuersalis Ecclesiæ Caput Romanum Pontificem spectare, professus deinde fuit eiusdem Armeniæ Patriarcha Gregorius, ipsius Stephani successor, de quo plura dicenda inferiùs. Quapropter Armeniorum Princeps Sembat, & Isabella, Guidonis Ioppensis Comitis filia, qui tertio licet consanguinitatis gradu coniuncti, matrimonium tamen, irrita Stephani dispensatione, contraxerant, submonente postea prædicto Gregorio Patriarcha, Bonifacium VIII. Papam suppliciter rogauerunt, vt ipse, auctoritate fultus Apostolica, facultatem sibi concederet in contracto perperam matrimonio licitè persistendi; quorum quidem petitionibus perhumaniter Bonifacius satisfecit subiecto diplomate, vbi potissimùm de præcipua Sedis Apostolicæ potestate disseritur:

Bonif. lib. 4. ep. 268.

Dilecto filio, nobili viro, Sembat de Botha; & dilectæ in Christo filiæ, nobili mulieri, Isabellæ, natæ quondam Guidonis Comitis Ioppensis. Mamistranę Diœcesis, vxori eius.

Sancta Romana Ecclesia non solùm venerandorum Conciliorum definitionibus, & beati Petri æternæ vitæ clauigeri meritis, Ecclesijs cæteris est prælata; sed Euangelica voce Domini, & Saluatoris nostri, eidem Petro dicentis: *Tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo Ecclesiam meam*, in Orbe terrarum obtinuit principatum. Qui siquidem Petrus, quamuis, cum ei dixit Dominus:

nus:

ԻԸ 28 պատշաճին միայն գլխաւոր հայրա-
պետին ընդհանուր եկեղեցւոյ. որ է
մեծ Հռովմայեցւոց Քահանայապետն. Իսկ ապա
իշխանն մեծ Հայոց Սմբատ կոչեցեալ
տանկալ զհրամանն 'ի ձեռն Ստեփանոսու-
սին, անաւանդանալ էր անօրինաւորա-
ընդ Իսաբելայ դստերն Կոյդոնի
իշխանին Յոփէնայ քաղաքին, որ էր
ազգականից իւր. և 'ի նորանէ ծնեալ
էին որդիք. Բայց յետոյ՝ ոգեւորեալ
լինելն Հայոց աթոռ Գրիգոր 'ի սրբոյ
հետևողին Ստեփանոսի, զզուշա-
ցուց զնոսա վս անօրինականն ամուս-
նութեանն իւրեանց. և հրամայեաց
ԻԹ 29 նոցա գրել և աղաչել Թղթով զպապն
Բոնիֆացիոս ութերորդ. զի նոքա
առաքելական իշխանութ: տացէ նո-
քեանց զօրհնութիւն և կատարման ճանաչել
'ի նոյն ամուսնութեան. զի հաստատուն
կացցեն որդւոցն իւրեանց. Առ որս Բո-
նիֆացիոս պապն լսելով խնդրուա-
ծոցն իւրոց, ետ նոցա զայս պատուա-
կանն:

Բոնիֆացիոս ութերորդ պապս. առա-
ջնորդականն այր, և սիրելի որդին մեր
'ի տէր, Սմբատայ 'ի Բօթայ. և առ
առաքինական կնոջն նորա, և սիրելի
Լ 30 դստերն մեր 'ի Քս՛ Իսաբելայ, ծնեալ
'ի Կոյդոնէ իշխանէ յոփենայ քաղաքին
'ի գաւառն Մամեստրեայ, և այլ.

Հռովմէական սբ եկեղեցին ոչ թէ
միայն սահմանադրութեբք ամենայն-
կան սբ ժողովոցն, և արժանաւոր առ
դեսամբք երանելոյն Պետրոսի դրանդ-
պանին յաւ՛ իտենական կենացն, է' գլ-
խաւոր ամ այլոց եկեղեցեացն. այլ
և աւ՛ աւետարանական ձայնիւն փրկչին
մերոյ և էն, որով առաց ցպետրոս. դու
ես վէմ, և 'ի վերայ այդր վիմի շինե-
ցից զեկեղեցի իմ. առնե զիշխանութի

ընթ

[illegible]

nus: *Pasce oues meas*, cura, & Pon-
31 tificium Christianorum omnium
ipsi generaliter collata fuissent, propter quod est Cephas etiam appellatus; tamen huic Ecclesiæ peculiariter præfuit, dum postremò Romanis per Spiritum sanctum specialiter datus Apostolus, eis Euangelium prædicauit; ipseque, ac sibi associatus beatissimus Paulus, vas electionis, vno die sub Nerone Cæsare in Vrbe Romana martyrio coronati, eandem Ecclesiam, suo pretioso sanguine, Christo Domino consecra-
32 runt. Qui igitur Romanæ, cui ex dispositione diuina, licet immeriti, præsidemus, Ecclesiæ præest, successor est Petri, & ipsius prætereà fungitur potestate: aliàs Deus & homo, Iesus Christus, ad dexteram Patris sedens, suam vniuersalem, vnam, & militantem Ecclesiam, Acephalam, idest, sine aliquo, qui super omnes vices eius in terris gereret, vel habentem, quasi Monstrum, plura capita, reliquisset; quod non tam rationi contrarium etiam in natura, quàm hæreticum censere-
33 tur.

Auctoritas soluendæ legis de grad. consang. ad Rom Pontif. spectat.

Et hæc Romana Sedes, quæ mater est Fidei, sola auctoritatem, ab ipsis exceptam, præstat Concilijs, iura statuit, & omnibus legem ponit. Hinc siue Patriarchatus cuiuslibet apicem, siue Metropoleon primatus, aut Episcopatuum cathedras, vel Ecclesiarum cuiuscunque ordinis dignitatem instituit: vnde dispensandi supra ius absolutam obtinuit potestatem; ac verbo, quo cœ-

lum,

lum, & terra constructa sunt, terreni, & cœlestis Imperij iura quæsiuit. Quò fit, vt qui Romanæ Ecclesiæ priuilegium huiusmodi, ab ipso summo omnium Ecclesiarum capite traditum, auferre conatur, proculdubio labatur in hæresim, & illi contumax reputetur. Hæc nouissimè diebus istis Gregorius in Armenia, quæ olim est dicta Cilicia, vndè originem ducitis, Catholicon gerens officium, est professus: hoc etiam sanctorum Patrum, & orthodoxorum Doctorum habet incommutabilis, & vera sententia.

Idem profitetur Gregorius Armen Patriarcha.

Sanè pro parte vestra Nobis oblata petitio continebat; quòd vos, tertio ad inuicem consanguinitatis gradu coniuncti, matrimonium contraxistis, vobiscum in huiusmodi copula quondam Stephano, dictum in eadem Armenia gerente officium, dispensante; quodque credentes huiusmodi dispensationem legitimam, diù insimul in tali permansistis matrimonio, filiosque procreastis ex ipso, quorum aliquos iam dicitis militare. Verùm quia veridica assertione memorati Gregorij, in huiusmodi gestione officij successoris dispensantis prædicti, peruenit ad vestram notitiam, quòd dicta dispensatio nulla fuit, vtpote facta ab eo, qui potestatem hanc non habuit dispensandi; Nobis humiliter supplicastis, vt, quòd in dicto matrimonio valeatis licitè remanere, prolem susceptam, & suscipiendam ex eo legitimam nuntiando,

[illegible]

ԼԴ 34 [illegible]

ԼԵ 35 [illegible]

[illegible]

ԼԶ 36 [illegible]

[illegible]

ԼԷ 37 [illegible]

ԼԸ 38 [illegible]

ԼԹ 39 [illegible]

do, diſpenſare vobiſcum mìſericorditer dignaremur.

Nos igitur attendentes, quòd ſolus Papa Romanus, qui vocatus eſt in plenitudinem poteſtatis, cæteris Prælatis in ſolicitudinis partes aſſumptis, ſecundum ſacros canones in ijs, & ſimilibus caſibus obtinet poteſtatem, nec immeritò; nam cum matrimonium ad ipſius efficacius vinculum, ampliorem eius dignitatem, & in priuilegium ſpeciale inſtituerit ipſe Deus; indignum fuiſſet, vt alij, quàm Romano Præſuli, Dei Vicario, prærogatiua diſpenſationis huiuſmodi deberetur: intuentes etiam, quòd magnum exiſtat matrimonij ſacramentum, & idcirco eius in diſpenſando cauſa, tanquam annumerata maioribus, ſit ad Petri Sedem ſolummodò referenda; ac conſiderantes, quòd per inſtituta canonica in matrimonijs contrahendis eſt memoratus gradus prohibitus; & ideo cum canones ad ſui obſeruantiam omnes aſtringant, ille ſolus, Summus videlicet Pontifex, qui eos condere poteſt, quique legibus eſt ſolutus, cuiuſque auctoritas in ipſis ſæpius intelligatur excepta; vel etiam alius, cui per eoſdem canones nominatim conceſſa ſit diſpenſandi facultas ſuper illos, vt per diſpenſationis lenitatem, rigorem eorum ex cauſa temperet, poteſtatem habebit: irrefragabili veritate ſuffulti dicimus, quòd dictus quondam Stephanus in hoc diſpenſare non potuit; propter quod non diſpenſator extitit, ſed deceptor, & quantùm in ipſo fuit, vis, & po-

Armeni pro diſpēſatione ſuper impedimēto matrimonij adeunt Rom. Pontificem.

Stephani diſpenſatio, irrita declaratur

& poteſtatis canonum in hac parte temerarius diſſipator, &c. *Subdit, ex benignitate Apoſtolica, ad Sembat, & Iſabellæ gratiam, deprecatore Rege Armeniæ, ſe leges canonicas ſoluere, vt in ſuſcepto coniugio perſtare poſsint.* Datum Reate v. Idus Octobris, anno iv.]

Stephano itaque Eccleſiam Armeniorum regente, Sarraceni omnibus, quas in Syria fideles obtinebant, vrbibus, arcibuſque ſubactis, victorias ſuas in vicina cæterorum Chriſtianorum regna protrahere ſatagentes, Minorem Armeniam, quæ hactenus Tartarorum, & Latinorum auxilijs munita, eorum fregerat conatus, inuadunt, dirisque cladibus, ac latrocinijs populantur. inter cæteros autem, captiuum quoque duxerunt ipſum Stephanum Patriarcham, qui debitas ſuperbiæ ſuæ pœnas iuſtitiæ diuinæ perſoluens, ſub ærumnoſæ ſeruitutis anguſtijs miſerrimè vitam profudit.

Sarraceni populãtur Minorem Armeniã.

Hinc Hayton Rex Armeniæ, qui regni ſui, armis vndique hoſtilibus circumfuſi, inſpiciebat calamitatem, proſpiciebatque ruinam, vt aliquod in tanto diſcrimine conſtitutis ſubſidium compararet, Minoritas quoſdam, & Gaufridum Comitiſſæ ad Romanum Pontificem Nicolaum, ac Principes Chriſtianos allegat Oratores; quos Pontifex ad Philippum Galliarum Regem dimittens, Armeniorum ſuſpirijs has adiunxit Apoſtolicas preces: * *Regni Armeniæ ſtatum miſerabilem attendentes.* Et infra: *Chariſſimi in Chriſto filij noſtri,* Re-

Armeni per Legatos implorant Latinorum auxilia.

* Nicol. IV. lib. 4. epiſt. 85.

40 [illegible]

41 [illegible]

42 [illegible]

[illegible] Խգ 43

Regis Armeniæ illustris, nuncios tuæ magnificentiæ in Domino commendamus, rogantes, quatenus eosdem, ad Celsitudinis tuę pręsentiam accedentes, pro diuina, & Apostolicę Sedis reuerentia benignè suscipias: & in negotijs præfati Regis, quę tibi exposuerint, prout regiam decet mansuetudinem, aurem pietatis adhibeas, & animum regię propitiationis impendas. Dat. Romę apud S. Mariam Maiorem x. Kal. Febr. anno iiij.

[illegible] Խդ 44

Sed parùm valentibus apud Philippum, cum alijs bellis implicitum, precibus hisce, Templariorum, & Hospitalariorum Equitum Magistris, ac Rogerio è Thodinis[1], classis Romanæ Ecclesiæ pro Syria tuenda Præfecto, idem præcepit[b] Pontifex, vt triremes egregiè instructas submitterent in auxilium Regis Armeniæ: ac denique fideles omnes, vt Armeniam contra impetus Sarracenorum defenderent, ad Crucis signa suscipienda litteris Apostolicis excitauit[c]:

b Ibid. ep. 86. & 87.

c Ibid. ep. 84.

[illegible]

Խե

[illegible] 45 Vniuersis Christi fidelibus, ad quos litteræ istæ peruenerint.

[illegible]

Pia mater Ecclesia super filios, in manus impiorum datos, tenera dilectione deplorans, si quas inuenit illorum reliquias non consumptas,

 illas

illas conſeruare conatur, & maternæ pietatis auxilijs confouere. Cum igitur regnum Armeniæ in medio perverſarum nationum poſitum, & ſicut oues inter lupos inimicos Crucis noſcatur incluſum, & ad ſui tuitionē fidelium egeat ſubſidijs adiuuari: Nos, qui ipſius matris Eccleſiæ gubernacula, Domino diſponente, ſuſcepimus, præfati regni notificatum nobis ſtatum miſerabilem attendentes, & paterno illi compatientes affectu, vniuerſis Chriſti fidelibus, qui, ſigno viuificæ Crucis aſſumpto, de cismarinis partibus ad defenſionem præfati regni contra hoſtes Crucis acceſſerint, indulgentias, priuilegia, & gratias concedimus, quæ transfretantibus in Terræ ſanctæ ſubſidium ſunt conceſſæ. Regi verò, & incolis dicti regni, ac alijs, de vltramarinis partibus ad ipſius regni defenſionem conuenientibus, qui in defenſionem huiuſmodi ſub confeſſione catholicæ fidei, quam Romana tenet, & docet Eccleſia, vitam finierint, indulgentias & gratias concedimus memoratas; conceſſionibus huiuſmodi vſque ad futurum proximum in prædictum ſubſidium generale paſſagium valituris. Dat. Romæ apud S. Mariam Maiorem x. Kal. Februarij, anno iv.]

Gratiæ à Sede Apoſt. conceſſæ fidelibus, Armeniam a Saracenis defendētibus

Quamobrem multi fideles, vt refert Sanutus, accepto Crucis ſigno ſacram in Sarracenos militiam ſunt profeſſi, atque in Orientem transfretarunt anno ſalutis 1292. vbi primùm in Syria inimicorum arcem Quandelor, ac poſteà in Aegypto

Sanut. lib. 3. par. 13. cap. 1.

46 [illegible]

47 [illegible]

48 [illegible]

[illegible]

[illegible]

19 pto Alexandriam oppugnantes, arma Sarracenica ex Armenia aliò deflectere potuerunt.

[illegible]

EX ARMENA

1 Historia.

Caput XXVII.

Domnus Gregorius Sisensis, annos 14. Hic fuit Deiloquus Doctor, qui multa in Armeno sacra cantica concinnauit, plures sanctorũ Martyrum historias ex Romana, Græca, & Syriaca in nostram linguã transtulit, & Armeniorum Ecclesiam suis institutionibus illustrauit. illam denique vt cum magna Romanorum Ecclesia componeret, quod ab ipso petierat Romanus Pontifex, multum sæpè studij, operæq. nauauit: quapropter & Conci-
2 *liũ, ad id perficiendũ, colligere satagebat.*

Gregorius Arm. Patriarcha catholicus

ANNOTATIO.

Evecto nunc temporis * ad solium Armeni Patriarchatus Gregorio, sapientia, probitate, catholicæque fidei zelo spectabili viro; cum Armeniæ, externis Sarracenorum armis in Latinos conuersis, fruẽdę paulisper tranquillitatis spes aliqua affulgebat: domestico en bello implicita, funestiorum tunc maximè

* Annum Domini circiter 1293.

[illegible]

Bella ciuilia Armeniam perturbant.

obruta est perturbationum procellis. Siquidem, dum Hayton Rex, Sancti Francisci institutum, Ioannis nomine accepto, sectatus, Mariam sororem, Michaëli, Andronici Imperatoris filio, desponsandam Constantinopolim maximo duceret apparatu; Sembat frater ipsius Armeniæ sceptrum illi scelere surripuit. Describit autem hæc mala Sanutus: *Christiani*, inquiens, *transmarini, licet impiorum cladibus lacerati, in Armenià maxima scandala concitant inter se. cum enim Hayton, Rex Armeniæ, Constantinopolim pergeret; quia filius Andronici, eius sororem desponsauerat, ducens secum fratrem Thoros; Sembat alter frater, regni diadema sibi imposuit anno Domini 1294. ex eo motus, quòd Hayton nunquam coronari voluerit, sed magis Fratrum Minorum sumpsisset habitum, & Frater Ioannes ex tunc communiter vocaretur. Cum igitur rediisset Hayton, ab Armenis repellitur; cognita causa, in Cyprum primò, dein in Constantinopolim nauigat, & inde pergit ad Tartaros, vt de fratre ponat querelam; sed hunc ille præuènit, & ad gratiam captandam, Tartaram duxit vxorem.*

Ibidem cap. 2.

Hayton Rex Arm. Fratrum Minorum Institutum sectatur.

Postquàm igitur Sembat, Armenorum, & Tartarorum fauoribus, suffragiisque præfultus, ad Armeni regni dominium peruenisset, regnauissetque per aliquot annos; vt illud è nouis Sarracenorum insultibus defendere, ac tueri valeret, missis ad Bonifacium VIII. Papam Oratoribus, quàm pium erga Sedem Apo-

Legatio Armeni Regis ad Bonifacium VIII. Papam.

Գ 3 [illegible]

Դ 4 [illegible]

Ե 5 [illegible]

[illegible]

Apostolicam gereret deuotionis affectum, ipsi significauit; suppliciter rogans, vt Armeniæ, infidelium armis, ac periculis vndique circumseptæ, quantocyùs ille posset, auxilio succurreret opportuno. quarè magnam de ope obtinenda spem eidem Regi fecerunt sequentes Bonifacij litteræ: 6

[illegible]

Charissimo in Christo filio Sembat, Regi Armeniæ illustri, Bonifacius PP. VIII. 7

Lib. 4. ep. 361.

REgiæ serenitatis nuntijs, & litteris, paterna benignitate, nuper receptis, tam ea, quæ ipsæ continebant litteræ, quàm, quæ dicti nuntij coram Nobis, & fratribus nostris ex parte tua voluerunt proponere, vidimus, & audiuimus diligenter. Ex quibus comperimus, quòd tu, tanquam deuotionis filius, matrem tuam Romanam Ecclesiam reuereris, & ad Christiani populi dilectionem, & honorem aspirans, ad Deum, & ipsam Ecclesiam fideliter te dirigis, & conformas. Intellectis, itaque, per nuntios ipsos, tuis, ac regni tui vexationibus, & angustijs, intimo compatientes affectu, nostra studia præparamus, vt ipsius vexati regni tui, & desolatæ Terræ sanctæ, funiculo quidem hæreditatis dominicæ, adiutorium impendere valeamus; rogantes Celsitudinem regiam, 8

Rex Sembat Apost. S. Sedi deuotus.

Idem eiusdem Sedis opem implorat.

giam, & hortantes attentè, quatenus contra hostes fidei solita fortis magnanimitate persistens, & longanimi strenuitate victoriosus exurgens, fortiter patiaris aduersa; saltem donec tibi tempus subuentionis adueniat, quod Deo auctore erit propius, quàm credatur. Exurge fili, expecta Dominum, & custodias vias eius, & exaltabit te: nam oculi eius super timentes eum, & in eis, qui in misericordia eius sperant. ipse enim de cœlo prospiciens super filios hominum, ac videns, quòd sis intelligens, & requirens eum, sua tibi propitiatione subueniet; ac causam suam agi conspiciens, tibi non solùm defensionis gratiam, sed triumphi gloriam per suam clementiam ministrabit. Et ecce pro maiori, & præstantiori commodo tuo charissimos in Christo filios nostros, Philippum Franciæ, & Eduardum Angliæ Reges illustres, quos inuicem hactenus, instigante inimico homine, diffidentes pacificasse Domino fauente confidimus, ad tuum subsidium efficaciter per nostras litteras excitamus. Dat. Reate, III. Nonas Octobris, anno I V.]

Idē ad hostium impetus fortiter sustinendos excitatur.

Pax inter Francos, & Anglos confecta.

Gregorium quoq. Armeniorum Patriarcham Apost. S. Sedi per suos Legatos obedientiam exhibentē, ac illius auxilia contra Sarracenos pariter implorantem, paternæ dilectionis affectu amplexatur Bonifacius; optatā pollicetur opem, & vt populum ille suum, ac Clerum ad Romanæ fidei professionem adducat, magno studio, precibusque contendit:

Gregorius Patriarcha Sedi Apostol. obedientiam exhibet.

Gre-

Թ 9 [illegible]

Ժ 10 [illegible]

Ժա 11 [illegible]

Մ Ի Ք

[illegible]

12 *Gregorio Patriarchæ Armenior. Bonifacius PP. VIII.* Bonif. lib. 4. epl. 271.

EX litterarum tuarum tenore, & relatu tui nuntij, qui Nobis præsentauit easdem, Apostolatui nostro innotuit reuerentia, & deuotio, quam geris ad nos, & ad Sanctam Romanam Ecclesiam, matrem Ecclesiarum omnium, & magistram. innotuit enim vera & pura professio, qua Nos caput vniuersalis Ecclesiæ orthodoxæ, successorem Petri, Vicarium Iesu Christi, & vni-

Commendat illius obseruantiam erga Sedem Apostol.

13 uersalis dominici gregis pastorem humiliter recognoscis. Percepimus etiam de vexatione quasi continua, qua manus hostium Crucis Christi Armeniæ regnum impugnat, & solito plus affligit: circa quod tu ad nostra, & Latinorum subsidia meritò gerens fiduciam, pacificationē Latinorum ipsorum Nobis prouidè suasisti. Super quibus præsentibus respondemus, quòd Nos de tua deuotione gaudentes, prædicti regni vexationes, angustias, & æ-

De vexationibus Armeniæ dolet.

14 rumnas paternæ compassionis charitate patimur, & releuationem ipsarum eò ampliùs cupimus, quò magis necessariam, & promotioni negotij Terræ sanctæ plùs vtilem existimamus. *Et post alia, quibus innuit, Iacobum Regem Aragoniæ, ad Apostolicę Sedis obsequium iam reuocatum, atque asperè inuicem dissidentes Francorum, & Angliæ Reges à se conciliatos fuisse, hęc alia subijcit:* Rogamus itaque tuæ deuotionis cōstanciam, & hortamur attentè, quatenus

[illegible]

tenus inter tribulationum angustias viriliter agas, & cor tuum in Domino confortetur. Expecta eum, & custodias vias eius, saltem donec tibi, Ecclesijs, & Regno Armeniæ tempus subuentionis adueniat, quòd dante Domino erit promptius, quam credatur. ipse namque Dominus prope est ijs, qui tribulato sunt corde, & oculi eius super timentes eum, & in eis, qui in misericordia eius sperant. Nos quidem in fauorem negotij, & succursum pridem præfatis Francorum, & Anglorum Regibus apostolica scripta direximus; & illud, quod Domino præstante poterimus, consilium, & auxilium intendimus exhibere. Hortamur insuper, & rogamus attentè, vt studeas Armenorum Clerum, & populum in fide, quam prædicta sancta Romana prædicat, docet, & tenet Ecclesia, per te, & alios informare; vt purgato omni vetustatis errore, in fide ipsa sint stabiles, & in opere efficaces, ad animarum suarum salutem, gloriam, & honorem Domini nostri Iesu Christi; qui cum Patre, & Spiritu sancto viuit, & regnat in secula seculorum. Dat. Reate, VII. Kal. Nouembris, anno IV.] Huculque Bonifacius; qui etiam Gallorum, & Anglorum Regibus nuncios, quos ad illos Armenus miserat, litteris suis * dirigens, & commendans, eosdem Reges ad ferendam laboranti Armeniæ opem excitauit.

Illum ad cõstantiã, & patientiam erigit.

Hortatur Patriarchã vt Armenos fide orthodoxa erudiat.

* Ibid. ep. 262. & reg post eandem epist.

Porrò Rex Hayton, & Thoros fratres, qui pulsi ex Armenia, post diu.

15
[illegible]

16
[illegible]

17
[illegible]

[illegible]

[illegible]

ԺԸ 18 diuturnam peregrinationem à Tartaris pro regno recuperando eblandiri auxilia nitebantur, eorundem Tartarorum dolo, ac proditione à Sembat tertio fratre comprehensi fuere; qui dum, præfocato Thoroso, & Haytone oculis orbato, tyrannidem suam stabiliuisse putabat, à Constante quarto fratre insidijs oppressus est: vndè iterum Hayton, visu diuinitus recepto, restituitur regno: quod Sanutus his verbis enarrat: *Sembat in reditu è Tartaria fratres Haytonem, & Thoros*

Sanut. lib. 3. par. 13. cap. 2.

ԺԹ 19 *capiens, & cunctis bonis expolians, in Armeniam duxit; Thoros cum chorda arcus stricto gutture suffocari fecit, & visum perstringi Haytoni; quē ille nutu Dei recuperauit. Quod attendens Constans quartus frater, indoluit vehementer, & aggressus Regem Sembat personaliter cepit, & carceri mancipauit, & Haytonem libertati restituit. ille, liber effectus, ambos fratres sub tuta custodia misit ad Constantinopolitanum Imperatorem, rogans, ne eos sineret euagari.*

Hayton Rex Arm. regnum amissum recuperat.

Ի 20 Subdit prætereà * præfatus auctor, ab eodem religioso Rege Haytone, aliàs Fratre Ioanne, post sceptri recuperationem, Cassanum Tartarorum in Perside Regem ad Sarracenos, qui Armeniam infestabant, exscindendos solicitatum: *Anno Domini 1299. Sarraceni Armeniam discurrerunt, castra, & loca fortissima occupantes. Rex autem Frater Ioannes, se, suosque in montibus saluans, in arcto positus, Tartarorum implorat auxilium, eosque contra*

* Ibidem.

Sarraceni infestant Armeniā, cuius Rex auxilia Tartarorū implorat.

tra Sarracenos instigat; ostendens plurimam habituros prædam; nec verendas eorum acies, auro, argentoque fulgentes, in quibus plus lucri, quam periculi inuenirent.

Susceptum accuratissimè hoc eodem anno à Cassano Tartarorum Rege bellum in Mahometanæ sectæ cultores, atque coniunctis sibi Armenis, Georgianisque copijs, magnam de Sultano victoriam retulisse, diffusè refert Aytonus, Armenus Historicus, qui eidem bello interfuit: Diuus autem Antoninus eadem breuiter in hæc verba perstrinxit: *Cassanus, Imperator Tartarorum, venit in Syriam contra Sultanum Babyloniæ, secum copias ducens ducentorum millium Tartarorum, inter equites, & pedites, ex conductu Regis Armeniæ, & Regis Georgiæ, qui erant inimici Sarracenorum; & ipsi Reges erant Christiani; ad recuperandam Terram sanctam, & auferendam à Sarracenis: Hoc autem cum cognouisset Sultanus, ex Aegypto descendit in Syriam cum centum millibus equitum Sarracenorum, absque alia multitudine innumerabili de Syria, eum adiuuante; & sibi inuicem occurrentes, pugnam horribilem inierunt inter se: demum cessit victoria Cassano Imperatori Tartarorum ex industria, & sagacitate pugnandi: Nam ipse cum non modica parte, & fortiori suorum equitum, descendentes de equis, in pedibus steterunt, quousque Sarraceni, emittendo continuò sagittas, euacuauerunt pharetras suas, &c.*

Avto. hist. Orie. par. 2. cap. 25. apud Ramusium, tom. 2.

S. Anton. par. 3. tit. 20. cap. 8. §. 8.

Tartari cũ Armenis, & Georgianis in Sarracenos bellũ suscipiũt.

Iidem victoria potiuntur.

Nota

21 [illegible]

22 [illegible]

23 [illegible]

[illegible] Ի դ 24

[illegible] Ի ե 25

[illegible] Ի զ 26

[illegible]

Ն Ի Է գեն

Nota Tartarorum astutias, qui stantes post equos suos, de eis sibi murum fecere contra impetum inimicorum, donec hi pharetras suas omnes, incassum tela iactando, exhaurirent: post quæ illi rursus equos insilientes, atque hostes viriliter inuadentes, in fugam eos conuerterunt. Cuiusmodi autem huius fuerit victoriæ finis, explicat Aytonus: *Cassanus*, inquit ille, *cum gente sua persequutus fuit vsque ad noctis caliginem inimicos, diuersimodè occidendo: vndè tanta fuit ibi Sarracenorum strages, vt tota terra, corporibus equorum, & hominum mortuorum, ac sauciatorum, plena videretur. Post conflictum, nocte illa requieuit Cassanus in quodam loco, qui vocatur Canetum, gaudens, & exultans ineffabiliter de triumpho, quem contra inimicos obtinuerat nutu Dei. Actum hoc anno Domini 1299. die Mercurij ante festum natiuitatis Domini. His itaque sic peractis, Cassanus præcepit Regi Armeniæ, & cuidam Duci Tartarorum, qui vocabatur Molay, vt cum quadraginta millibus equitum Tartarorum persequerentur Sultanum vsque ad desertum Ægypti, quod distabat à campo belli per duodecim dietas; & vltra; & apud ciuitatem Gazaræ ipsum, aut eius mandatum expectarent. Rex igitur Armeniæ, & Molay prædictus cum quadraginta millibus Tartarorum ante solis ortum discedentes, Sultanum fuerunt celeriter persecuti. Post triduum verò, Cassanus nuncios misit ad Regem Armeniæ, vt rediret; quia volebat*

Ayto. loc. cit. cap. 25 & 26.

Armeni, & Tartari Sarracenos persequũtur.

lebat obsidere ciuitatem Damasci; &c. præcepit, vt Molay vlterius procederet, sicut habuerat in mandatis, Sarracenos omnes, quos poterat, perimendo. &c.

ԻԷ 27 [illegible]

Cassanus ad summam (quod latè prosequitur auctor*) dum iunctus cum Rege Armeniæ, Aman, & Damasco, cæterisque Syriæ Vrbibus subiugatis, victoriæ triumphum vlteriùs felicissimè protrahebat, certior factus de Perside, à Baido consanguineo suo excursionibus inuasa, illuc celeriter accurrere cum exercitu, victoriæque progressus prosperè succedentes omittere compulsus est: quam ob rem & Hayton Rex Armeniæ, desciscente iterum Syria è Tartaris ad Sarracenos, in regnum suum pariter se recepit: qui licet subindè cum nouo rursus procinctu ex Armenia bis egressus esset anno salutis 1301. & 1303. vt ad Mahometanos debellandos, suas cum eodem Cassano vires coniungeret; semper tamen, aut Cassano grauissimis morbis oppresso, aut tumultibus in Perside denuò suscitatis, ab incæpto desisti, atque importunè retrocedi oportuit.

* Cap. 27. 28. 29.

Eorundẽ in Sarracenos bellum sæpiùs intermissum.

ԻԸ 28 [illegible]

ԻԹ 29 [illegible]

Plurima porrò eiusdem Regis exercitus in vltimo regressu passus est damna; quæ vti fuerint à Cassa-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

no reparata, his verbis memorat
30 idem Aytonus*: *Postquàm Rex Armeniæ flumen Euphratem pertransiuit cum tanta suorum iactura; antequàm ad regnum suum reuerteretur, decreuit ire ad Cassanum: vnde perrexit ad Ciuitatem Niniue, in qua ille tunc residebat: & Cassanus Regem excepit benignè, & honorificè; ac plurimùm condoluit propter amissiones, & damna, quæ ille passus fuerat; pro quorum compensatione, gratia speciali illi concessit, vt mille equites Tartarorum suis expensis assiduè manerent*
31 *in custodia Regni Armeniæ: & prętereà iussit, è regno Turcię tantam pecuniam illi subministrari, quantâ potuisset alios mille equites Armenos in sui custodia retinere. Rex itaque, his acceptis gratijs, in regnum suum reuersus est; & Cassanus ei iniunxit, vt accuratè circa custodiam regni Armenię vigilaret, quousque ad Terram sanctam recuperandam iterum posset iri.*

* Cap. 29.

Armenia præsidijs Tartarorũ munitur.

Quod autem ad Cassanum spectat; suscepisse illum Christiana baptismalia ex prodigio quodam, di-
32 uinitùs patrato precibus filiæ Regis Armeniæ, vxoris eiusdem Cassani, refert S. Antoninus: cuius verbis, quonam modo totum hoc se habuerit, ostendere, operæ pretium visum est.

S. Anton. par. 3 tit. 20. cap. 8. §. 9.

Cassanus Imperator Tartarorum, *inquit*, vt dictum est, fuit filius Argonis Chami; paruus quidem corpore, sed animo magnus; despicabilis vultu, sed mente venerandus; quia virtutibus exornatus,

Virtutes Cassani.

sa-

sapiens in bellis, & sagax in rebus, munificentissimus, & amicissimus Christianorum. Hic demum, Christianus effectus, baptisma suscepit, & ad hoc induxit multos ex suis. Causa autem suæ conuersionis ad fidem, miraculum fuit, quod hic sequitur, ad consolationem fidelium enarrandum. Quando iste Cassanus fuit creatus Imperator Tartarorum, fecit inquirere inter omnes mulieres, quæ esset omnium speciosior, vt illam sibi acciperet in vxorem, non attendens nec ad thesauros, nec ad alia huiusmodi: & cum destinasset plurimos per partes Orientis ad hoc perquirendum, tandem compertum est, & indicatum, quòd filia Regis Armeniæ esset pulchrior omnibus. Hac igitur postulata à Cassano, pater assensum præbuit, si puellæ hoc gratum foret. illa, vt prudens, pudica, & Iesu Christo deuota, respondit, se paratam patri obedire in hoc, ita tamen, si sibi libertas daretur colendi Iesum Christum suo modo, quamuis Cassanus tunc esset paganus: & acceptauit conditionem Cassanus per oratores suos. Quamobrem Rex Armeniæ misit filiam suam ad Cassanum, associatam cum germano suo religioso viro, & cum alijs religiosis, & nobilibus viris, ac mulieribus, vt eam in vxorem haberet: quæ cum applicuisset, mutùm complacuit sibi in ea, ex qua citò filium suscepit, sed ita deformem, & turpem, vt vix in eo humanitas appareret.

Miraculũ, quo Cassanus ad fidem conuertitur.

Filia Regis Armeniæ, Imperatori Tartarorum desponsatur.

Cas-

33 [illegible]

34 [illegible]

35 [illegible]

[illegible]

Caſſanus ſuper hoc conſilium ſu-
ԼԶ 36 mens cum Satrapis, & ſapientibus
ſuis; collatione ſimul facta, ab
eis reſponſum accepit, hoc ideo
accidiſſe, quia ex adulterio con-
ceperat; & ideò ipſam creman-
dam eſſe cum prole ſua. Deter-
minatione ea facta, quamuis hoc
graue eſſet Caſſano propter amo-
rem ad illam conceptum, populus
quoque ciuitatis condoleret, cum
rogus ad hoc pararetur, ſibique
ſignificata fuiſſet mors ſua, po-
ſtulauit illa, hanc ſibi gratiam fie-
ԼԷ ri; vt more Chriſtianorum ſibi li-
37 ceret confeſſionem facere, & com-
munionem ſacram ſuſcipere, & fi-
lium illum ſuum baptizari. Qui-
bus peractis, & paruulo illo bapti-
zato in debita forma, ſubitò puer
mutatus eſt in alterum, & apparuit
ita pulcher, & gratioſus, ſicut qui-
cunque alius in Orbe reperiri poſ-
ſet. Ex tam euidenti prodigio ni-
mis lætificatus Caſſanus, non ſo-
lùm immunem eſſe voluit vxorem
ſuam cum prole à morte; ſed eam
ԼԸ quoque Imperatricem decreuit, &
38 cum magna ſolennitate ipſe cum
innumerabili populo Tartarorum
credentes in Chriſtum, baptiſmum
ſuſceperunt: & in teſtimonium
veritatis prædictorum, quidam
Florentinus origine, nutritus in
partibus illis à pueritia, deſtinatus
fuit orator cum pluribus Tarta-
ris ad referendum iſta Domino
Papæ Bonifacio, & Principibus
fidelium.] Hactenus S. Anto-
ninus.

Tartari am-plexantur fidē Chri-ſti, operâ filiæ Regis Armeniæ.

Caſ-

Cassano denique, anno à Virginis partu 1304. ab humanis erepto; post illius excessum quid acciderit Armeniæ; quid Haytoni Regi, eiusque filio Leoni; quid tandem Aytono historico, Regis Armeniæ consanguineo; ab ipsomet Aytono accipiamus, cuius verba sunt hæc:

Ayto. hist. Orie. cap. 30. & 31.

Propter Cassani obitum Rex Armeniæ fuit plurimùm conturbatus: ex eo enim ipsius inimici magnam in superbiam eleuati fuerant. Cumque Sultanus eundem Regem, ac eius gentem odio nimis haberet, singulis annis, & ferè vnoquoque mense multos mittebat de Ciuitate Baldach * ad totam Armeniæ Regionem depopulandum, & præcipuè omnes agrorum fructus; vt nunquàm aliàs regnum Armeniæ adeò ingentia damna subierit. Sed omnipotens, & misericors Deus, qui non deserit sperantes in se, Christianorũ calamitatum misertus fuit. vndè accidit, quòd mense Iulij septem millia Sarracenorum ex melioribus, quos haberet Sultanus, inualerunt regnum Armeniæ, ipsum totum vastando, ac destruendo vsque ad ciuitatem Tarsi, in qua natus erat Paulus Apostolus. Cum autem illius Prouinciæ prædis onusti reuerterentur, occurrit illis Rex cum suo exercitu prope ciuitatem Giazæ, & prælium cum eis iniuit. Tandem voluntate, ac misericordia Dei, non industriâ, aut viribus hominum, ita Sarraceni superati fuerunt, vt ex tanto numero vix fugere potuerint trecenti, reliquis omni-

* Aliàs Babylonis.

Sarraceni irrumpunt in Armeniam.

39 [illegible]

40 [illegible]

41 [illegible]

[illegible]

Խբ 42

[illegible]

Խգ 43

[illegible]

Խդ 44

[illegible]

nibus aut mácipatis, aut neci traditis: quamuis ob magná ipsorum audaciá arbitrati priùs fuissent, se vnico haustu totum regnum Armeniæ, cum Christianis in eo existentibus, fuisse deglutituros. Actú est hoc dominica die 18. Iulij: post quam cladem non ampliùs ausi sunt Sarraceni in Regnum Armeniæ ingredi; immò Sultanus Aegypti núcios misit ad Regé, & cum eo fœdera pacis composuit.

Iidem ab Armenis trucidantur.

Fœdus pacis inter Armenos, & Sarracenos.

Ego autem Aytonus fui præsens omnibus rebus prædictis: & quamuis multò anteà animum induxissem, vt habitum regularem susciperem; non potui tamen propter negotia, & vexationes regni Armeniæ, salua ratione mei decoris, consanguineos, & amicos meos in tot necessitatibus deserere. Postquàm verò Deus, per suam misericordiam, gratiam mihi concessit, vt regnum illud, eiusque populum Christianum post multos meos labores in tranquillo, ac pacifico statu relinquerem; statim persoluere volui votum, quod iampridem nuncupaueram. Quare veniá mihi à Rege, alijsque meis consanguineis, & amicis præstita in eodem Campo, in quo Deus triumphum, & victoriam Christianis de suis inimicis concesserat, inde discessi, veniq. in Cyprú in monasterium Episcopij, vbi sumpsi habitum regularem Ordinis Præmóstratensis an. Domini 1305. vt qui in mea iuuentute militaueram seculo, abiectis deinde eiusdem seculi pópis, reliquú vitæ meæ in Dei seruitio insumerem.

Aytonus Armenus historicus, fit monachus Præmonstratensis.

Deo itaque gratias refero, quòd

Armeniæ regnum temporibus his in tranquillo, bono, & pacifico ſtatu conſiſtat, præſertim ſub noui Regis Domini Leonis *, filij Haytonis, regimine; qui illuſtratus virtute, & indole glorioſa, ſpeculum præſefert gratioſum gentibus vniuerſis. quare in ſpem certam adducimur, fore vt, ope diuina, Regis huius adoleſcentis ætate, qui Maiores ſuos probitate antecellit, regnum Armeniæ reſtituatur in priſtinum.] Hoc totum Aytonus Armenus.

* Leo II. Rex Armeniæ.

Vt autem ad Gregorium, Armeniæ Patriarcham, & orthodoxæ fidei propugnatorem acerrimum, à quo fueramus antè digreſſi, hiſtoriam iterum conuertamus. Iniunxerat huic per litteras, iam ſuperiùs à nobis allatas, quàm accuratiſſimè poterat, Bonifacius Papa VIII.; vt Armenum Clerum, ac Populum ad catholicam fidem, & Eccleſiæ Romanæ gremium adducere, ex animo, totiſque viribus conaretur: nec illi quidem tanti Pontificis cohortatio inanis; quoniam vbi hoc tempore Gregorius, è bellorum curis, & vexationibus, liberos vidit Armenos Reges, Haytonem, inquam, & Leonem eius filium, cui pater, vt regulare ſanctioris vitæ inſtitutum, à ſe olim ſuſceptum, ex omni parte proſequeretur, regni gubernacula moderanda commiſerat; occaſionem illam tunc ſibi prorſus vrgendam adiudicauit, ne ea temporis opportunitas è manibus ſuis elaberetur. Cumque ſibi perſuaderet, faciliùs Haytoneni,

45 [illegible]

46 [illegible]

47 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ԽԸ nem; vtpote religioſum, & diuinis
rebus addictum; quàm Leonem fi-
48 lium, ſuis, & Romani Pontificis vo-
tis fuiſſe obſequuturum; ad ipſum
Haytonem, quo cum anteà hac de
re multa verba fecerat, pereruditam
deſtinauit epiſtolam, in qua primùm
Armenos errores luculentiſſimè de-
tegit, ac refellit; tum vt Concilium
in Armenia generale ad eos dete-
ſtandos, & cum Romana Eccleſia
vnionem coëundam indicat, effi-
caciſſimis precibus, & rationibus
ԽԹ inſtat. Extat autem hæc epiſtola pe-
49 nes me in eodem Armeno Codice,
in quo præſens Patriarcharum ſeries
recenſetur; eaque talis eſt:

Epiſtola Gregorij Siſenſis, Armenior. Patriarchæ, ad Haytonem, patrem Leonis Regis Armeniæ, cœnobitam.

GRegorius, ſeruus Ieſu Chriſti
Domini noſtri, & gratiâ Dei
omnium Armeniorum Patriarcha,
pijſſimo, ac principali noſtro, &
Ծ ſanctæ huius Eccleſiæ filio ſpiritua-
50 li, maximo totius Armeniæ Domi-
no; noſtrique Regis patri, Hayto-
ni, quem Deus ſemper ſaluum, im-
perturbatum, & incolumem ſeruet,
ſalutem, & benedictionem. Notum
tibi ſit, religioſiſſime Princeps, ad
Nos iam venerabiles litteras tuas, à
Stephano Reuerendiſſimo tuo Ca-
pellano delatas, perueniſſe: in qui-
bus ea Nobis memoras, quæ circa
præterito anno, in hac Siſenſi ciuita-
te, quò veniens Nos dignatus eras

 adi-

adire, te fuimus alloquuti; nostra scilicet permagni quidem interesse, vt, donec inter viuos adhuc superstites sumus, ab excommunicationibus liberemur, atque in sanctam Dei Ecclesiam admittamur. Est enim in hac Ecclesia penes nos, qui in alijs quoque Orientis Ecclesijs, & Monasterijs nostris reperitur, Athanasij liber, in armenum idioma translatus, vbi agens de Missæ sacrificio ille ait, quòd Christus calicem vini mistum accepit. Extantque, quas præsens tibi defert litterarum fasciculus, Alexandri, & Iulij[a], Romanorum Pontificum litteræ, in quibus Missæ sacrificium sine aqua conficientes anathematizantur: & hoc ipsum referunt etiam Ambrosius[b], & Cyprianus.

Est insuper apud nos, qui priùs erat nostri Auunculi, radix fidei, liber Irenei Apostolorum successoris, vbi[c] aquæ vino miscendæ fit mentio; in cuius margine, propria Auunculi nostri manu annotatum legitur, *Vide, quòd etiam aqua in Missa requiritur*. Extabat prætereà quidam Canon, à Nobis nuper transcriptus, in quo Cypriani, & Carthaginensis[d] Concilij eadem de aquæ necessitudine verba legebantur: illudque Concilium non nouum, sed vetus est, & prope Nicænum. Nec non in sexto Concilio[e] idem reperitur Canon, excommunicatio, & anathematismus: adducuntque illud Salomonis[f], *miscuit in cratèra vinum suum*; & Ioannis Euangelistæ[g], *tres sunt qui testimonium dant* in

S Athanasius.

a Alexan. 1. epist. 1. & Iulius 1. apud Gratianum de consecr. distin. 2.

b Ambros. lib. 4. de sacram. c. 4. & lib. 5. cap. 1. Cyprian. lib. 2. epist. 3.

c S. Ireneus lib. 4. c. 57. & lib. 5. c. 1. Qui appellatur etiam à S. Epiphanio hær. 24. Apostolorũ successor, eo quod Apostolorum discipulus disci pulorum fuit.

d Concil. Carthag. 3. can. 24. & Cyprian. lib. 2. ep. 3.

e Concil. Trullan. can. 32.

f Septua. prouer. 9.

g epist. 1. cap. 5.

[illegible]

[illegible] Ծդ 54

in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt; & tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnum sunt. Tum Chrysostomus [a] super illud Matthæi, *non bibam de hoc geninime vitis, &c.* inquit, hoc dictum esse, *vt perniciosissima aliquorum aliorum hæresis, qui aqua in mysterijs vtuntur, radicitùs euellatur*: nota, quòd non dixit, *qui in mysterijs aquam vino miscent*; vnde colligitur, neque esse in illis adhibendum solum vinum: licet vinum, & panis materia sint huius sacramenti, quod Christi incarnationem, & mortem designat. Aduerte, inquam, non dixisse Chrysostomum, *qui miscent*; hoc enim si dixisset, nostrum vtique palàm probaret: sed ait, *qui aqua vtuntur*; ij [b] autem vtuntur aqua, qui mysteriũ mortis Christi sola aqua conficiunt absque vino.

a Chrysos. in cap. 26. Matthæi; cuius verba Armeni ad suum probandũ subuertũt: vt constat ex Concilio Trullano, can. 32

[illegible] Ծե 55

Item Gregorius Nyssenus super Cantica Canticorum, *Pande, inquit, os, & bibe aquam ex latere, de quo lancea tibi scaturiginem aperuit.* Cuius tandem rei testes habemus non modò omnium Christianorum Ecclesias; verùm ipsos etiam Armenos libros; nostros insuper laudabiles Assyrios, quorum nullus sine aqua sacrificium peragit; & nostrorum Cœnobiorum Monachos, qui hostias aqua semper intingunt, ac deinde vino calicis immergunt; vnde nunquam vinum remanet sine aqua. Mitto quod scribit idem Nyssenus, vinum scilicet aliud non esse, nisi aquam, qualitatibus quibusdã affectam, quæ colorem à planta desumpsit. Nostri prætereà sacrificij oblatio, quid aliud est, nisi Christi Corpus, & sanguis: in Corpore autem illo nonne erat aqua cũ sanguine, vt habetur in Euangelio [c], *& continuò exiuit sanguis & aqua?*

b Isti sunt Ebionitæ, & Iac...i, apud Epiphan. hæres. 40. qui hydroparastæ, & Aquarij dicebantur.

Ծզ 56

c Ioan. 19

[illegible]

Testis est Deus, quòd præfatos Canones, Sanctorumque testimonia, quæ in hac conscripsimus epi-

[illegible] stola,

ſtola, Nos ipſi præteritis annis pro- prijs perlegimus oculis. Vos quoque teſtes eſtis, quòd, cum Latini à nobis hoc anteà requirebant, nos in oppoſito nihil fore detrimenti, pro certo exiſtimantes, illis ſemper aduerſati fuimus: nec ſciebamus, rem tantam fuiſſe à Concilijs, ſummiſque Pontificibus [a] ſub grauiſſimis excõmunicationum pœnis definitam, atque præceptam: neque innumeris, magniſque Sanctorum teſtimonijs, quæ in Armenis etiam voluminibus leguntur, confirmatam; immò & traditam, vt poſteà reperi, ab ipſomet Epiſcopo noſtro Nierſeſe Lampronenſi, ab ipſo quoque Ghelaienſi Patriarcha. Quapropter ex præterito iã anno deliberauimus, nunquam deinceps nos ſacrum facturos, quin in calicem aquam infunderemus, ſaltem occultè, quouſque id foret apud noſtros, peculiari Concilio, ſtabilitum.

[a] Alexan. & Iul. in locis ſupra cit. & Clemens lib. 8 Conſtit. Apoſtolic. cap. 13.

Porrò autem cum huc adueniſſet Capellanus tuus, nos ex Armenis codicibus, teſtimonia tibi ſcribenda colligere cœpimus, quæ id confirmarent, quibuſque parati eſſemus; ne, conuenientibus propter hoc viris ebrioſis, tuoque iuſto iudicio à nobis omnino abſente, vlla fortaſſe oriretur altercatio. Et quidem cum quibuſdam noſtris probatæ cõſcientiæ ſocijs præſtolamur, donec ſimul cum omnibus alijs in vnum locum congregati, quod fas eſt, librorum examinatione decernamus. iamque in præſentia rem ſignificamus omnibus Eccleſiaſticis noſtris, nec non & veſtris; ne penitùs vltrò in excommunicationibus perſiſtamus; ſed quamprimùm in miſſæ ſacrificio aqua vino ſemper miſcenda determinetur, eaque multò paucior vino, frigida, non calida, & vna ſolummodò vice infundenda.

Te igitur, Pijſſime Princeps, quã ſtudioſè poſſumus, per Deum ipſum roga-

Ծէ 57 [illegible]

Ծը 58 [illegible]

Ծթ 59 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Կ rogamus, vt & tu quoque ad rem
60 hanc decernendam, diligentiam, curamque adhibeas, Conciliumque plenum indicas; vtq. huiusmodi opere, ac labore à Conciliorum excommunicationibus liberemur, atque in sanctam Dei Ecclesiam admittamur. quod profectò tunc perficietur omnino, cum septem Generalia Concilia susceperimus, & duas in Christo naturas, voluntates, & operationes; cum præstitus fuerit assensus subscriptioni Patriarchæ Armeniorum, & Patriarchę Albanensium, omniumque Orientalium, & Occi- Կա
61 dentalium, vti nos in futura synodo declarabimus; cum festiuitatem Natiuitatis Dominicæ suo celebrauerimus tempore; cum vigiliam Paschatis obseruauerimus, & singulis quibusque sextis ferijs, quæ inter Pascha, & Ascensionem incidunt, ab esu carnium abstinuerimus; cum, sicut illi, ita, & nos ieiunauerimus, festosque dies egerimus; Cum Trisagium, vel sine additione illa, *qui crucifixus es pro nobis*, in sanctam direxerimus Կբ
62 Trinitatem; vel, si cum illa adiectione, in Christum secundum humanitatem, Cum denique fuerimus illis * conformes in vestibus sacris, in orationibus, in Ordinum collatione, in sacrarum imaginum veneratione, & in vsu aquæ prædictæ. fac igitur, per Deum quæsumus, vt cũ illis omnino concordes efficiamur. Curasti iampridem, vt benediceretur Ciuitas Aghtamarẽsis, cur non similiter, vt, & nos omnes benedicamur, curæ tibi erit? Iam nos vsqueadeò, donec

Armeni carnes comedunt in sextis ferijs à Paschate vsque ad Ascensionẽ Domini.

* Hoc est Latinis.

nume-

numerosius cogatur Concilium, cum aliquibus nostris Episcopis vtcunque prouidentes, nostro mandato irritá declaramus excommunicationé, quá

63 [illegible]

contra librorũ diuinorũ, Ecclesiæq. Catholicæ doctrinam, per inscitiá, & iniquitatem erroneis canonibus pronunciauerat Conciliabulũ * illud iniquum, aduersus eos, qui in Missæ sacrificio aquam vino miscerent: ac insuper cũ benedictione mandamus, tam tuis, quàm Regis filij tui, tuorũq Fratrum, ac Procerum sacerdotibus, vt iuxta Ecclesiæ Romanæ cõsuetudinem, aquã dictá vino in Missa permisceant; atque id, quoadusq. Generale cõgregetur Concilium; quando liberiùs quidem poterit exerceri; nimis cautè fieri, iubeas; omnes priùs instruendo, nostræque huius epistolæ testificationes illis ostendendo, ne scandalizentur.

* Conciliabulũ Manaschiertẽse Armenum.

Tu iam anteà diuina adiutus gratia, magnam illam concordiam, & amorem conciliasti: quòd si hanc aliam perficere valueris, qua nos benedici, & cum sancta Dei Ecclesia vniri facias; existimare certè poteris, quòd ferè alter Christus, tuo nos sanguine ab Inferis iterum erueris; tibique tot anima, & corpore seruos, intercessores, ac laudatores perpetuos redemeris: esses etenim nobis Apostolus, & illuminator; beataque planè foret tota progenies tua; immò, & pœnitentia tuis peccatis confessis debita, à nobis supra nosmetipsos esset libenter accepta. quantùm denique super huiuscemodi negociũ poteris laborare, tantundem Dei Ecclesię laborabis: & hęc nõ alterius, sed propriæ nostræ manus scriptura est.

64 [illegible]

Intereà noli, amabo te, nos criminari, si tibi fandi prolixitate fastidium afferemus; dedecet enim, immò crimen esset, ac stultitia, rem tanti ponderis, paucis, veluti paruam, pertransire; non secus, ac virum longum, breue dedecet vestimentum. Et quidem res, de qua nunc agitur, magna

65 [illegible]

[illegible]

կզ 66 gna admodùm eſt, fidei noſtræ opus, & res publica, quæ peruenire debet ad quemlibet, ſiue virum, ſiue mulierem; & omnes perturbare poteſt; iiſque ſcandalum parere, qui an vera, an falſa ſit, neſciunt. Quamobrẽ antequàm Concilium celebremus, inq. omnium mentibus firmam huiuſce rei veritatem vniuerſali examine, & teſtimonijs tam hominum, quàm diuinarum ſcripturarum noui, & veteris teſtamenti conſtabiliamus; lubet in præſentia, quoniã aquæ miſcẽdę iã onus iniũximus, res omnes memora-
կէ 67 biles, quæ iſtius fidẽ adſtruant, tanquã veritatis pignora hìc præmittere.

Exordium autem ſumimus ex ijs, quæ aliquibus etiam Primarijs noſtris Armenis indicauimus: & primũ Orbelo, Archiepiſcopo Siunienſi, quippequi tàm ſpiritualis, quàm corporalis eſt Princeps; atque illius quoque ſocijs, quibus hoc anno rem demonſtrauimus, ac perſuaſimus: & anno præterito Domno Ioanni,
կը 68 ſanctorum Apoſtolorum Epiſcopo; tùm alio præcedenti anno idem oſtẽdimus Epiſcopo Peccenenſi, necnon & Varachenſibus. propterea quòd, vt modò rectè recolimus, tertius iam recurrit annus, ex quo res iſta certa fuit apud nos, & indubitata; tametſi iam anteà illam etiam audiuiſſemus ex antiquis, ac ſanctis noſtris Patribus, ex Domno Iacobo, ex Dauide Magiſtro, ex Domno Nierleſe; ex quatuor Patriarchalibus Cathedris, ac demum ex Papa, alijſq. omnibus Chriſtianis: iamdudũ enim apud Noſtros ea tradita reperitur.

[illegible]

Præterea Domnus * Nierſes in quacunque peruia ſibi Eccleſia, ſiue Latina, ſiue Græca, ſiue Syriaca, aut conficiebat Sacrum, aut ſumebat communionem: num exiſtimari poterit, in eiuſmodi Eccleſijs peractum fuiſſe ſacrificium ſine aqua? Tum

* Nierſes Ghelaienſis Armeniorum Patriarcha.

quando magnus Princeps Sgeman, & Hayton, maiores tui, Antiochenum Patriarcham, qui Latinus erat, in Sisensem duxerunt Ciuitatem; 69
tunc iste, & Domnus Constantinus, Patriarcha noster, in Ecclesia Sanctæ Sophiæ Missam celebrarunt; videtur ne tibi, quòd si Antiochiæ Patriarcha sine aqua id præstitisset, non abiecisset illum iuxta Canonum decreta sanctus Papa? immò nec ille solus, sed & noster etiam Domnus Constantinus vino aquà diluto palam vnà cum ipso concelebrauit, & communionem ab eo sumpsit: idque in libro nostri Auunculi, qui apud 70
Stephanum Diaconum reperitur, per temetipsum videre poteris.

Deniq. interroga Cœnobitas istos, quidnam referant libri; quos, & ipsi in futuro Concilio ostendemus: aut quid narret Albanensis * Historicus: id planè, quod vniuerso notum est Orienti; decem nimirùm Episcopos in Tevinensi Cõciliabulo permutasse totam penè legem, quæ à Diuo vsque Gregorio in nobis inuiolata persliterat; vnam quippè naturam in Christo constituerunt; & 71
Trisagium illud, *sanctus Deus, &c.* quod sacrum Concilium * erga sanctissimam Trinitatem decantandum decreuerat, superaddentes, *qui crucifixus es pro nobis*, erga Filium direxerunt. Postea verò Heraclius Imperator, cum ob sanctam Crucem profectus esset in Orientem, omnes Armenos Patres conuocauit; qui post menstruum examen, concordiam, & vnionem denuò componen-

* Albanẽses, Armeni Populi iuxta Iberiam, sub peculiari Patriarcha

* Decantatum reperitur Trisagion in fine primæ actionis Concilij Chalcedonensis.

[illegible]

72 [illegible]

nentes, susceperunt vsum aquæ in sacrificio, celebrationem Dominicæ Natiuitatis die 25. Decembris, aliaque omnia: atque post Domnum Ieserem, tunc temporis Patriarchā, quinque alij Patriarchæ successores in eadem permanserunt fide; ex quibus vnus fuit sanctus Isaac; ille, qui, dum Mahometem * pro Armenis adiret, diem suum obiuit in Mesopotamia, descenditque super eum lux de cælo; in cuius morte multa miracula perpetrata sunt. Quarè superueniens Mahometes, epistolamque increpatoriam, ab eo sibi relictam, legens, aperuit illius sepulchrum; repertoque cadauere incorrupto, dexteram illius osculatus est, dicens; *quicquid mihi iussisti, exequar:* moxq inde discedens, Armenos Monachos è captiuitate liberauit; eamq. dexterā nos ipsi in Ghelaiensi vidimus Ciuitate adhuc incorruptā, quæ deinde argēto exornata fuit.

* Sarracenorum militiæ ducē.

73 [illegible]

74 [illegible]

Hæc quidem omnia consideranda sunt: nec non ea, quæ in alijs etiam nostris epistolis memorauimus; tum de Damasceni [a] verbis circa duas Christi naturas; tum de Conciliorum Canonibus, qui aquam vino miscendam iniungunt, & Armenis nominatim præcipiunt, ne sine aqua dicta sacrificent; quod innuit etiam Chrysostomus [b], damnando eos, qui sola aqua vtuntur: quibus adhuc concordant, quæ scripsit Papa [c], inquiens, quòd cum de latere Christi egressa sint sanguis & aqua, non decet, aqua sola, aut solo vino Sacrum conficere: & idem Chrysostomus [d] in sua liturgia, *vnus militum*, ait, *lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis: hæc dicens, infundat vinum; & subdens, & aqua; infundat aquam.* Tum quæ narrat [e] Damascenus de Trisagio; & quæ Domnus Nierses, & Domnus Gregorius, de duabus indiuisis, & inconfusis, in vna Christi Persona vnitis, naturis, vo-

a Damasc. in tract. de Natura cōposita cōtra Acephalos. & in lib. de diuin. incarnat.

b Chrysost. in c. 26. Matthæi.

c Alexander 1. ep. 1 & Iulius 1. apud Gratian. de consecr. di stin. 2. & Clemens lib. 8. const. Apostol. c. 13.

d Chrysost. in liturgia.

e Damascenus lib. 3. cap. 10. de Tersancto hymno. & in epist. de Trisagio.

voluntatibus, & operationibus. tum quæ Chryſoſtomus de feſto Natiuitatis Domini, ſicut ipſe noſti; & quæ noſter Abraham de feſto Annunciationis, ſuo tempore celebrando. tum denique, quæ refert Albanenſis Hiſtoricus[a]; fuiſſe nimirùm in Teuinenſi Conciliabulo, iuſſu Regis Perſarum coacto, Conſtitutiones noſtri ſancti Patris Gregorij à decem Epiſcopis immutatas; & vnam naturam in Chriſto, & additionem, *qui crucifixus es*, in Triſagio, nouiter definitas. Id quod aduertit etiam Iſaias, totius Orientis Doctor, ac Magiſter; qui in duobus Orientis locis Albanenſis Hiſtorici volumen, & intra illud noſtra ſuprà relata verba inuènit; (nam res de Natiuitate, & aqua expreſſiùs in ipſorummet [b] codicibus memoratur) quibus iam aliarum noſtrarum epiſtolarum rationes, & Canones; qui in eorum non reperiebantur libris, tranſcribens apponit; nobiſque hoc anno reſcripſit, dicens: noli quæſo me incuſare, ſi rem dilationibus prorogo; non dum enim expleta eſt. Hæc igitur omnia idcirco referuntur, vt notum fiat, nihil nos falſi, aut occulti fuiſſe loquutos; ſed illud ſanè, quod omnibus Armenis manifeſtum eſt, aliorum etiam teſtimonijs patefacimus ſapientibus tantùm viris; ab inſcientibus autem occultamus, quouſque Concilium celebrandum ſit. Quin hoc item anno in expoſitoribus Diui Marci complura de aquæ miſtione verba deprehendimus, videlicet in ſancto [c] Hieronymo, & Beda [d] Presbytero, atque in alijs etiam Latinis Sanctis Patribus, quos in futuram ſynodum afferemus.

a Celebris Armenorum Hiſtoricus.

b Hoc eſt, Armenorum Albanenſium.

75 [illegible]

76 [illegible]

77 [illegible]

Te autem enixè obſecramus, ne nos, tuimet cauſa, hunc protendere ſermonem, exiſtimes; ſed propter cæteros iuniores, & imbecilles. Enimuerò, vt inquit Paulus, debemus

[illegible]

c Hieron. in Marci cap. 4. ſuper illa verba; accepit Ieſus panē, &c.

d Beda in Marci cap. 14. ſuper illa verba, hic eſt ſanguis meus, &c.

[illegible]

[illegible]

ՀԸ mus nos firmiores, imbecillitates in-
firmorum sustinere. Sine, obloquá-
78 tur nonnulli, quòd Christiani om-
nes, aut Sancti, aut etiam Euange-
lium ipsum, vsum vini puri com-
mendent, & aquæ mistionem pro-
hibeant. Haud enim debemus nos
huiuscemodi nugis aurem præbere.
Si nanque dixisset Euangelium: ac-
cepto guttulo, aut œnophoro, aut
vtre; vel accepto vino ex cupa, aut
è cella vinaria, aut ex alio vase, in
quo merum seruari solet; vel si di-
ՀԹ xisset: petijt, & accepit vas vinarium,
79 & similia; pro ipsis fortè res esset.
Porrò cum dicat, quòd recumben-
tibus illis in mensa, *accepit Iesus ca-
licem*; profectò perspicuum est, quòd
de mensa, in qua erat iuxta consue-
tudinem appositus, ipsum calicem
sumpsit. Præterea si mos illius fuis-
set Regionis, quemadmodùm nos
in Oriente solemus, vinum in men-
sa purum apponere; & dictum esset:
accepta phiala, aut alio vinario va-
se; vtique merum intelligeretur; &
similiter etiam, si apertè dixisset, il-
Պ lud fuisse vinum purum.
80 Deinde, neque potionem illam
fuisse puram aquam, ostendit, vt
inquiunt Sancti: sicut id, quod de
latere fluxit, non fuit aqua sola. ait
enim [a], *non bibam de hoc genimine vi-
tis*; vnde constat, vinum intus fuis-
se: sed non purum, vt inquit Salo-
mon, *miscuit in cratèra vinum suum*;
& Diuus Athanasius [b], *accepit cali-
cem vini mistum*: & S. Basilius [c], *si-
militer & calicem de genimine vitis
accipiens, miscens, gratias agens, be-*

a Matth. 26.

b Athanasius.

c Basilius in sua liturgia.

nedi-

nedicens, dedit, &c. & S. Gregorius [a]; *bibe aquam, quæ de latere petræ scaturiuit*: & ipse Dominus [b], *hic est calix, nouum testamentum*. Calix autem vini poculum significat, aut scyphum, aut cyathum; quem etiam Dauid pro poculo vinario vsurpat; licet, quando purum vinum indicare vult, manifestò id explicet, dicens [c]: *Calix in manu Domini vini meri*. Calix itaque, quomodocunque in scripturis nominatur, non pro ipso vino, sed semper pro poculo sumitur; sic etiam in Hieremia [d], *Calix aureus Babylon in manu Domini*; vide, quòd iàm non vinum, sed poculum designat: quomodò nanque posset vinum, aureum appellari? sic & vasa Templi, in quibus immolatorum sanguis recipiebatur, *aurei calices* vocabantur. in eodem similiter sensu ait Dauid [e], *Calicem salutaris accipiam*, hoc est, poculum salutis. Et Dominus item [f], *transeat à me Calix iste*, transeat nimirùm istud poculum. Manifestum est igitur, quòd Christus non aliud, nisi poculum è mensa desumpsit, in quo vinum erat aquâ dilutum: maximè cum addiderit [g], *hoc facite in meam commemorationem*; sed in quarumnam rerũ tuarum memoriam faciendum est? num resurrectionis Lazari, aliorúue, quæ operatus fuisti, miraculorum? verùm ipsemet cũ antea sui sanguinis mentionem fecerit, signa respõsionis insinuauit; quã discipulus eius Paulus optimè sciẽs, nobis exposuit dicẽs [h]; *Mortẽ Domini annunciabitis, donec veniat*: itaq. sacrificiũ peragere, est dominicæ mortis cõmemorationẽ facere: in morte verò eius nõne sãguis & aqua de latere profluxerunt? planè ad innuendũ, quòd aqua exijt tanquã ex mortuo: quatenus enim homo erat, mortuus est: sanguis autẽ tanquã ex viuente; quia quatenus erat verus Deus, viuus permãsit adhuc post mortẽ corporis.

[illegible]
81 [illegible]
82 [illegible]
83 [illegible]

a Nyssenus in cant. homil. 12.
b Luc. 22.
c Psal. 74.
d Hierẽ. cap. 51.
e Psal. 115
f Matth. 26
g Luc. 22.
h 1. ad Corinth. 11.

At

[illegible]

At recole, quæso, illam Magistri Minasi sententiam, qui dicere sæpè
84 solebat; *Culpa foret in Oriente, si in hac Minori Armenia homo, in mensa recumbens, poculum vini puri suo etiam inimico non propinaret*. verùm, cum Sacrum esse mero conficiendum, traditum nobis non sit à Diuo Gregorio [a]; ecce liber ipsius: neque à sancto Isaac [b]; ecce illius Canones: vnde igitur nobis hoc vnquam defluere potuit? nisi, vt verum fatear, ex eo quia, cum Orientales innata quadam consuetudine
85 vinum non bibant, nisi purum, vel Sacrum ipsum in mero perficere maluerunt; tum quoque, vt à Græcis, in quorum prauitate offenderant, discreparent. Quòd si purum requireretur vinum in Missa, eò quod sic, vt quidam ex nostris loquuntur, incorruptibile sit: ecce iam Domnus Nierses [c], qui docet, incorporea solùm esse incorruptibilia; materialia verò corruptibilia omnia. tam itaque vinum aqua dilutum, quàm purum, corruptioni quidem obnoxium est. Et sanè Græci, licet no-
86 bis, & antequàm nos, sapientiores, quia tamen non vinum firmum, sed loram bibere solent, lorà quoque in altari vtuntur; quáobrèm cœperunt à nobis in sacramentis differre. quid ergo mirandum, si nos Orientales, qui merum bibimus, in mero quoq. sacrificemus? quando nulla alia Christianorum Natio reperitur, quæ vinũ dilutum potans, sacra in mero faciat.

Deniquè ne nobis culpam ascribas, Charissime Princeps, quòd tibi

rem

a S. Gregorius, primus Armeniæ Patriarcha.

b Isaac, Armeniæ decimus Patriarcha.

c Nierses Ghelaiensis, Armeniæ Patriarcha.

rem equidem magnam committimus: quãquam etenim in hac nostra Prouincia vnà cum Deo domineris; dum tamen mundi gloriã aspernatus, religiosus euadere maluisti; proculdubio partem sortitus es nostram. At verò quodnam facinus aggrediaris oportet præclarius eo, in quo Dei Filius te constituit Regionis, & Ecclesiæ nostræ Conciliatorem? tum pacificatorem existere, quid aliud, nisi Dei Filio æquiparari est, ac beatum vocari? Quapropter precibus tecum agimus, quàm possumus, diligentissimis; vt, si tua quoque hoc feret voluntas, iustumque arbitratus fueris, nonnullos anteà conuoces Episcopos, Cœnobiorumque sapientiores Patres, ac

87 [illegible]

88 [illegible]

Magistros; quibus hanc nostram lubeat epistolam perpendere, atque alijs suorum Monasteriorum probatis, & ingenio perspicacibus viris ostendere. Si quidem, qui illam approbent, fuerint; suscipiant: reprobantes verò ad futurum accedant Concilium; in quo gratius nobis erit, & periucundius, si quicquid in contrarium sciant, nobiscum conferant; quàm quòd ab alijs posteà certiores facti, in nos obtrectationibus inuehantur, perinde ac si nos mendaces fuerimus, aut ex industria rem aliquam sophistica opinione confictam, vel dolo è sacris scripturis abstractam, in medium protulerimus. Congruens autem omnino erit, vt res omni priùs modestia tractari incipiat, antequàm in Concilio reciproca omniũ ratiocinatione, & cõmuni cõsensu ad exitũ iure, & canonicè perducatur.

Cæterùm præ alijs diligentiùs expendas velim id, quod dicit scriptura[a]: *ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt Patres tui.* & iterum[b], *qui dissipat sepem* hæreditatis paternæ, *mordebit eum Coluber.* Si res igitur ita se habet: Sanctorumne culpa fuit, quòd sepem Idolatriæ suorum Patrum à principio destruxerunt? minimè quidem gentium: haud enim Patres Idololatræ, eorum veri Pa-

89 [illegible]

a Prouer. 22.
b Ecclesiastes. c 10.
Cõplures Armeni respuunt Ecclesiæ suæ correctionẽ, nescio quo iure dicentes: Nolumus transgredi terminos antiquos, quos posuerunt Patres nostri.

[illegible]

patres censendi sunt: quoniam illorum filij, qui corpus erant Adam,
90 veterem hominē in baptismo mortuum exuerunt, & Christum induti sunt; quibus posteà dictum est*, *Patrem nolite vocare vobis super terram; vnus est enim Pater vester, qui in Cœlis est*. Nostri itaque patres non alij certò, nisi Sancti, Dei simulacra: & sepes, ac termini, eorum lex, & Canones sunt. Quare quisquis epistolæ huius documenta seruat, pacemque conciliat, non dissipat Ecclesiam, nec perturbationibus, aut
91 excommunicationibus implicat; neque nos, hæc scribendo, paternam sepem demolimur; sed potiùs diuinorum librorum traditiones, sanctorumque Patrum statuta perficimus, & confirmamus. Quapropter quicquid apud nos antiquū, & à principio traditū, conseruare accuratè debemus; ne quādo rei nostrę contingat id, quod sæpenumerò vineæ euenire solet, in qua aditus antea angustus, ex incuria tamē omissus, paulatim deinde à trāseuntibus aperitur, ac vndiq.
92 dilatatur. Propterea nos excommunicationem, quæ in miscentes aquā lata iniquè fuerat, penitùs abrogamus, abolemusq; ne fortè quispiā è Populo nostro Armeno, qui suum azimū inueterata consuetudine seruat, incidat vltrò in fermentatum, aut etiā in loram*: quamuis, & si fermentatū non sit à Canonibus stabilitum, eo tamen vtentes improbandi non sint, iuxta præceptum Domni Niersesis; dum etiam Apostoli illo interdū vsi sunt.

Quocirca nos à Sancta Romana

* Matth. 23.

* Hic Græcos carpit.

Ecclesia aquæ commixtionē modò recipimus., sicut ab eadem acceptū habemus azimum, mitrā Episcopalē, & modum signādi crucē*; tametsi non itē pisces, & oleum in Quadragesima comedimus, excepto Annunciationis festo; neque Sacerdos in Ecclesia nostra, sicut in illa, cælibē agit vitā; neque, si in errorem grauē incidat, ad Sacrum denuò faciēdum admittitur; sed remanet irregularis, sicut apud illam irregularis remanet homicida. Veruntamen * omnes eiusdē Romanæ Ecclesiæ Christianos recipimus, & approbamus; sunt namque, sicut & primæ Sedi, ita & Deo propinqui, à quo immediatè, non secus ac nostri sancti Patres, cunctam hauriunt sapientiā, & patrocinium. Quatuor etiā Patriarchas veneramur, cæterosque Fideles, qui sacro Christi nomine insigniti, nuncupantur Catholici. Verùm, heu heu, nequaquàm obtrectationibus inficere volumus, sed neque laudamus eos, qui Iacobitæ nominantur, vno digito sese cruce signāt, & vespere sextæ feriæ carnem comedunt. Nec nō reijcimus illos, qui circunciduntur, incestum per illicitam coniugij copulam admittunt, Diaconosq. matrimonio iugant. Cibos autē immundos, præcipuè qui ad pauperū manus obiter veniunt, omnes, vt inquit Paulus, in nomine Dei purificatos haberi, iubemus; quos & orationibus benedici, docet Domnus Nierses. Anathematizamus deniq. Nestorianos, qui benedictissimā Virginem Mariā, Deigenitricē non appellant; vnàq. cum illis oēs detestamur Hæreticos, quos Catholica, & Apostolica anathematizat Ecclesia: ac populū nostrū, vt ab istis omnibus, & ab hæresi se cautè custodiat, præmonemus in Christo Iesu Domino nostro; qui cum Patre, & Spiritu sancto est benedictus in secula, tecumq sit semper. Amen.]

* Armeni se cruce signant à læua ad dexteram, ad exemplum Latinorum: non a dextera ad læuam, vt reliqui Orientales.

* Erubescat Doctor Armenus Datteuensis, qui horrenda in Latinos suo effutiuit iniurioso libello.

Armenij in cibis immundis iudaizant.

որպէս և սպասաւորն առ նոսա է կարգ
ՂԳ պահոցաց ։ Եւ ընդունիմք զնոյն բաղա-
93 րջն ատենակայք հռովմայ եկեղեցւոյն . զի ասէք
մերձ են առ ձեռն , որպէս և առաջին
աթոռոյն . և անընդմիջաբար առ
նոսա յնոյ զնոյն իմաստութիւն և զխնամս ,
որպէս մեր սբ հարքն ամ . Նոյն և ընդու-
նիմք զչորս Պատրիարգսն . և զայլ սբ
անուանեալ քրիստոնեայս , որ կոչին
ուղղափառ . Բայց վայ ինձ՝ չեմ 'ի
բամբասել . այլ ո՛չ գովեմ զայնոսիկ ,
որ յակոբ կուրոհնդոլիկ կոչին . և
մէկ մատամբն խաչ հանեն . և ուր-
բաթ աւուր ուտեն . և ո՛չ խոտեմ
ՂԴ զայնոսիկ , որ թլփատին . և ազգակա-
94 ծութիւն առնեն . և զսարկա-
ւագն կարգեն . Հրամայեմք զմեր խո-
տելի կերս , յոր Թէ ազգական զաղքա-
կաց ձեռք 'ի յարաքելութեան առն
գանեն , որպէս ասէ Պօղոս , զնոյն ինչ
սրբել անուամբն այ . և զօրէն է տր
Ներսէս , օրհնել աղօթիւք ։ Բայց
նզովեմք զՆեստորականսն , որ ո՛չ անուանեն
աստուածածին զամենօրհնեալ կոյսն զմա-
րիամ . և ընդ նոսին անիծեմք զամե-
նայն հերձուածողս , զորս մերժէ նզովէ
կաթուղիկէ և առաքելական եկեղե-
ՂԵ ցի ։ Եւ զզգուշացուցանեմք 'ի հերձ-
95 ուածողութենէ . և յամենեցունց 'ի
սոցանէ զժողովուրդս մեր 'ի քս յս 'ի
տէր մեր . որ է օրհնեալ ընդ հօր և
սբ հոգւոյն ընդ յաւիտեանս յա-
ւիտենից . ամէն ։ Եւ եղիցի առ ձեզ
միշտ և հանապազ . ամէն ։]

Ha-

[illegible]

Hactenus ad Haytonem Regem epistola Gregorij Patriarchæ: quo quidem Gregorio haud multò post vita functo, idem Rex Hayton, eiusque filius Leo, demortui Patriarchæ litteris hisce vehementer permoti, vt concordia Armeniorum cum Catholica Romana Ecclesia, vniuersali Armenorum Patrum consensu, decerneretur, Concilium in Armenia generale indixerunt. Qualiter verò huiusmodi res se habuerit, latè prosequitur Historicus noster Armenus; vt in capite sequenti perspicietur.

[illegible]

1

[illegible]

2

EX ARMENA

Historia.

Caput XXVIII.

CVm autem intereà beatus Patriarcha Gregorius, epistolæ huius præscriptiones, sua adhuc suprema voluntate firmatas relinquens, excessisset vità; Leo *Armeniorum Rex, eiusque Pater* Hayton, *vnà cum reliquis Armeniæ Proceribus, vndique ad generalem* Synodum * *conuocarunt Episcopos, Magistros, & Abbates Cœnobiorum; vt & nouum Armeniæ Patriarcham, diuino afflante Numine, totoque Concilio conspirante, eligerent, initiarentque, & accuratè Gregorianam examinarent epistolam, executionemque illius, si quidem iusta visa fuisset, decernendo iniungerent. Et sa-*

* Synodus Sitensis Armena, quæ cum Latinis Armenos conciliauit.

nè primùm epistolam exquisita diligentià perpendentes, illam deprehenderunt traditionibus sanctorum Patrum concordem, sacrarumque Scripturarum refertam oraculis. quapropter decretum, diuinæ placitum Trinitati, scripserunt, subscripseruntque nemine discrepante; quatenus Armenij, recta cæterorum Christianorum sequentes vestigia, res à beato Patriarcha Gregorio in sua epistola traditas perfectissimè exequantur. Deinde communi omnium consensu, duceque Spiritu sancto, anno Armeniorum 756., feria quinta maioris hebdomadæ, constitutus fuit in sede Patriarchali*

*Est annus Redēptionis 1307.

LXXIV. *Domnus Constantinus, Episcopus Cæsariensis, qui sedit annos 16., vir admirabili quidem mansuetudine, & humilitate decorus. Quibus peractis, Leo Rex, eiusque Pater Hayton, cum reliquo Armenorum Principum cœtu, commiserunt Patriarchæ, vt per easdem semitas, ipsius Sisensis Concilij sanctione præscriptas, populum Armenum deduceret.*

[illegible]

ANNOTATIO.

ARmeniorum Sisense Conciliũ, in Cilicia solenniter celebratum, certè os obstruit omnino ijs Armeniæ Præsulibus, qui passim à Latinis, ac præsertim à meipso sæpenumerò interrogati, cur ad Ecclesiæ suæ cum Romana Ecclesia vnionem, & concordiam procurandam nequaquàm incumberent? illud vnum nobis obiectare soliti sunt: se, huic si rei animum adijcere voluissent,

Maxima nonnullorum Armeniorũ desidia.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Զ 6

sent, temerè quidem, ac frustrà iterùm aggressuros fuisse incœptum, quod à suis Maioribus pluries licet incoatum, ad exitum tamen perduci nunquam potuit: quoniam ex Actibus eiusdem Sisensis Concilij nimis perspicuè constat, ac Sole ipso fit notius, non modò ibi vnionem illam incoatam, verùm etiam perfectum ad finem prosperè, & communi omnium Patrum suffragio fuisse perductam, quin insuper in subsequente Synodo Adanensi, à nobis inferiùs referenda, confir-

Է 7

matam.

Nec planè valebunt, certissimam eiusdem Concilij vim cauillatione vlla eludere. fuit enim illud apud ipsos Synodus generalis, immò & aliarum omnium, quæ aliàs in Armenia coactæ sunt, longè plenissima; quò Armeni Patres numero circiter 56., hoc est, Episcopi, Magistri, & Abbates, vndique simul conuenere; nec ibi vllus aut Latinus, aut Græcus, aut alius alienigena, qui Armenios ad vnionem illam inducere po-

Armeni Patres, ac Principes, qui Concilio Sisensi interfuerunt.

Ը 8

tuisset, interfuit. indictum fuit prætereà ab ipsorum Patriarcha, atque ab vtroque Armeno Rege, Haytone patre, ac Leone filio; qui vnà cum omnibus suis Principibus, ac Magnatibus Synodo præsentes fuerunt. Quid ergo ibi defuit, cuius in desiderio esse vnquam huius temporis Armenij possint?

Obiter autem aduertas hìc, velim, Latine lector, Magisterium adeò supremæ apud Armenios esse dignitatis, ac reuerentiæ, vt ipsi quoque præ-

De Armeniorum Magistris.

[illegible]

præferatur Episcopatui; nec alijs, nisi paucissimis è sapientioribus monachis, ac tanto cæremoniarum, diuinarumque precum ritu confertur, vt ab incauto populo verè sacramentalis Ordo, quin aliorum omnium supremus credatur; vtpote qui, vt ipsi dicunt, Christi Domini personam, qui Rabbi, hoc est, Magister appellabatur, præsefert.

Magistris istis dumtaxat, qui Armenicè nuncupantur Vartabiet, licet (quod alioqui esse deberet Episcoporum) fidei dogmata approbare, concionari in Ecclesijs, in populi causis iudicium exercere, lites dirimere, & similia. Quare suos Episcopos, qui sunt vt plurimùm indoctissimi, non penè, nisi ad solos sacros ordines conferendos, adhibent; nouum in Ecclesia: cum Paulus ad Titum scribens, dicat: *Oportet enim Episcopum sine crimine esse, &c. amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere.* Et rursus ad Timotheum, Ephesi Episcopum: *Prædica verbum, insta opportunè, importunè; argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina. Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria coaceruabunt sibi MAGISTROS, prurientes auribus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Tu verò vigila, labora, opus fac euangelistæ, ministerium tuum imple.* Hinc porrò nolim arbitreris, me flagitij vim vl-

Tit. 1.

2. Timot. 4.

lam

9 [illegible]

10 [illegible]

11 [illegible]

[illegible] ԺԲ 12

[illegible] ԺԳ 13

[illegible]

[illegible] ԺԴ 14

[illegible]

lam dilectis fratribus meis, Armenis Magistris, improperare: absit. supplent enim ipsi Episcoporum defectus, Christianitatem, quæcunque illa sit, in populo suo, sub durissimo Paganorum iugo fatiscente, confouentes. Illud autem innuere contendo, facilè Armenios huic posse abusui prospicere, si, vti Catholica solet Ecclesia, solos Magistros, seu Doctores, ad Episcopalem dignitatem proueherent.

At verò integra Sisensis huius Concilij acta, ex Armeno exemplari, quod olim in Cilicia in Patriarchali Armeniorum Ecclesia seruabatur, extracta anno Domini 1366. extant penes me in eodem vetustissimo codice, vbi & proposita Patriarcharum historia descripta reperitur. Ea deniquè accuratissimè ad verbum hic exarata, & fidelissimè quoque in latinum interpretata, sunt huiusmodi:

*Acta Concilij Sisensis Armeni, iussu Gregorij * Patriarchæ, & Leonis Armeniæ Regis, ad vniendam Armenam Ecclesiam cum Romana, generaliter coacti, anno Domini 1307. & Armeniorum 756.*

* Hic obijt antequàm Conciliũ cogeretur.

STudiosissimè quàm ex animo poterat, Leo, pientissimus, & inuictissimus Armeniorum Rex, ex sacrosancto Armeniæ Patriarcha Gregorio iam contenderat rem quidem cœlestem, ac diuinam; vt totus nimirùm in Christianæ Reipublicæ vnio-

nem,

nem, & concordiam procurandam eòuſque incumbere, nihil prætereà, deberet; quò Armenam Eccleſiam cum magna Romanorum, aliorumque Catholicorum Eccleſijs, in feſtis celebrandis, alijſq. conſtitutionibus, & traditionibus ſuſcipiendis, ad vnionem & communionem perduceret: ne quid fortaſſe Eccleſiæ ſanctæ deficeret, quominùs vnum eſſet corpus indiuiſum, ſub vno vero capite, Chriſto Domino, & Deo noſtro conſtitutum. Quod ſanè vbi accepit Beatiſſimus Pater noſter Gregorius, cognito, quòd eiuſmodi poſtulatio fuerat in animo, & corde pijſſimi Regis à ſancto Spiritu inſita, nimium inde voluptatis, ac lætitiæ hauſit. quapropter ſumma ipſius voluntate, & libentiſſimè facinus hoc diuinũ aggrediens, rem totam diligentiſſimè ratione, atque animo luſtrare cœpit. At quia præcipuè compererat, aquæ cõmixtionem fore ſacrificio apprimè neceſſariam, in Eccleſiam quoque noſtrá nobis introducendam eſſe, adiudicauit; quemadmodum eà nunc pariter vtitur ſancta, ac magna Romanorũ Eccleſia, aliæque cæterorum Catholicorum: idque teſtimonijs ſacrorum librorum, ſanctorumque Patrum doctrinis nobis probatum reliquit; immò & firmè ſtatuerat, opportuno tempore in Armenis Eccleſijs pleno etiam Concilio ſtabilire.

Præterea quoque tradidit, eſſe nobis recipiendas omnes ſeptem Synodos Generales, & quicquid in illis à ſanctis Patribus decretum fuit, præſertim circa duas naturas, voluntates,

Թեան կարգաց և ամենայնութեանն որ
Ժե քոյ եկեղեցւոյն քրիստոսի. որպէս զի
15 ընդ մեծի եկեղեցւոյն հռովմայ, և
այլ ուղղափառ եկեղեցեացն քրիստո-
սի. և հաստատեսցէ եկեղեցի կալ
ցէ հաղորդութիւն ամենայնութեամբ և մա-
նիւք. որպէս զի եղիցի մի մարմին ան-
բաժան որ է եկեղեցին, յօդեալ ի մի
ճշմարիտ գլուխն ի տէր մեր և ա̅ծ̅ն
քրիստոս. Զոր իբրև անսեալ երիցս
երանեալ սբ հայրն մեր տէրն Գրիգո-
րիոս. ծանեաւ՝ զայսպիսի խնդիր ի
հոգւոյն սրբոյ ազդեալ ի սիրտ և յու-
Ժզ ղի թագաւորին աստուածասէր Լեւոնի. և
16 յայժմ լցեալ եղև խնդութեամբ. Վասն
որոյ ի յօժար կամաց և ի սրտէ ակնէդ
ըն աստուածային ամենայնին խորհրդութեանն,
մեծամեծ ջանութեամբ և խուզմամբ
փորձեալ. Եւ անեալ ի հարկաւո-
րացն զալ ի սուրբ խորհուրդն ի կերո-
արկանել զջուրն. և մերոյ եկեղեցւոյս
ամենայնեալ ածել. որպէս և այժմ
ունի մեծ և սուրբ եկեղեցին հռով-
մայ. և այլ ևս ուղղափառ եկեղեցիքն
քրիստոնէից. Եւ զայս՝ վկայութիւ
ն ածաշունչ գրոց, և հարցն վարդա-
պետութեամբ ընծայեալ ամենայնեաց
Ժէ մեզ. և խոստացաւ ի դիպող ժամա-
17 նու մեծաւ ժողովով հաստատել յե-
կեղեցիս հայոց։

Նաև և խրատ ուսոյ վարդապետ ընդու-
նել զեւթն ժողովսն, և զոր ի նոսա
հաստատեալսն ի սրբոց հարցն. մա-
նաւանդ որ վասն բնութեանցն երկ-
կուց, և կամացն, և ներգործու-
թեանցն. զոր ի տէրն մեր քրիստոս
բառ խոստովանել ածութեան և մարդ-
կութեանն զոյգ. որպէս այժմ ունին
անեղեղաւան և մեծ եկեղեցիքն՝ սուրբ
և մեծ եկեղեցին հռովմայ, և կա

ՆԾԶ [illegible]

tes,

[illegible]

tes,& operationes,quæ in vno Domi- ԺԸ 18
no nostro Iesu Christo,secundũ diui-
nitatem, & humanitatẽ perfecto, ve-
rificantur: eisq. veluti sanctis,ac diui-
nis Concilijs, ita nos Armenos cunctã
exhibere reuerentiam, & honorem,
sicuti omnes aliæ solent Ecclesiæ, vi-
delicet sãcta, ac magna Ecclesia Ro-
mana, Constantinopolitana, Alexan-
drina, Antiochena, & Hierosolymi-
tana Tum etiã demandauit, vt festi-
uitates dominicas vniformiter cum
præfatis Ecclesijs Catholicis solemni
ritu celebraremus; nempe festũ An- ԺԹ 19
nunciationis, 25. Martij, quacunq. die
contigerit, similiter festũ Natiuitatis
Domini, 25. Decembris; ac festũ Pu-
rificationis, 2. Februarij; cæteras autẽ
Sanctorum festiuitates eo pacto, quo
& alij Christiani, suis certis diebus, in
quibus incidunt, ageremus: porrò illę,
quas peculiari nostra traditione, Ar-
mena celebrare solet Ecclesia, eodem
prorsus modo in posterũ, sicuti nunc,
obseruarentur. Itẽ Trisagium *sanctus
Deus, sanctus fortis, sãctus & immor-
talis* (cui additum hoc loco fuerat:
qui crucifixus es pro nobis) *miserere* Ի
nostri operę pretium duxit, directum 20
sic in Filiũ esse deinceps decantãdũ:
*Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus
& immortalis, Christe, qui crucifixus
es pro nobis, miserere nostri*. Deniq. in
vigilijs dominicæ Natiuitatis, Bapti-
smi, seu Epiphaniæ, & Resurrectionis,
præcepit nobis, vt à cibis paschalibus
abstineres, piscibus tãtũ, & oleo, sicut
Romana solet Ecclesia, inter alia qua-
dragesimalia obsonia, vti possemus.

Hæc itaque omnia in sua epistola

recollecta, & sacrarum Scripturarum oraculis, sanctorumque Patrum traditionibus confirmata, misit ad Pijssimum Regem* Leonem, vt illa tempore congruenti, ad tollendos Ecclesiæ Armenæ defectus, atque ad omnem æmulationis, & odij fomitem, qui in eam occasione mali obrepserat, restinguendum, pleno indicto Concilio, stabiliret. At verò cum ipsemet egregius Pater noster Gregorius nequiuisset, ad hoc præclarũ facinus, vti animo deliberauerat, concilij ope complendum, tantumque Ecclesiæ suæ beneficium conferendum, peruenire: quippe interitu præoccupatus, ex hac mortali vita ad Dominum, cui deuotus maximoperè vixerat, demigrauit; propterea Leo, magnus, ac pius Rex, sanctissimi Patriarchæ mandatis obtemperare desiderans, Concilium quamcitò conuocandum, existimauit; in quo ad præfatas traditiones decernendas interfuissent omnes Episcopi, Magistri, & Patres Armeni: idque mox præstitit accuratissimè, Generalem hanc Synodum congregans in Metropolitana Ciuitate Sisensi, in magna-Ecclesia Sanctæ Sophiæ; vbi plenissimo cœtu adfuimus infrascripti Episcopi, Magistri, & Patres Cœnobiorum, astantibus plurimis ex Armeno Populo Optimatibus, inter quos erat & ipse Leo, pientissimus Armenorum Rex; Hayton Pater Regis; cæterique Principes, & Magnates Armeniæ.

* Seu potius ad Haytonẽ, Leonis patrẽ, vt vna cũ Rege filio eam caperet prouinciam.

[illegible]

21 [illegible]

22 [illegible]

23 [illegible]

Episcopi autem fuerunt;

Constantinus, magnus Archiepiscopus Cæsareæ.

Ioannes, Archiepiscopus Tarsi.

Stephanus, Archiepiscopus Sebastes.

Constantinus, Archiepiscopus Sisis, Ciuitatis Metropolitanæ.

[illegible]

[illegible]

Stephanus, Episcopus à Deo conseruatæ Ciuitatis Tarsoni.
24 Nierses, Episcopus Tyani.
Ioannes, Episcopus Anazarbi.
Ioannes, Episcopus Aiasi.
Stephanus, Episcopus Parzerperti.
Basilius, Episcopus Prouinciæ Ghabnensis.
Gregorius, Episcopus Marsciæ.
Tharasius, Episcopus Malchieuori.
Iacobus, nepos Domini Gregorij Patriarchæ, Episcopus N.
Hesychius, Episcopus Stimbolæ.
Vartanus, Episcopus Dochij.
25 Andreas, Episcopus Harçani.
Simeon, Episcopus Ghubitarri.
Leo, Episcopus Zamentaui.
Ioannes, Episcopus Marantuniæ.
Stephanus, Episcopus Palatij Patriarchalis.
Georgius, Episcopus N.
Hairabiet, Episcopus Rorani.
Nicolaus, Episcopus Cypri.
Præcursor, Episcopus Miezghierti.
Vartanus, Episcopus Ani
Philippus, Episcopus Khuorzeni.

Magistri, & Patres Cœnobiorum fuerunt

26 Ioannes, Scriba Miezchieri.
Marcus, Magister Schieuerri.
Cyriacus, Magister eremita.
Gregorius, Magister N.
Vartanus, Magister Anarzabi.
Martyr, Magist. Palatij Patriarchalis.
Gregorius, Magister Chiermasperi.
Gregorius, Magister Miezchierēsis.
Tharasius, Magister Gherachensis.
Vartanus, Magister Aghnieri.
Sergius, Pater Monasterij Aghnierensis.

Gregorius, Pater Monaſterij Thiurchtenſis.

Baſilius, Pater Monaſterij Khorinenſis.

Tharaſius, Pater Monaſterij Miezcherenſis.

Præcurſor, Pater Monaſterij Mouſiſnenſis.

Ioſeph, Pater Monaſterij Chielegachenſis.

Tharaſius Philoſophus, & Pater Monaſterij Zorenſis.

Principes, qui vnà cum ipſo Rege Leone, & Haytone Patre Regis ſynodo adfuerunt

Fratres * Regis Armeniæ, Oſcinus, Dominus Ghabni; & Alinahh Dominus Lamproni, & Tarſi.

*Oſcinus, & Alinahh Haytonis Fratres.

Oſcinus, Armeniorum Dux Generalis, & Dominus Ghanciæ.

Sembat Maracciacht, Dominus Aſghurri.

Raymundus Seneſcial, Dominus Micchalchui.

Vaſah, Dominus Piertghani.

Sembat, Dominus Sembataghelæ.

Olcinus, Dominus Ghubitarri.

Lichus, Dominus Ghiſterrami.

Tharaſius, regiæ domus Præfectus.

Tharaſius Prachſimus, Dominus Giofelchæ.

Lichus Chierraſcenens; alijque Principes, Procereſque Armeniæ.

Adfuit etiam Conſtantinus, Capellanus Regius, cum magno Sacerdotum, tum ſecularium, tum regularium numero.

CORá omnibus igitur nobis Rex epiſtolá Patriarchalem examinan-

ԻԷ Գրիգոր · հայրն Թիւրքթենի վանից ·

27 Բարսեղ · հայրն Խորինեի վանիցն :

Թորոս · հայրն Մեծքարոյն վանից ·

Կարապետ · հայրն Մուշխնայեն վանից ·

Յովսէփ · հայրն Քելեղակայն վանից ·

Թորոս · փիլիսոփայն · և հայրն Զորոյ վանիցն ·

Իսկ՝ իշխանքն որ կային ընդ արքային Լեւոնի, և Թագաւորահօրն Հեթմոյ · էին այսոքիկ ·

ԻԸ

28 Եղբարք արքային Թագաւորին հայոց · Պարոն Օշին, տէրն Կապնոյ · և Պրն Ալինախ, տէրն Լամբրոնին, և Տարսոնի ·

Պրն Օշին, սպարապետն հայոց, տէր Կանչոյն ·

Պրն Սմբատ, մարախչին, տէրն Ասղուռոյ ·

Պրն Ռէմունդ, սենեսքալն, տէրն Միքայլկուէն ·

Պրն Վասակ, տէրն Բերդկանն ·

Պրն Սմբատ, տէրն Սմբատակլոյին ·

Պրն Օշին, տէրն Կուպիտառոյ ·

ԻԹ Պրն Լիկոս, տէրն Կիստառամու ·

29 Պրն Թորոս, զանիկ Թագին գարապատան գլխաւորն ·

Պրն Թորոս, պռախսիմոս, և տէր Ճոֆէլկային ·

Պրն Լիկոս, կեռասենացն · Եւ այլ և ս իշխանք և ազատ որդիք հայոց · Կայր և սուրբ երեց Թագաւորին Կոստանդին · Եւ այլ և ս բազմութի քահանայից, և կրօնաւորաց :

Եւ առաջի մեր ամենեցուն առաջի եդեալ է՝ Եղբարցն զհաւատն կա- ... Թուղթ

[illegible]

nandā proposuit; quā cum diligenter legissemus, veracem omnino comperimus, non secus ac si Apostolica lex, & constitutio fuisset. In ea namque Beatissimus Pater noster Gregorius demandabat nobis, vt duas naturas, voluntates, & operationes in vnam Filij Dei hypostasim referremus: vt in celebratione Dominicarum festiuitatum, hoc est Annunciationis, Natiuitatis, Baptismi, seu Epiphaniæ, & Purificationis, inueniremur cæteris Christianis conformes: vt, iuxta Mænologij dispositionē, festos sanctorum Martyrum dies ageremus, & Assumptionis sanctissimæ Deiparæ 15. Augusti, & Exaltationis sanctæ Crucis 14. Septembris: vt in Ecclesia proprijs iuxta vniuscuiusque Ordinis diuersitatem sacris vestibus vteremur; atque inter alia Altaris operimenta non defuissent Corporalia: vt ieiunium Natiuitatis Domini 19. Decembris inchoaretur; & in Vigilijs* piscibus duntaxat, & oleo ex alijs cibis paschalibus vesci, contenti essemus: vtque demum in augustissimo Eucharistiæ Sacramento conficiendo, aquā vino misceremus; quod pluribus quidē sacræ Scripturæ testimonijs comprobans, nobis summoperè necessarium esse, ostendit.

30

31

32

* In ieiunijs a piscibus etiam, & oleo abstinent Armeni. Sed in vigilijs non ieiunant.

Et primò ex illo Ioānis[a]: *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt; & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis; & hi tres vnum sunt.* Tum Apostolus Paulus, scribens ad Corinthios,[b] ait: *Quotiescunque manducabitis*

a Ioan. ep. 1. cap. 5.

b 1. ad Corinth. 11.

tis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis; sicut & ipse Dominus, accepto calice dixit[a], *hoc facite in meam commemorationem*. Præterea calix non significat vinum purum, sed potiùs poculum, in quo aqua vino miscetur; vt diuinus etiam Salomon[b] testatur, dicens: *Miscuit in cratera vinum suum*; & iterum, *bibite vinum, quod miscui vobis*: his patefaciens, calicem, seu craterā esse poculum, in quo vinum, & aqua miscētur. Tum quoque illud[c], *Calix aureus Babylon in manu Domini*, non denotat merum, sed poculum aureū.

a Luc. 22.

b Prouer. 9. ex Septua.

c Hier. 51.

Cæterū, quòd talis in Calice mixtio necessaria sit, ostendit itidem ex Sanctorum Patrum traditionibus, hoc pacto: Magnus Chrysostomus in sua liturgia ait[d]: *Accedens vnus militum, lanceâ latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis; hæc dicens, infundat vinum: & subdens, & aqua; infundat aquam*: sic manifestò declarans, aquæ mixtionem in sacris esse Misterijs necessariam. Idem indicat Diuus Basilius in sua quoque liturgia[e]: *Accipiens, inquit, calicem, miscens, benedicens, &c.* Similiter & Sanctus Athanasius, in tractatu de Baptismo, circa finem ait: *Vides hanc mensam, in medio Altaris appositam, & ad Ecclesiæ decorem afferendum institutam?* & post alia subdit: *Hæc est Cœnaculū, in quo cum Redemptore recumbis; vbi comedentibus illis, accipiens Iesus panem, fregit, deditque discipulis, dicens: accipite, & comedite, hoc est corpus meum; & accipens calicem vini mixtum, gratias egit, & dedit eis, dicens:* acci-

d Chrysos. in liturgia.

e Basil. in liturgia.

S. Athanasius.

[illegible]

ԼԳ 33 [illegible]

ԼԴ 34 [illegible]

ԼԵ 35 [illegible]

[illegible]

accipite, & bibite ex eo, hic est sanguis
ԼԶ 36 *meus; & biberunt.* Et iterum post
alia sequitur; *proponimus enim panem, & vinum super hanc diuinam mensã, in qua Sapientia mactauit victimas suas, & miscuit in cratèra vinum suũ.* Et Gregorius[a] Nyssenus in Cantica Canticorum, *Pande os*, ait, *& bibe aquam ex latere, de quo lancea tibi scaturiginem aperuit.* Tum Chrysostomus[b] in explanatione Euangelij expendens verba illa, *Non bibam amodò*
ԼԷ 37 *de hoc genimine vitis vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouũ in Regno Patris mei*, inquit, hoc dictum esse, *vt perniciosissima eorum hæresis, qui aqua in mysterijs vtuntur, radicitùs extirpetur.* Verùm illi in mysterijs aqua dicuntur vti, qui mysterium mortis Christi aqua sola conficiunt absque vino. Hoc idem præterea iniunxere sancti Patres, qui in sexta synodo[c] conuenerunt tempore Iustiani[d] Imperatoris, vbi multa nobis de aquæ huius necessitudine trádiderunt. Et hoc itidem ipsum decretum fuit à sanctis Patribus in ma-
ԼԸ 38 gna Synodo[e] Carthaginensi, tempore Pijssimi Imperatoris Honorij celebrata: quæ si quis videre desiderat, legat sextũ Conciliũ, can. 32, & Cõcilium Carthaginense, canone[f] 37. Præterea quoque Sanctus Alexander, septimus post Petrum Apostolum in Cathedra Romana Pontifex, de hoc sacro mysterio scribens, admonuit, id nobis à quocunque Pontifice postulandum, vt nimirùm sacramentalia Ecclesiæ ministeria alios rectè edoceat, præsertim Baptismi, Ma-

a Nyssen. in Cant & clarius in Catechetico, c. 37.

b Chrysost. in Matthæi cap. 26.

c Synodus Trullana, can. 32.

d Iustianus 2. subquo Canones sextæ Synodi editi fuere, nam ipsa sexta Synodus celebrata fuit sub Cõstantino.

e Synod. Carthag. 3. can. 24.

f Canone 37. apud Armenos: sed re vera, Canone 24.

Matrimonij, & Sacrificij, quod in memoriam dominicæ passionis peragitur. nam sicut ipse Dominus fuit in cruce immolatus secundum carnem; & sanguis, & aqua ex eius latere profluxerunt; ita nos pariter debemus in eiusdem mysterij commemorationem corpus eius, & sanguinem vnà cum aqua offerre super altare. Hæc quidem tradidit magnus & gloriosus martyr Alexander, qui omnes Ecclesiæ Constitutiones, & Canones plenè ab ipso hauserat Petro; præcepitque [a], vt *nec vinum solum, nec aqua sola, sed vtrumque permixtum offeratur*; quod etiam didicimus ex Euangelio: cum enim Domini latus aperuerunt, non aqua sola effluxit, nec solus sanguis, sed vtrumque simul. Et Iulius Papa [b] hæc similiter de tali mysterio fassus est, dicens: *Non potest calix Domini esse aqua sola, aut vinum solum, nisi misceatur vtrumque*, hoc est, vinum & aqua. ac demum conclusit; quòd si quis sacrificium altero solo sine altero perfecerit, *tamdiu cessare debeat à sacrificando, quamdiu legitima pœnitentiæ satisfatione* iuxta sacros Ecclesiæ Canones *correctus sit*. Cyprianus [c] item, martyr eximius, & Episcopus Carthaginensis in Occidente, de calice Domini nostri Iesu Christi sic habet: *Per Salomonem Spiritus sanctus typum dominici sacrificij ante præmonstrat, immolatæ hostiæ, & panis, & vini, sed & altaris, & Apostolorum faciens mentionem*: [d] *Sapientia, inquit, ædificauit sibi domum, & subdidit columnas septem*; ma-

a Alexander 1. in epist. 1.

b Iulius 1. apud Gratianum de consecr. dist. 2.

c Cyprianus lib. 2. epist. 3.

d Prou. 9. ex Septua.

39 [illegible]

40 [illegible]

41 [illegible]

ԽԲ 42 [illegible]

[illegible]

ԽԳ 43 [illegible]

ԽԴ 44 [illegible]

mactauit suas hostias, miscuit in cratèra vinum suum, & parauit mensam suam; & misit seruos suos, conuocans cum excelsa prædicatione ad cratèram, dicens: qui est insipiens, declinet ad me; & egentibus sensu dixit: venite, edite de meis panibus, & bibite vinum, quod miscui vobis. vinum mistum declarat, id est, calicem Domini, aqua, & vino mistum, prophetica voce prænunciat; vt appareat in passione dominica id esse gestū, quod fuerat ante prædictum. [a] His igitur docet Beatissimus Cyprianus, haudquaquā licere, aqua sola, aut puro vino in mysterijs vti, sed vtroq. simul.

[a] Hoc idē paulò superiùs tradiderat iterum ipsemet Cyprianus, dicens: Admonitos nos scias, vt in calice offerēdo dominica traditio seruetur; neque aliud fiat à nobis, quā quod pro nobis prior fecit: vt calix, qui in commemorationem eius offertur, mixtus vino offeratur.

Præterea magnus Episcopus Mediolanensis, Sanctus Ambrosius, in suis scriptis commendatum reliquit, debere quemlibet Sanctæ, & Apostolicæ Ecclesiæ Romanæ præstare obedientiam; quippe quæ ab Apostolo Petro in orthodoxa fide firmata fuit. nam sicuti corporis est obedire capiti; ita debet similiter vniuersalis Ecclesia, quæ corpus est Christi, ei obtemperare, qui totius Ecclesiæ caput à Christo Domino fuit constitutus. Tum etiā idē Ambrosius [a], aquæ commistionem Sacrificio necessariā esse, ostendit: eo quòd actione illa mistionē Verbi Dei, quæ nobiscum facta est, significamus; cum verè, & propriè illa diuinitatis, & humanitatis effecta sit compositio, secundùm quam vera membra veri Capitis nostri Christi vocati sumus. idcircò enim, dum esset ille in Cruce, sanguinem emisit, & aquam; quod perfectè in sacrificio Missæ completur, vt nostra cum Deo ostendatur communicatio.

[a] Ambros. lib. 4. de Sacram. c. 4 & lib. 5. cap. 1.

[illegible]

Eodem quoque intellectu Sanctus Gregorius Nazianzenus in Oratione de Paschate, mentionem faciens

Nazianzenus.

ciens sanguinis, & aquæ, quæ de Domini nostri Iesu Christi latere profluxerunt, cum supra crucem pro redemptione mundi immolabatur, affirmat, egressum esse sanguinem, vt indicaretur, quòd Dominus noster viuus secundùm diuinitatem remanserat; & pariter aquã, quia secundùm humanitatem, quam de nostro assumpserat, verè pro nobis mortuus erat. quibus profectò videtur innuere, in sancto reconciliationis Sacrificio, quod est exemplum dominicæ Passionis, aquæ, vinique mistionem necessariam esse: quandoquidem si, quod immolatum fuit, & in altari immolatur, est Christus, idemque perfectus Deus, & perfectus homo, opus est consequenter, in hoc semper sacrificio, in signum diuinitatis, & humanitatis eius, aquã vino miscere. Quamobrem quicunque huius rei significationem in altari plenè consummant, Iesum Christum Dominum nostrum, perfectè Deum, & hominem confitentur: quicunque verò aut solum vinum, aut solam aquam apponunt, ij procul dubiò in confessione humanitatis, aut diuinitatis eius deficientes inueniuntur; immò ipsorum quoque sacrificium nullum fortassis erit, propter imperfectionem: quarè taliter offerentes, pœnis, à sanctis, ac magis Concilijs præscriptis, meritò subiacebunt. Præfata autem sanctorum Patrum, & Martyrum Iesu Christi, in idem coincidentia testimonia, videlicet sanctorum Alexandri, & Iulij, Romanorum Pontificum; atque san-

45

46

47

[illegible]

[illegible] ԽԸ 48

[illegible] ԽԹ 49

[illegible] Ծ 50

[illegible]

sanctorum Cypriani, & Ambrosij, Episcoporum, in suis ipsorum Operibus indubitanter inuenies; quòd si in promptu, & ad manum ea velis, reperies in epistola, quam Eugenius [a] Romæ Papa misit ad Dominũ Gregorium Patriarcham [b], magni Niersesis Ghelaiensis, perillustris, ac celeberrimi Doctoris, fratrem.

Hanc etiam aquæ in sacris mysterijs permiscendæ necessitatem commendat vltrò Apostolorum successor Irenæus [c] in lib. 4. suarum lucubrationum aduersus hæreses; vbi Calicis memorat mixtionem, quem Dominus, cum suis discipulis in Regno se bibiturum, promisit. Hoc ipsum denique Beda [d], venerabilis Presbyter, alijque Patres [e] tradiderunt; quorum multi referuntur in memorata admirabilis Patris nostri Gregorij epistola; quæ quidem cumulata admodùm erat sacræ Scripturæ testimonijs, sanctorumque Patrum, ac Doctorum sententijs mirificè exornata; nec non consentanea Canonibus, & decretis sanctorum Conciliorum, nimirùm sextæ in magna Vrbe Constantinopoli coactæ Synodi, & Concilij Carthaginensis; atque conformis consuetudini, rituique sanctarum, & orthodoxarum Christi Ecclesiarũ, Romanæ, Constantinopolitanæ, & aliarum; quæ hactenus à sanctis vsque Apostolis eandem iugiter seruauerunt; atque seruant consuetudinem, & traditionem.

Quapropter nos omnes, hic pleno Concilio congregati, Episcopi, Magistri, & Patres Cœnobiorum, ad-

a Eugenius III.

b Gregorius, Armeniorũ Patriarcha, sexagesimus secūdus.

c Irenæus, lib. 4. c. 37 & li. 5. c. 1.

d Beda in Marci ca. 14.

e Alij Patres, qui hoc ipsum docēt, sūt, S. Iacobus Apost. in sua liturgia, cuius meminit Concil. Trullan. can. 32. S. Clemēs. lib 8. Constit. Apost. c. 17. Theodoretus, dialog. 1. Eusebius Emiss. ser. 5. de Paschate. Iustinus Martyr, in 1 Apolog. prope finem. Hieron. in Marci c. 14. Augustin. in tract. 120. in Io. Proclus Episc. Constant. in tract. de traditione diuinæ liturgiæ. Theophilactus, in c. 19. Ioan. vbi reprehendit Armenos. Damascenus, lib. 4. de fide cap. 14.

stantibus pijssimo Rege nostro Leone, ac religiosissimo Dominorum Domino, magno Haytone, patre Regis, cum fratribus suis, cæterisq. Armeniæ Principibus, atque Primatibus, & sacrosancto Populo, vna simul consentientes, reuerenter suscipimus eiusdem nostri sancti Patris mandata: epistolamque illius, tanquam veracem, & Apostolicum Canonem, atque legitimam Constitutionem, ab omnibus Armeniorum Ecclesijs recipi, & obseruari, iubemus. [a] Et quamuis hæ sacræ traditiones, & dispositiones dominicarũ festiuitatum, quæ priscis antea temporibus, à sancto vsque illuminatore nostro Gregorio, in Ecclesijs Armenis extiterant, earumque obseruatio cõplures perdurauerat annos, in nobis posteà exoleuerint ex culpa; eas nihilominùs in præsentia misericordià, & gratià Dei, atque operà Patriarchæ Gregorij, pijssimiq. Domini nostri Leonis, denuò recipimus, & in pristinum restituimus: sumusque modo, cùm in festorum celebratione, tùm in omnibus alijs rectis cõstitutionibus, omnino cum Sancta, & Catholica Ecclesia magna Romana, alijsq. verũ profitentibus, & orthodoxis Ecclesijs Iesu Christi concordes.

[a] Decretũ Cõcilij Sisensis Armeni, quo approbatur epistola Gregorij Patriarchæ ad Haytonẽ Regem, & Ecclesia Armena cõciliatur cum Romana.

Præsenti autem huius sanctæ Synodi decreto, atque mandato nemo audeat in posterum aduersari, aut cõtrarius apparere; ne diuinã indignationem incurrat, partemq. cum Hæreticis sortiatur, ijs maximè, qui pro frumentaceo pane, quo ad Christi corpus conficiendum sancta vtitur Eccle-

Ծա 51 [illegible]

Ծբ 52 [illegible]

Ծգ 53 [illegible]

ոչխարաց, և հացը. Ձեռնադրեցաւ. Ծդ 54
մնասցէ անխախտ ՟ի մեծէ հաստատուն որէնս մեր
մեր Լեւոնէ. և ՟ի պարոնաց պարոնէն
Հեթմոյ. և յեղբարցն նորա. և այլ
եւ ազատաց Հայոց. և եղև կատա_
րածութիւն և սահմանն սէ ժողովոյս
՟ի մեծ թուականութեան Հայոց. ՟Է. Ծ. Զ.
յամսեանն մարտի. ԺԹ. ՟ի մեծի որ_
ղաքին աթոռին. ՟ի սրբո Սոփիայ. ՟ի
մեծ եկեղեցին մայրաքաղաքին Սի_
սոյ.

Ecclesia, panem hordeaceum: aut pro vino ad conficiendum sanguinẽ Christi, aquam solam in mysterijs sacris vsurpant. Vtque magnum sacræ huius sanctionis Decretum, firmum semper, atque immutabile perseueret, fuit à cunctis, qui in hac sancta Synodo conuenimus, Episcopis, Magistris, & Patribus propria manu subscriptum, præsertim à magno Rege nostro Leone, atque à Domino Dominorum Haytone, & Fratribus suis, cæterisque Armeniæ Magnatibus. Editum verò fuit anno Armeniorum 756.[a] die 19. mensis Martij, in Ciuitate Sissis[b] Metropolitana, in magna Ecclesia sanctæ Sophiæ.

Կոստանդին. եպիսկոպոս Կեսարու կամեցայ, և գրեցի: Ծե 55
Կոստանդին. եպիսկոպոս մայրաքա_ ղաքին Սսոյ.
Յոհաննէս. եպիսկոպոս տարսոնի:
Ստեփաննոս, եպիսկոպոս սեբաստիոյ.
Ստեփաննոս. եպիս բարձրբերդոյ:
Սարգիս. եպիսկոպոս Եզնկին.
Յոհաննէս. եպիսկոպոս անաւարզայ.
Ստեփաննոս. եպիսկոպոս ադանայ.
Ներսէս. եպիսկոպոս տիանայ.
Բարսեղ. եպիսկոպոս կապանոյն.
Ներսէս. եպիսկոպոս նէոկեսարայ:
Վարդան. եպիսկոպոս ամասիոյ, և տոկիոյ. Ծզ 56
Գրիգոր. եպիսկոպոս մարշայ:
Գէորգ. եպիսկոպոս
Ստեփաննոս. եպիսկոպոս կաթողի_ կոսարանին.
Յոհաննէս. եպիսկոպոս պերայ.
Անդրէաս. եպիսկոպոս Հարքանայ.
Թորոս. եպիսկոպոս մաշկևորին.
Յակոբ. եպիսկոպոս, քեռորդի տեառն Գրիգոր կթղին.
Իսահակ եպիսկոպոս բաբերդոյ.
Աստուածատուր. եպիսկոպոս բասենոյ.
Ռ Կ Թ Ներ.

Constantinus,[c] Episcopus Cæsareæ, consentiens subscripsi.
Constantinus, Episcopus Sisis, Vrbis Metropolitanæ.
Ioannes, Episcopus Tarsi.
Stephanus, Episcopus Sebastes.
Stephanus, Episcopus Parzerperti.
Sergius, Episcopus Iesenchi.
Ioannes, Episcopus Anarzabi.
Stephanus, Episcopus Adani.
Nierses, Episcopus Tyani.
Basilius, Episcopus Ghabni.
Nierses, Episcopus Neocæsariæ.
Vartanus, Episcopus Amasiæ, & Docbij.
Gregorius, Episcopus Marsciæ.
Georgius, Episcopus N.
Stephanus, Episcopus Palatij Patriarchalis.
Ioannes, Episcopus Beri.
Andreas, Episcopus Harcani.
Tharasius, Episcopus Malchieuori.
Iacobus, Episcopus N. nepos Domni Gregorij Patriarchæ.
Isaac, Episcopus Paperti.
Deodatus, Episcopus Paseni.
Nier-

[a] Anno Domini 1307
[b] Vrbs hæc in Cilicia, vocatur à Latinis, ipsomet eius dem Prouinciæ nomine, Cilicia: sicut ab Armenis Sis, eadẽ Vrbs, & Prouincia nũcupantur.
[c] Hic Episcopus ab hac eadẽ Synodo creatus fuit Armeniorũ Patriarcha.

Nierses, Episc. Prouinciæ Ghamkhi. Ծէ
Nuncius, Episcopus Nepergherti.
Vartanus, Episcopus Salni. 57
Serspe, Episcopus Giabeghceri.
Philippus, Episcopus Ghieghi.
Præcursor, Episcopus Miezghierti.
Gregorius, Episcopus Vahanascini.
Hesychius, Episcopus Stimbolæ Armeniæ.
Isaias, Episcopus Thessalonicæ.
Hairabiet, Episcopus Cemelscazacuz.
Cyriacus, Episcopus Miezchierti Talctensis.
Vartanus, Episcopus Malciarti. Ծը
Simeon, Episcopus Ghubitarri. 58
Martyr, Episcopus Vrteli.
Simeon, Episcopus Ozubi Prouinciæ Sciahabunensis.
Ioannes, Scriba Miezchieri.
Marcus, Magister Schieuerrensis.
Cyriacus, Magister eremita.
Gregorius, Magister N.
Vartanus, Magister Ecclesiæ Anarzabensis.
Martyr, Magister Domus Patriarchalis.
Gregorius, Magister Chiermasperi. Ծթ
Gregorius, Magister Miezchierēsis. 59
Tharasius, Magister Ghierachensis.
Vartanus, Magister Aghnieri.
Sergius, Pater monasterij Aghniensis.
Gregorius, Pater monasterij Thiurchtensis.
Basilius, Pater monasterij Khorinensis.
Tharasius, Pater monasterij Miezchierensis.
Præcursor, Pater monasterij Moussisnensis.

Ներսէս. եպիս գաւ̃առին Համշոյ :
Աւետիք. եպիսկոպոս Նփրկերտոյ :
Վարդան. եպիսկոպոս Սալնոյ :
Սերգէ. եպիսկոպոս Ճապաղջրոյ :
Փիլիպպոս. եպիսկոպոս Կեղոյ :
Կարապետ. եպիսկոպոս Մեծկերտոյ
Գրիգոր. եպիսկոպոս Վահանաշէ-նոյ :
Յուսիկ. եպիսկոպոս ստիմպօլայ Հա-յերուն :
Եսայի. եպիսկոպոս Թեսաղոնիկեայ :
Հայրապետ. եպիսկոպոս Չմշկածա-գուն :
Կիրակոս. եպիսկոպոս Մեծկերտոյ դաշտին :
Վարդան. եպիսկոպոս Մաշարդին :
Սիմոն. եպիսկոպոս Կուպիտառայ :
Մարտիրոս. եպիսկոպոս Ուռթելին :
Շմաւոն. եպիսկոպոս Օձնոյ Շա-հապունեաց գաւ̃առին :
Յոհան. դպրապետ Մեծքրոյն :
Մարկոս. վարդապետ Սեւլեռայն :
Կիրակոս. վարդապետ անապատական :
Վարդան. վարդապետ Անարզաբա-յէոյ :
Գրիգորէս. վարդապետ :
Մարտիրոս. վարդապետ տանս պատրիարքա-կեկեղեցոյն :
Գրիգոր. վարդապետ դրանն կեթա-ռանին :
Գրիգոր. վրդ. պետ Աղբրմաղբերոյ :
Գրիգոր. վարդապետ Մեծքրոյն :
Թորոս. վարդապետ կրակերին :
Վարդան. վարդապետ Անթալերոյն :
Սարգիս. հայրն Աղնեկոյ վանացն :
Գրիգոր. հայրն Թուրքթին վա-նաց :
Բարսեղ. հայրն խորանին վանացն :
Թորոս. հայրն Մեծքրոյն վանաց :
Կարապետ. հայրն Մուշ... վա-նաց :

Յովսէփ. հայրն քէլէղաչկանն վանիցն. կ

Ioseph, Pater monasterij Chielegachensis.

Թորոս. փիլիսոփայն. և հայր Զորեն վանիցն.] 60

Tharasius Philosophus, & Pater monasterij Zorensis.]

Մինչև աստ է պատմութիւն Սսոյ ժողովոյն. իսկ՝ի յետ ապա զոր ինչ որ [illegible] ՝ի հայս յետ այսորիկ։

Hucusque Synodi Sisensis acta. Quid autem post illa subsequutum sit in Armenia, mox infrà exploratum habebitur.

ՅԱՂԱԳՍ

Ադանայ ժողովոյն հայոց.

Գլուխ. ԻԹ.

DE CONCILIO ADANENSI

Armeno.

Caput XXIX.

[illegible]

STatim ac Armeniorum Sisense Concilium, quod, vt in præcedenti Capite vidimus, Armenam iam Ecclesiam cum Romana conciliauerat, absolutum fuit: Leo Rex Armeniæ, eiusque religiosus, ac longæuus pater, Hayton, à nefario quodam Tartaro, dolo pacis (nescio quanè de causa) improuisò noctu inuasi sunt, & occisi. Conturbatis tanta clade Armenijs, quòd præsertim Rex ipsorum è viuis, nulla relicta prole, sublatus esset; Oscinus, Haytonis germanus, ac reliquos inter fratres natu minimus, sceptrum, regnumque nepotis moderandum suscepit; cuius quidem mandato Ecclesia, populusque Armenicus ab Episcopis suis in professione fidei orthodoxæ, & sub obedientia Romani Pontificis, iuxta prædicti Concilij decretum regebatur.

Cum

Cum autem, hæreticis nonnullis haud multos post annos in Catholicos insurgentibus, magnosque ob id tumultus in populo concitantibus, noua vnionis initæ dissolutio, ac pristinum schisma in Armenia timeretur; Rex Olcinus, & Constantinus Patriarcha, vt eadem Armeniorum cum Latinis concordia, in Sisensi peracta Synodo, firmaretur, aliud iterum Armenorum Patrum Concilium, in Vrbe Adano celebrandum, indixerunt. Coacta verò fuit hæc alia Synodus (vt constat ex epistola Magistri Ioannis Chernacensis Armeni ad Fratres vnitos, à nobis suo loco interiùs inserenda) tempore Ioannis Papæ XXII., hoc est, post annum Christianum 1316. qui primus fuit Pontificatus eiusdem Ioannis. Vt interim, quæ modò dicta sunt, clariùs elucescant; & quales Adanense Concilium successus habuerit, perspiciatur, eiusdem Concilij tum historia, tum acta referenda sunt: quæ quidem ex eodem vetusto codice Armeno, in quo immediatè post acta Sisensis Concilij sequebantur, à nobis hic exscripta, & Latino etiam donata idiomati, sic se habent:

[illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

Historia Concilij Adanensis Armeni.

[illegible]

POstquam diuinum hoc cœptum fuerat feliciter absolutum; vnde maxima nobis in Domino lætitia exorta erat: ipse bonorum aduersarius, omniumque causa malorum, prouocans incitauit virum Ethnicū quen-

[illegible]

[illegible]

quendam nationis iniquæ Tartaro-
6 rum, Bularsù nūcupatum, qui ad nos
propter nostræ tutelam Regionis ad-
uenerat. Hic exurgens extemplò no- Hayton, & Leo, Reges Armeniæ, interficiuntur.
cte quadam, & in Regem Leonē ir-
ruens inopinatò, interfecit eum, vnà-
que cum illo patrem Regis Hayto-
nem, Proceresque nonnullos. Inex-
cogitatis ruinis his, animo repentè
prostrati fuimus omnes; & profundis
tristitiæ tenebris oppressi, nulla pro-
pemodùm alebamur ampliùs spe ad
optatæ trāquillitatis lucē perueniēdi.
Porrò dum tristissimis hisce curis
7 deiecti, iaceremus in mærore; om-
nemque ab humanis viribus opē de-
sperantes, solius duntaxat Dei, Bea-
tæq. Deigenitricis auxilio niteremur:
non vsque in finem Dominum iratū
agnouimus; qui tandem, ne Sodomæ
& Ghomorræ similes efficeremur,
dedit nobis in Regem, fructum be-
nedictionis, & progeniem electam,
Oscinum, fratrem Haytonis. Is quip- Oscinus Armeno Regno præficitur.
pe, licèt fratribus suis natu minor, be-
nedictionem tamen hæreditatis cum
Iacob, Ioseph, & Ephraim mysterio-
sè obtinens, in nocte mæroris nostri
8 nobis velut radius Solis illuxit, & tā-
quàm ver decorum in rigoribus hye-
mis. vnde quò antea illætabiliùs con-
ficiebamur in calamitatis acerbitate;
eò lætiorem deinde voluptatē perce-
pimus in abscessu ipsius. Quapropter
vnximus ipsū in Regē vnctione Spi-
ritus sancti, anno Armeniorū*, 757. *Anno Domini 1308
atq. iuxta superiùs memoratū Cōcilij
Decretum procedentes, Armenum
Populum nostrum regebamus.
Hac verò de causa insurgentes

deinde nonnulli, diuino illi Decreto aduerſari cœperunt, & ſimul cũ alijs coniurati, multas turbas concitauerunt: adeò vt tumultuoſa contra id altercatio exorta fuerit. Verùm quibus hìc verbis enunciare valebimus vnquam præclara Regis noſtri facinora, in Deum ardentiſſimam charitatem? egregiè namq. ſe præbuit, vt magnus Ioſias, zelotem; vt Ezechias, pijſſimum; vt Salomon, amplificatorem Domus Domini; vt Dauid, mãſuetum; omnino denique conſimilẽ religioſis Imperatoribus, & Regibus, Conſtantino, Tiridati, & Theodoſio: quoniam ſicut illi per ſanctos Patres fidem orthodoxam firmauerũt; ſic pariter iſte, eiuſdem fidei aduerſarijs ab inuicem vbiq. diſperſis, Domnum Conſtantinum Patriarchã, alioſque complures Epiſcopos, Magiſtros, & Patres ad idem decretum diligentiſſimè perpendendum, Concilio iterum indicto, conuocauit: in quo illi manifeſtis ſacrarum Scripturarum, ſanctorumque Patrum ſuffragijs illud comprobantes, communi conſenſu, & ſubſcriptione ad Dei gloriam confirmarunt: vt conſtabit ex infra ſequentibus.

Armeniorum hæretici initã iam vnionem oppugnant.

Rex Oſcinus, zelator catholicæ fidei.

Conciliũ indicit, vt eandem fidem tueatur.

Ը 9 [illegible]

Ժ 10 [illegible]

ԺԱ 11

Acta Concilij Adanenſis Armeni, iuſſu Conſtantini Patriarchæ, & Oſcini Regis Armeniæ celebrati, propter vnionem Eccleſiæ Armenæ cum Romana.

[illegible]

ECcleſiæ ſanctæ Caput ſimul, & Pax, Dominus noſter Ieſus Chri-

[illegible]

[illegible]

Christus; qui, vt Patrem cum suis
12 creaturis conciliaret, pacem attulit
per Crucem in sanguine suo: quare
Discipulis ait; *Pacem relinquo vobis;* Ioan. 14.
pacem meam do vobis: quique, sicut
charitatis mandatum dedit nobis, vt
diligamus inuicem, sic & signum, quo
sui agnosceremur discipuli, indicauit,
dicens: *In hoc cognoscent omnes,* Ioan. c. 13
*quia discipuli mei estis: si dilectionem
habueritis ad inuicem.* Idem igitur
ipse, iam auferre volens ab Ecclesia
sua sancta, quem Diabolus interposuerat,
13 lapidem contradictionis; atque in vnum Corpus sua vbique dispersa,
ac separata membra iterum
reunire: vt omnes, charitatis vinculo
colligati, sub ipsomet vno, eodemq;
Capite, Christo Domino, & Deo
nostro consociaremur; in corda sacrosancti
Patriarchę Domini Gregorij,
atque pijssimi, & potentissimi
Regis nostri Leonis hæc itidem omnia
immisit: animamque, quæ iam
Christum induta fuerat, religiosissimi
Ioannis *, patris nostri Regis, & Armeniorum (quantum ad honorem
14 attinet Principatus) Domini,
ad vnionem, & concordiã Ecclesiæ
suæ sanctæ procurandam, dissentionesque
ab ea auferendas, excitauit.

Quamobrem, vbi primùm res in istorum
mentem peruenit, eiusdem vnionis
amore, & desiderio intimè sauciati,
illicò, tanquam strenui operarij, ad laborem,
& diuini præcepti obtemperationem
parati, seipsos in huiusce opus ministerij,
& cælestis muneris executionem
animo lubentissimo commiserunt; prospicere
saga-

* Hayton Rex, dictus Ioannes, postquam S. Francisci institutum professus est.

gentes nostræ, quæ à magna Romanorum, alijsque Christi Ecclesijs erat, differentiæ, tum in dominici Calicis gratiarum actione, in quo nos aquæ mistionem contra illos respuebamus; tum in celebratione festorum, præsertim Natiuitatis, & Epiphaniæ Domini, in qua ab alijs Christianis dissentiebamus; tũ denique in confessione duarum naturarum, voluntatum, & operationum, quas in vna Domini nostri Iesu Christi persona indiuisè, & inconfusè vnitas Ecclesia sancta rectè, & catholicè recognoscit; & nos aliter sentiendo, duas denegantes, vnam asserebamus Christi naturam, ex ineffabili vnione illa resultantem. Huic igitur nostræ ab Vniuersali Ecclesia discrepantiæ, illi consulere festinarunt, in vnum Christi corpus, & vnam sanctã Ecclesiã Catholicã nos iterum inferendo.

Verũ enimuerò perditissimi quidam, in malum à Diabolo concitati, vt perturbationes, contentionesque; maximè verò schismata, in sancta Christi Ecclesia molirentur; alios in iniquis Conciliabulis suis Canones sanciuerunt; docentes, non esse nobis in tribus hisce cum reliquis Christianis communicandum: hoc est, in mistione Calicis gratiarum actionis; in celebratione dominicæ Natiuitatis, & Epiphaniæ; atque in duabus naturis, quas in vna Christi persona propter inconfusam, ac indiuisam vnionem Ecclesia sancta confitetur. Dicebant enim, nefas esse, in Calicem aquam inijcere; quòd aqua corruptibilis sit; in Christo autem nulla fuerit

Ժե 15 [illegible]

Ժզ 16 [illegible]

Ժէ 17 [illegible]

[illegible]

18 fuerit corruptio. quibus planè videntur innuere, vinum incorruptibile esse. Præterea in illo gratiarum Calice; quem Dominus in mystica mensa Cœnaculi biberat, vinum solummodò fuisse, & non aquam. Similiter etiam, quando Dominus ad veram sui corporis resurrectionem suadendam, cum suis iterum discipulis comèdit, ac bibit; in ea quoque mensa purum fuisse vinum appositum, nugabantur; eo quòd ab ipso Domino anteà dictum fuerat[a]: *Non bibam amodò de hoc genimine vitis vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum in Regno Patris mei*: pro se diuum attestantes Chrysostomum, qui verba illa expendens, ait[b]: *Cur autem non aquam bibit, sed vinum? quòd profectò vellet, perniciosissimam quandam hæresim radicitùs euellere; quia sunt quidam, qui aquà in mysterijs vtuntur: propterea quando mysteria tradidit, & quando resurrexit, nudam absque mysterijs mensam apponens, vsus est vino: idque declarauit dicens, ex hoc fructu vitis; vitis enim vinum, non aquam profert.*

19

20 Quibus sanè verbis, Chrysostomum eos, qui mistum offerebant calicem, hæreticos appellasse, opinantur.

Cum insuper de latere Christi sanguis, & aqua profluxerunt; solum, aiunt, sanguinē in potum, aquā verò in purgationem duntaxat effluxisse: quamobrem minimè licere, inferunt, vino aquam misceri in sacris mysterijs. Hæc itaque vestis dominicæ Partitores, & sacrarum Ecclesiæ Christi constitutionum, ac traditio-

a Matth. 26.

b Chrysostomi verba, in Matth. c. 26. ab Armenis quibusdam perperam interpretata.

ditionum Aduersarij, impudenter iactabant: ignorantes quidem, non modò aquam, verùm & vinum quoque, quod ipsi incorruptibile autumant, esse vltrò corruptioni obnoxium; neque hæc duo solummodò, sed omnia ferè sensibilia, quæ sub visus, tactusque sensibus cadunt, esse corruptibilia, & caduca: cum sola incorporea naturam corruptibilitatis expertem habere, noscantur. Et si, verum illud esse, fateri debemus, quòd, licet duo ista in se corruptibilia sint, in dominicæ tamen dispensationis sacramento mysticè sumpta, purissima, & ab omni sunt corruptelæ contagio remotissima, eandẽque cum Spiritu sancto purificantem vim, & operationem sibi vendicant. quocirca magnus Apostolus ille Ioãnes in quadam ex Catholicis suis [a] epistolis ait: *Tres sunt, qui testimonium dant in Cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt: & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnum sunt.* Vide, vt tria hæc vnam, eandemque vim retinent. nam licet diuersa secundum se; virtute tamen, & operatione, vnumquid sunt diuinum, & purificans: baptismum enim præseferunt; aqua quidem, iuxta illud [b], *Ego baptizo vos aqua*: sanguis verò, secundum id [c]; *Calicem, quem ego bibo, bibetis; & baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini*; sanguinem hìc intelligens: Spiritus denique, iuxta illud [d]; *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni.* Ac, ad inuicem simul sumpta,

perfi-

a Ioan. ep. 1. cap. 5.

b Matth. 3

c Marc. 10

d Matth. 3

21

22

23

[illegible]

[illegible]

perficiunt, & sanctificant; nam aqua
[illegible] 24 cum sanguine, & spiritu, quod sanctũ
est, perficit, & sanctificat: similiter &
sanguis cum Spiritu sancto, & aqua
purificat, & saluat: ac demum Spiritus
sanctus per aquam, & sanguinem sá-
ctos facit, regenerat, & omnes in fi-
liationem Patris cœlestis adoptat.

In eo autem, quod subdunt, nem-
pe Calicem Domini non fuisse salu-
tifera mistum aqua, immensùm sanè
decipiuntur; cum mendacij arguant
prophetica illa Magni Salomonis
[illegible] 25 verba[a]; *Sapientia ædificauit sibi do-
mum, & subdidit columnas septem,
mactauit hostias suas, miscuit in cratè-
ra vinum suum. Et paulò post iterum
ait: *Venite, edite de meis panibus, &*
bibite vinum, quod miscui vobis.
Magnus item Irenæus, Apostolorum
successor, in scriptis aduersus Mar-
cionitas[b] hæc profert: *Quomodo au-*
tem iustè Dominus, si alterius Patris
existit, huius conditionis, quæ est se-
cundum nos, accipiens panem, suum
corpus esse confitebatur; & tempera-
mentum Calicis, suum sanguinem con-
[illegible] 26 *firmauit? & quare se filium hominis*
confitebatur, si &c. Et rursus in sua
aduersus alias hæreses doctrina[c] in-
quit: *Vani autem omnino, qui vniuer-*
sam dispositionem Dei contemnunt, &
Carnis salutem negant, & regeneratio-
nem eius spernunt. Et post pauca sub-
dit: *Eum calicem, qui est creatura,*
suum sanguinem, qui effusus est, ex quo
auget nostrum sanguinem; & eum pa-
nem, qui est creatura, suum corpus con-
firmauit, ex quo nostra auget corpora:
quando ergo & mistus calix, & fractus
panis

a Prouer. 9. ex Septua.

b Iren. li. 4 cap. 57.

c Idem li. 5. cap. 2.

panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis, & corporis Christi, ex quibus augetur, & consistit carnis nostræ substantia.

S Athanasius.

Huius quoque testimonium perhibet Sanctus Athanasius, qui in exhortatione de Baptismo ad Illuminatos sic habet: *Vides hanc mensam, in medio altaris appositam?* & inferiùs: *Hæc est Cœnaculum, in quo cum Redẽptore recumbis; vbi, cœnantibus illis, accipiens Iesus panem, fregit, deditque discipulis, dicens; accipite, & comedite, hoc est corpus meum: & accipiens calicem vini mistum, gratias egit, deditque eis, dicens; accipite, & bibite ex eo, hic est sanguis meus; & biberunt.* Et S. Basilius [a] in sua liturgia; *accipiens*, inquit, *calicem, miscẽs, benedicens, &c.* Similiter & lumen illud Orbis, Ioannes Chrysostomus [b] in sua quoque liturgia, *vnus militum*, ait, *lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sãguis; hæc dicens, infundat vinum: & subdens, & aqua, infundat aquam.* Magnus etiam Gregorius Nazianzenus [c], in secunda, contra Iulianum inuectiua, oratione, flagitiosa illius sacrilegia, in Ecclesias olim perpetrata, deplorans, sic fatur: *Quis pro dignitate narrare, atque exaggerare possit, quæcunque, vel ob flagitia circa sacras ædes admissa, vel ob sacras mensas contumelijs affectas, vel ob mysticos mistarios* [d] *furiosè contaminatos, ipsis acciderint?* Hic mistarium appellat Sanctus dominicum Calicem, in quo vinum aquà miscetur.

Quòd etiam nostræ cum Deo

Ver-

a S. Basilius, in liturgia.

b Chrysostomus in liturgia.

c Nazianzenus. Orat. 2. in Iulian. inuectiua.

d Mistarios, hic legunt Armenij sed, pocula, habetur in latino.

[illegible]

ԻԷ 27 [illegible]

ԻԸ 28 [illegible]

ԻԹ 29 [illegible]

[illegible]

Verbo vnionis mysterium in purga-
լ tionem, & redemptionem permistio
30 denotet illa, ostendit Beat. Hiero-
nymus [a]; qui in Euangelium Mar-
ci super illa verba, accepit Iesus pa-
nem &c. *Formauit,* inquit, *Dominus
noster sanguinem suum in calicem, vi-
no & aqua mistum; vt alio purgemur
à culpis, alio redimamur à pœnis. san-
guine namque agni seruatur domus
à percussione Angeli, & aquâ maris
rubri extinguuntur inimici; quæ sunt
mysteria Ecclesię Christi.* Idem consi-
լա militer asserit Venerabilis Beda Pres-
31 byter [b] his verbis: *Quia panis corpus
confirmat, vinum verò sanguinem ope-
ratur in carne: hic ad corpus Christi
mysticè, illud refertur ad sanguinem.
verùm, quia & nos in Christo, & in
nobis Christum manere oportet, vino
dominici calicis aqua miscetur; atte-
stante enim Ioanne, aquæ populi sunt.
& neque aquam solam, neque solum
vinum, sicut nec granum frumenti so-
lum sine aquæ admistione, & confe-
ctione in panem, cuipiam licet offerre;
լբ ne talis videlicet oblatio quasi caput
32 à membris secernendum esse significet;
& vel Christum sine nostræ redemptio-
nis amore pati potuisse, vel nos sine il-
lius passione saluari, ac Patri offerri
posse, confingat.*

Præterea Sanctus Alexander Pa-
pa [c], septimus à Diuo Petro Ponti-
fex Romanus, hæc in sua epistola
scripta reliquit: *In sacramentorum ob-
lationibus, quæ inter Missarum solen-
nia Domino offeruntur, passio Domi-
ni miscenda est; vt eius, cuius cor-
pus, & sanguis conficitur, passio cele-*

a Hieron. in Marci caput 14.

b Beda. in Marci caput 14.

c Alexan. 1. in ep. 1

bre-

bretur : ita vt repulsis opinionibus superstitionum, panis tantùm, & vinum aqua permistum in sacrificio offerantur. non debet enim (vt à Patribus accepimus, & ipsa ratio docet) in Calice Domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri; sed vtrumque permistum; quia vtrumque ex latere eius in passione sua profluxisse legitur. Hæc quidem magnus, ac gloriosus Christi Martyr, Sanctus Alexander præcepit; qui omnes Ecclesiæ constitutiones, & canones perfectè ab ipso Beato Petro acceperat. Et hoc ipsum affirmat S. Iulius Papa [a]: *Non potest*, inquit, *Calix Domini esse aqua sola, aut vinum solum, nisi misceatur vtrumque*. Tum quoque iniunxit, vt, si quis altero solo sine altero sacrificium perfecerit, *tandiu cessare debeat à sacrificando, quandiu legitima pœnitentiæ satisfatione* iuxta sacros Ecclesiæ canones *correctus sit*.

a Iulius 1. apud Gratianum de consecr. distin. 2.

Magnus itidem Christi Martyr Cyprianus [b], Episcopus Carthaginensis in Occidente, hæc de dominico Calice tradidit: *Per Salomonem Spiritus sanctus typum dominici sacrificij ante præmonstrat, immolatæ hostiæ, & panis, & vini, sed & altaris, & Apostolorum faciens mentionem: sapientia, inquit, ædificauit sibi domum, & subdidit columnas septem, mactauit suas hostias, miscuit in cratèra vinum suum, & parauit mensam suam, & misit seruos suos, conuocans cum excelsa prædicatione ad cratèram, dicens; qui est insipiens, declinet ad me; & egentibus sensu dixit; venite, edite de meis panibus, & bi-*

b S. Cyprianus li. 2. epist. 3.

33 34 35 [illegible]

bite

[illegible]

ԼԶ 36

[illegible]

ԼԷ 37

[illegible]

ԼԸ 38

[illegible]

bite vinum, quod miſcui vobis. vinum miſtum declarat, ideſt, calicem Domini, aqua & vino miſtum, prophetica voce prænunciat, vt appareat in paſſione dominica id eſſe geſtum, quod fuerat ante prædictũ. Hoc idẽ[a] paulò ſuperiùs etiam memorauerat, his verbis: *Admonitos nos ſcias, vt in Calice offerendo dominica traditio ſeruetur; neque aliud fiat a nobis, quàm quod pro nobis prior fecit; vt Calix, qui in commemorationem eius offertur, miſtus vino offeratur.* Et Sanctus Ambroſius[b], Epiſcopus Mediolanenſis ſimiliter in Occidente; *Calicis permiſtio*, ait, *vnionem Dei Verbi, quæ nobiſcum eſt; ſignificat. hoc enim fecit; & coniunctio facta eſt Diuinitatis nobiſcum, qui Chriſti ſumus membra; ipſe verò nobis eſt caput.* Et iterum; *per miſtionem, quæ fit in ſacro altari, myſterium crucis perfectum accipimus nos Fideles, & cùm Chriſto coniungimur.* Quin & noſter ſacroſanctus Patriarcha Nerſes[c], in Cantico 72. ſuper Prouerb. ſic fatur: *Miſit ſeruos ſuos, ſanctos nimirùm Apoſtolos, vt vocarent ad potum lætitiæ miſti calicis, & ad aquam, & ſanguinem, quę de latere Chriſti, in ſignum duarum eius naturarum, egreſſa ſunt: quorum miſtura ineffabilem Verbi cum carne vnionem deſignat.*

Hanc denique Calicis gratiarum commiſtionem ipſa quoque ſancti Euangelij verba ſignificant. Non enim dictum fuit; Accepit de cupa, vel de cellaria, guttulum, aut eiuſmodi aliud vas, in quo merum aſſeruari ſolet: ſed[d], *comedentibus illis,*

[a] Ibidem, paulò ſuperiùs.

[b] S. Ambroſius, li. 4. in ſacram. c. 4. Et lib. 5. cap. 1. vinum, & aquam in calice miſcenda eſſe, affirmat alijs verbis.

[c] Nierſes Ghelaienſis, Armenus Patriarcha, in cant. 72 ſuper Prouer.

[d] Marc. 14

lis, accepit Iesus calicem. vndè manifestum est, quòd de mensa, in qua erat iuxta morem appositus, calicem ipsum desumpsit, hoc est, cratèrem, aut quod simile vas, in quo poculenta miscentur. Neque dictum est: hoc purum vinum, aut hæc phiala, in qua illud, purum de more seruatur; sed [a], *hic est calix*. Calicem ergo nominans, in quo potus misceri solet, ipsius vtique potus admistionem patefecit. Tum additur: *hoc facite in meam commemorationem*; in passionis videlicet, & mortis meæ memoriam, vt Apostolus exposuit, dicens [b]; *quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis*. Cum igitur aqua mortem Domini nostri secundùm carnem significet; quemadmodùm & vinum vitam eiusdem denotat secundùm Diuinitatem; cumque in morte eius exierit sanguis, & aqua: optimo quidem iure calix, & aqua, & vino mistus, in sacris mysterijs offerri debet.

In eo deinde, quod vlteriùs prædicant, Christum scilicet in nuda mensa post resurrectionem puro vino vsum fuisse: hoc colligẽtes ex illis verbis [c]: *Non bibam amodò de hoc genimine vitis, vsque in diem illum &c.* atque ex testimonio Chrysostomi [d], dicentis: *de fructu vitis, ait; vitis autem vinum, non aquam profert: vt profectò perniciosissimam quandam hæresim radicitùs extirparet; quia sunt quidam, qui aqua in misterijs vtuntur: sciant, sacrum illum Doctorem propter eos* [e], qui solam offerunt

a Luc. 22.

b 1. ad Corinth. 11.

c Matth. 26.

d Chrys. in Matth. ca. 26.

e Aqua sola in mysterijs vtebantur Ebionitæ, & Tatiani, apud Epiph. hæres. 46. qui Hydroparastatæ, & Aquarij dicti sunt: lege August. lib. de hæres. cap. 64.

39 [illegible]

40 [illegible]

41 [illegible]

[illegible] 42

[illegible] 43

[illegible] 44

[illegible]

ferunt aquam, id fuisse loquutum. non enim ait: sunt quidam, qui vino aquam miscent; sed, *qui aqua in mysterijs vtuntur*: in mysterijs, dicens, non panem, neque vinum indigitauit; hæc namque non mysteria, sed mysterij signa vocantur, hoc est, incarnationis, & mortis Christi. Quòd si, sunt quidam, dixisset, qui miscent aquam: iustum forsitan esset, quod opinantur. sed ait: *qui aqua vtuntur*; id est, qui incarnationis, & mortis Christi mysterium aqua sola conficiunt. in morte autem Christi non modò aqua, sed sanguis etiam ex latere emanauit; sic & incarnatio non solùm hominē, quem significat aqua; verùm & Deū quoq. continebat, quem sanguis figurat. Quamobrem, quia Ebionitæ Christum, hominem solum existimabāt, sola idcirco aqua in sacris vtebantur mysterijs: quos Beatus Irenæus irridens, ait: *volunt cælestis vini permistionem, sed sola illum recolunt aqua*; hoc est, vnionem Diuinitatis cum humanitate non fatentur in Christo, sed purum hominem, illum asserūt; ea propter vinum, quod rei cælestis, nempè Diuinitatis, indicium est, nolunt aquà miscere, ne illam videantur vnionem admittere; sed solam offerentes aquam, terrestrem tantùm hominem, ipsum confitentur. Hanc prætereà veritatem confirmauit magna Synodus [a] Carthaginensis, tempore Honorij, & Archadij, Theodosij senioris filiorum, coacta: nec non sexta Synodus [b], Constantinopoli in Trullo Imperialis Palatij celebrata, in qua, præfata Chrysostomi verba propter eos, qui solam aquam offerebant, dicta fuisse, declaratum est.

Irenæus.

a Concil. Carthag. 3. can 24.
b Concil. Trullanū, can.32.

[illegible] Quod

Quod insuper de sanguine loquuntur, & aqua, quæ de Christi latere sunt egressa: sanguinem scilicet in potum solummodò profluxisse, aquam verò duntaxat in purgationem; falsum adhuc esse, liquet. nam sanguinem nedum potum significare, verùm etiam purgationẽ, clarè ostendit Euangelista Ioannes[a] in epistolis suis catholicis, dicens: *Sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato*. Et Dauid propheta, aquam in potum, & educationem quoque fuisse, commemorat, dum ait[b]: *In loco pascuæ ibi me collocauit, super aquam refectionis educauit me*. Deinde vtrumque hoc, in potum simul, & purgationem esse, sancti Ecclesiæ Doctores affirmant, Ephrem, Gregorius Nyssenus, & alij. Diuus enim Ephrem in expositione epistolæ ad Corinth. super illa verba[c]: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari; & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt; bibebant autem de spirituali, consequente eos petra; petra autem erat Christus*: mare in exemplum affert baptismi. & nubem, quæ, super capita Hebræorum extensa, illos protegebat, in exemplum manus sacerdotalis: *Et quemadmodum*, ait, *homo per baptismum ad Christi corpus, & sanguinem ducitur; ita & populus ille, in mari priùs baptizatus est, manna deinde spiritale comedit, & potum spiritalem bibit, aquam, quę de petra recèns scatu-*

a Ioan. ep. 1. cap. 1.

b Psalm. 22.

S. Ephrem

c 1. ad Corinth. 10.

45 [illegible]

46 [illegible]

47 [illegible]

[illegible]

ԽԸ 48

[illegible]

ԽԹ 49

[illegible]

Ծ 50

[illegible]

turiuit. Petra autem Christus appellatus est; quia Domini nostri latus, ad petræ similitudinem apertum: in omnium gentium expiationem, & potum, aquā protulit, & sanguinem. Et Origenes in Cantica Canticorum, expendens illa verba[a], *Botrus Cypri, fratruelis meus mihi in vineis Engaddi*, sic habet: *Eleuatus est Dominus noster supra crucem in loco, qui dicitur Golgotha, & acuta cuspide vulneratus, multisque pressus tormentis, suæ donatus est Sponsæ: sicut enim percussa petra aquam Hebræis effudit murmurantibus; sic & de latere Christi sanguis, & aqua in potum gentibus effluxit gratantibus.* Idem similiter confirmat S. Gregorius Nyssenus in expositione eiusdem libri: *Pande os*, inquit, *& bibe aquam ex latere, de quo lancea tibi scaturiginem aperuit.* Si quælibet ergo communis aqua emundat, educat, ac omnibus potum ministrat; quantò etiam magis aqua viuifica, de nostri latere Redemptoris egressa, hoc in Ecclesia plenè, perfectèque operabitur?

Origenes.

a) Cant. c. 1. Septua.

Nyssenus.

Circa verò Dominicæ Natiuitatis, & Baptismi festiuitates, quas vno simul die, nempè 6. Ianuarij, præter aliorum Christianorum consuetudinem, celebrandas, contendebant: asserentes, Iacobum Fratrem Domini, qui vnam ex septem catholicis epistolis scripsit, constituisse[b], vt vtraque festiuitas hæc 6. Ianuarij perageretur: quod cum olim aliquot iugiter annos ita obseruatum sit, ea propter & nunc eodem modo se obseruare profitebantur: ad hoc quoque

b Nullus Apostolorum id instituit. immò Apostolica cōstitutio oppositū præcipit, his verbis: *Natalis Domini celebretur 25. die noni mēsis: post quem celebretur Epiphania dies 6 die decimi mēsis*; hoc est, 25. Decēbris, & 6. Ianuarij. Vide S. Clementē Papam. lib 5. constit. Apost.

que reſpondendum eſt, ſatis cópertum haberi, Sanctam Romanam Eccleſiam ab antiquis temporibus, per traditionem, à Diuo vſque Petro Apoſtolorum Principe exortam, feſtum Natiuitatis 25. Decembris, & Epiphaniæ, ſeu Baptiſmi 6. Ianuarij ſemper fuiſſe ſolitam celebrare. Et quamuis nonnullæ Aſiaticæ Regionis Eccleſiæ, præſertim Hieroſolymitana, vtramque feſtiuitatem vno, eodemque 6. Ianuarij die anteà peregiſſent: poſteà tamen, re meliùs à ſanctis Patribus conſiderata, ab illo ſe errore retrahentes, eas diuiſim iuxta morem Eccleſiæ Romanæ celebrare cœperunt, videlicet Natiuitatis feſtum 25. Decembris, & Baptiſmi, ſeu Epiphaniæ 6. Ianuarij. Quémadmodùm & Paſchatis feſtum, quáuis anteà in Aſiatica parte feria quinta veteris Hebræorum Paſchatis ageretur, & hoc vſque ad Conſtantini magni, Sanctorumque Patrum Nicænæ Synodi tempora: ex ijſdem tamen Sanctis Patribus poſteà permutatum, in primum Sabbati dié tranſlatum fuit, in quo dominicam Reſurrectionem, vt Romana ſemper Eccleſia ſolita fuerat, cunctis Chriſtianis celebrandam, decreuerunt. Sicut igitur in Paſchatis feſto contigit; ita ſimiliter & in feſto Natiuitatis, quod diuiſim ante Baptiſmum, ſeu Epiphaniam 25. Decembris peragere ſtatuerunt: ipſam verò Epiphaniam, ſeu Baptiſmum die 6. Ianuarij, iuxta Sacroſanctæ Eccleſiæ Romanæ conſuetudinem.

Ratio autem, cur in huiuſcemodi feſti-

51 [illegible]

52 [illegible]

53 [illegible]

[illegible] ԾԴ 54

[illegible] ԾԵ 55

[illegible] ԾԶ 56

[illegible]

festiuitatibus celebrandis tanta priùs diuersitas præterfluxisset, ea est: quia nimirùm Apostoli, ministerio verbi, ac prædicationis euangelicæ pro viribus instantes, intenti erant potissimùm, vt homines ab erroribus Simulacrorum ad vnius veri Dei cultum conuerterentur; cumque in hanc rem omnem curam, ac laborem adhiberent, festorum ordinem, amussitatumque vniuscuiusque traditionis examen haud sanè multùm curauere: eo præsertim tempore, quo Apostolicæ prædicationi, perniciosæ Scribarum, ac Pharisæorum, aliorumq. Iudæorum hæreses vt cum maximè aduersabantur; cum insurgebant falsæ Simonitarum, & Marcionitarum doctrinæ, acriter vexantes Ecclesiá; exundabantque tempestuosæ ex Gẽtilium vi, ac furore persecutionum procellæ, quæ sapientiæ Domũ arietabant. quamobrem Ecclesiæ tunc ordines firmam vbique methodum retinere nequibant. Adde, quòd Apostoli in primæuo illo surgentis Ecclesiæ statu ad infirmam hominum fidem descendentes, facilè permiserunt, vt eas festiuitates quæuis Ecclesia iuxta placitum sibi ordinem celebrasset: sicuti eandem ob rẽ, vt Gentes ab Idolorum cultu faciliùs retraherentur, ipsa adhuc euangelica præcepta, atque doctrinas permissione interdum, & licentià, prout opus erat, attemperabant. non enim omnibus, & singulis simul rebus poterant perfectè prospicere. quare ex quatuor illis duntaxat tunc abstinendum, præceperunt, ab immolatis Simulacrorum, à fornicatione, sanguine, & suffocato: & hoc quidem, vsquequò Ecclesia firmiorem sumeret in vera fide stabilitatem.

[illegible]

Posteris verò temporibus ab Apostolorum successoribus omnia sigil-

latim accomodatiùs, perfectiorique ordine dispoſita, atque præcepta ſũt: quemadmodùm & contigit, vt dictum eſt, in illa feſtiuitatum Natiuitatis, & Baptiſmi diſiũctione, quæ ab ijſdem ſanctis Patribus poſteà in Eccleſia inſtituta fuit. Cuius rei neceſſitatem, & cauſam oſtendit Beatus Cyrillus Hieroſolymorum Patriarcha in Epiſtola ad magnum Iulium Romæ Papam: (hic autem Cyrillus non eſt ille, qui epiſtolam ad Conſtantium Imperatorem, magni Conſtantini filium, deſtinauit; ſed quidam alius*, illius Cyrilli in eadem Hieroſolymitana Sede ſucceſſor.) Is igitur hæc ad Iulium ſcripſit: *Multus quidem labor à miniſtris inſumitur, & adhuc defectus occurrit in celebratione glorioſarum feſtiuitatum Natiuitatis, & Baptiſmatis Domini noſtri, dum vtraque vno ſimul die peragitur. omnes enim preces, lectiones, & cantica, quæ in honorem tantarum ſolennitatum debentur, defectu temporis abſolui minimè poſſunt. quomodò namque valeat quis feſtiuitates illas cum ſuis myſterijs vna die perficere; in vrbe Bethlehem Natiuitatem, ac deinde in Iordanem perueniens, ibi Baptiſmum, vt fas eſt, celebrare? nam cum Bethlehem in auſtrali plaga Hieroſolymæ conſtituta ſit, & ab illa tribus diſtans milliarijs; quînam fieri poteſt, vt celebrans eodem die, tantam viæ longitudinem pertranſire, earumque feſtiuitatum myſteria valeat explere? Ipſe porrò ex Hebræorum libris, de feſto Nunciationis prolis Zachariæ, ab illis die Expiationum celebrato, accepi; quòd*

inde

Iulius I.

* Vide Baron. ann. 351. de pluribus Cyrillis Epiſcopis Hieroſolymorum.

ԾԷ 57

ԾԸ 58

ԾԹ 59

[illegible]

[illegible]

inde sex mensibus enumeratis usque ad
Annunciationem Beatæ Virginis, atque կ 60
hinc rursus nouem alijs usque ad Chri-
sti Natiuitatem, eiusdem Natiuita-
tis festum non incidit ipsa die, qua
nos illud unà cum Baptismate concele-
bramus. Quapropter vestram deprecor
Sanctitatem, quatenus diligenter illum
Hebræorum codicem istic inquirat, at-
que in eo rei suprascriptę veritatem ex-
ploret; si quà fortè festiuitatum harum
ab inuicem separatio librorum quoque
testimonijs effici possit: ut videlicet
unamquamque seorsim proprio suo die
honore debito peragamus. կա 61

Hæc itaque cum audisset Beatus
Iulius, accuratissimam rei istius in-
quisitionem faciens, omnes Hebræo-
rum libros, qui iussu Titi, & Vespa-
siani Romanorum Imperatorum,
Hierosolymis Romam delati fue-
rant, congregauit: atque in Annali-
bus Iosephi offendit, quòd mense
septimo in festo Expiationum horà
ministerij apparuerat Angelus Do-
mini Zachariæ in Templo, eique
nuncium prolis retulerat; qui tamen
cum Arcangeli verbis fuisset incre- կբ
dulus, mutus in pœnam euaserat vs- 62
que ad partũ Elisabeth in sua sterilis
senectute. Hoc autem adinuento,
reliqua omnia ex eodem ordinatè de-
ducens Beatus Iulius, veritatem an-
tedictam comprobauit. nam primus
Hebræorum mensis est Nisan, di-
ctus à Romanis Aprilis[a]; septimus
verò, è Nisan enumeratus, est Thi-
rin, quo mense in festo Expiatio-
num, quod eo anno contigerat se-
cundùm Romanos 24. Septembris,

a Nisan interdũ in Aprilem, interdũ in Martium incidit.

facta eſt Angeli annunciatio Zachariæ. Hinc ſex alijs menſibus enumeratis, deuenitur ad Annunciationem Deiparæ Virginis, iuxta illud Archangeli ad eandem [a], *Et hic menſis eſt ſextus illi, quę vocatur ſterilis*: quod planè accidit die 4. Niſan, & 25. Martij. Ex hoc rurſus die nouem elapſis menſibus, occurrebat Chriſti Natiuitas 9. Tebet, & 25. Decembris.

a Luc. 1.

Sic igitur Iulius Papa, comparatis Hebræorum menſibus cum menſibus Romanorum, manifeſtè oſtendit, Chriſti Natiuitatem verè ipſo die 25. Decembris contigiſſe; tùm 6. Ianuarij Baptiſmum. Et quamuis ſacroſancta Romanorum Eccleſia ita ſimiliter anteà, à Diuo vſque Petro veteri traditione edocta, celebraſſet; deìn tamen ſacrorum librorum teſtimonijs magis confirmata, cœpit in poſterum vtramque feſtiuitatẽ illam prædictis diebus vnà cum alijs, ipſam imitantibus, Eccleſijs ſolenniùs celebrare. Hinc Sanctus Baſilius, Archiepiſcopus Cæſarienſis, in ſuis quoque ſcriptis poſuit Chriſti Natiuitatem die 25. Decembris; monuitque Gregorium Nazianzenum, vt illam Byzantij eodem die perageret. Quin Nazianzenus ipſe in orat. de Chriſti Natiuit. priùs illam, ac poſteà Baptiſmum ſe celebraſſe, ſignificat his verbis [b]: *Ac quidem paulò poſt & Ieſum purgatione mea in Iordane purgari videbis, vel potius aquas purgatione ſua purificare*. Poſthæc verò ait: *Nunc autem partum accipe, ac pręſulta*. & iterum: *Nunc autem* Theo-

S. Baſilius.

b Nazianzenus, in orat. de Chriſti Natiu.

63 [illegible]

64 [illegible]

65 [illegible]

[illegible]

Theophania, siue natalitia; præsens
66 *celebritas*. Tum quoque in Oratione sequenti de Baptismo, ait[a]: *Rursum Iesus meus, & rursum mysterium*; ac tandem inferiùs: *Etenim sanctus luminum dies, ad quem peruenimus, quemque hodie diuino beneficio celebrauimus; Baptismum habet*. His quidem patefaciens, vno die Natiuitatis, alio verò Baptismi festum esse peragendum.

a Idem, in Orat. de Baptismo Christi.

Porrò autem quamuis ritus hic, ex Iulij Papæ temporibus exorsus,
67 ab aliquibus obseruaretur Ecclesijs, ab aliquibus verò reijceretur, & hoc vsque ad magni Chrysostomi, piorumq. Imperatorum Honorij, & Archadij, Theodosij senioris filiorum, tēpora; tunc tamen in vniuersam Ecclesiam magis dilatatus, & canone firmatus fuit, hoc modo: Veniens enim Honorius Imperator Romà Byzantium, matri, ac fratri retulit, quanta canticorum, precum, & lectionum solennitate à Romanis Domini nostri Natiuitas suo proprio die celebraretur, similiter &
68 eiusdem Baptismus alio statuto die æquali celebritate, ac splendore. quod cum istis magnoperè arrisisset, accersentes magnum Ioannem Chrysostomum, Constantinopolis tunc Patriarcham, rem ei totam communicauerunt, de qua & ipse plurimum hausit iucunditatis, ac lætitiæ. Iampridem enim exoptabat Beatus, (quemadmodùm ipsemet in homilia de Christi Natiuitate non obscurè insinuat) idem Natiuitatis festum ita solenniter lectionum, hym-

hymnorumque cantionibus iuxta mysterij congruentiam celebrare, vti iam illi ex instituto solebant. Hac itaque de causa indixit multorum Episcoporum Concilium, ad quod præsertim magnus Epiphanius Cyprius, vtpote qui Hebræus genere, maximèque in Iudæorum libris versatus, accessit: vbi Patres post exquisitum explorandæ studio veritatis examen, incipientes ex nuncio prolis Zachariæ, ad exitum tandem dominicæ Natiuitatis negotium perduxere.

Primùm quippe ex Diuo nouerunt Paulo, quòd semel tantùm in anno Pontifex in Sancta Sanctorum ingrediebatur: quandoquidem idem Apostolus ad Hebræos scribens, ait[a]: *In priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem semel in anno solus Pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua, & populi ignorantia.* Porrò mensis, ac dies, quando Pontifex ingrederetur, ab ipso Moyse præscripti fuerant, his verbis[b]: *Mense septimo, decima die mẽsis affligetis animas vestras, &c.* vsque ad id, quod subditur: *Eritque vobis hoc legitimum sempiternum, vt oretis pro filijs Israel, & pro cunctis peccatis eorum semel in anno.* Hinc cognitum habuerunt, quòd mense Thisrin, qui erat Hebræorum septimus, à Nisan primo enumeratus, die decimo eiusdem mensis, in ieiunio Scenopegiæ[c], quando Pontifex propitiationem pro populo celebrabat, ingressus fuerat Zacharias in San-

[a] Ad Hebr. 9.

[b] Leuit. 16

[c] Leuit. 23

Կ‍Թ 69 [illegible]

Հ 70 [illegible]

Հա 71 [illegible]

[illegible]

Ծբ Sancta Sanctorum, eique Angelu
72 apparuerat, & futuram prolis natiui-
tatem nunciauerat:hoc autem accidit
die 24. Septembris. Inde sex insuper
enumeratis mensibus, deprehende-
runt, annunciationem, ab Archan-
gelo factam Beatæ Virgini, die 4.
Nisan, & 25. Martij contigisse; quo
quidem die, exactis à conceptione
Elisabeth sex mensibus illis, sanctissi-
ma Virgo Maria concepit. Hinc tan-
dem vlteriùs subducentibus, hoc est,
ex 4. Nisan, & 25. Martij, Natiuitas
Ծգ Domini nostri Iesu Christi 9. Tebet,
73 & 25. Decembris illis comperta fuit.

Postquam autem dominicæ tempus Natiuitatis cunctis isto examine innotuerat, directũ fuit hac de re vniuersale mandatum ex alma Vrbe Roma in Ecclesiam Constantinopolitanam, & ad Ioannem Patriarchã Hierosolymorum, & ad Flauianum Antiochiæ Patriarcham: omnesque, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ adhærentes, vnanimiter decreuerunt, vt eiusdem Natiuitatis festiuitas 25. Decẽbris solenniter in vniuersa celebra-
Ծդ retur Ecclesia, festumque Baptisma-
74 tis 6. Ianuarij; eratque tunc temporis Ecclesię Romanorum Patriarcha, Anastasius. Scripserunt autem ex Vrbe Byzantia, sicut ad alias Ecclesias, sic & ad magnum Isaac * epistolam, vt vel ipse cum tota Ecclesia conueniret. Hic interim, cum noluisset in perniciem Armeni Regis Ardasciræ vnà cum Armeniorum Primatibus conspirare, eumque apud Regem Persarum falsis impetere calumnijs, fuerat ab ijsdem Magnati-
bus,

* Isaac decimus Armeniæ Patriarcha.

bus, ac præsertim ab ambitioso quodam calumniatore, falsoq. sacerdote, Suormach nuncupato, apud ipsum Persarum Regē de falso hoc crimine accusatus: Rex noster Ardasciras, inquiunt, & Isaac Patriarcha, cum Græcorum Imperatore fœderati, rebellionem à tuo cœptare dominio machinantur. Quibus fidem adhibens Persa, & Regem, & Patriarcham ex eorum Throno deiecerat: ipsumque Suormach, tanquam in mercedem proditionis, patriarchali remunerauerat dignitate. ea propter, dum in aduentu generalis illius mandati Rex Ardasciras, & Isaac Patriarcha in Ardauasensi Prouincia exularēt, nullum ex eodem Beato Isaac responsū ad Archadium Imperatorē, ac Diuū Ioannem Chrysostomum Constantinopolis Patriarcham redire potuit: vnde & illa consequenter Ecclesiæ Armenicæ cum magna Romanorū, aliorumque Christianorum Ecclesijs conformatio in festis dominicis celebrādis ad exitum tunc perduci nequiuit. Quocirca sciendū insuper est, non modò omnes Orthodoxorum Ecclesias, verùm etiam & Hæreticorum, quæ à recta fide, alijsque sacris ordinibus Ecclesiæ posteà declinarunt, in horum tamen celebratione festorum cum eadem Romanorum Ecclesia cōcordasse; cuiusmodi sunt Nestoriani, Eutychiani, alijque complures, qui licet in fidei professione, alijsque traditionibus ab Ecclesia sancta dissentiant, in hac tamē re omnes ei concordes inueniuntur. Prætereà, quòd dies Natiuitatis præ-

[illegible]
75 [illegible]
76 [illegible]
77 [illegible]

[illegible]

præscriptus, verus sit, ipsa quoque sol-
78 stitia nobis indicant; nam tempore,
quo Christi natiuitas incidit, Sol
incipit retrocedere dies crescere, nox
verò decrescere. in natiuitate autem
Ioannis, quæ Christi natiuitatem sex
mensium spatio præcedit, dies decre-
scere, nox verò incipit crescere; qué-
admodùm Ioannes ipse populo prę-
dicabat, dicens: *illum oportet crescere;*
me autem minui. quod & Chrysosto-
mus, verba faciens de conceptione
Elisabeth, matris Ioannis, his innuit
verbis*: *inuenitum est*, ait, *ipso die, octa-*
79 *uo Calendarum Octobris esse æquino-*
ctium, in quo est inchoatio noctis maior,
quàm lucis; illum enim oportet crescere,
inquit, me autem minui. Tot igitur, ac
talibus rationibus nos inducti, firmè
credidimus, diem 25. Decembris ve-
rè illum esse, cui dominicæ festū Na-
tiuitatis occurrit: quod & definiui-
mus; vt ex vigesimo die eiusdē mēsis
Armeni ieiuniū dictę Natiuitatis ob-
seruent quinque diebus, post quos fe-
stiuitaté illam solenniter celebrabūt.

Hanc autem de festis celebrādis,
alijsque suscipiendis traditionibus ve-
80 ram Ecclesiæ Catholicæ definitionē
nonnulli, aberrantes à veritate, reij-
ciebant; deque nobis obloquebantur
dicentes, idcircò vnam festiuitatem
in duas separant, vt vnum quoque
Christum in duas personas, & duos
filios diuisum confiteantur: quod ab-
sit omnino; sed ipsi potiùs, negantes
duas illas naturas, quas in vna Christi
persona inconfusè vnitas Ecclesia
sancta confitetur; atque credentes,
quòd post ineffabilem vnionē ablata
sit

* Chrysost. in serm. de natiu. Ioā. Bapt.

ſit differentia naturarum, vnã in eodem Chriſto naturam ſtatuebant. teſtem verò ſui ſceleris Beatum faciebant Cyrillum; eo quòd ad ineffabilem vnionem illam confirmandam, quandoque dixerat: *vna eſt natura Verbi diuini incarnati*: profectò ignorantes, quòd ſicut ibi ad vnitatẽ Verbi declarandam dixerat Beatus vnam Verbi diuini incarnatam naturam; ita & alibi ſæpiùs, ad comprobandũ duas naturas, in vna Chriſti perſona inconfusè vnitas, cùm ipſe Cyrillus, tum Athanaſius, Chryſoſtomus, alijque ſancti Patres diſertè, & clarè locuti fuerant; quos inter & magnus Nazianzenus in epiſtola ad Cledonium, dicens: *Naturæ duæ, nam Deus & homo*. Et iterum in Orationibus de Theologia ait: *Contraquàm in Trinitate res ſe habet; illic enim in tribus perſonis vna natura; hic autem in duabus naturis vna cernitur perſona*. Reijciebant illi prætereà, vt ſupra dicebamus, Calicis admiſtionem; neque duas operationes in Chriſto, diuinam ſcilicet, & humanam, vt Eccleſia Catholica credit, confitebantur: ſed & in ſuo errore pertinaciter obfirmati, à magnæ Eccleſiæ Romanæ traditionibus, & decretis, quibus reliquæ omnes obtemperabant, noſtram Armenam Eccleſiam iam auerterant.

Cyrillus Alexandrinus.

Nazianzenus in ep. 1. ad Cledonium. & in Orat. de Theolog.

Quamobrem egregius Patriarcha noſter Gregorius, vt nos in vnum Eccleſiæ ſanctæ corpus, ſub vno capite Chriſto conſtitutum, iterum reuocaret; vtque hanc * *radicem amaritudinis, ſurſum germinantem, per quã multi inquinabantur*, penitùs extirparet;

* Ad Hebræos 12.

81 [illegible]

82 [illegible]

83 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ձդ 84 ret; omnes diuinos codices, sanctorum Patrum doctrinas, ac definitiones, eas præcipuè, quæ è sacrarũ Scripturarum oraculis ab ijsdem erutæ fuerant, accuratissimè perscrutatus, comperit, prædictas Ecclesiç Romanæ traditiones, quas illa tum de facta Calicis commistione, tum de dominicæ Natiuitatis, & Baptismi festiuitatibus, tum de duabus in vna Christi persona vnitis naturis, ab initio seruauerat, rectas omnino, ac veraces fuisse. Quapropter ipsemet manu

Ձե 85 propria Canones Ecclesiæ nostræ præscribens, mandauit nobis, vt aquã in Calice, iuxta aliorum Christianorum consuetudinem, misceremus; vt festum Annunciationis celebraremus die 25. Martij, & Natiuitatis 25. Decembris, & Baptismatis 6. Ianuarij, & Purificationis Deiparæ Virginis 2. Februarij, & eiusdem Assumptionis 15. Augusti, & Exaltationis sanctæ Crucis 14. Septembris; reliquas verò Sanctorum festiuitates iuxta Mænologij dispositionem ageremus; illæque, quas sua peculiari tra-

Ձզ 86 ditione Armeniorum Ecclesia anteà celebrabat, eodem modo in posterum obseruarentur.

Decreuit insuper, vt, quemadmodùm Orthodoxorum Ecclesia credit, duas naturas in vna Christi persona propter inconfusam vnionem confiteremur; vt Missæ sacrificium supra Corporale conficeremus; vt in Ecclesia essent Clerici, iuxta vniuscuiusque ordinis gradum initiati; vt in vigilijs Paschatis, Natiuitatis, & Baptismatis, ab alijs cibis paschalibus

abstinentes, piscibus[a] tantùm, & oleo, secundùm magnæ Ecclesię Romanę ritum, contenti essemus; ac denique, vt Trisagij adiectionem illã, *qui crucifixus es pro nobis*, in humanitatem Christi referremus. Abstulit etiam à nobis excommunicationem, quam Conciliabulum [b] illud iniquum inmiscentes aquam, & festa modo superiùs tradito celebrantes, injustè pronunciauerat. Tum deinde pontificium epistolæ,[c] illius diploma, in quo relati Canones scripti fuerãt, proprio sigillo consignans, misit ad pijssimũ Regem nostrum Leonem, vt eos magna Episcoporum, Magistrorum, & Patrum cœnobiorũ Synodo in Armena Ecclesia confirmãdos, curaret.

Porrò, cum interim remunerator animarum, vitæque largitor, Pastor noster, & Dominus, Iesus Christus eundem seruum suum, & Antistitem nostrum Gregorium è molestis laboribus, in suo Grege regendo strenuè exantlatis, ad æternam requiem trãstulisset; quare ad opus istud perficiendum peruenire nequiuit: pijssimus Rex noster Leo, & Dominus noster religiosissimus Hayton, ne hoc charitatis, concordiæque incœptum optato fine frustraretur, per vniuersã suæ ditionis Regionem edictũ promulgarunt, vt nimirùm omnes Episcopi, Magistri, & Patres [d] cœnobiorum in vnum vndique locum, pro concordia, & vnione cum sancta Romana Ecclesia ineunda, cógregarentur. Quamobrem illi statim in regiam Ciuitatem Sisim, in Templum Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli

a Armenij pisces & oleum, cibos paschales existimant.

b Conciliabulum Manaschiertense Armenũ.

c Hæc epistola directa reperitur ad Haytonẽ Cœnobitã, Patrẽ Leonis Regis.

d Superiores Cœnobiorum.

87 [illegible]

88 [illegible]

89 [illegible]

[illegible]

Pauli, aliàs sanctæ Sophiæ nuncupa-
Ղ. tum, plenissimo cætu simul omnes
90 conuenerunt: vbi quoq. præerát Rex
ipse Leo, Regisque pater Dominus
Hayton, nec non Dominus noster
Oscinus, nunc Dei gratia Rex Arme-
niorum, & Dominus Alinahh frater
Regis; astantibus Oscino Armenio-
rum Duce Generali, Domino Sem-
bat, Domino Raymundo, alijsq Ar-
menis Principibus, & Optimatibus.
Quod vbi factum est, eucstigiò
memoratá Gregorij Patriarchæ no-
Ղա stri epistolam; atque ab eodem de
91 festis celebrandis, alijsque traditioni-
bus suscipiendis definitos Canones
coram vniuerso Concilio produxe-
runt. Tunc pientissimus Leo Rex Pa-
tribus cunctis iniunxit, vt Canones
illos singulatim diligentissimo exa-
mine perpenderent; ac, si quidem
veraces fuissent, reciperent, & in Ar-
meniorum Ecclesia confirmarent;
sin aliter, reijcerent vti futiles, &
commentitios. Et quidem post lon-
gam, accuratamque scrutationem
compertum illis fuit, decreta Patris
Ղբ nostri Gregorij, sanctorum Aposto-
92 lorum Canonibus, sacrisque Scriptu-
ris consentanea omninò esse: quarè
visum est omnibus, ibi congregatis,
Episcopis, Magistris, & Patribus, illa,
tanquã veraces, & Apostolicas con-
stitutiones, reuerenter amplecti; quin
& in membranis tráscripta, in Aera-
rio Ecclesiæ inter pretiosos Domini
thesauros asseruare. Deinde iuxta
decretorum illorum statuta cõmuni
omnium consensu sancitum fuit, vt
dominicæ festum Natiuitatis die 25.

De

Decembris in posterum ageretur: vt Calix Domini vino, & aqua mistus offerretur; vt duas naturas in vna Christi persona, propter inconfusam vnionem, confiterentur; vtque demum septem Generalia Concilia, & quicquid in eis à Patribus definitum fuerat, susciperent. Hanc autem Cōstitutionem, vt perpetuò firma persisteret, singuli proprijs nominibus subscripsere, suoque munierunt sigillo, ad gloriam Christi Domini, & spei nostræ.

Verum enimuerò Diabolus, qui veritatis, & pacis aduersarius est, ac perpetuus inimicus, vnionemq. corporis Ecclesiæ Christi odio habet, sicuti olim tempestuosis Gentiliū agitationibus, & incursibus Sapientiæ Domum euertere satagebat, crebrisque hæresum procellis Ecclesiā perturbare; ita nunc similiter viros quosdam insipientes, ac veritatis oppugnatores, iterum pullulare fecit: quibus profectò maximæ curæ fuit Cōstitutionis huius veritatem subuertere, atque nostram, quæ cum alijs Orthodoxorum Ecclesijs erat, concordiam dissoluere, & demoliri; immò quicquid à sanctis Patribus de dominicis festiuitatibus, alijsque traditionibus decretum fuerat, vanum reddere, reijculumque. Quapropter huc illuc discurrentes, veros illos Canones, qui in Metropolitana Ciuitate Sisensi, in Templo sanctæ Sophiæ, Ecclesiæ nostræ traditi, & cōfirmati fuerant, abolere conati sunt, asserentes, eos Constitutionibus Apostolicis, & sancti Illuminatoris nostri Gre-

gorij

93 [illegible]

94 [illegible]

95 [illegible]

[illegible]

ՂԶ 96 [illegible]

ՂԷ 97 [illegible]

ՂԸ 98 [illegible]

gorij traditionibus esse contrarios. His autem nugatorijs, & aduersantibus verbis complures ex incauto populo decipientes, à veritate huius Cõstitutionis auerterant; quibus etiam, in Conciliabula conuocatis, aliam contra traditiones Ecclesiæ Catholicæ, & Apostolicæ sectam tuendam propofuerant.

Quæ quidem omnia cum ad Oscini pientissimi Regis nostri aures peruenissent: Rex incunctanter, missis ad sacrosanctum Patriarcham Constantinum nuncijs, per quos hæc eadem illi significauit, iterum Generale Concilium per omnem suæ Ditionis locum indixit; mandans cunctis Episcopis, Magistris, & Patribus cœnobiorum, vt in vnum simul conuenientes, rem totam accuratiùs pertractarent, veritatem patefacerent, atque malum de medio tollerent, sicut inquit Apostolus [a]: *Auferte malum ex vobis ipsis: nescitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit?* Et alibi: [b] *Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per illam inquinentur multi.* Quamobrem in celebrem Ciuitatem Adanum in Templum D. Minasi, quod Regio Palatio adiunctum est, in magna Transfigurationis Domini nostri Iesu Christi solennitate, vnà simul nos infrascripti conuènimus.

a 1. ad Corinth. 5.

b Ad Hebræos 12.

[illegible] — Constantinus, Armeniorum omnium Patriarcha.

[illegible] — Ioannes, Archiepiscopus Tarsi.

[illegible] — Constantinus, Archiepiscopus Sisis.

[illegible] — Ioannes, Archiepiscopus Daroni.

[illegible] — Stephanus, Episcopus Adani.

[illegible] — Ioannes, Episcopus Anarzabi.

Ioannes, Episcopus Mamuiesti.

Niersés, Episcopus Molienoni.

99 Stephanus, Episcopus Parzerperti.

Iacobus, Episcopus Ghabni.

Gregorius, Episcopus Marsciæ.

Nuntius, Episcopus Nepergherti.

Constantinus, Episcopus Anghuriæ.

Marcus, Episcopus Gharuz.

Stephanus, Episcopus Ghoghuonij.

Iacobus, Episcopus Salamastæ.

100 Constantinus, Episcopus Marantuniæ.

Stephanus, Episcopus Palatij Patriarchalis.

Ioannes, Magister N.

Cyriacus, Magister Eremita.

Gregorius, Magister Chiermaghperi.

Gregorius, Magister N.

Martyr, Magister N.

Antistes, Pater Monasterij Thiurchrensis.

Basilius, Pater Monasterij Khorinensis.

101

Oscinus, Pijssimus Rex Armeniorum.

Alinahh, Frater Regis, ac Dominus Tarsi, & Lamproni.

Sembat, Dominus Asghurri.

Hayton, Armeniorum Dux Generalis.

Raymundus, Dominus Micchalechui.

Oscinus, Dominus Ghorricusi.

Sembat, Dominus Sembataghelæ.

Osci-

[illegible]

Oſcinus, Dominus Ghubitarri.
Lichus, Dominus Khenzoroutæ.
102 Taraſius, Dominus Ciotreghelain.
Alijq. Principes, ac Nobiles Armeni.
Aderat etiam Capellanus Regis Taraſius vnà cum multis Sacerdotibus, & religioſis viris.

Nos igitur omnes, ſacræ Scripturæ teſtimonijs, traditionibus ſanctorum Patrum, atque orthodoxorum Conciliorum definitionibus, diutiùs aduerſus homines illos diſceptãtes, perſpicuè demonſtrauimus, falſam, vanam, commentitiamque eorum eſſe
103 doctrinam: memoratã verò ſanctorum Conciliorum, & Patriarchæ noſtri Gregorij Conſtitutionem omninò iuſtam, veram, rectamque comperimus; neque vt ipſi inaniter effutiebant, ſed potiùs Illuminatoris noſtri Sancti Gregorij ſemitibus conſonã, & Canonibus Apoſtolicis valdè conſentaneam eam fuiſſe, perſpeximus. Quapropter, in confirmationem antedicti decreti magni Concilij Siſenſis, & nos hìc vnà congregati Epiſcopi, Magiſtri, & Patres definiendo præcipimus, vt eiuſdem
104 præcedentis Concilij mandata, atque decreta ab omnibus ſummo in honore, & reuerentia, non ſecus ac Euãgelicæ, & Apoſtolicæ cõſtitutiones, habeantur: omniſq. in eo præſcripta traditio, atque ordo feſtiuitatum celebrandarum, indefectibiliter in Armeniorũ Eccleſijs obſeruentur. Eos autem, qui vel huic noſtro, vel præcedentis Concilij decreto quomodolibet aduerſentur, ſiue Regulares illi ſint, ſiue Seculares, per diuinum Spi-

Excommunicatio, ab Adanensi Armeniorum Concilio lata; cui tota fere [illegible] met natio hact[e]nus [illegible].

ritus sancti mandatum à Catholica & Apostolica Romana Ecclesia separamus, atque reijcimus; quin & à nostro sancto Grege repellimus, quousque ad pœnitentiam reuertantur. Quare nemo in posterum audeat, huiusce nostræ definitionis veritati cótrarius apparere; ne Domini, & Dei nostri Iesu Christi damnationem, ac punitionem in hoc, & futuro seculo incurrat. Porrò autem, vt hoc nostrum Decretum, firmum semper, ac stabile permaneat, Nos omnes hìc congregati Patres, tradito supra signum sanctæ Crucis, & sacra Euangelia iuramento, nomina nostra in fine illius propria manu subscripsimus; idemque proprio vniuscuiusque sigillo consignauimus.

Constantinus, Armeniorum omnium Patriarcha, consentiens subscripsi.

Ioannes, Archiepiscopus Tarsi. Et Reliqui omnes, vti suprà.

Similiter quoque fecere pijssimus, & in Christo fortissimus Armeniorum Rex, Dominus noster Oscinus; & sapientissimus, ac religiosissimus Dominus Alinahh, frater Regis: & magnus Dux Generalis, Dominus Hayton: alijque Principes, & Optimates Armeniæ ad gloriam Christi Dei, & spei nostræ; qui cum Patre, & Spiritu sancto est benedictus in secula seculorum. Amen.]

Finis Adanensis Concilii.

Hìc finis imponitur Actis Concilij Adanensis Armeni, ac etiam Seriei Armenorum Patriarcharum, quam Orientalis Historicus vsque ad prædictum Constantinum Cæsarien-

105 [illegible]

106 [illegible]

107 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ſarienſem, Patriarcham, contempo-
108 raneum ſuum, protenderat.

Huius autem Adanenſis Concilij, initæque in eo Armeniorum cum ſancta Romana Eccleſia concordiæ, mentionem facit Magiſter Ioannes Chernacenſis Armenus in epiſtola ad Fratres Vnitos, quæ apud Patres Dominicanos Armenos Naſciuanẽſis Prouinciæ inter alia eiuſdem Ioãnis opuſcula adhuc extat, & à nobis paulò inferius adducetur. Cum autem in eadem epiſtola referantur fructus vberrimi, quos ex Catholicæ
109 ſeminatione fidei ſub hæc ipſa tempora in Armenia perceperant Fratres Ordinis Prædicatorum; lubet in ſequenti capite prolixam eorum narrationem, prout in libris Armenis eorundem Patrum accuratè deſcribitur, ſummatim ſaltem exponere; ac modum aperire, quo fulgentiſſimus hic Orbis Chriſtiani lychnus, ſacra, inquam, Dominicanorum Religio, quæ reliquas mundi plagas à Paganiſmi, hæreſumque tenebris mirificè illuſtrauit, non modò rutilan-
110 tes ſanæ doctrinæ radios in Armeniam quoque inuexerit; ſed & ſedem ibi fixerit, & hactenus in ijs Oppidanis Romanæ fidei lumen alat, ac foueat.

DE PROGRESSIBVS

ա
1 Fratrum Prædicatorum in reducendis ad Catholicam fidem Armenis.

Caput XXX. Et vltimum.

VT principium ab origine repetamus: Florebat tempore Ioannis Papæ XXII. in Religione Fratrum Prædicatorum cùm vitæ ſanctimonià, tum diuinarum, humanarumque ſcientiarum peritia, ob
բ
2 quam ad magiſterij gradum iam euehi promeruerat, Beatus Bartholomæus Bononienſis; cuius virtutum famà permotus idem Summus Pontifex, conſecrauit eum Epiſcopum, non Armeniæ quidem, vt communiter dicitur; ſed Prouinciæ Maragacenſis, ſic à primaria eius Vrbe Maraga nuncupatæ, quæ inter Armenorum, Parthorumque confinia ſita eſt. Incolebat autem tunc temporis non ſolùm Armeniam, ſed multas etiam Perſidis vrbes ingens Chriſtianorum ſchiſmaticorum multitudo, quos bo-
գ
3 nus Paſtor, vti aberrantes in viá veritatis adduceret, vel cum vitæ diſpédio, ſi neceſſarium foret, diu noctuque animo reuoluebat. Cum tandem linguam Perſicam didiciſſet, ac plurimos, Deo dante, ad catholicam perduxiſſet fidem; videns inter zizania ſegetem iam albam ad meſſem, extruxit vnà cum aliquibus ſocijs in monte quodam monaſterium eremiticum; vbi cellulas nonnullas ſupra montem æſtiuas ædificauit; alias

Beatus Bartholomæus Ordinis Prædicatorũ, mittitur Epiſcopus ad Armenios

Multos ad Catholicã fidem perducit.

verò

…ութեան եղբարցն քարոզողաց. որով ածին զՀայս ի կաթու-
ղիկէ հաւատս.

Գլուխ. Լ. որ և յետին է.

[illegible]

[illegible]

դ 4 [illegible]

ե 5 [illegible]

զ 6 [illegible]

verò hybernas, ad radices eiusdem montis viuo saxo excisas, aptauit, quæ vsque adhuc videntur. talem denique in reducendis, pascendisque Christi ouibus se exhibuit; vt virtutis, doctrinæq. eius auditio iam in multas dimanare cœperat Regiones.

Interim anno post Christum natum 1328. clarus inter Armenos monachos, ac totam per Armeniam celeberrimus erat magister quidam insignis, nomine Isaias; qui in suo, vbi præerat, Cœnobio, non longè à Ciuitate Erauàn, trecētos septuaginta ex discipulis suis Magisterij dignitate (quod Armeni per libri, baculique traditionem facere solent) condecorauerat; atque vnus fuerat ex istis prænotatus magister Ioannes Chernacensis, qui & ipse in Prouincia Erinciach, nunc vulgò dicta Alincià, præerat monasterio prope Oppidum Chernà, cuius Princeps erat Dominus Georgius, ipsius Ioannis auunculus. Audiens igitur magister Isaias prædicationis, ac vitæ famam Beati Bartholomæi, hortatus est per nuncios discipulum Ioannem, vt iret ad illum, ac videret, quænam eius esset doctrina: erant quippe omnes, non tam per contumaciam, quàm per ignorantiam schismatici.

Excellebat quidem magister Ioánes ingenij, indolisque præstantia planè admirabili; ardentique desiderio veræ salutis, vt sibi, ita monastico cœtui, totique populo suo acquirendæ tenebatur. Itaque è vestigio ad Conuentum B. Bartholomæi

Magister Ioannes Chernacēsis Arm. amplectitur fidem orthodoxam.

mæi profectus, quò peruènit post quatuor dies itineris, talia vidit, audiuitque; vt statim ad Ecclesiæ Romanæ obedientiam se reducere, in animo proposuerit. Mansit autem apud illum per sesquiannum; quo tempore didicit inter alia etiam Latinam linguam, docuitque B. Bartholomæum, ac socios eius Armenicam: ex ijs insuper, quæ ibi toto illo temporis decursu audiuerat, ac didicerat, multa in vnum congessit sermonum, & casuum conscientiæ librum, Armeno compositum idiomate; in cuius præfatione præsentem narrat historiam, quæ in alijs etiam Armenis codicibus, ex quibus traducta est, latiùs continetur.

Aduenientе autem anno 1330. idem magister Ioannes eruditissimas misit epistolas, à Beato quidem Bartholomæo armenicè compositas, sed ab ipso elegantiori stylo concinnatas, ad multos Magistros, condiscipulos suos, in varijs tunc degentes Prouincijs: quibus inter alia eos hortabatur, vt ad aliquod conuenientes Concilium, de vnione cum Catholica Ecclesia, atque obedientia, Romano Pontifici exhibenda, deliberarent, firmiorique, quàm anteà, stabilitate cœptum illud, in præteritis olim Concilijs Armeniæ toties absolutum, ac iterum posteà dissolutum, ad finem perducerent. Harum ergo epistolarum cohortationibus annuentes præ alijs duodecim Magistri, congregati sunt in Oppido Cherna memoratæ Prouinciæ Erinciach; quò etiam conuenere ipse magister Ioannes,

Idem Ioãnes, & B. Bartholomæus conuocāt magistros Armenos ad Concilium.

է 7 [illegible]

ը 8 [illegible]

թ 9 [illegible]

[illegible]

Ժ nes, ac B. Bartholomæus cum socio
10 quodam Fratre Petro Tarraconensi
laico; eorumque omnium sumptus necessarios, per mensem integrũ, quo disputationes de cunctis Armeniorũ erroribus inter ipsos habitæ sunt, sustinuit antedictus Princeps Georgius.

Itaque diremptis intra id temporis de fide controuersijs, atque improbatis, reiectisque erroribus vniuersis, omnes vnanimi consensu orthodoxam fidem professi sunt; Romanoque Pontifici, tanquam vero, ac legitimo totius Ecclesiæ capiti, obe-
ԺԱ dientiam promisere: quorum quidẽ
11 exemplo alij quamplures Armeni in Ecclesiæ catholicæ gremium sese posteà receperunt. Stabilita iam fidei veritate, tantum inde gaudij percepit Dominus Georgius, vt intra sexaginta dies magnificã in ipso Conuentu de Chernà Ecclesiam à fundamentis erexerit. Nepos verò eius, magister Ioannes, animaduertens, institutum monachorum S. Basilij, per Patriarcham Niersensem Ghelaiensem in Armeniam olim introdu-
ԺԲ ctum, tunc penitus ad relaxatio-
12 nem, ac penè demolitionem peruenisse, conceperat animo, ad pristinam illud obseruantiam restituere: sed re posteà diligentiùs considerata, illi meliùs videbatur, si nouum institueret Ordinem, quo catholica, iam ab Armenis recepta, fides conseruaretur, ac magis, magisque dilataretur. Quamobrem, diuino innixus auxilio, hoc aggressus fuit inceptum; fundauitque Ordinem quẽdam, dictum Vnitorum S. Grego-

Eosdem ad catholicã fidem amplexãdam inducunt.

rij

Magister Ioannes instituit in Armenia Ordinem Vnitorum sub Constitutionibus Fratrũ Prædicatorum.

rij Illuminatoris ad Ecclesiam Catholicam, sub Regula S. Augustini, & Constitutionibus Fratrum Prædicatorum, mutato Armenorum monachorum habitu in habitum S. Dominici, cum scapulari tamen, & capucio nigro: qui quidem Ordo, confirmatus deinde à Ioanne XXII., per Orientem, ac Septentrionem longè latèque propagatus fuerat.

Interea B. Bartholomæus, & Frater Ioannes Anglus, vnà cum Armenis magistris, Ioanne, & Iacobo, ad translationem sacrorum librorum ex Latino in Armenum idioma sese totos dedere; quibus etiam Frater Petrus laicus in ijsdem exscribendis libris maximo adiumento fuit. Et quidem tantum in hoc laboris, ac studij contulerunt; vt mirabile dictu sit, quot, quantaque traduxerint volumina spatio trium annorum, quibus post dictam vnionem vixit B. Bartholomæus: qui tandem, virtutibus, ac meritis opimus, migrauit ad Dominum anno salutis 1333. Eius sepulchrum, innumeris hactenus clarum miraculis, in Armenia ab ipsis etiam Infidelibus magna colitur veneratione.

Obitus B. Bartholomæi in Armenia.

In simili quoque librorum traductione multum operæ, diligentiæque consumpsit quidam Frater Pontius Ordinis Minorum, qui in Parthorum confinibus apud Zachariam Armenum, Ecclesiæ sepulchri S. Thaddæi Apostoli Episcopum, in Apostolica prædicatione

ma-

Ժգ 13 [illegible]

Ժդ 14 [illegible]

Ժե 15 [illegible]

[illegible]

Հ Ժ Բ ... ՀՁ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ԺԶ 16 magno cum Animarum lucro desudabat. Ex codicibus autem, tum ab hoc, tum ab illis Fratribus in Armenum conuersis, multi adhuc extant apud Patres Dominicanos Armenos Nasciuanensis Prouinciæ: atque in vno translata etiam reperitur Regula S. Augustini, & Constitutiones Fratrum Prædicatorum, cum procœmiali quadam epistola prædicti Magistri Ioannis ad Fratres Vnitos; in qua cum mentio habeatur Armeniorum Adanensis Concilij, sub Constantino Patriarcha, & Oscino

ԺԷ Rege Armeniæ celebrati, cuius in-

17 tegra nos acta in capite præcedente retulimus, ac insuper omnes Armeniorum eius temporis recenseantur errores, atque multa ex supradictis maiori testimonio confirmentur; operæ prætium duximus, huic eam loco inserere.

Epistola Magistri Ioannis Chernacensis Armeni ad Fratres Armenos vnitos.

ԺԸ

18 FRater Ioannes à Cherna, indignus Sacerdos, ac seruus Iesu Christi Saluatoris nostri, omnibus, qui consimili gloria sortiti estis fidem, & religionem in iustitia Saluatoris nostri Iesu Christi Dei, atque in vnione sanctæ Romanæ Ecclesiæ. Gratia vobis, & pax, & continuum religionis augmentum multiplicetur. Memor sit Fraternitas vestra verbi Domini, dicentis: *Væ Mundo à scandalis, necesse est enim, vt ve-* Math. 18.

niant scandala; veruntamen væ homini illi, per quem scandalum venit. Quare autem necesse sit, vt veniant scādala, ostendit Apostolus, dicens: *vt Electi probentur.* quoniam sicut ignis necessarius est ad probandum aurum; ita similiter tribulationes, & persecutiones, ad electos Dei probandos. Verùm enimuerò quicquid ipsis electis ad probationem confert, & electionem: id ipsum reprobis, qui hunc diligunt mundum, ad scandalum, ac perditionem facit, iuxta idem verbum: *væ Mundo*, nempe mundanis, *propter scandala.* hæc siquidem semitæ veritatis, ingressuique ad gloriam cœlestem impedimento sunt.

Quocirca tres Ecclesia passa est terribiles persecutionum procellas: primam à Iudæis, secundam à Gentilibus, tertiam ab Hæreticis; iam quartam, ab Antichristo futuram, expectat vltrò, ac timet. Quamuis porrò quælibet earum scandalum multis, & ruinam attulerit; præ cæteris tamē tertia multò pluribus causa fuit perditionis. Quapropter, multiplicatis hæreticis, videlicet Ario, Sabellio, Apollinari, Macedonio, ac Nestorio, Dioscorus, & Eutyches, qui eorum, non secus ac belluæ belluarum, alumni extitere, Armeniorum nationem veneno suo coinquinarunt, ac veluti feræ pessimæ deuorarunt: Licet enim ijdem Armeni, tempore S. Siluestri Papæ, magno imperante Constantino, strenuoque in Armenia Tiridate regnante, illuminati fuerint opera S. Gregorij Illumi-

nato-

ԺԹ 19 [illegible]

Ի 20 [illegible]

[illegible]

ԻԱ 21 [illegible]

[illegible]

ա. [illegible]

բ. [illegible]

գ. [illegible]

դ. [illegible]

ե. [illegible]

զ. [illegible]

է. [illegible]

natoris, & ad fidem conuersi: po-
Իբ 22
steà tamen tempore S. Leonis Papæ, à quo Chalcedonense Concilium cõuocatum fuit, & confirmatum, ab vnione Romanæ Ecclesiæ segregati sunt; ac prædictorum hæreticorum, qui vnam tantùm in Christo naturam mistam, & confusam asserere ausi fuerãt, vestigia sectati sunt; quãuis nunc Eutychen, quòd Christum, sanctissimæ matri eius consubstantialem negauerit, detestentur. Et quem-
Իգ 23
admodùm, vt Diuus ait Gregorius, peccatum, quod statim per pœnitentiam non deletur, alia trahit secũ peccata: ad eundem prorsus modum ex vno errore facilè quis in aliõs permultos dilabitur; vt Armeniorum contigit nationi, quæ deinde in errores propemodũ infinitos dilapsa est. præcipui autem sunt hi sequentes.

Errores, quibus Armenij tẽpore B. Bartholomæi tenebantur.

1. Asserunt, vnam esse tantùm naturam in Christo, iuxta hæresim Dioscorianam.
2. Spiritum sanctum à Filio non procedere, secundùm errorem Græcorum.
3. Sanctorum animas ante finale iudicium in Regnum Cœlorum non ingredi, neque peccatorum in Infernum; sed omnes in medio aëris iudicium illud expectare. Իդ 24
4. Non esse Purgatorij locum, neque Inferni.
5. Ecclesiã Romanã super reliquas Ecclesias primatum non obtinere.
6. Detestantur sanctum Leonẽ Papã, & Concilium Chalcedonense.
7. Non celebrant Dominicas festiuitates iuxta ordinem, ab Eccle-

 sia

ſia Romana ſeruatum; præſertim Natiuitatem Domini.

8. Non ſeruant ieiunia ſecundùm Eccleſiaſticos Canones.

9. Non habent omnia ſeptem Eccleſiæ Sacramenta; Confirmationem, & Extremam vnctionem omittentes: aliorumq. ſacramentorum eſſentiam ignorantes.

10. Non infundunt aquam in Calicem, dum diuinum illud Miſſæ ſacrificium peragunt.

11. Aſſerunt, Euchariſtiam populo impertiendam non eſſe, niſi ſub vtraque ſpecie: vndè Chriſti corpus, ſacro ipſius ſanguine priùs intinctum in Calice, diſtribuunt.

12. Celebrant in Calicibus, ex ligno, aut luto confectis.

13. Quilibet Sacerdos pœnitentes abſoluit à quolibet peccato ſine vlla reſeruatione, etiam extra caſum neceſſitatis.

14. Subduntur duobus Patriarchis, quorum quilibet totius Armeniæ ſibi Patriarchatum aſcribit.

15. Parochi, & Epiſcopi fiunt hæreditario iure per conſanguineorum violentiam.

16. Pretio emunt, ac vendunt Eccleſiæ ſacramenta.

17. Faciunt inter virum, & vxorem diuortium ſine cauſa propter pecuniam, contra Euangelij præceptum, & ſacros Canones.

18. Non conficiunt oleum Chriſmatis, neque Infirmorum.

19. Tribuunt ſacram Communionem paruulis ante rationis vſum.

His

ԻԵ 25 [illegible]

Ը. [illegible]

Թ. [illegible]

Ժ. [illegible]

ԺԱ. [illegible]

ԻԶ 26 ԺԲ. [illegible]

ԺԳ. [illegible]

ԺԴ. [illegible]

ԺԵ. [illegible]

ԻԷ 27 ԺԶ. [illegible]

ԺԷ. [illegible]

ԺԸ. [illegible]

ԺԹ. [illegible]

[illegible]

ԻԸ 28

ԻԹ 29

Լ 30

His itaque, alijsque multis erroribus, Natio Armeniorum à via veritatis longo iam aberrauerat tempore, sine vlla resipiscentia in tenebris residens ignorantiæ; cum nouissimè placuit Domino nostro Iesu Christo, iuxta id, quod & ipse dixerat Petro: *Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos;* immittere in cor sanctissimi Pontificis Romani, vt destinaret ad omnes Schismaticorum nationes prædicationis ministros, qui eas ad veram Christi fidem, Beato Petro, ac Successoribus eius commendatam, adducerent. Ex istis autem Prædicatoribus, missi fuere aliquot à sacrosancto Pōtifice Ioanne XXII. cum litteris pontificijs ad Domnum Constantinum Cæsariensem, Armeniæ Patriarcham, nec non ad Regem Oscinum; qui quidem Patriarcha, conuocans quotquot potuerat, suæ Diœcesis Episcopos, ac Præsules, vnà cum ipso Rege Oscino, ac Principibus Regni, Concilium celebrauit; in quo Armeni, peracta iam cum sancta Romana Ecclesia vnione, obediéntiam Romano Pontifici promisere. Inter Episcopos autem, qui ad Concilium conuenere, adfuit etiam Archiepiscopus Zacharias, qui præerat Ecclesiæ S. Thaddæi Apostoli, vbi est eius sepulchrum, versus Orientem, trans fluuium Araxem, in confinibus Regionis Parthorum, haud procul à celebri monte Ararat, in quo, secundùm constantem Armeniorum traditionem, requieuit Arca Noëmi:

Luc. 22.

Sepulchrū S. Thaddæi Apostoli

mi:

mi: interfuit etiam magnus magiſter Ioannes Zorzorenſis, alijque plures cum eo.

Ego igitur Ioannes Chernacenſis, cum diù litteris operam dediſſem in Academia magni magiſtri Iſaiæ, qui ab Armenijs velut oraculum habebatur; atque ex eius manibus baculum cum libro, nempe Magiſterij dignitatem, accepiſſem: audiens omnia hæc, eaque aſſiduà recolens conſideratione, ardenti deſiderio cupiebam, teſtem me fieri oculatum reductionis meæ nationis ad veram ſalutem. Exquirens autem ad hæc operam Latinorum, ſuſpirijs ex intimo cordis auulſis, atque gemitibus ex animi profundo extractis, teſtimonium multoties perhibentibus oculis, veram cum ſancta Romana Eccleſia vnionem ſummoperè expetebam. Cum ergo in dies magis, ac magis hoc in me deſiderium augeretur, adeò me ſpes afflixit; vt tandem egreſſus ſim inquirendo, ſi fortè aliquem offendere potuiſſem ex Apoſtolicis Miſſionarijs.

Accidit porrò, vt, veniens de induſtria in Ciuitatem Maragà, quæ diſtat à magna Vrbe Tauris milliaria ſex ſupra triginta, inueniſſem ibi Dominum Fratrem Bartholomæum, Ordinis Prædicatorum S. Dominici, virum planè ſanctitate vitæ conſpicuum; apud quem manens per annum, ac dimidium, ex eius ſapientiæ fonte ita affluenter, tanquam ceruus ſitibundus, expletus fui; vt per idem temporis ſpa-

31 [illegible]

[illegible]

32 [illegible]

[illegible]

33 [illegible]

առաքելոյ զմիաբանութիւն իմ ընդ ս. եկեղ_
եցւոյն Հռովմայ.

ԼԴ 34

Բայց՝ ՚ի միտ ածելով. թէ պարտ
ապաքէն էր ինձ ոչ միայն անձին իմոյ փըր
կութեան; այլ և ամենեցուն մե_
րայնոց. ցաւէր յիս սրտի իմ.
վասն որոյ առեալ ընդ իս զյիշեալ_
ասացեալ տէր Բարթողիմէոսն. աճ_
ծի զնա ՚ի գիւղաքաղաքն Քռնայ.
ուր և ժողովեալ էին բազում վար
դապետք աշակերտակիցք իմ ՚ի միում
համալսարանի. որոց անուանք են հե
տևեալքս.

ԼԵ 35

Մարգարէ վարդապետն ՚ի գեղջէն
Օձոպայ.
Յակոբ վարդապետն ՚ի գեղջէն Քռ
նայ.
Հայրապետ վարդապետն յեօթնաղ
բեր գեղջէ.
Յովհաննէս վարդապետն ՚ի Ծուանն
գեղջէ.
Սիմէոն վարդապետն ՚ի Բասենի գեղ
ջէ.
Ներսէս վարդապետն ՚ի Թարսոնի գա_
ւառէ.

ԼԶ 36

Առաքել և Եալ վարդապետք յար
տազոնի գաւառէ.
Գրիգոր վարդապետն յաբրագոնի
գեղջէ.
Կոստանդին և Յովհաննէս վարդա_
պետք ՚ի Կղզվանայ գաւառէն.
Սիմէոն վարդապետն ՚ի Խաչէն գա_
ւառէ.
Եւ այլք բազումք. որոց անուանք
գրեալ են ՚ի գիրսն կենաց.

Արդ՝ սոքա ամենեքեան. յորոց
յետոյ բազումք ընկալան զեպիսկոպոս_
ութեան աստիճան. զմիաբանութիւն
խոստովանեալ եկեղեցւոյն Հռովմայ Քա_
հանայապետին, ոչ միայն վասն իւրեանց,

վան

ſpatium, interprete linguæ Perſicæ mediante, librum ſeptem Sacramentorum, aliaq. Opuſcula, ex Latino in Armenum conuertiſſemus. quibus ſanè omnibus magis ipſe confirmatus, deliberaui meam cum S. Romana Eccleſia vnionem perficere.

Cum autem conſiderarem, me non meæ tantùm, verùm etiam omnium meorum ſaluti ſtudium, ac laborem debere; adhuc intra me dolebat cor meum. Quare aſſumens prædictum Dom. Fratrē Bartholomæū, adduxi illum in Oppidum Chernà, in quo multi etiam ex Armenis Magiſtris, mei quondam in ſtudijs condiſcipuli, congregati fuerant: quorum nomina ſunt ſequentia:

Magiſter Marcarè ex Oppido Ozzuopa.
Magiſter Iacobus ex Oppido Cherna
Magiſter Hairabiet ex Oppido ſeptem fontium.
Magiſter Ioannes ex Oppido Zuani.
Magiſter Simeon ex Oppido Paséſi.
Magiſter Nierſes ex Prouincia Tarſenſi.
Magiſtri Arracchial, & Eal ex Prouincia Arrazunenſi.
Magiſter Gregorius ex Oppido Abragoni.
Magiſtri Conſtantinus, & Ioannes ex Prouincia Cleſuanenſi.
Magiſter Simeon ex Prouincia ſanctæ Crucis.
Et plures alij, quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ.

Igitur omnes iſti, è quibus poſteà plerique fuerunt ad Epiſcopatū promoti, tum pro ſe, tum pro ſuis Mona-

na.

naſterijs, ac Prouincijs obedientiam Romano Pontifici ſpoponderunt. Quo peracto, cœpimus omnes per vniuerſam Armeniam prædicare, vnionem cum S. Romana Eccleſia ad ſalutem neceſſariam eſſe: quapropter noſtra Vnitorum Congregatio magis per Dei gratiam augebatur, ac fidelium numerus creſcebat in dies; immo quomagis in fide confirmabamur, & quò plura ex Latino traducebantur volumina; eò magis illuminabantur mentes noſtræ, noſtræque nationis defectus clariùs apparebant. Vndè perſpicientes, nos anteà nil aliud Chriſtianæ fidei, niſi nomen tantummodò habuiſſe, ſtupefacti, ac pudore ſuffuſi, non ſecus ac muti, ſilentio tenebamur.

Triennio autem poſt editã vnionem, vir Dei Bartholomæus, magiſter, ac paſtor bonus, nec ſanctitate minùs, quàm ſapientiâ ſingularis, tot, tantiſq. exantlatis laboribus, ad Chriſtum ex hac vita migrauit: poſt cuius obitum, vt multiplicabatur Vnitorũ credentium numerus, ita pariter perſecutionum, ac tribulationum creſcebant procellæ. Tunc ego, ad Latinos in Occidentem profectus, petij almam Vrbem Romam; vbi poſtquàm plurima præſens vidi, & audiui, quibus plenè de totius noſtræ fidei veritate, quam S. Romana profitebatur Eccleſia, certior factus fui; animaduerti, non modò populũ noſtrũ à rectis Chriſtianæ fidei ſemitis deuiare; verùm noſtros etiam Monachos, à Canonibus ſanctorum Patrũ aberrantes, non habere ordinem, neque

ԼԷ 37 [illegible]

ԼԸ 38 [illegible]

ԼԹ 39 [illegible]

[illegible]

que regulam, non Constitutiones neque Capitula, nec paupertatis, & obedientiæ vota; sed quemlibet eorum, negotiationibus; atque vsuris addictum, vltro citroque pro voluntate circumuagare: ita denique incultè, ruditerque viuere; vt carerent comitijs tum Prouincialibus, tum Conuentualibus, nec Prouinciales Superiores haberent; neque Priores, neque Visitatores, nec vllos demum sui Ordinis zelatores; sed vnusquisque pro suæ voluntatis desiderio regeret semetipsum. 540

Videns ergo, omnia ista apud Latinos perfectissimè obseruari; deficere verò in nostris Monachis; nimio zelo affectus sum, ac diu noctuque cogitabam, quonam modo potuissem Monachorum Armeniæ, eorumque Monasteriorum, & Constitutionum reformationi prospicere. Quapropter in Orientem reuersus, ego, & socij mei votum fecimus viuendi religiosè iuxta Regulam S. Augustini, & Constitutiones S. Dominici, quem & habere proposuimus
42 tanquàm Patrem, fundamentum, ac principium nostræ Congregationis; emissàque Religionis professione in manu cuiusdam Domini Ioannis * genere Latini, qui à Romano Pontifice missus fuerat cum plenitudine potestatis Episcopus Vrbis Thefliss electus fui à socijs iuxta facultatem ab eodem Episcopo nobis traditam, Superior Prouincialis nostri Ordinis Vnitorum.

*Dominus Fr. Ioanes Dominicanus, ac socius B. Bartholomæi.

Cum igitur nostræ reductionis ad veram fidem, atque reformationis

 no-

nostrorum Monachorum auctores extiterint Fratres Prædicatores S. Dominici; eáque de causa Congregatio nostra super Ordinem eorum fundata est: volumus idcirco, vt Fratres prædicti à nobis tanquam Patres, Auctores, & Magistri nostri habeantur, eisque honor præcipuus à toto Ordine nostro exhibeatur: ac insuper, quòd nihil inter nos fiat, nisi per instructionem, & definitionem ipsorum; neque sine illorum præsentia vllum à nobis Capitulum celebretur. immò pro viribus curabimus, vt in cunctis nostris Monasterijs semper aliquot eorum resideant, habentes tanquam Patres cum honore debito prima loca. In omnibus denique dubijs, ad fidem pertinentibus, dummodò ad S. Sedem Apostolicam recursus haberi nequeat, pro ipsorum sententia stabimus.

Et quoniam Ordo noster fuit potissimùm institutus propter vnionem cum S. Romana Ecclesia; vnde & nomen accepit, ac dictus est Ordo Vnitorum: idcirco cum omni reuerentia, & amore easdem nostras Regulas, & Constitutiones à prædicta S. Romana Ecclesia, matre omnium Ecclesiarum, suscipimus, tanquàm à Capite, fundamento, ac principio cuiuscunque alterius Ordinis, & Constitutionis: vt illa, quemadmodùm ipsi videbitur, de nobis semper disponat. Quia verò ex præcepto Regulæ iubemur, animam vnam, & cor vnum habere in Domino: &c.]

43
44
45

[illegible]

BB Hic

[illegible] ԽԶ 46

[illegible] ԽԷ 47

[illegible] ԽԸ 48

[illegible]

Hic finitur Magistri Ioannis epistola; & immediatè post prologus Constitutionum Fratrum Prædicatorum, ipsæque Constitutiones sequuntur; additis duntaxat, quæ modò retulimus; ac etiam, quòd in Professione facienda deberent Fratres Vniti, Deo, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientiam polliceri.

Ordo Fratrum Vnitorũ Arm. longe latèque propagatur.

Sic itaque Vnitorum Congregatione inter Armenos fundata, multa Fratres Vniti non solùm in Armenia, ac Georgià monasteria extruxerunt; sed trans Pontum Euxinum ad Scythiæ quoque Chersonesum prouecti, in eius primaria Vrbe Theodosia, vulgò dicta Caffà, quæ tunc ditioni Genuensium subdebatur, vniuersale studiorum Collegium erexerunt, ex quo deinde haud pauci egressi sunt viri doctissimi. Dilatato posteà magis Turcarum, atque Persarum Imperio, tot fuerunt in eos ex Infidelibus, Hæreticisque persecutionum tempestates exortę; adeòque ad paruum numerum redacti sunt; vt Scythia, ac Georgià relictis, in Prouinciam solùm Nasciuanensem Maioris Armeniæ sese omnes receperint; vbi ad hæc vsque tempora in duodecim Armenorum Catholicorum Oppidis inter Paganorum, & Schismaticorum spineta rosam orthodoxæ fidei illibatã cum Romano etiã ritu conseruant. Extat in Italia apud Genuenses in Monasterio quodam, Armenorum dicto, recens adhuc horum Fratrũ Vnitorum memoria; qui Genuam è Scythia olim transuecti, hactenus ibi in posteris perdurant.

Igitur videntes prædicti Fratres
anno salutis 1356., se omnes penè 49
ritus Dominicanæ Religionis habe-
re; ac etiam fuisse ne dum ad pauci-
tatem, sed paupertatem, ac miseriam
extremam perductos; miserunt Ro-
mam duos Procuratores, videlicet
Fratrem Thomam, & Fratrem Eleu-
therium, ambos Ciahuchenses, &
germanos, ad impetrandum ex Ro-
mano Pontifice; vt, annuente Fra-
trum Prædicatorum Patre Generali,
ipsorum Ordo Dominicanæ Fami-
liæ vniretur; & in omnibus, ac per
omnia eidem Generali subijceretur,
quo quidem per Apostolicum illis 50
Breue concesso, Frater Eleutherius,
primus fuit Prouincialis Superior,
qui ex Vrbe ad Nasciuanensem
gubernandam Prouinciam missus
est.; Frater verò Thomas initia-
tus fuit eiusdem Prouinciæ Archie-
piscopus.

Subditur Generali Fratrum Prædicatorum, adiunctus Dominicanæ Religioni.

Posthæc autem, regente Eccle-
siam Bonifacio IX., missus quoque
fuit ex Armenia Procurator in Vr-
bem Frater Lucas Xiabunicensis;
qui eiusdem Summi Pontificis di-
spensatione obtinuit, vt Armeni Fra- 51
tres Dominicani, ob nimiam ipso-
rum pauperiem, ac penuriam pi-
scium, quæ in ea erat Prouincia, pos-
sent tribus hebdomadæ diebus car-
nes comedere; ac insuper à Patre
Generali impetrauit, vt in ipsorum
Prouinciam aliquis Visitator in bien-
nia singula mitteretur.

Deinde anno Domini 1614. cum
eadem Nasciuanensis Prouincia pro-
pter pestilentias, bella, latronum irru-

ptio-

[illegible]

ԾԲ 52 [illegible: Armenian text]

ԾԳ 53 [illegible: Armenian text]

ԾԴ 54 [illegible: Armenian text]

ptiones, & locustas penè ad euersionem perducta esset; destinatus fuit illuc Superior Prouincialis, Frater Paulus Maria Bononiensis, vir quidem sapientia, & exemplo vitæ insignis; qui deferens secum Fratrem Augustinum Pacensem Armenum, jam in præsentia eiusdem Prouinciæ Archiepiscopum, Ecclesiam illam cum in spiritualibus, tum in temporalibus instaurauit; quippequi non modò, Armenicum assequutus idioma, erectoque litterarum Collegio, Fratres priuatis instructionibus, ac populum publicis concionibus docuit; verùm etiam profectus deinde in Indias Orientales, multas inde pecuniarum eleemosynas, à Lusitanis collectas, misit in prædictorum subsidium. Tandem Romam regressus, atque ex Carthusianorum Ordine, ad quem posteà ex Dominicano transierat, assumptus, & creatus Episcopus primò Myrensis, ac deinde Nasciuanensis Ecclesiæ; antequàm in huius residentiam se reciperet, contendit in Indias Occidentales, eleemosynas, quibus suam iuuare potuisset Ecclesiam, congregaturus. Dum autem, multorum millium aureorum summa coadunata, in Italiam retrocederet; mortuus est in Hispania, vniuersa relicta pecunia pro Armeniorum fundando Romæ Collegio; cuius nunc extructionem Sacra Congregatio de Fide propaganda molitur.

Multi denique ex Dominicana familia Patres Europei, virtutibus ornatissimi, singulis quibusque temporibus in subsidium Ecclesiarum, &

Cœnobiorum Armeniæ missi fuere vel Missionarij, vel Superiores Prouinciales; quorum exantlatos strenuè labores, nec sudoribus tantùm, sed etiam effuso multoties pro confessione fidei sanguine irrigatos, volumen vix integrum caperet.

Ex his autem duos, non minùs scientijs, quàm zelo fidei dilatandæ, alijsque virtutibus præ cæteris opulentos, ipse in Armena excolenda vinea socios habui amicissimos. Alter fuit Magister Paulus Piromalius, Italus à Syderno; qui, post diuersas hæreticorum insectationes constantissimè toleratas, in deuijs Christi Ouibus reducendis adeò profecit doctrina, prædicatione, & exemplo, & adhuc in Perside proficit; vt eius laus, quam posteritati, cum consummata post mortem fuerit, pleniùs celebrandam relinquo, noua hic historia indigeret. Alter, Magister Antonius de Incarnatione Lusitanus; qui postquàm Armenicæ linguæ peritiam perfectissimè assequutus fuit, incredibile est, quantam in Armenis erudiendis Fratribus, atque in incommodis perferendis, longanimitatem, ac patientiam exhibuerit: cumque ob id maximam eorundem Fratrum sibi beneuolentiam conciliasset, precibus ipsorum instantibus, constitutus ibi fuit Superior Prouincialis; nec minoris deinde, in ea tranquillè regenda Prouincia, charitatis, & prudentiæ specimen edidit. Iam verò, quinam Armeniorum Episcopi ex dictis Fratribus assumpti fuerint, videamus.

55 [illegible]

56 [illegible]

57 [illegible]

Յաղագս Եպիսկոպոսաց հայոց որք ի կարգէն եղբարց քար. ԾԸ

[illegible]

De Armeniorum Episcopis, ex Ordine Fratrum Prædicatorum assumptis. 58

QVamuis constans traditio sit apud Armenos Catholicos, se-
ptem ipsorum Ecclesias in Oriēte ab
Episcopis, ex Dominicano Fratrum
Vnitorum Ordine assumptis, fuisse
solitas gubernari; vix tamen quinque
earundem Ecclesiarum nomina ex
nonnullis vetustis codicibus, hacte-
nus apud illos extantibus, (cum ple- ԾԹ
rique propter pestilentias, crebrasque 59
Regionis vastationes amissi penitus
fuerint) hauriri potuerunt. Prima est
Ecclesia Maragacensis; cuius fuit Epi-
scopus, vt suprà dictum est, Beatus
Bartholomæus. Secunda Teflisensis
apud Georgianos; cui præfuit Dom.
Fr. Ioannes Episcopus, qui vnus fue-
rat ex socijs eiusdem B. Bartholomęi:
vt constat ex libro quodam, ab eodē
Fr. Ioanne traducto, in cuius fine hoc
ipsum legitur adnotatum. Tertia est
Ecclesia de Caffà apud Scythas trans
Pontum Euxinum: quippè in calce Կ
Armeni Martyrologij scriptum re- 60
peritur, per Dom. Fr. Thaddæum
Episcopum de Caffà idem fuisse Mar-
tyrologium ex Græco translatum.
Quarta est Ecclesia magnæ Ciuitatis
de Sultanæa in Perside; vbi erant o-
lim Christianorum Templa viginti
quinque; nunc verò vix extant in ea
domus aliquot Infidelium cum Ec-
clesia Maiori, in spurcitiam Maho-
meticæ superstitionis conuersa: ha-
betur huius rei mentio in fine cuius-

dam libri contra Mahometanos, à Dom. Fr. Antonio Epiſcopo de Sultanæa compoſiti. Quinta demum eſt Eccleſia Naſciuanenſis in Maiori Armenia; cuius quidem Epiſcopi, longa ſibi inuicem ſerie ſuccedentes, (cum reliqui cæterarum Eccleſiarum per earum deletionem defecerint) ad hæc vſque tempora perſeuerant. ſolent autem, idque de more veteri, ad Epiſcopatum ex Dominicana Familia promoueri per electionem populi, atque Fratrum; deinde accedentes ad Vrbem, confirmantur à Summo Pontifice, & conſecrantur. Horum igitur Epiſcoporum ſeries (paucis intermiſſis, quorum nulla reperitur traditio, neque ſcriptura) ex prædictis libris extracta, ſic ſe habet:

հինգերորդ՝ է եկեղեցին Նախիջևա_
կա 61 նայ ՚ի մեծ Հայս. որոյ շարադրութիւն
եպիսկոպոսաց հետևելոցն միմեանց ՚ի ժամանա_
նակս այսոսիկ. Թէպէտ այլոց եկեղե_
ցեաց եպիսկոպոսքն պակասեցան սակս
խափանմանն նոցին. Բայց եպիսկոպոսա_
խիջևանայ ՚ի կարգէն քարոզչաց Դոմի_
նիկեանն՝ սովոր են ըստ հնոյ սովո_
րութեան ընտրել ՚ի ժողովրդենէ և յե_
կեղեցականաց, յետոյ գնան ՚ի մեծն
Հռովմ, հաստատութիւն ՚ի գերագոյն քա_
հանայապետէն, և ձեռնադրութիւն առնուլ.
շարադրութիւն եպիսկոպոսաց այսոցիկ. ՚ի
նախասացեալ գրոց արտահանեալ.
կբ Թողլով զոմանս երբ սակաւ. զորոց
62 ոչ գտանի աւանդութիւն և ոչ գիր,
այս է.

Series Archiepiſcoporum Eccleſiæ Naſciuanenſis in Maiori Armenia.

Շարադրութիւն արքեպիսկոպոսաց
Նախիջևանայ ՚ի յաշխարհին մե_
ծին Հայոց.

DOm. Fr. Thomas Ciahuchenſis Armenus conſecratus fuit Archiepiſcopus Naſciuanenſis anno à Virginis partu 1356.

Dom. Fr. Ioannes Arm. eidem præfuit Eccleſiæ ab anno 1462. vſque ad annum 1477.

Dom. Fr. Benedictus Arm. ab anno 1478. vſque ad annum 1492.

Dom. Fr. Baptiſta Arm. ab anno 1494. vſque ad annum 1501.

Dom. Fr. Gregorius Arm. ab anno 1511. vſque ad annum 1537.

Dom. Fr. Benedictus Arm. conſecratus fuit anno 1541.; verùm dum

ՏՐՏէր Թովմաս Ճահուկեցի. ձեռնադ_
րեցաւ արքեպիսկոպոս Նախիջևանայ
յամի ծննդեանն քրի. ռ.յ.ծ.զ.
կգ ՏՐՏէր Յովհաննէս առաջնորդեաց
63 վիճակին եկեղեցին ՚ի յամէ ռ.ն.կ.բ.
մինչև ՚ի ռ.ն.հ.է. ամն.
ՏՐՏէր Բենեդիկտոս ՚ի յամէ
ռ.ն.հ.ը. մինչև յամն ռ.ն.ղ.բ.
ՏՐՏէր Մկրտիչն ՚ի ռ.ն.ղ.դ. յա_
մէ. մինչև յամն ռ.շ.ա.
ՏՐՏէր Գրիգոր. ՚ի ռ.շ.ժ.ա.
յամէն. մինչև ՚ի ռ.շ.լ.է.
ՏՐՏէր Բենեդիկտոս, ձեռնադրեցաւ
յամի ռ.շ.խ.ա. բայց մինչ գնա_
ցեալ էր ՚ի Հռովմայ ՚ի Հայս. մեռաւ

cx ՚ի Լի_

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ex Vrbe reuerteretur in Armeniam, 64
mortuus est in Insula Cypro anno 1542.

Dom. Fr. Stephanus Arm. ab anno 1545. vsque ad annum .

Dom. Fr. Nicolaus Arm. ab anno 1561. vsque ad annum 1598.

Dom. Fr. Azarias Arm. consecratus fuit anno 1604.; cumque rediret in Armeniam, obijt in via.

Dom. Fr. Matthæus Arm., dum in quodam Italiæ monasterio degeret, audito Azariæ obitu, consecratus fuit Nasciuanensis Episcopus eodem tempore, quo Armeni, accepto nun- 65
tio de obitu eiusdem Azariæ, elegerant iuxta suam consuetudinem Episcopum eius Ecclesiæ alium Fratrem Matthæum; qui, vbi cognouit, fuisse Romæ alium eiusdem Ecclesiæ ordinatum Episcopum, post menses aliquot mortuus est. ille verò, suam rexit Ecclesiam vsque ad annum 1620.

Dom. Fr. Paulus Maria Italus Bononiensis, assumptus ex Carthusiana Religione, ad quam transierat 66
ex Dominicana, creatus fuit Archiepiscopus Myrensis cum futura successione in Nasciuanensem Ecclesiam, cui deinde præfuit post mortem antedicti Matthæi.

Dom. Fr. Augustinus Pacensis Arm. electus fuit Episcopus in Armenia post eiusdem Fratris Matthæi obitum; sed cum Romam propter suam confirmationem, & consecrationem peruenisset, comperissetque, Myrensem Episcopum Paulum Mariam in locum demortui successisse,

se, creatus & ipse fuit Episcopus Myrensis, ac successor futurus Nasciuanensis Ecclesiæ; in quam paulò post, mortuo prædecessore, successit; eamque adhuc in præsentia prouidentissimè regit.

Iam satis hactenus mihi dixisse videor circa Seriem Patriarcharum Armeniæ vsque ad Oscini Regis, & Constantini Patriarchæ tempora; quousque & illam Armenus Auctor in supraposita historiola sua protraxerat. Ex dictis autem manifestò inspicitur, & Solis luce clarius ante oculos Armeniorum positum est; ipsorum Patriarchas, & Episcopos, quin etiam vniuersam plerunque nationem, singulis quibusque temporibus cum Catholica Ecclesia aut conciliatos fuisse, aut debuisse, ac voluisse conciliari. Quæ verò dicenda deinceps, hoc ipsum per historias subsequentium temporum perhibitura, supersunt; cum nonnulla eorum eruenda sint ex aliquibus manuscriptis Armenis, quæ à nostris discipulis ex Armenia hucusque transmittenda esse, speramus; apponentur, si, Deo dante, ad manus nostras peruenerint, in fine secundæ Partis, videlicet Controuersialis: in qua insupèr Patrum doctrinis, & oraculis Scripturarum, quæ potissimùm ex Armenis libris, Authoribusque decerpsimus, neotericorum Armeniorum errores luculentissimè refellentur. Faxit Deus, vt mens horum Fratrum nostrorum, ex omni parte illustrata, ad orthodoxæ Fidei veritatem agnoscendam,

ԿԷ 67 [illegible]

ԿԸ 68 [illegible]

ԿԹ 69 [illegible]

քահանայապետին հռովմայ. և եղի-
ցի մի հօտ, և մի հովիւ՝ ի միասին ըն.
որ ընդ հօր և հոգւոյն սրբոյ օրհնեալ և
փառաւորեալ եղիցի յաւիտեանս.

Վերջն առաջնոյ պատմագրական
հատորին.

dam, ac debitam Romano Summo Pontifici obedientiam exhibendam iterùm reuocetur.

Finis Primæ Partis Historialis.

AVTORIS PROTESTATIO.

ADuerte, Lector, in elogijs Virorum illustrium, quos hoc libro complexus sum, nonnulla me obitèr attingere, quæ sanctitatem ipsis videantur adscribere; perstringo nonnunquàm aliqua, ab ijs gesta; quæ, cum vires humanas superent, miracula videri possunt; præsagia futurorum, arcanorum manifestationes, reuelationes, illustrationes, & si quæ sunt alia huiusmodi; beneficia item, in miseros mortales eorum intercessione diuinitùs collata: demum nonnullis sanctimoniæ videor appellationem tribuere. Verùm hæc omnia ita meis Lectoribus propono; vt nolim, ab illis accipi tanquàm ab Apostolica Sede examinata, atque approbata; sed tanquàm quæ à sola suorum Autorum fide pondus obtineant; atque adeò non aliter, quàm humanam historiam. Proinde Apostolicum Sacræ Congregationis S.R. & Vniuersalis Inquisitionis decretum, anno 1625. editum, & anno 1634 confirmatum, integrè, atque inuiolatè, iuxta declarationem eiusdem decreti, à Sanctissimo D. N. D. Vrbano Papa VIII. anno 1631. factam, seruari à me omnes intelligant: nec velle me vel cultum, aut venerationem aliquam per has meas narrationes vlli arrogare; vel famam, & opinionem sanctitatis, aut martyrij inducere, seu augere; nec quidquam eius existimationi adiungere; nullumque gradum facere ad futuram aliquando vllius Beatificationem, vel Canonizationem, aut miraculi comprobationem; exceptis tantummodò ijs, quos iam eadem S. Sedes Beatorum, aut Sanctorum catalogo adscripsit: sed omnia in eo statu à me relinqui, quem seclusa hac mea lucubratione obtinerent, non obstante quocunque longissimi temporis cursu. Hoc tamen sanctè profiteor, quam decet eum, qui sanctæ Sedis Apostolicæ obedientissimus haberi filius cupit, & ab ea in omni sua inscriptione, & actione dirigi.

LAVS DEO.

Z z

Pag.	Col.	Lin.	Err.	Correct.
4		9	Apoſtli	Apoſtoli
4		37	Idolatris	Idololatris
6		19	mulctatum	multatum
8		40	ipſſius	ipſius
21		33	alijs	alij
25		3	Idolatriam	Idololatriam
26		40	fæſtiuo	feſtiuo
30		20	Chiſtiani	Chriſtiani
36		3	Giorgianorum	Georgianorum
42		4	plantaiam	plantatam
45		9	ſpicimen	ſpecimen
56		15	epiſt.77.	epiſt.73.
59		3	illa	illà
61		31	anno Domini 1309.	poſt annum Domini 1314.
65		24	Sacardotium	Sacerdotium
98		11	ſocij, furum	ſocij furum
116		24	Preſbiteri	Preſbyteri
127	1	6	ſtari	ſtare
129	2	22	conferrent	conferant
130	2	5	conciliandam	conciliandum
170	1	12	priſtinos	priſtinas
179	1	8	cau	cauſa
229		12	depromſimus	deprompſimus
434		4	Leo II.	Leo III.